

ΣΕΙΡΑ ΒΥΖΑΝΤΙΝΩΝ ΜΕΛΕΤΩΝ

Η

ΖΩΟΛΟΧΟΣ ΠΗΓΗ

ΥΠΟ
ΜΙΣΗ

ΣΤΑΜΠΟΥΛ-ΑΡΣΛ'

Η
ΖΩΟΛΟΧΟΣ ΠΗΓΗ

ΥΠΟ
ΜΙΣΝ

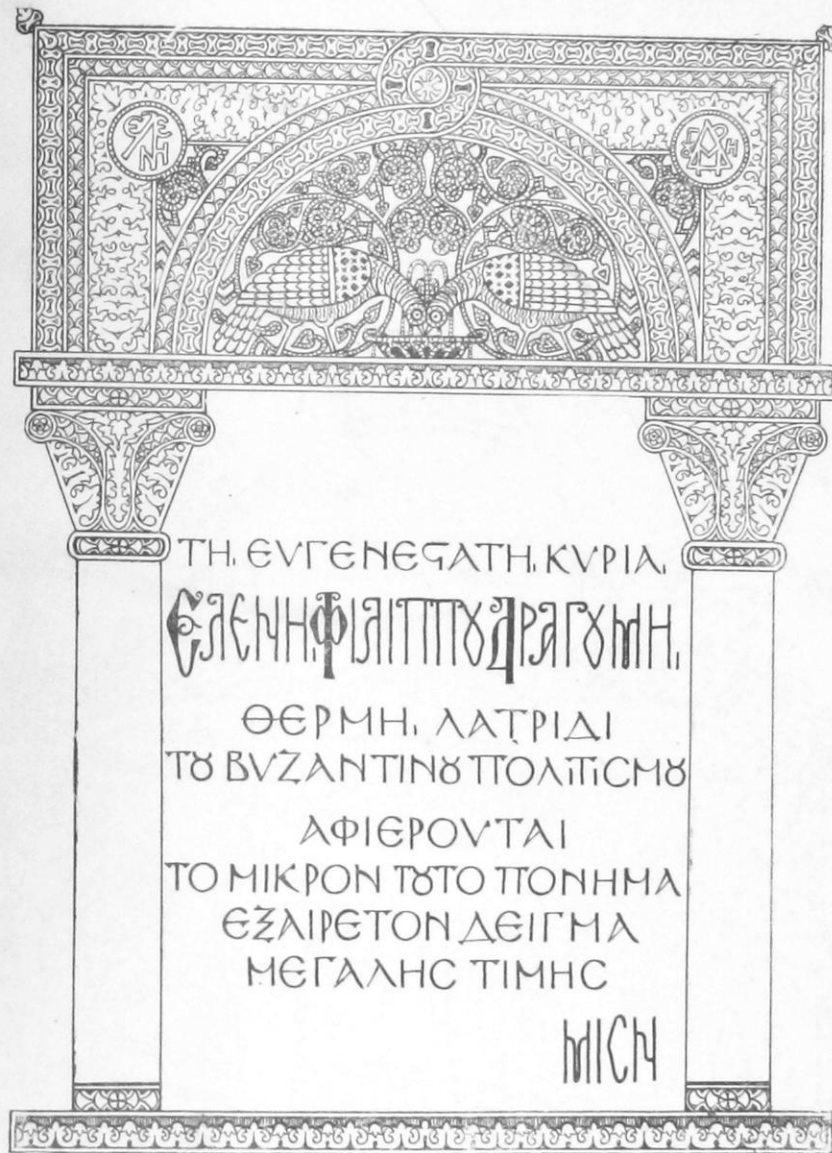
ΙΣΤΑΝΠΟΥΛ

ΤΥΠΟΙΣ ΚΕΦΑΛΙΔΟΥ

ΓΑΛΑΤΑ, ΜΠΑΛΟΥΚ ΠΑΖΑΡ, ΚΟΥΡΣΟΥΝΛΟΥ ΧΑΝ, ΑΡ. 27-29

—
1937

ΟΙΤΘΟΝΩΣΙΣ
SISMANOGLIO

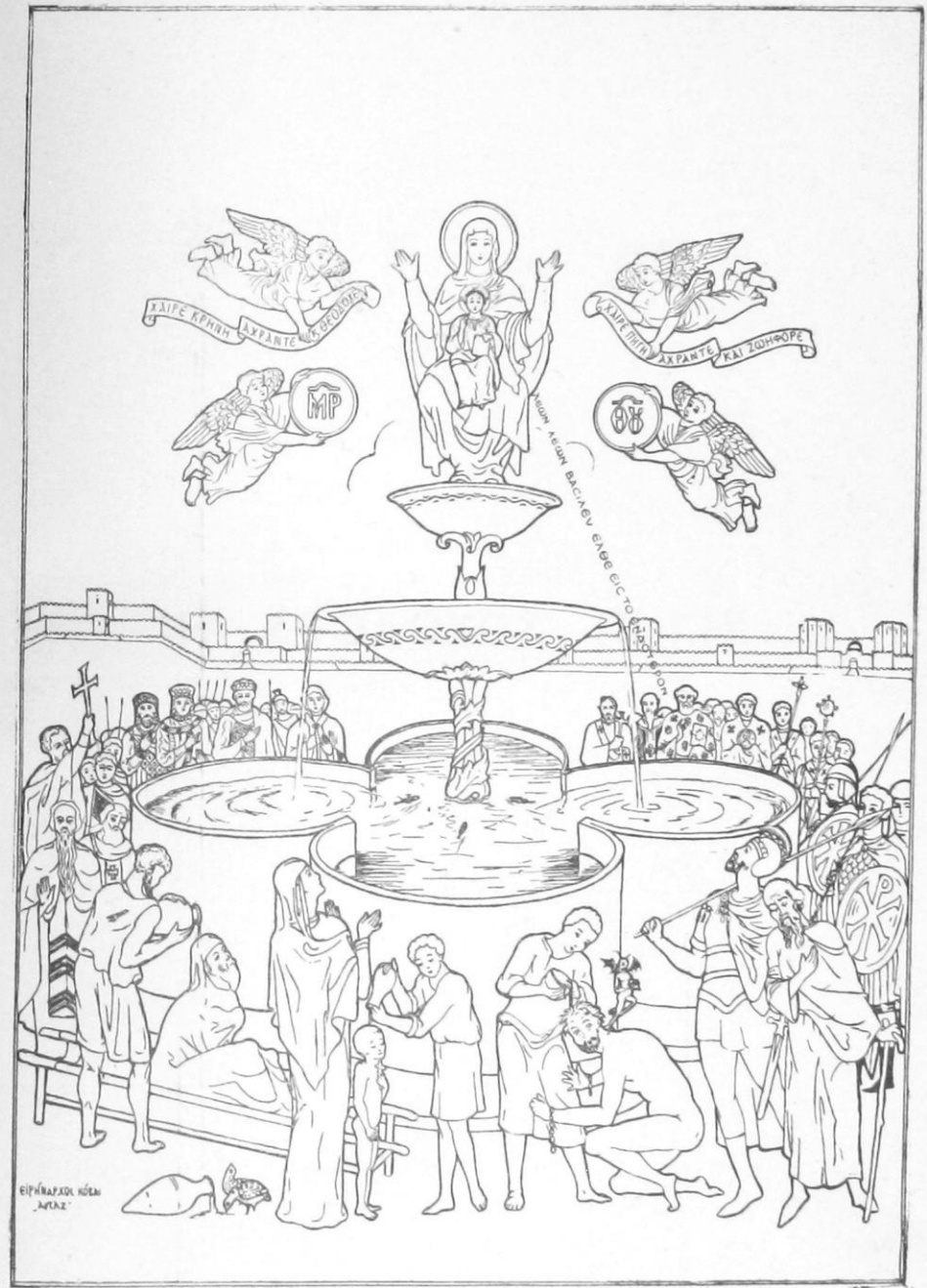

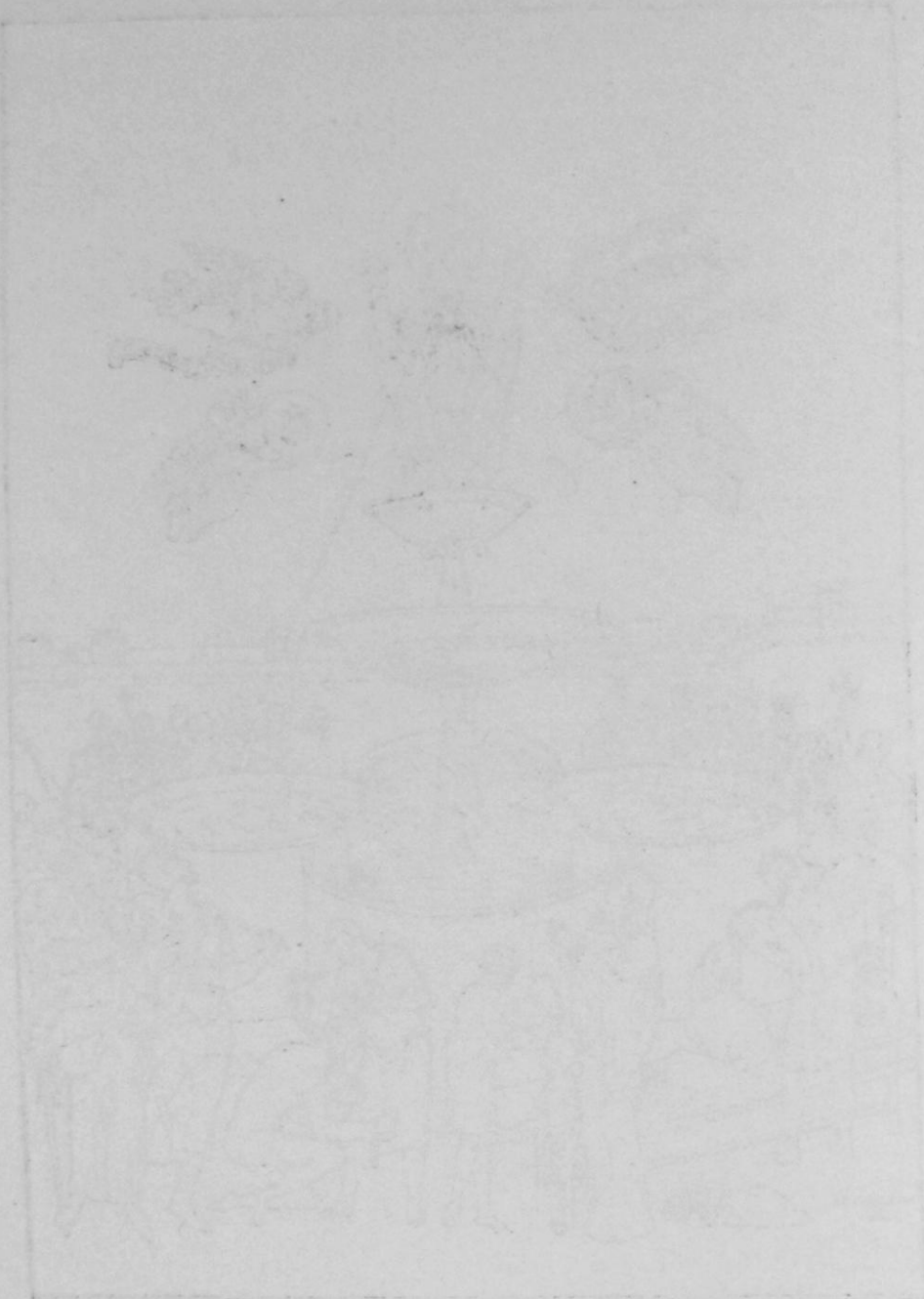
ΤΗ ΕΥΓΕΝΕΣΑΤΗ ΚΥΡΙΑ,
ΣΑΡΧΗ ΦΙΛΙΠΠΟΥ ΔΡΑΓΟΥΝΗ,
ΘΕΡΜΗ ΛΑΤΡΙΔΙ
ΤΟ ΒΥΖΑΝΤΙΝΟ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟ
ΑΦΙΕΡΟΝΤΑΙ
ΤΟ ΜΙΚΡΟΝ ΤΟΤΟ ΠΟΝΗΜΑ
ΕΞΑΙΡΕΤΟΝ ΔΕΙΓΜΑ
ΜΕΓΑΛΗΣ ΤΙΜΗΣ

ΗΜΕΙΣ

SISMANOGLIO

SISMANOGLIO
MEGARON

SISMANOGILIO
MEGALOKO

Η ΖΩΟΔΟΧΟΣ ΠΗΓΗ

1. ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Δέκα πέντε περίπου αἰῶνες παρήλθον ἀφ' ἧς ἐποχῆς μεγάλου αὐτοκράτορος ἢ πρὸς τὰ θεῖα προσήλωσις καὶ ἄκρα εὐλάβεια ἀνήγειρεν ὀλίγον ἄπωθι τῶν Χερσαίων Θεοδοσιακῶν Τειχῶν τῆς Πόλεως τὸν περικαλλῆ ναὸν τῆς Ζωοδόχου Πηγῆς ἐξ ἀποκαλύψεως καὶ εἰς ἀνάμνησιν θαύματος ὑπερφυσικοῦ.

Ἐκτοτε, ἀπὸ τῆς ἐποχῆς δηλονότι Λέοντος τοῦ Α' (457—474) μέχρι σήμερον, ὁ Ναὸς οὗτος καὶ τὸ ὑπ' αὐτὸν Ἅγίασμα ἀρρήκτως συνεδέθησαν μὲ τὴν ἐκκλησιαστικὴν ἡμῶν ζωὴν καὶ κατέλαβον μακρὰς καὶ λαμπρὰς σελίδας ἐν τῇ Ἱστορίᾳ τῆς.

Ὑπὸ τὴν ἀκτινοβολίαν ἀρρήτου δόξης, ἐγνώρισαν τὴν λαμπρότητα τῶν αὐτοκρατορικῶν πομπῶν, ἐστέγασαν μεγαλοπρεπῶς τελετὰς καὶ ἐδέχθησαν τὴν λατρείαν γενεῶν ὀλοκλήρων. Κείμενα ὅμως εἰς ἀκροσφαλῆ θέσιν ἔξωθι τῶν Χερσαίων Τειχῶν τῆς Πόλεως, ὑπέστησαν ὄλας τὰς δοκιμασίας, ἃς ἐπέβαλλον εἰς ταῦτα πολιτικαὶ περιπέτεια καὶ ἔξωθεν ἐπιθέσεις.

Πλήν, μεθ' ἐκάστην τῶν περιπετειῶν τούτων ἡ εὐλάβεια τῶν Χριστιανῶν : Αὐτοκρατόρων, βασιλισσῶν, πατρικίων καὶ λαοῦ, τὰ ἀνεγένην καὶ τὰ ἀνύψωνε οὕτως ὥστε νὰ διαιωνίζεταί τῆς χάριτος τὸ θαῦμα, τέκνον τῆς Ἀγάπης καὶ τῆς Πίστεως.

Καὶ εἰς τὴν διαιώνισιν ταύτην τῆς Πίστεως ἀπῆντα εὐγλώττως ἡ διαιώνισις τῆς εὐεργεσίας. Ὑπερθαύμαστος ἡ τῆς πανάγνου Δεσποίνης μητρικὴ ὑπὲρ τῶν πασχόντων μέριμνα !

Ἐφορῶσα ἐξ οὐρανοῦ καὶ ἐπευλογοῦσα τὴν σωτήριον καὶ εὐεργετικὴν

χρησιμοποίησιν τοῦ ζωηροῦ ὕδατος τῆς πηγῆς ἠδὲ δόκησεν ἵνα πλουτίσῃ τοῦτο διὰ τῆς ἀενάως ἀναβλυζούσης χάριτος αὐτῆς καὶ παράσχῃ τοῖς θείοις νάμασι τούτοις λαματικὴν δύναμιν πρὸς ἴασιν τῶν ἀσθενούντων, ἀνακούφισιν σώματός τε καὶ ψυχῆς, τῶν ἐν πικρίαις, δοκιμασίαις, ἀγωνίᾳ, πόνῳ, ἀδικίᾳ ταλαιπωρουμένων εὐσεβῶν Χριστιανῶν καὶ ἀπολύτρωσιν σωτήριον ἐκ πασῶν τῶν τῆς ψυχῆς ἀδυναμιῶν.

Διὰ τῆς μεταλήψεως τοῦ ζωηφόρου ὕδατος τῆς θείας ταύτης πηγῆς ἀντλοῦν ῥῶσιν καὶ θάρρος ἅμα δὲ καὶ πίστιν οἱ λιποψυχοῦντες ἐν ταῖς δοκιμασίαις τοῦ ἐφημέρου τούτου βίου, οἱ ἔχοντες αἰμάσσουσιν ἐκ ψυχικῆς ὀδύνης τὴν καρδίαν.

Τὸ σεβάσιμον ὕδωρ τῆς θείας πηγῆς εἶναι τὸ ὕδωρ τὸ ἀλλόμενον, τὸ ἐκ ζωῆς εἰς ζωὴν μετοχετεῖον ἡμᾶς.

Τὸ ἅγίασμα τῆς Ζωοδόχου Πηγῆς οὐδέποτε ἔπαυσε θαυματουργοῦν ἐπὶ τῶν ἀναπήρων, ἰώμενον τοὺς ἀρρώστους, ἐπιχέον βάλσαμον εἰς τοὺς ἀποκλήρους, ἀξιόπιστοι δὲ Χρονογράφοι τῆς ἐποχῆς μεταδίδουσιν ἡμῖν τὰ ἱστορικὰ θαύματα δι' ὧν τὸ ἅγίασμα εὐηργέτει τοὺς εἰς αὐτὸ ἐν πίστει καταφεύγοντας.

Καὶ σήμερον ἔτι, παρὰ τὸ ὑλιστικὸν πνεῦμα τῆς ἐποχῆς, ἔξακολουθεῖ ἡ εὐεργετικὴ δρᾶσις τοῦ σεπτοῦ ἁγιάσματος, διὰ τὴν πίστιν καὶ λατρείαν τοῦ ὁποῦ τόσον ὁ ὀβολὸς τῆς χήρας ὅσον καὶ τὸ τάλαντον τοῦ πλουσίου ἀνήγειρε καὶ διατηρεῖ τὰ Φιλανθρωπικὰ Ἰδρύματά της ὑπὸ τὴν στέγην τῶν ὁπίων εὐρίσκουσι στοργικὸν ἄσπλον οἱ ταλαιπωρούμενοι ἐκ τῶν ἀσθενειῶν, οἱ κλυδωνιζόμενοι ἐν τῇ ζωῇ, οἱ δυστυχεῖς τῆς μοίρας ἀπόκληροι.

Ἡ θεοσεβῆς τοῦ προσκυνητοῦ εἰς τὸ σεπτὸν καὶ ζωήροτον ἅγίασμα προσφορὰ συμβάλλει τὰ μέγιστα εἰς καταπραΰνσιν τῶν ἀλγηδόνων τῶν πασχόντων ἡμῶν ἀδελφῶν, τῶν συνανθρώπων μας, εἰς παροχὴν ἀσύλου εἰς τὰ δυστυχῆ συντρίμματα τῆς κοινωνίας, τοὺς γέροντας καὶ τὰ ὄρφανά, εἰς ἀνακούφισιν τῶν ἐν θλίψεσιν εὐρισκομένων, εἰς ἀπόσβεσιν δακρύων ἀδελφικῶν ὀφθαλμῶν.

Εὐλαβὲς αἴσθημα πληροῖ τὴν καρδίαν τῶν προσκυνητῶν, ἱερά συγκίνησιν πλημμυρεῖ τὴν ψυχὴν τοῦ μεταβαίνοντος εἰς τὴν ὄντως Ζωοδόχον ταύτην Πηγὴν, ἐκ τῆς ἀναπολήσεως τῶν ὑπερφυῶν θαυμάτων τῆς Πανάγνου Θεομήτορος εἰς ἣν μετὰ πίστεως ἀκραδάντου ἀτενίζουσιν οἱ πιστοί.

Καὶ ἤδη, ἐπανερχόμενοι εἰς τὸ ἡμέτερον θέμα, σημειοῦμεν ὅτι βίος μακράϊων συνυφασμένος πρὸς τὴν πολιτικὴν καὶ κοινωνικὴν ἐξέλιξιν τοῦ Βυζαντίου καθιστᾷ τὴν ἱστορίαν τοῦ ἁγιάσματος τῆς Ζωοδόχου Πηγῆς πολυσχιδῆ, οὕτως ὥστε ὁ ἐπιλαμβανόμενος ταύτης ὑποχρεοῦται ὅπως εὐρύνη τὴν ἀκτῖνα τῶν ἐρευνῶν του καὶ ἐξαντλήσῃ ὅλα τὰ συναφῆ ἱστορικὰ καὶ ἀρχαιολογικὰ στοιχεῖα, διαλευκαίνων τὰ ἀσαφῆ καὶ ἀνερευνῶν τὴν κεκρυμμένην ἐκασταχοῦ ἱστορικὴν ἀκρίβειαν.

Ἐν τῇ συναισθησὶ τῆς σοβαρότητος τοῦ θέματος τῆς ἡμετέρας ταύτης πραγματείας προσεπαθήσαμεν ὅπως, συγκεντρώσαντες ὅλας τὰς κατασπάρτους ἐν τοῖς Ἱστορικοῖς καὶ Χρονογράφοις πληροφορίας, παρουσιάσωμεν τὸν μακράϊωνα τοῦτον βίον τοῦ ἁγιάσματος ἐν ὅσῳ οἶόν τε πιστοτάτη εἰκόνη.

Βαρὺς ἄθλος τὸ ἐγχείρημα ἡμῶν τοῦτο, λόγῳ τῆς εὐρύτητος τοῦ θέματος καὶ τῆς προσωπικῆς ἡμῶν σμικρότητος, τόλμημα, εἰς ὃ προώθησεν ἐν τούτοις ἡμᾶς ἡ πρὸς τὴν θρησκείαν ἀγάπη.

Γενεαὶ γενεῶν ὀρθοδόξων παρήλθον, μάρτυρες γενόμενοι τῶν συντελεσθέντων θαυμάτων τῶν ὑπὸ τῶν ζωηρῶν ναμάτων τῆς Πηγῆς γενομένων, ἅτινα ἡ Θεοτόκος ἀφειδῶς μέχρι σήμερον προχέει εἰς τοὺς ἐν πίστει προστρέχοντας.

Ἡ τῆς Πανάγνου Κόρης δύναμις ἐν τῷ περιφανεῖ τούτῳ τόπῳ ἀξιοθαύμαστα ἀπειργάσατο.

Ἐξαντλοῦμεν ἐν τῇ παρουσίᾳ πραγματείας τὴν ἕλην, ἦν τό γ' ἐφ' ἡμῖν ἐσταχυολογήσαμεν παρὰ τῶν Βυζαντινῶν συγγραφέων.

Πλὴν τῆς πλειάδος τῶν Βυζαντινῶν ἱστοριογράφων τῶν ἱστορησάντων ὀλίγας ἐκ τῶν σκοτεινῶν σελίδων τῆς βυζαντινῆς ἱστορίας, τὰς στενῶς συνδεμένους μὲ τὸν ἱερὸν ναὸν τῆς Ζωοδόχου Πηγῆς καὶ τῶν ὁμωνύμων Παλατίων, βυζαντινὸς τις λόγιος ἀνωνύμως φερόμενος συγγράψας τὸν XII αἰῶνα¹ καὶ ὁ τοῦτον πιστῶς ἀντιγράψας Νικηφόρος Κάλλιστος ὁ Ξανθοπούλου,² ἀκμάσας κατὰ τὰ τέλη τοῦ XIII καὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ XIV αἰῶνος καὶ διὰ τοῦ θείου καὶ ἀγγελικοῦ σχήματος μετονομασθεὶς Νεῖλος ἐν προβεβηκυία ἡλικίᾳ, συγγράψας Ἐκκλησιαστικὴν Ἱστορίαν, ἦν ἀφιέρωσε τῷ Ἄνδρονίκῳ Β' Παλαιολόγῳ τῷ γέροντι ἀποθανόντι τῷ 1327 ἐν ἡλικίᾳ 70 ἐτῶν, εἶναι δύο τῶν κυριωτέρων ὁδηγῶν τῆς παρουσίας ἡμῶν μελέτης.

Ὅτε Ἄνωνυμος τοῦ XII αἰῶνος³ ὡς καὶ Νικηφόρος ὁ Κάλλιστος,⁴

1.—MEMBRANINON ΧΕΙΡΟΓΡΑΦΟΝ ὑπ' ἀριθ. 822 τῆς Βιβλιοθήκης τοῦ Βατικανοῦ (φυλ. 180β—208).

— Ἐν ACTA SANCTORUM NOVEMBRIS τομ. III. σελ. 878—889.

«Διήγησις περὶ τῆς συστάσεως τοῦ ἐν τῇ Πηγῇ τῆς Θεοτόκου ναοῦ καὶ περὶ τῶν ἐν αὐτῷ γενομένων θαυμάτων.»

2.—«Λόγος διαλαμβάνων τὰ περὶ τῆς συστάσεως τοῦ σεβασμίου οἴκου τῆς Ὑπεραγίας Δεσποίνης ἡμῶν Θεοτόκου τῆς ἀειζώου πηγῆς· ἔτι δὲ καὶ, περὶ τῶν ἐν αὐτῷ τελεσθέντων ὑπερφυῶν θαυμάτων κατὰ μέρος διήγησιν, ἀφ' οὗ συνέστη μέχρι τῆς σήμερον, συγγραφεὶς παρὰ Νικηφόρου Καλλίστου τοῦ Ξανθοπούλου.»

3.—ΚΩΜΙΞ ΒΑΤΙΚΑΝΟΥ ὑπ' ἀριθ. 822 § 1 Πρόλογος. Φυλ. 180β—181β.

— Ἐν ACTA SANCTORUM NOVEMBRIS τομ. III σελ. 878. «ἐν τῷ τῆς Θεομήτορος τεμένει τῷ κατὰ τὴν ἱερὰν ἰδρυμένην Πηγῇ, ὃ πηγὴν ἂν τις θαυμάτων καὶ λαμάτων εἰκότως ἀκένωτον ὀνομάσει.»

4.—Ἐκδ. AMBROΣΙΟΥ ΤΟΥ ΠΑΜΠΕΡΕΩΣ σ. 1

«περὶ τῆς συστάσεως τοῦ σεβασμίου οἴκου τῆς Ὑπεραγίας Δεσποίνης ἡμῶν Θεοτόκου τῆς ἀειζώου πηγῆς.»

ἀνάγουν εἰς Λέοντα τὸν Α' (457—474) τὴν ἀνέγερσιν τοῦ πρώτου κτιρίου, τοῦ στεγάσαντος τὴν «πηγὴν τῶν ἱαμάτων», ἣν ἐπωνυμοῦν διὰ τῆς ὀνομασίας τῆς Θεοτόκου.

2. ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Οὐχὶ πρῶτος λοιπὸν αὐτὸς ὁ Νικηφόρος Κάλλιστος ὁ Ξανθόπουλος, ὡς ἐνομιζέτο μέχρι ἐσχάτων, ἔγραψεν ἱστορίαν ἐκτενῆ τοῦ ναοῦ ἢ μᾶλλον τῶν ἐν αὐτῷ τελεσθέντων ὑπερφυῶν θαυμάτων, διότι πρὸ αὐτοῦ, καθὼς δῆλον γίνεται ἐκ τοῦ ἐν τῷ Βατικανῷ σωζομένου μεμβρανίνου χειρογράφου ὑπ' ἀριθμὸν 822,¹ βυζαντινὸς τις λόγιος συνέγραψε τὸν XII αἰῶνα :

«Διήγησιν περὶ τῆς συστάσεως τῶν ἐν τῇ Πηγῇ τῆς Θεοτόκου ναῶν καὶ περὶ τῶν ἐν αὐτοῖς γενομένων θαυμάτων.»²

Ὁ Βυζαντινὸς οὗτος λόγιος προτάττει τῆς διηγήσεώς του μακρὸν πρόλογον ἐξυμνῶν :³

«Τὰ κατὰ διαφόρους καιροὺς γεγονότα παρὰ τῆς Θεομήτορος θαύματα « ἐν τῷ ταύτης τεμένει τῷ κατὰ τὴν ἱερὰν ἰδρυμένων Πηγῇ, ἥνπερ πηγὴν « ἂν τις θαυμάτων καὶ ἱαμάτων εἰκότως ἀκένωτον ὀνομάσειε, συνεχεῖς αὐ- « τῶν ἀνελλιπεῖς δὲ μᾶλλον τὰς ἀναδόσεις ποιουμένων, θείας ἐπισκιαζούσης « τῷ τόπῳ καὶ χάριτος καὶ δυνάμεως.»

Παρακατιῶν ἱστορεῖ τὸν ὑπὸ τοῦ Λέοντος τοῦ Μακέλλη ἐγεθθέντα ναόν.

Τὸ ὑπόλοιπον δὲ τοῦ συγγράμματος τοῦ λογίου τοῦ XII αἰῶνος πραγματεύεται περὶ τῶν θαυμάτων τῆς Θεοτόκου τῆς Πηγῆς ἀπὸ τοῦ πρώτου θαύματος τοῦ γενομένου πρὸς τὸν Αὐτοκράτορα Λέοντα καὶ σχετικοῦ μὲ τὴν ἀνέγερσιν τοῦ 1ου ναοῦ τοῦ στεγάσαντος τὸν Ἁγίασμα, μέχρι τοῦ τελευταίου τὸ ὁποῖον δὲν εἶναι νεώτερον τοῦ X αἰῶνος καὶ ἀντιστοιχεῖ πρὸς τὸ 1ον (σ. 1 — 26) καὶ 2ον τμήμα (σ. 26 — 61) τοῦ συγγράμματος τοῦ Νικηφόρου.

Ἡ διήγησις αὕτη, περὶ τῆς συστάσεως τοῦ ἐν τῇ Πηγῇ τῆς Θεοτόκου ναοῦ καὶ τῶν ἐν αὐτῷ γενομένων θαυμάτων, ἐξ ἧς ὁ Κάλλιστος ἠρύσθη τὰς πληροφορίας, εὐρίσκειται παρεμβεβλημένη (φυλ. 180β — 208)⁴ ἐν τῷ μνηολογίῳ Συμεῶν τοῦ Μεταφραστοῦ, τοῦ ὑπ' ἀριθμ. 822 κώδικος τοῦ Βατικανοῦ.

Ὁ μεμβράνινος οὗτος τοῦ Βατικανοῦ κώδιξ σύγκειται ἀπὸ 247 φύλλα,

1.— CODICE VATICANO 822, membraneo, foliorum 247, 0,330X0,235 paginis bipartitis saec XII exarato, fol. 180v — 208, menologio metaphrastico (Catal. Gr. Vatic. p. 75-76) insertus.

2.— Ἐν ACTA SANCTORUM NOVEMBRIS σελ. 878—889.

3.— ΚΩΔΙΞ ΒΑΤΙΚΑΝΟΥ ἀριθ. 822. Φυλ. 181, § 1.

Ἐν ACTA SANCTORUM NOVEMBRIS, σελ. 878 Στ. 1 § 1

4 — CATAL. GR. VATIC. p. 75, 76.

ἐκ διστηλῶν σελίδων, διαστάσεων 0,330X0,235 γεγραμμένος τὸν 12ον αἰῶνα, εἶναι δὲ τὸ ἀρχαιότερον ἔγγραφο περὶ τοῦ περιφήμου ναοῦ τῆς Πηγῆς.

Ὁ Μ. Γεδεὼν¹ ἠτύχησε ν' ἀνεύρη Ἐπίγραμμα τοῦ συγγράμματος τοῦ βυζαντινοῦ λογίου τοῦ XII αἰῶνος² ἐν τῷ ὑπ' ἀριθμὸν 109 χαρτίνῳ χειρογράφῳ τῆς ἐν Ἁγίῳ ὄρει Μονῆς τοῦ Κουτλουμουσίου γεγραμμένῳ, ὡς λέγει ὁ Γεδεὼν, πιθανῶς τῷ XV αἰῶνι, ἐξ οὗ βραχὺ τι τμήμα «βραχεῖαν ὑπόμνησιν θαυμάτων τινῶν τῆς Θεοτόκου τῆς Πηγῆς παραλαβὼν ἐδημοσίευσεν.

Ὁ Μ. Γεδεὼν λέγει «βραχεῖαν ὑπόμνησιν», διότι ἀπὸ μὲν τῆς σελίδος 52a1 ἄρχεται ἡ ἱστορία «τῆς φανερώσεως τῆς τιμίας ἐσθῆτος» ὡς ἐξῆς :

«Λέων ὁ μέγας ὁ κατ' ἐκεῖνο», ἐν μέσῳ δ' ὅμως τῆς α' στήλης τοῦ φύλλου 55 ἀποτόμως ἡ ἀφήγησις διακόπτεται καὶ ἄρχεται συνημμένη τις ἱστορία τῶν θαυμάτων τῆς Ζωδόχου Πηγῆς παραδεικνύσα καὶ τὸν χρόνον τῆς ἀκμῆς τοῦ συγγραφέως.³

Τὸν βυζαντινὸν τοῦτον λόγιον τοῦ XII αἰῶνος ἀντιγράφων Νικηφόρος Κάλλιστος ὁ Ξανθόπουλος συνέγραψε λόγον διαλαμβάνοντα τὰ «περὶ συστάσεως τοῦ σεβασμίου οἴκου τῆς Ὑπεραγίας Δεσποίνης ἡμῶν Θεοτόκου τῆς « ἀειζώου πηγῆς» ἐτι δὲ καὶ περὶ τῶν ἐν αὐτῷ τελεσθέντων ὑπερφυῶν θαυμάτων.»

Καὶ ἐν δυσὶ κεφαλαίοις τῆς Ἐκκλησιαστικῆς Ἱστορίας αὐτοῦ Νικηφόρος Κάλλιστος ὁ Ξανθόπουλος ἐξιστορεῖ τὸ ἴδρυμα Λέοντος τοῦ Θρακός, περιγράφων τὸν τοῦ βασιλέως τούτου ναόν.

Τὸ ΚΕ' κεφάλαιον τῆς Ἱστορίας αὐτοῦ ἔχει ὡς τίτλον :

«Περὶ τοῦ ναοῦ τῆς Ὑπεραγίας Θεοτόκου τοῦ ἐν τῇ Πηγῇ, ὅπως ἐφάνη « παραδόξου θαύματος ἐπὶ Λέοντος γενομένου.»

Τὸ δὲ ΚΣΤ' κεφάλαιον :

«Ἐκφρασις τοῦ θείου ναοῦ τῆς Πηγῆς, ὃν ὁ Λέων ἀνήγειρεν.»

Ἐκ τῶν ἱστορουμένων τοῦ ἄνω ἐκκλησιαστικοῦ συγγραφέως μανθάνομεν ὅτι οὗτος συγκεφαλαιοῖ ἀπλῶς ἐνταῦθα ἔργον δημοσιευθὲν ἤδη ὑπ' αὐτοῦ ἐπὶ τῆς ἱστορίας τῆς Πηγῆς καὶ τῶν θαυμάτων τῆς, καταχωρήσας ἀπλῶς ἐνταῦθα ἐπιτομὴν καὶ εἰς τὴν ἐκκλησιαστικὴν αὐτοῦ ἱστορίαν.⁴

1.— Βυζαντινὸν Ἐορτολόγιον, Ἰουλίου 9.

2.— Κεφ. 30, 34, 35, 36, 37, 39, 40 καὶ 41.

3.— Βυζαντινὸν Ἐορτολόγιον, σελ. 126.

4.— Ἐν Migne Ἑλλην. Πατρολ. τόμ. 147. Στ. 71-78.

ΝΙΚΗΦΟΡΟΥ ΚΑΛΛΙΣΤΟΥ ΤΟΥ ΞΑΝΘΟΠΟΥΛΟΥ. Ἐκκλησιαστικῆς Ἱστορίας Βιβλία ΙΗ, Κεφ. ΚΕ καὶ ΚΣΤ.

«Ταύτης δὲ τῆς Πηγῆς ἡ διαφόρος ἐνηγοῖσθε θαύματα, ἡμεῖς ἐν ἰδίῳ συντάγματι διελάβομεν, « ἀνδρῶν τινων φιλοθέων εἰς τοῦτο διερεθισάντων ἡμᾶς· ἐξ οὗ καὶ τὰ περὶ τῆς Πηγῆς ὠδὲ μοι « λελεγμένα ἀποτεμόντες, τῇ παρουσίᾳ συνετάξαμεν πραγματεία.»

Ἐκ τοῦ Fabricius ¹ μνεῖται ποιεῖται δύο χειρογράφων τοῦ ἔργου τούτου τοῦ Καλλίστου περὶ τοῦ ναοῦ τῆς πηγῆς καὶ τῶν θαυμάτων του, τοῦ μὲν ἑνὸς χειρογράφου εὑρισκομένου ἐν τῇ ἄλλοτε Αὐτοκρατορικῇ Βιβλιοθήκῃ τῆς Βιέννης, ² τοῦ δὲ δευτέρου ἐν τῇ τοῦ Βατικανοῦ. ³

Οἱ Βολλανδισταὶ σημειοῦν τρίτον χειρόγραφον εὑρισκόμενον ἐν τῇ Βιβλιοθήκῃ τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Λειψίας. ⁴

Τὸ πρῶτον χειρόγραφον ἐξεδόθη τῷ 1802 ἐν Βιέννῃ ὑπὸ τοῦ ἐκ Μοσχοπόλεως τῆς Μακεδονίας καταγομένου ἱερομονάχου Ἀμβροσίου τοῦ Παμ-

1.—JO. ALBERTI FABRICII. Bibliotheca Graecae, ἔτος MDCCXXVI. Ἔκδ. Hambourg. τομ. VI σελ. 130-132.

2.—Ὁ Κώδιξ τῆς Αὐτοκρ. Βιβλιοθήκης τῆς Βιέννης [IN COD. VINDOBONENSI HIST. 103. (Nessel μέρος V σ 153-4)] ἀναφέρεται ὑπὸ τοῦ Jac. Gretserus εἰς Κωδινὸν σελ. 282.

« Exstat Viennae in Caesarea Bibl. fortassis unicum totius Europae exemplar, cui-
« niscito succurratur, (vidicim & percucurri allatum Monachium & huc Ingolsta-
« dium) penitus à blatis tineisq. corrodetur: & jamnunc aliquot locis ab aquis pes-
« sime acceptum est, ita ut multa legi nequeant, praesertum sub finen.»

Ἐκτενὴ περιγραφὴν τοῦ Βιενναίου Κώδικος παρὰ P. Lambecius, Commenta-
riorum de Augustissima bibl. Caes. Vindob. I. VIII ed. Kollar, ἐν Βιέννῃ 1782
σελ. 118-132.

« Nicephori Callisti Xantopuli de miraculis beatæ Virginis ad Fontem.»

βλ. καὶ ΚΩΔΙΚΑ BODL. MISCEL 79 κατὰ τὸν H. O. Coxe, Catalogi codicum mss.
bibl. Bodl. pagsl. (1893) 662-665. Τὸ χειρόγραφον τοῦτο ἀνάγεται εἰς τὰ τέλη τοῦ XIII
αἰῶνος ὡς φαίνεται ἀπὸ τὰ παλαιογραφικὰ σημεῖα.

βλ. καὶ ACTA SANCTORUM NOVEMBRIS τόμ. III σελ. 860.

« Exstat in Codice Vindobonensi Bibliothecae Caesareae Hist. 103, unde typis ex-
« pressus est anno 1802 ab Ambrosio Pampereo.»
(BHG² 1073).

καὶ οὗ ἡ

Ἀρχή. Ὁ μὲν οὖν ναὸς οὗτος τὸ κατ' ἀρχὰς συνέστη παρὰ τοῦ βασιλέως Λέοντος.

Τέλος. καὶ ἐνεργεῖ καὶ οὐποτε παύσεται τῆς σῆς μητρὸς προσβείαις. . . ἡμᾶς

3.—Ὁ ΚΩΔΙΞ ΤΟΥ ΒΑΤΙΚΑΝΟΥ (COD. VATICANUS) ἀναφέρεται παρὰ τῷ Λαμπεκίῳ
εἰς Κωδινὸν σελ. 199 καὶ Ἀλλατίῳ de Simeonum scriptis σελ. 88.

Περὶ Ἑλλ. Πατρολογ Migne 145, 551.

4.—BIBLIOTHECA HAGIOGRAPHICA GREACA ED. HAGIOGRAPHI BOLLANDIANI
Bruxelles 1895 σελ. 83 § 63 (καὶ 1909, σελ. 151 § 23).

De templo B. M. V. τῆς πηγῆς et miraculis (LXIII) ibidem patratris a Nicephoro
Callisto Xanthopulo

Inc. Εἶτα, πηγῆς μὲν ἡδύ τι καὶ ψυχρὸν πιεῖν προβαλλομένης τὸ ρεῖθρον.

Des: καὶ ὑπὲρ μέλι νομίμων λόγων τὸ ἄλμυρὸν ἀποκλύζοντα οὗ αὐτῷ πρέπει. . . ἀμήν.

« Νικηφόρου Καλλίστου τοῦ Ξανθοπούλου περὶ συστάσεως τοῦ σεβασμίου οἴκου τῆς ἐν Κων-
« σταντινουπόλει Ζωοδόχου Πηγῆς καὶ τῶν ἐν αὐτῷ ὑπερφυῶς τελεσθέντων θαυμάτων. . .
« (Vindobonae), 1802, 1-99—Exstat in bibliotheca universitatis Lipsiensis.

πέρεως, γενομένου καὶ ἐφημερίου τῆς ἐν Λειψία Ἑλληνικῆς Ὁρθοδόξου κοι-
νότητος, συγγραφῆς δὲ πολλῶν ἄλλων ἔργων.

Τὸ ἐν ἔτει 1802 ἐκδοθὲν ἐν Βιέννῃ μικρὸν τεῦχος ἐξ 140 σελίδων τοῦ
ἱερομονάχου Ἀμβροσίου τοῦ Παμπέρεως ¹ (εἰς σχῆμα 8ον τὰ 2 φύλλα) ἐπι-
γράφεται :

« Νικηφόρου Καλλίστου τοῦ Ξανθοπούλου περὶ συστάσεως τοῦ σεβασμίου
« οἴκου τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει Ζωοδόχου Πηγῆς καὶ τῶν ἐν αὐτῷ ὑπερ-
« φυῶς τελεσθέντων θαυμάτων καὶ ὁ βίος τοῦ ἐν ἀγίοις Κλήμεντος Ἀρχιε-
« πισκόπου Βουλγάρων, συγγραφῆς παρὰ τοῦ ἀγιωτάτου Ἀρχιεπισκόπου
« τῆς πρώτης Ἰουστινιανῆς κυρίου Θεοφυλάκτου.»

« Νῦν πρῶτον τύποις ἐκδοθέντα. Ἐπιστασία Ἀμβροσίου Ἱερομονάχου
« τοῦ Παμπέρεως αὐβ'.»

Τὸ σύγραμμα τοῦτο πραγματεύεται κυρίως περὶ 63 θαυμάτων, ὧν τὰ
μὲν 48 ἐγένοντο εἰς προγενεστέρους χρόνους, τὰ δὲ 15 μετὰ θάνατον τοῦ
Νικηφόρου Καλλίστου.

Τὸ μέρος τοῦ βιβλίου ὅπερ πραγματεύεται περὶ τῶν θαυμάτων τῆς
Ζωοδόχου Πηγῆς ἐκτείνεται μέχρι τῆς 99ης σελίδος, ὁπόθεν (σ. 101—140)
ἄρχεται :

« Βίος καὶ πολιτεία, ὁμολογία τε, καὶ μερικὴ θαυμάτων διήγησις, τοῦ
« ἐν ἀγίοις πατρὸς ἡμῶν Κλήμεντος, ἀρχιεπισκόπου τῶν Βουλγάρων. Συγ-
« γραφεὶς παρὰ τοῦ ἀγιωτάτου καὶ ἀοιδίμου ἀρχιεπισκόπου τῆς πρώτης
« Ἰουστινιανῆς καὶ πάσης Βουλγαρίας κυρίου Θεοφυλάκτου, τοῦ καὶ ματ-
« στορος τῶν ρητόρων, χρηματίσαντος ἐν Κωνσταντινουπόλει.»

Ὀλίγας εἰδήσεις ἀρνούμεθα ἐκ τοῦ βιβλίου τούτου περὶ τῶν κατὰ και-
ροὺς ἐπισκευῶν καὶ διαφορῶν οἰκοδομῶν ἐν τῇ Ζωοδόχῃ Πηγῇ καὶ τῶν κατ'
αὐτήν, τίποτε δὲ περὶ τῶν παρ' αὐτῇ κειμένων παλατιῶν.

Κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ παρελθόντος αἰῶνος ὁ ἐπίσκοπος πρῶην Σταγῶν
Παῖσιος († ἴσως κατὰ Ἰανουάριον τοῦ 1822), ἀνὴρ πεπαιδευμένος «ἀφείς
« ἱκανὰ τῆς παιδείας αὐτοῦ μνημεῖα», εἶτα καὶ μητροπολίτης Φιλιππουπό-
λεως γενόμενος, παρέφρασε τὸ βιβλίον τοῦ Ξανθοπούλου ἐν τῇ τότε ὁμιλου-
μένη γλώσσῃ ἐκδόσας αὐτὸ τὸ 1812 ὑπὸ τὸν τίτλον :

« Νικηφόρου Καλλίστου τοῦ Ξανθοπούλου, σύγραμμα περὶ συστάσεως
« τοῦ σεβασμίου οἴκου τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει Ζωοδόχου Πηγῆς καὶ τῶν
« ἐν αὐτῷ ὑπερφυῶς τελεσθέντων θαυμάτων. Μεταφρασθὲν μὲν ὡς ἐν ἐπι-
« τομῇ εἰς τὴν ἀπλὴν διάλεκτον πρὸς κατάληψιν τῶν ἀπλουστέρων.

« Ἐπιθεωρηθὲν δέ, καὶ ὡς οἶόν τε ἐπὶ τὸ βέλτιον μετενεχθὲν παρὰ τινος
« εὐσεβοῦς ἱατροφιλοσόφου. Νῦν δὲ τύποις ἐκδοθὲν δι' ἐξόδων καὶ δαπά-

1.—BHG² 1073.

« νης τοῦ ἐντιμωτάτου καὶ φιλελεήμονος κυρίου Ἰωάννου Προσκυνητοῦ ὅπως
 « εἶη ἡ βίβλος αὐτῆ πρὸς ἰδίαν αὐτοῦ τε καὶ τῶν ἄλλων εὐσεβῶν ψυχικῆν
 « ὠφέλειαν.

« Ἐν τῷ εἰς τὸ Μαχμουτ πασαῖ χάνι (ἐννοεῖται ἐν Κωνσταντινουπόλει)
 « Ἑλληνικῷ τυπογραφείῳ».

« Ἐν ἔτει 1812 (σελίδες ἐν ὄλῳ 70).»

(Εἰς σχῆμα 4ον τὰ 4 φύλλα, 1 εἰκὼν καὶ 1 ἐπικάλυμμα).

Αἱ προοιμιακαὶ σελίδες ἐμπεριέχουν τὴν ἀφιέρωσιν τοῦ μεταφραστοῦ
 Παΐσιου καὶ τὸν πρόλογον τοῦ διορθωτοῦ.

Ἐν τῷ προλόγῳ τοῦ εἰρημένου βιβλίου ἀναγινώσκωμεν ὅτι ὁ φιλελεή-
 μων Ἰωάννης προσκυνητῆς, δι' ἐξόδων τοῦ ὁποίου τύποις ἐξεδόθη τὸ ἄνω
 βιβλίον, ἦν υἱὸς Βασιλείου, υἱοῦ Ἀγαπίου ἱερέως καὶ Μαρίνας θυγατρὸς
 Ἰωάννου.

Ὁ Ἐπίσκοπος πρώην Σταγῶν Παΐσιος¹ ἐπιχειρήσας νὰ μεταφράσῃ τὸ
 σύγγραμμα τοῦ Ξανθοπούλου εἰς τὴν ὀμιλουμένην γλῶσσαν, ἤτησε τὴν συν-
 δρομὴν τοῦ προμηθηθέντος Ἰωάννου, πρὸς ἐκτύπωσιν τῆς παραφράσεως.

Ὁ Ἰωάννης δὲν ἠρνήθη, ἀλλ' ἀπήτησεν ὅπως πρῶτον ἀναγνώσῃ τὸ
 βιβλίον, εἶτα δὲ παράσῃ συνδρομὴν τινα.

Πράγματι, ἔλαβε τὸ χειρόγραφον ὁ φιλότιμος Ἰωάννης ἀλλ' ἀτυχῶς
 προσεβλήθη ὑπὸ δεινῆς νόσου, οἱ δὲ ἱατροὶ ἀηλιπίσθησαν περὶ τῆς σωτη-
 ρίας αὐτοῦ.

Μεταμεληθεὶς δὲ διότι ἠρνήθη νὰ παράσῃ ὀλόκληρον τὴν αἰτηθεῖσαν
 συνδρομὴν, ἔταξε τῇ Θεοτόκῳ νὰ ἐκδώσῃ τὴν παράφρασιν τοῦ Παΐσιου, πῶν
 δὲ καὶ ἐκ τοῦ ἀγιάσματος ἐγένετο τελείως ὑγιής.

Ὡς δείγμα τῆς πρὸς τὸ Ἱερὸν Ἀγίασμα τῆς Πηγῆς βαθείας εὐγνωμο-
 σύνης του ὁ ρηθεὶς Ἰωάννης ἰδίῳ ἀναλώμασι ἐξέδωκε τὴν παράφρασιν ταύ-
 την τοῦ Νικηφόρου.

Τὸ παραφρασθὲν τοῦτο βιβλίον φέρει προτεταγμένην κακότεχρον χαλκο-
 γραφίαν τινα παριστῶσαν τὴν Θεοτόκον τῆς Ζωοδόχου Πηγῆς χαραχθεῖσαν
 τῷ 1812 ὑπὸ τοῦ Κωνσταντινουπολίτου ζωγράφου Νικολάου Χίου.

Τρίτην ἐντυπον πηγὴν ἔχομεν μικρὸν τεῦχος ἐξ 28 σελίδων ἐπιγραφό-
 μενον :

« Συνοπτικὴ περιγραφὴ τοῦ ἐν Κωνσταντινουπόλει ἱεροῦ ναοῦ τῆς Ζωο-
 « δόχου Πηγῆς καὶ τῶν ἐν αὐτῷ ὑπερφυῶς τελεσθέντων θαυμάτων. Ἐρα-
 « νισθεῖσα καὶ συνταχθεῖσα ὑπὸ Κ. Ρ. τῇ συνδρομῇ τῶν τοῦ Νοσοκομείου
 « Ἐφόρων. 1835. Ἐν Νεοχωρίῳ αὐλῆ'. Ἐκ τῆς τοῦ Ἀγίου Τάφου ἑλληνι-
 « νικῆς τυπογραφίας τοῦ Κωνστ. Ροδέ».

1.—Βλ. βιογραφίαν του παρά :

ΜΑΝΟΥΗΛ Ι. ΓΕΔΕΩΝ, Χρονικά τῆς Πατριαρχικῆς Ἀκαδημίας, σελ. 185-187.

Τὸ τεῦχος τοῦτο (εἰς σχῆμα 4ον) ἀποτελούμενον ἐξ 28 σελίδων εἶναι
 ἀπλῆ ἀνατύπωσις τῆς ἐκδόσεως τοῦ 1812 μὲ τὴν προσθήκην τῶν κατὰ τὰ
 ἔτη 1824 καὶ 1835 γενομένων θαυμάτων.¹

Τῆς τρίτης ἐντύπου ταύτης πηγῆς ἔχομεν καὶ δευτέραν ἔκδοσιν ἐκ 32
 σελίδων, ἐπιγραφομένην :

« Συνοπτικὴ περιγραφὴ τοῦ ἐν Κωνσταντινουπόλει ἱεροῦ ναοῦ τῆς Ζωο-
 « δόχου Πηγῆς καὶ τῶν ἐν αὐτῷ ὑπερφυῶς τελεσθέντων θαυμάτων, Ἐρα-
 « νισθεῖσα καὶ συνταχθεῖσα ὑπὸ Κ. Ρ. τῇ συνδρομῇ τῶν τοῦ Νοσοκομείου
 « Ἐφόρων. Ἐκδοσις δευτέρα. Ἐν Κωνσταντινουπόλει, ἐκ τῆς τυπογραφίας
 « Α. Παπαδοπούλου καὶ Ι. Λεωνίδου 1841.»

Ἐν τῷ μικρῷ τούτῳ τεύχει (εἰς σχῆμα 8ον, σελ. 32 καὶ 1 καλύμματος)
 προτάσσεται κακότεχος ξυλογραφία τῆς Θεοτόκου Πηγῆς.

Τὸ μέρος τοῦ φυλλαδίου τούτου τὸ ἐκτεινόμενον ἀπὸ τῆς σελίδος 24—29
 ἀφορᾷ τὴν περιγραφὴν θαυμάτων τινῶν τῆς Ζωοδόχου Πηγῆς γενομένων
 κατὰ τὰ ἔτη 1824 — 1835, ἐν ταῖς σελίσιν δὲ 30—32 ὑπάρχει βραχεῖα τις
 « περιγραφὴ τοῦ ἐν τῷ παρόντι φυλλαδίῳ ἀναφερομένου νεοδημητοῦ Νοσοκο-
 « μείου, χάριν τῶν περιέργων, ἀναγκαιοτάτη μὲν, ἀλλὰ συντομωτάτη διὰ τὰ
 « στενά μας ὄρια.»

Ἡ ἄνω ἐντυπος πηγὴ μετεφράσθη εἰς τὴν βουλγαρικὴν, ἐκδοθεῖσα ἐν
 Κωνσταντινουπόλει τῷ 1869.

Τὸ βουλγαριστὶ γεγραμμένον φυλλάδιον μετεφράσθη ἐκ τῆς βουλγαρι-
 κῆς εἰς τὴν ἑλληνικὴν, ἐκδοθὲν τῷ 1886 ἐν Ὁδησσῷ, τύποις Ε. Ι. Φεσένκω,
 δαπάνη δὲ τοῦ, ἐν τῇ ἐν Ἀγίῳ Ὄρει ρωσικῆς Παντοκρατορικῆς Σκήτης
 τοῦ Προφήτου Ἡλιοῦ, ἱερομονάχου Ἀντωνίου.

Τὸ ἐκ 19 σελίδων ἐν Ὁδησσῷ ἐκδοθὲν φυλλάδιον τοῦτο φέρει προτε-
 ταγμένην ἐν λιθογραφίᾳ εἰκόνα τῆς Θεοτόκου τῆς Πηγῆς τῆς λεγομένης τοῦ
 Ἀγίου Λουκά (ὁ γνωστὸς τύπος τῆς Θεοτόκου βασιταζούσης ἐπὶ τοῦ δεξιοῦ
 βραχίονος τὸ παιδίον Ἰησοῦν).

Πρὸ πεντηκονταετίας ὁ πολὺς Γεδεὼν ἐξέδωκε πραγματεῖαν ἐπιγραφο-
 μένην :

« Ἡ Ζωοδόχος Πηγὴ καὶ τὰ ἱερά αὐτῆς προσαρτήματα ὑπὸ Εὐγενίου
 « ἱερέως διευθυντοῦ τῆς ἱερᾶς Μονῆς τῆς Ζωοδόχου Πηγῆς.

« Ἐν Ἀθήναις τυπογραφεῖον Παπαλεξανδρῆ ἀωποστ'».

Ἐν τῷ τεύχει τούτῳ (εἰς σχῆμα 8ον ἐκ 1 εἰκόνας, 364 σελίδων καὶ 2
 ἐπικαλυμμάτων) ἡ ἱστορία τοῦ ναοῦ ἐκτείνεται ἀπὸ σελ. 7—125, τὸ ὑπόλοι-
 πον τοῦ τεύχους πραγματεύεται περὶ τῶν φιλανθρωπικῶν καταστημάτων τοῦ
 Ἐπαυρυγίου.

1.—Βλ. Α. ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΥ—ΚΕΡΑΜΕΩΣ, ἐν τῇ Byzantinische Zeitschrift.
 τόμ. XI (1902) σελ. 39.

Συγγραφείς τοῦ βιβλίου τούτου εἶναι οὐχὶ ἱερεῖς τις. Εὐγένιος, ἀλλ' αὐτὸς ὁ χαλκέντερος καὶ ἀκαταπόνητος Μανουὴλ Ἰ. Γεδεών.¹

Κατὰ τὰ πρῶτα ἔτη τοῦ παρόντος αἰῶνος ἐξεδόθη μικρὸν τεῦχος (εἰς σχῆμα 8ον καὶ ἐκ 15 σελίδων) φέρον τὸν τίτλον :

« Ἱστορία Ζωοδόχου Πηγῆς καὶ τῶν θαυμάτων αὐτῆς ὑπὸ Γ. Π. Κ. Πω-
« λεῖται ἐν τῷ βιβλιοεικονοπωλείῳ « Αἱ Ἀθήναι » Μηνᾶ Π. Ἀλεξανδράτου,
« ὁδὸς Κουλὲ καποῦ ἀριθ. 673—Γαλατᾶ Κωνσταντινούπολις.

« Ἐν Ἀθήναις τυπογραφεῖον καὶ βιβλιοπωλεῖον Ἰωάννου Νικολαΐδου
« 1904 ».

Δεκαετίαν περίπου μετὰ τὴν ἔκδοσιν τοῦ ἄνω φυλλαδίου ἐξεδόθη ἕτερον μικρὸν τεῦχος (σχῆμα 8ον, 2 εἰκόνες, 30 σελίδες καὶ 1 ἐπικάλυμμα) ἐπιγραφόμενον :

« Ἡ Ζωοδόχος Πηγὴ. Ἱστορία τοῦ ναοῦ, Κατάλογος θαυμάτων χάριν
« τοῦ λαοῦ.

« Ἐν Κων/πόλει ἐκ τοῦ πατριαρχικοῦ τυπογραφείου 1912 »

Συγγραφεὺς τοῦ τεύχους τούτου εἶναι ὁ Μανουὴλ Γεδεών.

Περὶ τὰ μέσα τοῦ παρελθόντος αἰῶνος ἐξεδόθη :

« Ἀκολουθία τῆς Ζωοδόχου Πηγῆς καὶ ἡ κατὰ τὸ γενέθλιον τῆς Θεο-
« τόκου, αἷς προσετέθησαν καὶ ἰδιόμελα Νικηφόρου ἱερομονάχου τοῦ Χίου,
« καὶ σύντομος ἔκθεσις περὶ τῆς ἐν Ἀρμολίοις ἱερᾶς μονῆς τοῦ Βρετοῦ. Ἐξε-
« δόθησαν δαπάνῃ τοῦ πανοσιωτάτου καθηγουμένου τοῦ Βρετοῦ κ. Μεθο-
« δίου. Ἐν Χίῳ, ἐκ τῆς τυπογραφίας Κ. Μ. Προκίδου 1862 ».

Εἰς σχῆμα 8ον ἐξ 8 σελίδων ἠριθμημένων με ἑλληνικὰ στοιχεῖα καὶ 39 σελίδων.

Αἱ προσιμακαὶ σελίδες κατέχονται ὑπὸ προλόγου τοῦ Γ. Ν. Κυριακίδου ἐπὶ τῆς ἱστορίας τῆς ἐν Ἀρμολίοις (ἐν τῇ νήσῳ Χίῳ) μονῆς τοῦ Βρετοῦ.

Ἀπὸ σελ. 1—8 ἐκτείνεται ἡ ἀκολουθία τῆς Ζωοδόχου Πηγῆς τῇ Παρασκευῇ τῆς Διακαινησίμου ἄνευ οὐδενὸς Συναξαρίου.

Ἀπὸ σελ. 19—39 ἡ ἀκολουθία τῶν Γενεθλίων τῆς Θεοτόκου τῇ 8 Σεπτεμβρίου ληφθεῖσα ἐκ τῶν Μηναιῶν.

Πρὸ ἐτῶν τινῶν ἐξεδόθη τεῦχος ἐπιγραφόμενον :

« Ἀκολουθία τῆς Ὑπεραγίας Θεοτόκου καὶ Ἀειπαρθένου Μαρίας τῆς
« Ζωοδόχου Πηγῆς, ὡς ψάλλεται ἐν Ἀγίῳ Ὄρει καὶ ἐν τῇ ἐν Πάρῳ Ἱερᾷ
« Μονῇ τῆς Ζωοδόχου Πηγῆς τῆς Λογγοβάρδας, ἀγρυπνίας τελουμένης.

« Ἐκδίδεται νῦν τὸ πρῶτον παρὰ τοῦ Ἀρχιμανδριτοῦ Φιλοθέου Ζερ-
« βάκου, ἀδελφοῦ τῆς ἱερᾶς μονῆς Λογγοβάρδας.

1 —Βυζαντινὸν Ἐορτολόγιον σελ. 126 ἐν σημειώσει ἀρ 53

« ἐκτίθενται ταῦτα κατὰ πλάτος ἐν τῷ βιβλίῳ μου « Ἡ Ζωοδόχος Πηγὴ καὶ τὰ ἱερά αὐτῆς « προσαρτήματα » ἐν Ἀθήναις, 1886.

« Ἐν Ἀθήναις, Βιβλιοπωλεῖον Ν. Σιδέρη 1928 ».

Ἐν τῷ τεύχει τούτῳ παρεννείρεται Πανηγυρικός τις Λόγος ἐμπεριέχων καὶ τὴν διήγησιν μερικῶν θαυμάτων, ἔτι δὲ οἱ Χαιρετισμοί, δέκα Παρακλητικοὶ Κανόνες καὶ μία Εὐχὴ ἱκετήριος.

Τοῦ τεύχους τούτου (σελ. 142) προτάττεται εἰκὼν τῆς Ζωοδόχου Πηγῆς.

Ἐν κώδικι μαρκιανῷ κλασικῷ IX 17 κεῖνται, πλὴν τοῦ ἔργου τοῦ ἐκ Χάνδακος τῆς Κρήτης Γεωργίου Χούμνου ἀκμάσαντος ἐν τέλει του ΙΕ' ἢ ἐν ἀρχῇ τοῦ ΙΣΤ' αἰῶνος, διάφορα ἄλλα εἰς ὁμοιοκαταλήκτους πολιτικούς στίχους ποιήματα καὶ εὐχαὶ θρησκευτικαί, ἔτι δὲ καὶ τινος πατρὸς Ἀνδρέου Σκλέτζα ἐγκώμιον εἰς τὴν Θεοτόκον (Αἴνοι πρὸς τὴν Ζωοδόχον Πηγὴν, πεπονημένοι παρὰ τοῦ Περ Ἀνδρέου Σκλέτζα)¹

Ἐκ τῆς τοῦ Γεωργίου Χούμνου παραφράσεως, συνδυαζομένης πρὸς τὰ ἑλληνοκαθολικῆς πηγῆς (βενετικῆς βεβαίως) κατανυκτικὰ ἔργα, εἰκάζομεν, ὅτι ὁ Χούμνος ἦτο καθολικός.²

Ὁ πολὺς Du Cange μετὰ φιλοπονίας ἀξιοθαυμάστου συνήθροισε πλείστας ὅσας εἰδήσεις εὔρεν ἐν τοῖς Βυζαντινοῖς συγγραφεῦσι, ἀναφερομένας εἰς τε τὸν ναὸν τῆς Θεοτόκου τῆς Πηγῆς³ καὶ τὰ ἔγγυς κείμενα ὁμώνυμα παλάτια.⁴

Ἐν τῇ « Ἐκκλησιαστικῇ Ἀληθείᾳ »⁵ ἐδημοσιεύθη ἄρθρον ὑπὸ τὸν τίτλον :

« Τὸ ἅγίασμα τῆς Ζωοδόχου Πηγῆς » ὑπογρ. Μ. Δ. Χ.». Τὸ ἄρθρον τοῦτο πραγματεύεται ἐν ὀλίγοις περὶ τοῦ ναοῦ τῆς Ζωοδόχου Πηγῆς.

Ὁ Πτωχοπρόδρομος ἐγκατέλιπεν ἡμῖν στίχους τινὰς εἰς ἅγιον ἔγχειριον (ὀθόνιον κεντημένον ἐπὶ χρυσοῦ βάρους καὶ κεκοσμημένον με μαργαρίτας) δωρηθὲν τῇ Θεοτόκῳ τῆς Πηγῆς ὑπὸ Εἰρήνης, γυναικαδελφῆς Μανουὴλ τοῦ Κομνηνοῦ.⁶

Ἐν τῷ καλλίστῳ περιοδικῷ « Echos d'Orient » τῶν « Pères Assomptionnistes » ὑπὸ τὸν τίτλον « Le Monastère de la Source » ἐδημοσιεύθη

1.—COD. MARC. CL. IX 17.

Βλ. καὶ Byzantinisch-Neugriechische Jahrbücher, σελ 96-100—IV (1923).

F. A. MARSHALL, A manuscript of Georgios Chumnos and a world-chronicle.

2.—K. KRUMBACHER, Geschichte der Byzantinischen Litteratur. σ. 818-819. ἐν μεταφρ. Γ. Σωτηριάδου τόμ. III σελ. 69-70.

Βλ. ECHOS D'ORIENT τομ. IV ἔτ. 1900-1901. André Skletzas et sa traduction de l'Avē, verum corpus. σ. 162-163 par S. Petridès.

3 —C. C. Βιβλ. IV. Κεφ. XV § XII Deiparae ad Fontem.

4.—C. C. Βιβλ. IV. Κεφ. XII § II Palatium Paganum.

5.—Ἔτος 1ον (1880-1881) σελ. 72-77, 91-93.

6.—ANNUAIRE DE L'ASSOCIATION POUR L'ENCOURAGEMENT DES ÉTUDES GRECQUES EN FRANCE, 17e année 1883, σελ. 36-37.

ἄρθρον ἐν τῷ ὁποίῳ ὁ συντάκτης του πραγματεύεται ἐν ὀλίγοις περὶ τοῦ ναοῦ τῆς Ζωοδόχου Πηγῆς, ¹ βασιζόμενος κυρίως ἐπὶ τοῦ ἔργου ἢ «Ζωοδόχος Πηγὴ» τοῦ Εὐγενίου, ἱερέως.

3. ΕΠΩΝΥΜΙΑ

Οὐδέποτε ἡ ἐπωνυμία τοῦ Ναοῦ ἐγένετο ἀντικείμενον διχογνωμιῶν μεταξὺ τῶν συγγραφέων, οὐδεμία δὲ σύγχυσις καὶ οὐδεμία ἀντιγνωμία παρατηρεῖται παρ' αὐτοῖς, ὡς συνέβη ποτε τοιαύτη μεταξὺ τῶν ἀσχοληθέντων περὶ τὴν ἐπωνυμίαν τῆς Μονῆς τῆς Χώρας, ἐπωνυμία, ἣτις ἀπεπλάνησε πολλοὺς συγγραφεῖς ἡμετέρους καὶ ἄλλοδαπούς.

Ἡ ἐπωνυμία τοῦ ναοῦ διτιῶς ἐρμηνεύεται :

α) εἶναι τοπική, διότι ἡ ἐπωνυμία ἐδόθη ἔξωθεν, καὶ β) εἶναι συμβολική, διότι ὁ ναὸς ἔχει τὴν ἐπωνυμίαν ἔσωθεν.

Α]—Ἡ ἐπωνυμία τοῦ ναοῦ ὀφείλεται εἰς λόγον ἐξωτερικόν.

Πολλάκις ἐν τῇ Βυζαντινῇ ἱστορίᾳ ἀπαντῶμεν :

« τὸν ναὸν τῆς Θεοτόκου ἐν τῇ Πηγῇ » ²

ἢ ἐν συντομίᾳ :

1.—ECHOS D'ORIENT, ἔτος 3ον (1899-1900) σελ. 223-228 καὶ σελ. 295-300.

S. BENAY «Le Monastère de la Source».

2.—ΣΥΝΕΧΕΙΑ ΘΕΟΦΑΝΟΥΣ Β.βλ. V. σελ. 323 «ὁ ἐν τῇ Πηγῇ τῆς Θεομήτορος «θεῖος ναός».

—ΣΥΜΕΩΝ ΜΑΓΙΣΤΡΟΣ σελ. 736. «ὁ ἐν τῇ Πηγῇ τῆς Ὑπεραγίας Θεοτόκου ναός».

—ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΚΕΑΡΗΝΟΣ τ. I. σ. 678. «ὁ ἐν τῇ Πηγῇ ναὸς τῆς Ὑπεραγίας Θεοτόκου».

—ΛΕΩΝ ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΟΣ σελ. 130. «ὁ ἐν τῇ Πηγῇ ναὸς τῆς Ὑπεραγίας Θεοτόκου».

—Κ. ΠΟΡΦΥΡΟΓΕΝΝΗΤΟΣ Βασ. Ταξ. τ. I. Βιβλ. I-18 σ. 109. «Παναγία Θεοτόκος τῆς Πηγῆς».

—ΝΙΚΗΦΟΡΟΣ ΓΡΗΓΟΡΑΣ τ. I. Βιβλ. VIII 11. σ. 359. «Νεὸς τῆς Ὑπεράγνου Θεομήτορος τῆς Πηγῆς».

—I. ΖΩΝΑΡΑΣ Δογ. XIV 7. σελ. 159. «ὁ μέγας ἐν τῇ Πηγῇ ναὸς τῆς Θεοτόκου».

—EN BIL EYΘYMIΟΥ παρὰ C. de Boor Κεφ. II. σελ. 3. «ὁ τῆς Θεομήτορος ναὸς ὁ ἐν τῇ Πηγῇ».

—DELEHAYE Acta Sanctorum Novembris σελ. 132, 356, 380, 756, 810, 873, 904. «ὁ σεβάσιμος οἶκος ὁ ἐν τῇ Πηγῇ».

« τὸν ναὸν τῆς Πηγῆς » ¹

Ἡ ἐπωνυμία τοῦ ἐνδόξου ναοῦ τῆς Πηγῆς ὀφείλεται εἰς λόγον ἐξωτερικὸν ἔχοντα σχέσιν μὲ τὴν τοποθεσίαν τούτου.

Ἡ ὀνομασία προέρχεται ἐκ τοῦ γεγονότος, καθ' ὃ ὁ ἐν λόγῳ ναὸς ἠγέρθη ἐν τῇ ἀπέναντι καὶ ἔξω τῶν χειραίων τειχῶν ἐκτεταμένη περιοχῇ, ἐν τόπῳ κειμένῳ ἐγγὺς τῶν τειχῶν τούτων ἐν ᾧ ὑπῆρχε μία φυσικὴ πηγάς.

Τὸ μέρος ἐφ' οὗ ἔκειτο ὁ Ναὸς ἔκαλεῖτο Πηγὴ, τοῦλάχιστον ἅμα τῇ ἀνεγέρσει τοῦ πρώτου ναοῦ τοῦ στεγάσαντος τὸ σεβάσιμον ἅγισμα καὶ ἡ ὀνομασία αὕτη διειρηθήθη καὶ εἰς τοὺς μετέπειτα αἰῶνας.

Ἐρχαία μαρτυρία τοῦ 12ου αἰῶνος φέρουσα τὸ προσήκον κῦρος συνηγορεῖ ὑπὲρ τῆς γνώμης ταύτης.

Ὁ ναὸς ἔκειτο ἐν χώρῳ καλουμένῳ Πηγῇ, μιᾶς πραγματικῆς καὶ ἀληθοῦς πηγῆς ὑποδεικνυμένης ὅπως τόσαι ἄλλαι διὰ τοῦ μόνου τούτου περιεκτικοῦ ὀνόματος.

Ὁ τόπος ὀνομάσθη Πηγὴ ἔνεκα τῶν ἀναβλυζόντων πηγαίων ὑδάτων, ἅτινα προσέδιδον τῇ περιοχῇ ὕψιν ἐλωδῶν γηπέδων..

Ἐν τῇ ἐκφράσει «ὁ ἐν τῇ Πηγῇ ναός» ἡ λέξις Πηγὴ ἀναφέρεται (ἐν ταῦθα) εἰς τὸν τόπον.

Διὰ τῆς λέξεως Πηγῇ, ὑπὸ τὴν ἱστορικὴν καὶ γραμματικὴν ἔννοιαν προδιορίζεται ὁ τόπος, ὑποδεικνύεται ἡ θέσις ὅπου ἠγείρετο ὁ ναός.

Ἐκ τῆς τοπικῆς αὐτῆς θέσεως τὴν προσωνυμίαν ἔλαβεν ὁ ναός.

«Ἐν τῷ τῆς Θεομήτορος τεμένει τῷ κατὰ τὴν ἱεράν ἰδρυμένῳ πηγῆν» ²

1.—ΜΙΧΑΗΛ ΔΟΥΚΑΣ Κεφ. 38ον σελ. 184. «Ναὸς τῆς Πηγῆς».

—ΑΝΩΝΥΜΟΣ 12ου ΑΙΩΝΟΣ ἐν Κωδ. Βατικαν. Ἄριθμ. 522 (φυλλ. 180β — 208) «Ναὸς τῆς Πηγῆς».

—βλ. καὶ ἐν ACT. SANCT. NOV. σελ. 887 § 38.

2.—Ἀπαντῶμεν ἐπίσης :

—«ὁ σεβάσιμος οἶκος ὁ ἐν τῇ Πηγῇ. DELEHAYE. Act. Sanct. Nov. σ. 810 Ἰουλ. 9

—ἢ Θεοτόκος ἐν τῇ Πηγῇ » σ. 380. Ἰανουαρ. 8

—«ὁ εὐκτήριος οἶκος (τοῦ μεγαλομάρτυρος Διοντίου) ὁ ἐν ἐγγισία τῆς πόρεως τῆς Πηγῆς » σ. 756. Ἰουνίου 18

—«τὸ μαρτύριον (τῶν ἁγίων Πρόβου, Ταράχου καὶ Ἀνδρονίκου) τὸ ἐν τῇ Πηγῇ » σ. 132. Ὀκτωβρ. 12

—«... καὶ εἰς πάντας αὐτὸν (τὸν μακάριον Θεοδότην) πλησίον τῆς Πηγῆς. » σ. 356.

—«ἀνοιχθείσης τῆς κατὰ τὴν Πηγῆν πόρεως ἐξῆλθον στρατιῶται. . . » σ. 873.

—«Ἡ ἐν τῷ Ναῷ τῆς Πηγῆς τοῦ ἁγιάσματος ἐξάντηλοις καὶ αὐθις ἀνάδοις. » σ. 904.

Β] — Ἡ ἐπωνυμία τοῦ Ναοῦ ὀφείλεται εἰς λόγον ἐσωτερικόν.

Ἄλλοτε πάλιν ὁ ναὸς ἐπωνυμεῖται ὑπὸ τῶν Βυζαντινῶν μονολέκτως «Πηγὴ», ἀλλὰ τοῦτο φρονῶ ὅτι ποιοῦσιν οὗτοι κατὰ συντομίαν καὶ ὀνομάζουσι μονολέκτως οὕτως κατ' ἐπιτομήν ἐν τῷ καθημερινῷ βίῳ, ὑπενόουν δὲ τὴν «Θεοτόκον Πηγὴν».

ἢ «Δέσποινα Πηγὴν»

ἢ «Δέσποινα Πηγὴν Θεοτόκον»

ἢ «Παναγία Πηγὴν»¹

ἢ ἔτι τὴν «Ζωοδόχον Πηγὴν»²

ἢ πάλιν τὴν «Ζωηφόρον Πηγὴν»³

Ἐν ταῖς ἄνω ἐκφράσεσι : Θεοτόκος Πηγὴ, Δέσποινα Πηγὴ, Δέσποινα Πηγὴ Θεοτόκος, Παναγία Πηγὴ, (ἢτοι Θεοτόκος ἢ Πηγὴ, Δέσποινα ἢ Πηγὴ, Δέσποινα ἢ Πηγὴ Θεοτόκος, Παναγία ἢ Πηγὴ) ἢ λέξις Πηγὴ τίθεται ὁμοιοπλάτως ταῖς λέξεσι Θεοτόκος, Δέσποινα, Παναγία κ. λ. π.

Ἡ λέξις Πηγὴ ἔχει ἐνταῦθα μεταφορικὴν ἔννοιαν, ἀναφέρεται δὲ εἰς τὴν Θεοτόκον, διότι ἐὰν ἡ λέξις Πηγὴ ἀνεφέρετο εἰς τὸν τόπον δὲν θὰ ἐτίθεντο αἱ δύο λέξεις Θεοτόκος καὶ Πηγὴ ὁμοιοπλάτως.

Λέγεται «Θεοτόκος Πηγὴ» ἢ μετὰ τοῦ ἄρθρου «Θεοτόκος ἢ Πηγὴ» κατὰ τὸν ἴδιον λόγον δι' ὃν λέγομεν ἐπίσης «Θεοτόκος ἢ Παμμακάριστος».

Ἡ ὀνομασία Πηγὴ ἔχει ἔννοιαν ἠθικὴν καὶ μεταφορικὴν, ἢ δὲ λέξις Πηγὴ χρησιμοποιομένη ἐνταῦθα ἔχει ἔννοιαν καθαρῶς ἠθικὴν.

Ἡ ὀνομασία Πηγὴ προήλθεν ἐκ πολὺ βαθυτέρων καὶ ὑψηλοτέρων λόγων καὶ σημαίνει ἀφθονίαν, δαψίλειαν, θησαυρὸν πνευματικῶν καὶ ἠθικῶν χαρισμάτων.

Αἱ ὀνομασίαι «Ζωοδόχος Πηγὴ»

«Ζωηφόρος Πηγὴ»

προέκυψαν ἐκ τῆς ἠθικῆς ἐννοίας τῆς φράσεως.

Τὸ ἐπίθετον «Ζωοδόχος» δίδεται τῇ Θεοτόκῳ ὡς δεξαμένη ἐν ἑαυτῇ τὴν κατ' ἐξοχὴν ζωὴν, τουτέστι τὸν Χριστόν.

Ἡ ἐπωνυμία τοῦ περιφανοῦς ναοῦ ὀφείλεται εἰς λόγον ἐσωτερικὸν ἐξόχου ὑποβολῆς καὶ ὠραιότητος.

1.—PENTHKOCTAPION. Ἐκδ. Βενετίας 1873 σελ. 16, 17, 18

Ἄκολουθία Παρασκευῆς Διακαινησίμου ὑπὸ Ν. Καλ. Σανθοπ.

—Γ. ΚΩΔΙΝΟΣ σελ. 110 «Ἡ Θεοτόκος ἢ καλουμένη Πηγὴ».

2.—Ι. ΚΑΤΑΚΟΥΖΗΝΟΣ Βιβλ. ΙΙ. Κεφ. ΧVII.

«Ἡ Παναγία μήτηρ τοῦ Θεοῦ ἢ Ζωοδόχος Πηγὴ».

3.—PENTHKOCTAPION. Ἐκδ. Βενετίας 1873 σελ. 16.

Ἄκολουθία Παρασκευῆς Διακαινησίμου ὑπὸ Ν. Καλ. Σανθοπούλου.

Ἀντιλοῦμεν ἐπὶ τοῦ προκειμένου τὴν ἐπιχειρηματολογίαν ἡμῶν μεταξὺ ἄλλων καὶ ἐκ ποιημάτων τινῶν τοῦ Φιλῆ, ὅστις διὰ τῶν ἐξῆς στίχων ἐξυμνεῖ τὴν Θεοτόκον παρθένον ὡς πηγὴν ἐξ ἧς πηγάζουν τὰ κρείττονα.

Ὁ ἐπὶ τοῦ Αὐτοκράτορος Μιχαὴλ Παλαιολόγου κ. τῶν δύο Ἀνδρονίκων ἀκμάσας Φιλῆς ἀναφωνεῖ :

« Τῶν σῶν δὲ καλῶν ἐμφορούμενος χύδην,

« Ὡς ἀπὸ πηγῆς ἐκρεούσης ἀφθόνως,

« Οὐ λαμβάνω, Πάναγνε Μαριάμ, κόρον¹ καί :

« Σὺ δ', ὦ Μαριάμ, τῆς ἐμῆς ψυχῆς δρόσε,

« Τῆς σῆς με πηγῆς ταῖς ροαῖς ἀναψύχεις,² καὶ πάλιν :

« Τῆς σῆς δὲ πηγῆς, Μαριάμ, τὸ ζῶν ὕδωρ

« Αἵματος ἰσχὺν προσβαλὼν τῷ λειψάνῳ.³ ἐπίσης :

« Τὰ γὰρ ἀτερπῆ τῆς ἐμῆς ψυχῆς πάθη

« Πηγῆς νοηταῖς ἐμβολαῖς ἀποπλύνεις.⁴ ἀλλαχοῦ :

« Ἡ ζῶσα Πηγὴ τῶν φιλανθρωπευμάτων,

« Δι' ἧς μεθ' ἡμῶν τῆς πνοῆς ὁ δεσπότης.⁵ καί :

« Σὺ γὰρ ἀπ' αὐτῶν τῶν βρεφικῶν σπαργάνων

« εὐσπλαγχνίας ἔχουσα πηγαίαν φύσιν.⁶

Ἐπίσης καὶ ὁ Πτωχοπρόδρομος ἐξυμνῶν τὴν Ἁειπάρθενον λέγει :

« Πηγὴν σὲ τοίνυν ηὐτύχησα χαρίτων,

« πηγὴ χαριτόβρυτε τοῦ ζῶντος λόγου.⁷

Ἡ μοῦσα τοῦ Φιλῆ εὐμοιρεῖ ἐνταῦθα πολλῆς εὐστροφίας φραστικῆς.

Οὐδεμία ἀμφιβολία ὅτι ἡ λέξις πηγὴ μεταφορικῶς ἐνταῦθα λαμβανόμενη ὑπονοεῖ τὴν Θεοτόκον, ἣτις εἶναι ἡ πηγὴ ἐξ ἧς ἀφύονται οἱ μετὰ πίστεως προστρέχοντες τὰ θεῖα νάματα τῆς αἰωνίου ζωῆς, τὰς οὐρανίους χάριτας.

1.—E. MULLER τόμ. I σελ. 73. § 162 Στιχ. 4—5

2.— » » » » 66—7 § 156 » 7—8.

3.— » » » » 73—4 § 163 » 13—14.

4.— « » » » 76—7 § 166 » 7—8.

5.— » » » » 240-1 § 66 » 16—17.

6.—AE. MARTINI σελ. 88—90 Νο 67 « 10—11.

7.—ANNUAIRE DE L'ASSOCIATION POUR L'ENCOURAGEMENT DES ÉTUDES GRECQUES EN FRANCE, 17e année 1883 σελ. 36-37 Στιχ. 15-16.

Ὁ ναὸς ἦτο ἔκπαλαι ἀφιερωμένος εἰς τὴν Θεοτόκον, ἡ δὲ ἔπωνυμία Πηγὴ εἶναι τὰ μάλιστα ἐκφραστικὴ καὶ ὑποβλητικὴ, προσφορωτάτη δὲ πρὸς ἐκφρασιν καὶ ἔξαρσιν τοῦ ἠθικοῦ πλοῦτου τῆς Θεομήτορος.

Ἡ ἔπωνυμία Πηγὴ ἀπὸ ἀπόψεως θεολογικῆς εἶναι ἔκφρασις ἐκκλησιαστικῆ σημιαίνουσα μεταφορικῶς τὴν Πηγὴν εἰς ἣν προστρέχουσιν οἱ πιστοὶ ἵνα ἀντλήσωσι τὰς ἀενάως ἀναβλύζουσας χάριτας τῆς Θεομήτορος, ἥτις πράγματι εἶναι ἀληθής :

- « ἱαμάτων πηγῇ,
- « νοσούντων καταφυγῇ,
- « ἱατρεῖον κοινόν,
- « χειμαζομένων λιμῆν,
- « καταπιπτούντων ἀναστάσεως χεῖρ,
- « καταπονουμένων μεγάλη ροπή,
- « ἐπιλεησμένων ἀνάκλησις,
- « ἀθνημούντων παράκλησις,
- « πολεμουμένων σκέπη,
- « βέλεσι διαβολῆς βαλλομένων τεῖχος,
- « πενομένων ἀκένωτος θησαυρός.

Ἡ Θεοτόκος εἶναι ἡ πηγὴ ἐξ ἧς πηγάζει ὕδωρ σωτηρίας τοῖς πιστοῖς «Πηγὴ χαριτόβρυτος, τὸν ποταμὸν ἡ τεκοῦσα τῶν χαρίτων», «ἐξ οὗ ὁ πίνων « διψήσει οὐδέποτε».

Ἡ ἔμπνευσις μιᾶς τοιαύτης ὠραίας καὶ ἀκριβολόγου ἔπωνυμίας διὰ τὴν Θεοτόκον εἶναι ἀπαύγασμα τῆς πρὸς τὴν Παρθένον Μαρίαν βαθείας τῶν Χριστιανῶν εὐλαβείας, ἡ δὲ μυστικὴ ἔννοια τοῦ ὄρου «Πηγὴ» ἔμπερικλείει ὅλον τὸ ἄρωμα τῆς θρησκευτικῆς φαντασίας καὶ τῆς πραγματικῆς πίστεως.

Ἐν τῇ Ἐκκλησιαστικῇ ἡμῶν ἱστορίᾳ πλειστάκις ἡ λέξις «Πηγὴ» χρησιμοποιεῖται μεταφορικῶς καὶ ἐκ τῆς μεταφορικῆς ταύτης χρήσεως προῆλθε καὶ ἡ ἔπωνυμία τοῦ Ναοῦ.

Ρωμανὸς ὁ μελωδός, ὁ μέγιστος ἐκκλησιαστικὸς ποιητὴς τοῦ 8ου αἰῶνος, ὁ κορυφαῖος τῆς Ἑλληνικῆς Ἐκκλησίας μελωδός, ἐν τῇ Ὑμνογραφίᾳ αὐτοῦ λέγει ὅτι ἡ Θεοτόκος παρθένος εἶναι :

ἡ

- « Κυήσασα τὴν πηγὴν τῆς ζωῆς» καὶ «τεκοῦσα τὴν πηγὴν τῆς ἀθανασίας».
- Ἡ Θεοτόκος ἀναφωνεῖ ὁ μέγιστος ποιητὴς τοῦ βυζαντινοῦ αἰῶνος εἶναι:
- « ἡ πηγὴ τοῦ ἐλέους » καὶ
- « ἡ πηγὴ τῆς ἡμῶν ἀναπλάσεως ».
- « ἡ ἐσφραγισμένη πηγὴ τοῦ ἀθανάτου ρεῖθρου »
- « ἡ τεκοῦσα ἀσπύρως πηγὴν ζωῆς τὸν Κύριον ».

Ἡ Ἀειπάρθενος, ἀναφωνεῖ ὁ μέγας μελωδός εἶναι :

- « Πηγὴ ζωαρχικὴ ὕδατος »
- « Πηγὴ ἰάσεων »
- « Πηγὴ ἱαμάτων ἀκένωτος »
- « Πηγὴ εὐλογίας ».

Ἡ Παρθένος, λέγει ὁ πρῶτος τῶν μελωδῶν, εἶναι ἡ πηγὴ :

- « ἡ πηγάσασα σωτηρίας ὕδωρ τοῖς πιστοῖς »
- « ἡ πηγάζουσα ρεῖθρον ἀένναον »
- « ἡ πηγάσασα τὰ κρείττονα »
- « ἡ πηγάζουσα ἀφθαρείαν καὶ ζωὴν τοῖς μέλπουσιν »
- « ἡ πηγάζουσα τὴν αἰώνιον ζωὴν ».

Ἡ Ἀειπάρθενος εἶναι, λέγει ὁ κορυφαῖος τῶν ἀρχαίων μελωδῶν :

- « τὸ πανάγιον σκήνωμα ρεῖθρου ζῶντος »
- « ἡ κρήνη ἡ τὸ ὕδωρ τῆς ἀφέσεως βρύουσα »
- « Κόρη ναμάτων ζωηροῦτων ἀνάπλεως οὔσα »
- « Καὶ τὸ θεῖον ὕδωρ ἀναβλύζουσα ἀθανασίας καὶ ζωῆς ».

Ἐκ τῶν ἄνω δύναται τις ἐν διαφιλείᾳ νὰ ἀντλήσῃ τὴν πεποιθήσιν τοῦ ὑπερεκχειλίσαντος ἀκρατήτου χειμάρρου τῆς τοῦ θεοῦ Μελωδοῦ βαθείας εὐλαβείας πρὸς τὴν Ἀειπάρθενον, ἣν καλεῖ Πηγὴν, Πηγὴν ὑπὸ τὴν μεταφορικὴν τῆς λέξεως ἔννοιαν, Πηγὴν ὑπὸ τὴν καθαρὰν ἠθικὴν ἔννοιαν.

Ὁ Ρωμανὸς ἀνυμνεῖ τὴν Παρθένον ὡς πηγὴν, ἡ δὲ εὐλάβεια τῆς Θεοτόκου λαμβάνει ἐπὶ τῶν χρόνων τοῦ θεοῦ τούτου μελωδοῦ θέσιν ὑπέροχον ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῆς Ὑμνογραφίας.

Ἐκ τῶν ἀνωτέρω παρατεθειμένων περικοπῶν διαφόρων ὕμνων τοῦ μεγίστου τοῦ κόσμου ἐκκλησιαστικοῦ ποιητοῦ, παρατηροῦμεν τὸ πῦρ τοῦ ἐνθουσιασμοῦ, τὸ βάθος τοῦ αἰσθήματος, τὴν μεγαλοπρέπειαν τῆς γλώσσης καὶ τὴν ποιητικὴν ἔξαρσιν τοῦ ἀνεξαντλήτου εἰς γονιμότητα πατρὸς τῆς ἐλληνικῆς ὕμνογραφίας, ὁ ὁποῖος τόσον μελισταγῶς ἐξυψῶνων τὴν εὐλάβειαν τῆς Θεοτόκου ὀνομάζει αὐτὴν ἐν τοῖς λειτουργικοῖς ὕμνοις Πηγὴν, προσδίδων οὕτως, εἰς τὴν λέξιν ταύτην ἀφθιτον θέλητρον.

Ἡ λέξις αὕτη μεταρσιοῖ τοῦ προσευχομένου χριστιανοῦ τὴν ψυχὴν, ἐξ ἧς ὡς ἐν ἐκστάσει ἐκχειλίζει αὐθόρμητος ἡ εὐγνωμοσύνη πρὸς τὴν Μητέρα τοῦ Φωτός.

Ἡ τοιαύτη τῆς Παρθένου Μαρίας ἔπωνυμία ἔχει μεγίστην σπουδαιότητα καὶ βαρῦτητα ὡς ἀπηχοῦσα γνώμην τοῦ ἀρχαιοτέρου καὶ μεγαλυτέρου μελωδοῦ τῆς Ἑλληνικῆς Ἐκκλησίας κατὰ τὸν 8ον αἰῶνα.

Καὶ ἐκ τοῦ κάτωθι κονιακίου, τοῦ ὠραίου τούτου ὕμνου τοῦ ἰδίου μελωδοῦ εἰς τὸν ἀθῶν Ἰωσήφ τὸν ἐξ Αἰγύπτου, κατανοεῖ τις τὴν μεταφορικὴν καὶ ἠθικὴν ἔννοιαν, ἣν ἀποδίδει «ὁ Πίνδαρος οὗτος τῆς ρυθμικῆς ποιήσεως»,

ὡς ὀνομάζεται ὑπὸ τοῦ Μπουβύ, Ρωμανὸς ὁ Μελφδός, εἰς τὸ πηγάζον ὕδωρ μιᾶς ἠθικῆς πηγῆς.

Ἐπιλήσωμεν, ἄνθρωποι,
σωτήρια νάματα
καρδίαν εὐφραίνοντα·
οἱ διψῶντες σωφροσύνην
πορευθῶμεν ἐν τῷ λάκκῳ (τῷ)
τοῦ Ἰωσήφ.

Τούτου (γὰρ) ὁ πίνων
οὐ διψήσει οὐδέποτε·
ἀθάνατον ὕδωρ
βρῦει ἐκεῖ.
πῶς δὲ ἀθάνατον ἐκεῖ
ὕδωρ πηγάζει,
ἔρεϊτε μοι πάντως
ὁ ἄνδρος ὢν.

Ὁ ἐν τῷ Ἰωσήφ
τύπος γενόμενος Χριστός
αὐτὸς βρῦον ποτίζει
ὡς καὶ τὴν Σαμαριτίν.
διὰ τοῦτο πίστει ἀρυσώμεθα
ὑπάρχει γὰρ
μέγας μόνος
κύριος ὁ σωτὴρ ἡμῶν.¹

Ὁ Οὐρανοβάμων οὗτος ποιητὴς ὀνομάζει πηγὴν ὄχι μόνον τὴν Θεοτόκον, ἀλλὰ καὶ τὸν Χριστόν, ὃν προσαγορεύει «πηγὴν ἀγαθότητος».

Εἰς Κοντάκιον εἰς τὴν Ὑπαπαντὴν τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ φέρον ἀκροστιχίδα: «Τοῦτο Ρωμανοῦ τὸ ἔπος», ὁ μελίρρυτος Μελφδός λέγει μεταξὺ ἄλλων:

Σὲ δυσωποῦμεν, πανάγιε,
ἀνεξίκακε,
ἡ ζωὴ καὶ ἡ ἀνάκλησις
Πηγὴ ἡ τῆς ἀγαθότητος
βλέψον οὐρανόθεν

1.—K. KRUMBACHER. Studien zu Romanos

2 Der Keusche Joseph. III σελ. 136

Κοντάκιον εἰς τὸν Ἰωσήφ φέρον ἀκροστιχίδα τήνδε: Ἐπιλήσωμεν ἄνθρωποι, καρδίαν εὐφραίνοντα· οἱ διψῶντες σωφροσύνην πορευθῶμεν ἐν τῷ λάκκῳ τοῦ Ἰωσήφ. Τῆς ἀγάπης καὶ μεγάλης δευτέρου· α'. Στιχ. 14—35.

καὶ ἐπίσκεψαι ἅπαντας
τοὺς αἰεὶ πεποιθότας σοι.¹

Ἐπιλαμβάνεται, ἤδη, ἕκαστος τὴν πλαστικότητα τῶν ἄνω στίχων, οἵτινες ἀπηλλαγμένοι τῶν ρητορισμῶν φέρουσι τὴν σφραγίδα τῆς ἀρχαίας κλασικῆς ἀπλότητος.

Λαμπρὰ τῷ ὄντι ἡ σύλληψις καὶ ἔξοχος ἡ ἀπόδοσις τοῦ θεϊκοῦ Πνεύματος! Ὁ Χριστὸς Πηγὴ τῆς ἀγαθότητος.

Κοσμᾶς ὁ Ἁγιοπολίτης ἐν ποιήματι αὐτοῦ λέγει ὅτι ἡ Ἀνάστασις τοῦ Σωτῆρος ἐγένετο πηγὴ ἀφθάρτου Ζωῆς.

Βροτοκτόνον,

ἄλλ' οὐ θεοκτόνον,
ἔφυ τὸ παιῖσμα τοῦ Ἀδάμ·
εἰ γὰρ καὶ πέπονθέ σου
τῆς σαρκὸς ἡ χοϊκὴ οὐσία
ἄλλ' ἡ θεότης
ἀπαθὴς διέμεινε
τὸ φθαρτὸν δέ σου πρὸς ἀφθαρσίαν
μετεστοιχείωσας,
καὶ ἀφθάρτου Ζωῆς
ἔδειξας πηγὴν
ἐξ ἀναστάσεως.²

Ἰωάννης ὁ Δαμασκηνὸς ἐν ποιήματι αὐτοῦ ψαλλομένῳ τῇ Κυριακῇ τοῦ Πάσχα προσαγορεύει τὴν Ἀνάστασιν τοῦ Σωτῆρος ὡς «πηγὴν ἀφθαρσίας».

«Δεῦτε πόμα πίωμεν καινόν, οὐκ ἐκ πέτρας ἀγόνου τερατοουργούμενον»

1 —K. KRUMBACHER. Studien zu Romanos—4. Mariae Lichtmess. σελ. 200 ἠ' Στιχ. 391—397.

— Εἰς τοὺς χαιρετισμοὺς τοῦ Ἁγίου Ἐφραιμίου (Opp. S. Ephr. τόμ. III gr. et lat. σελ. 547. (Δόγος IX) ἀναγινώσκωμεν:

Χαῖρε πηγὴ τῆς χάριτος
καὶ τῆς ἀθανασίας·
Χαῖρε ἁγίου Πνεύματος
Πηγὴ ἐσφραγισμένη.

— πρβ. TH. J. LAMY in O. c. Prolegomena ad tom III: De poësi et arte rhythmica S. Ephraemi.

— βλ. Byzantinischen Zeitschrift τόμ. XVIII 1909. σ. 370.

P. E. KRYPIAKIEWICZ: De hymni Acathisti auctore.

2.—N. NILLES. Kalendarium manuale utriusque Ecclesiae Orientalis et Occidentalis· σελ. 261.

Τὸ ἅγιον καὶ μέγα σάββατον.

Δεύτερον τοῦ κανόνος τετραψῆδιον, ἀπὸ σ' ὀδῆς καὶ ἐφεξῆς, φέρον ἀκροστιχίδα Σάββατον μέλλω μέγα. Ὡδὴ σ'.

« ἀλλ' ἀφθαρείας Πηγὴν ἐκ τάφου διμυρήσαντος Χριστοῦ, ἐν ᾧ στερεούμεθα ».¹

Νικηφόρος Κάλλιστος ὁ Ξανθόπουλος ἐν τῇ ποιηθείσῃ παρ' αὐτοῦ Ἀκολουθίᾳ τῆς Ζωοδόχου Πηγῆς τῇ ψαλλομένη τῇ Παρασκευῇ τῆς Διακαινησίμου καλεῖ τὴν Θεοτόκον :

- « Πηγὴν ἐνθεον. »
  - « Πηγὴν Ζωηφόρον ἀενάως πλημμυροῦσαν
  - « Πηγὴν ἀθάνατον.
  - « Πηγὴν θαυμάτων.
  - « Πηγὴν ὕδατος ζῶντος.
  - « Πηγὴν ὕδατος σωτηρίου.
  - « Πηγὴν χαρμονῆς ἀλήκτου.
  - « Πηγὴν λυτῆρα τῶν νόσων.
  - « Πηγὴν ρεῖθρα τῶν ἰάσεων ἀναβλυστάνουσαν.
  - « Πηγὴν σύμπαν ἀγαθὸν ἀναβλύζουσαν.
  - « Πηγὴν τὴν χάριν προχέουσαν.
  - « Πηγὴν ἀκένωτον πηγάζουσαν τὰνάματα.
  - « Πηγὴν ρέουσαν τὸν γλυκασμὸν τὸν ἀληθῆ.
  - « Πηγὴν προρρέουσαν θεῖον καὶ σεβάσιμον ὕδωρ.
  - « Πηγὴν ἐξ ἀκνώτων θαυμάτων πλημμυροῦσαν.
  - « Πηγὴν βλυστάνουσαν ζῶν παι χάριν πιστοῖς
  - « Πηγὴν ἀκατάπαυστον ρέουσαν τὰ πλήθη τῶν ἔργων τῆς.
  - « Πηγὴν ἀφθαρείας τὸ ὕδωρ προχέουσαν Χριστὸν ἐξ οὗ ποτιζόμεθα.
  - « Πηγὴν ἀνεξάντητον ἐξ ἧς ἀρούμεθα ρῶσιν ὄντως ἀθάνατον.
  - « Πηγὴν Ζωοδόχον, ἀενάως ἀναβλύζουσαν χάριτας.
  - « Πηγὴν ἧς τὸ ζῶηρον ὕδωρ προχέει τὸν ἀθάνατον δροισισμόν.
- Παρακατιῶν ὁ ἴδιος πάλιν λέγει :
- ὅτι :
- « Τὸ ὕδωρ γίνεται τῆς πηγῆς τῆς Θεοτόκου ἴαμα. »
- καί :
- « ἐν τῇ πηγῇ προσδράμουν οἱ ρῶσιν ζητοῦντες ἡ γὰρ Κόρη Παρθένος
- « ἐνοικεῖ τῷ ὕδατι. »
- καί :
- « Μάννα Σιλῶμ καὶ Στοὰν Σολομῶντος. »
  - « Πηγὴν Κόρη σὴν ἐμφανῶς πᾶς τις βλέπει. »²

1.—N. NILLES ἐνθ' ἀνωτ. σελ. 317.

2.—ΠΕΝΤΗΚΟΣΤΑΡΙΟΝ Ἐκδ. Βενετίας 1873 σελ. 15—20.

Ἀκολουθία τῆς Παρασκευῆς τῆς Διακαινησίμου ὑπὸ Ν. Κ. Ξανθοπούλου.

— ΝΙΚΗΦΟΡΟΥ ΚΑΛΛΙΣΤΟΥ ΞΑΝΘΟΠΟΥΛΟΥ. Ἕγμος ἐγκωμιαστικὸς εἰς τὴν

Ἐν τῇ ἱερᾷ ὕμνογραφίᾳ οὐχὶ μόνον ἡ Θεοτόκος ἀλλὰ καὶ αὐτὸς ὁ Σωτήρ, ὡς εἶδομεν ἀνωτέρω, ἐπωνυμεῖται πηγῆ.

Ὁ Χριστὸς εἶναι :

- « ὁ πηγάζων Ζωὴν ἐξ οἰκείου φωτός. »
- « ἡ πηγὴ τῆς Ζωῆς, τὸ ἀπόσιτον φῶς. »¹

Ὁ ὁσιος πατὴρ ἡμῶν καὶ ὁμολογητὴς Θεοφάνης ὁ Γραπτός, εἷς ἐκ τῶν ἡρωϊκῶν ὁμολογητῶν κατὰ τοὺς εἰκονομαχικοὺς διωγμοὺς, ποιητὴς δὲ πολλῶν κανόνων, ὡς ἐξῆς ἐξυμνεῖ τὴν Ἀειπάρθενον :

« Ἐχων ἀκατάληπτον, τὴν εἰς ἡμᾶς εὐσπλαγχνίαν, καὶ Πηγὴν ἀκένωτον « θεϊκῆς χρηστότητος, πολυέλεε, τοὺς πρὸς σὲ Δέσποτα, μεταβηκότας, ἐν « γῆ Ζώντων κατασκήνωσον . . . κ. τ. λ. »²

Πολλαχοῦ τῆς ἡμετέρας Ἑμνολογίας ἡ Θεοτόκος ὀνομάζεται Βίβλος, Γῆ, Πόλις, Χωρίον, Χώρα κ. τ. λ.

Πᾶσαι δὲ αἱ λέξεις αὗται χρησιμοποιοῦνται μεταφορικῶς.

Ἡ Θεοτόκος ὀνομάζεται :

Βίβλος ἐσφραγισμένη,³ Βίβλος Θεοῦ ἡ πανσφράγιστος,⁴ Βίβλος ἔμψυχος Θεοῦ,⁵ Βίβλος Χριστοῦ ἔμψυχος.⁶

Ἑπεραγίαν Θεοτόκον (Κωδ. Miscel Ox. 79. Φυλλ. 209—211.)

« Ζωοδόχος ὄντως πηγῆ »

« Πηγῆ Λόγου »

καὶ ἰδίου — Τροπάρια κατανυκτικὰ (Κωδ. Vind 78. Φύλ. 360—)

« Πηγῆ ».

Εἰς τοὺς χαιρετισμοὺς τοῦ Ἁγίου Ἐφραίμ (Opp. S. Ephr. τομ. III gr. et lat. σελ. 547. (Λόγος ΙΧ) ἀπαντῶμεν « Πηγῆ Χάριτος » καὶ « Πηγῆ ἐσφραγισμένη ».

1.—ΠΕΝΤΗΚΟΣΤΑΡΙΟΝ. Ἐκδ. Βενετίας; 1873 σελ. 15.

2.—ΠΑΡΑΚΛΗΤΙΚΗ. Ἐκδ. 1913 σ. 301.

Ἀπόστιχα τῶν Αἰνῶν, Νεκρώσιμα. Ποίημα Θεοφάνους.

— βλ. καὶ ΤΡΙΩΜΙΟΝ. Ἐκδοσις Βενετίας 1863 σ. 448.

Στιχηρὰ καὶ Καθίσματα. Νεκρώσιμα τοῦ Θεοφάνους §. 1.

3.—ΘΕΟΤΟΚΑΡΙΟΝ. Ἐκδ. Βενετίας 1883 σελ. 48 Ὡδὴ δ' §. 3.

Ποίημα Μητροφάνους Σμύρνης.

Κανὼν εἰς τὴν Ἑπεραγίαν Θεοτόκον.

4.—ἐνθ' ἀνωτ. σελ. 38. Ὡδὴ. σί §. 1.

Ποίημα Ἀρσενίου Μοναχοῦ.

Κανὼν εἰς τὴν Ἑπεραγίαν Θεοτόκον.

5.—ἐνθ' ἀνωτ. σελ. 11 Ὡδὴ θ. §. 7.

Ποίημα τοῦ Ἁγίου Ἀνδρέου τῆς Κρήτης.

Κανὼν εἰς τὴν Ἑπεραγίαν Θεοτόκον.

6.—ἐνθ' ἀνωτ. σελ. 27 Ὡδὴ θ. §. 1.

Ποίημα τοῦ Ἁγίου Ἀθανασίου Π/χου Κ/ως τοῦ νέου.

Κανὼν εἰς τὴν Ἑπεραγίαν Θεοτόκον.

— ἐνθ' ἀνωτ. σελ. 121 Ὡδὴ α' §. 1.

Ποίημα τοῦ Ἁγίου Ἰωσήφ τοῦ Ἑμνογράφου.

Ἐν ἄλλοις ὕμνοις τῆς ἡμετέρας Ὑμνολογίας ἡ Θεοτόκος ἀπαντᾶται ὡς :
Γῆ ἄσπορος, ¹ γῆ ἀγεώργητος, ² γῆ ἀνήροτος, ³ γῆ ἐκλεκτὴ καὶ καθαρὰ καὶ
ἀμόλυντος, ⁴ Γῆ εὐκαρπος, ⁵ Γῆ ἁγία, ⁶ Γῆ ἀλήθειαν ἢ ἀνατείλασα, ⁷ Γῆ

Κανὼν χαρμόσυνος εἰς τὴν Ὑπεραγίαν Θεοτόκον.

« Βίβλος Χριστοῦ ἔμψυχος, ἐσφραγισμένη πνεύματι ».

1.—ΜΗΝΑΙΟΝ. Ἐκδ. 1877. σελ. 6. Φεβρουαρίου 1.

Θεοτοκίον εἰς τὸν Ὁρθρον.

« Χαῖρε ἡ ἄσπορος γῆ, ἡ τὸν Λόγον ἐκ μήτρας . . . σεσαρκωμένον τεκοῦσα ».

— ἐνθ' ἄνωτ. σελ. 95. Μαρτίου 25.

Στιχηρὰ §. 1. Εἰς τὸν Ἑσπερινόν

« Χαῖρε γῆ ἄσπορος ».

2.—ΤΡΙΩΔΙΟΝ. Ἐκδ. Βενετίας 1863 σελ. 84.

ᾠδὴ Β'. Τῆ Τρίτῃ τῆς Α'. ἑβδομάδος Θεοτοκίον. Εἰς τὸν Ὁρθρον.

« Ἡ ἀγεώργητος γῆ ἢ βλαστήσασα τὸν τοῦ ποντοῦ τροφία ».

— ΜΗΝΑΙΟΝ. Ἐκδ. Βενετίας 1877. σελ. 94 Μαΐου 26.

Θεοτοκίον εἰς τὸν Ὁρθρον.

« Χαῖρε γῆ, ἀγεωργήτως στάχυν ὠραῖον καρποφοροῦσα ».

— ΘΕΟΤΟΚΑΡΙΟΝ. Ἐκδ. Βενετίας 1883 σελ. 29.

Ποίημα τοῦ Ἁγίου Ἀθανασίου Π/χου Κ/ως τοῦ Νέου.

Κανὼν εἰς τὴν Ὑπεραγίαν Θεοτόκον, ὠδὴ θ'. §. 6.

« Χαῖρε γῆ ἀγεώργητος, καὶ ἄρουρα θεία ».

— ἐνθ' ἄνωτ. σελ. 57.

Ποίημα Θεοδώρου Βασιλέως τοῦ Λασκάρεως.

Θεοτοκίον ᾠδὴ θ'. §. 2.

« Χαῖρε ἀγεώργητος γῆ ζωηφόρον στάχυν βλαστήσασα ».

3.—ΜΗΝΑΙΟΝ. Ἐκδ. Βενετίας 1877. σελ. 42. Ἀπριλίου 12.

Θεοτοκίον εἰς τὸν Ὁρθρον

« Γῆ ἀνήροτος ἄσταχυν ἀγεώργητον βλαστήσασα ».

— ΘΕΟΤΟΚΑΡΙΟΝ. Ἐκδ. Βενετίας 1883. σελ. 67.

Ποίημα Ἰωάννου Εὐχαΐτων.

Θεοτοκίον. ᾠδὴ γ' §. 2.

« Χαῖρε γῆ ἀνήροτος χρυσοῦν στάχυν ἐκθρεψαμένη ».

4.—ΘΕΟΤΟΚΑΡΙΟΝ. Ἐκδ. Βενετίας 1883. σελ. 67.

Ποίημα Μητροφάνους Σμύρνης.

Θεοτοκίον ᾠδὴ θ' §. 5.

« Γῆ ἐκλεκτὴ καὶ καθαρὰ καὶ ἀμόλυντος ».

5 — ἐνθ' ἄνωτ. σελ. 77.

Ποίημα τοῦ Ἁγίου Ἀνδρέου Κρήτης.

Θεοτοκίον. ᾠδὴ θ' §. 7.

« Χαῖρε γῆ εὐκαρπια τῆς ζωῆς ἄσταχυν ».

6.—ΤΡΙΩΔΙΟΝ. Ἐκδ. Βενετίας 1863. σελ. 205.

Κυριακὴ τῆς Σταυροπροσκυνησεως.

Θεοτοκίον εἰς τὸν Ὁρθρον.

« Γῆ ἁγία ἀνεδείχθη Παρθένε θεόνυμφε ».

ἢ κατάκαρπος, ¹ Γῆ καὶ Χώρα, ἦν Ἰωὴλ προσεώρακεν ²

Καλεῖται καί :

Πόλις Θεοῦ ἐκλεκτή, ³ Πόλις ἔμψυχος Θεοῦ, ⁴ Πόλις ἔμψυχος τοῦ ζῶν-
τος Θεοῦ, ⁵ Πόλις ἔμψυχος τοῦ Βασιλέως Χριστοῦ, ⁶ Πόλις ἄσειστος, ⁷ Πό-
λις δωδεκάτειχος, ⁸ Πόλις ἔμψυχος τοῦ Βασιλέως τῶν Βασιλέων, ⁹ Πόλις
Θεοῦ περὶ ἧς ἐλαλήθη δεδοξασμένα, ¹⁰ ὡς ἐπίσης καί :

Χῶρος οὐρανοῦ περικοσμίον, ¹¹ Χῶρος ἱεροῦ παραδείσου καὶ ζωηροῦ, ¹²
ἐπίσης καί :

Χωρίον τοῦ Θεοῦ, ¹³ Χωρίον Χριστοῦ, ¹⁴ Χωρίον Σοφίας, ¹⁵ Χωρίον τοῦ

— ΜΗΝΑΙΟΝ. Ἐκδ. Βενετίας 1877. σελ. 75.

Σεπτεμβρίου 11. Θεοτοκίον εἰς τὸν Ὁρθρον.

« Γῆ ἁγία ἐν ἧ Χριστὸς ἐσκήνωσεν ἢ πέτρα τῆς ζωῆς ».

7.— ἐνθ' ἄνωτ. σελ. 203.

Ἰανουαρίου 27. Τῆς Θεοτόκου, ᾠδὴ γ' ὁ Εἰρμὸς §. 5. Εἰς τὸν Ὁρθρον.

« Χαῖρε γῆ ἀλήθειαν ἢ ἀνατείλασα ».

1.— ἐνθ' ἄνωτ. σελ. 46.

Σεπτεμβρίου 7. Τῆς Θεοτόκου. ᾠδὴ γ' §. 1. Εἰς τὸν Ὁρθρον.

« Ἡ γῆ ἢ κατάκαρπος, ἐκ γῆς ἀκάρπου γεννᾶται ἡμῖς καρπογονήσει τὸν γεωργὸν τῶν ἀγα-
θῶν καὶ ζωηφόρον ἄσταχυν ».

2.—ΘΕΟΤΟΚΑΡΙΟΝ. Ἐκδ. Βενετίας 1883. σελ. 59.

Ποίημα Ἰγνατίου Πατριάρχου Κων/πόλεως.

Θεοτοκίον. ᾠδὴ θ' §. 7.

3.—ΤΡΙΩΔΙΟΝ. Ἐκδ. Βενετίας 1863. σ. 220 Σταυροθεοτοκίον.

—ΜΗΝΑΙΟΝ. Ἐκδ. Βενετίας 1877. σ. 169. Δεκεμβρίου 23, Θεοτοκίον.

« Πόλις ἐκλεκτή ».

4.— ἐνθ' ἄνωτ. σ. 157. Δεκεμβρίου 22—Θεοτοκίον.

5.— » σ. 205. Ἰανουαρίου 27—Τῆς Θεοτόκου. ᾠδὴ στ'.

— » σ. 101. » 11—Στιχηρὰ § 4.

6.— » σ. 92. Μαρτίου 24—Στιχηρὰ § 3.

— » σ. 81. Αὐγούστου 16—Θεοτοκίον.

— » σ. 203. Δεκεμβρίου 25—Στιχηρὰ Ἰδιόμελα Ἀνδρέου Ἱεροσο-
λυμήτου. §. 4.

7 — » σ. 40. Ἰουνίου 11—Θεοτοκίον.

8.— » σ. 123.4. Αὐγούστου 25—Θεοτοκίον.

9.— » σ. 208. Ἰανουαρίου 27—Τῆς Θεοτόκου ᾠδὴ ζ'.

10.— » σ. 100 Ἀπριλίου 26—Θεοτοκίον.

11.—ΘΕΟΤΟΚΑΡΙΟΝ. Ἐκδ. Βενετίας 1883 σελ. 84.

Ποίημα Ἰωάννου τοῦ Ασμασκηνοῦ. ᾠδὴ θ'. §. 5.

Κανὼν εἰς τὴν Ὑπεραγίαν Θεοτόκον.

12.— ἐνθ' ἄνωτ. σελ. 112.

Ποίημα Φωτίου. ᾠδὴ γ' §. 4.

13.—ΤΡΙΩΔΙΟΝ. Ἐκδ. Βενετίας 1863 σελ. 151. Τῆ Τρίτῃ τῆς Β' ἑβδομ.δος
τῶν νηστειῶν.

—ΜΗΝΑΙΟΝ. Ἐκδ. Βενετίας 1877 σ. 61. Μαΐου 17. Θεοτοκίον εἰς τὸν

Ἄπειρου, ¹ Χωρίον τοῦ Ἀχωρήτου, ² Χωρίον ἐλεημοσύνης, ³ Χωρίον φλογερόφον, ⁴ Χωρίον φωτὸς ἀνεσπέρου, ⁵ Χωρίον τῆς χαρᾶς τῆς ἀλήκειου, ⁶ Χωρίον φωτοειδές, ⁷ Χωρίον ἡ κιβωτὸς τοῦ Θεοῦ, ⁸ Χωρίον χαρίεν χαρᾶς αἰωνίου, ⁹ Χωρίον τοῦ Θεοῦ εὐρύχωρον, ¹⁰ Χωρίον Θεοῦ εὐρυχωρότατον, ¹¹ Χωρίον χωρητικόν, ¹² Χωρίον καθαρὸν τοῦ Ἀχωρήτου, ¹³ Χωρίον τῆς θείας

Ἄρθρον.

- « Χωρίον τοῦ Θεοῦ τῶν ὄλων ».
- ἐνθ' ἄνωτ. σελ. 91. Αὐγούστου 17. Θεοτοκίον.
- « Χωρίον Θεοῦ καὶ παλάτιον τερπνὸν καὶ θεῖος θρόνος ».
- 14 — ἐνθ' ἄνωτ. σελ. 208. Ἰανουαρίου 27. Τῆς Θεοτόκου.
- Ἔδῃ Ζ'. Ὁ Εἰρμός.
- 15. — ἐνθ' ἄνωτ. σελ. 19. Μιῦου 6. Θεοτοκίον εἰς τὸν Ἄρθρον.
- 1. — ΠΑΡΑΚΛΗΤΙΚΗ. Ἐκδ. 1913. σελ. 311. Εἰρμὸς τῆς Κυριακῆς πρώτῃ.
- 2. — ΜΗΝΑΙΟΝ. Ἐκδ. Βενετίας 1877. σελ. 150. Δεκεμβρίου 21. Θεοτοκίον.
- 3. — ΘΕΟΤΟΚΑΡΙΟΝ. Ἐκδ. Βενετίας 1883. σελ. 46.
- Ποίημα Ἰωάννου Εὐχαϊτῶν. Ἔδῃ ζ' §. 1.
- 4. — ἐνθ' ἄνωτ. σελ. 99. Ποίημα τοῦ ὁσίου Νικολάου τοῦ Κατασκευητοῦ. Ἔδῃ ε' §. 3.
- 5. — ἐνθ' ἄνωτ. σελ. 42. Ποίημα τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Δαμασκηνοῦ. Ἔδῃ ε' §. 1.
- 6. — ἐνθ' ἄνωτ. σελ. 22. Ποίημα Θέκλης Μοναχῆς. Ἔδῃ στ' §. 3.
- Κανὼν εἰς τὴν Ὑπεραγίαν Θεοτόκον.
- 7. — ΘΕΟΤΟΚΑΡΙΟΝ. Ἐκδ. Βενετίας 1883 σελ. 44.
- Ποίημα Θεοκτίστου τοῦ Στουδίτου. Ἔδῃ γ' §. 4.
- « Χωρίον φωτοειδές τῆς ὑπερφύτου ἀληθοῦς φύσεως ».
- 8. — ἐνθ' ἄνωτ. σελ. 78. Ποίημα τοῦ Ἁγίου Θεοφάνους ἐπισκόπου Νικαίας τοῦ Γραπτοῦ. Ἔδῃ δ' §. 2.
- 9. — ἐνθ' ἄνωτ. σελ. 98. Ποίημα Ἰωάννου τοῦ Δαμασκηνοῦ. Ἔδῃ θ' §. 6.
- 10. — ΤΡΙΩΔΙΟΝ. Ἐκδ. Βενετίας 1863. σελ. 53. Σάββατον τῆς Τυρινῆς.
- ΜΗΝΑΙΟΝ. Ἐκδ. Βενετίας 1877. σελ. 146. Ἰουλίου 31. Θεοτοκίον.
- « Χωρίον εὐρύχωρον... καὶ παστὰς καὶ λυχνία καὶ τράπεζα ».
- ΤΡΙΩΔΙΟΝ. Ἐκδ. Βενετίας 1863. σελ. 280. Τῆ Παρασκευῆ τῆς Ε' ἑβδομάδος τῶν Νηστειῶν.
- « Χωρίον εὐρύχωρον καὶ τόπος ἀγιάσματος ».
- ΜΗΝΑΙΟΝ. Ἐκδ. Βενετίας 1877. σελ. 202. Ἰανουαρίου 27. Ἔδῃ Ἰωάννου. Ὁ Εἰρμός.
- « Χωρίον εὐρύχωρον χαρᾶς ».
- ἐνθ' ἄνωτ. σελ. 16. Ἀπριλίου 5. Θεοτοκίον εἰς τὸν Ἐσπερινόν.
- « Χωρίον εὐρύχωρον τοῦ Δεσπότου ».
- ἐνθ' ἄνωτ. σελ. 49. Ἀπριλίου 24. Θεοτοκίον εἰς τὸν Ἐσπερινόν.
- « Χωρίον εὐρύχωρον Θεοῦ ».
- 11 — ἐνθ' ἄνωτ. σελ. 58 Ὀκτωβρίου 11. Θεοτοκίον.
- 12. — ἐνθ' ἄνωτ. σελ. 176. Ἰανουαρίου 23. Θεοτοκίον.
- « Χωρίον χωρητικόν, θείας ἐνοικήσεως ».

ἀπεριληψίας, ¹ Χωρίον ἀστέκτου θεότητος. ²

Τὴν Θεοτόκον ἀπαντῶμεν ἐπωνυμουμένην εἰς πλεῖσθ' ὅσα μέρη τῆς Ἐκκλησιαστικῆς ἡμῶν Ὑμνολογίας καὶ ὡς Χώραν.

Χώρα χαρᾶς, ³ Χώρα φωτοφόρος, ⁴ Χώρα ἀγεώρητος, ⁵ Χώρα ἀνήροτος, ⁶ Χώρα εὐκαρπος, ⁷ Χώρα ἄσπορος καὶ ἀπότιστος, ⁸ Χώρα ἄγονος

- ἐνθ' ἄνωτ. σελ. 21. Ὀκτωβρίου 5. Θεοτοκίον.
- « Χωρίον χωρητικὸν τῆς θείας φύσεως ».
- ἐνθ' ἄνωτ. σελ. 208. Δεκεμβρίου 26. Θεοτοκίον.
- « Χωρίον χωρητικὸν τοῦ ἀχωρήτου Πλαστοργῶ ».
- 13. — ΠΕΝΤΗΚΟΣΤΑΡΙΟΝ. Ἐκδ. Βενετίας 1873. σελ. 106. Κυριακῆ τῆς Σαμαρείδος.
- 1. — ΜΗΝΑΙΟΝ. Ἐκδ. Βενετίας 1877. σελ. 194. Ἰανουαρίου 25—Θεοτοκίον.
- 2. — ἐνθ' ἄνωτ. σελ. 86. Ἰουνίου 24—Θεοτοκίον.
- 3. — Ι. ΕΥΧΑΪΤΩΝ. 274, 211.
- 4. — Κανὼν Ἀρχαγγέλων, ὠδὴ η', Θεοτοκίον, Νεόφυτος.
- 5. — ΜΗΝΑΙΟΝ. Ἐκδ. Βενετίας 1877. σελ. 66. Μαρτίου 18—Θεοτοκίον.
- « Χώρα ἡ ἀγεώρητος ».
- ἐνθ' ἄνωτ. σελ. 73. Σεπτεμβρίου 11—Θεοτοκίον.
- « Χώρα ἀγεώρητος ».
- ΘΕΟΤΟΚΑΡΙΟΝ. Ἐκδ. Βενετίας 1883. σελ. 19. Ποίημα Ἰωάννου Εὐχαϊτῶν ὠδὴ θ' §. 3.
- « Χώρα ἀγεώρητος ἡ τεκοῦσα γεωργόν ».
- ἐνθ' ἄνωτ. σελ. 42. Ποίημα Ἰωάννου τοῦ Δαμασκηνοῦ ὠδὴ στ' §. 2.
- « Χώρα ἀγεώρητος, τὸν οὐρανὸν ἡ βλαστήσασα ἄσταχυν ».
- ἐνθ' ἄνωτ. σελ. 98. Ποίημα Ἰωάννου Δαμασκηνοῦ ὠδὴ θ' §. 2.
- « Χώρα ἀγεώρητος ἡ τὸν οὐρανὸν στάχυν ἀνήσασα ἐπὶ γῆς ἀνεμνηνέυτος ».
- ΘΗΚΑΡΑΣ. 63, 162. Ἰωάννης Μοναχός.
- « Χώρα ἀγεώρητος καὶ λίαν εὐφορώτατος, στάχυν τὸν θεῖον ὑπερφύως βλαστήσασα ».
- 6. — ΜΗΝΑΙΟΝ. σελ. 203. Ἰανουαρίου 27. Τῆς Θεοτόκου.
- Ἔδῃ γ'. Ὁ Εἰρμός §. 5.
- « Χώρα ἀνήροτος καὶ ἀγεώρητος, ἡ γεωργήσασα τὸν Γεωργὸν τῶν ἀπάντων ».
- ΘΕΟΤΟΚΑΡΙΟΝ. σελ. 121. Ποίημα τοῦ Ἁγίου Ἰωσήφ τοῦ Ὑμνογράφου.
- Ἔδῃ γ' §. 1.
- « Χώρα ἀνήροτος ἡ βλαστήσασα τὸν θεῖον στάχυν ».
- Ι. ΕΥΧΑΪΤΩΝ. 45, 65.
- « Χώρα ἀνήροτος ἡ βλαστήσασα χαρὰν ».
- 7. — ΘΕΟΤΟΚΑΡΙΟΝ. σελ. 7. Ποίημα τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Ὑμνογράφου.
- Κανὼν εἰς τὴν Ὑπεραγίαν Θεοτόκον. Ἔδῃ θ' §. 5.
- ἐνθ' ἄνωτ. σελ. 15. Ποίημα Ἰωάννου Δαμασκηνοῦ. Ἔδῃ η' §. 2.
- « Χώρα εὐκαρπος στάχυν θεῖον ἐβλαστήσασα, τὸν τρέφοντα τὰ σύμπαντα ».
- ἐνθ' ἄνωτ. σελ. 67. Ποίημα Μητροφάνους Σμύρνης. Ἔδῃ θ' §. 5.
- « Χώρα εὐκαρπος, ἡ τὸν στάχυν βλαστήσασα ».
- ΘΗΚΑΡΑΣ. 136, 87.
- « Χώρα εὐκαρπος, τὸν χρυσοῦν τεκοῦσα καὶ θεῖον στάχυν ».

πρόην, ¹ Χώρα ἢ τὸν θεῖον βλαστήσασα ἄσταχυν, ² Χώρα ἢ ἐκφυήσασα τὸν στάχυν τῆς ζωῆς ἀσπόρως καὶ ἀκηράτως ἀναβλαστήσασα ³ Χώρα πολύφορος, ⁴ Χώρα ἀνόδευτος, ⁵ Χώρα θεία τοῦ ἀπροσίτου φωτός, ⁶ Χώρα Θεοῦ τοῦ ἀχωρήτου. ⁷

Οὐδέποτε οἱ μελωδοὶ τῆς Ἐκκλησίας ἐλησιμόνησαν νὰ μεταχειρισθοῦν τὴν ἔκφρασιν ταύτην.

Ἀπὸ τοῦ IX αἰῶνος ἤδη ὁ ἅγιος Ἰωσήφ ὁ ὑμνογράφος († 883) ἐν τῷ προεορτίῳ κανόνι τῆς κατὰ σάρκα Γεννήσεως τοῦ Κυρίου καὶ Θεοῦ καὶ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ ἀναφωνεῖ :

« Τὴν Ζωοδόχον Πηγὴν τὴν ἀένναον, τὴν φωτοφόρον Λυχνίαν τῆς χάριτος, τὸν Ναὸν τὸν ἅγιον, τὴν Σκητὴν τὴν πάγχρυσον, τοῦ οὐρανοῦ καὶ τῆς γῆς τὴν πλατυτέραν, τὴν Θεοτόκον οἱ πιστοὶ μεγαλύνωμεν. » ⁸

Ἡ Ζωὴ αὕτη, ἣν ἡ Θεοτόκος δέχεται ἐν ἑαυτῇ εἶναι αὐτὸς ὁ Χριστός.

Τὴν ἰδίαν ἔκφρασιν τῆς « Ζωοδόχου Πηγῆς » εὐρίσκομεν βεβαίως καὶ εἰς τὰς προοιμιακὰς λειτουργίας ἐν τῇ Γεννήσει τοῦ Σωτῆρος.

Δυναμέθα νὰ συγκρίνωμεν διὰ τὴν ἔννοιαν τὰ πολυάριθμα ἐδάφια, ἔνθα ἡ ἰδία λέξις « Ζωοδόχος » ἢ « Ζωηφόρος » χρησιμεύει ἵνα προσδιορίσῃ τὸν Ἅγιον Τάφον, ἔνθα ἐτάφη ὁ Χριστός.

Παραθέτω ποιήματι Κυρίλλου ἀρχιεπισκόπου Ἀλεξανδρείας, τοῦ ὑπερόχου τούτου Ἑλληνοθεολόγου, ὅστις λέγει :

Ἡ Ζωηφόρος σου πλευρά,
ὡς ἔξ Ἐδέμ πηγὴ ἀναβλύζουσα,
τὴν Ἐκκλησίαν σου, Χριστέ,
ὡς λογικὸν ποτίζει παράδεισον,

8.—ΜΗΝΑΙΟΝ. σελ. 91. Μαρτίου 24. Ὡδὴ θ'. Ὁ Εἰρμός. §. 5.

« Χώρα ἢ ἄσπορος ».

— Κανὸν Τιμοθέου Προύσης. Ὡδὴ θ'. Θεοτοκίον.

« Χώρα ἄσπορος καὶ ἀπότιστος ἐξ ἧς ἐξήνθησε ράβδος καὶ ἄνθος Χριστός ».

— 125, 199. Μάρκος Εὐγενικός.

« Χώρα ἄσπορος ἢ βλαστήσασα στάχυν ζωοπάροχον ».

1.—ΜΗΝΑΙΟΝ. σελ. 50. Σεπτεμβρίου 8. Σειχηρὰ § 4.

« Χώρα ἄσπορος πρῶην, γῆν καρποφόρον γεννῆ ».

2.—ΠΑΡΑΚΛΗΤΙΚΗ. σελ. 180. Κανὸν τῆς Θεοτόκου.

3.—ΘΕΟΤΟΚΑΡΙΟΝ. σελ. 8. Ποίημα Ἰωάννου Εὐχαΐτων. Ὡδὴ γ' § 2.

4.—215, 49. ΘΗΚΑΡΑΣ.

« Χώρα πολύφορος, θρενραμένη τὸν ἄσταχυν ».

5.—Κοντάκιον Γενεθλίων Προδρόμου. Ρωμανὸς μελωδός.

« Χώρα ἀνόδευτος ἄσπορος ».

6.—23, 159. ΘΗΚΑΡΑΣ.

7.—ΤΡΙΩΜΙΟΝ. σελ. 284. Ἀκάθιστος Ὑμνος. Ὡδὴ γ' οἶκος ζ'.

ἐντεῦθεν μερίζουσα,
ὡς ἔξ ἀρχῆς, εἰς τέσσαρα
Εὐαγγέλια,
τὸν κόσμον ἀρδεύουσα,
τὴν κτίσιν εὐφραίνουσα,
κατὰ τὰ ἔθνη πιστῶς
διδάσκουσα προσκυνεῖν
τὴν Βασιλείαν σου. ¹

Καὶ ἕτερον τοῦ ἰδίου :

Ἐσταυρώθης δι' ἐμέ,
ἵνα ἐμοὶ πηγάσης τὴν ἄφρσιν
ἐκεντήθης τὴν πλευράν,
ἵνα κρουνοὺς ζωῆς ἀναβλύσης μοι,
τοῖς ἡλοῖς προσήλωσαι,
ἵνα ἐγὼ τῷ βάθει
τῶν παθημάτων σου
τὸ ὕψος τοῦ κράτους σου
πιστούμενος, κράζω σοι
Ζωοδότα Χριστέ,
δόξα καὶ τῷ σταυρῷ,
Σῶτερ καὶ τῷ πάθει. ²

Ὁ δὲ Κοσμᾶς ὁ Ἁγιοπολίτης μέλπει :

Νόμῳ θανόντων

τὴν ἐν τῷ τάφῳ κατάθεσιν
ἢ τῶν ὄλων
δέχεται Ζωὴν,
καὶ τοῦτον πηγὴν
δείκνυσιν ἐγέρσεως,
εἰς σωτηρίαν
ἡμῶν τῶν μελωδούντων
Λυτρωτά,
ὁ Θεός, εὐλογητὸς εἶ. ³

8.—ΜΗΝΑΙΟΝ. τοῦ Δεκεμβρίου. ἔκδ. Βενετίας 1877. σ. 144.

1.—N. NILLES, Kalendarium manuale utriusque Ecclesiae Orientalis et Occidentalis σελ. 246—247.

Ἡ ἁγία καὶ μεγάλη Παρασκευὴ—Προσόμοια.

2.—ἐνθ' ἄνωτ σελ. 247.

Ἡ ἁγία καὶ μεγάλη Παρασκευὴ—Προσόμοια.

Τὴν λέξιν «Ζωοδόχος» δὲν πρέπει ἐπομένως νὰ μεταφράσωμεν διὰ τῆς Ζωογόνου, ἢ Ζωοποιός, ὡς πράττουσιν ἔνιοι τῶν Λατίνων. ¹

Τὸ χρυσόβουλλον τοῦ Αὐτοκράτορος Ἀνδρονίκου τοῦ ἔτους 1329 θεωρεῖται ὡς ἀπόδειξις μὴ ἐπιδεχομένη ἀμφισβήτησιν ὅτι ἡ ὀνομασία «Ζωοδόχος Πηγὴ» κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ XIV αἰῶνος δὲν ἐφηρομόζετο γενικῶς τῇ Θεοτόκῳ μόνον, ἀλλ' ἔγινε τὸ χαρακτηριστικὸν τῆς Παρθένου ὡς τιμωμένης ἐν τῷ ναῷ τῆς Πηγῆς.

Οὐδόλως ἀπίθανον ὅτι τὸ τροπάριον Ἰωσήφ τοῦ ὑμνογράφου ἐνεθυμήθη Νικηφόρος ὁ Κάλλιστος καὶ ὡς ὑπόδειγμα ἔχων προφανῶς τὸν ὠραῖον τοῦτον ὕμνον καὶ ἐμπνευσθεὶς ἐκ τούτου ἠντλησεν ἐν δαψιλείᾳ τὰς ὠραίας ἐκεῖνας ἰδέας μὲ τὰς ὁποίας ἐπρόκειτο νὰ τιμήσῃ τὴν Θεοτόκον τῆς Πηγῆς, νὰ ἐξυμνήσῃ τὴν Παρθένον Μαρίαν, Πηγὴν ζῶσαν καὶ τεκοῦσαν πηγὴν Ζωῆς, τὸν Κύριον, ὅστις εἶναι ἡ Ζωὴ τοῦ κόσμου.

Ὁ τίτλος «Ζωοδόχος Πηγὴ» ἀντηχεῖ εἰς τὰς περισσοτέρας στροφὰς τοῦ ἱστορικοῦ μελωδοῦ, ἐφαρμοζόμενος ὅμως πάντοτε εἰς τὴν Μαρίαν, οὐδέποτε δὲ εἰς τὴν ὑλικὴν πηγὴν. ²

Ὁ Martigny καταχωρεῖ ἐν τῷ λεξικῷ αὐτοῦ ³ εἰκόνα λίθου λίαν ἐντέχνως γεγλυμμένου, βυζαντινῆς προελεύσεως, προερχομένου ἀπὸ τὸ Μουσεῖον Vettori. ⁴

3.— ἐνθ. ἀνωτ. σελ. 265.

Τὸ ἅγιον καὶ μέγα Σάββατον.

Δεύτερον τοῦ κανόνος τετραψίδιον, ἀπὸ σι' ὠδῆς καὶ ἐφεξῆς, φέρον ἀκροσχιλίδα—Σάββατον μέλω μέγα. Ὡδῆ ζ'.

1.—ECHOS D'ORIENT. 2ον ἔτος, Νο 5 (Φεβρ.—Μάρτ. 1899) σ. 181.

A. HERGES, Les Cimetières en Turquie.

• On y venère Notre - Dame des Poissons, ou plus exactement Notre-Dame de « la Source vivifiante ».

— Βλ. καὶ E. BOUVY, Souvenirs chretiens de Constantinople σελ. 52, 53.

—REVUE DES ETUDES GRECQUES. Tome I (1888—σελ. 106).

« La Source vivifiante et ses dépendances ».

— βλ. καὶ EDWIN A. GROSVENOR τομ. II σελ. 485—489.

The Church of the Life - giving Fountain, or of Baloukli.

«... The vivifying waters of which restored the suffering and diseased ».

—BYZANTION. τόμ. 5 (1929—1930) σελ. 357.

• Source vivifiante » τῆς Ζωοδόχου Πηγῆς.

2.—PENTHKOCTAPION. ἐκδ. Βενετίας 1873. σελ. 15—20.

—KRUMBACHER, Gesch. der Byz. litter. σελ. 292—293.

ἐνθα δὲ μὲν λέγει « ναός τῆς ζωηφόρου πηγῆς » ἀπαξ δὲ « Θεοτόκος τῆς ζωηφόρου πηγῆς » λόγῳ ἀπροσεξίας ἀναμφιβόλως. βλ. καὶ Μετάφρασιν Σωτηριάδου τόμ. I σελ. 588—592.

3.—DICTIONNAIRE DES ANTIQUITÉS CHRÉTIENNES 2α ἐκδ. σ. 792—3.

4.—NUM. CÆR. EXPLIC. σελ. 61.

Ἐν τῇ ἀπεικονίσει ταύτῃ φαίνεται ὅτι ὁ τεχνίτης ἐνεπνεύσθη τὴν ἰδίαν ἰδέαν ὅπως οἱ δύο ἡμέτεροι ὑμνογράφοι.

Ἡ Θεοτόκος ἀπεικονίζεται ἐν στάσει προσευχῆς, ἔχουσα τοὺς βραχίονας ἐκτεινομένους καὶ ἧς ἡ κεφαλὴ καλυπτομένη διὰ πέπλου ἔχει φωτοστέφανον.

Ἡ Θεοτόκος κρατεῖ ἐπὶ τοῦ στήθους τῆς — ὡς εἴθισται παρὰ τῷ βυζαντινῷ τύπῳ — τὸ παιδίον Ἰησοῦν, οὔτινος ἡ κεφαλὴ πλαισιοῦται μὲ φωτοστέφανον ἐντὸς τοῦ ὁποίου ὑπάρχουν αἱ τρεῖς κεραῖαι τοῦ σταυροῦ.

Μήτηρ καὶ υἱὸς ἴστανται ἐντὸς εἶδους κάλπης ἢ φιάλης ἐκ τῶν δύο πλευρῶν τῆς ὁποίας ἀναβροῖει, δίκην δύο πηγῶν, ρυάκιον.

Ἐκατέρωθεν τῆς κεφαλῆς τῆς Θεοτόκου ἀναγινώσκομεν τὰ ἀρχικά γράμματα τοῦ ὀνόματός τῆς.

Μ Ρ Θ Υ
Η Π Η Γ Η

καὶ κάτωθι

τὴν λέξιν

Ὁ Martigny φρονεῖ ὅτι τὸ ὄνομα «ἡ Πηγὴ» προσαρμόζεται εἰς τὸ παιδίον Ἰησοῦν, τὸ ὁποῖον εἶναι κατ' αὐτὸν ἡ Πηγὴ ἐξ ἧς καλούμεθα ν' ἀντλήσωμεν ὅλα τὰ ἀγαθὰ κατὰ τοὺς λόγους τοῦ Ἡσαίου (Κεφ. 12ον ἄρθρον 3) «Καὶ ἀντλήσατε ὕδωρ μετ' εὐφροσύνης ἐκ τῶν πηγῶν τοῦ σωτηρίου».

Νικηφόρος ὁ Κάλλιστος πλειστάκις ἐπαναλαμβάνει τοῦτο ἐν τῇ ὑπ' αὐτοῦ γραφεύσῃ «Ἀκολουθία εἰς τὴν Ὑπεραγίαν καὶ Κυρίαν Δέσποιναν Θεοτόκον, τὴν Ζωοδόχον πηγὴν», ἀπαξ δὲ ἀποδίδει τοῦτο τῷ Υἱῷ.

Ἡ Ἑρμηνεία τῶν Ζωγράφων (1458) Διονυσίου τοῦ μοναχοῦ διὰ τῶν κάτωθι ὄρων ἐξηγεῖ εἰς τὸν ζωγράφον πῶς δέον ν' ἀπεικονίζεται ἡ Ζωοδόχος Πηγὴ.

«Κολυμβήθρα ὀλόχρυσος, καὶ ἡ Θεοτόκος ἐν μέσῳ τὰς χεῖρας πρὸς τοὺς « οὐρανοὺς ἀνατεινούσα, ὁ δὲ Ἰησοῦς Χριστός, τὰς μητρικὰς ἀγκάλας « ἔχων θρόνον, εὐλογεῖ τοὺς τε ἐκ δεξιῶν καὶ τοὺς ἐξ ἀριστερῶν προσερχομένους μετὰ πίστεως· ἐπὶ δὲ τοῦ στήθους εὐαγγέλιον φέρει, καὶ ἐν « αὐτῷ ταῦτα: ἐγὼ εἰμι τὸ ὕδωρ τὸ ζῶν· ἄνω δὲ τῆς Θεοτόκου ἄγγελος δύο « φέροντες καὶ τὰς ἐπιγραφὰς ταύτας, ὁ μὲν τοῦ δεξιοῦ μέρους, Χαῖρε Πη- « γὴ ἄχραντε καὶ ζωηφόρε· ὁ δὲ τοῦ ἀριστεροῦ Χαῖρε κρήνη ἄχραντε καὶ « Θεοδόχε· ὑποκάτωθεν δὲ τῆς κολυμβήθρας δεξαμενὴ μὲ νερόν, καὶ μὲ τρία « ὀψάρια ἔσω, ἐκατέρωθεν δὲ τῶν μερῶν αὐτῆς Πατριάρχῃ καὶ βασιλεῖς, « ἄρχοντες καὶ ἀρχόντισσαι νιπτόμενοι καὶ πίνοντες νερόν μὲ ποτήρια καὶ « ἄλλα ἀγγεῖα, καὶ ἄλλοι πολλοὶ ἀσθενεῖς καὶ παράλυτοι χεῖρας καὶ πόδας, « ποιοῦντες ὁμοίως· ἱερεὺς δὲ μὲ σταυρὸν εἰς χεῖρας ἀγιάζει αὐτούς· ἐμπρο- « σθεν δὲ τούτων πάντων ἕνας δαιμονιζόμενος βασταζόμενος καὶ ὁ πλοίαρχ- « χος ἐπιχέων νερόν εἰς τὸν νεκρέργετον θετταλόν.» ¹

1.—ΕΡΜΗΝΕΙΑ ΤΩΝ ΖΩΓΡΑΦΩΝ.

ἐκδ. δευτέρα ὑπὸ Α. Κωνσταντινίδου. Ἀθήναι 1885.

Ἡ ὕπαρξις τῶν ἰχθύων ἐν τῇ συνθέσει ταύτῃ διαφοροτρόπως δύναται νὰ ἐξηγηθῇ.

α) Οἱ ἰχθύς παριστῶσι συμβολικῶς ἢ τὴν χριστιανικὴν ψυχὴν ἢ τὸν Σωτῆρα ὅπως εἶθιστο κατὰ τοὺς πρώτους αἰῶνας τῆς Ἐκκλησίας.

Ἄλλ' ἐνταῦθα ἐν πρώτοις διὰ βραχέων ἐροῦμεν τινὰ περὶ τῆς συμβολικῆς ἐννοίας τῆς διὰ τῶν ἀρχικῶν στοιχείων τῶν λέξεων Ἰησοῦς Χριστός, Υἱός, Θεοῦ, Σωτῆρ συντεθειμένης λέξεως **ΙΧΘΥΣ**, ἢ τῆς διὰ τοῦ τύπου τοῦ ἰχθύος παραστάσεως τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ.

Ἡ συμβολικὴ παράστασις τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ διὰ τῶν γραμμάτων

I H C X P C

καὶ συντεταγμένη ἔτι

I C X P

ἐξέφραζε παρὰ τοῖς Ἑλλησι Χριστιανοῖς τὸ Ἰησοῦς Χριστός, ὅπερ μεταγενέστερον καὶ

I H S X P S

ἐγράφετο.

Οἱ πρώτοι μάλιστα Χριστιανοὶ ἀποφεύγοντες τὰς καταδιώξεις τῶν ἐθνικῶν, παρίστανον τὸν Χριστὸν καὶ δὴ ἐν ταῖς κατακόμβαις, συμβολικῶς μόνον καὶ μάλιστα διὰ τῶν ἀρχικῶν αὐτοῦ

I καὶ X

Ἀπατῶνται ὅσοι τῶν δυτικῶν εἶτε ἐν ἀγνοίᾳ τῆς Ἑλληνικότητος τῆς εἰρημένης παραστάσεως, εἶτε ἀπὸ σκοποῦ ἐρμηνεύουσι τὰ γράμματα

I H C

διὰ τῶν :

J(ESUS) H(OMINUM) S(ALVATOR)

ἂν καὶ πολλοὶ παραδέχονται τὴν Ἑλληνικότητα τῆς συμβολικῆς ταύτης παραστάσεως.¹

Τὴν συμβολικὴν διὰ γραμμάτων παράστασιν τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ συντεταγμένην

I C X P

ἀπαντῶμεν μετὰ τῶν στοιχείων :

σελ. 179. §. 357. Ἡ Ζωοδόχος Πηγὴ.

—βλ. καὶ Ἑρμηνείαν τῆς Ζωγραφικῆς Τέχνης, ὑπὸ Α. ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΥ-ΚΕΡΑΜΕΩΣ, Ἐν Πεντροπόλει 1909.

σελ. 145. Μέρου Πέμπτου. §. 9. Ἡ Ζωοδόχος Πηγὴ.

1. MARTIGNY. Dictionnaire des Antiquités Chretiennes σελ. 544.

« Soit hasard, soit disposition providentielle, il se trouve que le mot grec ΙΧΘΥΣ, « qui signifie poisson, fournit les initiales des cinq mots Ἰησοῦς, Χριστός, Θεοῦ, Υἱός, Σωτῆρ. »

N. I. K. A.

(Νικᾶ)

τὴν λέξιν **NIKA** μεμερισμένην εἰς τὰς συλλαβὰς τῆς, τὴν δὲ φωνὴν **I** δι' **H** γραφομένην πολλάκις μεταξὺ τῶν κεραιῶν τοῦ τύπου τοῦ σταυροῦ, πάντοτε δὲ ἐν κεφαλαίοις γράμμασι, συναντῶμεν πολλαχοῦ τῶν χερσαίων τειχῶν καὶ μάλιστα ἄνωθεν τῶν ἐπιγραφῶν ἢ εἰς τὰ ἐπιφανέστατα μέρη τοῦ τεύχους, ὡς ἐπίσης καὶ εἰς πλείσθ' ὄσας οἰκοδομὰς βυζαντινῆς ἐποχῆς κατὰ τὸ παρατιθέμενον εἰκονογράφημα :

I C	X P
N I	K A

Ἰησοῦς Χριστός Νικᾶ.

Ἄλλ' ἄς ἐπανέλθωμεν εἰς τὸ θέμα μας.

Οἱ ἀρχαῖοι Χριστιανοὶ ἐρμηνεύοντες τὴν λέξιν **ΙΧΘΥΣ** συνισταμένην ἐκ τῶν ἀρχικῶν γραμμάτων τῶν πέντε λέξεων Ἰησοῦς — Χριστός — Θεοῦ — Υἱός — Σωτῆρ, ἐδέχοντο τὸν ἰχθὺν ὡς σύμβολον Χριστιανικῆς ὁμολογίας.

Ἐπὶ πολλῶν ἀνασκαφέντων ἀρχαιοτάτων ἐπιτυμβίων λίθων παρατηρήθη γεγραμμένη ἡ λέξις «ἰχθύς», ἢ ἐξωγραφημένος ὁ τύπος αὐτοῦ, τὸ περιφανέστατον τοῦτο σύμβολον τῆς Χριστιανικῆς ὁμολογίας, ὅπερ σημαίνει ὅτι ὁ ἀποθανὼν τέθνηκεν ἐν τῇ ὁμολογίᾳ τῆς πίστεως.

Ἐν τῷ Ταλμοῦδ ὁ Μεσσίας ὀνομάζεται «δὰγ»¹ ἦτοι ἰχθύς.

Ἐν τῇ Παλαιᾷ καὶ τῇ Καινῇ Διαθήκῃ συμβολίζεται καὶ χαρακτηρίζεται ὁ Μεσσίας ὡς τὸ ὕδωρ τῆς ζωῆς.²

1.—Babylonischer Talmud, Aboda zara II 3. fol. 296. (VII 897 GOLDSCHMIDT) —I. SCHEFTELOWITZ. Das Fischsymbol im Judentum und Christentum (ARW 14 [1911] 19.)

—S. KRAUSS. Talmudische Archäologie I (Leipzig 1910) 110, 483.

—W. BACHER. Cena pura (Zeitsch. f. n. W. 6 [1905] 201.

2.—ΘΕΟΦΑΝΗΣ Ο ΚΕΡΑΜΕΥΣ. Ὀμιλία ΔΣΤ' ἐν Migne τόμ. 132 σελ. 700.

« ἡ μὲν γὰρ ἀνθρακία σύμβολον... κατὰ τὸν λόγιον ὁ δ' ἐπικείμενος ἰχθύς τῇ ἀνθρακίᾳ εἰ κὼν ἦν τοῦ προσλήμματος. Ὅπερ ἀμέσως ἐνωθὲν τῇ Θεότητι καθ' ὑπόστασιν, καὶ ὄλον « τῇ τοῦ κρείττονος μεταδόσει ἐξοπλισθὲν, ὁμόθεον γέγονεν, οὐ μεταβληθὲν, εἰς φύσιν Θεοῦ « τητος ».

— καὶ ἐν σελ. 701.

« Ἰχθύς δὲ τρόπον ἐν τῇ τοῦ βίου θαλάσῃ ἐπολιτεύσατο τῆς ἀλμυρᾶς ἀμαρτίας διαμειναι « ἀμέτοχον ».

καὶ ἐν σελ. 748.

« Ἰχθύς μὲν, ὄνπερ ἀνθρωπύσας, καὶ ἐν τῇ θαλάσῃ τοῦ καθ' ἡμᾶς βίου γενόμενος τῆς « ἀλμυρᾶς ἀμαρτίας ἔμεινεν ἄγευστος, ὃν τρόπον ὁ ἰχθύς τῆς θαλαττίας ἄλλης τηρεῖται ἀμέτοχος ».

Κατὰ πᾶσαν πιθανότητα οἱ ἰχθεῖς συμβολίζουν καὶ τοὺς πιστοὺς (Χριστιανούς) ὧν ἄλιεῖς κατέστησεν ὁ Χριστὸς τοὺς μαθητὰς του Σίμωνα καὶ Ἀνδρέαν.

Περιπατῶν παρὰ τὴν θάλασσαν τῆς Γαλιλαίας εἶδεν ὁ Ἰησοῦς τοὺς δύο ἀδελφοὺς Σίμωνα τὸν λεγόμενον Πέτρον καὶ Ἀνδρέαν βάλλοντας ἀμφίβλητρον εἰς τὴν θάλασσαν· ἦσαν γὰρ ἄλιεῖς καὶ λέγει αὐτοῖς ὁ Ἰησοῦς :

« Δεῦτε ὀπίσω μου, καὶ ποιήσω ὑμᾶς ἄλιεῖς ἀνθρώπων ». [Ματθ. Δ. 19].¹

β) Ὁ ἰχθύς, ὁ οὐράνιος ἰχθύς, ἦτοι αὐτὸς ὁ Χριστός, « Χριστός ὁ τροπικῶς λεγόμενος ἰχθύς » εἶναι ἐπίσης τὸ σύμβολον τοῦ μυστηρίου τῆς θείας Εὐχαριστίας, ἢ δὲ Πηγῆ εἶναι ἢ Ἀθάνατος Πηγῆ ἦτοι ἢ Θεοτόκος ἢ θρῆψασα τὸν Σωτῆρα.

Οἱ ἰχθύες παρίσταντο ἐνίοτε τρώγοντες τὸν ἄρτον τῆς Εὐχαριστίας.²

Ἡ ἐπιτύμβιος ἐπιγραφή τοῦ ὀσίου πατρὸς ἡμῶν καὶ ἰσαποστόλου Ἀβερκίου³ Ἐπισκόπου Ἱεροπόλεως τῆς Φρυγίας τοῦ θαυματουργοῦ (140 — 216) [Συναξ. 22 Ὀκτωβρίου] ἦν κατὰ τὰ τέλη τοῦ παρελθόντος αἰῶνος ἔφε-

— Πρβ. ἐπίσης :

ΗΣΑΪΑΣ ΙΒ, 3, — ΖΑΧΑΡ. ΙΔ, 8.

ΙΕΡΕΜ. Β, 13—ΙΖ 13 « πηγὴ ζώντων ὑδάτων ».

ΙΩΑΝ. Δ, 10, 11, 14 « ὕδωρ ζῶν » καὶ « ὕδωρ τὸ ζῶν » καὶ « πηγὴ ὑδατος ἀλλομένου ».

ΙΩΑΝ. Ζ, 37, 38. « ποταμοὶ ἐκ τῆς κοιλίας αὐτοῦ ρεῖσονται ὑδατος ζῶντος ».

ΑΠΟΚΑΛ. Ζ, 16, 17 « ἐπὶ ζωῆς πηγᾶς ὑδάτων ».

« ΚΒ, 1, 17, « ποταμὸν ὑδατος ζωῆς » καὶ « ὕδωρ ζωῆς ».

« ΚΑ, 6 « πηγῆς τοῦ ὑδατος τῆς ζωῆς ».

ΕΞΟΔ. ΙΖ 6, ΙΕ 8.— ΔΕΥΤ. Η, 15.— ΑΡΙΘΜ. Κ 11.— ΙΕΖΕΚ. ΜΖ 1, 12.—

ΨΑΛΜ. ΚΓ 2, ΜΣΤ 4, ΟΗ 16, ΡΕ 41.— ΠΡΜ. ΙΗ 4, Κ 5.— ΙΩΗΑ Γ 18.—

ΖΑΧ. ΙΓ 1.— ΙΕΡ. ΙΗ 14.— ΙΩΒ. Κ 17.— ΣΑΜ. Β ΚΒ 5.— ΑΒΒ. Γ 10.— Η-

ΣΑΪΑΣ Η 7, Α 25, ΔΕ 7, ΜΑ 18, ΜΓ 19, ΜΔ 3, ΜΘ 10, ΝΕ 1, ΝΗ 11,

ΞΕ 13.— ΨΑΛΜ. ΡΖ 35, ΡΙΔ 8.— ΙΩΑΝ. ΣΤ 35.

1.— Βλ. καὶ ΜΑΡΚ. Α', 16—18.

« Δεῦτε ὀπίσω μου καὶ ποιήσω ὑμᾶς γενέσθαι ἄλιεῖς ἀνθρώπων ».

ΛΟΥΚ. Ε, 2-29.— ΙΕΡΕΜ. ΙΣΤ, 16.— ΙΕΖΕΚ. ΜΖ, 10.

2.— ROHAULT DE FLEURY. La Messe, Paris 1883. τόμ. Δ Πίναξ 26.

3.— O. MARUCCHI. Nuove osservazioni sulla iscrizione di Abercio (Nuovo Bulletin di archeologia christiana 1 (835) 20.

— A. DIETERICH, Die Grabschrift des Aberkios (Leipzig 1896), 16 καὶ ἐφ.

— G. DE SANCTIS. Die Grabschrift des Aberkios (Z. f. Kath. Th. 21 [1897] 676.

— BYZANTION, τομ. III (1926).

A. ABEL. Etude sur l'inscription d'Abercius σελ. 321—411.

— FRANZ JOSEPH DÖLGER. Der Heilige Fisch in den Antiken Religionen und im Christentum σελ. 454—486. §. 29. Die Grabinschrift des Aberkios von

ρον εἰς φῶς οἱ J. B. Pitra¹ καὶ Garrucci² καὶ ἦν ὁ Ramsay³ ἐν ἔτει 1892 ἀποκατέστησεν καὶ ἤτις εὐρίσκεται τὴν σήμερον ἐν τῷ Μουσείῳ τοῦ Latran ἐν Ρώμῃ⁴ ἔχει ὡς ἀκολούθως :

« Ἐκλεκτῆς πόλεως ὁ πολεῖτης τοῦτ' ἐποίησα
« ζῶν, ἴν' ἔχω καιρῷ σώματος ἐνθα θέσιν,
« οὖνομ' Ἀβέρκιος ὁ ὧν μαθητῆς ποιμένος ἀγνοῦ,
« ὅς βόσκει προβάτων ἀγέλας ὄρεσι πεδίοις τε,
« ὀφθαλμοῦς ὅς ἔχει μεγάλους πάντη καθορῶντας.
« οὗτος γὰρ μ' ἐδίδαξε (τὰ τῆς ζωῆς) γράμματα πιστά.
« Εἰς Ρώμην ὅς ἐπεμψεν ἐμὲν βασιλείαν ἀθροῖσαι
« Καὶ βασιλίσσαν ἰδεῖν χρυσόστολον χρυσοπέδιλον
« Λαὸν δ' εἶδον ἐκεῖ λαμπρὰν [σφραγεῖδαν ἔχοντα.
« Καὶ Συρίας πέδον εἶδα καὶ ἄστεα πάντα, Νισίβιν,
« Εὐφράτην διαβάς· πάντη δ' ἔσχον συνομίλους,
« Παῦλον ἔχων ἔποχον. Πίστις πάντη δὲ προῆγε,
« Καὶ παρέθηκε τροφήν πάντη, ἰχθὺν ἀπὸ πηγῆς
« Πανμεγέθη καθαρόν, ὃν ἐδράξατο παρθένος ἀγνή
« Καὶ τεῦτον ἀπέδωκε φίλοις ἔσθειν διὰ παντὸς
« εἶνον χρηστὸν ἔχουσα κέρασμα διδοῦσα μετ' ἄρτου.
« ταῦτα παρεστὼς εἶπον Ἀβέρκιος ὡδε γραφῆναι,
« ἔβδομηκοστὸν ἔτος καὶ δευτέρον ἦγον ἀληθῶς.
« ταῦθ' ὁ νοῶν εὔξαιτο ὑπὲρ Ἀβερκίου πᾶς ὁ συνωδός.
« οὐ μέντοι τύμβω τις ἐμῷ ἔτερον τινα θήσει.
« εἰ δ' οὔν, Ρωμαίων ταμείω θήσει δισχίλια χρυσᾶ
« καὶ χρηστῆ πατρίδι Ἱεροπόλει χίλια χρυσᾶ.

Ἡ Πίστις⁵ (προσωποιοεῖται ἐνταῦθα, δι' ὃ καὶ διὰ κεφαλαίου γράφε-

Hieropolis und ihr religiöser Hintergrund.

— VIZANTIN VREMENIK 3 (1896) σ. 317—336.

J. POMJALOVSKIJ. Die Grabschrift des hl. Aberkios und der altchristlichen Symbolismus.

1.— Spicilegium solesmense III σελ. 533.

2.— Appendici di Notizie Archeologiche, Civiltà Cattolica, 1856 σελ. 83.

3.— W. RAMSAY. The Tale of Saint Abercius ἐν τῇ Journal of Hellenic Studies 1883. σελ. 339.

4.— G. B. DE ROSSI, Bulletin di Archeologia Christiana 1894 σελ. 65.

5.— ΠΟΛΥΚΑΡΠΟΣ Ο ΣΜΥΡΝΗΣ († 167) Ad Phil. 3, 2, 3. (PA I² 300 Funk) Ἐν τῇ κριτικῇ καὶ ἐσχαλισμένῃ ἐκδόσει τοῦ μαρτυρίου τοῦ ἁγ. Πολυκάρπου ἐπισκόπου Σμύρνης, ὁ πολυμαθὴς ἐκδότης τῶν Ἀποστολικῶν Πατέρων καλεῖ Πίστιν τὴν Μητέρα τῶν Χριστιανῶν.

ται) λέγει ὁ ἐπιγραμματογράφος, συνώδευεν ἡμᾶς πανταχοῦ καὶ καθωδήγει, παρέθηκε δὲ ἡμῖν ὡς τροφήν πηγαῖον ἰχθύν παμμεγέθη καὶ καθαρὸν, (πηγαῖος ὁ ἰχθύς χαρακτηρίζεται εἰς ἔνδειξιν τῆς ἐκλεκτικότητος αὐτοῦ) ¹ ὃν ἡ ἄγνη Παρθένος συνέλαβεν (ἐννοητέον: ἐν γαστρὶ).

Ἡ φράσις «ὃν ἐδράξατο Παρθένος ἄγνη» δηλοῖ ἐν πρώτοις ὅτι συνήθης τις ἄλιεύς δὲν ἠλίευσε τὸν μέγαν καὶ καθαρὸν τοῦτον ἰχθύν.

Ὁ ἐμφαντικὸς τόνος ὅτι μία ἄγνη παρθένος «ἐδράξατο τὸν ἰχθύν» ὡς καὶ ὁ χαρακτηρισμὸς τοῦ Ἰησοῦ ὡς ἰχθύος εἶναι γνωστοὶ ἐν τῷ Χριστιανικῷ κόσμῳ ἀπὸ τοῦ δευτέρου ἡμίσεως τοῦ δευτέρου αἰῶνος.

Ὁ Τερτουλιανὸς (De Baptismo 1 s. 2 Lupton) λέγει: «Sed nos pisci-culi secundum I X Θ Υ Ν nostrum Jesum Christum in aqua nascimur». Ἐξ ἄλλου ἡ παρθενικὴ σύλληψις τοῦ Ἰησοῦ διὰ τῆς Μαρίας ἐπιστεῦετο ἀκραδάντως ἀπὸ τοὺς πιστοὺς τοῦ πρώτου Χριστιανισμοῦ.

Ἰγνατίος ὁ Ἀντιοχείας (Ad Smyrneos 1 (PAI² 276 Funk) λέγει: «γεγεννημένον ἀληθῶς ἐκ παρθένου».²

Ἐκ τῶν ἄνω συμπεραίνομεν ὅτι μεταγενεστέρα Ἑρμηνεῖα κατέστη πάντως οὐχὶ πλέον ἀναγκαῖα.

Ὁ ἰχθύς ἀντιπροσωπεύει τὸ σύμβολον τῆς θείας Εὐχαριστίας, ἥτοι τὸν Χριστόν, ὅστις δίδει τὸν ἑαυτὸν του ὡς τροφήν εἰς τοὺς πιστοὺς.

Τοῦτον λοιπὸν (τὸν ἐξαιρετικὸν ἰχθύν) «ἰχθύν ἀπὸ πηγῆς παμμεγέθη καθαρὸν» παρέθηκεν (ἐννοητέον: ἡ Πίστις) τοῖς φίλοις αὐτῆς ὡς ἔδεσμα ἀνεξάντλητον «ἔσθην διὰ παντός» συνοδεύουσα τὸν ἄρτον μετὰ οἴνου ἐκλεκτοῦ, χρηστοῦ.³

¹ «δυνηθήσεσθε οἰκοδομεῖσθαι εἰς τὴν δοθεῖσαν ὑμῶν πίστιν, ἣτις ἐστὶν μήτηρ πάντων ἡμῶν...»

—ΙΟΥΣΤΙΝΟΣ Ο ΑΠΟΛΟΓΗΤΗΣ (Akten des Justinus 4, 8 σελ. 17 Z. 30 f. Κπορ²) ἐπιβεβαιῶν τὰ ἄνω λέγει:

«Οἱ σοὶ γονεῖς ποῦ εἰσὶν; ὁ δὲ ἀπεκρίνατο λέγων»

«Ὁ ἀληθινὸς ἡμῶν πατὴρ ἐστὶν ὁ Χριστός, καὶ μήτηρ ἡ εἰς αὐτὸν πίστις».

1.—ΚΑΗΜΕΝΤΟΣ ΤΟΥ ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΩΣ († 211) Στρωματέων I 1 §. 16, 3.

² «Ἐν πολλοῖς γὰρ τοῖς μαργαρίταις τοῖς μικροῖς; ὁ εἰς, ἐν δὲ πολλῇ τῇ τῶν ἰχθύων ἄγρῳ ὁ κάλλιτος».

2.—βλ. καὶ Ἑφραίμους 19 1 (PAI² 228 Funk) Ἰουστίνου διάλογος 85, 2 S, 197 Good Speed. «διὰ παρθένου γεννηθέντος».

3.—Ἐκ τοῦ ΚΥΡΙΑΛΛΟΥ ΙΕΡΟΣΟΛΥΜΩΝ (Karnx, μυσταγ. V. 20 (II 392 Rupp.) μανθάνομεν διὰ τῆς παραλαβῆς τῆς εὐχαριστίας ψάλλονται οἱ ἐξῆς στίχοι ἐκ τοῦ ΨΑΛΜ. ΔΓ' 9 «γεύσασθε καὶ ἴδετε ὅτι χρηστός ὁ κύριος».

—βλ. καὶ ΠΑΥΛΟΥ. Πρὸς Ῥωμαίους B, 4.

³ «ὅτι τὸ χρηστόν τοῦ Θεοῦ εἰς μετάνοιάν σε ἄγει».

Ὁ ἐπιγραμματογράφος ὑπαινίσσεται τὸ μυστήριον τῆς θείας εὐχαριστίας, ἐν ᾧ ὑπὸ τὰ εἶδη τοῦ ἄρτου καὶ τοῦ οἴνου παρίσταται αὐτὸς ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς «ἰχθύς πηγαῖος καὶ καθαρὸς» εἰς βρωσιν πνευματικὴν, ἀφθιτον καὶ ἀνεξάντλητον τοῖς πιστοῖς.

Πηγὴ εἶναι ἐπίσης τὸ βάπτισμα, ὅπερ ὁ Ἰησοῦς ἐβαπτίσθη καὶ ἐξ οὗ ἐξῆλθε ἐνισχυμένος διὰ τῆς εὐδοκίας τοῦ Πατρὸς καὶ τῆς συμμαρτυρίας τοῦ ἁγίου Πνεύματος προκειμένου νὰ ἀποδοθῇ εἰς τὸ κοσμοσωτήριον ἔργον Του, τὸ διπλοῦν δὲ βάπτισμα ἐξ ὕδατος καὶ πνεύματος θεωρεῖ ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς ὡς εἰσιτήριο διὰ τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν.

«Ἀπεκρίθη Ἰησοῦς: ἄμην, ἄμην λέγω σοι, εἰ μὴ τις γεννηθῇ ἐξ ὕδατος καὶ πνεύματος, οὐ δύναται εἰσελθεῖν εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ» [Ἰωάν. Γ. 5].

Ἐπομένως οἱ ὁπαδοὶ τοῦ Χριστοῦ πρέπει νὰ ὑποβληθοῦν εἰς τὸν διπλοῦν αὐτὸν καθαρὸν διότι «λούομενοι τὸ σῶμα ὕδατι καθαρῷ κατέχομεν τὴν ὁμολογίαν τῆς ἐλπίδος ἀκλινη» [Πρὸς Ἑβραίους I. 23], κατὰ τοὺς λόγους δὲ τοῦ ἀποστόλου Παύλου, ἡ χρηστότης καὶ ἡ φιλανθρωπία τοῦ σωτήρος ἡμῶν Θεοῦ, «ἔσωσεν ἡμᾶς διὰ λουτροῦ παλιγγενεσίας καὶ ἀνακαινίσεως πνεύματος ἁγίου, οὗ ἐξέχεεν ἐφ' ἡμᾶς πλουσίως διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ σωτήρος ἡμῶν, ἵνα δικαιωθέντες τῇ ἐκείνου χάριτι, κληρονόμοι γενώμεθα κατ' ἐλπίδα ζωῆς αἰωνίου». [Πρὸς Τίτον Γ. 5—6].

Ἡ Πηγὴ ἐξ ἧς πηγαῖε ὁ ἰχθύς, τουτέστι ὁ Ἰησοῦς Χριστός, εἶναι ἐπίσης ἐν σύμβολον τῆς παρθένου Μαρίας.

Ἐν κειμένῳ τοῦ 4ου ἢ 5ου αἰῶνος ἀναγινώσκομεν: «καὶ λέγουσιν οἱ ἄνδρες ὅτι μὲν πηγὴ δικαίως εἴρηται, ἀποδεχόμεθα, Μηρία δὲ αὐτῆς τὸ ὄνομα, ἣτις ἐν μήτρᾳ, ὡς ἐν πελάγει μυριαγωγὸν ὀλάδα φέρει. Εἰ δὲ καὶ πηγὴ οὕτως νοεῖσθω. Πηγὴ γὰρ ὕδατος πηγὴν πνεύματος ἀνέλαβε, ἕνα μόνον ΙΧΘΥΝ ἔχουσα τῷ τῆς θεότητος ἀγκίστρον λαμβανόμενον, τὸν πάντα κόσμον ὡς ἐν θαλάσῃ διαγινόμενον, ἰδίᾳ σαρκὶ τρέφουσα.»¹

Τὴν χρῆσιν τῶν ἄνω στίχων τῆς Εὐχαριστίας ὑπαινίσσεται καὶ ὁ ΠΙΕΤΡΟΣ Α' Κεφ. Β' 3. «ἵνα ἐν αὐτῷ ἀύξηθητε εἰς σωτηρίαν, ἵνα ἐγεύσασθε ὅτι χρηστός ὁ Κύριος» σαφέστερον δὲ ὑπὸ τοῦ ΚΑΗΜΕΝΤΟΣ ΤΟΥ ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΩΣ (Στρωματέων V 10 § 66 2 f.)

— Παρὰ DÖLGER, Mysterienwesen und Urchristentum (Theolog. Rev. 15 1916] 391.

—ΗΣΑΪΑΣ ΔΓ', 16 «ἄρτος αὐτῷ δοθήσεται, καὶ τὸ ὕδωρ αὐτοῦ πιστόν».

—ΛΟΥΚΑΣ Ε, 39 «καὶ οὐδεὶς πῶν παλαιῶν εὐθέως θέλει νέον λέγει γὰρ ὁ παλαιὸς χρηστότερος ἐστίν».

—ΠΡΑΞΕΙΣ Γ', 16.

—ΠΑΥΛΟΥ. Πρὸς Ἑβραίους ΙΑ, 1—40.

1. J. B. PITRA. (Spicilegium Solesmense III σ. 553.

Ἐν τῷ κειμένῳ τούτῳ ἐπίσης γίνεται νύξις περὶ τοῦ μυστηρίου τῆς Θείας Εὐχαριστίας, καθόσον ὁ ἰχθύς Χριστός, ὁ εἷς καὶ ὁ μόνος ἄνευ ἐτέρου ἐν τῇ πηγῇ τῆς Παρθένου διαιτώμενος, διὰ τῆς σαρκὸς Αὐτοῦ τρέφει τὸν κόσμον σύμπαντα.

Εἰς τὸ κείμενον συνυφαίνεται καὶ ἄλλη εἰκὼν : ἡ Θεοτόκος παραβάλλεται πρὸς πέλαγος, ὅπερ διέπλευσεν ὁ Χριστὸς ὡς ὁλκίας, ἔχουσα μυριοπληθὲς πλήρωμα.

Ἄλλ' ὡς ἀναλύσωμεν καὶ ἄλλην ἐπιγραφὴν :

Τὸ πρῶτον μέρος τῆς ἐπιγραφῆς τοῦ Πεκτορίου ἔχει ὡς ἑξῆς :

- « Ἰχθύος οὐραίου θεῖον γένος ἦτορ σεμνῷ
- « Χρῆσε, λαβὼν πηγὴν ἄμβροτον ἐν βροτείῳ
- « Θεοπεσίων ὑδάτων, τὴν σὴν, φίλε, θάλπεο ψυχὴν
- « Ὑδάσιν ἀεναίοις πλουτοδότου σοφίης·
- « Σωτήρος ἀγίων μελιθεῖα λάμβανε βρωσιν,
- « Ἐσθιε πινάων, ἰχθὺν ἔχων παλάμαις,
- « Ἰχθύι χόρταζ' ἄρα, λιλαίῳ, δέσποτα σῶτερ.
- « εὖ εὔδοι μήτηρ, σὲ λιταῖζομε, φῶς τὸ θανόντων·
- « Ἀσχάνδιε πάτερ, τῷμῳ κεχαρισμένε θυμῷ,
- « Σὺν μητρὶ γλυκερῇ καὶ ἀδελφειοῖσιν ἑμοῖσιν,
- « Ἰχθύος εἰρήνη σέο μνήσοο Πεκτορίοιο.»¹

Ἡ ἐπιγραφὴ αὕτη, ἧς τὰ ἀρχικὰ γράμματα τῶν πρώτων πέντε στίχων εἶναι **ΙΧΘΥΣ**, ἐμπεριέχει προτροπὴν εἰς τὴν θεῖαν εὐχαριστίαν.

Ἐν τῇ ἐπιγραφῇ ταύτῃ ὁ ἰχθύς εἶναι σύμβολον τῆς θείας εὐχαριστίας.

Ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς χαρακτηρίζεται ὡς οὐράνιος ἰχθύς καὶ ἀθάνατος πηγὴ,² ἑξ ἧς ὁ κοινωνῶν θάλλει τὴν ψυχὴν του διὰ τῶν ναμάτων τῆς πλουτοδότου σοφίας.

Ἡ περὶ ἧς ὁ λόγος πηγὴ εἶναι ἡ ἀθάνατος πηγὴ τῶν θείων ὑδάτων,

—Analecta Sacra, II σελ. 176.

—G. B. ROSSI, ἐνθ' ἄνωτ I. V. R. σελ. 23.

—E. BRATKE. Das sogenannte Religionsgespräch am Hof der Sassaniden (TU NF IV 3 [Leipzig 1899] σελ. 12).

«πηγὴ γὰρ ὑδάτος πηγὴν πνεύματος ἀναλίσκει, εἶνα μόνον ἰχθὺν ἔχουσα τῷ τῆς θεότητος ἀγκί-
• σιρῳ λαμβανόμενον, τὸν πάντα κόσμον ὡς ἐν θαλάσῃ διαγιγνώμενον ἰδίῃ σαρκὶ τρέφων».

1.—F. J. DÖLGER. Der Heilige Fisch in den Antiken Religionen und im Christentum, τόμ. II σελ. 507-515. § 31. Der Fisch als Sinnbild der Eucharistie in der Pektoriosinschrift. Zum Ritual des Eucharistie empfangs.

—DE ROSSI. Inscript. Urbis Romae. I. I. σελ. 19-20.

2.—ΠΡΑΞ. ΙΩΑΝΝΟΥ 109,

• οὐ γὰρ εἶ μόνος, κύριε, ἡ ρίζα τῆς ἀθανασίας καὶ ἡ πηγὴ τῆς ἀφθαρσίας καὶ ἡ ἔδρα τῶν
• αἰώνων ».

ἡ πηγὴ ἡ δροσίζουσα τὴν ψυχὴν.

Πιθανὸν ὅμως διὰ τῆς λέξεως «Πηγὴ» νὰ ὑπεδείκνυον κατὰ τὸν Β' αἰῶνα τὸ βάπτισμα, ὡς ἀναγινώσκομεν καὶ εἰς τὰ σιβύλλεια βιβλία [VIII 313 — 317].¹

- « Καὶ τότε ἀπὸ φθιμένων ἀναλύσας εἰς φάος ἦξει
- « Πρῶτος ἀναστάσεως κλητοῖς ἀρχὴν ὑποδείξας
- « Ἀθάνατον πηγῆς ἀπολουσάμενος, ὑδάτεσσι
- « τὰς πρότερον κακίας ἵνα γεννηθέντες ἄνωθεν
- « Μηκέτι δουλεύσωσιν ἀθέσοις ἦθεσι κόσμον».

Ἡ ἀθάνατος πηγὴ τοῦ Σιβυλλιακοῦ χροσμοῦ ὑποδηλοῖ τὴν ψυχικὴν κάθαρσιν, εἰς ἣν δέον νὰ ὑποβληθῶσιν οἱ πιστοί, μετανοοῦντες καὶ τῶν ἀθέσομων ἠθῶν τοῦ κόσμου ἀπεχόμενοι, ἵνα τύχωσιν ἀναστάσεως καὶ ζωῆς αἰωνίου, εἰς ἣν ἠνοιξεν αὐτοῖς τὴν ὁδὸν ὁ ἐκ νεκρῶν ἀναστάς Σωτήρ, ὁ πρωτότοκος τῶν κεκοιμημένων.

Τὸ βάπτισμα καλεῖται πηγὴ ἀθάνατος ἢ ἀένναος.

Αἱ πηγαὶ τῆς ζωῆς² εἶναι τὸ βάπτισμα τοῦ πνεύματος.

Πηγὴ σημαίνει ἐπίσης καὶ τὸ Ἅγιον Πνεῦμα. «παρὰ σοὶ πηγὴ ζωῆς» [Ψαλμ. ΛΕ, 19]

« καὶ ἀντήσατε ὕδωρ μετ' εὐφροσύνης ἐκ τῶν πηγῶν τοῦ σωτηρίου» [Ἡσαΐας ΙΒ, 3].

« Ἐγκατέλιπον πηγὴν ζωῆς, τὸν κύριον» [Ἱερμ. Ζ, 13].

• ὅτι τὸ ἀρνίον, τὸ ἀνά μέσον τοῦ θρόνου, ποιμανεῖ αὐτοὺς ἐπὶ ζωῆς πη-
• γὰς ὑδάτων» [Ἀποκάλ. Ἰωάννου Ζ, 17].

Πράγματι, ἡ ἀφθονία τοῦ πνεύματος, ὅπερ ἀγιάζει καὶ ἀποθανατίζει, παραβάλλεται μὲ μίαν κοχλάζουσαν πηγὴν.

Ὡς ἡ Θεοτόκος ἐβάστασε ἐν τῇ γαστρὶ τὸν Χριστόν, οὕτω καὶ ὡς Πηγὴ πάντων τῶν χαρίτων ἡ ἰδίᾳ Ἀειπάρθενος τρέφει τὸν ἰχθύν, τὸ σύμβολον τοῦτο τοῦ Σωτήρος καὶ τῆς ζωῆς, τὸ σύμβολον τῆς θείας Εὐχαριστίας.

Ἐν τῇ ἀλληγορικῇ γλώσσῃ τῶν ἱερῶν Γραφῶν καὶ τῆς ἀρχικῆς Ἐκκλησίας, ὁ ἐπίγειος βίος παραβάλλεται πρὸς θάλασσαν οἱ δὲ θνητοὶ κατὰ τὸν ἱερὸν Ἀμβρόσιον (L. IV. In Luc. V.) εἶναι οἱ ἰχθεῖς οἵτινες κολυμβῶσιν ἐν τῇ θαλάσῃ ταύτῃ.

1.—DÖLGER. Zeitschrift für Geschichte und Kultur des Altertums. σελ. 95 σμ. 2.

2.—ΨΑΛΜ. ΔΣΤ, 8, 9.—ΠΡΜ. 1, 11, ΙΓ, 14. ΙΔ. 27. ΙΣΤ, 22 —ΨΑΛΜ. ΔΕ, 10.

—A. JACOBY, Ἀνατολὴ ἐξ ὕψους [Z. f. n. W. 20 (1921). 210 καὶ 214].

—ΠΡ. ΑΠΟΣΤ. Α, 5 « ὅτι Ἰωάννης μὲν ἐβάπτισεν ὕδατι, ὑμεῖς δὲ βαπτισθήσοθε ἐν
• Πνεύματι Ἁγίῳ οὐ μετὰ πολλὰς ταύτας ἡμέρας ».

«*pices qui hanc enavigant vitam*».

Ὁ Χριστὸς σεσαρκωμένος τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν, ὁ Λόγος ἐγένετο ἰχθύς ὅπως πάντες οἱ θνητοί, ὡς δὲ λέγει Γρηγόριος ὁ Μέγας (Ὁμιλ. in Ev. I. II Ὁμιλία XXIV) ὁ Χριστὸς κατεδέχθη νὰ κατέλθῃ εἰς τὰ ὕδατα τοῦ ἀνθρωπίνου γένους, ἠθέλησε νὰ συλληφθῇ εἰς τὰ δίκτυα τοῦ θανάτου. «*Ipse enim latere dignatus est in aquis generis humani, capi voluit « laqueo mortis postrae*».

Ὁ ἰχθύς εἶναι τέλος τὸ σύμβολον τῆς ἀνθρωπότητος, ὡς λέγει καὶ ὁ Ὁριγένης (In Mathem, Ὁμιλία XIII, 10).

Ἐνδεχόμενον ἢ ὑπαρξίς τῶν ἰχθύων νὰ ἐξηγητῆται, διότι ὑπάρχει ἀπλούστατα μία δεξαμενὴ μὲ ὕδωρ.

Πιθανὸν ὅμως ἢ ὑπαρξίς τῶν ἰχθύων ἐν τῇ δεξαμενῇ νὰ ἐξηγητῆται χάριν τῆς κοινολαΐτιδος παραδόσεως καθ' ἣν τὴν ἡμέραν δῆθεν τῆς ἀλώσεως τῆς πόλεως μοναχὸς τις ἐτηγάνιζε ἰχθεῖς ὅτε ἕτερος μοναχὸς ἐρχόμενος λέγει τῷ πρώτῳ «Ἡ πόλις ἐάλω».

«Θὰ τὸ πιστεύσω», ἀπεκρίθη ὁ πρῶτος, «ὅταν οἱ τηγανιζόμενοι ἰχθεῖς ἀναζήσουν.»

Εὐθύς ἀμέσως οἱ ἰχθεῖς πηδήσαντες ἔξω τοῦ τηγανίου εἰς τὸ ὕδωρ ἤρχισαν κολυμβῶντες.

Ἡ ἐξηγήσις αὕτη καίτοι εὐχαριστεῖ τὴν κοινολαΐτιδα παράδοσιν, στερεῖται βεβαίως πάσης ὑποστάσεως, πρέπει δὲ νὰ θεωρῆται ὡς καθαρὸν μύθευμα.

Δεικνύουν ἔτι εἰς τοὺς φιλοπεριέργους προσκυνητὰς τοὺς ἐν τῇ δεξαμενῇ τοῦ ἀγιάσματος ἰχθεῖς, ὡς ἐκγόνους αὐθεντικοὺς τῶν θαυματουργῶν ἰχθύων τῆς ἡμέρας τῆς Ἀλώσεως, μηδέποτε ἀλλοιουμένους ἀπ' αὐτῶν τῶν τῆς ἀλώσεως χρόνων, ἡμιόπτους ἐπὶ τῆς μιᾶς μόνον πλευρᾶς, ἐρυθροὺς ἐπὶ τῆς ἄλλης, εἰς ἀνάμνησιν τῆς ἀρχῆς τοῦ τηγανίσματος.

Ἴδου πῶς λοιπὸν ἐξηγεῖται ἡ γελοία ὀνομασία τῆς «Θεοτόκου τῶν ἰχθύων», ἢ δοθεῖσα εἰς τὸ ἱερὸν καὶ σεβάσιμον βυζαντινὸν προσκύνημα τῆς Πηγῆς καὶ ἡ τουρκικὴ ἐπίκλησις Βαλουκλῆ «ἰχθυέντως», ὅπερ ἀναφαίνεται ἀπὸ τὰς ἀρχὰς τοῦ 18ου αἰῶνος καὶ ὅπερ οἱ ἡμέτεροι ἀντιγράφουν Βαλουκλῆ, Βαλούκλειον κ. τ. λ. ὅπερ εἶναι τὸ αὐτούσιον τῆς τουρκικῆς λέξεως Βαλούκ = ἰχθύς.

1.—ΣΚΑΡΛΑΤΟΥ ΒΥΖΑΝΤΙΟΥ. Ἡ Κων/λις. τόμ. I σ. 338.

—A. PASSOW, Carmina popularia Graeciae recentioris. σ. 147 ἐνθα γίνεται λόγος οὐχὶ περὶ μοναχοῦ ἀλλὰ περὶ μοναχῆς τηγανιζούσης τοὺς ἰχθεῖς.

— βλ. BYZANTINISCHEN ZEITSCHRIFT τόμ. XVIII σ. 183—185. Darstellung Mariae als Zoodochos Pigi von Johann Georg. Herzog zu Sachsen.

Ὁ Γ. Π. Βεγλερῆς ἐκέκτητο ἀρχαίαν βυζαντινὴν εἰκόνα παριστώσαν τὴν Θεοτόκον τῆς Πηγῆς, ἣν καὶ περιγράφει ἐν τῇ «Ἐκκλησιαστικῇ Ἀληθείᾳ». ¹

Ἀπὸ τοῦ κέντρου μιᾶς μαρμαρίνης δεξαμενῆς, σταυροῦ ἐχούσης σχῆμα, ὑψοῦται πίδαξ ἐφ' οὗ στηρίζονται δύο λεκάναι.

Ἐπὶ τῆς ὑψηλοτέρας κάθηται ἡ Θεοτόκος εὐλογοῦσα διὰ τῆς δεξιᾶς, διὰ δὲ τῆς ἀριστερᾶς φέρουσα τὸν Σωτῆρα.

Δυὰς ἀγγέλων στεφανοῦσι τὴν Θεοτόκον κρατοῦντες εἰλητάριον ἐν ᾧ ἀναγινώσκειται :

« Χαῖρε, ὅτι βαστάζεις »

« Χαῖρε, ὅτι ὑπάρχεις »

Ἐτεροὶ δὲ ἄγγελοι γονυπετεῖς περιίπτανται ὡσεὶ δοξολογοῦντες αὐτὴν Ἄνωθεν τῆς κεφαλῆς τῆς Θεοτόκου ὑπάρχει ἡ ἐπιγραφή :

MP ΘΥ

Περὶ τὴν δεξαμενὴν δεξιόθεν μὲν ἴσταται ὁ Αὐτοκράτωρ ἀσκεπής, ἐνδεδυμένος πορφύραν μετὰ τοῦ Κοντοσταύλου αὐτοῦ καὶ τῆς φρουρᾶς του, ἀριστερόθεν δὲ ὁ Πατριάρχης μετὰ τῶν ἀρχιερέων.

Ἐν τῷ βάθει παρατηροῦμεν στρατιώτην ὀδηγοῦντα τυφλὸν πρὸς τὸ ὕδωρ, ὅπισθεν δὲ τούτων ἐκτείνονται τὰ χερσαῖα τῆς Πόλεως τείχη μετὰ τῶν πύργων αὐτῶν κωνοειδῆ ἐχόντων μορφήν ἐκ μολυβδίνων πλακῶν ἔστεγασμένων.

Περὶ τὴν δευτέραν λεκάνην τῆς δεξαμενῆς ἀναγινώσκομεν :

Η ΖΩΟΔΟΧΟΣ ΠΗΓΗ

Ἐν τῷ κατωτέρῳ μέρει τῆς παραστάσεως ὑπάρχουν νοσοκόμοι χέοντες ἐκ τοῦ θαυματουργοῦ ἀγιάσματος ἐπὶ παραλυτικὸν καὶ ἐπὶ φρενοβλαβῆ ἐκ τοῦ στόματος τοῦ ὁποίου ἐξέρχεται τὸ ἀκάθαρτον πνεῦμα ἐν σχήματι νυκτερίδος.

Ἡ μαρμαρίνη δεξαμενὴ ἢ σταυροῦ ἔχουσα σχῆμα εἶναι ἐπὶ ἐδάφους χρυσοῦ, ἐν τῷ μέσῳ τῆς παραστάσεως.

Τὰ ἐπὶ τῆς εἰκόνης ταύτης χρώματα εἶναι τὰ ὑπὸ τῶν βυζαντινῶν ἐν χρήσει, ἦτοι : τὸ ροδόχρουν, ροδοειδές, τὸ πράσινον ἢ πρασινόχρουν· τὸ ἀέρινον χρῶμα, οὐρανί, μᾶλλον κυανοῦν, τὸ βαθὺ κυανοῦν χρῶμα· τὸ ἐρυθρὸν καὶ τὸ ἐπίχρυσον.

Ἐν τῇ εἰκόνι παρατηροῦμεν :

- α) τμήμα τῶν χερσαίων τειχῶν τῆς βασιλευούσης μετὰ τῶν πύργων αὐτῶν.
- β) τὸ Ἑπταπύργιον οὐτινος εἰς τῶν πύργων εἶναι διώροφος.

1.—12ον ἔτος. σελ. 47, 48. 10 Ἀπριλίου 1892.

γ) τὰς ἐν τῷ βάθει φαινομένας Περιγηποιήσους.

Οὐδεμία ἀμφιβολία ὅτι ὁ ἐν τῇ εἰρημένῃ εἰκόνι ἐπεικονιζόμενος ὁδηγὸς τοῦ τυφλοῦ εἶναι Λέων ὁ Μέγας.

Συνηθεστάτη εἶναι καὶ ἡ κάτωθι ὠραία εἰκὼν τῆς Ζωοδόχου Πηγῆς, ἧς ἡ περιγραφή ἔχει οὕτω :

Ἐκ τοῦ μέσου λιθίνης δεξαμενῆς, σταυροῦ ἐχούσης σχῆμα, ὑψοῦται πίδαξ ἐφ' οὗ στηρίζονται δύο λεκάναι ἐξ ὧν ἡ μία ὑπέρκειται τῆς ἐτέρας, τῆς δευτέρας ταύτης καὶ κατωτέρας οὔσης εὐρυτέρας. Ἀμφότεραι δὲ ἔχουσι σχῆμα σταυροῦ.

Ἐπὶ τῆς ὑψηλοτέρας λεκάνης κἀθηται ἡ Θεοτόκος φέρουσα στέμμα ἐπὶ τῆς κεφαλῆς ἐμβεβλημένης ταύτης ἐντὸς φωτοστεφάνου.

Ἡ δεξιὰ χεὶρ τῆς Θεοτόκου κρατεῖ κηρύκειον, διὰ τῆς ἀριστερᾶς δὲ βασιλεύει ἐπὶ τῶν γονάτων τὸ ἱστάμενον Βρέφος Ἰησοῦν οὔτινος ἡ κεφαλὴ πλαισιοῦται ὑπὸ φωτοστεφάνου καὶ ὅς διὰ τῆς δεξιᾶς εὐλογεῖ, διὰ τῆς ἀριστερᾶς δὲ κρατεῖ εἰλητάριον ἐφ' οὗ ἀναγινώσκειται ἐπιγραφὴ.

Οἱ πόδες τῆς βρεφοκρατούσης Θεοτόκου στηρίζονται ἐπὶ ἡμισελήνου.

Ἐκ τῆς δεξιᾶς χεὶρος τῆς Θεοτόκου κρατεῖ κηρύκειον, διὰ τῆς ἀριστερᾶς δὲ βασιλεύει ἐπὶ τῶν γονάτων τὸ ἱστάμενον Βρέφος Ἰησοῦν οὔτινος ἡ κεφαλὴ πλαισιοῦται ὑπὸ φωτοστεφάνου καὶ ὅς διὰ τῆς δεξιᾶς εὐλογεῖ, διὰ τῆς ἀριστερᾶς δὲ κρατεῖ εἰλητάριον ἐφ' οὗ ἀναγινώσκειται ἐπιγραφὴ.

MP ΘΣ

Ἐκατέρωθεν τῆς Θεοτόκου ἴστανται δύο Ἄγγελοι φωτοστεφάνου περὶ τὴν κεφαλὴν ἔχοντες καὶ ἐξ ὧν ὁ ἐκ δεξιῶν αὐτῆς, στρατιωτικὴν φέρων στολήν, κρατεῖ διὰ τῆς δεξιᾶς λόγχην, διὰ δὲ τῆς ἀριστερᾶς κλάδον βαΐου, ταινία ἐρυθρὰ περὶ τὴν κεφαλὴν κυματίζει ἑκατέρωθεν. Οὗτος εἶναι ὁ Ἀρχάγγελος Μιχαήλ.

Ὁ ἀριστερῶν τῆς Θεοτόκου ἄγγελος κρατεῖ διὰ τῆς δεξιᾶς κρίνον, διὰ δὲ τῆς ἀριστερᾶς εἰλητάριον ἐφ' οὗ ἀναγινώσκειται :

«Χαῖρε κεχαριτωμένη, ὁ Κύριος μετὰ σοῦ» (Λουκᾶ Κεφ. α' § 28).

Μεταξὺ τῶν δύο ὑπερκειμένων λεκανῶν ὑπάρχει, δίκην κίονος ὑποβασιλεύοντος τὰς δύο λεκάνας, δικέφαλος ἀετὸς μὲ ἀναπεπταμένας τὰς πτέρυγας, ἔχων δὲ ἐν τῷ μέσῳ τοῦ σώματος σταυρὸν ἐμβεβλημένον ἐν τῷ κέντρῳ θυρεοῦ στεφανωμένου ὑπὸ στέμματος.

Ἐκ τοῦ στόματος τοῦ δικεφάλου τούτου ἀετοῦ ῥεεῖ τὸ ἅγιοσμα εἰς τὴν κατωτέραν λεκάνην.

Μεταξὺ δὲ τῆς ὑψηλοτέρας λεκάνης καὶ τῆς ἡμισελήνου ἐφ' ἧς στηρίζονται οἱ τῆς Θεοτόκου πόδες ἀναγινώσκειται ἡ ἐπιγραφὴ :

Η ΖΩΟΔΟΧΟΣ ΠΗΓΗ

Περὶ τὴν δεξαμενὴν δεξιόθεν ἴστανται Ἀυτοκράτωρ βασιλικὴν περιβεβλημένος πορφύραν φέρων ἐπὶ τῆς κεφαλῆς στέμμα.

Πλησίον τούτου ἴστανται ἡ Ἀυγούστα μετὰ τοῦ διαδοχικοῦ ζεύγους καὶ τοῦ σεβαστοκράτορος.

Ὅπισθεν τῆς Ἀυτοκρατορικῆς οἰκογενείας πλῆθος στρατιωτῶν φερόντων περικεφαλαίας καὶ κρατούντων λόγχην.

Ὁ Ἀυτοκράτωρ διὰ τῆς δεξιᾶς μὲν κρατεῖ σκήπτρον, διὰ δὲ τῆς ἀριστερᾶς δοχεῖον εἰς ὃ ῥεεῖ ἅγιοσμα ἐκ τῆς κατωτέρω λεκάνης.

Δέσμη φωτεινὴ ἐκπεμπομένη ἐκ τῆς δεξιᾶς παλάμης τῆς Θεοτόκου καὶ ἐφ' ἧς ἀναγινώσκουμεν τὴν ἐπιγραφὴν :

«Λέων εἴσελθε ἐνδοτέρω εἰς τὸ συνηρεφές» ἐξικνεῖται μέχρι τῆς κεφαλῆς τοῦ Ἀυτοκράτορος.

Ἀριστερόθεν τῆς δεξαμενῆς ἴστανται ὁ Πατριάρχης τὰ ἱερά αὐτοῦ ἅμφια ἐνδεδυμένος.

Διὰ τῆς ἀριστερᾶς κρατεῖ τὴν ἀρχιερατικὴν ράβδον διὰ τῆς δεξιᾶς δὲ φιάλην.

Ὅπισθεν τοῦ Πατριάρχου ἴστανται διάκονος κρατῶν ἐν ταῖς χερσὶ τοῦ ναοῦ ὁμοίωμα, ἕτεροι ἱερεῖς ἴστανται, ὡς καὶ πολλοὶ ἀρχιερεῖς φέροντες ἐπανωκαμηλαύκιον, ὅπισθεν δὲ τούτων πλῆθος κληρικῶν.

Ἐν τῷ κατωτέρῳ μέρει τῆς εἰκόνης ὑπάρχουν τρεῖς ὑπέρκειται ἐξ ὧν ὁ εἰς μὲν χεεῖ ἐκ τοῦ ζωηροῦτοῦ νάματος ἐπὶ παραλυτικὸν κατακεκλιμένον ἐπὶ κραββάτου πλησίον δὲ αὐτοῦ ἴστανται ἐξηπλωμένος φρενοβλαβῆς ἐκ τοῦ στόματος τοῦ ὁποῖου ἐξέρχεται τὸ ἀκάθαρτον πνεῦμα ἐν εἶδει συννέφου ὁ δευτερός τῶν ὑπηρετῶν ἀντλεῖ ἅγιοσμα ἐκ τῆς δεξαμενῆς, ὁ δὲ τρίτος πίνει ἅγιοσμα ἀπὸ δοχεῖον κρατῶν τοῦτο ὑψηλά.

Ἐν τῷ βάθει τῆς παραστάσεως παρατηροῦμεν δένδρα καὶ εἶτι περαιτέρω τὸ Θεοδοσιακὸν τῆς πόλεως τεῖχος μετὰ πολλῶν πύργων καὶ πυλῶν αὐτοῦ.

Ὅσον δ' ἀφορᾷ τὴν ἐπιγραφὴν

Η ΖΩΟΔΟΧΟΣ ΠΗΓΗ

αὕτη εἶναι μία ἀπὸ τὰς συνήθεις ἐπιγραφὰς τὰς γραφομένας ἐπὶ τῶν εἰκόνων τῆς Θεοτόκου.

Ἐν τῇ Ἑρμηνείᾳ τῶν Ζωογράφων ἀναγινώσκουμεν ὅτι τὰ ἐπὶ τῆς εἰκόνης τῆς Θεοτόκου γραφόμενα συνήθη ἐπίθετα εἰσὶ :

ΜΗΡ ΘΥ

Μήτηρ Θεοῦ.

ἡ Ἐλεοῦσα.

ἡ Ὁδηγήτρια.

ἡ Γοργοῦπήκοος.

ἡ Κυρία τῶν Ἀγγέλων.

ἡ Παντάνασσα.

ἡ Πανάχραντος Δέσποινα.

ἡ Ὑψηλοτέρα τῶν Οὐρανῶν.

ἡ Πλατυτέρα τῶν Οὐρανῶν.

- ἡ Γλυκοφιλοῦσα.
- ἡ Γαλακτοτροφοῦσα.
- ἡ Φοβερά Προστασία.
- ἡ ἁμαρτωλῶν Σωτηρία.
- ἡ Παραμυθία τῶν θλιβομένων.

Ἐστερωτέρον δὲ ἐγένοντο αἱ ἐξῆς μεταγενέστεραι προσθήκαι :

- ἡ Πάντων χαρά.
- ἡ Πορταίτισσα τῶν Ἰβήρων.
- ἡ Μεγάλη Σηλαιώτισσα.
- ἡ Τριχεροῦσα Ἰωάννου τοῦ Δαμασκηνοῦ.¹

Ἐν τῇ ἐν Ἀγίῳ Ὄρει Μονῇ τῆς Λαύρας ὑπάρχει ἀπεικόνισις τῆς «Ζωοδόχου Πηγῆς».

Ἐπερθεν τῆς πρὸς Δυσμὰς πύλης, ἡ Θεοτόκος φέρουσα τὸν Ἰησοῦν ἐμφανίζεται (ἀναδύεται) ἀπὸ λεκάνην ἐξ ἧς ἀναβλύζουν πηγαί.

Εἰς τὰς πηγὰς ταύτας ἔρχονται ν' ἀντλήσουν ὕδωρ οἱ Χριστιανοὶ πάσης κοινωνικῆς τάξεως.

Ἡ ἄνω ἀπεικόνισις εἶναι ἡ τῆς Ζωοδόχου Πηγῆς.

Ἡ Μαρία παραβάλλεται (παρομοιάζει) μὲ μίαν πηγὴν νεότητος.

Ἀντλῶν τις ἀπὸ τὰς πηγὰς αἰτίνες πηγάζουν ἐξ αὐτῆς ἀνανεοῦται (ἀνηβάσκει) καὶ καθαγιάζεται.²

Ἡ περίεργος αὕτη περιγραφή τῆς «Ζωοδόχου Πηγῆς» εἶναι ἀποκλειστικῶς ἰδιαίτουσα τῇ ἡμετέρᾳ Ἐκκλησίᾳ.

1.—ΕΡΜΗΝΕΙΑ ΤΩΝ ΖΩΓΡΑΦΩΝ. σελ. 260 §. 547.

—Βλ. καὶ Ἐρμηνείαν τῆς Ζωγραφικῆς Τέχνης ὑπὸ Α. ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΥ—ΚΕΡΑΜΕΩΣ. σ. 228. Μέρος 6ον §. 20.

—Ἄλλοι τίτλοι τῆς Θεομήτορος ἦσαν : Ἡ Νικοποιός, Ἡ Παρηγορήτισσα, Ἡ Χριστοτεκοῦσα. Ὁ Ν. Α. Βέης ἀπῆντησε καὶ τοὺς ἐξῆς βυζαντινοὺς τίτλους : ἡ Ἀμώλυτος, ἡ Ἀκατάληπτος, ἡ Ἀκατάλυτος, ἡ Θεοτόκος τοῦ Φιλοσόφου, ἡ Θεοτόκος τῆς Βασιτάδος, ἡ Θεοτόκος τῶν Ἐλεγκῶν, ἡ Θεοτόκος τοῦ Βροντοχίου, ἡ Βεβαία Ἐλπίς τῶν Χριστιανῶν, ἡ Ἐλεημονήτρια, ἡ Ἡλιόκαλος ἡ Κεχαρισμένη, ἡ Μυροειώτισσα, ἡ Μυρτιδιώτισσα, ἡ Παμμακάριστος, ἡ Πανσοκλήνη, ἡ Πεφανερωμένη, ἡ Πυδαριώτισσα, ἡ Πετριονίτισσα, ἡ Στυλίτισσα, ἡ Τζηνηζηλονκιώτισσα, ἡ Χλόη, ἡ Χοζοβιώτισσα, ἡ Χρυσοκέφαλος, ἡ Χρυσοπηγῆ. Ὁ Κ. Μ. Κωνσταντινοῦλος προσέθεσε ἐν τῶν ἄνω κατάλογον καὶ τὸν τίτλον Θεοτόκος ἡ Βοηθός.

— Διὰ τὸν τύπον τῆς εἰκόνης τῆς Θεοτόκου βλ.

GABRIEL LASKIN, Bemerkungen zu den Altertümern von Kons/pel I—3. (ρωσσ.) Viz. Vremeni, 3 (1896) 337—340.

Τὸ πρῶτον σχῆμα ἀφορᾷ τὸν ἀρχικὸν τύπον τῆς εἰκόνης τῆς Θεοτόκου τῆς Πηγῆς καὶ τῆς Θεοτόκου τῶν Βλαχερνῶν, ἡ δευτέρα σημεῖωσις τὴν θέσιν τοῦ Πρωταγορίου καὶ ἡ τρίτη τὴν εἰκόνα τοῦ Φιλανθρώπου Χριστοῦ.

2.—MANUEL D'ICONOGRAPHIE CHRETIENNE GRECQUE ET LATINE. σελ. 288—289.

Εἰς τὴν κάτω ζώνην ἡ παράστασις συνεχίζεται μὲ δύο νέους ἄνδρας ἐρχομένους ν' ἀντλήσουν ἀπὸ τὴν πηγὴν ταύτην τὰς οὐρανίους χάριτας, φέρουν δοχεῖα ἀρχαίου σχεδίου καὶ ἡ παράστασις (ἡ στάσις) τῶν ἐνθυμίζει ἡμῖν τὰς σεμνοπρεπεῖς στάσεις τῆς Ἑλληνικῆς τέχνης.¹

4. ΕΚΛΟΓΗ ΘΕΣΕΩΣ ΝΑΩΝ ΥΠΟ ΤΩΝ BYZANTINΩΝ

Οἱ Βυζαντινοὶ κατὰ κανόνα προετίμων τοὺς παρὰ τῆς φύσεως διὰ καλλονῶν πεπραιοκισμένους τόπους πρὸς ἀνέγερσιν ναῶν, ἵνα ἐνῶ ἡ ψυχὴ τοῦ εὐλαβῶς προσερχομένου μεταραιοῦται πρὸς τὰ οὐράνια πέριξ αὐτοῦ ἐκτυλίσσονται ἐξοχοὶ τῆς φύσεως παραστάσεις.

Ὁ προσερχόμενος εἰς τὸν ναὸν τὸν δεσπόμενον ὡραίων φυσικῶν τοποθεσιῶν πρὸ τῆς θεᾶς τούτων διακρίνει διανεύσταια τὸ ἄπειρον τῆς τοῦ Πλάστου δυνάμεως, ἀποθαυμάζει τὸ μεγαλεῖον τῆς Δημιουργίας καὶ ἐμβατεύει εἰς τὴν βαθυτάτην τοῦ Πλάστου πρὸς τὸ πλάσμα ἀγάπην.

Ἐπὶ διαφόρων ἱστορικῶν μνημονεύονται ναοὶ ἀνεγερθέντες ἐπὶ ὑψηλῶν περιόπτων τόπων, πεπραιοκισμένων διὰ φυσικῶν καλλονῶν ἀνωτέρων πάσης περιγραφῆς.

Παράδειγμα τῆς διαπρεποῦς ἐκλογῆς τόπου ἀναφέρομεν ἐνταῦθα τὰ περὶ τοῦ ἐν Χαλκηδόνι ναοῦ τῆς Ἀγίας Εὐφημίας ὑπὸ τοῦ Νικηφόρου Καλλιόστου ἀφηγοῦμενα.

Μνεῖαν τῆς μαγευτικῆς θεᾶς τῆς περιβαλλούσης τὸν ναὸν τῆς Χαλκηδονίας Παρθενομάρτυρος ποιεῖται καὶ ὁ Εὐάγγελος, ἐκθειάζων τὸν γραφικὸν τόπον διὰ ζωηροτάτων χρωμάτων.

Ὁ Ἐκκλησιαστικὸς οὗτος συγγραφεὺς μεταδίδει ἡμῖν τὰς κάτωθι λεπτομερείας περὶ τῆς θέσεως τοῦ ἀρχαίου καὶ μεγαλοπρεποῦς ναοῦ.

« Ἀλίξονται τοίνυν ἀνὰ τὸ ἱερὸν τέμενος Εὐφημίας τῆς μάρτυρος,

1.—DIDRON AINÉ, Le Couvent de Sainte Laure au Mont Athos. ἐν τοῖς Annales Archéologiques. τομ. 21ος (1851) σελ. 83 βλ. καὶ σελ. 27—38, 80—93 καὶ 126—136.

—Bulletin de Correspondance Hellenique, 31e année 1907— σελ. 27.

« La Παναγία Ζωοδόχος Πηγῆ est peinte dans le narthex du couvent athonite de « St Paul (fresque du XIe siècle), d'une façon beaucoup plus simple et moins curieuse (Hautes Etudes. Millet, c, 327) et à la coupole de la phiale de Lavra (Didron p. 442) ».

« ὅπερ ἴδονται μὲν ἐπὶ τῆς Καλιχθοναίων τοῦ Βιθυνῶν ἔθνους, ἀπόκισται δὲ
 « τοῦ Βοσπόρου σταδίοις οὐ πλείοσι δύο, ἐν τινι τῶν εὐφρυῶν χωρίων ἠρέ-
 « μα προσάντες· ὥστε τοὺς περιπάτους ἀνεπαισθητοὺς εἶναι τοῖς εἰς τὸν
 « νεῶν ἀπιοῦσι τῆς μάρτυρος, ἐξαπίνης τε μετεώρους εἶναι εἴσω τῶν ἀνα-
 « κτόρων γενομένους· ὥστε τὰς ὄψεις ἐκχέοντας ἐκ περιωπῆς ἅπαντα θεω-
 « ρεῖν ὑπεστρωμένα πεδία, ὁμαλὰ καὶ ὑλτια, τῇ πόρᾳ χλοάζοντα, ληϊοῖς τε
 « κυμαινόμενα, καὶ παντοδαπῶν δένδρων τῇ θεᾷ ὠραιζόμενα, ὄρη τε λά-
 « σια ἐς ὕψος εὐπρεπῶς μετεωριζόμενά τε καὶ κυρτούμενα, ἀτὰρ καὶ πελάγη
 « διάφορα, τὰ μὲν τῇ γαλήνῃ πορφυρούμενα, καὶ ταῖς ἀκταῖς προσπαιζοντα
 « ἡδύ τε καὶ ἡμερον, ἐνθα νήνεμα τὰ χωρία καθεστᾶσι, τὰ δὲ παφλάζον-
 « τὰ τε καὶ τοῖς κύμασιν ἀγριαίνοντα, κάκληκας τε καὶ φυκία καὶ τῶν ὀ-
 « στρακοδέρμων τὰ κονφότερα μετὰ τῆς ἀντανακλάσεως τῶν κυμάτων αὐτῆς
 « ἀνασειράζοντα. ἀντικρὺ δὲ τῆς Κωνσταντίνου τὸ τέμενος, ὥστε καὶ τῇ θεᾷ
 « τῆς τσαυτῆς πόλεως τὸν νεῶν ὠραιζεσθαι.» ¹

Ἡ ἐκλογὴ τῆς θέσεως ἐνθα ἀνηγέρθη ὁ ναὸς τῆς Πηγῆς ἐγένετο ὑπὸ
 Λέοντος τοῦ Θρακοῦ τῇ ὑποδείξει τῆς Θεοτόκου, ἥτις τῷ ἀπεκάλυψε τὴν
 Πηγὴν τοῦ ὕδατος ὡς τὸν μόνον ἔξω τῆς Βασιλίδος τόπον, εἰς ὃν ἡ Ἄει-
 πάρθενος ἠὲ χαριστεῖτο νὰ μένη· καὶ τὸν τόπον αὐτὸν ἐδόξασε, διότι τῷ ἐχο-
 ρήγησε τὴν χάριν αὐτῆς καὶ τὴν δύναμιν τῆς θείας θαυματουργίας.

5. ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ ΤΗΣ ΠΕΡΙ ΤΟΝ ΝΑΟΝ ΤΟΠΟΘΕΣΙΑΣ

Προκόπιος ὁ Καισαρεύς, ὁ σημαντικώτατος τῶν ἱστοριογράφων τῶν
 Βυζαντινῶν χρόνων, ὁ περιγράφας τὰ καθ' ἅπαν τὸ ἀχανές Βυζαντινὸν κρά-
 τος κτίσματα τοῦ Ἰουστινιανοῦ, μνημονεύων τὸν τόπον ἐνθα Ἰουστινιανὸς
 ὁ Μέγας ἀνήγειρε τὸν ναὸν τῆς Πηγῆς, περιγράφει οὕτω πῶς τὴν θαυμα-
 σίαν τούτου θέσιν ἐν τοῖς περὶ Κτισμάτων τοῦ μεγαλεπιβόλου βασιλέως
 λόγοις αὐτοῦ :

«Ἐτερον δὲ ἱερόν αὐτῇ (τῇ Θεοτόκῳ) ἐν χώρᾳ καλουμένη Πηγῇ ἀνε-
 « θηκεν. Ἐνταῖθά ἐστι δάσος κυπαρίσσω ἀμφιλαφές, λειμῶν ἐν ἀπαλαῖς
 « ταῖς ἀρούραις τεθιγῶς ἄνθεισι, παράδεισος εὐφορῶν τὰ ὠραῖα, πηγῇ ἀψο-

1.— βλ. καὶ ΝΙΚΗΦ. ΚΑΛΛ. ΞΑΝΘΟΠ. ἐν Migne. Ἑλλην. Πατρολ. τόμ. 147.
 Στήλ. 16-17.

καὶ ΘΕΟΦ. ΣΙΜΟΚΑΤΤΑΝ. Βιβλ. VIII. Κεφ. 14ον σελ. 343-4.

« φητὶ βλύζουσα γαληνὸν τὸ ὕδωρ καὶ πότιμον, ἱεροπρεπῆ ἐπεικῶς πάντα.
 « Ταῦτα μὲν ὁ ἀμφὶ τὸ τέμενος χώρος» ¹

Νικηφόρος Κάλλιςτος ὁ ἐπιλεγόμενος Ξανθόπουλος ὁ συγγραψας ἐν
 ἀρχῇ τοῦ XIV αἰῶνος Ἑκκλησιαστικὴν ἱστορίαν, ἣν ἔφερεν εἰς τέλος κατὰ
 τὸ 36ον ἔτος τῆς ἡλικίας του καὶ τὴν ὁποίαν κατήγαγε μέχρι τῶν ἀρχῶν
 τοῦ XIV αἰῶνος, ὅστις καὶ εἶναι μετὰ τοῦ ἀνωνύμου λογίου τοῦ 12ου αἰῶ-
 νος ὁ κύριος ὁδηγὸς ἡμῶν ἐν τῇ ἀναπτύξει κεφαλαίων τινῶν τῆς παρουσίας
 ἡμῶν μελέτης, περιγράφων τὴν τοποθεσίαν τοῦ ναοῦ τῆς Πηγῆς, λέγει :

«Καὶ ὁ τόπος τοῦ ἀέρος ἐν καλῷ κείμενος· δένδρεσι μὲν παντοίοις κα-
 « τάφυτος, πλατάνων δὲ τὸ πλεῖστον εὐφυῖα καὶ ἀναδρομῇ κυπαρίττων
 « ὠραιζόμενος.

«Πόα σὺν αὐτὸν εὐθαλῆς καὶ μαλακῇ περιέτρεχεν· ἄνθη μὲν παντοῖα
 « προβεβλημένη· ἀποχωρῶσα μὲν εὐστιβάδι, ἀρίστη δὲ βοσκήμασιν ἐφειμένη.

«Πηγὴ δὲ ἀφθόνου καὶ διειδοῦς νάματος ἐξεπίτηδες ἀνατρέχουσα, πα-
 « ρεῖχε μὲν τῷ τόπῳ μετὰ ραστώνης ὄσης τὸ χάριεν, εὐπρόσωπον δὲ καὶ
 « τὸν χώρον ἅμα καθίστα· οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ θεία χάρις ὕδατι ἐπιρρεῦσασα
 « ἐνεργὸν αὐτίκα ἐδείκνυ καὶ πρὸς γονὰς θαυμάτων ἐρρωμενέστερον· χρόνος
 « ὁ μεταξὺ συχνός, διερρηκῶς καὶ τῷ μὲν ὕδατι ἰλὺς καταβραχεὶ ἀθροί-
 « σθησα τὴν πηγὴν ἀποκρύπτει, καὶ ἀργὴν πρὸς ἀνάδοσιν ὕδατος δείκνυ-
 « σιν· ἀλλὰ καὶ τὸ συνηρεφές τῶν δένδρων ἀναφράζει τὴν εἴσοδον, ὑπὸ συν-
 « εργῷ τῷ μέσῳ χρόνῳ, λήθη καὶ τὰ τοῦ τόπου δίδωσι, καὶ ἦν ὁ τόπος
 « ἰλὺς δὴ καὶ μόνη συνεστηκυῖα ἐπὶ νοτίδι βραχυτάτῃ γνωριζομένη.» ²

6. ΦΙΛΟΠΑΤΙΟΝ

Ἡ πρὸς βορρᾶν τῆς Ζωοδόχου Πηγῆς εὐρεῖα καὶ μέχρι τῶν Ἀρετῶν
 καὶ τοῦ Κοσμιδίου ἐκτεινομένη πεδιάς ὠνομάζετο *Φιλοπάτιον* ἢ μᾶλλον τὸ
 Ἔξω *Φιλοπάτιον*, διότι ὑπῆρχε καὶ τὸ ἐντὸς *Φιλοπάτιον*, τὸ ὁποῖον ἐκεῖτο
 πρὸς ἀνατολὰς τῆς Ἀκροπόλεως εἰς τὰ Μάγγανα :

« τοῦ δὲ βασιλέως Ἀλεξίου καὶ τῆς ἐκείνου μητρὸς Ξένης,» ἱστορεῖ Νικήτας
 ὁ Χωνιάτης, «ἐξιόντων μὲν ἐκ τῶν βασιλείων κατὰ τὴν Ἀνδρονίκου βού-

1.—ΠΡΟΚΟΠΙΟΥ ΚΑΙΣΑΡΕΩΣ. Περὶ τῶν τοῦ δεσπότου Ἰουστινιανοῦ Κτι-
 σμάτων. Λόγος I Κεφ. III σελ. 184—185.

2.—ΝΙΚΗΦΟΡΟΥ ΚΑΛΛΙΣΤΟΥ ΤΟΥ ΞΑΝΘΟΠΟΥΛΟΥ. Περὶ συστάσεως τοῦ
 σεβασμίου οἴκου τῆς ἐν Κων/πόλει Ζωοδόχου Πηγῆς κ. τ. λ.

Ἐκδ. Ἀμβροσίου Ἱερομονάχου τοῦ Παμπέρεως. σελ. 7—8.

« λησιν, εἰς δὲ τὰς ἐν τῷ Φιλοπατίῳ βασιλικᾷ μετασκηνησαμένων οἰκοδο-
« μὰς αἱ τοῦ Μαγγάνη ἐλέγοντο »¹

Καὶ ἀλλαγῆς πάλιν ὁ ἴδιος λέγει :

« Εἶχον τὸ κατάντημα τῆς ὁδοῦ περὶ τὰ λεγόμενα τοῦ Μαγγάνη παλάτια, ἀ
« καὶ αὐτὰ κατὰ τὸ ἐντὸς Φιλοπάτιον ὀχυροδομήντο ».²

Ἐκ τῶν ἄνω περικοπῶν τοῦ ἱστορικοῦ Χωνιάτου δῆλον γίνεται ὅτι ὁ
χῶρος ὁ κατεχόμενος ὑπὸ τῶν Μαγγάνων ἐκαλεῖτο καὶ Φιλοπάτιον (νόοι μοι
« τὸ ἐντὸς Φιλοπάτιον »).

Τὸ ἔξω Φιλοπάτιον ἔκειτο πρὸ τοῦ περιβόλου τῆς πόλεως,³ ἐκαλεῖτο
δὲ καὶ Ἰππῆλατον⁴ τοποθετούμενον ὑπὸ τοῦ Χωνιάτου « μικρὸν ἄπωθεν
τῶν Χερσαίων πυλῶν »⁵ ἢ καὶ ὡς ἀλλαγῆς ὁ ἴδιος λέγει : « ἔξωθεν τῶν ἐ-
« πάλξεων », ⁶ δηλονότι ἔξωθεν τοῦ Χερσαίου Θεοδοσιακοῦ τείχους.

Τὴν μεγάλην ταύτην πεδιάδα ἀναφέρει βεβαίως καὶ ὁ Ζωναράς ἱστο-
ρῶν τὰ ἐξῆς :

« Ὡς καὶ πολλὰ κατὰ τὸ Φιλοπάτιον ποιούμενος τὰς διατριβάς, τεταγμένας
« ἡμέρας ὠρίσατο καθ' ἃς ἐκεῖσε δημοσίᾳ προῦκάθητο, ἀφορῶν πρὸς πε-
« διάδα πλατεῖαν τῷ βουλομένῳ δὲ ἢ εἰς ἐκεῖνον ἀπόδος συγκεχώρητο,
« καὶ ἕκαστος τῶν δεομένων ἐπαντείνετο ἰκετήριον διδακτικὸν ὅτου δέ-
« οἴτο... ».⁷

Νικηφόρος ὁ Βρυέννιος ἱστορῶν τὴν ἐκτύφλωσιν τοῦ στρατηγοῦ Βρυ-
εννίου ὑπὸ τοῦ Βορίλα λέγει ὅτι αὕτη ἔλαβε χώραν εἰς τὸ « Φιλοπάτιον λε-
γόμενον ».⁸

Παρὰ τῇ Ἄννη Κομνηνῇ ἀναγινώσκωμεν τὰ ἐξῆς σχετικὰ πρὸς τὴν ἄ-
φιξιν τοῦ Βορίλου καὶ τοῦ Γερμανοῦ ἐν τῇ ἔμπροσθεν τῆς πόλεως πεδιάδι :

« Ἐπισπευδόντων εὖ μάλα πρὸς τοῦτο τῶν Σκυθῶν ἐκείνων Γερμανοῦ
« καὶ Βορίλου, εἰς δευτέραν ἡμέραν τῆς βασιλίδος πόλεως, ἔξεισι, τὴν Ἐπί-
« δαμνον ἀφορῶν καὶ τὴν Ἰλλυρίδα χώραν. Ἄλλὰ περιτυγχάνει περίπου
« τὴν λεγομένην Πηγῆν, ἐνθα καὶ ναὸς οἰκοδόμηται τῆς ἐμῆς δεσποίνης
« Παρθένου καὶ Θεομήτορος ἐν τοῖς ἀνά Βυζαντίδα πόλιν ναοῖς περιβό-
« ητος ».⁹

1.—ΝΙΚΗΤΑΣ ΧΩΝΙΑΤΗΣ. §. 13 σελ. 331.

2.— ἐνθ' ἄνω. §. 6. σελ. 380. Βιβλ. I.

3.—Ι. ΚΙΝΝΑΜΟΣ. II σελ. 83.

4.—ΝΙΚΗΤΑΣ ΧΩΝΙΑΤΗΣ. Βιβλ. I. §. 2. σ. 602 καὶ § 6. σ. 380, 492.

5.— ἐνθ' ἄνω. §. 3. σελ. 15.

6.— ἐνθ' ἄνω. §. 4. σελ. 528—529.

7.—Ι. ΖΩΝΑΡΑΣ. Δόγος XVIII—25 σελ. 753.

8.—ΝΙΚΗΦΟΡΟΣ ΒΡΥΕΝΝΙΟΣ. Βιβλ. IV σελ. 117.

9.—ANNA KOMNHNH τόμ. I. Βιβλ. I.—15. σελ. 77.

Ἐκ τῶν ἄνω δύο κειμένων εὐκόλως δυνάμεθα νὰ ταυτίσωμεν τὸ τοῦ
ἱστορικοῦ Νικηφόρου τοῦ Βρυεννίου Φιλοπάτιον καλούμενον μετὰ τὰ περὶ
τὴν λεγομένην Πηγῆν μέρη τῆς βασιλόποδος Ἄννης τῆς Κομνηνῆς. Φιλο-
πάτιον καὶ Πηγῆ ἔκειντο ἐγγυὲς ἀλλήλων.

Ἰωάννης ὁ Κίνναμος, ἀκμάσας ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ Αὐτοκράτορος
Μανουὴλ (1143—1180) καὶ συγγράψας ἱστορίαν πραγματευομένην ἐν ἑπτὰ
διασωθεῖσι βιβλίοις τὰς πράξεις τῶν ἐτῶν 1118—1176, περιγράφων τὸ Φι-
λοπάτιον λέγει τὰ ἐξῆς :

« Ἐνδὲ τῷ καταντικρῷ τειχῶν βασιλικῶ γεγόνως ἐνδιαιτήματι, ὁ Φι-
« λοπάτιον ὀνομάζουσιν, οὐκ οἶδα εἴτε τὴν φίλην αἰνιτιτόμενοι διατριβὴν
« (ἄνεσιν γάρ τινα παρέχεται, καὶ φροντιδῶν ἀπαλλαγὴν, τοῖς ἐκ τῶν ἀστι-
« κῶν ταράχων, ἐνθάδε ἀπαλασσομένοις,) εἴτε καὶ τὴν φύλλοις κομῶσαν
« πόαν τε δαψιλῆ ἀνιείσαν (ἀμφιλαφῆς γὰρ ὁ χῶρος καὶ ἐπίχλοον ἀπανταχῆ
« φέρει τὸ πρόσωπον), ἐντεῦθεν τῷ περιβόλῳ προσεῖχε τοῦ ἄστεος ».¹

Ἐκ τῆς ὡς ἄνω περικοπῆς τοῦ Κιννάμου προσηγορίζεται μετὰ περισ-
σῆς ἀκριβείας ἢ ὑπὸ τοῦ Φιλοπατίου κατεχομένη θέσις, ἐκ περισσοῦ δὲ
μανθάνομεν ἐκ τῆς ἰδίας περικοπῆς ὅτι ἐν τῷ Φιλοπατίῳ ὑπῆρχε καὶ αὐτο-
κρατορικὸν ἀνάκτορον.

Ὁ Κίνναμος ἐπιπροσθέτως ἀφηγούμενος τὴν εἰς τὴν πρωτεύουσαν ἄ-
φιξιν καὶ κατασκήνωσιν τῶν Σταυροφόρων τοῦ Κορράδου ἀναφέρει :

« Ἐντεῦθεν τῷ περιβόλῳ προσεῖχε τοῦ ἄστεος. Τούς τε οὖν πύργους εἰς
« ὕψος ἰκανῶς ἀνατρέχοντας κατανοήσας καὶ τάφρον μέγα τι χρῆμα βα-
« θείας κύκλῳ περιθεούσης ἰδὼν ἐν θαύματι μεγάλῳ ἐγένετο ».²

Ἐξ ἄλλου πληροφοροῦμεθα ὅτι εἰς τὸ Φιλοπάτιον ἐξήρχοντο οἱ βασι-
λεῖς πρὸς κυνηγεσίαν.

« Μετὰ δὲ ταῦτα κυνηγεσίῳ καταγγελθέντος εἰς τὸ λεγόμενον Φιλοπά-
« τιον, ἦν ὁ πρωτοστράτωρ κατὰ τὸν τύπον τοῦ βασιλέως προπορευόμενος
« ἔφιππος, ἐπεφέρετο δὲ καὶ τὸ ρόπαλον τὸ βασιλικὸν ἐπὶ τῆς ζώνης αὐτοῦ,
« ὁ βαρδούκιον οἶδε καλῶν ἢ συνήθεια ».³

Ὁ Βιλαρδουίνος ἱστορῶν τὰς κατὰ τὴν ἀφιξιν τῶν σταυροφόρων ἔξω-
θεν τῶν τειχῶν ἀψιμαχίας λέγει ὅτι οἱ Βυζάντιοι ὑποχωροῦντες ἐφθασαν
εἰς τὸ Παλάτιον τὸ καλούμενον « Φιλόπαν » ἤτοι τὸ ἐν τῷ Φιλοπατίῳ πα-
λάτιον :

« Et quand l'armée des pèlerins, λέγει ὁ Βιλαρδουίνος, vit cela elle
« commença à chevaucher au petit pas vers lui; et les troupes des

1.—Ι. ΚΙΝΝΑΜΟΣ. Βιβλ. II. σελ. 74—75.

2.— ἐνθ' ἄνω. Βιβλ. II. σελ. 75.

3.—ΣΥΝΕΧΕΙΑ ΘΕΟΦΑΝΟΥΣ. Βιβλ. V σελ. 231—232.

« Grecs commencèrent à se mettre en route, et se retirèrent en arrière à un palais qui était appelé Philopras ». ¹

Ἐπιπροσθέτως Λέων ὁ Γραμματικὸς ἀφηγούμενος τὸ κατὰ μίαν κνηγεσίαν πάθημα τοῦ Αυτοκράτορος Βασιλείου ἱστορεῖ :

« Ὁ μὲν Ἰωακωβίτζης κνηγῶν μετὰ τοῦ βασιλέως ἐν τῷ Φιλοπατίῳ, « τοῦ ξίφους αὐτῷ ἐκπεσόντος κατελθὼν τοῦ ἵππου ἄρας αὐτό, τοῦ ποδὸς « αὐτοῦ μὴ φθάσαντος τῇ γῇ ἐπιβῆναι, ἀλλὰ τοῦ ἐτέρου κρατηθέντος ἐν τῇ « σκάλα, θρονηθεὶς ὁ ἵππος διέσυρεν αὐτὸν καὶ εἰς φάραγγαν καὶ βοθύνους « διελθὼν τοῦτον μεληδὸν κατέκοψε ». ²

Πᾶσα λοιπὸν ἡ ἔξω τῶν Χερσαίων τειχῶν καὶ ὀλίγον πρὸς Βορρᾶν τοῦ Ναοῦ τῆς Θεοτόκου τῆς Πηγῆς μέχρι δὲ τῶν ὑψωμάτων τοῦ Κοσμιδίου ἐκτεινομένη πεδιάς ὠνομάζετο Φιλοπάτιον (τὸ Ἐξω Φιλοπάτιον).

7. ΠΡΟΣΔΙΟΡΙΣΜΟΣ ΤΗΣ ΘΕΣΕΩΣ ΤΟΥ ΝΑΟΥ ΥΠΟ ΠΡΟΚΟΠΙΟΥ ΚΑΙ ΚΑΛΛΙΣΤΟΥ

Ὁ Προκόπιος προσδιορίζει μετὰ περιστοῆς ἀκριβείας τὴν θέσιν ἣν κατεῖχεν ὁ περιώνυμος ναὸς τῆς Πηγῆς, διὰ τῶν ἑξῆς :

« Ταῦτα δὲ τὰ ἄμφω τὰ ἱερά (τῆς Θεοτόκου τῶν Βλαχερνῶν καὶ τῆς Πηγῆς) πρὸ τοῦ τῆς Πόλεως πεποιήται τείχους, τὸ μὲν ἀρχομένου παρὰ τῆς « τῆς θαλάσσης ἠϊόνα, τὸ δὲ ἄγχιστα πη τῶν χουρῶν καλουμένων πυλῶν, « ἅς δὴ ἄμφι τὸ τοῦ ἐρύματος πέρας συμβαίνει εἶναι, ὅπως δὴ ἄμφω ἀκα- « ταγώνιστα φυλακτήρια τῷ περιβόλῳ τῆς Πόλεως εἶεν ». ³

Καὶ ὁ Κάλλιστος τὰ αὐτὰ σχεδὸν ἱστορῶν γράφει :

« Ταύτης δὴ τῆς βασιλευούσης τῶν πόλεων, οὐ πολλῶ τῶν χερσαίων τει- « χῶν ἄπρωθεν πρὸς θάλασσαν ἐπινεύοντα, ἔνθα τὸ ἀνεκαθεν αἰ χρούσεια « πύλαι πρὸς δόξαν ἦσαν τῇ βασιλίδι, τόπος τις ἔστιν ὡσεὶ στάδιον ἐν διέ-

1.—G. DE VILLE—HARDOUIN. Histoire de la Conquête de Cons/ple Κεφ. 37ον § 181

2.—ΛΕΩΝ ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΟΣ. σελ. 253.

βλ. καὶ ἐν Βίῳ Εὐθυμίου ἐν BOOR σελ. 1—2.

« Καὶ αὐτὸς Βασίλειος ὁ ἀναξ' ἐξῆρει θηράσων ἐν τοῖς θρακίοις μέρει πρὸς τὰ σύγγενος Ἄ- « παμείας καὶ Μελιτιάδος ».

3.—ΠΡΟΚΟΠΙΟΥ ΚΑΙΣΑΡΕΩΣ. Περὶ τῶν τοῦ δεσπότη τοῦ Ἰουστινιανοῦ Κτισμά- « των. Δόγος I Κεφ. III σελ. 185.

« χων τῆς πόλεως, ὅση πέφυκεν ἀρετὴν εἶναι γῆς κεκτημένος, ἐξ ἀρχαίων « δ' ἀνειμένος θεομήτορι ». ¹

8. ΕΞΥΜΝΗΣΙΣ ΝΑΟΥ ΤΗΣ ΠΗΓΗΣ

Πολλοὶ Βυζαντινοὶ συγγραφεῖς ἐξύμνησαν τὴν θεῖαν ταύτην πηγὴν, ὡς Ἰωάννης ὁ Εὐχαΐτων, Μανουὴλ ὁ Φιλῆς καὶ Νικηφόρος ὁ Κάλλιστος.

Ἐκ τούτων Ἰωάννης ὁ Μαρρόπου, Εὐχαΐτων ἐπονομασθεὶς ὡς Μητροπολίτης, ἀνὴρ [ἐκ τῶν πάνυ περισπουδάστων τοῦ Βυζαντινοῦ αἰῶνος, ὁ γλυκύφωνος τέτιξ καὶ διακεκριμένος οὗτος ποιητὴς διὰ τοῦ κάτωθι λαμβι- κοῦ ποιήματος ἐξυμνεῖ τὴν Ζωηφόρον Πηγὴν.

« Ἐβλυζε καὶ πρὶν νόμα τῷ λαῷ πέτρα,
« Χριστὸν δὲ ταύτην μυστικοὶ φασὶ λόγιοι,
« Ὁ καὶ ποτίζει νέκταρ πρὸς ἀφθαρσίαν.
« Μήτηρ δὲ Χριστοῦ, δευτέρα πάλιν πέτρα,
« Ζηλοῖ τὸν υἱὸν καὶ ρέει Ζωῆς ὕδωρ.
« Πάντες δέχεσθε συντρέχοντες τὴν χάριν ». ²

Μανουὴλ ὁ Φιλῆς πάλιν, ἀκμάσας ἐν Κωνσταντινουπόλει ἐπὶ τῶν Αυτοκρατόρων Μανουὴλ τοῦ Παλαιολόγου καὶ τῶν δύο Ἀνδρονίκων, εἷς δὲ τῶν γονιμοτάτων Βυζαντινῶν συγγραφέων τῶν μόνον ἐμμέτρως γραφάντων, διὰ τοῦ ἑξῆς δωδεκασουλάβου λαμβικοῦ τρομέτρου ἐξυμνεῖ τὴν οὐράνιον τῆς Θεομήτορος Πηγῆν :

« Ζωῆς ἐγὼ βλέπω σὲ Πηγὴν, Παρθένε.
« Πᾶσαν φλόγα σβεννύεις παντὸς κινδύνου
« Σὺ γὰρ ἀναψύχεις με τοῖς τεραστίοις,
« Ἀφθαρσίας φέρουσα τοῖς κόλποις φλέβα ». ³

Τέλος Νικηφόρος Κάλλιστος ὁ Ξανθόπουλος ὁ ἀξιόλογος συγγραφεὺς ἐν τῷ προοιμίῳ τῆς πραγματείας του περὶ τοῦ ναοῦ τῆς Ζωηφόρου Πηγῆς λέγει :

« Εἶτα πηγῆς μὲν ἡδύ τι καὶ ψυχρὸν πιεῖν προβαλλομένης τὸ ρεῖθρον,

1.—ΝΙΚΗΦΟΡΟΥ ΚΑΛΛΙΣΤΟΥ ΤΟΥ ΞΑΝΘΟΠΟΥΛΟΥ. Περὶ συστάσεως... κ τ λ σ. 7—8.

2.—MIGNE. Ἑλλην. Πατρολ. τόμ. 120. Στήλ. 1176.

ΞΗ' « Εἰς ρέουσαν ὕδωρ ».

3.—E. MILLER. τόμ. II σελ. 339. V Appendix. §. XXXVI.

Εἰς Εἰκόνα τῆς Πηγῆς.

« οὐκ ἂν τις ἔλοιτ' ἀποσχέσθαι ἐφ' ἡλίῳ καὶ ταῦτα φλέγοντι τὴν ὁδὸν δια-
 « νύων, ἀλλ' ἐθέλησει δὴ πάντως καὶ παρ' αὐτὴν ἐφιζῆσαι, καὶ πρὸς κόρον
 « ἔμφορηθῆναι τοῦ ρεύματος, καὶ ἀδεῶς τῷ ὕδατι χρῆσασθαι ἀναψύξαι τε
 « τὴν ὄψιν, καὶ τὸν ἐκ τῆς ὁδοῦ κάματον ἐπαφεῖναι τῷ ρεῖθρῳ, νεαρὸς τε
 « αὐτῷ, καὶ εὖζωνος ἐκεῖθεν ἀναχωρῆσαι· ἴσως δὲ καὶ παρὰ τὸ καλὸν τῆς
 « πόας ἀνακλιθῆναι, καὶ ταῖς αὔραις, εἶπον προσβάλλοιεν ἐκπετάσαι τὸ πρό-
 « σωπον καὶ ταῦτα τοῦτ' αὐτὸ ρεύματος ἄλλως ὄντος καὶ διαρρέοντος. ἡμεῖς
 « οὕτως ἀποσταίημεν τῆς Ζωηφόρου καὶ οὐρανοῦ πηγῆς, ἦν οὐκ ὄμβροι,
 « καὶ χεῖμαρροι καὶ ὑπόγειοι σήραγγες σχεδιάζουσιν, ἀλλ' ἢ ἐκ τῶν ἄνω ἡ-
 « συχῆ καταρροεῖσα σταγῶν, τὸ ζῶν ὄντως καὶ ἀλλόμενον ὕδωρ, κατὰ πε-
 « λάγη τὸ ρεῖθρον αὐτῆ δαψιλῆς ἐπαφήσιν· ἢ καὶ ὑπὲρ ὠκεανούς ὄλους τῷ
 « μεγέθει τῶν ἔργων κυκλοῖ τὸ περίγειον, ἀλλ' οὐχὶ τὰ εἰκότα καὶ ἡμεῖς
 « αὐτῆ προσλαλήσομεν· καὶ ταῦτ' εἶπερ ποτε, κἂν τοῖς καθ' ἡμᾶς χρόνοις
 « ἀναρροεῦση τὰ θαύματα, καὶ δαψιλέστερον ἀνασκιρτώσῃ τὸ ρεῖθρον, οὐκ
 « ἄρα δοξομεν εὐ τὸ δέον διαγιγνώσκειν, καὶ τὴν εὐεργέτιν καὶ ἰσχύν γε ἄ-
 « μείβεσθαι, ἀπειροκαλίᾳ δὲ τῶν προσηκόντων ἀπαξιῶν ἑαυτοῦς, καὶ τῶν οἰ-
 « κείων ὄντως σπεύδειν ἀλλοτριῶν.

« Ἄλλ' ἔλαθον τὸ τοῦ λόγου ἀνίπτοις χερσὶ, τῆ καθαρᾷ καὶ διανγεστάτῃ
 « πηγῇ προσβαλῶν, καὶ δέος ὑφέρει τὸν λογισμόν, μὴ μὲ πῦρ αὐτίκα πό-
 « θεν τῶν ρεῖθρων ἀναθορὸν καταφλέξειε, καὶ τὸ καινὸν τῆς τόλμης ἐλέγ-
 « ξειε παράδοξος βιάσανος· καὶ μοι τρόπον ἕτερον περισταίει τὸ εἰρημένον,
 « ἄνθρακας εὐρηκέναι τὸν θησαυρὸν τῆς πηγῆς.

« Σὺ δ' ἀλλὰ τὸν ἐμπεφυκῶτα ρῦπον ἐκπλύνασα, δέσποινα, καὶ τὰς ἐν ἐμοὶ
 « πλημμύρας τῶν αἰσχυρῶν ἔργων ἀναξηράνασα, τῆ σῆ δυναστεία τῆς χάρι-
 « τος, τὸν τε ἄνικμον νοῦν ταῖς ἀρδείαις τῶν σῶν χαρίτων διῦδατίσασα, δί-
 « δον τὰ σὰ πελάγη πᾶσι μετοχετεύειν, καὶ διηψῶσιν ὡσὶν ἐπιρροεῖν.

« Σοῦ γὰρ ὡς ἐπ' ἀσφαλοῦς τῆς ἀγκύρας ἐξηρημένους, τῷ ἄχανεῖ τῶν τε-
 « ραστίων πελάγει κατατολμῶ.

« Τοιγαροῦν καὶ πρόσθηθι τοῦ λόγου τὸν κυβερνήτην λόγον ἐμοὶ ἐπιστή-
 « σασα, ὡς ἂν ναυαγίας ἐκτός, καὶ κινδύνων ἀλλότριος τῷ σῶ λιμένι ἔλλι-
 « μενίσαιμι, πῶς γὰρ ἂν εἰ τοσοῦτον τόλμης ἐλάσαιμι τῆς σῆς ἐπικουρίας
 « ἐκτός, τοσοῦτον ἔργον διενεγκεῖν· κυάθῳ γὰρ ἂν τῷ γένοιτο τὸ πολὺ, καὶ
 « ἄπειρον ἀναμετράσασθαι πέλαγος, καὶ ὑπ' ἀριθμὸν αἱ σταγόνες τοῦ ὕετοῦ
 « γένοιτο, ψάμμος τε ἂν μετρούμενη ἀνάσχοιτο, καὶ ὑπεῖξαι τῷ ἀριθμῷ,
 « ἢ τοῖς σοῖς ἅπασιν μέτρον, ἐπιστῆσαι ἰσχύσει τις.

« Θᾶπτον γὰρ ἐκλεγομένῳ τὰ σὰ, καὶ πρὸς ἔνδειξιν τούτων ἕκαστον ἀπο-
 « στοματίσαι προθυμουμένῳ ὁ αἰὼν αὐτὸν ἐπιλίποι, καὶ εἰ σφόδρα πολὺς
 « αὐτῷ ἐπιρροεῦσει, τόσον ὑπερβαίνει τὰ σὰ καὶ ὑπέρχεται οὐ μόνον ἡμᾶς,
 « οὐς ἀπόρροιά τις συνίστησι, καὶ βραχεῖα θεότητος ἀπορρώξ, ἀλλὰ καὶ οὐς

« ἢ πρώτη καὶ μακρὰ τοῦ φωτὸς ἐκείνου καταρδεύει ἀπόρροια, τὰς ἀγγελι-
 « κὰς λέγω πλημμύρας, καὶ οὐρανοῦς, ὧν ἀπάντων ἀσυγκρίτως ὑπέρχεται·
 « ὅπου γε καὶ χρόνου τις βραχυτάτου χάριτας ἐκλεγόμενος, ναρκήσει δὴ
 « πάντως, καὶ ἀπαγορεύσας τὸ μέγεθος ἀνακηρύξει τῆ σιωπῆ· οὐ μὴν, ἀλλ'
 « ἡμῖν γε ὅσον ἐκ πελάγους ἀπολεξαμένοις σταγόνα ὁ λόγος ἐκδιηγῆσαιτο·
 « οὐ γὰρ τῆ φύσει τοῦτ' ἐφικτὸν φανείη, ἅπασιν ἐπιστῆναι τοῖς σοῖς καὶ
 « ἀποχορῆναι, λόγου δύναμιν ἐπαρκέσαι, μὴ ὅτι τοῖς πᾶσιν, ἀλλ' οὐδὲ πλείο-
 « σιν· ἀλλὰ τὸ τοῦ λόγου ρεῦμα, πρὸς ἀνάρρουν μοι χωρητέον, καὶ τὰ τῆς
 « σῆς πηγῆς τὸ κατ' ἀρχάς, ὅπως τε καὶ ὄθεν σινέστη διαληπτέον, ὡς ἂν
 « καθ' ὁδὸν προῖὼν ὁ λόγος, καὶ ἄπερ τοῦ καθ' ἡμᾶς χρόνῳ παράδοξα διε-
 « τέλεσας ἄριστα ἐπεξέλθοι καὶ διηγῆσαιτο.

« Καὶ δὴ λύω τὸν λόγον τῷ οὐρίῳ τῆς σῆς χάριτος πνεύματι ἐπαφεῖς.
 « Ἄλλὰ βαβαὶ πέλαγος ἕτερον ἡμῖν ὑπαντᾷ· δότε γὰρ μοι μικρὸν ἐμφιλοχω-
 « ρῆσαι τοῖς τῆς πόλεως προτερήμασιν, ἦν οὐ μᾶλλον τ' ἄλλα ἔχει κοσμεῖν
 « πόλιν γε οὐσαν θεοῦ, ἢ τὰ ἐντεῦθεν ἀφθόνως πηγάζοντα, οἷά τινα ὀρμη-
 « ματα ποταμοῦ· ἀρτέον δὲ οὕτω : » ¹

9. ΠΥΛΗ ΤΗΣ ΠΗΓΗΣ

Α' ΘΕΣΙΣ ΤΗΣ ΠΥΛΗΣ ΤΗΣ ΠΗΓΗΣ

Ἡ Πύλη τῆς Πηγῆς, ἰσταμένη μεταξὺ τοῦ 26ου καὶ 27ου πύργου πρὸς
 Βορ. τῆς Χρυσῆς Πύλης ἢ μεταξὺ τοῦ 13ου καὶ 14ου πύργου πρὸς Βορ. τῆς
 «Ξυλοκέρκου Πόρτας» τῆς γνωριζομένης σήμερον ὡς Πύλης δῆθεν τοῦ Ρη-
 γίου, (Βελγρὰδ - καπουσοῦ) ἔλαβε τὴν ἐπωνυμίαν «τῆς πηγῆς» διότι κεῖται
 ἀπέναντι τῆς περιωνύμου μονῆς τῆς Ζωοδόχου Πηγῆς ² καὶ διότι διὰ τῆς
 πύλης ταύτης ἐπορροεῖοντο οἱ προσκυνηταὶ πρὸς τὸν ναὸν τῆς Θεοτόκου τῆς
 Πηγῆς. ³

1.—ΝΙΚΗΦΟΡΟΥ ΚΑΛΛΙΣΤΟΥ ΤΟΥ ΞΑΝΘΟΠΟΥΛΟΥ. *Περὶ συστάσεως...* κ τ λ.
 σελ. 1—3.

2.—ΝΙΚΗΦΟΡΟΣ ΓΡΗΓΟΡΑΣ *τομ. I Β.βλ. IV. Κεφ. 2. σελ. 85.*
 —Κ. ΠΟΡΦΥΡΟΓΕΝΝΗΤΟΣ. *Βασιλείς τάξις τόμ. I. Β.βλ. I. Κεφ. 18ον*
 σελ. 109.

3.—ΝΙΚΟΛΑΗΜΟΥ ΣΥΝΑΞΑΡΙΣΤΗΣ. *τόμ. II. σελ. 327.*

« Ὁδὸς ἄγουσα εἰς Βαλουκλῆ ».

Β' ΕΡΜΗΝΕΙΑ ΤΗΣ ΕΠΙΓΡΑΦΗΣ ΤΗΣ ΠΥΛΗΣ ΤΗΣ ΠΗΓΗΣ

Ἡ Πύλη τῆς Πηγῆς εἶναι μία ἐκ τῶν ὀλίγων Πυλῶν τῶν χειρσαίων τειχῶν τοῦ Θεοδοσίου αἵτινες οὐδεμίαν ἀπολύτως ἀμφιβολίαν ἀρῆθουν ἡμῖν περὶ τῆς ταυτότητός των.

Εἰς οὐδεμίαν ἄλλην πύλην διεσώθη ἐπιγραφὴ σφά καὶ ἀκεραία ἀναφέρουσα τὴν ἐπωνυμίαν αὐτῆς, ἐνῶ ἐπὶ τῆς πύλης τῆς πηγῆς (πύλη τῆς Σηλυβρίας) καὶ ἐπὶ τοῦ ἔνδον τῆς πόλεως προσώπου τοῦ νοτίου παραπυλίου αὐτῆς πύργου ὑπάρχει σωζομένη μέχρι τοῦδε ἐπιγραφὴ κεχαραγμένη ἐπὶ τετραγώνου μαρμαρίνης πλακῶς, ἣτις μνημονεύουσα τὰς γενικὰς ἐπισκευὰς τῶν τειχῶν (1433—1444) ἀναφέρει καὶ μαρτυρεῖ τὴν ἐπωνυμίαν τῆς πύλης ταύτης ὡς «πύλης τῆς Ζωοδόχου Πηγῆς».

Ἡ ἐν λόγῳ ἐπιγραφὴ ἔχει ὧδε :

† ΑΝΕΚΑΙΝΙΣΘΗ Η
ΘΕΟCOCΤOC ΠΥΛΗ ΑΥΤΗ
ΤΗΣ ΖΩΟΔΟΧΟΥ ΠΗΓΗΣ ΔΙΑ
CΥΝΔΡΟΜΗΣ ΚΑΙ ΕΞΟΔΟΥ ΜΑ
ΝΟΥΗΛ ΒΡΥΕΝΝΙΟΥ ΤΟΥ ΛΕ
ΟΝΤΑΡΙ ΕΠΙ ΤΗΣ ΒΑΣΙΛΕΙΑC
ΤΩΝ ΕΥCΕΒΩΝ ΒΑCΙΛΕΩΝ
ΙΩΑΝΝΟΥ ΚΑΙ ΜΑΡΙΑC
ΤΩΝ ΠΑΛΑΙΟΛΟΓΩΝ
ΕΝ ΜΗΝΙ ΜΑΙΩ ΙΝΔΙΚΤΙΩΝΟC Α
ΕΝ ΕΤΕΙ 59Μ5'

(6946=1438)

Φαίνεται ὅτι ἐπὶ Βυζαντινῶν διὰ τῆς πύλης ταύτης ἐξήρχοντο τῆς πόλεως μεταβαίνοντες εἰς τὸ περιάλατον καὶ σεβάσιμον Ἁγίασμα τῶν Πηγῶν οἱ εὐσεβεῖς προσκυνηταί.

Ἡ πύλη τῆς Πηγῆς ἀνεκαινίσθη κατὰ τὰς γενομένας τῶν τειχῶν ἐπισκευὰς, αἵτινες διήρκεσαν ἐπὶ ἔνδεκα ὅλα ἔτη (1433—1444).

Οἱ ἐν τῇ ὡς ἄνω ἐπιγραφῇ μνημονεύομενοι βασιλεῖς εἶναι Ἰωάννης VII ὁ Παλαιολόγος (1425—1448), ἡ δὲ Μαρία τρίτη σύζυγος αὐτοῦ, θυγάτηρ Ἀλεξίου τοῦ Κομνηνοῦ, βασιλέως τῆς Τραπεζοῦντος, νυμφευθεῖσα τὸ 1427 καὶ ἀποθανοῦσα τῇ 17 Δεκεμβρίου τοῦ 1440 τοῦ Ἀυτοκράτορος ἀπουσιάζοντος εἰς Ἰταλίαν ἔνθα μετέβη ἵνα παραστῇ εἰς τὴν ἐν Φλωρεντία Σύνοδον (1439—1440).

Ὅσον ἀφορᾷ τὰς δύο προηγουμένας συζύγους τοῦ Ἰωάννου αὗται ἦσαν, πρώτη ἡ Ἄννα, θυγάτηρ τοῦ Μεγάλου Δουκῶς τῆς Μογχοβίας, πιθανῶς Βασιλείου τοῦ Μεγάλου, νυμφευθεῖσα τῷ 1414 καὶ ἀποθανοῦσα ἐκ πανώ-

λους τῷ 1417 ἐν Κωνσταντινουπόλει ἐτάφη ἐν τῇ Μονῇ τοῦ Λιβός.¹

Δευτέρα ἦτο Σοφία ἡ Παλαιολογίνα, θυγάτηρ Ἰωάννου τοῦ II Μαρκίανος τῆς Μοντεσπερράτης καὶ Ἰσαβέλλης τῆς Μαΐουρκης. Αὕτη συζευθεῖσα τῷ 1420 ἔφυγεν ἐκ Κων/πόλεως καὶ ἐπιστρέψασα εἰς Ἰταλίαν τῷ 1426 διεβίωσε μετὰ τὸ διαζύγιόν της μοναχικῶς.

Ἡ τρίτη σύζυγος τοῦ Ἰωάννου ἦτο, ὡς ἀνωτέρω ἐλέχθη, κόρη Ἀλεξίου τοῦ Κομνηνοῦ, βασιλέως τῆς Τραπεζοῦντος.

Ὁ μνημονεύομενος ἐν τῇ ἐπιγραφῇ τῆς πύλης τῆς Πηγῆς Μανουὴλ Βρυέννιος ὁ Λεονταρῆς ἀναγράφεται μετὰ τῶν ἀμυντόρων τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἐν τῷ ἐσχάτῳ ἀγῶνι, ὡς ἀναφέρουσιν αὐτόπαι μάρτυρες τῆς Ἀλώσεως.

Ὁ Zorzo Dolfin λέγει :

«Era diuiso le poste de le station in questo modo, sopra i muri, li < principali cittadini erano custodia de le porte deputadi . . . . A la < porta Carsea, Leondario Brion cum Fabricio Cornero Candioto».²

Ὁ δὲ Pusculus :

«Charsaeam servans Longarius gente Briona Gaudet de socio < clara de gente, Georgi, Cornarea.»³

Ἡ ὕπαρξις τοῦ ὀνόματος τοῦ Ἀυτοκράτορος Ἰωάννου τοῦ Παλαιολόγου ἐπὶ τοῦ ἰδίου πύργου οὐδεμίαν ἀμφιβολίαν ἀφήνει ὅτι ὁ ἐν τῇ ἐπιγραφῇ μνημονεύομενος Μανουὴλ Βρυέννιος ὁ Λεονταρῆς, εἷς τῶν πλησιεστάτων συγγενῶν τοῦ Ἀυτοκράτορος, φαίνεται ὅτι ἰδίως ἀναλώμασιν ἀνεκαίτισε τὴν Πύλην τῆς Πηγῆς.

Ὡς παρακατιόντος θὰ ἴδωμεν τὸ ὄνομα τοῦ Βρυεννίου ἀνήκει εἰς μίαν τῶν διαπρεπεστέρων οἰκογενειῶν τῆς Βυζαντινῆς Ἀυτοκρατορίας, τὸ ὅτι δὲ ὁ ἐν τῇ ἐπιγραφῇ σὺν τῷ βασιλεῖ μνημονεύομενος Μανουὴλ Βρυέννιος ὁ Λεονταρῆς ἐτύγχανεν συγγενῆς τοῦ βασιλέως, τοῦτο καταφαίνεται ἐκ τῶν κατωτέρω :

Ἀλεξίος I ὁ Κομνηνὸς τριτότοκος υἱὸς Ἰωάννου τοῦ Κομνηνοῦ, ἀνηγορευθὴ Ἀυτοκράτωρ τῇ 1 Ἀπριλίου 1081 ἀπέθανε δὲ τῇ 15 Αὐγούστου 1118.

Ὁ Ἀλεξίος προτοῦ ἀνέλθῃ εἰς τὸν αὐτοκρατορικὸν θρόνον ἔλαβε δύο γυναίκας.

Πρώτην τὴν θυγατέρα τινὸς τῶν ἐξ Ἰταλίας Ἀργυρῶν, δευτέραν δέ,

1.—ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΦΡΑΝΔΖΗΣ. Βιβλ. I. Κεφ. XXXV σελ. 110.

2.—ZORZO DOLFIN. Assedeo e presa di Con/poli § 54.

3.—PUSCULUS UBERTINI, Constantinopoleos.

Βιβλ. IV. § II Στιχ. 169—170 σ. 217 Pseudoporta Charsae.

τῆς πρώτης ἀποθανούσης, Εἰρήνην τὴν θυγατέρα Ἀνδρονίκου τοῦ Δούκα, ἣτις χηρεύσασα καὶ τὸ μοναχικὸν λαβοῦσα σχῆμα μετωνομάσθη Ξενία.

Ἐκ τοῦ δευτέρου τοῦ γάμου ὁ Ἀλέξιος ἔσχε τρεῖς υἱοὺς καὶ τέσσαρας θυγατέρας.

Καὶ υἱοὶ τοῦ ἦσαν Ἰωάννης ὁ Κομνηνός, ὁ Αὐτοκράτωρ Ἀνδρόνικος ὁ Σεβαστοκράτωρ καὶ Ἰσαΐκιος ὁ Καῖσαρ.

Θυγατέρας ἔσχε τὴν Θεοδώραν, Εὐδοκίαν, Μαρίαν τὴν Πορφυρογέννητον καὶ Ἄνναν τὴν Κομνηνὴν.

Αὕτη εἶναι γνωστοτάτη ὡς ἀρίστη βυζαντινὴ συγγραφεὺς, συγγράψασα μὲ θαυμασίαν χάριν τὰς πράξεις τοῦ βασιλέως πατρός της εἰς βιβλία 15.

Γεννηθεῖσα τῷ 1083 ἐμνηστεύθη τῷ Κωνσταντίνῳ Δούκᾳ τῷ Πορφυρογεννήτῳ. μετὰ τὸν θάνατον δὲ τούτου ἐνυμφεύθη Νικηφόρον τὸν Βρυνένιον, τὸν ἐξ Ὁρεστιάδος² τῆς Μακεδονίας, ἀνάγοντα τὸ γένος εἰς Βρυνένιον τὸν Πατρικίον,³ ἕγγονον Νικηφόρου III. τοῦ Αὐτοκράτορος (1078—1081) τοῦ ἐπὶ Βοτανειάτου ἐν Ἀδριανουπόλει κηρυχθέντος αὐτοκράτορος καὶ τυφλωθέντος καὶ ὁ Καῖσαρ μὲν τὸ πρῶτον εἶτα δὲ πανυπερσέβαστος ὑπὸ τοῦ πενθεροῦ τοῦ Ἀλεξίου τοῦ Κομνηνοῦ ἐτιμήθη.

Ὅθεν Νικηφόρος ὁ Βρυνένιος ἦτο γαμβρὸς ἐπὶ θυγατρὶ Εἰρήνης.⁴

Ὁ Ν. Χωνιάτης σχετικῶς λέγει : « Τῷ Ἀνακτὶ Ἀλεξίῳ τῷ Κομνηνῷ υἱοὶ τρεῖς καὶ θυγατέρες τέσσαρες ἐγεγένητο.

« Ἦν δὲ τῶν μὲν ἀνδρῶν ὁ Ἰωάννης κατὰ γέννησιν προφερέστερος, « πρωτογενὴς δ' ἀπάντων τῶν ἐξ ὁσφύος τῷ Ἀλεξίῳ ἢ θυγατρὶ Ἄννα « καθεωρᾶτο, ἣτις εἰς λέχος τῷ Βρυνένιῳ Νικηφόρῳ συνέζευκτο τιμηθεῖσα « Καισάρισσα..... ».⁵

Καὶ παραιτέρω ὁ αὐτός : « .... Τὸν μὲν ἐξ ὁσφύος ἀποπεμφαίμην, τὸν « δὲ Μακεδόνα εἰσοικισαίμην, τὸν Βρυνένιον οὕτω λέγων, ἐπεὶ καὶ ἐξ Ὁρε- « στιάδος ὄρητο ».

Καίτοι ἐκ τοῦ ἄνω Βρυνένιου κατήγοντο οἱ μετέπειτα ἐν Τραπεζοῦντι βασιλεύσαντες Κομνηνοί, ὁ υἱὸς τούτου Ἀλέξιος ἐπωνομάσθη Κομνηνός ἀπὸ τῆς μητρὸς του.

Κατὰ τὸν Σλουμπερζέ ὁ μετὰ τοῦ Αὐτοκράτορος μνημονεύμενος Βρυνένιος ἦτο « ἄρχων τῆς Σηλυβρίας »⁶ τὸ ὄνομα δὲ τούτου ἀναφέρεται καὶ εἰς

1.—ANNA KOMNHNH *τομ. I. Πρόλογος 3. σελ. 6.*

2.—ΝΙΚΗΤΑΣ ΧΩΝΙΑΤΗΣ §. 2. *σελ. 9.*

3.—ANNA KOMNHNH. *τομ. I—Πρόλογος 3. σελ. 6.*

4.—ΕΦΡΑΙΜΙΟΣ ΜΟΝΑΧΟΣ. *σελ. 161. Στίχ. 3770—3774.*

5.—ΝΙΚΗΤΑΣ ΧΩΝΙΑΤΗΣ §. 2. *σελ. 8.*

6.—SCHLUMBERGER. *Κωνσταντῖνος Παλαιολόγος καὶ ἡ Ἀλωσις τῆς Κωνσταντινουπόλεως. σελ. 97.*

Πατριαρχικὰ ἔγγραφα.¹

Ὁ ἀκάματος περὶ τὴν μελέτην τῆς Βυζαντινῆς Ἱστορίας πολυμαθέστατος Mordtmann ἐν πραγματείᾳ του κατακεχωρημένη ἐν τῷ Ἀρχαιολογικῷ Παραρτήματι τοῦ Ἑλληνικοῦ Φιλολογικοῦ Συλλογῶν Κων/πόλεως περὶ Βρυνένιου Στρατηγοῦ Δαλματίας λέγει ὅτι τὸ ἀναφερόμενον ὄνομα τοῦ Βρυνένιου ἀνήκει εἰς μίαν τῶν ἐπιφανεστάτων τῆς Ἀνατολικῆς Αὐτοκρατορίας οἰκογενειῶν.

Ἐλκουσα τὸ γένος ἐξ Ἀδριανουπόλεως, ἡ οἰκογένεια αὕτη ἐγκατέστη μεσοῦντος τοῦ VIII αἰῶνος, ἐν τῇ πρωτευούσῃ καὶ κατὰ τὸν X καὶ XI αἰῶνα ἤριξε περὶ τοῦ θρόνου μετὰ τῶν Κομνηνῶν τῶν ἐξ Ἀνατολῆς ἐλκόντων τὸ γένος.

Ἡ ἔρις αὕτη κατέληξε μὲν ὑπὲρ τῶν τελευταίων, ἀλλ' οἱ Βρυνένιοι συγγενικὰς συνάφαντες σχέσεις μετὰ τῆς τῶν Κομνηνῶν οἰκογενείας στενῶς συνεδέοντο μετὰ τῶν τυχῶν τῆς Αὐτοκρατορίας μέχρι τῆς Ἀλώσεως.²

Διατρέχων τοὺς συγγραφεῖς, ὁ Mordtmann, εὕρισκε δύο χωρία ἐν οἷς μνημονεύεται ἐπίσημὸς τις Βυζαντινὸς ὀνομαζόμενος Βρυνένιος.

1ον Τὸ πρῶτον τῶν χωρίων τούτων ἀπαντᾶται ἐν τῷ Συναξαρίῳ τοῦ Ἁγίου Εὐαρέστου.

Ὁ ἅγιος Εὐάρεστος ἐλθὼν εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν μετὰ τοῦ πατρός του ἐξενοδογήθη « ἀπὸ ἓνα Κων/πολίτην, Βρυνένιον ὀνομαζόμενον, ὅστις ἦτο « συγγενὴς του καὶ ὕστερον ἐτιμήθη μὲ τὸ τοῦ Πατρικίου ἀξίωμα· ἀφοῦ δὲ « παρήλθον ὀλίγαι τινὲς ἡμέραι συνέβη μεγάλη ἀνάγκη, διὰ τὴν ὁποίαν ἐ- « στάλη ὁ ρηθεὶς Πατρικίος ἀπὸ τὴν βασιλίσσαν Θεοδώραν τὴν σύζυγον « Θεοφίλου τοῦ εἰκονομάχου, πρέσβυς εἰς τοὺς Βουλγάρους, ἀπερχόμενος δὲ « συμπαρέλαβε καὶ τὸν συγγενῆ του τούτον Εὐάρεστον. »³

Ἡ ἀποστολὴ αὕτη ἐγένετο ἴσως περὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ 874 ἔτους, ὅτε Βόγορις ὁ βασιλεὺς τῶν Βουλγάρων μετὰ τῶν Χαζάρων καὶ τῶν Ἀβάρων, κατέχοντες τὴν μεταξὺ Δορυστολαίου καὶ Μυσίας χώραν, προήλθεν εἰς συνθηκολόγησιν μετὰ τῆς Θεοδώρας βασιλευούσης τότε ἀντὶ τοῦ ἀνηλίκου αὐτῆς υἱοῦ Μιχαὴλ τοῦ III.

1.—M. & M. Acta Patriarchatus *τομ. II σελ. 401 DLXXXII 6908—1400 Ἰού- νιος. Ἰνδικτ. VIII.*

« ὑπὸ τῆς κεφαλῆς οὖν τῆς πόλεως ἐκείνης, Βρυνένιου τοῦ Λεοντᾶρη ἀναγκασθεὶς βίβη πολλῇ « καὶ ἀνάγκη καὶ ὀρισμῶν τούτου ἠύλογηθη ταύτην ».

— καὶ ἐνθ' ἄνωγ.

τόμ. II. σελ. 502—505. DCLII 6909—1401. Ἰούνιος. Ἰνδικτ. IX.

2.—ΕΛΛΗΝ. ΦΙΛΟΛ. ΣΥΛΛΟΓΟΣ. *τομ. 10ος ἔτος 1874—1875.*

3.—ΣΥΝΑΞΑΡΙΣΤΗΣ ΝΙΚΟΛΗΜΟΥ ΑΓΙΟΡΕΙΤΟΥ, 26 Δεκεμβ.

« Ὁ δῖος πατὴρ ἡμῶν Εὐάρεστος ἐν εἰρήνῃ τελειοῦται ».

Ἄρχαῖος δὲ διοικητὴς Δαλματίας, ὃ ὁποῖος ὡς ἐκ τῆς γεινιάσεως τῆς ἐπαρχίας θὰ εἶχε συνεχεῖς σχέσεις μετὰ τῶν Σλάβων καὶ τῶν Ἀβάρων, ἐκρίθη, φαίνεται, ἀρμόδιον πρόσωπον πρὸς ἐκπλήρωσιν τοιαύτης ἐντολῆς.

2ον. Τὸ δεύτερον χωρίον εὑρίσκεται παρὰ Κωνσταντίνῳ τῷ Πορφυρογεννήτῳ.¹

Ὁ βασιλεὺς - Συγγραφεὺς, ἀναφέρει ὅτι ὁ πρωτοσπαθᾶριος Θεόκτιστος ὁ τῶν Βυρεννίων, διορισθεὶς στρατηγὸς Πελοποννήσου, καθυπέταξε τοὺς ἀποστάντας Σκλαβήνους ἐν δυσὶν ἑλληνικαῖς ἐπαρχίαις διὰ στρατοῦ συλλεχθέντος ἐκ Θράκης, Μακεδονίας καὶ ἄλλων δυτικῶν ἐπαρχιῶν, οὕτω δὲ καὶ οἱ Ἐξερίται καὶ οἱ Μιλεργιάνοι τῆς Μάγνης ἀπέβησαν φόρου ὑποτελεῖς.

Ἐν ἔτει 1873 ἀνευρέθη ἐν Κωνσταντινουπόλει ὑπὸ τοῦ Mordtmann μολυβδόβουλλον.

Ἐν τῷ ἐμπροσθίῳ αὐτοῦ ἀνεγινώσκετο ἡ ἐπιγραφή,

KYRIE BOHΘH

κεχαραγμένη σταυροειδῶς καὶ ἐν ταῖς τέσσαρσι γωνίαις

ΤΩ—CΩ—ΔΒΛΩ

Ἐν τῷ ὀπισθίῳ εἰς τέσσαρας γραμμὰς αἱ λέξεις

ΒΡΥΕΝίῳ Βασιλικῷ **CΠΑΘ**αρίῳ καὶ
στ**ΡΑΤ**ηγῷ **ΔΑΛΜΑΤΙΑ**s.

Ὁ μανιώδης περὶ τὴν συλλογὴν καὶ μελέτην τῶν βυζαντινῶν μολυβδόβουλλων Mordtmann διὰ σπουδαίας μελέτης του ἐπὶ τοῦ ἀναφερθέντος μολυβδόβουλλου λέγει ὅτι: ἐκ τοῦ σχήματος τοῦ Β, ἐκ τῶν συντηρήσεων, καὶ ἐκ τοῦ μονογράμματος τοῦ ἐν τῷ ἐμπροσθίῳ τεκμαιρόμενος κρίνει ὅτι τὸ περὶ οὗ ὁ λόγος μολυβδόβουλλον εἶναι ἐποχῆς ἀρχαιοτέρας καὶ τοῦ Βασιλείου τοῦ Ι.

Παραδεχόμενος δὲ τὴν ταυτότητα τοῦ παρὰ τοῖς συγγραφεῦσι Βυρενίου ἐν δύο χωρίοις μνημονευομένου μετὰ τοῦ ἐν τῷ μολυβδόβουλλῳ ἀνευρίσκει αὐτὸν ἀναβιβασθέντα εἰς τὰ ἐξῆς ἀξιώματα κατὰ τὰς ἐξῆς ἐποχάς:

840 περίπου· Βυρέννιος σπαθᾶριος, στρατηγὸς Δαλματίας.

844 Βυρέννιος πατρίκιος καὶ πρέσβυς παρὰ τῷ Κράτῃ τῶν Βουλγάρων.

849 Θεόκτιστος πρωτοσπαθᾶριος πανρίκιος καὶ στρατηγὸς Πελοποννήσου.

Ἐπὶ τῇ βάσει παλαιογραφικῶν δεδομένων, ὁ Mordtmann ἀπέδειξε ὅτι τὸ μολυβδόβουλλον τοῦτο τῆς συλλογῆς του ἀνήκει εἰς τὸν Βυρέννιον, τὸν ἐπικληθέντα στρατηγὸν Δαλματίας, ἀκμάσαντα κατὰ τὸν Χ αἰῶνα, αὐτὸν ἐκεῖνον τὸν ἐκδιώξαντα ἐκ Πελοποννήσου τοὺς Σκλαβήνους καὶ ἐνιδρῦσαντα ἐν αὐτῇ πάλιν τὴν τῶν Βυζαντινῶν κυριαρχίαν.

1.—ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΠΟΡΦΥΡΟΓΕΝΝΗΤΟΣ σ. 220—221.

Ἐκ πάντων τῶν ἄνω ἐξάγομεν ὅτι τὸ ὄνομα τοῦ Βυρεννίου ἀνήκει εἰς διαπρεπεστάτην οἰκογένειαν τοῦ Βυζαντίου ἀπὸ τοῦ VIII αἰῶνος.

Γ' ΑΙ ΟΝΟΜΑΣΙΑΙ ΤΗΣ ΠΥΛΗΣ ΤΗΣ ΠΗΓΗΣ

Ἐν τοῖς Βυζαντινοῖς χρονογράφοις καὶ τοῖς μετέπειτα ἱστορικοῖς ἡ Πύλη τῆς Πηγῆς ἀναφέρεται ὑπὸ διαφόρους ὀνομασίας ὡς ἐξῆς:

«Πύλη τῆς Πηγῆς» (Γ. Παχυμέρης I. σ. 142).

«Ἴ τῆς Πηγῆς Πύλη» (Μ. Δούκας Κεφ. 28 σ. 184).

«Πόρτα ἀπέναντι τῆς Πηγῆς» (Κωνσταντῖνος Πορφυρογέννητος Βασ. τάξις τόμ. I Βιβλ. 1—18 σελ. 109).

«Πύλη τῆς Ζωοδόχου Πηγῆς» (ἐν ἐπιγραφῇ νοτίου παραπυλίου πύργου).

«Πύλη τῆς Σηλυμβρίας» (Γ. Φραντζῆς Βιβλ. III. Κεφ. 3 σελ. 253).

«Σηλληφρίας Πόρτα» (Ἀνώνυμος XVI αἰῶνος).

«Porta fontis» (Leunclavius s. 200).

«Porte de Peglii» = Πηγῆς (Jacques Tetaldi XIX σελ. 901).

«Porta Pighi, id est fontis» (Leonardis Chiensis).

«Selymbriae sive Rhegii» (Γύλλιος, De C/leos topogr. Βιβλ. I Κεφ. XX).

«Selybraea Porta» (S. Schweigger s. 104).

«Silyvriae vel Selybriae portam» (Leunclavius, Pan. Hist. Turc. s. 200).

«Elrigi» = τῆς πηγῆς. (Nicolo Barbaro. σ. 16).

«Πύλη τῆς Πηγῆς», «Πύλη τοῦ Ρηγίου», «Πύλη τῆς Σηλυμβρίας» (I. Χάμμερ Ἱστορία τῆς Ὀθ. Αυτοκρατορίας, τόμ. II. Βιβλ. XII σ. 200, μετάφρ. Κ. Κροκιδᾶ).

«Πύλη Μελαντιάδος» ἢ «Πύλη Μελανθησία» (Χρονικὸν Πασχάλιον σ. 590, Συναξαριστῆς (25 8/βρίου).

«Sil vri-Carouci» (Choiseul Gouffier. Voyage Pittoresque dans l'Empire Ottoman τόμ. IV. p. 17).

Σχετικῶς μὲ τὴν ὀνομασίαν τῆς πύλης Νικόλαος ὁ Βάρβαρος λέγει:

«Avena il nome del pigi, andandosi per lei verso la chiesa della Beata Virgine del fonte, che in greco suona πηγῆ».¹

Ἡ πύλη αὕτη ἐκλήθη καὶ πύλη τῆς Σηλυμβρίας² διότι δι' αὐτῆς διαπορεύεται ἡ ὁδὸς ἢ ἄγουσα εἰς τὴν ὁμώνυμον μικρὰν πόλιν τῶν ἀκτῶν τῆς Προποντίδος.

Ἐπειδὴ ἐν τούτοις ὁ πρῶτος ναὸς τῆς Ζωοδόχου Πηγῆς ἀνηγέρθη ἢ

1.—NICOLO BARBARO. σελ 16. καὶ ἐν σημειώσει: la qual porta se chiamo Elrigi.

2.—Γ. ΦΡΑΝΔΖΗΣ. Βιβλ. III Κεφ. III σελ. 253.

μισυ περίπου αιώνα μετά την ανέγερσιν τοῦ Θεοδοσιακοῦ τείχους, γεννᾶται τὸ ζήτημα τῆς προτέρας ἐπωνυμίας τῆς.

Πολλοὶ νομίζουν ὅτι ἡ πύλη αὕτη ἐκαλεῖτο καὶ πύλη Μελανθησία διότι, ὡς λέγουν, ἡ ὁδὸς ἡ ἄγουσα εἰς τὴν Μελαντιάδα διήρχετο δι' αὐτῆς καὶ διότι ἡ Μελανθησία πύλη ὡς λέγει τὸ Συναξάριον ἦτο εἰς τὸ Δεύτερον :

« Ἐν τῇ Μελανθησίᾳ πόρτη ἐν αὐτῇ τῇ Κωνσταντινουπόλει τοποθεσία τοῦ Δευτέρου ». ¹ Τοῦ « Δευτέρου » τοποθετουμένου ἐν τοῖς περὶ τὴν πύλην τῆς Πηγῆς μέρεσι.

Ὁ Χάμμερ εἰς τὴν περιγραφὴν τῆς πύλης τῆς πηγῆς λέγει :

« Μετὰ ταῦτα εἶπετο ἡ πύλη, ἐξ ἧς ἡ ὁδὸς ἦγεν ἐν πρώτοις μὲν εἰς τὰ « ἀνάκτορα τῶν Πηγῶν (Βαλουκλι), εἶτα δὲ διὰ τοῦ Ρηγίου (Τσεκμεδζέ) « εἰς Σηλυμβριάδι διὸ ἐκαλεῖτο τριχῆ, πύλη τῆς Πηγῆς, πύλη τοῦ Ρηγίου καὶ « πύλη τῆς Σηλυμβρίας, ἐτήρησε δὲ τὸ τελευταῖον τοῦτο μέχρι τοῦδε ». ²

Ὁ Γύλλιος λέγει : « Et Selymbriae sive Rhegii ». ³

Ἀμφότεροι οἱ ὡς ἄνω ἱστορικοὶ ὑπέπεσαν εἰς τὸ αὐτὸ λάθος, κυρίως ὁμοῦς ὁ Γύλλιος ἐγένετο αἰτιος τῆς παραπληρώσεως τῶν μεταγενεστέρων διὰ τῆς φράσεώς του : « Portam Selymbriae sive Rhegii ».

ὑπὸ τὴν ἀρχικὴν ἀψίδα τῆς πύλης ταύτης φαίνεται ἑτέρα, τοῦθ' ὅπερ μαρτυρεῖ ὅτι καὶ ἡ πύλη αὕτη καθὼς καὶ πολλαὶ ἄλλαι εἶχον σμικρονθῆ πρό τῆς τελευταίας πολιορκίας.

ὑπὲρ τὴν ἀψίδα ταύτην διασώζονται σταυροί.

Ἐνδον τῆς πύλης ταύτης ὑπάρχει προσορητημένη ἐπὶ τοῦ τείχους δι' ἀλύσσεως μεγάλη σφαῖρα, τουρκικὴ δὲ ἐπιγραφή παρ' αὐτὴν τὴν ὀνομάζει ῥόπαλον ἀθλητοῦ τινος καλουμένου Ἰδρίς.

Ἡ Πύλη τῆς Πηγῆς ὑπῆρξε μάρτυς πλείστων ἱστορικῶν γεγονότων.

Οὕτω : Δι' αὐτῆς εἰσῆλθε τῷ 1261 ὁ Ἀλέξιος Στρατηγόπουλος, στρατηγὸς τοῦ Ἀυτοκράτορος Μιχαὴλ τοῦ Παλαιολόγου ⁴ ὅτε ἐξεδίωξεν ἐκ τῆς πόλεως τοὺς θεομανεῖς Λατίνους.

Οἱ Λατῖνοι λόγῳ ἀσφαλείας ἐτείχισαν τὴν πύλην ταύτην, οἱ περὶ τὸν Στρατηγόπουλον ὁμοῦς βοηθούμενοι ὑπὸ τῶν ἐντὸς τῆς πόλεως φίλα πρός αὐτοὺς διατελούντων, ἀναρριχηθέντες ἐπὶ τῶν τειχῶν καὶ φονεύσαντες τοὺς ὑπνώττοντας Λατίνους φρουροὺς, ἤνοιξαν τὴν πύλην ταύτην κατὰ πρῶτον

1.—ΣΥΝΑΞΑΡΙΟΝ 25 Ὀκτωβρίου.

2.—J. HAMMER. Ἱστορία τῆς Ὀθωμανικῆς Ἀυτοκρατορίας τομ. II. Βιβλ. XII σελ. 200. μετάφρασις Κ. Κροικιδᾶ.

3.—P. GYLLIUS. De C/leos Topogr. Βιβλ. I. Κεφ. 22ον.

4.—Γ. ΠΑΧΥΜΕΡΗΣ. II. σελ. 142.

Ν. ΓΡΗΓΟΡΑΣ Βιβλ. IV. σελ. 85.

ἔπειτα δὲ τὰς ἄλλας. ¹

Τῷ 1376, Ἀνδρόνικος ὁ IV ὁ Παλαιολόγος (1376—1379) εἰσῆλθεν εἰς τὴν πόλιν διὰ τῆς πύλης τῆς Πηγῆς ὅπως σφετερισθῆ τὸν θρόνον τοῦ πατρὸς του Ἰωάννου VI τοῦ Παλαιολόγου (1379—1391). ²

Κατὰ τὴν πολιορκίαν τοῦ 1422 Μουράτ ὁ Β'. ἐστρατοπέδευσεν ἔναντι τῆς πύλης τῆς Πηγῆς. ³

Ἐπὶ τῆς τελευταίας πολιορκίας 3 τηλεβόλα ἐστήθησαν ἔμπροσθεν τῆς πύλης ταύτης καὶ ἐβαλλον κατὰ τῶν τειχῶν « Itemtres contra portam τῆς πηγῆς ». ⁴

Τὴν πύλην τῆς Πηγῆς ἐφύλαττε κατὰ τὴν τελευταίαν πολιορκίαν ὁ Νικόλαος Μοντσενίγος ⁵ καὶ ἐν τῇ πύλῃ ταύτῃ ἐτάχθη Θεόφιλος ὁ Παλαιολόγος, ἀνὴρ λόγιος καὶ περὶ τὰ μαθηματικὰ ἐμπειρότατος. ⁶

Ὁ Λεονάρδος λέγει ἐν τῇ ἐπιστολῇ αὐτοῦ ὅτι ἀπὸ τῆς Πύλης τῆς Πηγῆς μέχρι τῆς Χρυσῆς Πύλης ἐφύλαττεν ὁ Μαυρίκιος Κατάνιος μετὰ 200 ὀπλιτῶν Ἑλλήνων καὶ Ἰταλῶν. ⁷

Ὁ Ν. Barbaro ἐν τῷ ἡμερολογίῳ αὐτοῦ λέγει τ' ἀκόλουθα :

« La terza porta (della terra) sifo dada a ser Nicolo Mozenigo fo « de misser Lunardo el primo: la qual porta se chiama Elpigi. » ⁸

Ἡ πύλη αὕτη ἦτο ἐπίσημος καὶ εἶχε μεγάλην σπουδαιότητα, διότι ἐγεινίαζε μὲ τὸν περιώνυμον ναὸν τῆς Ζωοδόχου Πηγῆς.

Ἐμπροσθεν τῆς πύλης τῆς Πηγῆς ὑπῆρχεν ἐπίσημος οἶκος τοῦ Λεον-

1.—Γ. ΠΑΧΥΜΕΡΗΣ II. σελ. 142.

2.—MURALT, ἐν Χρ.

3.—MIXAHA ΔΟΥΚΑΣ. Κεφ. 28ον σελ. 184.

4.—NICOLO BARBARO. Ἀπριλίῳ 11 ἐν Migne τομ. 158. σ. 1071.

—Κατὰ τὸν ΦΙΛΕΛΦΟΝ ἀπέναντι τῆς πύλης τῆς Πηγῆς ἐστήθη ἡ μεγάλη μομοπάροδα :

« ... Facies quia Virginis almae,

« Quam nos Christisequae colimus, depicta fuisset.

« Tempore sanctorum multorum, fontis in umbra,

« Et cerni posset, nec adhuc abrasa fuisset.

« Fonte ab eo Fontis meruit cognomen habere

« Porta, ubi tam saevas bombardas emiserat ictus.

(JEAN MARIE) PHILELPHUS AMMYRIS. Βιβλ. II. §. XVII. Στιχ. 804—809 Mon—Hung. hist. vol XXII partie Ière p 366 sq.

5.—NICOLO BARBARO. Ἡμερολ. σ. 727.

Creduntur, Nicolae, tibi, praefecte, Gudello,

Cui cognomen erat, Pegaecae limina portae.

—PUSCULUS. Βιβλ. IV. §. II. Στιχ. 157—159.

6.—Γ. ΦΡΑΝΑΖΗΣ. Βιβλ. III Κεφ. III. σελ. 253.

7.—ΛΕΟΝΑΡΔΟΣ. Ἐπιστολ. § 22.

—ZORZO DOLFIN. § 58.

8.—N. BARBARO. σελ. 16.

τίου μάρτυρος καὶ τῶν σὺν αὐτῷ. ¹

Τὸ τέμενος Χαδὶμ Ἰβραχὶμ πασᾶ, τὸ κείμενον ἔνδον τῆς Πύλης λέγεται ὅτι κατέχει τὸν χώρον τοῦ πάλαι ποτὲ ναοῦ τῆς Ἁγίας Ἄννης. ²

Ἐξωθι καὶ ἀντικρὺ τῆς Πύλης ἐδείκνυτο μέχρις ἐσχάτων ὁ κιγκλιδωτὸς τάφος ὅπου ἐτάφη ἡ κεφαλὴ τοῦ περιφήμου σατραπῆ Τελελενλῆ Ἀλῆ πασᾶ τῶν Ἰωαννίνων καὶ πλησίον αὐτοῦ οἱ τάφοι τῶν τριῶν υἱῶν του καὶ τοῦ ἐγγόνου του (κατ' ἄλλους δύο υἱῶν του Βελῆ καὶ Μοσκιὰ καὶ τεσσάρων ἐγγόνων του).

Αἱ 5 ἐπιτύμβιοι πλάκες ἔφερον χρονολογίαν 1827. Ἦ ἀκέφαλος στήλη τοῦ Ἀλῆ πασᾶ ἔφερε τὴν ἐξῆς ἐπιγραφὴν :

« Ἐνθάδε κεῖται ἡ κεφαλὴ τοῦ περιφήμου Ἀλῆ πασᾶ Τεπεδελενλῆ διοικητοῦ τῶν Ἰωαννίνων, ὅστις ἐπέκεινα τῶν 50 ἐτῶν εἰργάσθη διὰ τὴν ἀνεξαρτησίαν τῆς Ἀλβανίας ».

Δ' ΘΕΣΙΣ ΤΟΥ ΑΓΙΑΣΜΑΤΟΣ

Τὸ ὑπὸ πάντων τῶν Ὀρθοδόξων μεγάλως σεβόμενον θαυματοργόν, σεπτὸν καὶ σεβάσιμον Ἁγίασμα τῆς Ζωοδόχου Πηγῆς κεῖται ὀλίγον ἄπωθεν τῆς πύλης τῆς Πηγῆς κατὰ τοὺς Βυζαντινοὺς, ἐν στάδιον περιίτου ἔξωθεν τῶν χερσαίων τεχνῶν τῆς πόλεως, ἤτοι 180 μέτρα περίπου.

10. ΤΟ ΣΙΓΜΑ

Μεταξὺ τοῦ 4ου καὶ 5ου πύργου πρὸς βορρᾶν τῆς Πύλης τῆς Πηγῆς ὑπάρχουν διεσκορπισμένα πάμπολλα τεμάχια μαρμαρίνων κιόνων καὶ κιονοκράνων ὡς καὶ τμήματα παμμέγιστα τειχῶν καταπεσόντα καὶ ἀνήκοντα εἰς τοὺς δύο παραπυλῖους πύργους μιᾶς πύλης, πάντα λείψανα—ἐκλαμβανόμενα ὑπὸ πολλῶν—τῆς περιφανοῦς 3ης Στρατιωτικῆς (;) καλουμένης Πύλης, ἧς οὐδέποτε, καθ' ἃ φαίνεται, ἐγένετο κατὰ τοὺς Βυζαντινοὺς χρόνους χρῆσις, εἰμὴ κατὰ τὴν ἐνιαύσιον προσέλευσιν τοῦ βασιλέως εἰς τὸ Ἁγίασμα τῆς Ζωο-

1.—ΛΑΥΡΙΩΤΙΚΟΣ Δ 39. *Συναξαριστής*.

—*Βυζαντινὸν Ἐορτολόγιον*. Μ. ΓΕΔΕΩΝ, 18 Ἰουλίου.

—DELEHAYE. *Act, Sact, Nov*, 18 Ἰουνίου.

« Τῇ αὐτῇ ἡμέρᾳ μνήμη τοῦ ὁσίου τεταρτοῦ ἡμῶν Λεοντίου τοῦ ποιμένου, τοῦ κειμένου πρὸς τὸ αὐτοῦ ».

2.—ΠΡΟΚΟΠΙΟΣ ΚΑΙΣΑΡΕΥΣ. *Περὶ Κτισμάτων*. Λόγος Ι. Κεφ. 3ον σελ. 185.

δόχου Πηγῆς καὶ εἰς τὸ παρ' αὐτῇ ὑπὸ εὐρέως πρὸς θήρευσιν παραδείσου περιβαλλόμενον ἀνάκτορον. Ἡ ἱστορία τῆς Πύλης ταύτης εἶναι ἀσαφεστάτη.

Ἐπίσης ἀμέσως πρὸς βορρᾶν τῆς πύλης τῆς Πηγῆς καὶ μεταξὺ τοῦ 5ου καὶ 7ου πύργου ἀπὸ τὴν πύλην ταύτην τὸ χερσαῖον τεῖχος τοῦ Θεοδοσίου κομπυλοῦται εἰς σχῆμα τοῦ ἀρχαίου ἑλληνικοῦ γράμματος C ἐξ οὗ καὶ ἡ ὀνομασία αὐτοῦ, τὸ Σίγμα, ὡς βεβαιοῦσιν αἱ ἐπόμενα μαρτυρίαι :

« Ἡ ἔξοδος εἰς τὸ καλούμενον οὕτω Σίγμα ἐξάγει, ἐκ τῆς πρὸς τὸ στοιχεῖον ὁμοιότητος τὴν ἐπωνυμίαν λαβόν » ¹

« Ἐν τῷ ἡμικυκλίῳ δὲ νῦν λέγεται σῖγμα » ²

Ἡ συνοικία ἡ καλουμένη τὸ Σίγμα ³ ἢ τὸ Τρίτον παρὰ τῶν Βυζαντινῶν ἔκειτο ἔσω καὶ ἔξω τῶν τειχῶν τοῦ μέρους τούτου.

Ἡ συνοικία αὕτη ἔκειτο :

α) = Ἐν τοῖς μέρεσι τῆς Πηγῆς, ἢ ὡς ἀναγινώσκωμεν ἐν τῇ Χρονικῇ Συνοφεί τοῦ Ἀωνύμου « περὶ τὰ ὄρια τῆς Πηγῆς » ⁴

β) = Ἐγγὺς τοῦ Ἐξωκιονίου, τοῦτο δὲ καταφαίνεται ἀπὸ Κωνσταντῖνον τὸν Πορφυρογέννητον ἀφηγουμένου τὴν ἐπάνοδον τοῦ πάππου αὐτοῦ Βασιλείου τοῦ Μακεδόνα (867—886) ἐπανελθόντος εἰς τὴν πρωτεύουσάν του μετα τοῦ στρατοῦ ἀπὸ Τεφρικῆς τῆς Γερμανικείας καὶ ὅστις λέγει ὅτι ὁ Αὐτόκράτωρ Βασίλειος ὁ Μακεδὼν καὶ ὁ υἱὸς του Κωνσταντῖνος εἰσελάσαντες θριαμβευτικῶς διὰ τῆς Χρυσῆς Πύλης διητυνύθησαν ἀπὸ τοῦ Σίγματος διὰ τῶν ἀριστερῶν ἐν τῷ Ἐξωκιονίῳ, Ξηρολόφῳ κ. τ. λ.

« Τῶν δὲ μερῶν πληρωσάντων » λέγει ὁ βασιλεὺς-συγγραφεὺς, εἰσηλθόν « τὴν Χρυσὴν μεγάλην πόρταν καὶ διὰ τῶν ἀριστερῶν ἐν τῷ ἔξακιονίῳ καὶ « Ξηρολόφῳ » ⁵

Ὁ ἴδιος πάλιν ἀφηγούμενος τὴν ἐπάνοδον Θεοφίλου τοῦ βασιλέως κα-

—Σ ΝΑΞΑΡΙΑ. 25 Ἰουλίου.

—Γ. ΚΕΝΔΡΗΝΟΣ. τόμ. II. σελ. 239.

—ΣΥΝΕΧΕΙΑ ΘΕΟΦΑΝΟΥΣ. Βιβλ. V. σελ. 324.

—ΓΕΝΕΣΙΟΥ ΒΑΣΙΛΕΙΑΙ. Βασιλ. IV. σελ. 105.

—ΧΡΟΝΟΓΡ. ΙΩΗΛΟΥ. σ. 49

1.—ΣΥΝΕΧΕΙΑ ΘΕΟΦΑΝΟΥΣ. Βιβλ. III σελ. 140.

2.—Γ. ΚΕΝΔΡΗΝΟΣ. τόμ. II. σελ. 31.

3.—Κ. ΠΟΡΦΥΡΟΓΕΝΝΗΤΟΣ. Βασίλειος Τάξις. τόμ. I. σ. 504-5-6.

4.—ΑΝΩΝΥΜΟΥ ΣΥΝΟΨΙΣ ΧΡΟΝΙΚΗ.

ἐν Σάθᾳ Μεσαιων. καὶ Βιβλιοθήκη τόμ. VII σελ. 162.

« εὐθὺς ὡς ποδῶν εἶχον τὸ δηλωθὲν μοναστήριον καταλαμβάνονσι, καὶ ἀπάσαντες τὸν Μιχαήλ, καὶ ἐλθόντες εἰς τὸν τόπον τὸν καλούμενον Σίγμα (ἢ Σίγμο) περὶ τὰ ὄρια τῆς Πηγῆς, μαχαίρῳ τοὺς ὀφθαλμοὺς αὐτοῦ ἐξορύττουσι »

5.—Κ. ΠΟΡΦΥΡΟΓΕΝΝΗΤΟΣ. Βασίλειος Τάξις τόμ. I. σελ. 500-2.

τόπιν τῶν νικῶν του κατὰ τῶν Σαρακηνῶν λέγει : «διοδεύσας ἀπὸ τῶν ἐ-
«κεῖσε (Χρυσῆς Πύλης) διὰ τοῦ Σίγματος καὶ τῆς πρὸς τὸν Ἅγιον Μώκιον
«μέχρι τοῦ μιλίου»¹

γ)= Ἄνωθεν τῆς Περιβλέπτου Μονῆς, τοῦτο δὲ καταφαίνεται ἀπὸ τὸν Κε-
δρητὸν λέγοντος ὅτι, ὅτε κατὰ τὴν στάσιν τοῦ 1042 εἰς τὴν Μονὴν τοῦ
Στουδίου κατέφυγον Μιχαὴλ ὁ Καλαφάτης (1041—1042) καὶ ὁ θεῖος αὐτοῦ
Κων/τῖνος διαφυγόντες τὴν ὄργην τοῦ κατ' αὐτῶν μαινομένου λαοῦ τῆς πρω-
τευούσης, οἱ ἐξαγριωθέντες πολῖται εἰσελθόντες βία ἐντὸς τῆς μονῆς ἀπίγα-
γον ἀμφοτέρους καταφυγόντας εἰς τὰ ἄδυτα τοῦ ναοῦ καὶ σύροντες αὐτούς·
« διὰ τῆς ἀγορᾶς ἀπὸ τῶν ποδῶν, καὶ ἄνωθεν τῆς περιβλέπτου Μονῆς, ἐν
« τῷ τόπῳ τῷ καλουμένῳ σίγματι ἀγαγόντες, ἀποτυφλοῦσι καὶ ἄμφω »²
ἕτερος συγγραφεὺς λέγει : « Ἀρπάζονται, καὶ διὰ τῶν ποδῶν ἐν τῇ ἀγορᾷ
« σύρονται, κατὰ δὲ γε τὸ Σίγμα τοὺς ὀφθαλμοὺς ἐκτυφλοῦνται ».³

³ Ἀνεξήγητος τυγχάνει ἡμῖν ἡ αἰτία τῆς τοιαύτης ἀμφιθεατρικῆς κατα-
σκευῆς τῶν τειχῶν εἰς τὸν τομέα τοῦτον τῶν Χερσαίων τειχῶν.

Ματαίως προσπαθοῦν πολλοὶ νὰ καταδείξουν ὅτι τὸ μέρος τοῦτο εἶναι
ῥητοδομημένον εἰς σχῆμα τοῦ ἀρχαίου ἑλληνικοῦ στοιχείου C πρὸς εὐκόλον
συγκέντρωσιν τοῦ στρατοῦ κατὰ τὴν ἐνιαύσιον προσέλευσιν τοῦ βασιλέως εἰς
τὸ ἅγισμα τῆς Ζωοδόχου Πηγῆς ἢ εἰς τὸ παρ' αὐτὸ Παλάτιον.⁴

Εἰς ταῦτα ἀπαντῶμεν ὅτι τὸ μὲν Θεοδοσιακὸν τεῖχος ἠγέρθη ἐπὶ Θεο-
δοσίου τοῦ Α' κατὰ τὸ πρῶτον τέταρτον τοῦ 5ου αἰῶνος τὸ δὲ πρῶτον κτίριον
τὸ ὁποῖον ἐστέγασε τὸ θαυματουργὸν Ἅγισμα ἀνηγέρθη ὑπὸ Λέοντος τοῦ
Α' (457—474) ἐντὸς τοῦ τρίτου τετάρτου τοῦ ἰδίου αἰῶνος.

⁵ Ἐν τῇ συνοικίᾳ ταύτῃ τῇ καλουμένῃ τὸ Τρίτον⁵ καὶ συνήθως τὸ Σίγ-
μα⁶ ἴστατο ὁ ὑπὸ τοῦ Χρυσαφίου⁷ ἀναγερευθεὶς κίων⁸ ἐφ' οὗ ὑπῆρχε τὸ ἄ-
γαλμα Θεοδοσίου τοῦ Νεωτέρου.

⁹ Ἐπίσης ἐν τῇ συνοικίᾳ ταύτῃ εἶχον ἀναγερευθῆ πολλοὶ ναοὶ μεταξὺ τῶν

1.—Κ. ΠΟΡΦΥΡΟΓΕΝΝΗΤΟΣ. *Βασιλεῖος Τάξις τόμ. Ι. σελ. 504-6.*

2.—Γ. ΚΕΔΡΗΝΟΣ *τόμ. ΙΙ. σελ. 540.*

3.—ΜΙΧΑΗΛ ΓΛΥΚΑΣ, *σελ. 592.*

—Γ. ΚΩΔΙΝΟΣ *σελ. 156.*

—Μ. ΑΤΤΑΛΕΙΑΤΗΣ *σελ. 17.*

4.—MORDTMANN. *Esquisse topographique de C/ple § 24.*

5.—ΜΗΝΑΙΑ. *Μαῖον 30 ὡς σημειοῦται ὑπὸ τοῦ Du Cange C. C, II 178.*

6.—Κ. ΠΟΡΥΥΡΟΓΕΝΝΗΤΟΥ. *Β. Τ. τόμ. Ι σελ. 504-6.*

—Γ. ΚΕΔΡΗΝΟΣ *τ. ΙΙ. σελ. 540.*

—Γ. ΚΩΔΙΝΟΣ *σ. 156.*

—Μ. ΓΛΥΚΑΣ *σ. 592*

—Μ. ΑΤΤΑΛΕΙΑΤΗΣ *σ. 17.*

7.—Γ. ΚΩΔΙΝΟΣ *σ. 47.*

8.—Γ. ΚΩΔΙΝΟΣ *σ. 156.*

ὁποῖων οἱ σεμνυνόμενοι ἐπ' ὀνόματι τῆς ὑπεραγίας Θεοτόκου¹ καὶ τοῦ Ἁ-
γίου Στεφάνου.²

Κατὰ τὸν Πασπάτην μεταξὺ τῶν Ἐξ Μαρμάρων καὶ τῆς πύλης τῆς
Πηγῆς, ὀλίγον δὲ πρὸς δυσμὰς τοῦ σημερινοῦ ναοῦ τῆς Θεοτόκου τῶν Ἐξ
Μαρμάρων σώζονται τὰ ἐρείπια τοῦ ὑπογείου³ τῆς Θεοτόκου ἐν τῷ Σίγ-
ματι.

Τὰ ὀλίγον πρὸς δυσμὰς τοῦ ναοῦ τῶν Ἐξ Μαρμάρων ὑπάρχοντα ἐρεί-
πια βυζαντινῆς οἰκοδομῆς ἐκλαμβάνονται ὑπὸ μὲν τοῦ Πασπάτη ὡς τὰ τοῦ
ποτὲ ναοῦ τῆς Θεοτόκου ἐν τῷ Σίγματι· ἄλλος ὁμως ἀπεφήνατο ὅτι τὸ ἡρει-
πωμένον τοῦτο κτίσμα παρουσιάζον ὅσα προσόντα ἀπαιτοῦνται διὰ λειτουρ-
γίαν κτίσματος ὠρισμένον διὰ δεξαμενῆν, ἢν ἡμιὑπόγειος δεξαμενῆ, ἢ καὶ
παραδέχεται ἐκ τῶν πασιφανῶν αὐτοῦ ἐνδείξεων ὅτι δυνατὸν ἀμφότεραι αἱ
γινῶμαι ἢ τε περὶ ναοῦ ὡς καὶ ἡ περὶ δεξαμενῆς νὰ συνεβιβάζοντο.

Πιθανὸν τὰ σύνεγγυς καὶ πεντηκοντάδα μέτρων πρὸς δυσμὰς τῆς ἄνω
δεξαμενῆς πρὸ πεντηκονταετίας σχεδὸν ὑπάρξαντα ἐντὸς κήπου ἐρείπια βυ-
ζαντινοῦ κτίσματος νὰ ἀνήκουν εἰς τὸν ναὸν τῆς Θεοτόκου ἐν τῷ Σίγματι,
ὡς καὶ ὁ γνώστης τῆς μεσαιωνικῆς ἱστορίας Γεδεῶν ἐν τινι πρὸς φίλον αὐ-
τοῦ ἐπιστολῇ ἔγραφε : «Τὸ ἐρείπιον τοῦτο κρίνω δεξαμενῆν, ὑποτιθεὶς τὴν
ὑπαρξιν μονῆς ἢ ἐκκλησίας οὐ μακρὰν κειμένης».⁴

1.—Γ. ΚΕΔΡΗΝΟΣ, *τ. ΙΙ. σ. 238-9.*

—Γ. ΚΩΔΙΝΟΣ, *σ. 120.*

—ΔΕΩΝ ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΟΣ *σ. 254.*

—ΣΥΝΕΧΕΙΑ ΘΕΟΦΑΝΟΥΣ. *Βιβλ. V σ. 323.*

2.—Γ. ΚΩΔΙΝΟΣ, *σ. 126.*

3.—Γ. ΚΩΔΙΝΟΣ, *σ. 120.*

—ΣΥΜΕΩΝ ΜΑΓΙΣΤΡΟΣ *σ. 688.*

—ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΜΟΝΑΧΟΣ *σ. 840.*

—ΣΥΝΕΧΕΙΑ ΦΕΟΦΑΝΟΥΣ. *Βιβλ. V. σ. 323.*

—Δ. ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΟΣ *σ. 254.*

—ΜΗΝΑΙΑ-ΣΥΝΑΞΑΡΙΑ. *Ἰανουαρίου 10.*

—Γ. ΚΕΔΡΗΝΟΣ *τ. ΙΙ. σ. 238-9.*

—Βλ. καὶ ΠΑΣΠΑΤΗ. *Βυζαντινὰ Μελέται σ. 378-9.*

4.—ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΗ ΛΗΘΕΙΑ, ἔτος Θ.

Τεύχος 16ον 15 Φεβρουαρίου 1889 σελ. 123-126.

» 17ον 22 » » » 133-136. Π. Δ. ΚΟΥΠΠΑ, ἀρχι-

τέκτονος—Περὶ τῆς Θεοτόκου ἐν τῷ Σίγματι.

11. Ο ΝΑΟΣ ΤΗΣ ΠΗΓΗΣ - ΔΙΑΦΟΡΟΙ ΟΝΟΜΑΣΙΑΙ

Ὅπως, καθάπερ ἐν τοῖς προηγουμένοις εἶδομεν, ἡ Πύλη τῆς Πηγῆς ἀναφέρεται ὑπὸ τῶν Χρονογράφων καὶ Ἱστορικῶν ὑπὸ διαφόρους ἐπωνυμίας, οὕτω καὶ ὁ ναὸς τῆς Πηγῆς ἀπαντᾶται ποικίλως ὀνομαζόμενος.

Οὕτως ὁ Προκόπιος (Λόγος I, γ' σ. 185) τὸν ἀποκαλεῖ: «Ἀκαταγώνιστον φυλακτήριον τῷ περιβάλλῳ τῆς πόλεως».

Ἡ *Συνέχεια Θεοφάνους* (Βιβλ. V σ. 323) «Ὁ ἐν τῇ Πηγῇ τῆς Θεομήτορος θεῖος ναὸς».

Συμεὼν ὁ Μάγιστρος (σ. 736) «Ὁ ἐν τῇ Πηγῇ τῆς Ὑπεραγίας Θεοτόκου ναὸς».

Κωνσταντῖνος ὁ Πορφυρογέννητος (Βασ. Τάξις σ. I. Βιβλ. I. 18 σελ. 109, 188 9 «Παναγία Θεοτόκος τῆς Πηγῆς» καὶ «Ἐκκλησία τῆς Ὑπεραγίας Θεοτόκου τῆς Πηγῆς».

Ἄννα ἡ Κομνηνὴ (τ. I. Βιβλ. I. Κεφ. 16 σελ. 77) «Ναὸς τῆς δεσποίνης Παρθένου καὶ θεομήτορος».

Νικηφόρος Γρηγοῤῥᾶς (τομ. I. β. VIII—11 σ. 359) Νεῶς τῆς Ὑπεράγνου Θεομήτορος τῆς Πηγῆς».

Γ. Κωδινός (σ. 110) «Ἡ Θεοτόκος ἡ καλουμένη Πηγὴ».

Ι. Καντακουζηνός (Βιβλ. II. Κεφ. XVII) «Ἡ Πάναγνος μήτηρ τοῦ Θεοῦ ἡ Ζωοδόχος Πηγὴ».

Μ Δούκας (Κεφ. 38ον σελ. 184) «Ναὸς τῆς Πηγῆς».

Γ. Κεδρηνός (I. 678) «Ὁ ἐν τῇ Πηγῇ ναὸς τῆς Ὑπεραγίας Θεοτόκου» καὶ *Λέων ὁ Γραμματικὸς* (σ. 130) ἐπίσης.

Ἰωάννης ὁ Ζωναρᾶς (Λόγος XIV—7 σ. 159) «Ὁ μέγας ἐν τῇ Πηγῇ ναὸς τῆς Θεοτόκου».

Νικηφόρος Κάλλιστος ὁ Ξανθόπουλος (σ. 14) «Μέγιστος καὶ περικαλλὴς δόμος τῆς Θεοτόκου».

τέλος δὲ ὁ *Ι Καντακουζηνός* (B. IV. Κεφ. I. σ. 11) «τὸ πρὸ τῆς πόλεως τῆς Θεομήτορος τέμενος».

Ἐν τῷ βίῳ Εὐθυμίου παρὰ C. de Boor Κεφ. II σ. 3 καὶ Κεφ. IV σελ. 10 «Ὁ τῆς Θεομήτορος ναὸς ὁ ἐν τῇ Πηγῇ» καὶ «Ὁ ἐν τῇ Πηγῇ ἱερός σηκός».

12. Ο ΝΑΟΣ ΗΓΕΡΘΗ ΕΠΙ ΤΗΣ ΘΕΣΕΩΣ ΕΙΔΩΛΟΛΑΤΡΙΚΟΥ ΝΑΟΥ

Κατὰ τινα κοινολαΐτιδα παράδοσιν, ὡς τοῦτο εὐκόλως δυνάμεθα νὰ συμπεράνωμεν καὶ ἐκ τῆς Ἱστορίας τοῦ Καλλίστου, ἐν τοῖς πρὸ Χριστοῦ χρόνοις οἱ πρόγονοι ἡμῶν εἶχον ἐν τῷ αὐτῷ τόπῳ ναὸν θεότητός τινος, προσελθόντες δὲ εἰς τὸν Χριστιανισμὸν μετέβαλον τὸν εἰδωλολατρικὸν ἐκεῖνον ναὸν εἰς Χριστιανικὸν τοιοῦτον.

Ἐπίσης ὁ Κάλλιστος ἀναφέρει ὅτι πρὸ τοῦ Λέοντος τοῦ Θρακὸς ὑπῆρχε ἐν τῷ αὐτῷ τόπῳ «Πηγὴ ἀφθόνου καὶ διειδοῦς νάματος», ἣτις εἴτε παραμεληθεῖσα εἴτε συγχωσθεῖσα ἐκ καιρικῶν περιστάσεων, ἀνευρέθη μετέπειτα συνεπεία θαύματος τῆς Θεοτόκου ἐπὶ τῆς βασιλείας τῶν εὐσεβῶν βασιλέων Μαρκιανοῦ καὶ Πουλχερίας.¹

13. ΤΟ ΘΑΥΜΑ ΤΗΣ ΑΝΕΥΡΕΣΕΩΣ ΤΗΣ ΠΗΓΗΣ

Ἡ ἀνεύρεσις τῆς Πηγῆς ὀφείλεται εἰς θαῦμα ὅπερ ἐγένετο εἰς τὸν Λέοντα, ὅτε οὗτος, πρὶν καταταχθῆ εἰς τὸν στρατὸν, χειρωνακτικὸν μετήρχετο ἐπάγγελμα.

Ὁ Ἀνώνυμος λόγιος τοῦ XII αἰῶνος καὶ ὁ μετ' αὐτὸν ἀκμάσας Κάλλιστος ὁ Ξανθόπουλος διηγοῦνται τὸ θαῦμα οὕτω πως :

Ὁδεύων ἡμέραν τινα ὁ Λέων εἰς τὰ πέριξ τῆς Πηγῆς συνήνησεν ἄνθρωπον τυφλὸν περιπλανώμενον, ὑπὸ δίψης μὲν τηκόμενον, φλεγόμενον δὲ ὑπὸ τῶν καυστικῶν ἀκτίων τοῦ θερινοῦ ἡλίου.

Ὁ Λέων φιλεύσπλαγχος ὢν, λαβὼν τὸν τυφλὸν ὀδοιπόρον ἐκ τῆς χειρὸς, ὠδήγησεν αὐτὸν πλησίον τέλματος, ὅτε κεκμηκῶς ὁ δύστηνος τυφλὸς παρεκάλει τὸν ἀγαθὸν ὀδηγόν του ὅπως εὖρη μέρος σκιῶδες ἐν τῷ ὀπίῳ ν' ἀναπαυθῆ καὶ ὕδωρ δι' οὗ νὰ σβέσῃ τὴν δίψαν αὐτοῦ.

1.—ΣΥΝΑΞΑΡΙΑ 17 Φεβρουαρίου.

« Μνήμη τῶν ἐν εὐσεβείῃ τῇ λήξει γενομένων βασιλέων Μαρκιανοῦ καὶ Πουλχερίας· τελεῖται δὲ αὐτῶν ἡ σύναξις ἐν τῇ ἀγιωτάτῃ μεγάλῃ Ἐκκλησίᾳ. »

—ΣΥΝΑΞΑΡΙΑ 10 Σεπτεμβρίου.

« Ἡ ἁγία Πουλχερία ἡ Βασίλισσα, ἐν εἰρήνῃ τελειοῦται. »

Ἐρευνητῶν λοιπὸν ὁ Λέων τὸ τελματῶδες ἐκεῖνο μέρος πρὸς εὐρεσιν ὕδατος, ἤκουσεν ἀπροσδοκῆτως φωνῆς τινος ἀρρήτου ἄνωθεν φερομένης, ἣτις ἔλεγεν αὐτῷ νὰ μὴ κοπιᾷ περιπλανώμενος τῆδε κάκεισε ἀφοῦ τὸ ὕδωρ ἦν ἐγγὺς αὐτοῦ.

Ἐκπλαγεὶς ὁ Λέων ἐκ τῆς ἐξ ὕψους φωνῆς, ἀπορῶν δ' ἔτι μᾶλλον, περιεφέρετο μὴ ἀνακαλύπτων τὴν πηγὴν τοῦ ὕδατος, ὅτε καὶ δευτέρου ἀκούει τῆς αὐτῆς φωνῆς προφητικῶς αὐτῷ λεγούσης ὅτι ἡμέραν τινὰ θέλει ἀναδειχθῆ βασιλεύς.

Ἡ φωνὴ διέταττε τὸν ἀγαθὸν χειραγωγὸν τοῦ τυφλοῦ νὰ εἰσέλθῃ ἐντὸς τοῦ κατασκίου καὶ συνηρεφοῦς τόπου, ἔνθα ἐξετείνεται τὸ τέλμα, νὰ λάβῃ δὲ ἐκ τοῦ θολεροῦ ὕδατος καὶ προσφέρων τῷ τυφλῷ πρὸς κορεσμόν τῆς δίψης του, νὰ ἐπιχρίσῃ τοὺς ὀφθαλμοὺς τοῦ πάσχοντος ἐκ τῆς ἰλῦος τῆς ἐν τῷ τέλματι.

Ἐπὶ τῇ ἀπορίᾳ δὲ τοῦ Λέοντος, ἡ φωνὴ προσέθηκε: «Τίς εἶμαι ἐγώ, ἣτις πρὸ πολλοῦ τὸν τόπον τοῦτον δι' ἐμαυτὴν ἐξελεξάμην καὶ σεμνυνομένη ἀναπαύομαι ἐν αὐτῷ, μετ' οὐ πολὺ θὰ δεῖσῃ νὰ μάθῃς.

Θὰ σὲ βοηθήσω νὰ οἰκοδομήσῃς δι' ἐμὲ ναὸν ἐνταῦθα, «ὧ ἐπὶ μᾶλλον « τὰς διατριβὰς ἔξω καὶ τοὺς περιπάτους ἡδεῖας ποιήσομαι», ἐν ᾧ οἱ μετ' εὐλαβείας καὶ πόθου προσερχόμενοι καὶ μετὰ πίστεως ἀδιστακτοῦ ἐπικαλούμενοί μοι τὸ ὄνομα θὰ ἀπολαμβάνωσι πάντες τῶν ζητουμένων τὴν ἀπόλαυσιν καὶ τὴν θεραπείαν τῶν εἰς τοὺς ἰατροὺς ἀθεραπεύτων φαινομένων νόσων.

Πεισθεὶς λοιπὸν ὁ Λέων τῇ φωνῇ καὶ δώσας τῷ τυφλῷ νὰ πῆ ἐκ τοῦ θολεροῦ ὕδατος, χρίσας δὲ τούτου τοὺς ὀφθαλμοὺς ἐκ τοῦ ἐν τῷ τέλματι πηλοῦ εἶδεν—ὧ τοῦ θαύματος! — τὸν ὑπὸ τῆς δίψης καὶ τοῦ καμάτου ἡμιθανῆ τυφλὸν ἐκ γενετῆς ἀναβλέποντα.¹

Ὁ πηλὸς καὶ τὸ θολερὸν ὕδωρ ἐγένοντο εἰς τὸν τυφλὸν νέον Σιλωάμ· « εὐθὺς γὰρ ὄρα — λέγει ὁ Κάλλιστος— καὶ τὸ χρόνιον ἀποτίθεται σκότος « παραδόξοις ὄμμασι τῷ ἡλίῳ ἐνατενίζων, μᾶλλον δὲ τῇ ἰλύϊ καὶ τῷ πηλῷ· « ὡσπερ γὰρ ὁ ἡλῖος πρῶτον διδοὺς τῇ ὄψει τὸ φῶς, πρῶτος καὶ παρὰ ταύτης ὄραται· οὕτω νῦν φωτὸς χορηγὸς γενόμενος ὁ πηλός, πρῶτος ὄραται « τῷ ἀναβλέψαντι, καὶ τοῦτο δὴ τὸ παράδοξον, ὁ γὰρ ἐρρωμένη τῇ ὄψει « ἐστὶ πολεμῶν, τοῦτο νῦν τὴν ἔξιν ἀποβαλλομένη, σωτήριον γίνεται». ²

Μάρτυρες τῶν θαυμασίων ἐγένοντο ἀμφότεροι χειραγωγός τε καὶ τυφλός.

Τὸ συντελεσθὲν θαῦμα κατὰ πολλὰ ὁμοιάζει μὲ τὸ τοῦ Χριστοῦ εἰς τὴν

1.—ΚΩΔΙΞ, BIBL. ΒΑΤΙΚΑΝΟΥ. Ἄρ. 822 (φυλ. 180β -208). Φυλ. 181β, 182. —ACTA SANCT. NOV. σελ. 878. Στήλη 1η καὶ 2α §. 2.
2.—ΝΙΚ. ΞΑΝΘΟΠΟΥΛΟΥ. Περὶ συστάσεως κ.τ.λ. ἔκδ. Ἄμβρ. 189. σ. 10.

κολυμβήθραν τοῦ Σιλωάμ: «πύσμα γὰρ ἐκεῖ καὶ πηλός, εἰς ὀφθαλμῶν διάπλασιν γίνεται τῷ ἐκ γενετῆς, κἀνταῦθα φωνὴ καὶ πηλός τὸ ἴσον γνωρίζεται πράσσοντα, εἶπερ ἐκ στόματος ἄμφω, καὶ πύσμα καὶ φωνή».

Ἐκτοτε ἐξακολουθεῖ προχέουσα ἡ θεομήτωρ εἰς τοὺς μετ' ἀσβέστου πίστεως αἰτουμένους τὴν ἴασιν τῶν σωματικῶν ἀσθενειῶν καὶ τὴν θεραπείαν τῶν ψυχικῶν.

Ἀρραγὲς τῆς πίστεως θεμέλιον, ἰατρεῖον ἀσθενειῶν καὶ παθῶν ἡ τοῦ Κυρίου μήτηρ ἐφ' ᾧ καὶ πρὸς αὐτὴν καταφεύγουσιν ἀπὸ μακρῶν αἰώνων οἱ εὐσεβεῖς Χριστιανοὶ αἰτοῦντες ἴασιν καὶ θεραπείαν σώματός τε καὶ ψυχῆς, διὰ τῆς μεταλήψεως δὲ τοῦ ἱεροῦ ἀγιάσματος τῆς θείας καὶ δεδοξαμένης Πηγῆς ἀρῶνται οἱ πιστοὶ ἄνωθεν δύναμιν διὰ τὸν πρόσκαιρον γήϊνον βίον αὐτῶν.

Ἡ κατὰ θεῖαν χάριν τῆς Θεοτόκου εἰς τὰ ζωήρονα νάματα τῆς Πηγῆς ἐπιρρέουσα δύναμις καὶ αἱ ἐκεῖθεν ἐπὶ τόσοὺς αἰῶνας ἰάσεις τῶν μετὰ πίστεως προσερχομένων πιστῶν δὲν ἔπαυσαν μέχρι σήμερον, ψυχοσωτήριον καταφύγιον πάντων τῶν ἐκζητούντων τῶν σωματικῶν παθῶν τὴν θεραπείαν καὶ τῶν ψυχικῶν ἀλγηδόνων τὴν ἐπούλωσιν.

14. ΑΝΑΓΟΡΕΥΣΙΣ ΤΟΥ ΛΕΟΝΤΟΣ Α'

Οὐ μικρὸν ὕστερον ὁ Λέων, ὁ τόσῃν συμπάθειαν τοῖς πάσχουσιν ἐπιδεικνύων, ἀπήλασε τὸ ἐπαθλὸν τῆς εὐσεβοῦς αὐτοῦ μερίμνης ὑπὲρ τῶν πασχόντων ἀδελφῶν αὐτοῦ.

Κατὰ τὴν τῆς Θεομήτορος πρόρρησιν ὁ Λέων ἀνήλθεν εἰς τὸν θρόνον τοῦ Βυζαντίου.

Ἀποθανόντος τοῦ Μαρκιανοῦ τῷ 457 ἄνευ διαδόχου: «ἡ σύγκλητος « καὶ ὁ δῆμος ἅπας τῷ Ἀσπαρι πατρικίῳ δεδώκασιν ἐξουσίαν ἐπιλέξασθαι « τὸν ὀφείλοντα βασιλεῦσαι, αὐτὸν γὰρ ὡς ἀρειανὸν οὐκ ἐνεχώρει γενέσθαι. « Ὁ δὲ τὸν προνοητὴν τῶν ἑαυτοῦ ἀγαθῶν κτήσεων Λέοντα τὸν Μέγαν καὶ « ὑποσχόμενον ποιῆσαι τὸν υἱὸν αὐτοῦ Καίσαρα, ἅμα τῇ Συγκλήτῳ ἐποίησε « βασιλέα.»

Καὶ Κωνσταντῖνος ὁ Πορφυρογέννητος ἱστορῶν τὰ τῆς ἀναγορεύσεως Λέοντος τοῦ Μεγάλου γράφει: «Τελευτήσαντος Μαρκιανοῦ τοῦ τῆς θείας « λήξεως, καὶ τοῦ ψηφίσματος εἰς Λέοντα τὸν τῆς εὐσεβοῦς λήξεως γενομένου παρὰ τῆς Συγκλήτου, συνήλθον πάντες ἐν τῷ κάμπῳ τοῦτο μὲν οἱ ἄρχοντες καὶ αἱ σχολαὶ καὶ οἱ στρατιῶται τοῦτο δὲ καὶ Ἀνατόλιος ὁ Ἀρχι-

« επίσκοπος Κων[λεως, Μαρτιαλίου ὄντος Μαγίστρου.»¹

Κατὰ ταῦτα Λέων ὁ ἐπικληθεὶς μέγας, ὄφειλον τὸν θρόνον εἰς τὸν πα-
νίσχυρον στρατηγὸν τῆς Ἀνατολῆς (magister militum per Orientem) τὸν
Ἄλαν Ἄσπαρα, ἐοτέφθη αὐτοκράτωρ ὑπὸ τοῦ Πατριάρχου Ἀνατολίου τῆν
7 Φεβρουαρίου 457.

Δὲν θὰ θεωρηθῆ περιττὴ ἐνταῦθα περιγραφὴ σύντομος τῆς ἀνυψώσεως
τοῦ εὐσεβοῦς Λέοντος εἰς τὸν τοῦ Βυζαντίου Αὐτοκρατορικὸν θρόνον.

Ὡς κτίτωρ τῆς πρώτης οἰκοδομῆς τῆς στεγασάσης τὴν θείαν πηγὴν ἐκλε-
κτὴν κατέχει θεσιν ἐν ταῖς καρδίαις τῶν Ὁρθοδόξων ἢ δὲ Ἐκκλησία καθη-
γίασε τὴν μνήμην τοῦ θειοτάτου τούτου βασιλέως, κατατάξασα αὐτὸν ἐν τῷ
χορῷ τῶν εὐσεβεστάτων Βασιλέων.

Κωνσταντῖνος ὁ Πορφυρογέννητος διὰ ζωηροτάτων χρωμάτων περι-
γράφει τὴν ἀναγόρευσιν Λέοντος τοῦ Μεγάλου γενομένην ἐν τῷ Ἑβδόμῳ
ὡς ἑξῆς:

Συνελθόντων πάντων ἐν τῷ κάμπῳ, οἱ ἄρχοντες, αἱ σχολαί, οἱ στρα-
τιῶται καὶ ὁ Πατριάρχης Κων/πόλεως Ἀνατόλιος, ὁ στέψας αὐτοκράτορα
τὸν Λέοντα, καὶ τῶν λαβάρων καὶ τῶν σίγων ἐπ' ἐδάφους κειμένων, ἤρ-
ξαντο πάντες κράζειν οὕτως:

« Εἰσάκουσον, ὁ Θεός, σὲ παρακαλοῦμεν, ἐπάκουσον, ὁ Θεός Λεόντι
« ζώῃ. Εἰσάκουσον, ὁ Θεός Λέων βασιλεύσει. Θεὲ φιλόνηρωπε, Λέοντα βα-
« σιλέα τὸ πρᾶγμα τὸ δημόσιον αἰτεῖ ὁ στρατὸς Λέοντα βασιλέα αἰτεῖ. Λέ-
« οντα οἱ νόμοι ἐκδέχονται. Λέοντα τὸ παλάτιον ἐκδέχεται.

- « αὐταὶ εὐχαὶ τοῦ Παλατίου·
- « αὐταὶ ἐντευξίεις τοῦ στρατοπέδου·
- « αὐταὶ εὐχαὶ τῆς Συγκλήτου·
- » αὐταὶ εὐχαὶ τοῦ λαοῦ.
- « Λέοντα ὁ κόσμος ἀναμένει·
- « Λέοντα ὁ στρατὸς ἐκδέχεται·
- » τὸ κοινὸν καλόν, Λέων, ἐλθέτω.
- « τὸ κοινὸν ἀγαθόν, Λέων, βασιλεύσει.
- « εἰσάκουσον, ὁ Θεός, σὲ παρακαλοῦμεν.»

Καὶ παραχρῆμα Λέων, κόμης ὢν καὶ τριβοῦνος τῶν ματτιαρίων, ἠνέ-
χθη, καὶ ἀνελθόντος αὐτοῦ εἰς τὸ τριβουνάλιον, Βρούσαλγος καμπιδούκτωρ
ἐπέθηκε τῇ κεφαλῇ αὐτοῦ τὸν μανιάκιν, καὶ ἄλλος μανιάκιν ἀπὸ Ὀλυμπίου,
ὁμοίως καμπιδούκτορος, ἐν τῇ δεξιᾷ αὐτῷ ἐπεδόθη καὶ τὰ λάβαρα εὐθέως
ἀνωρθώθη, καὶ ἐκράγη παρὰ πάντων.

1.—Κ. ΠΟΡΦΥΡΟΓΕΝΝΗΤΟΣ. Βασ. Τάξ. Λόγος Ι. Κεφ. 91ον σ. 410-11.
« Ἀναγόρευσις Λέοντος βασιλέως τοῦ τῆς θείας λήξεως.»

« Λέων αὐγουστε, σὺ νικᾷς, σὺ εὐσεβής, σὺ σεβαστός.

« Ὁ Θεὸς σὲ ἔδωκεν, ὁ Θεὸς σὲ φυλάξει τὸν Χριστὸν σεβόμενος αἰεὶ νικᾷς.
« Πολλοὺς χρόνους Λέων βασιλεύσει. Χριστιανὸν βασιλεῖον ὁ Θεὸς περι-
« φρουρήσει» καὶ παραχρῆμα σκεπαστὸς ἀπὸ χελῶνος ἐν τῷ τριβουναλίῳ
παρὰ τῶν κاندιδάτων καὶ τὴν βασιλικὴν ἐνδυσάμενος ἐσθῆτα καὶ τὸ διά-
δημα φορέσας καὶ οὕτω φανεὶς τῷ δήμῳ, παρὰ πάντων τῶν ἀρχόντων κατὰ
τάξιν προσεκυνήθη, καὶ τὸ σκουτάρι καὶ τὴν λαγκίαν ἐκράτησε, καὶ ὁμοίως
εὐφημήθη παρὰ πάντων οὕτως:

« Καὶ δυνατὸς καὶ νικητὴς καὶ σεβαστός, εὐτυχῶς, εὐτυχῶς πολλοὺς
« χρόνους, Λέων Αὐγουστε, βασιλεύσεις. Τοῦτο τὸ βασιλεῖον ὁ Θεὸς φυ-
« λάξει. Χριστιανὸν βασιλεῖον ὁ Θεὸς φυλάξει».

Καὶ ἄλλα τοιαῦτα. Καὶ διελάλησεν διὰ τοῦ λιβελλαρίου οὕτως:

« Αὐτοκράτωρ Καῖσαρ Λέων νικητὴς αἰεὶ σεβαστός· ὁ Θεὸς ὁ παντο-
« δύναμος καὶ ἡ κρίσις ἡ ὑμετέρα, ἰσχυρώτατοι συστρατιῶται, αὐτοκράτο-
« ρά με τῶν τῶν Ρωμαίων δημοσίων πραγμάτων εὐτυχῶς ἐξελεξατο».

Παρὰ πάντων ἐκράγη:

« Λέων Αὐγουστε, σὺ νικᾷς· ὁ σὲ ἐκλεξάμενος σὲ διαφυλάξει τὴν
« ἐκλογὴν ἑαυτοῦ ὁ Θεὸς περιφρουρήσει. Εὐσεβὲς βασιλεῖον ὁ Θεὸς φυ-
« λάξει καὶ εὐσεβής καὶ δυνατός».

Ἀποκρίσις. Αὐτοκράτωρ Καῖσαρ Αὐγουστος.

« Ἐξεταί με ἐξουσιαστὴν ἄρχοντα τῶν κόπων, συστρατιώτην, ὦν
« μεθ' ὑμῶν ἔτι στρατευόμενος ἔμαθον ὑπομένειν».

Παρὰ πάντων ἐβοήθη:

«Εὐτυχῶς ὁ στρατὸς σὲ βασιλεύοντα, νικητὰ· ὁ στρατὸς σὲ βασιλεύοντα,
« εὐτυχῇ σὲ ποθοῦμεν πάντες».

Ὁ Αὐγουστος.

« Καὶ ἔγνω, ὅποια ὄφειλω δώματα παρασχεῖν ταῖς δυνάμεσιν».

Ἐπὶ πάντων ἐκράγη.

« Καὶ εὐσεβής καὶ δυνατὸς καὶ λογιώτατος».

Ὁ Αὐγουστος.

« Ὑπὲρ ἐντευξέως τῆς Ἁγίας καὶ εὐτυχοῦς βασιλείας μου ἀνὰ ε' νομι-
« σμάτων καὶ λίτραν ἀργύρου κατὰ βουκοῦλον δώσω».

Παρὰ πάντων ἐβοήθη.

« Καὶ εὐσεβής καὶ δαφιλής, διὰ σοῦ τιμαί, διὰ σοῦ οὐσίαι· χρυσέους αἰ-
« ὠνας βασιλεύουσα εὐτυχῆς εἶη ἡμῖν ἡ βασιλεία σου».

Αὐτοκράτωρ Καῖσαρ Αὐγουστος.

« Ὁ Θεὸς μεθ' ὑμῶν».

Καὶ εἰσῆλθεν εἰς τὴν πόλιν καὶ τὰ λοιπὰ ἐγένοντο κατὰ τάξιν.

Μετὰ τὴν ἀναγόρευσιν τοῦ ὁ Λέων εὐφυῶς ἀποκρούσας πάσας τὰς ἀ-
ξιώσεις τοῦ Ἄσπαρος, ἔχοντος στήριγμα τοὺς ἐν τῷ στρατῷ Γερμανοὺς, μό-

λις μετά δωδεκαετίαν δλόκληρον συνήνεσε «εις Καισαρινήν αξίαν προβιβάσαι» τὸν τοῦ Ἄσπαρος, δευτερότοκον υἱὸν τὸν Πατρικίου.

Εἰς χεῖρας τοῦ Ἀρειανοῦ Ἄσπαρος συνεκεντροῦτο καθ' ἅπαν τὸ πρῶτον ἡμισυ τῆς τοῦ Λέοντος βασιλείας ἢ πολιτικὴ ἐξουσία, τὴν δὲ προαγωγὴν τοῦ υἱοῦ τοῦ Πατρικίου ἀπέσπασεν ἀπὸ τὸν Λέοντα μετὰ βίας καὶ ἐπιβολῆς ὁ Ἄσπαρ.

Πλὴν ἡ προαγωγή αὕτη τοσοῦτον φόβον ἐνεποίησεν εἰς τὴν σύγκλητον «μὴ πρὸς τὸν τοῦ Ἄσπαρος μεταβιβασθῆ ἢ βασιλεία».

Ἰδεν: «Συνιόντες ἅπαντες κληρικοί, μονάζοντες, λαϊκοὶ μετὰ τοῦ Πατριάρχου ἐδέοντο περὶ Καίσαρος ὀρθοδόξου· ὁ δὲ βασιλεὺς εἰρηνεύσας τὸν λαὸν ἀπέλυσε».

Βραδύτερον μόλις τῷ 471 ἐθανατώθησαν κατὰ διαταγὴν τοῦ αὐτοκράτορος ὅτε Ἄσπαρ καὶ οἱ δύο υἱοὶ τούτου: «Καὶ κατὰ τῶν εὐρισκομένων ἐν τῇ πόλει Ἀρειανῶν διωγμὸν ἐκίνησε καὶ πάντας ἐξώρισεν».

Ἄλλὰ ἄ μὴ παρεκτείνωμεν τὸ κεφάλαιον τοῦτο.

Καὶ ταῦτα μὲν περὶ τῆς ἀναγορεύσεως Λέοντος τοῦ Μεγάλου, ἀλλ' ἐπαπέλωμεν ἤδη εἰς τὸ θέμα ἡμῶν.

15. ΑΝΕΓΕΡΣΙΣ ΤΟΥ ΠΡΩΤΟΥ ΝΑΟΥ ΥΠΟ ΛΕΟΝΤΟΣ

Ἀποδίδων τῷ Θεῷ εὐχαριστήρια διὰ τὴν δόξαν ἣν προεῖπεν εἰς αὐτὸν πολίτην ὄντα ἢ Ἀειπάρθενος, θέλων δὲ νὰ διατρανώσῃ τὴν βαθεῖαν αὐτοῦ εὐγνωμοσύνην καὶ τὴν μεγάλην εὐλάβειαν πρὸς τὴν εὐεργέτιδά του τὴν τοῦ Κυρίου Μητέρα, ὠκοδόμησεν ὁ Λέων διὰ τὸ γεγονός τῆς θαυματουργοῦ θεραπείας τοῦ τυφλοῦ καὶ εἰς ὃν τόπον ἢ Θεοτόκος ὑπέδειξε τὴν Πηγὴν, «Καταφύγιον» μὲν κατὰ τὸν Ἀνώνυμον Λόγιον τοῦ 12ου αἰῶνος, ¹ περικαλλὴ δὲ ναὸν τῆς Θεοτόκου τῶν Πηγῶν κατὰ τὸν Νικηφόρον Κάλλιστον τὸν Ξανθόπουλον. ²

Πρῶτος λοιπὸν κτίτωρ τοῦ ναοῦ τῆς Θεοτόκου τῆς Πηγῆς ἦτο Λέων ὁ Θράξ, περὶ τοῦ ὁποῖου μαρτυροῦν μόναι αἱ ἄνω δύο πηγαί, εἴτε ὁ ἀνώνυμος λόγιος τοῦ XII αἰῶνος καὶ Νικηφόρος ὁ Κάλλιστος.

1.—ΚΩΔΙΞ ΒΑΤΙΚΑΝΟΥ. Ἄρ. 822. (φυλ. 180β. 208). Φυλ. 182β.

—ACT. SANCT. NOV. σελ. 878. Στήλη 2α. § 2.

2.—ΝΙΚ. ΚΑΛ. ΞΑΝΘΟΠ. *Θαῦμα α'*. σελ. 8-11.

Δὲν δυνάμεθα μετ' ἀκριβείας νὰ ὀρίσωμεν τὸν χρόνον τῆς πρώτης οἰκοδομίσως, ἣτις θὰ περιλαμβάνεται μετὰ τῆς 7 Φεβρουαρίου 457 καὶ τῆς 3 Φεβρουαρίου 474, ἐπὶ τῆς βασιλείας δηλαδὴ τοῦ Λέοντος.

Ἀποθανὼν ὁ Λέων τὴν 3 Φεβρουαρίου 474 ἐτάφη ἐν τοῖς Ἁγίοις Ἀποστόλοις ¹ καταλιπὼν τὸν θρόνον εἰς τὸν ἄνηβον ὁμώνυμον ἔγγονόν του, υἱὸν τοῦ Ζήνωνος καὶ τῆς Ἀριάδνης.

Τὰ Μηναῖα ὤρισαν τὴν μνήμην τοῦ εὐσεβοῦς βασιλέως τῇ 20ῃ Ἰανουαρίου «Λέοντος τοῦ Μεγάλου Βασιλέως».

Εἰς τὰ ἐκκλησιαστικὰ ζητήματα ἐξηκολούθησε συστηματικῶς ὁ Λέων τὴν πολιτικὴν τοῦ προκατόχου αὐτοῦ Μαρκιανοῦ.

Ἐπέβαλε διὰ θείας αὐτοῦ σάκρας τὴν ἀργίαν τῆς Κυριακῆς, ² λάτρης ἀκραιφνῆς τῶν θεοπνεύστων ἀποφάσεων τῆς ἐν Χαλκηδόνι συγκροτηθείσης Δ' Οἰκουμενικῆς Συνόδου, διεχειρίσθη μετὰ πάσης συνέσεως ἐν ἑκ τῶν μάλων ἀκανθωδῶν ἐκκλησιαστικῶν ζητημάτων δι' ἐπιτυχοῦς κυβερνητικῆς ἐπεμβάσεως, ὡς ὅτε εὐθύς μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Μαρκιανοῦ, οἱ Ἀλεξανδρινοὶ ἐθανάτωσαν τὸν ἐπιβληθέντα εἰς αὐτοὺς Πατριάρχην Προτέριον καὶ ὀχλαγωγικῶς ἀνύψωσαν ἐπὶ τοῦ θρόνου τοῦ Ἁγίου Μάρκου, Τιμόθεον τὸν θερμὸν τοῦτον ὀπαδὸν τοῦ Διοσκόρου.

16. ΑΝΕΚΑΘΕΝ Ο ΝΑΟΣ ΕΤΙΜΑΤΟ ΕΠ' ΟΝΟΜΑΤΙ ΤΗΣ ΘΕΟΤΟΚΟΥ

Οὐδεμία ἀμφιβολία ὅτι ὁ ὑπὸ Λέοντος τοῦ Μεγάλου ἀνεγερθεὶς ναὸς ἐσεμνύετο ἐν ὀνόματι τῆς Θεοτόκου, διότι καὶ ἐπ' ὀνόματι τῆς Θεομήτορος ἐτιμᾶτο καὶ ἐγινώσκετο καὶ κατὰ τὰς μετέπειτα ἑκατονταετηρίδας.

Αἱ κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ Ε' αἰῶνος θεολογικαὶ ἔριδες, αἱ τόσον ἰσχυρῶς

1.—Λ ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΟΣ σ. 115.

—Γ. ΚΩΔΙΝΟΣ σ. 204.

—Κ. ΠΟΡΦΥΡΟΣΓΕΝΝΗΤΟΣ. *Βασ. Τάξ. τόμ. Ι. Βιβλ. ΙΙ. -42. σ. 642.*

2.—ΕΥΑΓΓΡΙΟΥ. *Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία ΙΙ. 9.*

—ΘΕΟΔΩΡΟΥ ΑΝΑΓΝΩΣΤΟΥ. *Ἐκκλ. Ἱστορία Ι, 14.*

—ΜΑΛΛΧΟΥ *Ἀποσπάσματα.*

—ΧΡΟΝΙΚΟΝ ΠΑΣΧΑΛΙΟΝ τόμ. Ι. σελ. 596.

« Ὁ δὲ αὐτὸς θειότατος βασιλεὺς τὰς Κυριακὰς ἀπράκτους ἐκέλευσε γίνεσθαι, ἐκφωνήσας περὶ τοῦτου θεῖου αὐτοῦ νόμου, ἵνα μήτε αὐλός, ἢ κιθάρα ἢ ἄλλο τι μουσικὸν λέγειν ἐν κυριακῇ « ἀλλὰ πάντα ἀργεῖν » καὶ πᾶς ἀνθρώπος ἡμέροχοτο.»

κλονίσασαι τὴν γαλήνην τῆς Ἐκκλησίας, εἶχον ἀντικείμενον τὴν Θεομήτορα.

Ὁ κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ἀναφανείς Νεστοριανισμός, ἡ καταπολέμησις τοῦ ὁποίου, ὡς ὀρθῶς γράφει ὁ ἀείμνηστος καθηγητὴς τῆς ἐν Χάλκῃ Θεολογικῆς Σχολῆς Π. Κομνηνὸς ἐν τῷ λιθογραφημένῳ κειμένῳ τῆς Χριστιανικῆς αὐτοῦ Ἀρχαιολογίας (σ. 91), ἀνύψωσε τὴν προσκύνησιν τῆς Θεομήτορος, συνετέλεσεν ὥστε ἀπὸ τοῦ χρόνου τούτου συχνότερον νὰ ἰδρύνωνται πρὸς τιμὴν αὐτῆς ναοί.¹

Ἐντεῦθεν ὀρωμένη καὶ ἡ εὐσεβὴς Πουλχερία ἀνήγειρεν ἐπ' ὀνόματι τῆς Θεομήτορος τοὺς τρεῖς ναοὺς τῶν Βλαχερνῶν, τῶν Ὁδηγῶν καὶ τῶν Χαλκοπρατείων :

«Πουλχερία ἡ εὐσεβὴς ἐτελεύτησε . . . ἔκτισε δὲ καὶ εὐκτηρίους οἴκους . . . τὸν ἐν Βλαχέρναις, τῶν Χαλκοπρατείων, τῶν Ὁδηγῶν».²

Τὸ θρησκευτικὸν λοιπὸν πνεῦμα, τὸ διαπνέον τοὺς χρόνους ἐκείνους, δὲν ὑπάρχει ἀμφιβολία ὅτι ἐνέπνευσε καὶ εἰς Αὐτοκράτορας ἀπὸ τοῦ 5ου καὶ 6ου αἰῶνος ἤδη τὴν κτίσιν ναοῦ μεγαλοπρεποῦς καὶ πανολβίου πρὸς τιμὴν τῆς Θεομήτορος.

Ἄμιλλα εὐσεβὴς ἀνεπτύχθη κατὰ τοὺς μετέπειτα αἰῶνας πρὸς ἀνέγερσιν ναῶν πρὸς τιμὴν τῆς Θεομήτορος.

Ὁ Γεδεὼν κατὰ τὴν ἐν τῷ Βυζαντινῷ Ἐορτολογίῳ ἀρίθμησιν καὶ ἐπὶ τῇ βάσει, ὡς λέγει, κειμένων ἀθηναικῶν, γράφει ὅτι ὑπῆρξαν ἐν Κων)πόλει ἐν τοῖς περὶ ἀπὸ τοῦ Δ' αἰῶνος 83 ναοὶ καὶ μοναὶ εἰς ὄνομα τῆς Θεοτόκου (οἱ 10 πιθανῶς ἑτέροις συγγερόμενοι).

1.—ΣΩΚΡΑΤΗΣ. Ἐκκλησι. Ἱστορία ἐν Migne. Ἑλλ. Πατρ. τόμος LXXVII. βιβλ. VII, σελ. 808.

« Θεοτόκον τὴν Μαοίαν καλεῖται μηδεὶς. »

—MANSI IV, 1103.

—HEFELE, II 328. Histoire des Conciles. trad. Delarc τὸμ. I-V Paris 1869 -1870

—BARONIUS, ann 431.

—HERGENRÖTHER. Hist eccl II 203.

—KRAUS, Lehrbuch der Kirchengeschichte, Trèves, 1882, s. 148.

—FLEURY. Hist. eccl Paris 1722-1734. 34 vol. VI, 87, 88, 142-147.

2.—Μ ΓΛΥΚΑΣ σ. 484.

—ΘΕΟΦΑΝΗΣ τ. I. σ. 162-3.

—ΚΕΔΡΗΝΟΣ τ. I. σ. 604.

—Α. ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΟΣ σ. 111-112.

—ΕΦΡΑΙΜΙΟΣ ΜΟΝΑΧΟΣ σ. 42. σσ. 817-820.

—Γ. ΚΩΔΙΝΟΣ σ. 95.

—Θ. ΑΝΑΓΝΩΣΤΟΥ Ἐκλογαὶ ἀπὸ φωνῆς Καλ. Ξανθ. Α' 5.

17. ΟΝΟΜΑΣΙΑ ΤΟΥ ΝΑΟΥ

Λέων ὁ Α'. ὠνόμασε τὸν ἱερὸν τοῦτον τόπον Πηγῆν.

Μόνον ὁ παραφράσας Νικηφόρον τὸν Κάλλιστον γράφει ὅτι Λέων ὁ Μέγας ὠνόμασε δὴθεν τὸ μέρος ἐκεῖνο Ζωοδόχον Πηγῆν « καὶ τὸν ὠνόμασε «Ζωοδόχον Πηγῆν», ἐνῶ τὸ πρωτότυπον ἀναφέρει :

«Ἄλλὰ τοιοῦτον μὲν τὸ τέμενος ὁ Λέων τῇ Θεομήτορι ἀνιστᾷ, πηγῆν « τὸν χῶρον κατονομάσας », ¹ διότι οὕτως εὐρίσκομεν αὐτὸν παρὰ τοῖς κατόπιν ἱστοριογράφοις ὀνομαζόμενον.

Ὁ λαὸς ὠνόμασε ναὸν καὶ Παλάτιον τῆς Πηγῆς, ἢ τῶν Πηγῶν, ὡς ἔλεγε ναὸν καὶ παλάτιον τῶν Μαγγάνων, ναὸν καὶ παλάτιον τῶν Βλαχερνῶν, Θεοτόκον τῶν Ὁδηγῶν, Θεοτόκον τῶν Χαλκοπρατείων κ. λ.

18. ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ ΤΟΥ ΝΑΟΥ [ΤΟΥ ΛΕΟΝΤΟΣ]

ΥΠΟ ΚΑΛΛΙΣΤΟΥ

Νικηφόρος ὁ Κάλλιστος ἱστορεῖ τὰ ἐξῆς περὶ τοῦ ὑπὸ Λέοντος τοῦ Α' κτισθέντος ναοῦ :

Μετὰ τὸν καθαρισμὸν τοῦ τόπου ἀπὸ τῆς ἰλύος ὁ Λέων ἀνέσκαψεν εἰς μέγα βάθος ὅπως ἀνεύρη τὴν φλέβα τοῦ ὕδατος καὶ διαχωρίσῃ αὐτὴν ἀπὸ κάθε ἄλλης.

Κτίσας περὶ τὴν Πηγῆν στερεὰν οἰκοδομὴν, ἄνωθεν ταύτης ἐγείρει τῆς Θεομήτορος ναόν, οὗτινος τὸ ἐντὸς τῆς γῆς βάθος ἦτο τόσον ὅσον τὸ ὑπὲρ τὴν ἐπιφάνειαν ὀρώμενον

Διαστάσεις : Ὁ ναὸς εἶχε σχῆμα ἐπιμήκους τετραγώνου, οὗτινος τὸ εὖρος ὑπῆρχε τριτημόριον τοῦ μήκους.

Τοιχοδομία : Ἡ μὲν τοιχοδομία ἡ ἐντὸς τῆς γῆς ἦτο ἀκαλλώπιστος, ἄνω δὲ τῆς ἐπιφανείας τῆς γῆς εἶχε μεγάλην ποικιλότητα.

Βαθμίδες : Ὁ Κάλλιστος ἀφηγεῖται ὅτι δύο κλίμακες, ἐκάστη ἔχουσα εἰκοσιπέντε βαθμίδας ἐκ καθαρωτάτου μαρμάρου, ὑπῆρχον ἑκατέρωθεν τοῦ ναοῦ, ἵνα κατέρχωνται δι' αὐτῶν οἱ προσκυνηταὶ καὶ μὴ διολισθαίνουν ἀπὸ τὸν πηλόν.

1.—ΝΙΚ. ΚΑΛ. ΞΑΝΘ. Περὶ συστάσεως κ. τ. λ. σελ. 14.

Πηγή : Ἡ τοῦ ἁγιάσματος Πηγή εὐρίσκετο ἐν τῷ μέσῳ τοῦ ναοῦ, κλίνουσα πρὸς τὸ ἐν μέρος ἕως 2 ὀργυιάς, «ἀέναα ψυχρά τε καὶ διειδῆ προ-
« βαλλομένη τὰ ρεῖθρα», περιφραττομένη ἐν τετραγώνῳ ἐξ ὠραίων καὶ ἐντέ-
χων μαρμάρων, ἔχουσα καὶ μικρὸν στόμιον δι' ἐκείνους οἱ ὅποιοι ἤθελον
να ἀντλήσωσι τὸ ὕδωρ.

Ἀπὸ στόμιον πλατὺ ἔρρεε ἀέναον τὸ ὕδωρ εἰς μαρμαρίνην λεκάνην,
ἐκ τῆς ὁποίας ἐξήρχετο διὰ πολλῶν διατρήτων ὀπῶν τὸ ἁγίασμα καὶ ἐξ αὐτοῦ
ἐλάμβανον οἱ πιστοί.

Ὑπὸ τὴν λεκάνην ταύτην ὑπῆρχε κοιλότης δεχομένη τὸ περισσεῦον ἁ-
γίασμα, ὅπερ ἔρρεε δι' ἰδίου ὀχετοῦ ὑπὸ τὸ δάπεδον τοῦ ναοῦ.

Κατωτέρω Νικηφόρος ὁ Κάλλιστος λέγει : Ἀπὸ τῆς ἰδίας ὀπῆς ἐλάμ-
βανον οἱ προσκνηταὶ τὸν ἱερὸν πηλὸν (τὴν Ἁγίαν λάσπην).

Καὶ πάλιν : Ἐκατέρωθεν τῆς τετραγώνου μαρμαρίνης λεκάνης τῆς εἰσ-
δεχομένης τὸ Ἅγίασμα ὑπῆρχον δύο κλίμακες, ἐκ τῶν ὁποίων ἢ μία ἦτο
εὐθεῖα, ἢ δὲ ἄλλη εἰς ἡμικυκλίου σχῆμα καὶ δι' ὧν οἱ πιστοὶ ἀνήρχοντο
εἰς τὰ ἄνω τῆς Πηγῆς.

Τέσσαρες μεγάλαι στοαὶ διεγράφοντο ἐξ ὧν ἢ μὲν μία πρὸς ἀνατολὰς
ἢ δὲ ἄλλη πρὸς δυσμάς, «κατὰ κενοῦ τοῦ ἀέρος μετεωρίζονται», αἱ δ' ἔτε-
ραι δύο ἀνὰ μία ἐξ ἐκάστης πλευρᾶς τῶν ἄνω ἐπερείδοντο ἐπὶ τῶν παρα-
κειμένων τοίχων ὅπου καὶ κατέληγον.

Ὑπερθεν αὐτῶν ἔτεροι ἀπίδες μικρότεροι εἰς ἀνοιγμα περιέτρεχον κύ-
κλῳ τὸ οἰκοδόμημα, ἔμενε δὲ καὶ τόπος διάκενος ἐν τῷ μέσῳ ἵνα εἰσέρχεται
τοῦ ἡλίου τὸ φῶς, δι' οὗ ἐφωτίζετο ἢ κάτωθεν πηγή καὶ μὲ φῶς ἄπλετον
περιέλουε ὅλον τὸν ἐσωτερικὸν χώρον.

Ἐπὶ τοῦ συστήματος τούτου ἐπερείδετο ὁ μέγας τοῦ ναοῦ τροῦλλος, ὃν
ἐχρύσωσαν ἐσωτερικῶς, κατεκόσμησαν δὲ καὶ δι' ὠραίων εἰκόνων ὥστε νὰ
ὁμοιάζῃ πρὸς ἀστράπτοντα οὐρανόν, διότι εἰσῆρχετο φῶς ἄπλετον, νὰ λάμπῃ
δὲ ὡσπερ πῦρ.

Τὸ ἐσωτερικὸν τοῦ ναοῦ δι' ὠραίας ὀρθομαρμαρώσεως ἐπενδεδυμένου,
ἐφ' οὗ τὸ φῶς ἀντενακλάτο, ἀπήστραπτεν ἀπανταχοῦ.

Εἰκόνες : Αἱ εἰκόνες τοῦ Σωτῆρος καὶ τῆς Θεοτόκου ἦσαν ἐξωγρα-
φημέναι διὰ ψηφιδωτῶν.

Ὁ τροῦλλος : Ἐν τῷ μέσῳ τοῦ τροῦλλου ὑπῆρχεν ἐξωγραφημένη
ἐξόχως ἡ Θεοτόκος, κρατοῦσα τὸ προαιώνιον αὐτῆς καὶ θεῖον βρέφος ἐν ταῖς
ἀγκάλας, τοσοῦτον δὲ τεχνηέντως καὶ ἐκφραστικῶς εἰς τὴν Πηγήν προβλέ-
πουσα ὥστε, ὡς γράφει ὁ Κάλλιστος, οἱ προσκνηταὶ ἐνόμιζον ὅτι ὡς εἰδὸς τι
νεφέλης ἢ Μήτηρ τοῦ Θεοῦ ἄνωθεν ἐν εἶδει βροχῆς ἐκχέει τὸ τῆς πηγῆς ὕ-
δωρ καὶ διὰ τοῦ βλέμματος καθιστᾷ τούτο θαυματουργόν : « Εἰκάσαις ἂν
« νεφέλην αὐτὴν κατιδὼν, ἤρεμα ὡς ὑετὸν ἀποφρητὶ τὸ ὕδωρ ἄνωθεν κα-

« ταρρέουσαν, λέγει ὁ Κάλλιστος, κακεῖθεν τῷ ὕδατι ἀτενίζουσαν ἐνεργὸν
« αὐτὸ καθιστᾷν, ἐπιδάξουσαν, ὡς ἂν τις εἴποι, καὶ γόνιμον παριστάνουσαν,
« ἦν καὶ πνεῦμα ἔγωγε τῷ παρόντι φαίην ἂν Θεοῦ, τῷ ὕδατι ἐπινήχεσθαι.»

Καὶ κατωτέρω : « Καὶ γὰρ ἀμέλει τοῦ κατέναντι τῆς μορφῆς ὀμφαλοῦ
« καὶ τὸ ὕδωρ τῆς ροῆς ἐπιπωματίζοντο; διαρθέντο; τῆς σκιᾶς ἀντανακλω-
« μένης τῷ ὕδατι, ἴδοις ἂν ὡς ἐν κατόπτρῳ, μετὰ τοῦ ζῶντο; νάματος αὐτῆν
« τὴν Θεομήτορα ἐπινηχομένην, καὶ μαρμαρυγᾶς ὑπερφρεῖς ἀφιεῖσαν, ὡς
« συμβαίνειν θαυμάζειν, ποτέρῳ μᾶλλον πιστευτέον εἶναι, ἄρα ἐκ τοῦ ὕδα-
« τος τὸν τόπον ἄνωθεν διαγράφεσθαι, τῷ ἡλίῳ κάτωθεν τῷ νοητῷ προσ-
« βάλλοντι ἀναπαλλόμενον τὸ παραδοξότατον, καὶ τῇ ὀροφῇ διασώζεσθαι,
« ὃ καὶ μᾶλλον δίκαιον ἐκλογίζεσθαι, ἢ ἄνωθεν τὸν τόπον προσβαλλεῖν τῷ
« ὕδατι, ὡς ἐν κατόπτρῳ ἀντανακλόμενον».

19. ΤΙΝΑ ΝΑΟΝ ΠΕΡΙΓΡΑΦΕΙ Ο ΚΑΛΛΙΣΤΟΣ

Ἐπὶ Καλλίστου Ξανθοπούλου, ὄχι μόνον ὁ τοῦ Λέοντος, ἀλλὰ μήτε ὁ
ὑπὸ τοῦ Ἰουστινιανοῦ ἀνεγερθεὶς ναὸς ἐσώζετο πλέον, καίτοι διὰ τὸν δεύ-
τερον τοῦτον ναὸν ὁ ἄνω Ἐκκλησιαστικὸς συγγραφεὺς ἱστορεῖ τὰ ἑξῆς :

« Τοῖνυν καὶ τὴν εὐεργέτιν προσαμειβόμενος, ἄτε καὶ αὐτῷ τὴν βασι-
« λειον περιποιησάμην ἀρχήν, τὸν νῦν ὀρώμενον ὑπερμεγέθη δόμον, ἐξ αὐ-
« τῶν κρηπίδων ἀνήστησε, (Ἰουστινιανὸς ὁ Μέγας) παρ' αὐτὰ τὰ κράσπεδα
« τοῦ πρώην νεώ ».¹

Ὁ ἴδιος ὅμως, ἀφηγούμενος τὸ 11ον θαῦμα καὶ ὀμιλῶν περὶ τοῦ ὑπὸ
τοῦ Βασιλείου τοῦ Μακεδόνοιο ἀνεγερθέντος ναοῦ τῆς Πηγῆς ἱστορεῖ : «Εἰς
« τὸν νῦν ὀρώμενον μετήνεγκε κόσμον τὸ ἀσφαλὲς αὐτῷ πρυτανεύσας».² Φρο-
νῶ ὅτι ἡ περιγραφή τοῦ Καλλίστου ἀνήκει μᾶλλον εἰς τὸν ναὸν τοῦ Ἰουστι-
νιανοῦ καὶ ὄχι, ὡς ὁ ἴδιος διατείνεται, εἰς τὸν παλαιὸν τοῦ Λέοντος τοῦ Θρα-
κός, καίτοι διὰ τὸν ναὸν τοῦ Ἰουστινιανοῦ ὁ Κάλλιστος οὐδὲν προσθέτει
ἰδιαιτέρον, ἀρκεῖται δὲ νὰ ἐπαναλαμβάνῃ τὰ ρήματα τοῦ Προσκοπίου.

Ἐνιοὶ διατείνονται ὅτι ἐκ τῆς περιγραφῆς ἦν καταρτίζει τοῦ ναοῦ τού-
του ὁ Κάλλιστος, δύναται νὰ συμπεράνῃ τις ὅτι ἐπὶ τῆς ἐποχῆς καθ' ἣν οὗ-
τος ἔγραψεν ἐσώζοντο λείψανά τινα, ἅτινα συμβουλευθεὶς ἡδυνήθη νὰ περι-
γράψῃ τὸν ὑπὸ Λέοντος τοῦ Θρακός ἀνεγερθέντα ναόν.

1. — ΝΙΚ. ΚΑΛ. ΞΑΝΘΟΠ. Περὶ συστάσεως κ.τ.λ. σελ. 15 Θαῦμα β'.

2. — Ἐνθ' ἄνω. σελ. 30 Θαῦμα ια'.

Σημειωτέον ὅτι ὁ ὑπὸ τῆς αὐτοκρατείας Εἰρήνης τῆς Ἀθηναίας ἀνεγερθεὶς ναὸς μένει ἄγνωστος εἰς τὸν Κάλλιστον, διότι οὗτος ἀναφέρει Βασίλειον τὸν Μακεδόνα τὸν τέταρτον κίτορα τοῦ ναοῦ τῆς Πηγῆς.

Πάντως ὁ Ξανθόπουλος, ὅστις ἐκ νεότητός του εἶχεν ὑπηρεσίαν ἐν τῇ Ἁγίᾳ Σοφίᾳ, ἐκ τῆς βιβλιοθήκης ταύτης εἰκάζει τις ὅτι ἦντλησε τὸ πλεῖστον τῆς ἱστορικῆς του ὕλης, ὡς διηγεῖται τοῦλάχιστον ὁ ἴδιος ἐν τῷ πρώτῳ κεφαλαίῳ τοῦ πρώτου βιβλίου, συμβουλευθεὶς ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει βεβαίως καὶ τὸν πρὸ αὐτοῦ λαλήσαντα Ἀνώνυμον τοῦ 12ου αἰῶνος, ἢ ἔτι καὶ ἕργα μὴ διασωθέντα μέχρις ἡμῶν.

Ἄλλὰ ὁ Νικηφόρος ἀντέγραψε, ὡς προείπομεν, τὸν πρὸ αὐτοῦ ἀκμάσαντα λόγιον, ὅστις ἀφηγούμενος τὸ θαῦμα τοῦ ἀναβλέψαντος τυφλοῦ καὶ τὴν ὑπὸ τοῦ Λέοντος ἀνεγερσιν τοῦ πρώτου κτιρίου, τοῦ στεγάσαντος τὴν θείαν πηγὴν, λέγει : « Μετὰ δὲ τινος χρόνου τῆς βασιλείας λαβόμενος, τὸ « μέγχι καὶ νῦν βλεπόμενον ὑπερθεν τῆς ἱερᾶς πηγῆς ᾠκοδόμησε Καταφύγιον, ταύτην πρὸ παντός πίστει, ἀνακαθάρας ὡς εἰκὸς καὶ περιποιήσάμενος ». ¹

Ἄλλ' ὁ ἴδιος συγγραφεὺς, ἀφηγούμενος τὴν ἴασιν Ἰουστινιανοῦ τοῦ Μεγάλου καὶ τὴν ὑπὸ τοῦ Αὐτοκράτορος τούτου ἀνεγερσιν τοῦ ναοῦ, λέγει : « ὅθεν καὶ ἀντευχαριστῶν τῇ εὐεργετίδι καὶ ἀντιδωρούμενος, τὸν μέγαν « τοῦτον ναὸν ἐπ' ὀνόματι τῆς δεσποίνης ἐκ πρώτης κρηπίδος ἀνήγειρε ». ²

Παραβάλλοντες τὰ ἄνω ἐκτεθέντα ἐδάφια τῶν δύο ἱστορικῶν, διαπιστοῦμεν καταφανέστατα ὅτι Νικηφόρος ὁ Κάλλιστος ἀντέγραψε τὸν πρὸ αὐτοῦ λαλήσαντα παραφράσας τὸ ἔργον τοῦ Ἀωνύμου λογίου τοῦ 12ου αἰῶνος.

Ἀπαιτεῖται ἐνταῦθα μακρὰ τοῦ λόγου προέκτασις, ἀφορῶσα τὸν ὑπὸ τοῦ Ἰουστινιανοῦ κτισθέντα ναὸν, ἐπανερχόμενος ἐπὶ τοῦ θέματος ἡμῶν προσωπίῳ.

20. ΝΑΟΙ ΙΟΥΣΤΙΝΙΑΝΟΥ ΤΟΥ ΜΕΓΑΛΟΥ

ΚΤΙΣΜΑΤΑ ΙΟΥΣΤΙΝΙΑΝΟΥ ΤΟΥ ΜΕΓΑΛΟΥ

Ἰουστινιανὸς ὁ Μέγας γεννηθεὶς ἐν Ταυρησίῳ Δαρδανίας τῇ 11 Μαΐου

1.—ΚΩΔΙΞ ΒΑΤΙΚΑΝΟΥ ἀρ. 822. Φυλ. 182β.
—ACT. SANCT. NOV. τόμ. III σελ. 878.
2.—ΚΩΔΙΞ ΒΑΤΙΚΑΝΟΥ ἀρ. 822 Φυλ. 183.
—ACT. SANCT. NOV. τόμ. III σελ. 879.

τοῦ 483 καὶ βασιλεύσας μετὰ τὸν θάνατον τοῦ θείου αὐτοῦ Ἰουστίνου τοῦ Θρακοῦ τῷ 527, περροικισμένος διὰ τῶν ἀρετῶν ἐκείνων τὰς ὁποίας ἀπαντῶμεν εἰς τοὺς μεγάλους ἄνδρας, διεκρίθη ὡς βασιλεὺς, κτίτωρ πολλῶν ναῶν, ἰδρυτὴς δὲ πολλῶν εὐσεβῶν καθιδρυμάτων.

Ὁ Μέγας Ἰουστινιανὸς μετ' ἀμεταπτώτου ἐπιμονῆς ἐπεδίωκε τὴν ἐκτέλεσιν τῶν σχεδίων του καθ' ὅλην τὴν βασιλείαν του.

Ἐπὶ τῆς οὐχὶ φειδωλοῦ κυβερνήσεως τοῦ Ἰουστινιανοῦ τὸ θησαυροφυλάκιον τοῦ Κράτους ταχέως ἐκενώθη ἕνεκα τῆς σπατάλης τοῦ Αὐτοκράτορος περὶ τὴν ἀνεγερσιν Κτισμάτων ἀνά τὴν Αὐτοκρατορίαν.

Ὁ Ζωναρᾶς περὶ τοῦ χαρακτῆρος τοῦ ἀνδρὸς λέγει : « ἦν δὲ ὁ βασιλεὺς « οὗτος ῥᾶστος μὲν πρὸς ἔντευξιν καὶ ἀναπεπταμένος εἶχε τὰς ἀκοάς πρὸς « διαβολὴν, ὄξυς δὲ πρὸς ἄμυναν, ἀφειδῆς πρὸς χρημάτων ἐξάντλησιν καὶ « πρὸς συλλογὴν αὐτῶν ἀφειδέστερος· τὰ μὲν ἀνήλισκεν εἰς οἰκοδομὰς, τὰ δὲ « ἴν' αὐτῷ κατορθοῖντο ὅσα οἱ ἐτύγχανε πρὸ βουλῆς, τὰ δὲ εἰς πολέμους καὶ « τὰς πρὸς τοὺς ἀνθισταμένους ταῖς ἑαυτοῦ θελήσεσιν ἔριδας ὅθεν αἰεὶ χρη- « μάτων δεόμενος ἐξελέγετο ταῦτα ἐκ τρόπων οὐκ εὐαγῶν καὶ χάριτας ἦδει « τοῖς προφάσεσι αὐτῷ τοῦ ἀργυρολογεῖν ἐφευρίσκουσι καὶ οὐχ ὁ μὲν οὕτω « διέκειτο, ἢ δὲ βασιλεὺς ἠλαττοῦτο κατὰ τι τοῦ αὐτοκράτορος ἢ πρὸς ἕξου- « σίαν ἢ πρὸς χρημάτων κτήσιν ἐκ τρόπου παντός ». ¹

Ὁ Ἰουστινιανὸς ἐκτὰς τοῦ Ναοῦ τῆς Θεοτόκου τῆς Πηγῆς προσέβη, ὡς προείπομεν, καὶ εἰς ἀνεγερσιν καὶ ἀνακαινίσιν πλεῖσθ' ὄσων ναῶν ἐν τε τῇ βασιλίδι τῶν πόλεων καὶ τοῖς περιχώροις.

Πλὴν τοῦ μεγαλειώδους ναοῦ τῆς Ἁγίας Σοφίας, τοῦ μεγίστου τούτου δημιουργήματος τῆς Ἑλληνικῆς Χριστιανικῆς τέχνης, ὁ μεγαλεπίβολος βασιλεὺς τὸν σὺν τῇ Μεγάλῃ Ἐκκλησίᾳ συγκатаφλεχθέντα ναὸν τῆς Εἰρήνης « ὑπερμεγέθη ἐδείματο ».

Προκόπιος ὁ Καισαρεὺς ἀπαριθμῶν τοὺς ὑπὸ τοῦ Μ. Ἰουστινιανοῦ ἀνεγερθέντας ἐκ βάρων ἢ ἀνακαινισθέντας ναοὺς ἱστορεῖ : « τὰ δὲ δὴ ἄλλα « ἱερὰ ξύμπαντα, ὅσα τῷ Χριστῷ ὁ βασιλεὺς οὗτος ἀνέθηκε, τσαῦτα τὸ « πλῆθος καὶ τοιαῦτα τὸ μέγεθός ἐστιν, ὥστε λεπτολογεῖσθαι ἀμφ' αὐτοῖς « ἀμήχανα εἶναι· οὐ γὰρ ἂν οὐδὲ ὁ λόγος οὐδὲ ὁ πᾶς ἡμῖν αἰὼν ἐξαρκέσει « κατάλογον πεποιημένοις ἀποστοματίσαι πρὸς ὄνομα τούτων δὴ ἕκαστον, « ἄχρι τοῦδε ἡμῖν ἀποχρήσει ».

Καὶ πρῶτον, « πολλὰς τοίνυν ἐκκλησίας Ἰουστινιανὸς ὁ βασιλεὺς τῇ « Θεοτόκῳ ἐδείματο πανταχόθι τῶν Ρωμαίων ἀρχῆς· οὕτω δὴ μεγαλοπρε- « πεῖς τε καὶ παμμεγέθεις καὶ χρημάτων ὄγκῳ ἐξεργασθείσας ὑπερφυεῖ, ὥστε

1.—I. ΖΩΝΑΡΑΣ. Ἐπίτομ. Ἱστορ. τόμ. III. Βιβλ. XIV σ. 151-2.

« ἦν τις αὐτῶν μίαν κατὰ μόνας θεῶτο, εἰκάσειεν ἂν τοῦτο αὐτῷ μόνον εἶρ-
 « γάσθαι τὸ ἔργον καὶ περὶ τοῦτο ἠσχολημένον ἅπαντα τῆς βασιλείας κατα-
 « τριψίαι τὸν χρόνον, » μεταξὺ τῶν ὁποίων ἀναφέρονται δύο κείμενους « πρὸ
 « τοῦ τῆς πόλεως τείχους » τὸν μὲν ἕνα τῆς Θεοτόκου ναόν, ὃν « ᾠκοδομήσατο
 « πρὸ τοῦ περιβόλου ἐν χώρῳ καλουμένῳ Βλαχέρναις » τὸν δὲ ἕτερον « ἐν χώρῳ
 « καλουμένῳ Πηγῇ ἀνέθηκεν » ἀμφοτέρω, « ἀκαταγώνιστα φυλακτῆρια τῷ περι-
 « βολῷ τῆς πόλεως εἶεν » κατὰ τὴν χαρακτηριστικὴν ἔκφρασιν τοῦ συγχρόνου
 τοῦ Ἰουστινιανοῦ συγγραφέως Προκοπίου.

Ὁ Εὐσεβὴς βασιλεὺς ἀνικοδόμησε καὶ τὸν μεταξὺ τῆς Ἁγίας Σοφίας
 καὶ Ἁγίας Εἰρήνης κατὰ τὴν στάσιν τοῦ Νίκα πυρποληθέντα Ξενῶνα τοῦ
 Σαμφῶν « κάλλι μὲν κατασκευῆς ἀξιώτερον, πλήθει δὲ οἰκιδίων παραπολὺ
 « μειζῶ προσοδῶ δὲ ἐπετειῶν δεδώρηται χρημάτων μεγάλων, ὅπως δὴ πλεί-
 « οσιν ἐς αἰεὶ ταλαιπωρουμένοις ἀνθρώποις ἴψτο τὰ πάθη, »

ὡς ἐπίσης καὶ ἑτέρους δύο ξενῶνας : « ἐν ταῖς Ἰσιδώρου τε καὶ Ἀρκα-
 « δίου καλουμέναις οἰκίαις. »

Μεταξὺ τῆς πλειάδος τῶν ναῶν, εὐκτηρίων οἰκῶν, μονῶν καὶ ἀγαθοεργῶν
 κτισμάτων, ἃ ἀνήγειρεν ἢ ἀνεκαίνισεν ὁ δημιουργὸς τοῦ μεγαλείου τοῦ
 μεσαιωνικοῦ Βυζ. Κράτους Ἰερεὺς-Αὐτοκράτωρ, παρατίθημι ἐνταῦθα μικρὸν
 καταλόγον τούτων ὅπως ἕκαστος ἀντήσῃ ἐν δαφνιεῖα τὰ ἐπιχειρήματα ἵνα
 κατανοήσῃ διατὶ Ἰουστινιανὸς ὁ Βασιλεὺς ὁ ἐπύκλωθαι Μεγας παραβάλλε-
 ται δικαίως πρὸς τοὺς μεγίστους πολιτικούς καὶ στρατιωτικούς ἀνδρας τῶν
 νεωτέρων χρόνων μὲ τὴν ἀνέγερσιν τοῦ ἀθανάτου μνημείου τοῦ κινουντὸς
 τὸν θανασμοδὸν ὀλοκλήρου τοῦ κόσμου καὶ τῶν ἄλλων ἀνὰ τὴν ἀχανῆ αὐ-
 τοκρατορίαν πολυαριθμῶν κτισμάτων, δι' ἃ ὁ πολὺς Προκόπιος λέγει : « τὰ
 « δὲ ἀνὰ πᾶσαν διαπεπονημένα τὴν Ρωμαίων ἀρχὴν ἕκαστα διαριθμεῖσθαι
 « χαλεπὸν τε ἔστι καὶ λόγῳ παντελῶς ἄπορον ».

Ἐν μὲν τῷ Βυζαντίῳ ἤγειρε μεταξὺ πολλῶν ναῶν καὶ τοὺς ἐξῆς :

Τὸν τῆς Ἁγίας Ἀννης « ἐν χωρίῳ τῆς πόλεως, ὃ Δεύτερον ἐπικαλεῖται ».

Τὸν τῆς μάρτυρος Ζωῆς « οὐ πολλῷ ἄπωθεν » τοῦ ναοῦ τῆς Ἁγίας Ἀν-
 νης ἐν τῷ Δευτέρῳ, « ἀμφὶ τῆς πόλεως ἀγνιάν ἐσχάτην ».

Τὸ τοῦ ἀρχαγγέλου Μιχαὴλ ἱερόν, ὃ « εὗρεν ἐν Βυζαντίῳ βραχὺ τε καὶ
 « ἀφεγγές ἄγαν » καὶ ὅπερ « καθεῖλε μὲν αὐτὸ ἐς τὸ ἔδαφος ἐκ τῶν θεμελίων,
 « ὡς μή τι αὐτῷ τῆς προτέρας ἀκοσμίας ἀπολειφθῆι » καὶ ᾠκοδόμησε « εὐμέ-
 « γεθες » καὶ « ἐς κάλλος μεταβιβάσει θαναμάσιον οἶον ».

Τὸν τῶν ἁγίων Ἀποστόλων, Πέτρου καὶ Παύλου ναόν, « οὐ πρότερον
 ὄντα ἐν Βυζαντίῳ ἔδειματο » ἐν τοῖς Ὀρμίοδου παρὰ τὸν ναὸν τῶν Ἁγίων
 Σεργίου καὶ Βάκχου.

Τὸν τῶν ἁγίων Σεργίου καὶ Βάκχου, ὡς καὶ « τέμενος ἄλλο ἐκ πλαγίου
 « τούτῳ παρακείμενον ».

Ἐμφυλούμενος ἐν παντὶ ὑπὸ τῆς Αὐγούστης Θεοδώρας, τῆς δι' ἐξόχου
 πνεύματος καὶ εὐφυΐας εἰς πολιτικὰ καὶ ἐκκλησιαστικὰ πράγματα διακρινο-
 μένης, καὶ τὸν τῶν Ἁγίων Ἀποστόλων νεῶν ὃς « μήκει χρόνον καταγεισθῆς
 « ἤδη καὶ πρὸς τὸ μήκει ἐστήξειν γεγονῶς ὑποπτος τοῦτον περιελὼν Ἰου-
 « στινιανὸς βασιλεὺς ὅλον οὐχ ὅσον ἀνανεώσασθαι διὰ σπουδῆς ἔσχεν, ἀλλὰ
 « καὶ μεγέθους καὶ κάλλους περὶ ἀξιώτερον καταστήσασθαι ».

Τὸν τοῦ Ἁγίου Ἀκακίου ναὸν ἐν τῷ Ἑπτασκάλῳ, « ὄνπερ καταπεπονη-
 « κότα περιελὼν ἐξ αὐτῶν θεμελίων ἀνέστησε, μέγεθος περιβεβλημένον θαυ-
 « μάσιον ἡλίκον ».

Τὸν τοῦ Ἁγίου Πλάτωνος, τέμενος « ἱεροπρεπές τε ὡς ἀληθῶς ὄν καὶ
 « σεμνὸν ἄγαν » κείμενον οὐ πολλῷ ἄπωθεν τοῦ φόρου Κωνσταντίνου τοῦ Μ.
 Τὸν τοῦ μάρτυρος Μωκίου παρὰ τὴν Μωκηγοσίαν κινιστέρναν.

Τὸν τοῦ μάρτυρος Θύρσου.

Τὸν τοῦ Ἁγίου Θεοδώρου κείμενον πρὸ τῆς πόλεως « ἐν χώρῳ καλου-
 « μένῳ Ρησίῳ ».

Τὸν τῆς μάρτυρος Θέκλης παρὰ τὸν λιμένα τοῦ Ἰουλιανοῦ.

Τὸν τοῦ Ἁγίου Ἀγαθονίου.

Τὸν τῆς Ἁγίας Ἰας, τέμενος κείμενον ἀριστερᾷ τῷ εἰσιόντι τὴν Χρυσῆν
 Πύλῃν καὶ « ὃ εὐρὼν καταπεπτωκός, πολυτελεῖα τῇ πάσῃ ἀνανεώσατο ».

Ἐν τῇ ἀπέναντι τοῦ Βυζαντίου ἀκτῆ : τὸν τῆς Θεομήτορος ἐν τοῖς ἀνα-
 κτόροις τοῦ Ἡραίου ἢ Ἱερείου « νεῶν οὐκ εὐδιήγητον κατεστήσατο ».

Ἐν δὲ τῷ Ἐβδόμῳ, τὸν τοῦ Ἰωάννου τοῦ Βαπτιστοῦ, τὸν τῆς Ἁγίας
 Θεοδότης, τὸν τῶν Μαρτύρων Μηνᾶ καὶ Μηναίου.

Καὶ ἄλλους πολλοὺς ναοὺς ἐν τῷ καλουμένῳ Ἀνάπλῳ καὶ κατὰ τὴν
 ἀντίπεραν ἡπειρον εὐρῶν « οὐ πρόποντα τοὺς τῶν ἁγίων ἀνεῖσθαι », ἐπίσης
 δὲ καὶ ἑτέρους « ἀμφὶ τὸν λιμένα » τοῦ Κερατίου ἀνήγειρε, ἢ μὲ βασιλικὴν
 πολυτελείαν ἀνεκαίνισε τούτους.

Δύο ναοὶ σεμνυόμενοι ἐπ' ὀνόματι τοῦ Ἀρχαγγέλου Μιχαὴλ, κατάντι-
 κρον ἀλλήλων ἐστῶτες, ἐκατέρωθεν τοῦ πορθμοῦ, ὃ μὲν εἰς ἐν χώρῳ καλου-
 μένῳ Ἀνάπλῳ, καὶ Μιχαήλιον καλουμένῳ, ἐτι δὲ καὶ « Ἐστίας ποτὲ καλου-
 « μέναις, » ἀριστερᾷ τῷ εἰσπλέοντι τὸν Βόσπορον, ὃ δ' ἕτερος ἐν τῇ ἀντιπέραν
 ἀκτῇ, ἦν « Προόχθους » ἐκάλουν πρότερον, ὑστερώτερον δὲ « Βρόχοι, » δια-
 « φθειρούσης τὰ ὀνόματα τῆς τῶν ἐπιχωρίων ἀγνοίας τῷ μήκει τοῦ χρόνου ».

Ἀμφοτέρα ταῦτα τὰ τεμένη, οἱ ἱερεῖς αὐτῶν, « κατετραγμένα ὑπὸ τοῦ
 « χρόνου θεώμενοι καὶ περίφοβοι γεγεννημένοι ὡς μὴ αὐτίκα μάλα σφίσιν
 « ἐμπέσειεν, βασιλέως ἐδέοντο ἀνοικοδομήσασθαι ἄμφω ἐφ' οὐπερ σχήματος
 « τὸ παλαιὸν ἦν ». Ἰουστινιανὸς ὁ Μέγας, « τῆσδε καθεῖλε μὲν ἐκάτερον
 « εἰς τὸ ἔδαφος, ὡς μήτι αὐτοῖς τῆς προτέρας ἀκοσμίας ἀπολειφθῆναι »
 ἀνικοδομήσατο δὲ ἀμφοτέρα βασιλικῶς, ὡς καὶ τὸ οὐ πολλῷ ἄπωθεν τοῦ

ἐπὶ τῆς ἀσιατικῆς ἀκτῆς τοῦ Ἀρχαγγέλου Μιχαὴλ τέμενος τῆς Θεοτόκου, ὃ «ἀνανεώσατο τρόπῳ τῷ αὐτῷ καταπεπονηκὸς πολλῶ πρότερον».

Ἐτερον ναὸν τῷ Ἀρχαγγέλῳ ἐδείματο ἐν τῷ ἄνω Βοσπόρῳ, ἐν τῷ Ἱερῷ ἐγγὺς τῆς ἀκτῆς τοῦ Μωκαδίου. « Ἀκτὴ δὲ τίς ἐστί, Μωκάδιον ὄνομα, τοῦ « χώρου ἐγγύς, ὃ νῦν Ἱερὸν ὀνομάζεται, ἐνταῦθα ναὸν τῷ Ἀρχαγγέλῳ ἐδεί-
« ματο ἱεροπρεπῆ τε διαφερόντως » ὡς καὶ ἕτερον τιμώμενον ἐπ' ὀνόματι τοῦ μάρτυρος Τρύφωνος, « πόνῳ τε καὶ χρόνῳ πολλῶ ἐς κάλλος ἀποτετο-
« νευμένον ἀμύθητον ὅλως ἐν τῇ τῆς πόλεως ἀγνιᾷ » τῇ καλουμένῃ τὰ Πε-
λαργοῦ.

Τότε δὲ ἕως καὶ νὰ ἀνεκαίνισε καὶ τὸν τέταρτον ἐν τῷ Βοσπόρῳ ναὸν τοῦ Ἀρχιστρατήγου Μιχαὴλ τὸν ἐν τῷ Σωσθενίῳ. « Καὶ τοῦ Ἀρχιστρατή-
« γου ἐν τῷ Ἀνάπλῳ καὶ Σωσθενίῳ, ἔνθα καὶ θείας ὀμφᾶς θαυμαστῶς ἤ-
« κουσέ τε καὶ ἐθεάσατο ὁ φιλόχριστος βασιλεὺς φκοδόμησε ».

Τὸν τῆς Μετανοίας (ἐν τῇ ἀπέναντι τῆς Ξηροκρήνης Ἀσιατικῇ ἀκτῇ) οἶκον καὶ ναόν.

Ἐπὶ τῆς ἀκτῆς ταύτης τοῦ Βοσπόρου ὑπῆρχον « ἀξιοθέατα ἐκ παλαιοῦ
« βασιλεία » ταῦτα ὁ θεοσεβὴς Ἰουστινιανὸς ἀνατέθεικε τῷ θεῷ ἅπαντα».

Τὰ δεξιᾷ τῷ εἰσπλέοντι τὸν Βόσπορον παρὰ ταύτῃ τῇ τοῦ πορθμοῦ ἀκτῇ « βασιλεία πρότερον ὄντα μοναστήριον μεγαλοπρεπὲς κατεστήσαντο
« καταγώγιον ταῖς μεταμελουμέναις γυναιξίν ἐπὶ τῷ προτέρῳ βίῳ ἐσόμενον...
« διὸ καὶ Μετάνοιαν τοῦτο δὴ τῶν γυναικῶν τὸ διαιτήριον ὁμωνύμως τῷ ἔργῳ
« ἐπονομάζουσι».

Τὸν ἐπὶ τῆς ἰδίας ἀκτῆς «ἐπὶ ἀπορρώγου ἄκρας» καὶ παρὰ τὴν τοῦ
« πορθμοῦ ἡλιόνα » ναὸν τοῦ Ἁγίου Παντελεήμονος. «...ἀρχὴν τε ἀπημελημέ-
« νως πεποιημένον καὶ χρόνῳ μακρῷ πεπονηκῶς ἄγαν ὄπερ ἐνθὲνδε περιε-
« λῶν Ἰουστινιανὸς βασιλεὺς, τοῦτόν τε μεγαλοπρεπῶς τὰ μάλιστα οἰκοδο-
« μησάμενος ».

Ὡς καὶ τὸ ἐν τῷ παρακειμένῳ χώρῳ τῷ καλουμένῳ Ἀργυρονίῳ [ἢ ἀπέναντι τῆς Σίμας ἄκρας (Μεζάρ-μπουρνοῦ) ἀσιατ. ἀκτῇ] καταγώγιον τῶν πτωχῶν « ὄπερ τῷ χρόνῳ κατερρωγὸς ἤδη τὰ ἔσχατα προθυμίᾳ τῇ πάσῃ ἀ-
« νενεώσατο, γενησόμενον τοῖς οὕτω ταλαιπωρουμένοις ἀνάπανταν. »

Ἐν δὲ ταῖς ἀκταις τοῦ Κερατίου Κόλπου :

Τὸ τοῦ Ἁγίου Λαυρεντίου μαρτύριον κείμενον ἀριστερᾷ τῷ εἰσιόντι ἐν τῷ Κερατίῳ Κόλπῳ καὶ ὃ « ἀφεγγές τε τὰ πρότερα ὄν καὶ σκότους ἀτεχ-
« νῶς ἔμπλεον μεθαρμοσάμενος».

Τὸν τῶν Ἁγίων Πρίσκου καὶ Νικολάου κείμενον ἐν τοῖς μέρεσι τῶν Βλαχερνῶν καὶ παρ' αὐτῇ τῇ ἀκτῇ.

Τὸν τῶν Ἁγίων Ἀναργύρων Κοσμᾶ καὶ Δαμιανοῦ ἱστάμενον ἐπὶ τῆς κορυφῆς τοῦ λόφου ἐν τῷ βάθει τοῦ λιμένος « τὴν προτέραν οἰκοδομίαν

« ἄκοσμόν τε καὶ ἄδοξον οὖσαν οὐδὲ ἀξιόχρεων τηλίκους ἀγίας ἀνεῖσθαι,
« κάλλει τε καὶ μεγέθει τὸν νεῶν κατελάμπρυνε καὶ φωτὸς αἴγλη ἄλλα τε
« πολλὰ οὐ πρότερον ὄντα ἀνέθηκεν.»

Τὸν τοῦ Ἁγίου Μάρτυρος Ἀνθεμίου «παρ' αὐτὴν μάλιστα τὴν τοῦ κόλ-
« που ἡλιόνα.»

Τὸν τῆς μάρτυρος Εἰρήνης ναὸν «κατ' αὐτὸ μάλιστα τοῦ κόλπου τὸ
« στόμα» κείμενον καὶ «ὃς δὴ οὕτω μεγαλοπρεπῶς τῷ βασιλεῖ ὅλως ἐξείρ-
« γασται ὡς οὐκ ἂν ἔγωγε φράσαι ἱκανῶς ἔχοιμι.» ¹

21. ΑΝΕΓΕΡΣΙΣ ΤΟΥ ΝΑΟΥ ΤΗΣ ΠΗΓΗΣ

Ἰουστινιανὸς ὁ Μέγας κατετρώχετο ὑπὸ λιθιάσεως ἥτις ἐκρίνετο ἀθερά-
πευτος ὑπὸ τῶν θεραπόντων αὐτοῦ ἰατρῶν, ἐν τούτοις ἰάθη ὡς ἡ παράδοσις
διηγείται, διὰ τοῦ ἀγιάσματος τῆς Πηγῆς, συνεπεία τούτου τὰ μάλιστα ἐπε-
μελήθη τοῦ Ἁγιάσματος καὶ «ἐξ αὐτῶν κρηπίδων ἀνίστησι» μέγαν καὶ πε-
ρικαλλῆ ναὸν «παρ' αὐτὰ τὰ κράσπεδα τοῦ πρώην ναοῦ » μεταχειρισθεὶς
μάλιστα, ὡς λέγεται, τὰ περισσεύσαντα ὑλικά τῆς Ἁγίας Σοφίας.

Ὁ υἱὸς ὃν ἤγειρεν ὁ Ἰουστινιανὸς ὑπερῆρε « κάλλει τε καὶ μεγέθει »
τὰ πλεῖστα τῶν ἱερῶν. ²

Τὰ Πάτρια Κωνσταντινουπόλεως ἱστοροῦσι τὰ ἐξῆς περὶ τοῦ ναοῦ τῆς
Θεοτόκου τῶν Πηγῶν : « Τὴν δὲ Πηγὴν τὴν Θεοτόκον ἔκτισεν Ἰουστινια-
« νὸς ὁ Μέγας ἐξερχόμενος εἰς τὸ κυνηγῆσαι εἰς τὴν Θράκην, εἶδεν πλῆθος
« λαοῦ ἐξερχομένου ἐκ τοῦ ἐκεῖσε ὄντος εὐκτηρίου μικροῦ, ἐνὸς μοναχοῦ κα-
« θεζομένου ἠρώτησεν δὲ ὁ βασιλεὺς, τί ἐστίν ὁ δὲ Μάγιστρος Στρατήγιος
« καὶ φύλαξ τῶν βασιλικῶν χρημάτων εἶπεν αὐτῷ, ὅτι ἡ Πηγὴ τῶν ἱαμά-
« των ἐστίν. Τότε θαυμάσας ὁ βασιλεὺς ὤρισεν καὶ ἔκτισεν αὐτὴν ἐκ τῆς
« περιττευούσης ὕλης τῆς Μεγάλης Ἐκκλησίας.» ³

1.—ΠΡΟΚΟΠΙΟΥ ΚΑΙΣΑΡΕΩΣ. *Περὶ Κτισμάτων Λόγος Ι. Κεφ. ΙΙ-ΙΧ, σελ. 182-201.*

Περὶ τῶν Κτισμάτων Ἰουστινιανοῦ τοῦ Μεγάλου βλ. :

—LEBEAU, VIII, 91.

—NOEL ALEXANDRE, IX, 206, 207.

καὶ περὶ τῆς διατηρήσεως αὐτῶν βλ. :

—NOVEL LXVII. *Κεφ. 1-4. CXXIII. Κεφ. 1-44. CXXXI Κεφ. 1-15.*

2.—ΠΡΟΚΟΠΙΟΥ ΚΑΙΣΑΡΕΩΣ. *Περὶ κτισμάτων. Λόγος Ι. Κεφ. ΙΙ. σ. 185.*

3.—ΤΑ ΠΑΤΡΙΑ ΚΩΝ/ΠΟΛΕΩΣ, *ἐκδ. Preger III §. 142. σελ. 259-260.*

—A. BANDURI. *Imp. Orient. τόμ. Ι. Βιβλ. ΙΙΙ. τμ. ΙΙΙ § 159. σ. 56.*

—Γ. ΚΩΔΙΝΟΣ σ. 110.

Ἡ ὡς ἄνω περικοπή τῶν Πατρίων εἶναι παντάπασιν ἀνερμήνευτος παρ' ἑμοῦ τοῦλάχιστον, διότι δὲν δύναμαι νὰ ἐξηγήσω πῶς ὁ εὐσεβὴς βασιλεὺς Ἰουστινιανὸς εἶδε «λαοῦ πλήθος» νὰ ἐξέρχεται ἐνὸς «εὐκτηρίου μι-
κροῦ» ἐνθα ὑπῆρχε χώρος «ἐνὸς καθεζομένου μοναχοῦ».

Ἦτο πράγματι «μικρὸν εὐκτήριον» ὥστε νὰ μὴ γνωρίζῃ τοῦτο ὁ Αὐτοκράτωρ ;

Δὲν συνέρρεον εἰς αὐτὸ οἱ εὐλαβεῖς προσκυνηταί ;

Πῶς ἦτο δυνατόν νὰ λανθάνῃ τὴν γνώσιν τοῦ Αὐτοκράτορος ὅτι ἡ Ζωοδόχος Πηγὴ ἦτο μονὴ τότε, ἐγγὺς δὲ ταύτης, ὡς ἀναφέρει καὶ ὁ ἱστορικὸς Μάλχος, ὑπῆρχε σεμνεῖον μοναχῶν γυναικῶν ἰδρυθὲν πεντηκονταετίαν πε-
ρίπου πρὸ τῆς βασιλείας του ;

Ἐκ τῶν ἀνωτέρω συμπεραίνομεν ὅτι ἐπὶ Ἰουστινιανοῦ τοῦ Μεγάλου ὑπῆρχε «μικρὸν εὐκτήριον», τοῦ ναοῦ Λέοντος τοῦ Μεγάλου μὴ σωζομένου τότε, Ἰουστινιανὸς δὲ ὁ Μέγας «ἐκ πρώτης κρηπίδος ἀνήγειρε» τὸν ναὸν τῆς Ζωοδόχου Πηγῆς.

Δεύτερος λοιπὸν κτίτωρ τοῦ ναοῦ τῆς Πηγῆς εἶναι ὁ Μέγας Ἰουστι-
νιανός, ὡς μαρτυροῦν :

Ἄναφροντος ἀναφέρων : «Οὗτος καὶ τὸν μέγαν ἐν τῇ Πηγῇ ναὸν τῆς Θεοτόκου ἀνήγειρεν.»¹

Ἄναφροντος χρονολογῶν τὴν ὑπὸ τοῦ Ἰουστινιανοῦ ἀνάγειρσιν τοῦ ναοῦ κατὰ τὸ 33ον ἔτος τῆς βασιλείας αὐτοῦ, ἦτοι κατὰ τὸ 560.

«Τῷ λγ' ἔτει (τῆς βασιλείας Ἰουστινιανοῦ) . . . κτίζει δὲ καὶ τὸν ἐν
« τῇ Πηγῇ ναὸν τῆς ὑπεραγίας Θεοτόκου.»²

Τί ἀπέγινεν ὁ ναὸς τοῦ Λέοντος ἐπὶ Ἰουστινιανοῦ τοῦ Μεγάλου ;

Τὸ μόνον ὄπερ γνωρίζομεν ἐν προκειμένῳ εἶναι ὅτι : Ὁ Μέγας Ἰου-
στινιανὸς ἀνφοκοδόμησεν αὐτὸν κατὰ τὸ 559—560, τὸ 33ον δηλαδὴ ἔτος τῆς
βασιλείας του.

Ἐπὶ Ἰουστινιανοῦ τοῦ Μεγάλου συνέβησαν ἐν Κων/πόλει πολλοὶ σει-
σμοὶ καταρσίψαντες πλείστας οἰκοδομὰς τῆς πρωτεύουσας καὶ πρὸ τούτου
ὁμοῦ ἐγένοντο πολλοὶ σεισμοὶ τοὺς σοβαροτέροισ τῶν ὁποίων μνημονεύου-
σιν οἱ Ἱστορικοί.

1.—Ι. ΖΩΝΑΡΑΣ. Δόγος XIV·7 σ. 159.

—βλ. καὶ Γ. ΚΩΔΙΝΟΝ σ. 110.

— » Λ. ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΟΝ σ. 130.

— » ΣΥΝΕΧΕΙΑΝ ΘΕΟΦΑΝΟΥΣ. Βιβλ. VI, σ. 406.

— » ΣΥΜΕΩΝ ΜΑΓΙΣΤΡΟΝ σ. 736.

— » ΑΝΩΝΥΜΟΥ ΣΥΝΟΨΙΝ ΧΡΟΝΙΚΗΝ, ἐν Σάθῃ, Μεσαιωνικὴ Βιβλιοθ.
τόμ. VII, σ. 100.

2.—ΚΕΔΡΗΝΟΣ τ. I, σ. 678.

Φρονῶ ὅτι διὰ τὴν ἱστορίαν τοῦ Ναοῦ βραχεῖα ἐπισκόπησις τῶν μετὰ
τὸν θάνατον Λέοντος τοῦ Θρακῆος καὶ τῶν ἐπὶ Ἰουστινιανοῦ τοῦ Μεγάλου ἐπι-
συμβάντων σεισμῶν δὲν θὰ ἦτο περιττή.

Παρατίθημι ἐνταῦθα πίνακα τῶν κυριωτέρων κλόνων τοὺς ὁποίους
ἀπήντησα παρὰ τοῖς βυζαντινοῖς ἱστορικοῖς καὶ κατὰ τοὺς ὁποίους εἶχε νὰ
ὑποφέρῃ κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἦντο καὶ ὁ ναὸς τῆς Πηγῆς.

Τέσσαρα ἔτη μετὰ τὸν θάνατον Λέοντος τοῦ Μεγάλου μέγας σεισμός
γένετο τῇ 25 Σεπτεμβρίου τοῦ ἔτους 478, ἦτοι τὸ 4ον ἔτος τῆς βασιλείας
τοῦ Ζήνωνος (474—491).

Ἄναφροντος καὶ μετ' αὐτὸν ὁ Κεδρηνὸς ἀναφέρουσι τὸν φοβερὸν τοῦ-
τον σεισμὸν ὡς συμβάντα ἐν Κων/πόλει τῇ 25 Σεπτεμβρίου, ἀλλ' ἐπιγρά-
φουσι τοῦτον εἰς τὸ ἔτος 477.

Οὕτως ὁ Θεοφάνης λέγει :

« Τούτῳ τῷ ἔτει (5970 κοσμογονίας) ἐγένετο σεισμός φοβερός ἐν Κων-
« σταντινουπόλει μηνὶ 7)βρίῳ κε' Ἰνδικτιῶνος πρώτης, καὶ ἔπασον ἐκκλη-
« σίαι, πολλαὶ οἰκίαι τε καὶ ἔμβολοι ἕως ἐδάφους.»¹

Λέων ὁ Γραμματικὸς καὶ μετ' αὐτὸν ὁ Μαλάλας ἀναφέρουσιν ἐπίσης
τὸν σεισμὸν τοῦτον γράφοντες ὁμοῦ ἄνευ ἔτους. Λέων ὁ Γραμματικὸς λέγει :

« Ἐπὶ αὐτοῦ (τοῦ Ζήνωνος) δὲ γέγονε σεισμός ὁ φοβερός ἐν Κων/πόλει
« καὶ ἔπασον ἐκκλησίαι, πολλαὶ οἰκίαι τε καὶ ἔμβολοι ἕως ἐδάφους.»²

Τὸ Χρονικὸν Πασχάλιον ἀναφέρει ἐπίσης τὸν σεισμὸν τῆς 25 7)βρίου
ἐπιγράφον τοῦτον εἰς τὰς 26 τοῦ ἰδίου μηνός.³

Ἄναφροντος καὶ μετ' αὐτὸν ὁ Κεδρηνὸς ἀναφέρουσι τὸν φοβερὸν τοῦ-
τον σεισμὸν ὡς συμβάντα ἐν Κων/πόλει τῇ 25 Σεπτεμβρίου, ἀλλ' ἐπιγρά-
φουσι τοῦτον εἰς τὸ ἔτος 477.

Ἄναφροντος καὶ μετ' αὐτὸν ὁ Κεδρηνὸς ἀναφέρουσι τὸν φοβερὸν τοῦ-
τον σεισμὸν ὡς συμβάντα ἐν Κων/πόλει τῇ 25 Σεπτεμβρίου, ἀλλ' ἐπιγρά-
φουσι τοῦτον εἰς τὸ ἔτος 477.

Ἄναφροντος καὶ μετ' αὐτὸν ὁ Κεδρηνὸς ἀναφέρουσι τὸν φοβερὸν τοῦ-
τον σεισμὸν ὡς συμβάντα ἐν Κων/πόλει τῇ 25 Σεπτεμβρίου, ἀλλ' ἐπιγρά-
φουσι τοῦτον εἰς τὸ ἔτος 477.

1.—ΘΕΟΦΑΝΗΣ τ. I σ. 194-5.

—Γ. ΚΕΔΡΗΝΟΣ τ. I, σ. 618.

2.—Λ. ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΟΣ σ. 116-117.

—Ι. ΜΑΛΑΛΑΣ. Δόγος XV, σ. 385.

3.—ΧΡΟΝΙΚΟΝ ΠΑΣΧΑΛΙΟΝ τ. I, σ. 605.

4.—Ι. ΜΑΛΑΛΑΣ. Δόγος XV σ. 385.

—ΧΡΟΝΙΚΟΝ ΠΑΣΧΑΛΙΟΝ τ. I, σ. 605.

5.—ΜΗΝΑΙΑ ΚΑΙ ΣΥΝΑΞΑΡΙΑ. 25 Σεπτεμβρίου.

—ΘΕΟΦΑΝΗΣ τ. I σ. 194-5.

—Γ. ΚΕΔΡΗΝΟΣ τ. I σ. 618.

κῶν μεγάλας καταστροφάς.

Περὶ τοῦ φοβεροῦ τούτου σεισμοῦ ὁ Κεδρηνὸς λέγει :

« γέγονε δὲ καὶ σεισμός φοβερώτατος. (Ζ' ἔτει τῆς βασιλείας Ἰουστίνου Ι) « ὑφ' οὗ τῆ μὲν Κων/πόλει ἐν διαφόροις τόποις... »¹

Ὁ Ζωναράς ἀναφέρων τὸν φοβερὸν τοῦτον σεισμόν κατὰ τὸν ὅποιον ἐδοκιμάσθη ἡ Κων/πολις λέγει :

« Ἐν τοῖς χρόνοις τούτοις γέγονε σεισμός φοβερώτατος καὶ ἐν μὲν τῷ « Βυζαντίῳ ἐν διαφόροις τόποις συμπτώματα συμβεβήκασιν... »²

Τὸν φοβερὸν τοῦτον σεισμόν ἀναφέρουσιν ὅ,τε Λέων ὁ Γραμματικὸς ὡς καὶ Μιχαὴλ ὁ Γλυκᾶς.

Καὶ ὁ μὲν πρῶτος ἀφηγούμενος τὰ τοῦ σεισμοῦ λέγει :

« καὶ γέγονε σεισμός φοβερώτατος (ἐπὶ Ἰουστίνου τοῦ Θρακὸς) καὶ ἡ μὲν « Κων/πολις ἐν διαφόροις τόποις ἀπέλαβεν »³

Ὁ δὲ δεύτερος :

« καὶ γέγονε σεισμός φοβερώτατος, καὶ ἡ μὲν Κων/πολις ἐν διαφόροις τόποις συμπτώσεις ὑπέμεινεν »⁴

Καθ' ὅλην τὴν βασιλείαν τοῦ Μ. Ἰουστινιανοῦ (527—565), ἣτις λέγεται ἡ μᾶλλον τετραραγμένη περίοδος, ἐγένοντο περὶ τοὺς εἴκοσι σεισμοὶ ὧν οἱ πλείστοι καταστρεπτικώτατοι.

Οἱ συχνοὶ σεισμοὶ τῶν ἐτῶν 541—554 καὶ 558 ἔβλαψαν σοβαρῶς τὰ τεῖχη τῆς πρωτεύουσας καὶ πολλὰς οἰκοδομάς. Τρομεραὶ ἦσαν αἱ καταστροφαι πρὸ πάντων εἰς τὰ περίξ τῆς Χρυσῆς Πύλης.

Τῆ 16 Αὐγούστου τοῦ 541, ἦτοι τὸ 14ον ἔτος τῆς βασιλείας τοῦ Ἰουστινιανοῦ ἐγένετο μέγας σεισμός ἐν Κων/πόλει « καὶ ἔπεσον αἱ ἐκκλησίαι « καὶ οἶκοι καὶ τὸ τεῖχος μάλιστα τὸ κατὰ τὴν χρυσοῦν Πόρταν »⁵

Ἐν τῷ σεισμῷ τούτῳ ἐγένετο, ὡς ἀναφέρουν τὰ Συναξάρια καὶ Μηναια, ἡ ἐν τῷ ναῷ τῆς Ζωοδόχου Πηγῆς ἐξάντησις τοῦ Ἁγιάσματος καὶ αὐθις ἀναδοσις,⁶ ὅπερ συμβαίνει συνήθως κατὰ τοὺς σεισμοὺς πηγαὶ νὰ ξηραίνωνται ἢ ν' ἀναδοθῶσιν ἀλλαγῶν ἕτεραι ἐκ τῆς γῆς.

Ὁ Θεοφάνης εἰς τὸ ἔτος 545 λέγει :

« Ἐγένετο σεισμός μέγας ἐν Βυζαντίῳ, »⁷

1.—Γ. ΚΕΔΡΗΝΟΣ τ. Ι. σ. 640.

2.—Ι. ΖΩΝΑΡΑΣ τ. ΙΙΙ. σ. 265.

3.—Α. ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΟΣ σ. 123.

4.—Μ. ΓΛΥΚΑΣ σ. 493-4.

5.—ΘΕΟΦΑΝΗΣ τ. Ι. σ. 345.

—Γ. ΚΕΔΡΗΝΟΣ τ. Ι. σ. 656.

6.—ΜΗΝΑΙΑ ΚΑΙ ΣΥΝΑΞΑΡΙΑ 16 Αὐγούστου.

7.—ΘΕΟΦΑΝΗΣ τ. Ι. σ. 348.

Τὸ 21ον ἔτος τῆς βασιλείας Ἰουστινιανοῦ τοῦ Μεγάλου ἐγένοντο σεισμοὶ συνεχεῖς.

Παρὰ τῷ χρονογράφῳ Θεοφάνει ἀναγινώσκομεν :

« Τούτῳ τῷ ἔτει (κοσμογονίας 6040) ἐγένοντο σεισμοὶ συνεχεῖς, καὶ βροχαὶ μεγάλαι, ὁμοίως καὶ τῷ Φεβρουαρίῳ μηνὶ σεισμός μέγας »¹

Τὸν σεισμόν τοῦτον ἀναφέρει καὶ ὁ Κεδρηνός.²

Προκόπιος ὁ Καισαρεὺς σύγχρονος τοῦ Μ. Ἰουστινιανοῦ λέγει ὅτι τῷ 549 « σεισμοὶ πολλάκις χειμῶνος ὥρα σκληροὶ τε λίαν καὶ ὑπερφυεῖς ἔν τε Βυζαντίῳ καὶ χωρίοις ἄλλοις ἐγένοντο . »³

Κατὰ τὸν Θεοφάνην τῷ 554 τῆ 15 Αὐγούστου σεισμός φοβερὸς ἐγένετο ἐν Κων/πόλει μικρὸν μετὰ τὸ μεσονύκτιον τοῦ Σαββάτου πρὸς τὴν Κυριακὴν, καθ' ὃν ἀπειροὶ οἰκίαι καὶ λουτρὰ καὶ ἐκκλησίαι καὶ τμήματα τῶν τευχῶν τῆς Πόλεως κατέπεσον, πρὸ πάντων δὲ τὰ πρὸς τὴν Χρυσὴν Πύλην τεῖχη, καὶ ἄνθρωποι πολλοὶ ἐφονεύθησαν.⁴

Ὁ σεισμός οὗτος, καθὰ ἱστορεῖ ὁ ἄνω χρονογράφος, διήρκεσεν ἐπὶ 40 ἡμέρας.

Τὸν σεισμόν τοῦτον ἀναφέρουσιν ὅ,τε Κεδρηνός καὶ ὁ Μαλάλας.⁵

Καὶ ὁ μὲν πρῶτος ἀνάγει τὸν σεισμόν τοῦτον ὡς γενόμενον τῷ 27, ἔτει τῆς τοῦ Ἰουστινιανοῦ βασιλείας, ἀμφότεροι δὲ μαρτυροῦσιν ὅτι ἦτο μέγας καὶ φοβερὸς ὥστε « πεσεῖν πολλοὺς οἴκους καὶ ἐκκλησίας καὶ λουτρὰ καὶ τὰ « τεῖχη μάλιστα τῆς Χρυσῆς Πόρτης. »

Ὁ Ὀρταλιεατὴς περιγράφων τὸν σεισμόν τοῦτον ἱστορεῖ καὶ τὴν μεγάλην ἐξ αὐτοῦ δοκιμασίαν τῆς ἐν Βιθυνίᾳ Νικαίας.⁶

Σεισμός φοβερὸς ἔσεισε τὸ Βυζάντιον τῆ 14 10/βρίου τοῦ 557 ἐπενεγκῶν δεινὰς ἐν Κων/πόλει καταστροφάς.

Περὶ τοῦ σεισμοῦ τούτου ὁ Ἀγαθίας γράφει :

« Πάλιν ἐν Βυζαντίῳ ἐξαίσιόν τι σεισμοῦ χρῆμα ἐνέσκηψεν, ὡς μικροῦ « ἄπασαν ἀνατετράφθαι καὶ διαρρυθῆναι τὴν πόλιν... τότε δὲ ἀμφὶ μέσην « τῆς νυκτὸς φυλακὴν ὑπῆν μὲν οἱ αὐτοὶ εἶχοντο καὶ ἡρεμία, ἐνέπεσε δὲ ἐξ « ἀπίνης τὸ δεινόν, καὶ ἅπαντα εὐθὺς ἐκ βάθρων αὐτῶν ἐδονεῖτο... »⁷

1.—ΘΕΟΦΑΝΗΣ τ. Ι. σ. 350.

2.—Γ. ΚΕΔΡΗΝΟΣ τ. Ι. σ. 658.

3.—ΠΡΟΚΟΠΙΟΣ ΚΑΙΣΑΡΕΥΣ τ. ΙΙΙ σ. 398.

4.—ΘΕΟΦΑΝΗΣ τ. Ι. σ. 354-5 ἔτει Κοσμογονίας 6046.

5.—Γ. ΚΕΔΡΗΝΟΣ τ. Ι. σ. 674.

—Ι. ΜΑΛΑΛΑΣ. Βιβλ. 28ον σελ. 486-7.

6.—Μ. ΑΤΤΑΛΕΙΑΤΗΣ σ. 90-1.

7.—ΑΓΑΘΙΑΣ σ. 281-9.

Τῷ 558 γέγονε σεισμὸς μέγας «ἐν μηνὶ Ὀκτωβρίῳ» διαφαίνοντος τοῦ Σαββάτου ¹

Τῇ δὲ 14 Δεκεμβρίου τοῦ ἰδίου ἔτους, 31ον τῆς τοῦ Ἰουστινιανοῦ βασιλείας, γέγονε ἐν μεσονυκτίῳ φοβερὸς σεισμὸς, διαρκέσας ἐπὶ πολλὰς ἡμέρας. ²

Ὁ Θεοφάνης λέγει ὅτι κατὰ τὸν φοβερόν τοῦτον σεισμόν ὑπέστησαν μεγάλας βλάβας οὐχὶ μόνον τὰ δύο τῆς πόλεως τείχη, τὸ τε Κωνσταντινακὸν καὶ τὸ Θεοδοσιακόν, ἀλλὰ κατέπεσον καὶ ἐξαιρετικῶς πολλαὶ ἐκκλησίαι, ὡς καὶ τὰ ἐκείθεν τοῦ Ἐβδόμου.

Ἡ ἐκκλησία μνεῖαν ποιεῖται τοῦ φοβεροῦ τούτου σειμοῦ κατ' ἔτος, ὅτε καὶ ἐλιτάνευον ἐν τῷ Κάμπῳ.

Τοιαῦται δὲ ἦσαν αἱ ἐκ τοῦ σειμοῦ συμφοραὶ, ὥστε «λυπούμενος ὁ βασιλεὺς, εἰς τὰ γενέθλια καὶ Θεοφάνεια χωρὶς στέμματος προῆλθε, τὰ ἐξ ἔθους κλητόρια τοῦ Δωδεκαημέρου οὐκ ἐποίησεν, ἀλλὰ τὰς ἐξόδους αὐτῶν δέδωκε τοῖς πτωχοῖς.» ³

Κατὰ τὴν ἡμέραν τῶν Χριστουγέννων ἐδίδετο ὑπὸ τοῦ Αὐτοκράτορος μέγα γεῦμα εἰς τὸ ἐξάερον τῶν ἸΘ' ἀκκουβίτων (εἰς τὴν αἰθουσαν τῶν 19 τραπέζων), τοῦτο δὲ ἦτο τὸ πρῶτον τῶν 12 μεγάλων γευμάτων, ἅτινα ὁ Αὐτοκράτωρ ἐδίδοε καθ' ἑκάστην τοῦ Δωδεκαημέρου εἰς ἕκαστον τῶν ὁποίων ἐκαλοῦντο περὶ τοὺς 250 ἄνδρες ἐκ τῶν ἀνωτέρων αὐλικῶν, πολιτικῶν, στρατιωτικῶν καὶ ἐκκλησιαστικῶν ἀξιωματικῶν, πλὴν τούτων δὲ καὶ 12 πένητες καὶ ἐκ περιτροπῆς οἱ παρευρισκόμενοι ἐν Κων)πόλει ξένοι πρέσβεις. ⁴

Τόσον λοιπὸν φοβεραὶ ἦσαν αἱ προξενηθεῖσαι καταστροφαὶ εἰς τὴν πόλιν καὶ τὰ περίχωρα, ὥστε ὁ Αὐτοκράτωρ ἠρνήθη νὰ φέρῃ τὸ στέμμα ἐπὶ 30 ἡμέρας.

«Ὁ δὲ βασιλεὺς οὐκ ἐφόρεσε τὸ στέμμα ἐπὶ ἡμέρας μ'» εἰς σημεῖον πένθους. ⁵

Τὸν φοβερόν τοῦτον σεισμόν ἀναφέρουσιν ἐπίσης καὶ οἱ Κεδρηνός,

1.—ΘΕΟΦΑΝΗΣ τ. Ι. σ. 357, ἔτος Κοσμογονίας 6050.

2.—Ι. ΜΑΛΑΛΑΣ Δόγος XVIII. σ. 488-9.

—Γ. ΚΕΔΡΗΝΟΣ τ. Ι. σ. 675.

—Λ. ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΟΣ σ. 128.

—ΘΕΟΦΑΝΗΣ τ. Ι. σ. 357-8, ἔτος Κοσμογονίας 6050.

3.—Γ. ΚΕΔΡΗΝΟΣ τ. Ι. σ. 675.

—Λ. ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΟΣ σ. 128.

4.—Κ. ΠΟΡΦΥΡΟΓΕΝΝΗΤΟΣ. Βασ. Τάξ. Βιβλ. Ι. Κεφ. 75ον σ. 370-1 καὶ Κεφ. 83ον, σ. 381-6 καὶ Βιβλ. ΙΙ. Κεφ. 52ον, σ. 702 καὶ ἐφ.

5.—ΘΕΟΦΑΝΗΣ τ. Ι. σ. 357-8.

Μαλάλας καὶ Λέων ὁ Γραμματικός ¹

Πάντες δὲ οὗτοι μνεῖαν ποιοῦνται τῶν μέχρις ἐδάφους καταπεσουσῶν ἐκκλησιῶν.

Τὸν ἐν λόγῳ σεισμόν ἀναφέρει ὁμοίως καὶ ὁ Ἁγαθίας, ὡς καὶ ὁ Μ. Γλυκᾶς. ²

Τότε ἀκριβῶς ἔπεσε καὶ «ὁ τροῦλλος τῆς Μεγάλης Ἐκκλησίας, ὃν καὶ «ἀνέκτισεν ὑψηλότερον καὶ κρεῖττονα» ὁ βασιλεὺς.

Τῷ 559 κατόπιν σειμοῦ κατέπεσε τὸ πρὸς ἀνατολὰς ἡμιθόλιον τοῦ ναοῦ τῆς Ἁγίας Σοφίας, ³ τοῦ ὁποίου ὁ μὲν σεισμὸς τοῦ 554 ἐξησθένησε κάπως τὴν κορυφήν, ὁ δὲ τοῦ 557 διέρρηξε τὸ ἡμιθόλιον ἐξ ὀλοκλήρου, καθ' ὃν χρόνον ὁ Ἰουστινιανὸς ἐπεμελεῖτο τῆς περισώσεως τοῦ πεπονθότος μέρους τῆς ὁροφῆς.

Ὁ Κεδρηνὸς ἀνάγει τὸν σεισμόν εἰς τὸ 32ον ἔτος τῆς βασιλείας τοῦ Ἰουστινιανοῦ «φιλοκαλουμένων τῶν τροῦλλων τῆς Μεγάλης Ἐκκλησίας (ἦν γὰρ διερρηγμένος ἐκ τῶν ἐπιγενομένων ἀλλεπαλλήλων σεισμῶν). ⁴»

Ὁ δὲ Σιλεντιάριος ἐπίσης ἀναφέρει τὸν σεισμόν καὶ τὴν πτώσιν τῆς Ἐώας ἀψίδος, δι' ἣν καὶ λέγει :

« Ἀλλὰ μνης ἀψίδος ἀπωλίσθησε κεραίη.

« ἀνατολική, σφαιρῆς τε λάχος κονίησιν ἐμίχθη. » ⁵

Καθ' ὅλους τοὺς σεισμοὺς τῶν 478, 486, 525, 541, 545, 548, 549, 554 καὶ 558 κατέπεσον πολλαὶ ἐκκλησίαι.

Καθὰ φαίνεται, ὡς ἀναφέρουν οἱ Ἱστορικοί, οἱ σεισμοὶ τῶν ἐτῶν 558 καὶ 559 ἦσαν οἱ φοβερώτεροι καὶ καταστρεπτικώτεροι τῶν ἐπισυμβάντων μεταξὺ τοῦ θανάτου Λέοντος τοῦ Μεγάλου (474) καὶ τῶν τελευταίων ἐτῶν τῆς βασιλείας Ἰουστινιανοῦ τοῦ Μεγάλου (565).

Ὁ Θεοφάνης, μνημονεύων τὸν τελευταῖον τοῦτον σεισμόν, ἐμφαντικῶς λέγει ὅτι :

«κατέπεσον δὲ ἐν ἐξαιρέτῳ ἐκκλησίαι, καὶ τὰ ἐπέκεινα τοῦ Ἐβδόμου καὶ «ὁ Ἅγιος Σαμουὴλ καὶ ἡ Ἁγία Θεοτόκος τῶν Πεταλᾶ καὶ τοῦ Ἁγίου Βι-

1.—Γ. ΚΕΔΡΗΝΟΣ τ. Ι. σ. 675.

—Ι. ΜΑΛΑΛΑΣ Δόγος XVII, σ. 488-9.

—Λ. ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΟΣ σ. 128.

2.—ΑΓΑΘΙΑΣ Ἱστορ. V σ. 295 καὶ σελ. 281-9.

—Μ. ΓΛΥΚΑΣ σθ 506-7

3.—ΘΕΟΦΑΝΗΣ τ. Ι σ. 359-360.

—Γ. ΚΕΔΡΗΝΟΣ τ. Ι. σ. 677.

—Ι. ΜΑΛΑΛΑΣ Δόγος XVIII, σ. 489-90.

—ΑΓΑΘΙΑΣ σ. 296.

4.—Γ. ΚΕΔΡΗΝΟΣ τ. Ι. σ. 677.

5.—ΠΑΥΛΟΣ ΣΙΛΕΝΤΙΑΡΙΟΣ Στιχ. 186-201 καὶ 202-3.

« κεντίου, καὶ πολλὰ θυσιαστήρια ἐκκλησιῶν καὶ κιβώρια ἀπὸ τῆς Χρυσῆς
 « Πόρτης ἕως τοῦ Ρουσίου, καὶ οὐκ ἦν τόπος ἢ προάστειον, ὃ οὐκ ἔπεσεν
 « ἀπὸ τῆς φοβεραῆς ἀπειλῆς τοῦ σεισμοῦ, τὸ δὲ Ρηγίον κατέπεσεν ἕως ἐδά-
 « φους, ὥστε μὴ γνωρίζεσθαι αὐτό, ἔπεσε δὲ καὶ ἡ ἐκκλησία τοῦ Ἁγίου
 « Στρατονίκου καὶ Καλλινίκου ἕως ἐδάφους, αἱ οὖσαι ἐν τῷ Ρηγίῳ καὶ ὁ
 « κίων ὁ πορφυροῦς ὁ ἑστώς ἔμπροσθεν τοῦ παλατίου Ἰουκουνδιανῶν μετὰ
 « τῆς ἐπικειμένης αὐτῷ στήλης ἔπεσε καὶ ἐπάγη εἰς τὴν γῆν πόδας ὀκτώ...»

Καὶ κατωτέρω :

« Τοσοῦτον γὰρ μέγαν καὶ φοβερὸν σεισμὸν οὐ μέμνηται ἄνθρωπος ἐπὶ
 « τῆς γῆς ἐν τῇ γενεᾷ ἐκείνῃ. Ἐμεινε δὲ σειομένη ἡ γῆ ἡμέρας καὶ νυκτὸς
 « (μετὰ φιλανθρωπίας) ἡμέρας δέκα...»¹

Ἡ σεισμογόνος δύναμις φαίνεται ἐπήνεγκε τὴν ἀνατροπὴν πάσης τῆς
 ἔξω τῶν τειχῶν μέχρι Ρηγίου χώρας.

Ἐκ τῶν ὑπὸ τοῦ Θεοφάνους ἱστορουμένων συμπεραίνομεν ὅτι πάντα
 τὰ ἔξω τῶν τειχῶν μέρη δεινῶς συνεκλονίσθησαν ὑπὸ τοῦ φοβεροῦ σεισμοῦ,
 ὡς ὄντα ἐπὶ τοῦ ἐπικέντρου τοῦ σεισμοπαθοῦς μέρους.

Ἐκ τοῦ τελευταίου σεισμοῦ ἔδοκιμάσθη σκληρῶς καὶ ὁ ναὸς τῶν Πη-
 γῶν.

Ἰουστινιανὸς ὁ Μέγας ἀνφοκδόμησε τὸν ἐκ τοῦ σεισμοῦ καταπεσόντα
 ναὸν ἢ μᾶλλον τὸ «Καταφύγιον» Λέοντος τοῦ Μεγάλου πιθανὸν κατὰ τὸ
 559—60 ἦτοι ἀμέσως μετὰ τοὺς σεισμοὺς τῶν ἐτῶν 558 καὶ 559.

20. ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ ΤΟΥ ΝΑΟΥ ΤΟΥ ΙΟΥΣΤΙΝΙΑΝΟΥ ΥΠΟ ΠΡΟΚΟΠΙΟΥ

Ὁ Προκόπιος περιγράφων τὸν ὑπὸ τοῦ Μ. Ἰουστινιανοῦ κτισθέντα
 ναὸν τῆς Πηγῆς, λέγει περὶ αὐτοῦ :

« Αὐτὸν δὲ τὸν νεῶν οὐδὲ δνόμασιν ἐπαξίους συλλαβεῖν ράδιον, οὐδὲ δια-
 « νοία σκιαγραφῆσαι, οὐδὲ διαψιθυρίσαι τῷ λόγῳ. Τοσοῦτον δὲ μόνον
 « εἰπεῖν ἀποχρήσει, ὡς τῶν ἱερῶν κάλλει τε καὶ μεγέθει ὑπεραίρει τὰ
 « πλεῖστα.»²

Ἐκ τῶν ἄνω συμπεραίνομεν ὅτι ὁ τοῦ Ἰουστινιανοῦ ἱερὸς ναὸς τῆς
 Θεοτόκου τῆς Πηγῆς ἦτο μεγαλοπρεπὴς καὶ πλουσίως διακεκοσμημένος.

1.—ΘΕΟΦΑΝΗΣ τ. I. σ. 357-8.

2.—ΠΡΟΚΟΠΙΟΣ ΚΑΙΣΑΡΕΥΣ. Λόγος I. Κεφ. III σελ. 184-5.

Ὁ Κάλλιστος ἐξ ἄλλου περιγράφων τὸν ὑπὸ τοῦ Ἰουστινιανοῦ ἀνεγερ-
 θέντα ναὸν ἐπικαλεῖται τὴν μαρτυρίαν τοῦ ἱστοριογράφου Προκοπίου τοῦ
 Καισαρέως καὶ ἀπαναλαμβάνει ὅσα ἐκεῖνος λέγει :

Ὁ Ἐκκλησιαστικὸς οὗτος συγγραφεὺς ἱστορεῖ :

« Ἐτερον δὲ ἱερὸν αὐτῇ ἐν χώρῳ καλουμένῳ Πηγῇ ἀνέθηκε, τῆς νόσου
 « αὐτὴν ἀμειβόμενος, ἔνθα ἔστι δάσος κυπαρίσσων ἀμφιλαφές, λειμῶν ἐν ἄ-
 « παλαῖς ταῖς ἀρούραις τεθηλῶς ἀνθῆσι, παράδεισος εὐφορῶν τὰ ὄρατα,
 « πηγὴ ἀσφογητὶ βλύζουσα γαληνὸν τὸ ὕδωρ καὶ πότιμον, ἱεροπρεπῆ ἐπιει-
 « κῶς πάντα.

« Ταῦτα μὲν δ' ἀμφὶ τὸ τέμενος χώρος. Αὐτὸν δὲ τὸν νεῶν, οὐδὲ δνόμα-
 « σιν ἐπαξίους συλλαβεῖν ράδιον, οὐδὲ διανοία σκιαγραφῆσαι, οὐδὲ διαψι-
 « θυρίσαι τῷ λόγῳ· τοσοῦτον δὲ μόνον εἰπεῖν ἀποχρήσει, ὡς τῶν ἱερῶν κάλ-
 « λει τε καὶ μεγέθει ὑπεραίρει τὰ πλεῖστα.»¹

23. ΚΡΙΣΕΙΣ ΕΠΙ ΤΗΣ ΠΕΡΙΓΡΑΦΗΣ ΝΙΚΗΦΟΡΟΥ ΚΑΙ ΚΑΛΛΙΣΤΟΥ ΠΕΡΙ ΤΟΥ 1ου ΝΑΟΥ ΤΗΣ ΠΗΓΗΣ

Ἄλλ' ἐπανέλθωμεν εἰς τὸ ἡμέτερον θέμα.

Ἐὰν παραδεχθῶμεν ὅτι προγενεστέρως τῆς τοῦ Ἰουστινιανοῦ βασιλείας
 ἐφίστατο, ὡς λέγει ὁ Ἀνώνυμος, «μικρὸν εὐκτήριον», ἔνθα χώρος ὑπῆρχε «ἐ-
 « νὸς καθεζομένου μοναχοῦ»² πρέπει νὰ ἀπορρίψωμεν τὴν φανταστικὴν πε-
 ριγραφὴν τοῦ Νικηφόρου Καλλίστου περιγράφοντος ναὸν περικαλλῆ ἔγερθέντα
 δῆθεν ὑπὸ Λέοντος τοῦ Θρακῆ, αἰῶνα ὀλόκληρον πρὸ τοῦ Ἰουστινιανοῦ.

Εἰς τὸν Du Cange,³ ὅστις ἀναφέρει τὸ ἐδάφιον τοῦ Προκοπίου ἱστο-
 ροῦντος τὴν ὑπὸ Ἰουστινιανοῦ τοῦ Μεγάλου ἀνέγερσιν τοῦ ναοῦ,⁴ φαίνεται
 ὅτι ἡ διήγησις Νικηφόρου τοῦ Καλλίστου νὰ ἐνέπνευσε ἀμφιβολίας τινὰς
 δι' ὃ ὁ σοφὸς Γάλλος λέγει :

« Sed an ab illo excitatum primum fuerit, scrupulum injicit idem

1.—ΝΙΚ. ΚΑΛ. ΞΑΝΘΟΠ. *Περὶ ουστάσεως κ.τ.λ. σ. 16.*

2.—ΤΑ ΠΑΤΡΙΑ ΚΩΝ/ΠΟΛΕΩΣ, *ἔκδ. Preger III §. 142. σελ. 259-260.*

—A. BANDURI. *Imp. Orient. τόμ. I. Βιβλ. III. τμ. III, §. 159. σ. 56.*

3.—Constantinopolis Christiana, *Βιβλ. IV. Κεφ. XV. §. XIII.*

4.—ΠΡΟΚΟΠΙΟΣ ΚΑΙΣΑΡΕΥΣ. *Λόγος I. Κεφ. III σελ. 184-5.*

« Nichphorus, qui à Leon M. conditum refert in miraculi memoriam, quod....»

Ὁ Marin παραδέχεται τὴν περιγραφὴν τοῦ Καλλίστου Ἀββασανίστου.¹

Ὁ Γεδεών² παραδέχεται ἐπίσης τὴν περιγραφὴν ἀλλ' ὑστερώτερον ἐπιφέρει ἐπὶ τῶν πρώτων συμπερασμάτων καὶ λέγει :

« Κατὰ τοὺς μυθολόγους, οἷς συντάσσεται καὶ ὁ κατὰ τὸν XIV αἰῶνα γράφων Νικηφόρος ὁ Κάλλιτος, ὑπῆρχε πρὸ τοῦ Ἰουστινιανοῦ ἡ «Πηγὴ τῶν ἱαμάτων» μικρὸν ἐκκλήριον, ἐν ᾧ διέμενον εἰς μοναχός, ἡ μέγας ναὸς κτισθεὶς ὑπὸ Λέοντος τοῦ Θρακῆς».³

Ἡ τοῦ Νικηφόρου Καλλίστου περιγραφή περὶ τοῦ Ἰου ναοῦ τῆς Πηγῆς παρουσιάζει πάντα τὰ στοιχεῖα ἐνὸς μυθεύματος ἄνευ βάσεων.

Ὁ προρρηθεὶς Ἐκκλησιαστικὸς συγγραφεὺς ἀκμάσας κατὰ τὸν XIV αἰῶνα ἀντιλέγει εἰς τὰς τόσον καθαρὰς διαβεβαιώσεις ἐνὸς συγγραφέως τοῦ VI αἰῶνος, διαβεβαιώσεις ἐπαναλαμβανόμεναι εἰς τοὺς μεταγενεστέρους αἰῶνας ὑπὸ ἄλλων.

Ὁ Κάλλιτος ὅστις νεώτατος ὢν (κατὰ τὸ 36ον ἔτος τῆς ἡλικίας του) ἔφερεν εἰς τέλος τὴν Ἐκκλησιαστικὴν αὐτοῦ ἱστορίαν, φαίνεται ὅτι οὐχὶ μόνον διεσκέυασε πόνημά τι συγγραφὴν πολὺ προγενεστέρας τῆς ἐποχῆς του, ἀλλὰ καὶ ἐδέχθη ἀνεξελέγκτως καὶ τοὺς μύθους οὓς ἄνευ ἀμφιβολίας διηγήθησαν αὐτῷ οἱ τῆς Πηγῆς μοναχοί, πρωτοστατοῦντος μάλιστα τοῦ ἐπὶ τῶν ἡμερῶν του ἀκμάσαντος μοναχοῦ ἐκείνου Μακαρίου ὅστις διὰ τῆς μεταλήψεως τοῦ θείου ἀγιάσματος τῆς Πηγῆς θεραπευθεὶς ἐκ τῆς ἐπὶ 16 ἔτη κατατροχύσης αὐτῷ ἀσθενείας, μοναχὸς μετέπειτα ἐν τῇ περιωνύμῳ Μονῇ ἐγένετο.

Ὁ Κάλλιτος εἶχεν εἰς τὴν διάθεσίν του οὐχὶ μόνον τὴν συγγραφὴν τοῦ Προκοπίου ἐξ ἧς ἀνιήσας ὀλόκληρον φράσιν τῆς περιγραφῆς του ἐθεώρησε περιττὸν νὰ μνημονεύσῃ τὴν πηγὴν, ἐξ ἧς ἠρύσθη ταῦτα παραθέτων αὐτολεξεὶ ὀλόκληρον τὴν φράσιν ἐκ τῆς περιγραφῆς τοῦ δευτέρου, ἀλλὰ καὶ διεσκέυασε μάλιστα, ὅσον ἀφορᾷ τὴν ἀπαρίθμησιν τῶν θαυμάτων, τὸ πρὸ αὐτοῦ κατὰ τὸν XII αἰῶνα, ὡς προείπομεν, συγγραφὴν πόνημα.

Ἐὰν ὁ Λέων ἤγειρε πράγματι τὸν ναὸν οὗτινος ἡ περιγραφή τόσον χαριέντως πηγάζει ἐκ τῆς γονίμου φαντασίας τοῦ Νικηφόρου, πῶς δυνάμεθα νὰ πιστεύσωμεν ὅτι ὁ ναὸς οὗτος ἐξηφανίσθη ἡμῖν μόλις αἰῶνα μετὰ τὴν ἀνέγερσίν του ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ Ἰουστινιανοῦ μὴ ἀφῆνων μάλιστα ἄλλα ἴχνη τοῦ προσφάτου παρελθόντος, εἰμὴ τὸ «μικρόν», ὡς λέγει ὁ Ἀνώνυμος,

1.—ABBÉ MARIN. Les Moines de Constantinople. Livre I. Les Monastères σελ. 20-21.

—πρβ. ἐπίσης BARONIUS, α. 457.

2.—Ἡ Ζωοδόχος Πηγὴ, σ. 18-20.

3.—Βυζαντινὸν Ἐορτολόγιον, σ. 125.

« ἐκκλήριον» Ἐπὶ τοῦ προκειμένου ὁ λόγιος τοῦ XII αἰῶνος αὐτολεξεὶ λέγει « Μετὰ δὲ τινὰς χρόνους τῆς βασιλείας λαβόμενος, τὸ μέχρι καὶ νῦν βλέπομενον ὑπερθεὶς τῆς ἱερᾶς πηγῆς ᾠκοδόμησε «Καταφύγιον».

Ἀλλὰ πῶς εἶναι δυνατόν νὰ παραβληθῇ ἐν «Καταφύγιον» μετὰ τὸν δι' οὗ ὁ Νικηφόρος λέγει: «ἐξαισίον οἶον ἰδόντι, κρεῖττον δὲ ἢ λέγειν.»¹

Ὁ ἀξιόπιστος Προκόπιος μνημονεύει ἐνὸς δάσους κυπαρίσσω, ἐνὸς λειμῶνος μετὰ ἄνθη, ἐνὸς ἀληθοῦς παραδείσου, αὐτὴν ταύτην τὴν πηγὴν τὴν «ἀψοφητὴ βλύζουσαν γαληνὸν τὸ ὕδωρ καὶ πότιμον», δὲν σημεῖοι ὅμως οὐδὲν λείψανον ναοῦ τινοῦ.

Ὁ τόπος, λέγει ὁ Προκόπιος, ἦτο κατάλληλος διὰ τὴν θέσιν ἐνὸς ἐκκληρίου «ἱεροπρεπῆ ἐπιεικῶς πάντα,» ἐὰν δὲ ὑπῆρχε αὐτόθι καὶ τὸ παραμικρότερον κτίσμα, διατὶ δὲν κάμνει ὁ σύγχρονος Ἰουστινιανοῦ τοῦ Μεγάλου ὑπαινιγμὸν τινα ;

Πῶς δυνάμεθα ἐξ ἄλλου νὰ παραδεχθῶμεν ὅτι ἡ θαυματουργὸς Πηγὴ μετὰ τὴν βασιλείαν τοῦ Λέοντος τοῦ Θρακῆς (457—474) ἔπεσε εἰς λήθην εὐθὺς ἀμέσως ἐπὶ τῆς ἐποχῆς Ἰουστινιανοῦ τοῦ Μεγάλου ἐντὸς χρονικοῦ διαστήματος κυμαινομένου μεταξὺ 50 ἢ καὶ 100 τῶν ἐτῶν ;

Φρονῶ ὅτι Ἰουστινιανὸς ὁ Μέγας πρέπει νὰ λογίζεται ὁ ἀληθὴς κτίτωρ τοῦ ναοῦ τῆς Πηγῆς καὶ οὐχὶ ὁ ἀνακαινιστὴς τούτου.

Νικηφόρος ὁ Κάλλιτος, συλλέξας ἀδιακρίτως καὶ ἀνεξελέγκτως τὰς ἀπιθάνους παραδόσεις τῶν συγχρόνων του μοναχῶν παρέδωκε ταύτας γραπτῶς εἰς ἡμᾶς ὡς γεγονότα βέβαια.

Φρονῶ ὅτι ὁ Ἐκκλησιαστικὸς Συγγραφεὺς οὗτος οὐδόλως συνετέλεσε εἰς τὴν διασάφησιν τῆς ἱστορίας τῶν πρώτων μοναστικῶν ἰδρυμάτων τῆς βασιλευούσης.

Τὸ κῆρος τῶν λεγομένων τοῦ Προκοπίου ἐπιβεβαιοῦται καὶ ὑπὸ τοῦ Κεδρηνοῦ καὶ τοῦ Ζωναρά, ἐξ ὧν ὁ πρῶτος μάλιστα προσδιορίζων καὶ τὴν χρονολογίαν λέγει ὅτι Ἰουστινιανὸς ὁ Μέγας ἀνήγειρε τὸν ναὸν τὸ 36ον ἔτος τῆς βασιλείας του, τοῦτέστι τὸ 559 ἢ 560.

24. ΝΑΟΣ ΕΙΡΗΝΗΣ

Ἀπὸ τῶν χρόνων τοῦ Ἰουστινιανοῦ μέχρι τῆς Αυτοκρατορίας Εἰρήνης ἡ πρωτεύουσα ὑπέστη πολλὰς ἐχθρικὰς ἐπιδρομὰς καὶ πολιορκίας καὶ κατὰ

1.—ΝΙΚ. ΚΑΛ. ΞΑΝΘΟΠΟΥΛΟΥ. Περὶ συστάσεως κ.τ.λ. σ. 14.

ταύτας οί ἔξω τῶν τειχῶν τῆς πόλεως κείμενοι ναοί, μοναὶ καὶ παλάτια ὑπέστησαν τρομερὰς καταστροφάς, ἐκτὸς ἐκείνων, τὰς ὁποίας ἐπέφερον οἱ φοβεροὶ σεισμοί, οἱ ὁποιοὶ πολλάκις εἰς ἔρειπια μετέβαλον τὰ πάντα.

Νικηφόρος ὁ Κάλλιστος λέγει ὅτι ὁ τοῦ Ἰουστινιανοῦ ναὸς «ἅμα μὲν « τῷ πολλῷ καὶ νεωτερίζοντι χρόνῳ κατασεισθέν, καὶ μηδὲ ὅποιον τὰ πρῶτα « γέγονε θεωρούμενον, ἄτε ὑπὸ σεισμῶν διαφόρων κατεργασθέν, καὶ αὐθις « χερσί, καὶ δαπάναις βασιλέως ἀνεγερθέν, καὶ πάλιν ἐρειπωθέν, ὡς κατὰ « καιρὸν μοι λελέξεται.»¹

Ἰουστινιανὸς II ὁ Ρινότμητος [685—695 καὶ ἐκ δευτέρου 705—711], προσφυγῶν εἰς τοὺς Χαζάρους καὶ νυμφευθεὶς τοῦ Χαγάνου τὴν θυγατέρα ἢ σύζυγον, γενομένην Χριστιανὴν καὶ μετονομασθεῖσαν Θεοδώραν, διὰ τῆς ἀξιοθαυμάστου ἐνεργητικότητός του ἐλυτρώθη ἐκ τῶν χειρῶν τῶν κατ' αὐτοῦ ἀποσταλέντων ὑπὸ τοῦ βαρβάρου ἡγεμόνος, δελεασθέντος διὰ τῶν χρημάτων τῶν Ἑλλήνων.

Μετ' ὀλίγων πιστῶν διαφυγῶν, μετ' ἐπίπονον πλοῦν ἐπὶ ἀλιάδος, εἰς τὰς ἐκβολὰς τοῦ Δουνάβεως, προσέλαβεν εἰς τὴν φιλίαν του τὸν διάδοχον τοῦ Ἀσπαρουχ Τερβέλην, τὸν ἡγεμόνα τῆς Βουλγαρίας. Ἐπὶ κεφαλῆς δὲ στρατοῦ Βουλγάρων καὶ Σλαύων ἐφθάσε τῷ 705 εἰς Κως)πολιν, ἣν διὰ δόλου κατέλαβε.

Κατὰ τὴν περίστασιν ταύτην δεινὴν ὑπέστη λεηλασίαν ἢ ἔξω τῶν τειχῶν χώρα ὑπὸ τῶν Βουλγάρων, ὡς ἱστορεῖ ὁ Χρονογράφος Θεοφάνης λέγων:

«Καὶ ἕως τῆς Χρυσῆς Πόρτης διαδραμόντων καὶ τὴν ἅπασαν Θράκην « αἰχμαλωτισάντων».²

Ποία ὑπῆρξεν ἡ τύχη τοῦ ναοῦ τῆς Πηγῆς κατὰ τὴν μεγάλην ταύτην τῶν Βουλγάρων ἐκστρατείαν; Ἡ μὲν πρωτεύουσα ἐτιμωρήθη τότε ὑπὸ τοῦ ἐκ τῆς ὀργῆς μανιώδους αὐτοκράτορος, τὰ ἔξω τῶν τειχῶν θὰ ὑπέστησαν ἀναμφιβόλως τὴν δοκιμασίαν τῆς μανίας τῶν Βαρβάρων, συνεπικούρων τοῦ Ρινοτμήτου.

Διακόσια πενήκοντα ἔτη περίπου μετὰ τὴν ὑπὸ τοῦ Ἰουστινιανοῦ τοῦ Μ. ἀνέγερσιν τοῦ ναοῦ τούτου, καταπεσόντος ὑπὸ σεισμοῦ, ἀνφοδομήθη τὸ

1.—ΝΙΚ. ΚΑΛ. ΞΑΝΘ. *Περὶ συστάσεως κ.τ.λ.* σ. 15.

Περὶ τῶν ἀνακαινίσεων τοῦ ναοῦ τῆς Πηγῆς βλ. ἐπίσης καί:

—BARONIUS, anno 467. ἡ' 4-7

—BOUVY. *Etudes préparatoires au congrès eucharistique à Jerusalem en 1893, Paris 1893.* in-12 σελ. 237.

—BOUVY. *Souvenirs chretiens de Constantinople, Paris 1896.* σ. 52.

—HAGIOGRAPHI BOLLANDIANI. *Bibliotheca hagiographica graeca* σελ. 83 n. 63, 64,

2.—ΘΕΟΦΑΝΗΣ τ. I. σ. 586

τρίτον παρὰ Εἰρήνης τῆς Ἀθηναίας, συζύγου Λέοντος Δ' τοῦ ἐκ τῆς Χαζάρων, μετὰ τοῦ υἱοῦ τῆς Κωνσταντίνου.

Εἰρήνη ἢ ἔξ Ἀθηνῶν, ἥτις συνεκάλεσε τὴν ὑπὲρ τῶν ἁγίων εἰκόνων Ζ' Οἰκουμενικὴν Σύνοδον ἐν Νικαίᾳ τῆς Βιθυνίας, ἀνφοδομήσε λοιπὸν τὸν ναὸν αὐτόν, ὡς μαρτυρεῖ Νικηφόρος ὁ Κάλλιστος, ὅστις λέγει: «Ἀλλὰ καὶ » ἡ βασιλις αὕτη (ἢ Εἰρήνη) πρώτη τὴν ἐκείνου θεανδρικήν εἰκόνα καὶ τῆς « αὐτὸν τεκούσης καὶ εὐεργέτιδος, ἐκ τοῦ μέσου τῇ αἰρέσει γεγεννημένοι, πά- « λιν ἀνέστησε καὶ αὐτὴν δὲ τῷ ταύτης νεῷ συνανίστησι.»

Οὕτω τρίτη κτιόρισα τοῦ ναοῦ τῆς Πηγῆς εἶναι ἡ Αὐτοκράτειρα Εἰρήνη ἢ Ἀθηναία, ἢ μᾶλλον δευτέρα κτιόρισα, ἐὰν παραδεχθῶμεν ὡς μύθευμα τὴν περιγραφὴν τοῦ Καλλίστου περὶ τοῦ ναοῦ τοῦ Λέοντος, ὅστις, κατὰ τὸν Ἀνώ- νυμον λόγιον τοῦ 12ου αἰῶνος, «ὑπερθεν τῆς ἱερᾶς Πηγῆς ὀφοδόμησε Κατα- φύγιόν» τι καὶ ὄχι ναόν.

Γεννάται ἐν τούτοις τὸ ζήτημα, ἂν ὁ ὑπὸ τοῦ Ἰουστινιανοῦ οἰκοδομη- θεὶς ναὸς τῆς Θεοτόκου τῶν Πηγῶν ὑπῆρχεν ἢ οὐ ἐπὶ τῶν ἡμερῶν τῆς Εἰ- ρήνης. Ἐξ ὅλων τῶν ἱστορικῶν πληροφοριῶν ἃς ἔχομεν, πρέπει νὰ παρα- δεχθῶμεν ὅτι ὁ ναὸς κατεστράφη μέχρι θεμελίων εἴτε ἐν μιᾷ ἐχθρικῇ ἐπι-δρομῇ, εἴτε, πιθανώτερον, ἐκ σεισμικῆς δονήσεως ἐπισυμβάσης μετὰ τὸν θά- νατον Ἰουστινιανοῦ τοῦ Μεγάλου καὶ μέχρι τῆς εἰς τὸν θρόνον τοῦ Βυζαν- τίου ἀναρρήσεως τῆς Εἰρήνης (797—802).

Σχετικῶς τὰ Πάτρια Κων/πόλεως ἱστοροῦσι: «Ὑπὸ σεισμοῦ δὲ συμ- « πτωθεῖσαν τελείως ἀνήγειρεν αὐτὴν Εἰρήνη ἢ Ἀθηναία σὺν τῷ υἱῷ αὐ- « τῆς Κωνσταντίνῳ ἐπεὶ πρὸ τῆς Εἰρήνης σξ' ἔτη διήλθον».¹

Παρατίθημι ἐνταῦθα τοὺς κυριωτέρους σεισμοὺς σὺν τῇ χρονολογίᾳ αὐ- τῶν τοὺς ἐπισυμβάντας ἐν Κων/πόλει ἐντὸς τοῦ χρονικοῦ διαστήματος τοῦ μεσολαβοῦντος μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ἰουστινιανοῦ τοῦ Μεγάλου καὶ τῆς ἀναλήψεως τῆς ἀρχῆς ὑπὸ Εἰρήνης τῆς Ἀθηναίας.

Ἐκεῖνος ἀναφέρει μέγαν σεισμὸν γενόμενον ἐν Κων/πόλει τῇ 10 Μαΐου 583.² Ἄλλος σεισμὸς συνέβη ἐν τῇ πρωτεύουσῃ τῇ 20 Ἀπριλίου 611 μνημονευόμενος ὑπὸ τοῦ συντάκτου τοῦ Χρονικοῦ Πασχαλίου.³

1.—ΠΑΤΡΙΑ ΚΩΝ/ΠΟΛΕΩΣ ἔκδ. Preger III. §. 142 σ. 259-60.

—Γ. ΚΩΔΙΝΟΣ σ. 110 «Ὑπὸ σεισμοῦ δὲ συμπτωθεὶς ἐκτίσθη πάλιν παρὰ Εἰρήνης « τῆς Ἀθηναίας, ἔχων ὁ ναὸς ἀφ' οὗ ἐκτίσθη ἕως τῆς Ἀθηναίας Εἰρήνης ἔτη διακόσια ἑβδο- « μήκοντα ἑπτὰ».

—ἘΚΕΙΝΟΣ ἀναγιγνώσκει 270 (Du Cange C. C. Βιβλ. IV, Κεφ. XV. §. XIII).

—ἘΚΕΙΝΟΣ λέγει 227 (Ζωοδόχος Πηγὴ σ. 35).

2.—Γ. ΚΕΔΡΗΝΟΣ τ. I. σ. 691.

3.—ΧΡΟΝΙΚΟΝ ΠΑΣΧΑΛΙΟΝ τ. I. σ. 702.

Δὲν γνωρίζομεν ἂν κατὰ τοὺς ἀνωτέρω σεισμοὺς συνέβησαν καταστροφαι ἐν τῇ βασιλευσίᾳ.

Τῇ 25 ἢ 26 Ὀκτωβρίου 740, ἤτοι κατὰ τὸ 24 ἔτος τῆς βασιλείας Λέοντος τοῦ Ἰσαύρου (717—741) συνέβη ὁ καταστρεπτικώτερος καὶ φρικωδέστερος τῶν σεισμῶν, διαρκέσας ἐπὶ ἔνδεκα μῆνας, ὁ ὀνομασθεὶς κατ' ἔξοχὴν μέγας.

Ὁ παρὰ τοῖς Συναξαρισταῖς καὶ Μηναίοις σημειούμενος ὡς γενόμενος « τῷ εἰκοστῷ τετάρτῳ ἔτει τῆς βασιλείας Λέοντος τοῦ Ἰσαύρου Ἰνδικτιῶνος « ἐνάτης, εἰκοστῇ ἕκτῃ Ὀκτωβρίου».

Τοῦ φοβεροῦ τούτου σεισμοῦ προηγήθη ἄκλονος ἐποχὴ 129 ἐτῶν.¹

Ὁ περὶ οὗ ὁ λόγος σεισμός διήρκεσεν ἐκ διαλλειμμάτων ἐπὶ ἔνδεκα ἢ δώδεκα μῆνας καταρτίψας τὸ ἐπὶ τῆς Χρυσῆς Πύλης ἄγαλμα τοῦ αὐτοκράτορος Θεοδοσίου τοῦ Μεγάλου, τὴν στήλην τοῦ Ἀρκαδίου ἐν τῷ Ξηρολόφῳ, οἰκίας πολλὰς καὶ ναοὺς καὶ μονὰς, τὰ χερσαῖα τῆς πόλεως τείχη, πολλοὺς θανατώσας, καὶ ζημιώσας πολλὰς πόλεις καὶ χωρία ἐν Θράκῃ.

Ἡ ἐκκλησία μνημονεῖ κατ' ἐκείνην τὴν ἡμέραν τὸν σεισμόν τοῦτον, « Τῇ αὐτῇ ἡμέρᾳ 26 Ὀκτωβρίου μνήμη τοῦ Μεγάλου καὶ φρικώδους σεισμοῦ». Τὸν σεισμόν τοῦτον ἀναφέρουσιν πλεῖσθ' ὅσοι βυζαντινοὶ συγγραφεῖς.² Τὰ τῆς πόλεως χερσαῖα τείχη ἐντελῶς σχεδὸν κατέπεσον.

Πολλὰ ἐπιγραφὰ ἐπὶ τῶν πύργων τοῦ ἔσω τείχους μνημονεύουν τὰς ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος Λεοντος τοῦ Ἰσαύρου μετὰ τοῦ υἱοῦ του καὶ συναρχοντος Κωνσταντίνου Κοπρωνύμου γενομένας ἀνακαινίσεις.

Ἐπὶ τοῦ 9ου πύργου πρὸς βορρᾶν τῆς πύλης τῆς Πηγῆς ὑπάρχει ἡ ἑξῆς ἐπιγραφή:

« Νικᾶ ἡ τύχη Λέοντος καὶ Κωνσταντίνου τῶν
Θεοφυλάκτων δεσποτῶν καὶ Εἰρήνης τῆς
εὐσεβεστάτης ἡμῶν Αὐγούστης.»

Τόσον ἐλίπονον καὶ δαπανηρὸν ἦτο τὸ ἔργον τῆς ἀνακαινίσεως τῶν ἐκ τοῦ σεισμοῦ καταπεσόντων τειχῶν, ὥστε ὁ Αὐτοκράτωρ Λέων ὁ Ἰσαυρος πρὸς εὐρεσίαν τοῦ ἀπαιτουμένου χρημάτων, τοῦ ἀναγκαιοῦντος διὰ τὴν ἀνοικοδόμησιν αὐτῶν, ἠναγκάσθη ν' αὐξήσῃ τοὺς φόρους καὶ ἐπέβαλε τὸ λεγόμενον Δικέρατον,³ ἤτοι φόρον 2 κερατίων ἀργύρου κατὰ κεφαλὴν ὅτε, καὶ ἀνευφη-

1.—Βλ. σεισμόν 20 Ἀπριλίον, 611.

2.—ΘΕΟΦΑΝΗΣ τ. I σ. 634-5.

—Γ. ΚΕΔΡΗΝΟΣ τ. I σ. 882.

—Α. ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΟΣ σ. 180.

—Ι. ΖΩΝΑΡΑΣ τ. III. Βιβλ. XV, σ. 343.

3.—ΘΕΟΦΑΝΗΣ τ. I σ. 634-5.

μοῦντες οἱ ἐκ τοῦ μέρους τῶν Πρασίνων ἔκραζον: «Λέων Κωνσταντῖνον εἰς « κράτος ἐνίκησεν» ἢ, κατὰ τὴν ἀνάγνωσιν τοῦ Βανδουρίου, «Λέων καὶ Κων- « σταντῖνος ἐς κράτος ἐνίκησαν». Κατ' ἄλλους δὲ «Κωνσταντῖνος καὶ Θεοδό- « σιος εἰς κράτος ἐνίκηθησαν.»

Τῷ 790 ἐπὶ Κωνσταντίνου τοῦ βου (780—797) υἱοῦ τῆς Ἀθηναίας Εἰρήνης συνέβη μέγας σεισμός «δεκάτῳ ἔτει Κων/τίνου γέγονε φοβερώτατος¹ «ἀγνώστῳ μηνί» καίτοι ἄλλοι λέγουσιν ὅτι ὁ φοβερός οὗτος σεισμός συνέβη τῇ 7 Φεβρουαρίου, ὁ δὲ Θεοφάνης τῇ 9ῃ Φεβρουαρίου.²

Ἡ μνήμη τοῦ φοβεροῦ τούτου σεισμοῦ τελεῖται τῇ 17 Μαρτίου,³ εἰς τὸ Βυζαντινὸν δὲ ἡμερολόγιον ἀναγράφεται τῇ ἰδίᾳ ἡμέρᾳ.

Ἡ βασίλισσα ἐξῆλθε μετὰ τοῦ υἱοῦ της εἰς τὸν Ἅγιον Μάμαντα καὶ κατόκησεν αὐτόθι ὑπὸ σκηνάς.

Ὁ χρονογράφος Θεοφάνης ἀναφέρει καὶ ἕτερον σεισμόν συμβάντα ἐν Κωνσταντινουπόλει τῷ 796 καὶ ὃν καλεῖ «πάνυ φοβερόν.»⁴

Φρονῶ ὅτι ὁ ναὸς τῆς πηγῆς δεινῶς μὲν ἐδοκιμάσθη κατὰ τὸν σεισμόν τοῦ 740, κατέπεσε δὲ εἴτε ἀπὸ τὸν σεισμόν τοῦ 790 ἢ τὸν τοῦ 796.

25. ΕΠΙΔΡΟΜΗ ΚΡΟΥΜΟΥ

Δεινὴν λεηλασίαν ὑπέστησαν τὰ περὶ τῆς βασιλίδος τῶν πόλεων ὑπὸ τῶν Βουλγάρων, συγκεκριμένως δὲ πᾶσαι αἱ ἔξω τῶν τειχῶν τῆς βασιλευσῆς μοναί, παλάτια καὶ ἄλλα κτίσματα, ὡς λέγουσιν οἱ χρονογράφοι, [κατεστράφησαν ὑπὸ τῶν ἀγρίων ὀρδῶν τοῦ ἀρχοντος τῶν Βουλγάρων Κρούμου (802—815) ἀφικομένου ἔμπροσθεν τῆς Χρυσῆς Πύλης τὸ 813—814 ἐπὶ τῆς βασιλείας Λέοντος τοῦ Ἀρμενίου (813—820).⁵

—Γ. ΚΕΔΡΗΝΟΣ τ. I. σ. 802.

—Α. ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΟΣ σ. 180.

—FINLAY History of the Byzantine Empire 37, 38.

1.—ΚΕΔΡΗΝΟΣ τ. II. σ. 23.

2.—ΘΕΟΦΑΝΗΣ τ. I σ. 719-20.

3.—ΣΥΝΑΞΑΡΙΣΤΗΣ

4.—ΘΕΟΦΑΝΗΣ τ. I. σ. 728.

5.—ΣΥΜΕΩΝ ΜΑΓΙΣΤΡΟΣ σ. 614.

—ΣΥΓΓΡΑΦΗ ΧΡΟΝΟΓΡΑΦΙΟΥ σ. 342-4.

—Γ. ΜΟΝΑΧΟΣ I. 765.

—ΘΕΟΦΑΝΗΣ τ. I. σ. 785-6.

—Α. ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΟΣ σ. 207-8.

26. ΝΑΟΣ ΘΕΟΔΩΡΑΣ

Πεντήκοντα ἢ ἐξήκοντα ἔτη μετὰ τὴν ὑπὸ τῆς Ἀθηναίας Εἰρήνης ἀνεγερσιν τοῦ ναοῦ κτιτόρισα αὐτοῦ ἐκηρύχθη ἢ εὐσεβῆς αὐτοκράτειρα Θεοδώρα, ἢ εὐφυῆς καὶ δραστηρία βασιλομήτωρ ἢ ἀναστηλώσασα τῷ 843 τὰς ἀγίας εἰκόνας.

Αὕτη συνετέλεσε μεγάλως εἰς τὴν συντήρησιν τοῦ ναοῦ τῆς Πηγῆς, προικοδοτήσασα τοῦτον διὰ κτημάτων, ἅτινα καὶ ἀφιέρωσε δι' ἐπισήμων ἐγγράφων, ὡς λέγει ὁ Κάλλιστος : «Πλείστα τῷ τεμένει ταύτης ἐπεβράβευσε, χρυσαῖς σφραγίσιν ἐξασφαλίσασα ταῦτα.»

Εὐθιῖσθαι παρὰ Βυζαντινοῖς, οὐχὶ μόνον ὁ τὸν ναὸν οἰκοδομῶν, ἀλλὰ καὶ ὁ πλούσια κομίζων δῶρα εἰς αὐτόν, νὰ λογίζεται κτίτωρ καὶ νὰ ζωγραφίζῃ μάλιστα ἑαυτὸν κρατοῦντα τὸν ναὸν ἢ τὸ προσφερόμενον δῶρον ὡς ἐζωγραφίζοντο ἐπίσης καὶ οἱ ἀπὸ νόσον θεραπευόμενοι νὰ δωροφοροῦν τῷ ναῷ τὴν τὸ θαῦμα παριστῶσαν εἰκόνα.

Συναφῶς γινώσκομεν ὅτι Ἰουστινιανὸς ὁ Μέγας ἐθέσπισε διὰ Νεαρᾶς ¹ ὅπως οἱ συντελοῦντες εἰς τὴν ἀνακαίνισιν τῶν εὐκτηρίων οἴκων, δύναται νὰ ὀνομάζωνται κτίτορες : «Οὕτω καὶ ἔσται αὐτῷ καὶ ἱεροῦ οἴκου κτίστην κληθῆναι.»

Δικαίως λοιπὸν ἢ Θεοδώρα ἐκηρύχθη 3η κτιτόρισα τοῦ περιωνύμου ναοῦ τῆς Πηγῆς.

27. ΝΑΟΣ ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ Ι ΤΟΥ ΜΑΚΕΔΟΝΟΣ

[867—886].

Ἡ ἐξωραΐσις καὶ ὁ διάκοσμος τῶν ναῶν ἠϋζανεν ἐφ' ὅσον προέβαινον οἱ χρόνοι κατ' ἀντιπεπονητότα λόγον τῆς εὐλαβείας τῶν συντελούντων εἰς τὴν ἀνοικοδόμησιν καὶ τὸν ἀνακαινισμόν αὐτῶν κτιτόρων. Μεταγενέστεροι αὐτοκράτορες προσέθετον ἐτέρας οἰκοδομὰς καὶ παραρτήματα δι' ὧν ἠϋζανον τὸν περὶ τὸν ναὸν ἐκτενῆ περίβολον.

Σχετικῶς ἀπαντῶμεν τὰ ἐξῆς παρὰ τῷ Καλλίστῳ. «Ἐς ὕστερον δὲ καὶ

1.—NOVEL LXVII, 2.

« τινες προσθήκαις οἰκοδομημάτων τὸν χῶρον ἐσέμνυναν, κάλλος περιεργότερον περιθέμενοι καὶ ὠραιότεραν τῷ τόπῳ ἐπαγαγόντες εὐπρέπειαν.» ¹

Κατὰ τὸ τρίτον τέταρτον τοῦ ΙΧ' αἰῶνος τὸ Βυζάντιον ἐπέπρωτο νὰ ὑποφέρῃ ἀπὸ νέαν περίοδον συχνῶν καὶ σφοδρῶν σεισμῶν, τῶν κλονιζόντων ἀπὸ καιροῦ εἰς καιρὸν τὴν θεοφρούρητον πόλιν.

Οὕτω πλείστοι σεισμοὶ ἐγένοντο : ὡς οἱ ἐπὶ Φωτίου, Πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως ² κατὰ τὰ ἔτη 857—867 καὶ 877—888, οἱ, ὁ κατ' Αὐγουστον καὶ Σεπτέμβριον τοῦ 860 ³ διαρκέσας ἐπὶ τεσσαρακονθήμερον ⁴ [1 Αὐγούστου—7 Σεπτεμβρίου 860]. Ὁ σεισμὸς οὗτος δὲν πρέπει νὰ συγγέεται μὲ τὸν περὶ τὰς ἀρχὰς Αὐγούστου 861 ⁵ γενόμενον.

Ὁ ἱερὸς Φώτιος ὡς ποιμὴν καλὸς ἐνθαρρύνων ἐν ταῖς δειναῖς δοκιμασίαις τὸ καταθορυβηθὲν πνευματικὸν αὐτοῦ ποίμνιον, ἀπαγγέλλει τῇ 8 Σεπτεμβρίου 860 ὁμιλίαν «Περὶ ἐλεημοσύνης» ⁶ προτρέπων τοὺς δυναμένους νὰ συνδράμωσι τοὺς πάσχοντας ⁷ καὶ ἐγκωμιάζει λίαν ἐπαινετικῶς τῶν πλουσίων τὸ φιλόπτωχον. ⁸

Κατὰ τὸν σεισμόν τοῦτον κατέπεσε καὶ ἡ περιώνυμος Μονὴ τῆς Θεοτόκου τῶν Ὁδηγῶν, ⁹ ἣν ἀνίδρυσεν ἐκ βάθρων Μιχαὴλ ὁ ΙΙΙ τῇ παροτρύνσει τοῦ ἱεροῦ Φωτίου.

Τῷ 861 Αὐγούστου 16 ¹⁰ συνέβη ἐν Κωνσταντινουπόλει μέγας σεισμός, διαρκέσας ἐκ διαλειμμάτων ἐπὶ 40 ἡμέρας, καθ' ὃν κατέπεσε καὶ τὸ ἐν τῇ Χρυσῇ Πύλῃ ἄγαλμα τῆς Νίκης.

Ὁ λιὸς τῆς πρωτεύουσας ἀπέδωκε τότε τὰς σεισμικὰς ταύτας δονήσεις

1.—ΝΙΚ. ΚΑΛ. ΞΑΝΘΟΠ. *Περὶ συστάσεως κτλ.* σ. 14.

2.—HERGENRÆTHER. *Τρίτομος συγγραφὴ ἐπιγραφουμένη "Φώτιος ὁ Πατριάρχης Κων/λεως"*, τ. I. σ. 464.

3.—MURALT. *Βυζ. Χρ. εἰς χρ.* 859 πρὸς 860 Αὐγούστος—Σεπτέμβριος.

4.—HERGENRÆTHER, *ἐνθ' ἀνωτ.*

—ΝΙΚΗΤΑ ΔΑΒΙΔ ΤΟΥ ΠΑΦΛΑΓΟΝΟΣ. *Βίος Ἰγνατίου Πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως ἐν Migne τόμ. PE* σ. 321.

5.—JAGER *Histoire de Photius* σ. 81-2.

—HERGENRÆTHER. *ἐνθ' ἀνωτ.* τ. I. σ. 464.

—HEFELE. *Concilien geschichte* σ. 243.

6.—ΦΩΤΙΟΥ ΟΜΙΛΙΑΙ. 'Ομιλία ΜΗ'.

7.—ΦΩΤΙΟΥ ΕΠΙΣΤΟΛΑΙ. *Γεωργίῳ Διακόνῳ καὶ Ξενοδόχῳ*, ἀρ. ΡΠΕ' σ. 511.

—HERGENRÆTHER *ἐνθ' ἀνωτ.* τ. II. σ. 726.

8.—ΦΩΤΙΟΥ ΕΠΙΣΤΟΛΑΙ 'Αναστασίῳ Φορολόγῳ, ἀρ. ΡΜ' σ. 454.

—HERGENRÆTHER, *ἐνθ' ἀνωτ.* τ. II σ. 729.

9.—ΣΥΝΕΧΕΙΑ ΘΕΟΦΑΝΟΥΣ. *Βιβλ. IV* σ. 204.

—LABARTE. *Le Palais de C/ple et ses abords* σ. 99-208.

10.—JAGER. *Histoire de Photius* σ. 81.

—HERGENRÆTHER *ἀντίθι*, τ. I. σ. 464.

—ΣΥΝΑΞΑΡΙΣΤΗΣ ΝΙΚΟΔΗΜΟΥ τ. II. σ. 32.

εις την κατά του Πατριάρχου Ἰγνατίου (846—857 καὶ 867—877) γενομένην καταδρομήν, καθαιρεθέντος ὑπὸ τῆς Συνόδου τοῦ 861.

Οἱ σεισμοὶ ἐξηκολούθουν δονοῦντες τὴν βασιλεύουσαν, ὃ δὲ λαὸς ἐ-ἐκραύγαζε ὅτι δὲν θέλουσι παύσει οὗτοι ἂν δὲν ἐπιστρέψῃ ὁ Πατριάρχης Ἰγνάτιος, ὅστις καὶ ἐπανῆλθεν εἰς Κων/πολιν τῆ 23 Μαΐου 862.¹

Τῆ 16 Μαΐου² τοῦ ἔτους 866, ἡμέρα τῆς Ἀναλήψεως.³ Κατ' ἄλλους, ὁ σεισμός οὗτος συνέβη τῷ 865,⁴ λησμονοῦν ὁμως ὅτι τῷ 865 ἡμέρα τῆς Ἀναλήψεως ἦν ἡ 31 Μαΐου. Ἄλλοι, πάλιν, λέγουσιν ὅτι ὁ σεισμός οὗτος συνέβη τῷ 862,⁵ ὅποτε πάλιν ἡ ἑορτὴ τῆς Ἀναλήψεως ἦν τῆ 28 Μαΐου.

Τὸν σεισμόν τῆς 16 Μαΐου 866 μνημονεύουσιν πολλοὶ βυζαντινοὶ συγγραφεῖς.⁶

Μετὰ τὸν σεισμόν τῆς 16 Μαΐου 866, ἐπὶ τῆς βασιλείας Μιχαὴλ τοῦ VII τοῦ Μεθυσίου (842—867),⁷ ἐξεφώνησεν ὁ ἱερός Φώτιος τὴν θανασιάν «περὶ σεισμοῦ»⁸ ὁμιλίαν, τὴν τόσον παρερμηνευθεῖσαν,⁹ πιθανώτατα δὲ τὴν 19 Μαΐου 866 ἡμέραν πρώτην Κυριακὴν, ἣτις εἴπετο μετὰ τὸν σεισμόν.

Ὁ καλὸς ποιμενάρχης ἐνθαορύνων τὸ καταπεπτωκὸς φρόνημα τῶν ἐκ τῆς θεομηνίας τεθορυβηθέντων πνευματικῶν αὐτοῦ προβάτων, ὁμιλήσας ἀπὸ τοῦ ἄμβωνος ἐξήγησε τὰ φυσικὰ τῶν σεισμῶν αἰτία, πρὸς καθησύχασιν τοῦ πεφοβισμένου αὐτοῦ ποιμνίου, λέγων ὅτι οἱ σεισμοὶ οὐδεμίαν ἀπολύτως σχέσιν ἔχουσι πρὸς τὰς ἀνθρωπίνους πράξεις καὶ ὅτι συμβαίνουν ἐκ φυσικῶν αἰτίων.

Τῆ 9 Ἰανουαρίου¹⁰ 870¹¹ ἑορτῆ τοῦ Ἁγίου Πολυεύκτου συνέβη μέγας

1.—ΣΥΝΕΧΕΙΑ ΘΕΟΦΑΝΟΥΣ Βιβλ. V σ. 196

—Γ. ΚΕΑΡΗΝΟΣ τ. II. σ. 173.

—HERGENROETHER. *ἐνθ. ἀνωτ. σ. 525.*

2.—MURALT *ἐν χρ. 865 Μαΐου 16.*

3.—I. ΖΩΝΑΡΑΣ. Βιβλ. IV, σ. 173-4.

—ΝΙΚΗΤΑ ΔΑΒΙΔ ΤΟΥ ΠΑΦΛΑΓΟΝΟΣ. Βίος Ἰγνατίου Πατριάρχου ἐν Migne τόμ. 105 σ. 530.

4.—MURALT *αὐτόθι.*

5.—JAGER Histoire de Photius σ. 98.

—HERGENROETHER, *αὐτόθι. σ. 525.*

6.—ΣΥΝΕΧΕΙΑ ΘΕΟΦΑΝΟΥΣ. Βιβλ. IV, σ. 197.

—ΣΥΜΕΩΝ ΜΑΓΙΣΤΡΟΣ σ. 677.

—Γ. ΚΕΑΡΗΝΟΣ τ. II, σ. 173-4.

—I. ΖΩΝΑΡΑΣ Βιβλ. IV σ. 173-4.

7.—ΣΥΜΕΩΝ ΛΟΓΟΘΕΤΗΣ ἐν Migne τ. ΡΘ' Στ. 736.

8.—ΦΩΤΙΟΥ ΟΜΙΛΙΑΙ 'Ομιλία ΕΘ'.

9.—ΣΥΜΕΩΝ ΜΑΓΙΣΤΡΟΣ σ. 673.

10.—Α. ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΟΣ σ. 254.

—Σ. ΜΑΓΙΣΤΡΟΣ, σ. 688.

—Γ. ΜΟΝΑΧΟΣ σ. 840.

σεισμός διαρκέσας ἐκ διαλλειμάτων ἐπὶ 40 ἡμέρας, ἐν ἀρχῇ τῆς βασιλείας (τρίτῳ ἔτει τῆς αὐταρχίας) Βασιλείου τοῦ Μακεδόνα (867—886).

Ἐκ τοῦ σεισμοῦ τούτου κατέπεσε καὶ ὁ ἐν τῷ Σίγματι ναὸς τῆς Θεοτόκου,¹ ὅθεν καὶ ὁ τόπος μετωνομάσθη Σεῖγμα² ἢ Σῆμα.³

Ἐπίσης κατέπεσε καὶ ὁ τροῦλλος τοῦ ναοῦ τῆς Θεοτόκου τοῦ Φόρου, ἐβλάβησαν δὲ πολλαὶ ἐκκλησίαι. Τὸν ἐν τῷ Σίγματι ναὸν τῆς Θεοτόκου ἀνφοδόμησε Βασίλειος ὁ Μακεδών.⁴

Πολλοί, καὶ μάλιστα οἱ τοῦ Ἱεροῦ Φωτίου ὁπαδοί, ἀπέδωκαν τότε τὸν φοβερόν τοῦτον σεισμόν εἰς τὴν ἄδικον ἔξωσιν τοῦ ἱεροῦ ἀνδρός τῆς Ἐκκλησίας.

Σύγχρονοι χρονογράφοι⁵ χαρακτηρίζουν τὸν σεισμόν τοῦτον ὡς φρικωδέστατον, «πολλὰ μὲν ἐκκλησίαι, ἔμβολοι δὲ πλείστοι καὶ οἶκοι ἠδαφίσθησαν, κτηνῶν δὲ καὶ ἀνθρώπων ἀμύθητος γέγονε πανωλεθρία.»

Ἡ σύναξις διὰ τὸν σεισμόν τοῦτον τελεῖται τῆ 10 Ἰανουαρίου, καίτοι οὗτος συνέβη τῆ 9 τοῦ ἰδίου.⁶

Περὶ τοῦ φοβεροῦ τούτου σεισμοῦ γράφουν ἐν ἐκτάσει οἱ Βυζαντινοὶ συγγραφεῖς.⁷ Κατὰ τινὰς ὁ μέγας οὗτος σεισμός συνέβη τῆ 9 Ἰανουαρίου τοῦ 869⁸ οὐχὶ δὲ τοῦ 870.

—Γ. ΚΩΔΙΝΟΣ σ. 120.

11.—ΝΙΚΗΤΑ ΔΑΒΙΔ ΤΟΥ ΠΑΦΛΑΓΟΝΟΣ. Βίος Ἰγνατίου Πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως ἐν Migne σ. 268.

—JAGER. Histoire de Photius σ. 244.

1.—Α. ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΟΣ σ. 254

—Σ. ΜΑΓΙΣΤΡΟΣ σ. 688.

—Γ. ΜΟΝΑΧΟΣ σ. 840.

—Γ. ΚΩΔΙΝΟΣ σ. 120

2.—Γ. ΚΩΔΙΝΟΣ σ. 120

3.—Γ. ΚΩΔΙΝΟΣ σ. 120.

4.—Γ. ΚΕΑΡΗΝΟΣ τομ. II, σ. 238-9.

—ΣΥΝΕΧΕΙΑ ΘΕΟΦΑΝΟΥΣ Βιβλ. V, σ. 323

—Γ. ΚΩΔΙΝΟΣ σ. 120.

5.—ΝΙΚΗΤΑ ΤΟΥ ΔΑΒΙΔ ΠΑΦΛΑΓΟΝΟΣ. Βίος Ἰγνατίου Πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως ἐν Migne τομ. ΡΕ. σ. 549

6.—Σ. ΝΑΞΑΡΙΣΤΗΣ 10 Ἰανουαρίου

7.—Α. ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΟΣ σ. 254.

—Σ. ΜΑΓΙΣΤΡΟΣ σ. 688.

—Γ. ΜΟΝΑΧΟΣ σ. 840.

—Γ. ΚΩΔΙΝΟΣ σ. 120

8.—MURALT *ἐν χρ.*

—HERGENROETHER τ. II, σ. 209-210.

—Σ. Μ. ΑΝΤΩΝΙΑΔΗΣ Ἐκφρασις τῆς Ἁγ. Σοφίας τ. I, σ. 24.

—ΣΚ. ΒΥΖΑΝΤΙΟΥ. Ἡ Κωνσταντινούπολις τ. I, σ. 27

Τὸν Ὀκτώβριον τοῦ ἰδίου ἔτους ἐν Κων/πόλει συνέβη ἕτερος σεισμός. ¹ Καὶ τὸν σεισμὸν τοῦτον, καθὼς καὶ τὸν τῆ 9 Ἰανουαρίου τοῦ ἰδίου ἔτους συμβάντα, ἀπέδιδον οἱ ὄπαδοι τοῦ ἱεροῦ ἀνδρὸς εἰς τὴν θεῖαν δίκην ² ἕνεκα τῆς κατὰ τοῦ Φωτίου παρανόμου Συνόδου, ἣτις συνεληθούσα τῆ 5 8/βρίου τοῦ 869 ³ ἐπέρανε τὰ κατὰ Φωτίου ἀναθέματα αὐτῆς τῆ 28 Φεβρουαρίου 870. ⁴

Τὸν ναὸν τῆς Πηγῆς, κατεστραμμένον, ἢ μᾶλλον ὑπὸ σεισμοῦ καταπεσόντα, Βασίλειος ὁ Μακεδὼν ἐκ θεμελίων ἀνήγειρε πολὺ τῆς προτέρας οἰκοδομῆς ὠραιότερον καὶ μεγαλοπρεπέστερον.

« Τὸν δὲ δὴ νεὸν οὕτω κατασεισθέντα καὶ διερρηκῶτα τῷ ἐκ Μακεδόνων Βασιλείῳ πρὸς βουλῆς γίνεται. » ⁵

Ἐξωγραφῆθη δὲ τότε καὶ τὸ ἐσωτερικὸν τοῦ ναοῦ διὰ μουσείου λεπτοῦ καὶ πολλοῦ χρυσοῦ.

Βασίλειος ὁ Μακεδὼν ᾠκοδόμησε καὶ τὰ περιφανέστατα Πηγαῖα καλούμενα Παλάτια, εἰς μέρος σύνδεδρον καὶ γλοερὸν, ἅτινα οἱ κατόπιν αὐτοκράτορες ἀνεκαίνιζον καὶ ἐκαλλώπιζον.

Ἐν τῇ Ἀνθολογίᾳ σώζεται δίστιχον ἕμνοῦν τὴν ὑπὸ τοῦ Βασιλείου ἀνοικοδομήσιν τοῦ ναοῦ, ἀναφέρον καὶ τὰ ὀνόματα τῶν δύο αὐτοῦ υἱῶν Κωνσταντίνου τοῦ προαποθανόντος καὶ Λέοντος τοῦ Σοφοῦ τοῦ διαδεξαμένου αὐτόν :

« Πτωθέντα κοσμεῖ τὸν ναὸν τῆς Παρθένου,
« Βασίλειός τε σὺν Κωνσταντίνῳ Λέων. » ⁶

Εὐκτήριον τῆς Θεοτόκου ἤγειρεν ἐν τῷ παλατίῳ τῶν Πηγῶν Βασίλειος ὁ Μακεδὼν, ⁷ ναὸν ἐπ' ὀνόματι τοῦ προφήτου Ἑλισσαίου ⁸ ὡς ἐπίσης καὶ ναὸν ἐπ' ὀνόματι τοῦ Ἁγίου Κωνσταντίνου ⁹ καὶ ἕτερον ἐπ' ὀνόματι τῶν 42 Μαρτύρων τῶν ἐν Ἀμορίῳ κρατηθέντων.

Κατὰ τὸν μέγαν σεισμόν, ὅστις εἰς ἐρείπια μετέβαλε τὸν ναὸν τῆς Πηγῆς, διεσώθη εἷς μοναχός, διότι, κατὰ τινὰ διήγησιν, ἢ Ἀειπάρθενος, φανεῖσα καθ' ὕπνον εἷς τινὰ τῶν μοναχῶν τῆς Ζωοδόχου Πηγῆς, προεῖπεν αὐτῷ ὅτι μέγα κακὸν μέλλει γὰ συμβῆ.

1.—ΝΙΚΗΤΑ ΔΑΒΙΔ ΤΟΥ ΠΑΦΛΑΓΟΝΟΣ. *Βίος Ἰγνατίου Πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως* σ. 268.

2.—ΦΩΤΙΟΥ ΕΠΙΣΤΟΛΑΙ. *ἐκδ. Βαλέττα* σ. 65-433.

3.—MURALT *ἐν χρ.*

4.—MURALT *ἐν χρ.*

5.—ΝΙΚΗΦΟΡΟΣ ΚΑΛΛΙΣΤΟΣ σ. 630.

6.—ANTHOLOGIA GRAECA. *ἐκδ. 1880 Βιβλ. I. ἀρ. 109.*

7.—ΣΥΝΕΧΕΙΑ ΘΕΟΦΑΝΟΥΣ *Βιβλ. V σ. 337*

8.— *ἐν ὀνόματι.*

9.— *ἐν ὀνόματι.*

Ὁ ὑπὸ τοῦ Βασιλείου Μακεδόνος οἰκοδομηθεὶς ναὸς παρέμεινε ἀβλαβής, οἷος ἠγέρθη ὑπὸ τοῦ βασιλέως τούτου, μέχρι τῶν ἡμερῶν Νικηφόρου Καλλίστου, ἦτοι ἐπὶ διάστημα τετρακοσίων καὶ πλέον ἐτῶν. Διὰ τὴν ἀνοικοδομήσιν τοῦ ναοῦ τῆς Πηγῆς ὑπὸ Βασιλείου τοῦ Μακεδόνος ἡ Συνέχεια Θεοφάνους ἀναφέρει : « καὶ τὸν ἐν τῇ Πηγῇ δὲ τῆς Θεομήτορος θεῖον ναὸν « διαπτωθέντα καὶ τὸ ἀρχαῖον ἀποβαλόντα κάλλος ἀνενεώσατό τε καὶ ὑπερ- « λάμποντα μᾶλλον ἢ περ τὸ πρότερον ἔδειξε. » ¹

Τὰ αὐτὰ γράφει καὶ ὁ Κεδρηνός. ² Νικηφόρος ὁ Κάλλιτος περιγράφων τὸν ὑπὸ Βασιλείου τοῦ Μακεδόνος ἀνοικοδομηθέντα ναὸν τῆς Πηγῆς, λέγει ὅτι ὁ Βασίλειος φιλοτιμηθεὶς γὰ ἐγείρη τὸν ἱερὸν ναὸν μεγαλύτερον καὶ ἀσφαλέστερον ἀπεφάσισε « ἐξ αὐτῶν κρηλίδων ἀνατρέψαι, καὶ παραλῦσαι τὸ « τέμενος. »

Πλὴν ὅμως ἐμποδισθεὶς ἀπὸ τινος τῶν ἀρχόντων του δὲν ἔκτισεν αὐτὸν μεγαλύτερον, ἀλλ' ἀνεκαίνισε καὶ ἠνώρθωσε τὸν δεινῶς δοκιμασθέντα ναόν, τὸν δὲ θόλον ἀνήγειρεν ἀσφαλέστερον καὶ ἐντέχνως « εἰς τὸν νῦν ὀρώμενον « μετήνεγκε κόσμον. »

Μετὰ τὴν ἀποπεράτωσιν τῆς οἰκοδομῆς καὶ τῶν ἀνακαινίσεων, οὐκ ὀλίγω ὕστερον, ἀφοῦ ἐξηράνθη ἡ ὑγρασία τῶν τοιχωμάτων, ἐγένετο ἡ διὰ λεπτοῦ μουσείου ἐπένδυσις τοῦ ἐσωτερικοῦ τοῦ ναοῦ.

Μεταξὺ τῶν τότε ἱστορηθέντων διὰ μουσείου ἦσαν ἡ Πεντηκοστὴ καὶ ἡ Κάθοδος τοῦ Ἁγίου Πνεύματος θαυμασίας παραστάσεως ἔργα.

Βασίλειος ὁ Μακεδὼν, ὡς καὶ ἀνωτέρω ἀναφέρεται, εὐθύς μετὰ τοὺς σεισμοὺς τῶν ἐτῶν 866 καὶ 870, ἐκτὸς τοῦ ἐν τῇ Πηγῇ ναοῦ τῆς Θεοτόκου, ἤρχισεν ἐπισκευάζων καὶ πάντας τοὺς ναοὺς τοὺς παθόντας ἐκ τῶν ἀλλεπαλλήλων σεισμῶν τῶν ἐπισυμβάντων ἐπὶ τῆς βασιλείας αὐτοῦ.

Μεταξὺ τῶν πολλῶν ἱερῶν ναῶν, οὓς ἐπεσκεύασεν ἢ ἐκ νέου ἀνέκτισεν ὁ Βασίλειος, κατατάσσονται οἱ ἑξῆς :

Ὁ ἐν τῷ Σίγματι ναὸς τῆς Θεοτόκου. Ὁ ναὸς τῶν Ἁγίων Ἀποστόλων. Ὁ τοῦ Εὐαγγελιστοῦ Λουκᾶ. Ὁ τοῦ Πρωτοκλήτου Ἀνδρέου ἐν τῇ Κρίσει. Ὁ τοῦ Μάρτυρος Μωκίου. Ὁ τοῦ Πρωτομάρτυρος Στεφάνου ἐν Αὐρηλιαναῖς. Ὁ τοῦ ἱερομάρτυρος Λαυρεντίου ἐν Πουλχεριαναῖς. Ὁ τοῦ μάρτυρος Αἰμιλιανοῦ ἐν τῇ Ράβδῳ. Ὁ τῆς Χριστοῦ Ἀναστάσεως καὶ Ἀναστασίας τῆς μάρτυρος ἐν τοῖς Δομνίνου Ἐμβόλοις. Ὁ τοῦ μάρτυρος Ἀκακίου ἐν τῷ Ἐπιασκάλῳ. Ὁ τοῦ μεγαλομάρτυρος Δημητρίου ἐν τῇ Ἀκροπόλει. Ὁ τοῦ Ἁγίου Φωκᾶ ἐν τῷ Σιενῳ. Ὁ τοῦ Ἀρχιστρατήγου ἐν τῷ Σωσθενίῳ. Ὁ τῶν Καλλινίκων μαρτύρων Ἐσπέρου καὶ Ζωῆς ἐν τῷ Δευτέρῳ. Ὁ τοῦ μεγάλου

1.—ΣΥΝΕΧΕΙΑ ΘΕΟΦΑΝΟΥΣ. *Βιβλ. V, σελ. 323.*

2.—Γ. ΚΕΔΡΗΝΟΣ τ. II. σ. 328.

μάρτυρος Πλάτωνος. Ὁ τῶν Τεσσαράκοντα Μαρτύρων παρὰ τὴν κινστέραν Φιλοξένου. Ὁ τῆς ὑπεραγίας Θεοτόκου ἐν τῷ φόρῳ τοῦ Κωνσταντίνου ἢ ἐν τῷ Αὐγουσταίῳ. Ὁ τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Θεολόγου κατὰ τὸ Μονόθυρον τοῦ Παλατίου. Ὁ κατὰ τὴν Χαλκὴν ναὸς τοῦ Σωτήρος. Ὁ ἐν τῷ Ἑβδόμῳ ναὸς τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Προδρόμου. Ὁ παρὰ τὴν γέφυραν τοῦ ποταμοῦ Βαρβύσου ναὸς τοῦ Καλλινίκου μάρτυρος.

Ἔτι δὲ ἀνφοδόμησε καὶ εὐαγεῖς μονάς: Τὴν τοῦ Ἁγίου Ρωμανοῦ. Τὴν τῆς Ἁγίας Ἄννης ἐν τῷ Δευτέρῳ. Τὴν τοῦ Ἀποστόλου Φιλίππου. Τὴν τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Προδρόμου ἐν τῇ Στροβυλαίᾳ. Τὴν μονὴν τοῦ προφήτου Ἠλιοῦ ἐν τῷ Πετριῳ. Τὴν τοῦ Ἰωάννου τοῦ Βαπτιστοῦ ἐν Μακεδονίαναις. «Καὶ ἄλλους δὲ ἱεροῦς οἴκους ἀμφὶ τοὺς ἑκατὸν περὶ τὴν πόλιν ἀνέστησε, πτωχοτροφεία τε καὶ ξενῶνας ἐκαινούργησε, τῶν παλαιωθέντων « πλείστα ἀνενέωσε, νοσοκομεῖα καὶ γηροκομεῖα καὶ μοναστήρια.»¹

Ἐνεκα τῆς συχνότητος τῶν ἐν Κων)πόλει συμβάντων σεισμῶν συνετάχθη ὑπὸ τοῦ ἀρίστου καὶ πολυγραφοτάτου μελωδοῦ τῆς τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας Ἰωσήφ τοῦ Ὑμνογράφου² Κανὼν «Εἰς φόβον σεισμοῦ».

Ὁ κανὼν οὗτος ἐγράφη τὸ 870, φέρει δὲ ὄνομα ἐν ἀκροστοιχίδι: «Ὡ Χριστέ, τῆς γῆς τὸν κλονόν παῦσον τάχος Ἰωσήφ.»³

Εἰς τὴν ἀκόλουθίαν ταύτην ἀνεγινώσκετο καὶ τὸ κατὰ Ματθαῖον Εὐαγγέλιον⁴ εἰς σεισμὸν οὗ ἡ ἀρχή: «Καὶ ἐμβάντι αὐτῷ (τῷ Ἰησοῦ) εἰς τὸ πλοῖον ἠκολούθησαν αὐτῷ οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ, καὶ ἰδοὺ σεισμός μέγας ἐγένετο ἐν τῇ θαλάσῃ, ὥστε τὸ πλοῖον καλύπτεσθαι ὑπὸ τῶν κυμάτων αὐτὸς δὲ ἐκάθευδε.»⁵

1.—ΣΥΝΕΧΕΙΑ ΘΕΟΦΑΝΟΥΣ. Βιβλ. II. σ. 328-5, 336-9, 340.

—ΓΕΝΕΣΙΟΥ ΒΑΣΙΛΕΙΑΙ. Βασιλ. IV. σ. 128.

—Γ. ΚΕΔΡΗΝΟΣ τ. II. σ. 238-41.

—ΣΥΝΑΞΑΡΙΟΝ. Μαΐου 2.

—ABBÉ MARIN. Les Moines de Constantinople. σελ. 31.

—LABARTE. Le palais de Constantinople et ses abords σ. 39-40, 114-149

—Α. ΠΑΣΠΑΤΗΣ Τὰ Βυζαντινὰ ἀνάκτορα σ. 318.

—Σ. ΒΥΖΑΝΤΙΟΣ. Ἡ Κων/πολις. τ. I. σ. 205, 615.

—LEBEAU, XIII, 327.

—HERGENROETHER, Photius II. 681.

2.—ΣΥΝΑΞΑΡΙΑ. 3 Ἀπριλίου. Μνήμη τοῦ δαίου Πατρὸς ἡμῶν Ἰωσήφ τοῦ Ὑμνογράφου.

—Γ. ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ Συμβολαὶ εἰς τὴν Ἱστορίαν τῆς παρ' ἡμῖν ἐκκλησιαστικῆς μουσικῆς. σ. 244-5.

3.—ΕΥΧΟΛΟΓΙΟΝ ΤΟ ΜΕΓΑ. σ. 529.

4.—ΜΑΤΘΑΙΟΥ. Κεφ. Η' 23-27.

5.—ΕΥΧΟΛΟΓΙΟΝ ΤΟ ΜΕΓΑ. 539.

28. ΕΠΙΔΡΟΜΗ ΣΥΜΕΩΝ

Ἐνα αἰῶνα μετὰ τὴν τοῦ ἀγρίου Κρούμου ἐπιδρομὴν, ἕτερος βασιλεὺς τῶν Βουλγάρων, ὁ Συμεὼν (893—927) νικήσας κατὰ κράτος περὶ τὴν Ἀγχιάλον τοὺς Βυζαντινοὺς, στρατηγουμένους ὑπὸ Λέοντος τοῦ Φωκά, ἐφορμήσας κατ' αὐτῆς τῆς πρωτευούσης ἐληλάτησε πάντα τὰ ἔξω τῶν τειχῶν χωρία.

Ἡ νέα αὕτη τῶν Βουλγάρων πολιορκία ὑπερέβη εἰς ἀγριότητα τὸ καταστρεπτικὸν ἔργον τοῦ Κρούμου.

Δὲν στερούμεθα τῶν τοσοῦτῳ λεπτολογούντων περὶ συμφορῶν τοιούτων Βυζαντινῶν χρονογράφων.¹

Ὁ Συμεὼν ἐφορμήσας λοιπὸν κατὰ τῆς πρωτευούσης τὸ 913 καὶ νικήσας τὸν Βυζαντινὸν στρατὸν ἐν τῇ πεδιάδι τῶν Πηγῶν, «ἀποστείλας ἐνέπρη- « σε οὐχὶ μόνον τὸν τῆς ὑπεραγίας Θεοτόκου ναὸν ἐν τῇ Πηγῇ, ὃν ὁ βασι- « λεὺς Ἰουστινιανὸς ἐδομήσατο»,² ἀλλὰ καὶ «τὰ ἐκεῖ ὄντα ἀνάκτορα οἱ Βούλ- « γαροὶ ἐπυρόλησαν»³ καὶ τὸ «Στενὸν ἄταν κατέκαυσαν.»⁴

Φαίνεται ὅτι ὁ ναὸς καὶ τὸ παλάτιον ἀνεκαινίσθησαν ἀμέσως, ἀφοῦ, οὐ πολλῷ ὕστερον, ἤτοι τῷ 932, ὁ Δεκαπηνὸς τὴν ἐγγονὴν του Μαρίαν, θυγατέρα τοῦ υἱοῦ του Χριστοφόρου, μετὰ τοῦ Πέτρου, διαδόχου τοῦ βασιλέως τῶν Βουλγάρων (927-969) καὶ υἱοῦ τοῦ προρρηθέντος Συμεῶν, συνέξευξεν ἐν τῷ ναῷ τούτῳ μετὰ μεγάλης πομπῆς καὶ λαμπρᾶς παρατάξεως.

1.—ΣΥΝΕΧΕΙΑ ΘΕΟΦΑΝΟΥΣ Βιβλ. VI σ. 401-2, 406.

—Σ. ΜΑΓΙΣΤΡΟΣ σ. 733, 736.

—Γ. ΜΟΝΑΧΟΣ σ. 894, 899.

—Α. ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΟΣ σ. 311

—Γ. ΚΕΔΡΗΝΟΣ τ. II. σ. 304.

2.—ΣΥΝΕΧΕΙΑ ΘΕΟΦΑΝΟΥΣ Βιβλ. VI σ. 406.

—Σ. ΜΑΓΙΣΤΡΟΣ σ. 736.

—Γ. ΜΟΝΑΧΟΣ σ. 899.

—Α. ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΟΣ σ. 311.

—Γ. ΚΕΔΡΗΝΟΣ τ. II. σ. 304.

3.—ΣΥΝΕΧΕΙΑ ΘΕΟΦΑΝΟΥΣ Βιβλ. V. σ. 323 καὶ Βιβλ. VI σ. 401-2

—Σ. ΜΑΓΙΣΤΡΟΣ σ. 733, 736.

—Γ. ΜΟΝΑΧΟΣ 894, 899.

—Ι. ΖΩΝΑΡΑΣ Β βλ. XVI-18 σελ. 470

—ΣΚ. ΒΥΖΑΝΤΙΟΣ Ἡ Κων/πολις τ. I. σ. 336.

4.—ΣΥΝΕΧΕΙΑ ΘΕΟΦΑΝΟΥΣ Βιβλ. VI σ. 406

—Γ. ΚΕΔΡΗΝΟΣ τ. II. σ. 304

—Α. ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΟΣ σ. 311.

—Ι. ΖΩΝΑΡΑΣ Βιβλ. XVI-18 σ. 470

Καὶ μετὰ τὰ μέσα τῆς Χ ἑκτονταετηρίδος ὁ ναὸς τῆς Πηγῆς ἐθεωροεῖτο περικαλλής.¹

Κατὰ τὸν ΧΙ αἰῶνα ὁ ναὸς τῆς Πηγῆς ἐχαρακτηρίζετο ὡς «ἐν τοῖς ἀνά « Βυζαντιδα πόλιν ναοῖς περιβόητος.»²

Μετὰ τὸ 1100 οἱ Ὀρθόδοξοι ἐγνώριζον αὐτὸν ὡς ἕξ ὄλων τῶν ναῶν τῆς Κωνσταντινουπόλεως τὸν περιφημότερον.

Ἐκ Βυζαντινῶν ἱστορικῶν μανθάνομεν ὅτι δὲν ἐπυρπολήθη τότε ὑπὸ τοῦ βασιλέως τῶν Βουλγάρων ὁ ναὸς τῆς Πηγῆς μόνον, ἀλλὰ καὶ αὐτὰ τὰ δώμνυμα παλάτια.

Δὲν διέφυγε λοιπὸν τότε τὴν ὀλεθρίαν μοῖραν τῆς καταστροφῆς ὁ σεπτὸς ναὸς τῆς Ζωοδόχου Πηγῆς.

Ὁ Πατριάρχης Κωνσταντίνος³ φρονεῖ ὅτι ὁ ναὸς οὗτος ἀπετεφρώθη μὲν ὑπὸ τοῦ Συμεῶνος (893-927) ἀλλ' ἐπὶ τῆς βασιλείας Ρωμανοῦ τοῦ Λεκαπηνοῦ (920-944).

Ἡ γνώμη αὕτη τοῦ Πατριάρχου εἶναι ἐσφαλμένη ἐπειδὴ Λέων ὁ Φωκᾶς τῷ 918 ἐξεδίκησε τὴν παρὰ τὴν Ἀγχίαλον ἦταν αὐτοῦ ἀναγκάσας εἰς ὑποχώρησιν τὸν ἐπὶ τὴν βασιλεύουσαν ὀρμήσαντα Συμεῶν.⁴ Ἐπειδὴ δὲ ἄλλη τοῦ βουλγάρου τούτου ἡγεμόνος ἐπὶ τὴν Κωνσταντινούπολιν ἐπιδρομὴ δὲν μνημονεύεται, ἄρα πρὸ τῆς συντριβῆς αὐτῶν ταύτης ὁ ναὸς οὗτος ἐπυρπολήθη ὑπὸ τῶν Βουλγάρων.

Βεβαίον ὄντος ὁ Ρωμανὸς ὁ Λεκαπηνὸς περὶ τὰς δυσμὰς τοῦ 920 τῆς ἀνωτάτης ἀρχῆς μετέληψε, πρόδηλος ἢ ἀνακρίβεια τῆς γνώμης τοῦ γεραροῦ τῆς Κωνσταντινιάδος συγγραφέως.

29, ΓΑΜΟΙ ΠΕΤΡΟΥ ΥΙΟΥ ΤΟΥ ΒΑΣΙΛΕΩΣ ΤΩΝ ΒΟΥΛΓΑΡΩΝ

Διὰ λόγους πολιτικῆς σκοπιμότητος ὁ αὐτοκράτωρ Ρωμανὸς ὄχι μόνον συνῆψεν εἰρήνην μετὰ τοῦ ἄρχοντος τῶν Βουλγάρων Συμεῶν, ἀλλὰ καὶ τὴν ἑαυτοῦ ἀνεψιὰν Μαρίαν ἔδωκε ὡς σύζυγον τῷ υἱῷ τούτου.

Οἱ γάμοι οὗτοι ἐτελέσθησαν ἐν τῷ ναῷ τῆς Πηγῆς, ὡς ἐκ τούτου δὲν

1.—Α. ΔΙΑΚΟΝΟΣ. σ. 64.

2.—ANNA KOMNHNH τόμ. I. Βιβλ. I. σ. 77.

3.—Κωνσταντινιάς ἔκδ. 1844 σ. 156-157.

4.—Κ. ΠΑΠΑΡΡΗΓΟΠΟΥΛΟΣ. Ἱστορία Ἑλληνικοῦ Ἔθνους τ. IV σ. 95.

θεωροῦμεν ἄσκοπον νὰ παραθέσωμεν ἐνταῦθα τὸ σχετικὸν ἀπόσπασμα τοῦ χρονολογίου.

Λέων ὁ Γραμματικὸς ἱστορῶν τοὺς βασιλικούς γάμους τοῦ Πέτρου, λέγει: «Ἐπεὶ δὲ ἀλλήλοις τὰ εἰκότα συνωμίλησαν, γράφοντες τὰ σύμφωνα τῆς « Εἰρήνης καὶ τὰ γαμικὰ ἀλλάγματα, ὀγδὴ δὲ τοῦ Ὀκτωβρίου ἐξῆλθεν ὁ « Πατριάρχης Στέφανος, ἅμα Θεοφάνει πρωτοβεστιαρίῳ καὶ Μαρίᾳ τῇ τοῦ « βασιλέως Χριστοφόρου θυγατρὶ καὶ πάσῃ τῇ συγκλήτῳ εἰς τὸν ναὸν τῆς « Ὑπεραγίας Θεοτόκου τῆς Πηγῆς καὶ εὐλόγησε Πέτρον τε καὶ Μαρίαν καὶ « τοὺς νυμφικούς στεφάνους ταῖς αὐτῶν ἐπέθηκε κεφαλαῖς, παρανυμφευόν- « των Θεοφάνους πρωτοβεστιαρίου καὶ Γεωργίου λαμπρᾶς δὲ καὶ πολυ- « τελοῦς τραπέζης γεγυμνίας, καὶ πάντων τῶν εἰθισμένων τοῖς γάμοις φαι- « δρῶς ἐπιτελεσθέντων, εἰσῆλθε Θεοφάνης πρωτοβεστιαρίος ἅμα Μαρίᾳ τῇ « θυγατρὶ τοῦ βασιλέως ἐν τῇ πόλει τῇ δὲ τρίτῃ τοῦ γάμου ἡμέρᾳ ἐποίησεν « ὁ βασιλεὺς Ρωμανὸς εὐωχίαν λαμπρὰν ἐν τῇ τῶν Πηγῶν ἀποβάθρᾳ. Τῶν δὲ « Βουλγάρων ἔνστασιν οὐ μικρὰν ποιησαμένων, πρότερον εὐφημισθαι Χρι- « στόφορον, εἶθ' οὕτω Κωνσταντῖνον, ὑπέιξε τῇ ἔνοτάσει ὁ βασιλεὺς καὶ γέ- « γονεν ὄπερ ἠτήσατο. Ἐπειδὴ δὲ πάντα τὰ ἐν γάμοις συνετελέσθησαν, καὶ « ἔμελλε Μαρίᾳ τὴν πρὸς Βουλγαρίαν ὁδὸν ὀδεύειν, οἱ ταύτης γονεῖς μέχρι « τοῦ Ἐβδόμου συνεξῆλθον αὐτῇ, περιχυθέντων τῇ θυγατρὶ καὶ πολλὰ κα- « τέχεαν τὰ δάκρυα καὶ ὡς εἰκὸς ἐπὶ τῇ στερήσει σπλάγγνου πεποθημένου. « Τὸν τε γαμβρὸν ἀσπασάμενοι καὶ ταύτην ἐν ταῖς τούτου χερσὶ περιθέ- « μενοι ἐν τοῖς βασιλείοις ὑπέστρεψαν, Μαρίᾳ δὲ Βουλγαρικαῖς παραδοθεῖσα « χερσὶ τὴν ἐπὶ Βουλγαρίαν ἀπῆει.»¹

Ἡ Βυζαντινὴ εὐγένεια κατεξανέστη τότε κατὰ τῆς πράξεως ταύτης, ὁ δὲ βασιλεὺς—συγγραφεὺς Κωνσταντίνος ὁ Πορφυρογέννητος στιγματίζει τὸν γάμον τοῦτον ἄλλοφύλου καὶ βαρβάρου μετὰ Βυζαντινῆς Βασιλόπαιδος, συμβουλευῶν τὸν διάδοχον αὐτοῦ νὰ μὴ μιμηθῇ παράδειγμα τοιοῦτον γράφει δέ: «ὁ κύριος Ρωμανὸς ὁ βασιλεὺς ἰδιώτης καὶ ἀγράμματος ἄνθρωπος ἦν, « καὶ οὔτε τῶν ἄνωθεν ἐν βασιλείοις τεθραμμένων οὔτε τῶν παρηκολου- « θηκότων ἐξ ἀρχῆς τοῖς Ρωμαϊκοῖς ἔθισμοῖς οὔτε ἀπὸ γένους βασιλείου « καὶ εὐγενοῦς, καὶ διὰ τοῦτο αὐθαδέστερον καὶ ἐξουσιαστικώτερον τὰ πολ- « λὰ κατεπράττετο, . . . ἐπεὶ, ἔξω τοῦ κανόνος καὶ τῆς ἐκκλησιαστικῆς πα- « ραδόσεως καὶ τῆς τοῦ μεγάλου βασιλέως Κωνσταντίνου διαταγῆς τε καὶ

1.—Α. ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΟΣ σ. 316-7

—Γ. ΚΕΑΡΗΝΟΣ τ. II. σ. 309-10.

—ΣΥΝΕΧΕΙΑ ΘΕΟΦΑΝΟΥΣ Β. βλ. VI σ. 414.

—Σ. ΜΑΓΙΣΤΡΟΣ σ. 741.

—Γ. ΜΟΝΑΧΟΣ σ. 906-8.

« ἐντολῆς τοῦτο πεποίηκε, πολλὰ καὶ ζῶν ὠνειδίσθη ὁ προρρηθεὶς κύρις Ρω-
 « μανὸς καὶ διεβλήθη καὶ ἠμισήθη παρὰ τε τῆς Συγκλήτου Βουλῆς καὶ τοῦ
 « Δήμου παντὸς καὶ τῆς ἐκκλησίας αὐτῆς, ὡς καὶ τὸ μῖσος ἐπὶ τοῦ τέλους
 « γενέσθαι καταφανές, καὶ μετὰ θάνατον ὁμοίως ἐξουθενεῖται καὶ διαβάλ-
 « λεται καὶ ὑπὸ καταγνώμην τίθεται καὶ οὗτος, ἀνάξιον πρῶγμα καὶ ἀπρε-
 « πές εἰς τὴν εὐγενῆ πολιτείαν Ρωμαίων καινοτομήσας.»¹

30. ΕΠΙ ΛΑΤΙΝΟΚΡΑΤΙΑΣ

Ἐπὶ τῆς ἀπεχθοῦς Λατινοκρατίας οἱ Δυτικοὶ οὐχὶ μόνον μετέτρεψαν τὰς μεγάλας ἐκκλησίας εἰς λατινικάς, ἀλλὰ καὶ συστηματικῶς ἀπεγύμνωσαν αὐτάς, ὡς ρητῶς λέγει ὁ **Du Cange**, τῶν περισσοτέρων ἱερῶν λειψάνων ἄτινα αὐτοκράτορες, κληρικοὶ καὶ εὐσεβεῖς χριστιανοὶ συνέλεξαν ἐξ ὅλων τῶν περάτων τοῦ Χριστιανικοῦ κόσμου. Ὁ ὀρθόδοξος κληρὸς μετὰ θάρρους καὶ αὐταπαρνησίας ὑπέστη μυρίας βασάνους ἐκ μέρους τῶν δυτικῶν ἡγεμόνων καὶ κληρικῶν.

Οἱ Βυζαντινοὶ ἀπεδιώχθησαν ἐξ ὅλων τῶν ἐπιφανῶν ἐκκλησιῶν καὶ μονῶν. Ἱερεῖς καὶ μοναχοί, τῶν πάντων στερηθέντες, ὑπέστησαν θαρραλέως καὶ ὑπέφερον ἀγογγύστως τὰ πάνδεινα, δὲν ἐφαντάσθησαν δὲ κἄν νὰ δελεασθοῦν ἐκ τῶν ἐπαισχύντων προσφορῶν τῆς Δύσεως καὶ ἐκ τῶν προτάσεων τοῦ Λατινικοῦ κλήρου.

Ἐψηλά, πολὺ ὑψηλὰ ἐκράτησαν τὴν σημαίαν τῆς Ὀρθοδοξίας, ἀκμαῖον καὶ θάλλον ἐκράτησαν τὸ γόητρον τῆς τε ἐκκλησίας καὶ τοῦ ἔθνους.

Ἀκλόνητοι μέχρι τέλους μείναντες ἐδημιούργησαν τὸ ἄφθαστον μεγαλεῖον τῆς Μεγάλης τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας.

Οὕτω, ἐπὶ Λατινοκρατίας (1202—1260) ὁ περιώνυμος ναὸς τῶν Πηγῶν ἐβεβηλώθη μεταβληθεὶς εἰς ἐκκλησίαν τοῦ λατινικοῦ δόγματος, περιελθὼν πάλιν εἰς τὴν ὀρθόδοξον πίστιν μετὰ τὴν ἐκ τῆς βασιλευσύνης τῶν πόλεων ἐκδίωξιν τῶν θεομανῶν Λατίνων.

Νικηφόρος ὁ Κάλλιτος περιγράφει περιπαθῶς ὡς ἐξῆς τὰ κατὰ τὴν ὑπὸ τῶν Λατίνων ἄλωσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως συμβάντα:

« Ἄ μὲν οὖν ἐν τοῖς ἄνω χρόνοις τῆ Πηγῆ τοῦ ζῶντος ὕδατος παρὰ
 « δόξαν ἐνήργηται ταῦτά ἐστι, μᾶλλον δ' ἐκ τῆς ἀπειρίας αὕτη σταγῶν.
 « Ποῖος γὰρ ἂν τις ἐπισταίη νοῦς τοῖς καθ' ἕκαστον; Ὁ δὲ λόγος βούλεται

« κἄν τοῖς ἐξῆς προελθεῖν, καὶ τοῖς παλαιοῖς τὰ νέα συνάπτειν, καὶ προστι-
 « θέναι τὰ λείποντα, μικρὸν δὲ ὅσον ἀνακτέον αὐτόν· ἐπεὶ γὰρ ἔκειτο τῆ
 « πασῶν τὸ ἄρχειν λαχούση, τὸν τῆς δουλείας ζυγὸν ὑπελθεῖν, καὶ τὸ εὐδαι-
 « μον εἰς τοῦπίσω ταύτη χωρῆσαι, καὶ τῆς πρὶν τέρψεως ἀντίρροπον τὴν
 « ἀμορφίαν κληρώσασθαι, τί γίνεται. Περιήκει μὲν τὸ κράτος εἰς τοὺς ἐξ
 « ἀγγέλων ὁμαίμονας, καὶ ὠδίνειν ἄρχεται τὰ δεινὰ, καὶ τῆ παραλόγῳ μετα-
 « θέσει δῆθεν τῶν σκήπτρων, ἐς μέγα τι χοῦμα τὸ δεινὸν ὀγκοῦται, καὶ πλή-
 « ρης μὲν αὐτίκα πλοίων ἢ θάλασσα, καὶ ἡ πρόφασις εὐλόγος. Τάφος ὁ
 « ζωηφόρος Χριστοῦ, καὶ ἡ τοῦ κληρονόμου βασιλεύς καταγωγή. Ἄκοι δὲ
 « πάντας ἐξεδειμάτουν, καὶ μετὰ βραχί, στόλος τὴν καθ' ἡμᾶς ἐπεκάλυπτε,
 « καὶ οὐδὲν ἦν ὁ τῶν δεινῶν οὐκ ἦν προσδοκᾶν.

« Καὶ τί δεῖ τὰ πολλὰ λέγοντα διατρίβειν, καὶ κύκλῳ περιεῖναι, τῆ σι-
 « δηρέα μαστιζόμεθα ράβδῳ, καὶ τῷ πυρρῷ γένει καταπεμπόμεθα, καὶ
 « βαβαὶ τῶν λόγων, ἢ βασιλῆς τῶν πόλεων δούλη, καὶ ναῦς ὑπουργεῖ τῷ ἰστίῳ
 « παρεγκεκλιμένῳ τοῦ τείχους τοῖς ἐχθροῖς ἐκείνοις τὴν ἄνοδον.

« Ἐντεῦθεν πῦρ ἐπαφίεται, καὶ δαπανᾶται μὲν τὸ πλεῖστον αὐτῷ τῆς
 « βασιλευσύνης, τὸ δὲ λείπον ὅσον ἐν ἱεροῖς κόσμοις, καὶ ἀναθήμασι, καὶ
 « ἄλλως εἰς πλοῦτον καὶ περιφάνειαν ἐκφορεῖται· καὶ τίς ἂν εἶδε θεῖον ἔκ-
 « πωμα τοῦ φρικώδους αἵματος ἐκκενούμενον, εἶτα καὶ συντριβόμενον; Πέ-
 « πλον τε διαρρηγνύμενον ἱερὸν, καὶ μερὶς τοῖς διαρπάζουσι ταῦτα γινόμενα;
 « εἰκῶν τε ἡ τοῦ Σωτῆρος κατὰ γῆς ἐρριμένη, καὶ ποσί, φεῦ! τούτων ἀντω-
 « θουμένη, καὶ τὸν κόσμον ὅσος χρυσοῦ καὶ ἀργύρου περιδεομένη! καὶ γυνή
 « τις οἴστρω βεβιακχυμένη, ὧ γῆ καὶ ἥλιε! κατὰ τῆς θείας ἐπωρχεῖτο τρα-
 « πέξης ἀσέμονοις περικλωμένη λυγίσμασι, καὶ τῷ συνθρόνῳ ἐνίδρυτο, δεῖ-
 « σαι διαναπαύεσθαι· τούτων δ' ἐλόπτης τῶν φρικωδῶν τὸ τῆς Σοφίας μέ-
 « γιστον τέμενος.

« Τὸ δ' εὐγενὲς τῆς πόλεως ἅπαν, καὶ ἡλικίας διάφορον ἦν ὄρῳ ἀτίμως
 « περιηγόμενον· καὶ παρθένων αἰδῶς καθυβρίζετο, καὶ τὸ γῆρας εἴλκετο, ὅσον
 « τε ἄγνόν, καὶ ἀφιερωμένον Θεῷ ἠχρειοῦτο, καὶ τ' ἄλλα οἷα εἰκὸς πόλιν οὐ-
 « τω μεγάλην τε καὶ περιφανῆ πάσχειν, ἀσελγῶν ἀνθρώπων ταύτη ἐπεισφρη-
 « σάντων, ἵνα μὴ καθ' ἕκαστον διατρίβω λέγων.

« Καὶ δραπέτης μὲν ὁ κρατῶν, ἐνὸς τοῦ σώζεσθαι μόνου τὰ πάντα προέ-
 « μενος. Ὁ δὲ τῶν ἱερῶν ἐξηγούμενος, καὶ τῷ μεγίστῳ θρόνῳ ἐνδιαπρέπων,
 « ὄναρ ἢ δυστήνῳ ἔποχος, ἀντίτυπος τῷ Χριστῷ γίνεται, ὡς τὴν νέαν Ἱερου-
 « σαλήμ ἐξιών· οὐ μᾶλλον ὑμνούμενος ἢ θρηνούμενος.

« Ἐπὶ δὲ πᾶσαν ἀσελγείας καὶ παρανομίας διεξελθυθότες ὀδὸν μετὰ τὴν
 « κατάσχεσιν τὸ τελευταῖον, καὶ τὴν ἡμῶν εὐσέβειαν ὡς τυραννήσοντες ἠκα-
 « σιν ὕστερον, τί δὴ πράσσεται; Κλείεται μὲν τοῖς εὐσεβεῖν ἡρημένοις τε-
 « μένη τὰ ἱερά· ἡ δὲ χάρις ἐκείνων τούτοις ἐμφιλοχωροῦσιν ἀφίπταται, οὐ
 « γὰρ δυσσεβεῖν ἀνδράσιν ἡρημένοις ἐπιμίγνυσθαι εἴωθε.

1.—Κ. ΠΟΡΦΥΡΟΓΕΝΝΗΤΟΣ. *Περὶ θεμάτων τομ. III. Κεφ. 13ον σελ. 88-9.*

«Καὶ τοῦτο μὲν ἀπανταχοῦ ταῖς ἐκκλησίαις τῆς βασιλευούσης ἐγγίνεται·
 « αἱ τε γὰρ ζωηφόροι τράπεζαι μεταλλάττονται, καὶ ἡ τῆς θυσίας ἐξαλλαγή
 « διαπράττεται. Τὸ δὲ δὴ μείζον· ἡ καινοτομία τοῦ δόγματος, καὶ ἡ ἀφαι-
 « ροῦσα προσθήκη τὸ μέγιστον, ὅση δὴ καὶ ἡ ἐκ τοῦ ἀζύμου ζυμία.

« Ἐνθεν οἱ μὲν τῶν εὐσεβεῖν ἡρημένων ἐγκλείονται, καὶ καπνῶ λουτροῦ
 « τὸ πνεῦμα προΐενται, ἑτέροις δεσμὰ περιτίθενται, οἱ δ' ἀπελαύνονται, καὶ
 « ἱεροῖς εἴργεται τὰ ἐφειμένα τελεῖν, καὶ μονάζειν ἐθέλουσι. Τὰ τῆς μυστα-
 « γωγίας ἀτέλεστα. Θυσία δὲ ἡμῶν, οὐδαμοῦ, καὶ νεκροὶ τῶν συνήθων ἐκτός
 « κατὰ γῆς ἔρριμμένοι· τούτοις γὰρ οἱ καὶ κακοὶ καὶ κακῶν κάκιστα ᾤοντο
 « τὰ ἡμέτερα. Τυραννήσειν καὶ ὑπ' αὐτοῖς ἀγαγεῖν. Ταῦτα δὴ οὖν πάντα
 « κἂν τῷ τεμένει τῷ τῆς Θεομήτορος τῆς Πηγῆς διαπεπραγμένοι. Τὴν τῶν
 « θαυμάτων χύσιν ἀναχαιτίζουσι, δείκνυσι δὲ καὶ ἡ μυστικὴ Τράπεζα ἄχρι
 « καὶ ἐς δεῦρο, λατινικῶς διεσκευασμένη.

« Ἄτεκνοὶ μὲν οὖν καὶ τὸ ρεῖθρον κατὰ τὰ ἱερισχόντια ὕδατα καὶ ἦν ἐξ
 « ἐκείνου μηδὲν καινὸν ἢ Πηγῇ διαπραττομένη, εἰς ἔλεγχον ὥσπερ καθιστα-
 « μένη, ὡς ἀργεῖ παρ' αὐτοῖς τὰ τῆς χάριτος, καὶ ὁ τῶν θαυμάτων ἄφθονος
 « ἐπέχεται ροῦς. Ὑδωρ δὲ ἦν ἄλλως, εἰς πόσιν δὲ καὶ μόνον ἀνειμένον τοῖς
 « χρήζουσιν.»¹

Καθ' ὄλην τὴν ἐν Κωνσταντινουπόλει παρουσίαν τῶν Λατίνων, ἢ τοῦ
 Κυρίου Μήτηρ ἐπαύσατο προχέουσα εἰς τοὺς αἰτουμένους ἴασιν τῶν σωμα-
 τικῶν καὶ θεραπείαν τῶν ψυχικῶν ἀσθενειῶν.

Ἄλλ' ἄς ἀκούσωμεν καὶ πάλιν Νικηφόρον τὸν Κάλλιστον ὅστις λέγει:

« Χρόνος πολὺς διερρήθη τῶν μεταξὺ, καὶ ὁ παιδεύων καὶ πάλιν ἰώμενος,
 « ἄνωθεν ἕλων ἐφορᾷ, καὶ συντρίβει μὲν αὐτίκα ἔθνος τὸ συντρίψαν ἡμᾶς,
 « καὶ κρίνει δικαίως κατὰ πᾶν διασπείρων αὐτούς, καὶ τὰ κῶλα, τῆς Ρω-
 « μαίων ἀπανταχοῦ τιθεὶς γῆς, οὐκ ἐν ἐρήμῳ ἀλλ' ἐν πλατείαις μέσαις, ἵνα
 « στήλη τις εἴη τοῖς εἰσέπειτα τῷ Χριστοῦ ἔθνει διαίρειν χεῖρα ἀπαιρομένοις.
 « Αὐθις δὲ τὸ οἰκεῖον ἔθνος ἀνακαλεῖται, καὶ εἰς ἐν ἄγει τὸν περιούσιον
 « τῷ ὄντι λαόν, καὶ πατρίδα πάλιν τὴν Κωνσταντίνου αὐτοῖς ἐγχειρίζει, καὶ
 « ἀνὴρ ὑπουργεῖ τῷ θεῷ θελήματι. Ἄνὴρ δραστήριος, καὶ τ' ἄλλα οὐκ ἀ-
 « γενής, δράσαι δὲ τὸ πᾶν καὶ πρὸς ὑπηρεσίαν τοιαύτην Θεοῦ ἰκανώτατος.
 « Ὅ τὴν ἐκ πολλοῦ στρατηγίαν θανοῦσαν, ἀναβιῶναι παρασκευάσας, εἰς
 « μέγα τε ὡς ἀπὸ κέντρου κύκλου, τὰ τῆς Ρωμαίων ἐκτείνας ἀρχῆς.

« Φιλεῖ γὰρ πῶς ταῖς τῶν πραγμάτων καινοτομίαις, καὶ φύσις καινο-
 « τομεῖν ἑαυτήν, προσήκοντα γὰρ μὴν ταῖς πράξεσι καὶ ἀνδρῶν γενναῖα προ-
 « βάλλειν φρονήματα ὥσπερ ἑαυτήν νικῶσαν, ἵνα τὰ κατὰ σκοπὸν ἀνύττειν
 « ἔχωσι τῷ Θεῷ, κἂν τοῖς ἐναντίοις, καὶ οἷς χρηστεύεσθαι εἴωθε.

1.—ΝΙΚ. ΚΑΛΛ. ΞΑΝΘΟΠ. Περὶ συστάσεως κτλ. σ. 62-4.

« Τούτῳ τοίνυν τὴν βασιλείον ἐγχειρίζει ἀρχὴν, καὶ αὐτὴν δῆτα τὴν βα-
 « σιλεύουσαν. Ἀπελαύνει γὰρ εὐθὺς ἐκεῖθεν τοὺς βιασαμένους ταύτην λη-
 « στάς, καὶ τίθησιν ἐκποδῶν· κατὰ ροῦν δ' ἂν ἐκείνῳ τῶν πραγμάτων δὴ
 « φερομένων, καὶ τὰ τῆς Πηγῆς ἀνεσκίρτησεν, εἰμὴ τοῖς ὑβρισταῖς συμπράτ-
 « τειν ἐδόκει, κἂν οὐκ ἐκῶν ἀλλὰ τυραννούμενος, ὅπερ τέως, ἦκιστ' ἐχοῖν.

« Ἐμενε γὰρ καὶ πάλιν τὸ ὕδωρ τῆς χάριτος ἀμοιροῦν ὡς τὸ πρότερον.
 « Ἐπεὶ δ' ἐκεῖνος ἐξ ἀνθρώπων ἐγένετο, καὶ ὁ καθ' ἡμᾶς ἀνίσταται βασι-
 « λεύς, ἢ κοινὴ τοῦ καθ' ἡμᾶς γένους φιλοτιμία· δι' ὃν γε οἶμαι καὶ πατρὶ
 « τὰ τῆς ἀρχῆς περιῆλθε καὶ ἡ τῶν πόλεων αὐτῇ βασιλῆς, ὃν ἐγὼ φαίην ἂν
 « καλοῦ παντὸς τύπον καταπεμφθῆναι τῷ βίῳ, ἵνα μὴ δ' ἐφ' ἅπασι τοῦ ἐν-
 « τελοῦς ἀπολείποτο, ἐξ οὗ τε καὶ τὴν παιδευσιν αὐτὴν, ἔστι τι πρὸς τὸ
 « κρεῖττω εἶναι, πορίσασθαι, ἢ σταθερὰ φρήν, ὃ κατὰ τὸν πύλιον ἐκείνον
 « ἠρέμα ρέων τοὺς λόγους, καὶ ἡδυτέρους τοῦ μέλιτος, ἢ τό γε ἀληθέστερον
 « φᾶναι τοῦ νέκταρος καὶ ὅσα πέμπων καθ' Ὅμηρον εἰπεῖν λειριόεσσαν·
 « ᾧ κατὰ τὴν καρδίαν πάντως Θεοῦ τὸ φρονεῖν, εἶπερ κατὰ τὸν Δαβὶδ καὶ
 « πρῶτης τούτῳ τὸ γνῶρισμα.

« Ἐπεὶ οὖν οὗτος ἀνίσταται, ὁ πολὺς τῷ ὄντι καὶ μέγας Ἀνδρόνικος,
 « διαρρήσει μὲν αὐτίκα τὸ δυσσεβὲς γραμματεῖον ἐκεῖνο, καὶ γίνεται κέρας
 « ἡμῖν σωτηρίου, πόρρω πη ἀπελαίνων τοῦ μέσου, ὅσα τῷ πατρὶ μὴ καλῶς
 « δεδογμένα, θορυβίου τὴν ἐκκλησίαν ἐνέπλησεν. Ἄνθεϊ δὲ καὶ πάλιν εὐσέ-
 « βεια καὶ οἱ πρὶν ἐπὶ καλῷ ἀπωσμένοι, μετὰ λαμπροτέρων ἐπανάγωνται
 « τῶν τροπαίων, καὶ λύεται μὲν ἢ ἀπὸ Θεοῦ διῆστῳσα ἔνωσις, καὶ ὁ ἐπαι-
 « νετὸς τῷ ὄντι, γνωρίζεται πόλεμον· οὐ γὰρ εἰρήνην ᾤετο τὴν τὸ θεῖον ἐκ-
 « πολεμώσασαν.»¹

Τὸ διακαὲς τῆς ἀμώμου πίστεως τῶν πατέρων μας πῦρ ἐθέρμαινε τὰ
 στήθη τῶν βυζαντινῶν κληρικῶν, οἵτινες ἀπτόητοι ὑπέρμαχοι τῆς τοῦ Χρι-
 στοῦ θρησκείας, καὶ οὗς ὁ πολὺς Γίββων καλεῖ «ἀγγέλους», παραβαλλομέ-
 νους πρὸς τοὺς Λατίνους σταυροφόρους, οὐδεποτε καὶ εἰς τὰς πλέον δεινὰς
 περιστάσεις, ἄς διήνυσεν ἡ ἐκκλησία μας, ἐλησιμόνησαν τὴν ἀνατεθεῖσαν αὐ-
 τοῖς ὑπὸ τῆς Μ. Ἐκκλησίας ἱερὰν ἐντολήν. Ὡς λέοντες πῦρ ἐξερεύγοντες
 ἐμάχοντο ὑπὲρ τῆς ὀρθοδόξου ἡμῶν πίστεως.

Τῷ 1875 ἐξεδόθη ἐν Παρισίοις ὑπὸ τοῦ κόμητος Riant² ἐμβριθέστα-

1.—ΝΙΚΗΦΟΡΟΥ ΚΑΛΛΙΣΤΟΥ ΞΑΝΘΟΠΟΥΛΟΥ. Περὶ συστάσεως κτλ. σ. 64-5.

2.—RIANT. Des Dépouilles Religieuses enlevées à Constantinople au XIIIe siècle par les Latins et des documents historiques nés de leur transport en Occident par le comte Riant. Paris 1875.

Ἐν τῷ κατὰ τῆς Θεοτόκου Πηγῆς ἦσαν τεθησαυρισμένα τὰ λείψανα τῆς Ἁγίας Ἀναστασίας καὶ τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Ἐλεήμονος.

RIANT. Exuviae sacrae Constantinopolitanae. Geneva 1877. τόμοι, II. τ. II 226, 229, 234 καὶ ἐφ.

τον σύγγραμμα ἔξαιρετικῆς σπουδαιότητος ἐν τῷ ὁποίῳ ὁ συγγραφεὺς μὲ τὰ μελανώτερα χρώματα ἀφηγεῖται ἐν ἐκτάσει τὰς ἀρπαγὰς καὶ τὰ τερατοουργήματα τῶν ἀπαισίας μνήμης σταυροφόρων τῶν μολυνάντων διὰ τῆς παρουσίας των τὴν Κωνσταντινούπολιν ἅπασαν.

Μετ' ἀκριβείας πρωτοφανοῦς ὁ κόμης Riant ἔξιστορεῖ τὰ τῆς ἀρπαγῆς τῶν ἱερῶν κειμηλίων καὶ ἱερῶν λειψάνων ἐκ τῶν Βυζαντινῶν ναῶν καὶ μονῶν, ἀπαριθμῶν λεπτομερῶς αὐτὰ καὶ σημειοῖ ἀκριβέστατα ποῦ κατετέθησαν καὶ πόσα ἐξ αὐτῶν διατηροῦνται ἐν ταῖς ἐκκλησίαις τῆς Δύσεως.

Τὸ σύγγραμμα τοῦ Riant δικαίως θεωρεῖται περισπούδαστον καθότι ἐν αὐτῷ μνημονεύονται πάντες οἱ ναοὶ ἐκ τῶν ὁποίων ἀφηρέθησαν τὰ σεπτὰ λείψανα πολλῶν ἁγίων καὶ μαρτύρων, ἅτινα ἢ πρὸς τὰ θεῖα εὐλόγια τῶν Βυζαντινῶν μετὰ τοσοῦτου ἐνθέρμου ζήλου συνέλεξε ἐξ ὅλων τῶν τμημάτων τοῦ τότε χριστιανικοῦ κόσμου.

Ἡ ἐμμονὴ τῶν Βυζαντινῶν εἰς τὰ πάτρια ἠρέθιζε τοὺς Λατίνους, οἵτινες ἐξήλενον αὐτοὺς ὡς φιλοθρήσκους.

Οἱ μετὰ παρέλευσιν πολλοῦ χρόνου καὶ μετὰ κόπου καὶ θυσιῶν ἀπασθέντες τὴν ὑπὸ τοῦ Ἀποστόλου Παύλου ἐπαγγελλομένην θρησκείαν ἐξήλενον τοὺς πολὺ πρὸ αὐτῶν μὲ ὅλον τὸ ἄσβεστον πῦρ τῆς ἀγνῆς λατρείας ἐγκολπωθέντας τὴν νέαν τοῦ Χριστοῦ θρησκείαν, τοὺς ἐξευγενίσαντας ταύτην καὶ τοὺς μορφώσαντας λαοὺς ἀγροίκους καὶ ἀπολιτίστους.]

Ἡ Δύσις ἐξήλενε τὴν Ἀνατολήν, τὴν θεματοφύλακα ταύτην τῶν Πατρῶν, διὰ τὰ ὅποια λαὸς καὶ στρατὸς συνετάφησαν μὲ τὴν ἄδολον καὶ ἀγνήν ἀγάπην των πρὸς αὐτὰ.

Οἱ πρωταγωνιστήσαντες πάπαι καὶ οἱ τούτων ἀπεσταλμένοι καὶ ὄπαδοι οὔτε κατὰ κεραίαν ἠδυνήθησαν νὰ διασείσωσι τὴν ἀγάπην ταύτην.

Σὺν τῇ ἐπιμονῇ τῶν Βυζαντινῶν ἐκορυφοῦντο ἢ κατ' αὐτῶν μῆνις καὶ καταφορὰ τῶν Λατίνων, οὐδὲν ὁμοῦς ἐδελέασε τὸ Βυζάντιον.

Οἱ Βυζαντινοί, ἀληθεῖς ἥρωες, θαρραλέως ἀντέστησαν, γαλήνιοι καὶ ἀκλόνητοι μέχρι τέλους, ὅποτε, κακῇ μοίρᾳ, ἠναγκάσθησαν νὰ ὑποκύψουν ὑπὸ τοὺς Σταυροφόρους.

Ἡ δογματικὴ διάστασις καὶ ἡ παραγκώνισις τοῦ ἀνατολικοῦ κλήρου διατηροῦν ἔτι, δυστυχῶς, ἀκατασβέστους ἀντιπαθείας, ἀναρριπιζόμενας κατὰ τὴν φορὰν τῶν περιστάσεων.

Τὰ φανατικὰ σίφη τῶν Σταυροφόρων συγκεροτημένα ἀπὸ τὰ πλέον εἰδεγθῆ ἀποβράσματα τῆς κοινωνίας τῶν τότε εὐρωπαϊκῶν [ἐπικρατειῶν τῆς Δύσεως, συνανέμιζαν τὰ ἑαυτῶν ἦθη καὶ ἰδιώματα μετὰ λαοῦ εὐγενοῦς.

Ἡ Τετάρτη Σταυροφορία δὲν ἦτο παρὰ ἐπιδρομὴ ληστρική διαπραχθεῖσα ἐν ὀνόματι τοῦ Θεοῦ. Τὰ ἐκβράσματα ταῦτα τῆς κολάσεως, πρεσβεύοντα τὴν ἰδίαν θρησκείαν, ἐκυρίευσαν τὸ κλεινὸν ἄστυ, τὸν θρησκευτικὸν ὄμφα-

λὸν τῆς ἀγνῆς πίστεως, κατόπιν δὲ μικρᾶς ἑφημέρου ἐπιτυχίας ἠναγκάσθησαν νὰ ἐγκαταλείψουν τὴν θεοφροῦρητον πόλιν, τὴν ἔνδοξον πρωτεύουσαν, ἱσταμένην μὲν ὡς πρότερον, ἀλλὰ ἐξησθενημένην, πτωχὴν, ταπεινὴν καὶ ἔρημον.

Ὁ ἱστορικὸς τῆς ἀλώσεως Νικήτας ὁ Χωνιάτης, φημιζόμενος ὡς ἀνὴρ ἀκεραίου χαρακτήρος, πολλὰ δὲ παθῶν ἐν τῇ ἀλώσει, καὶ οὔτινος τὰ ἱστορούμενα ἐπιβεβαιοῦνται ἀπὸ ἰδιωτικὰ καὶ ἐκκλησιαστικὰ Λατινικὰ ἔγγραφα τῆς τότε ἐποχῆς, ἐξερχόμενος τῆς πόλεως μετὰ τῆς οἰκογενείας του, διότι ἐφοβεῖτο τὴν ἀσέλγειαν τῶν Λατίνων στρατιωτῶν, λέγει ὅτι: «Περὶ ταῖς γυναιξὶ τοῖνυν ἡμεῖς δεῖσαντες τὰς μὲν ὡς ἐν σηκῷ τῷ μέσῳ ἡμῶν ἐπειλήφειμεν, ταῖς δὲ νεάνισιν ἐπεσκήψαμεν ἐντρίψασθαι πηλῷ τὰ πρόσωπα ἀντίτροπα τῶν πρώην κομμώσεων καὶ τὸν πυρσὸν οὕτω κατασβέσαι τῶν παρειῶν, ἵνα μὴ ὡς νυκτὶ φρυκτωρούμενον πῦρ προκαλῆται τοὺς ὀδευτὰς πρῶτα μὲν θεατὰς, ἔπειτα δὲ ἐραστάς, ἐκ δὲ τούτου καὶ βιαστάς, ἀνεύθυνον ὀρῶντας τὸ ἴδιον θέλημα, ἅμα καὶ χεῖρας ἰκέτιδας αἴροντες εἰς θεὸν καὶ μετὰ συνοχῆς καρδίας τὸ στήθος τύπτοντες καὶ δακρυοῖς τὰ ὄμματα τέγγοντες.....»¹

Πῶς δυνάμεθα νὰ περιγράψωμεν τὴν ἄπληστον τῶν Λατίνων λεηλασίαν, τὴν ἀκόλαστον ἐπὶ τῶν παρθένων βίαν, τὴν ἀκατανόμαστον ἐπὶ τῶν γυναικῶν ἀσέλγειαν, τὴν διακωμώδησιν τῶν ἱερῶν καὶ ὁσίων, τὴν ἀκατάπαυστον κραιπάλην, τὴν διαρπαγὴν καὶ καταστροφὴν τόσων ἀριστοτεχνημάτων καὶ ἀμυθῆτου πλοῦτου θησαυρῶν, τὴν διαρπαγὴν πολλῶν ἁγίων λειψάνων, τῶν ἱερῶν τὴν κτηνώδη βεβήλωσιν;

Ἡ σπαραξικάρδιος εἰκὼν, ἣν τόσον πιστῶς περιέγραψε Νικήτας ὁ Χωνιάτης, ὁ πρώην σεκρετικὸς λογοθέτης, ὁ ὑπὸ τοῦ Μουρτζούφλου ἀποβληθεῖς, καὶ ἀδελφὸς τοῦ ἐξόχου Μητροπολίτου Ἀθηνῶν Ἀκομινάτου, δὲν εἶναι ὑπερβολή, ὡς ἐπιμαρτυρεῖται ἐξ αὐτῶν τῶν ἐπιστολῶν τοῦ Ἰνοκεντίου, ἐλέγχοντες διὰ δριμυτάτης γλώσσης τὰ γενόμενα.

Ἡ ὑπὸ τοῦ Χωνιάτου ἀφήγησις τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει σφαγῆς καὶ τοῦ ἔμπρησμοῦ εἶναι πράγματι σπαρακτικῆ.

Δὲν ἀπορῶ οὔτε ἐξίσταμαι διὰ τὰ διαπραχθέντα τότε ὄργια ὑπὸ τοῦ ἀχαλινώτου στρατοῦ τῆς Δύσεως ἀλλὰ μᾶλλον διερωτῶμαι μὴ ἄραγε ἔκτοτε οἱ Λατῖνοι δὲν ἐγένοντο βαρβαρώτεροι.

Τὰ δεινὰ τῆς ἀκολασίας δὲν κατέπαυσαν. Κατὰ τὸ διάστημα τῆς Λατινοκρατίας ἡ Πόλις ἠρημώθη, οἱ θεομανεῖς λατῖνοι ἐσύλησαν ναοὺς, ἤρπασαν τὰ ἐν ταῖς ἐκκλησίαις καὶ μοναῖς τεθησαυρισμένα σεπτὰ λείψανα, τὰ τὸσον σεβαστὰ παρὰ τοῖς Βυζαντινοῖς.

1.—ΝΙΚΗΤΑΣ ΧΩΝΙΑΤΗΣ § 1, σ. 779.

Τὸ ἐμπόριον τῶν ἁγίων λειψάνων ἐξήσκει αὐτὴ ἢ ἐξουσία. Ὁ Πάπας παρήγγειλε τοὺς ἐν τῷ σταυροφορικῷ στρατῷ ἄρχιερεῖς καὶ ἡγουμένους νὰ ἐγκαταστήσωσι ἐν πάσαις ταῖς ἐκκλησίαις τοῦ Βυζαντίου κληρικούς λατίνους, ἀποπέμποντες τοὺς δυσπειθεῖς ἱερεῖς τοὺς ἐμμένοντας εἰς τὰ δόγματα τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας.

Οἱ νεώτεροι συγγραφεῖς διὰ ζωηροτάτων χρωμάτων περιγράφουν τὴν δεινὴν λεηλασίαν ναῶν, ἱερῶν κειμηλίων, ἀρχαίων μνημείων, ἀριστουργημάτων τέχνης κ. λ. Φρίττει τις ἀναγινώσκων τὸν Ν. Χωνιάτην καὶ τὸν Παχυμέρην δι' ὅσα δεινὰ διέπραξαν ἐν Κωνσταντινουπόλει οἱ ἀπαισίοι Σταυροφόροι, οἱ ὀρκισθέντες νὰ μὴ καταστρέψουν εἰμὴ μόνον τοὺς Σαρακηνοὺς.

Ἐκδιωχθέντες τῆς πόλεως συναπήγαγον πᾶσαν ἱκμάδα ζωῆς καὶ διέσεισαν ἐκ θεμελίων τὴν στερεότητα αὐτῆς τῆς Βυζαντινῆς Αυτοκρατορίας.

Ἐμπλεως ἀπὸ χαρᾶν ὁ Κάλλιστος, διὰ τὴν ἐκ τῆς πόλεως ἐκδιώξιν τῶν ἀπαισίας μνήμης Σταυροφόρων, διατρίβων δὲ εἰς τὸ προσφιλὲς αὐτοῦ θέμα τῶν θαυμάτων τῆς Θεοτόκου τῆς Πηγῆς, λέγει: «Τούτου δὴ γεγονότος, καὶ τῆς εὐσεβείας λαμπρὸν διαλαμπάσης ἀπανταχοῦ τὰ τῆς Θεομήτορος ὠδίνειν πάλιν ἄρχεται θαύματα, καὶ γίνεται βασιλεὺς τῇ Πηγῇ Ἐλισσαῖος ἄλλος, οὐχ ἄλατι γόνιμον τὸ ὕδωρ ἐγκαθιστῶν, ἀλλ' εὐσεβεῖα μᾶλλον καὶ οἷς τῶν ἄλλων διαγέγονε παμπληθὲς ὑπερέχων, συμμαρτυρεῖ γὰρ ὡς ἂν τις εἴποι, καὶ τὸ κῦρος, ἢ Θεομήτωρ ἐπιψηφίζεται, καὶ ὡσπερ ἐπιγαννυμένη τῇ εὐσεβείᾳ τοῦ ἀνακτος ἀμείβεται τοῦτον ταῖς ἐκ τοῦ ὕδατος χάρισι τοιοῦτον γὰρ τὸ θεῖον ἄτε ἐμφιλοχωρεῖν εἰωθός, καὶ ἐπιμίγνυσθαι τοῖς ἀνθρωπίνοις πράγμασι, τῇ εὐσεβείᾳ τοῦ ἀνακτος δυσωπούμενον.

« Ἀλλὰ πῶς ἂν τις τὴν τῶν θαυμάτων πλημύραν ἐξαριθμήσαιο; οὐδὲ γὰρ εἴμοι δέκα μὲν γλῶσσαι, δέκα δὲ στόματα εἶεν, ἂν εἴποιμι κατὰ τὸν εἰπόντα, οὔτε ἂν δυναίμην πρὸς βραχὺ τι φάναι, καὶ τὸ πλῆθος ἐξακριβωσασθαι ἀλλ' οὐδ' ἂν εἰ πᾶσαν τὴν ἐν ἀνθρώποις δύναμιν ὑπερβαλοίμην καὶ φωνὴν καὶ γλῶτταν, οὐκ ἂν ποτ' οὐδ' ἐγγὺς αὐτῶν ἀφικοίμην.

« Πλὴν ὅσα ἡμῖν ἐκ πάνυ πολλῶν ὀλίγα διὰ μνήμης σώζεται λελέξεται, οὐδὲ γὰρ ἄλλως ἐφικτόν γε ἡμῖν τοῖς κατὰ μέρος ἐπεξελεθῆναι, καὶ σταγόνας ὑετῶν ὑπερβαίνοντα, ἀπλῆ δέ μοι πάντως ἔσται, καὶ ἀκατάσκευος ἢ τῶν θαυμάτων τῆς Πανάγνου διήγησις, μηδὲν ἐπαγομένη, τῶν ὅσα ταῖς περινοίαις ἐπεξεργάζεσθαι εἰώθασιν ἀποχορῆν καὶ γὰρ αὐτοῖς ἐς κάλλος οἶμαι καὶ μέγεθος, μνήμη δὴ καὶ μόνη τῶν πεπραγμένων, οἷόν τι τῶν ἐκ φύσεως ἐπανθοῦν, μηδὲν τι κομμωτικῆς περιεργίας ἐπιχρωννύμενον ἔχουσι.

« Πλείστων δὲ θαυμάτων ἐπιρροόντων, καὶ κατὰ θαλάσσας συγνὰς ὡς εἰπεῖν, καὶ αὐτὸ τοῦτο ἕκαστον ἐπειγόντων εἰπεῖν, ἐλοίμην ἂν ἐγὼ τὸ πρῶ-

« τον τῷ ἐξῆς βεβαιοῦν, καὶ τὴν τάξιν ταῖς ἐνεργείαις ἀποδιδόναι, ὅθεν καὶ τὸ πρῶτον, πρῶτα διηγητέον μοι.»¹

31. ΗΓΟΥΜΕΝΟΙ ΤΗΣ ΜΟΝΗΣ

Ἐπὶ τῶν Βυζαντινῶν ὁ ναὸς τῆς Ζωοδόχου Πηγῆς ἦτο Μονὴ ὑπηρετουμένη ἀπὸ ἡγούμενον καὶ μοναχούς, ὧν γινώσκομεν τὸν ἐπὶ Μηνᾶ Πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως, ἡγούμενον τῆς Μονῆς Ζήνωνα² ὑπογραφομένου εἰς τὰ Πρακτικὰ (1η πράξις) τῆς περὶ τὰ μέσα τοῦ VI αἰῶνος (536) συνελθούσης ἐν Κωνσταντινουπόλει Συνόδου «Ζήνων, ἡγούμενος Μονῆς τῆς Ἁγίας Θεοτόκου ἐν τῇ Πηγῇ.»³

Ἠγούμενος τῆς Μονῆς ὑπῆρξε κατὰ τὰ τέλη τοῦ VIII αἰῶνος Γεώργιος τις συνυπογράφας ἐν τοῖς Πρακτικοῖς τῆς ἐν ἔτει 787 συνελθούσης ἐν Νικαίᾳ τῆς Βιθυνίας συνόδου, εἷς ἐκ τῶν φανατικῶν προμάχων τῶν σεπτῶν εἰκόνων⁴ τὸν καλὸν ἀγωνισάμενος ἀγῶνα κατὰ τῆς τῶν εἰκονομάχων αἰρέσεως, ἥτις ἀνέθορον ἐπὶ τῆς ἐποχῆς του.

Ὁ κατὰ τὰ τέλη τοῦ VIII αἰῶνος ἀπαντῶμενος ἡγούμενος τῆς μονῆς τῆς Πηγῆς Γεώργιος, προεχείρισε μοναχὸν τῆς μονῆς ταύτης Ἰωάννην τὸν Ψυχαῖτων σὺν τοῖς ἀδελφοῖς αὐτοῦ Θεόδωρον καὶ Φίλιππον καὶ τὸν τούτων πατέρα ἱερέα Λέοντα.

Ἐκ τῷ βίῳ τοῦ Ἰωάννου⁵ ἀναγινώσκομεν ὅτι ὁ ἅγιος «καταλαβὼν

1.—ΝΙΚΗΦ. ΚΑΛΛ. ΞΑΝΘΟΠ. *Περὶ συστάσεως κτλ.* σ. 65-6.

2.—DU CANGE. C. C. *Βιβλ.* IV. *Κεφ.* XV. § XIII.

«Ζήνων ἡγούμενος μονῆς τῆς ἁγίας Θεοτόκου ἐν τῇ Πηγῇ»

3.—MANSI *τόμ.* VIII. σ. 811, 907.

4.—LABBE et COSSART, *Concilia τόμ.* VII. σ. 154.

«Γεώργιος ὁ εὐλαβέστατος ἡγούμενος τῆς Πηγῆς ἐξεφώνησεν ὁμοίως παρόντων καὶ τῶν θεοφιλοτάτων ἀρχιμανδριτῶν τε καὶ ἡγουμένων, καὶ παντὸς τοῦ μοναχικοῦ πληρώματος.

—MANSI. Act. II. 1051. Act. III. 1051. Act. XIII. 155. Act. V, VI, VII, 157, 374.

—βλ. καὶ ABBÉ MARIN, *Les Moines de Constantinople*, σελ. 348-349.

5.—Α. ΙΩΑΝΝΗΣ Ο ΨΥΧΑΪΤΩΝ

Βλ. ἄρθρον P. DANIEL PAPEBROCH ἐν *Acta Sanctorum* σελ 100 τομ. VI τοῦ Μαΐου. βλ. ἐπίσης,

—MARTINOV, *Annus ecclesiasticus graeco-slavicus*, σελ. 124, 137-9, 142. βλ. *Βιογραφίαν Α. Ἰωάννου Ψυχαῖτων.*

—MGR. EHRHARD (ἐν Krumbacher, *Gesch. der Byz. Litter.* 1897. σ. 197),

« τὸν τόπον ἐν ᾧ τὸ σεπτὸν τέμενος τῆς παναχράντου δεσποίνης ἡμῶν ἱδρυνται, Πηγὴ ἀξίως ὀνομαζόμενον διὰ τὸ τῆς χάριτος εὐροον καὶ πᾶσιν ὁμοίως εἰς ἀπόλαυσιν προκείμενον, μοναστῶν τε πλήθεισιν ἀρετῆ κομῶντων ὄντι ἐμπλέω, ξεναγεῖται ὑπὸ Γεωργίῳ τῷ τηρικαῦτα τὴν ἡγεμονίαν « διέποντι τῆς μονῆς.» ¹

Προχειρισθεὶς διάκονος ὑπὸ τοῦ Πατριάρχου Ταρασίου (784-809) ὁ Ἰωάννης ἀνεδείχθη οἰκονόμος τῆς μονῆς, «ὄρων ὁ προεστώς», ὡς λέγει ὁ βιογράφος, «τὸ γενναῖον αὐτοῦ καὶ ἀκαταμάχητον τὴν τοῦ οἰκονόμου αὐτῷ «ἐγχειρίζεται διακονίαν», θέσιν, ἣν ἐγκατέλειπε ἐπὶ τῆς βασιλείας τῆς Αυτοκρατείας Εἰρήνης (780-790, 797-802). ἵνα δεχθῆ ἀνάλογον θέσιν ἐν ἐτέρᾳ μονῇ τῆς πόλεως, ἱδρυθεῖσθι τότε ὑπὸ τινος πατρικίου Μιχαήλ. ²

Τοῦ ἀδελφοῦ του Θεοδώρου γενομένου ἐπισκόπου, ὁ Ἰωάννης διεδέχθη αὐτὸν ὡς ἡγούμενος τῆς νέας μονῆς «τῆς Θεοτόκου τῶν Ψυχᾶ», ὅτε καὶ ἀνεκαίνισε τὸν ναὸν καὶ μέρος τῶν περὶ αὐτὸν κτιρίων πυρποληθέντων ὑπὸ τῶν Βουλγάρων τὸν Ἰούλιον τοῦ 813.

Κατὰ τὰς ἐπὶ Λέοντος τοῦ Ἀρμενίου (813-820) εἰκονομαχικὰς προστριβὰς, ἡ πρὸς τὰς σεπτὰς εἰκόνας λατρεία τοῦ ἁγίου ἐγένετο πολλὰκις αἰτία νὰ δοκιμάσῃ ὁ ἱερός ἀνὴρ τὴν διὰ τοῦ μαστιγίου τιμωρίαν, τὴν φυλάκισιν καὶ τὴν ἔξορίαν.

ἐν τῷ BAROCCIANUS 240 de la Bodléenne d'Oxford, et le MS GREC 366 de la bibliothéque de Munich. Τὸ Ἑλληνικὸν χειρόγραφον τῆς βιβλιοθήκης τῆς Munich (βλ. HARDT, Catal. codd. mss. graec. biblioth. reg. Bavaricae, tom. IV, σελ. 76-87) σχήματος 4° 0.333x0.240 ἐκ 213 φύλλον ἔστιν διάστημα ἀπὸ 33-36 γραμμῶν. Ὁ βίος τοῦ Ἰωάννου ἐκτείνεται ἀπὸ φύλλ. 214-224, ἐγράφη τὸν 10^{ον} αἰῶνα ἢ πιθανὸν τὸ δεύτερον ἡμῶν τοῦ 9^{ου} αἰῶνος.

— Ὁ HARDT (σελ. 77) λέγει τοῦ 11^{ου}, ὁ δὲ M. REITZENSTEIN λέγει τοῦ 10 αἰῶνος. (B. VIOLET, Die Palestinischen Märtyrer des Eusebius von Cäsarea, 1895, σελ. 122).

— Ὁ MGR. EHRHARD (σελ. 123) λέγει τοῦ τέλους τοῦ 9^{ου} αἰῶνος.

— Τὸ BAROCCIANUS 240 τῆς Ὁξφόρδης σύγκριται ἀπὸ 268 φύλλα (0.395x0.305) εἶναι δισηλὸν καὶ ἐγράφη ὑπὸ τοῦ μοναχοῦ Ἰγνατίου ὡς δηλὸν γίνεται ἐκ τῆς ἐν φύλλ. 268^β δι' ἐρυθρῶν γραμμῶν ὑπογραφῆς. Ἐγράφη τὸν 11^{ον} αἰῶνα. Ὁ βίος τοῦ Ἰωάννου ἐκτείνεται ἀπὸ φύλλ. 258-264.

1.— Βίος ἦτοι πολιτεία τοῦ ὁσίου καὶ θεοφόρου πατρὸς ἡμῶν καὶ ὁμολογητοῦ Ἰωάννου, γενομένου ἡγουμένου μονῆς τῆς Παναγίας Δεσποίνης ἡμῶν Θεοτόκου τῶν Ψυχᾶ. Εὐλόγησον πάτερ, ἐν τῇ La vie grecque de S. Jean le Psichaitte ὑπὸ P. VAN DEN VEN, Louvain 1902, σελ. 15.

2.— Κατὰ τὸ Βασιλιανὸν Μηρολόγιον (Ἑλλ. Πατρολ. tom. 117. Στ. 473) ὁ Ἰωάννης περιεβλήθη μάλιστα τὸ μοναχικὸν τριβώνιον ἐν τῇ μονῇ ταύτῃ.

Ἐπὶ Λέοντος τοῦ Φιλοσόφου (886-912) ἡγούμενος τῆς Μονῆς ἀναφέρεται Ματθαῖος τις. ¹ Κατὰ τὰ τέλη τοῦ XI αἰῶνος ἡγούμενος ἀναφέρεται ὁ Ἱεροθέος, φίλος Συμεῶν τοῦ νέου Θεολόγου. ²

Γινώσκομεν ἔτι καὶ ἐφημέριόν τινα τοῦ ναοῦ κατὰ τὸ 1341, τὸν πρεσβύτερον Γεώργιον Τζαχείλην ἀναφερόμενον ὡς μάρτυρα εἰς ὑπόθεσιν ἀφορῶσαν γειτνιαζουσαν μονήν. ³

Ἠγούμενος τῆς Μονῆς ἐχορημάτισεν ἐπὶ τῆς πατριαρχείας Ἰγνατίου (ἐκ δευτέρου 23 Νοεμβρίου 867 — 23 Ὀκτωβρίου 878) ὁ Θεόγνωστος, ⁴ σκευοφύλαξ τῆς Μεγάλης Ἐκκλησίας, εὐνοούμενος δὲ τοῦ πάπα Ἀδριανοῦ II (867—872).

32. ΑΙ ΠΑΡΑ ΤΗ ΠΗΓΗ ΜΟΝΑΙ

Μεταξὺ Χρυσῆς πύλης καὶ Ζωοδόχου Πηγῆς ὑπῆρχον αἱ ἑξῆς Μοναί:

Ἡ Μονὴ τῶν Ἀβραμιτῶν σεμνυνομένη εἰς ὄνομα τῆς Θεοτόκου, ἦτις «Παναγία ἀχειροποίητος», μονολέκτως δὲ, καὶ «Ἀχειροποίητος» ἐλέγετο. Ἡ Μονὴ ἐκλήθη τῶν Ἀβραμιτῶν ἀπὸ τοῦ κτίτορος αὐτῆς, τοῦ ὁσίου Ἀβρα-

- 1.—MEMBRANINON ΧΕΙΡΟΓΡΑΦΟΝ Ἀριθμ. 822 ΤΗΣ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗΣ ΤΟΥ ΒΑΤΙΚΑΝΟΥ (φυλ. 180 β-208) § 16 φυλλ. 194-194β.
- ACTA SANCTORUM NOVEMBRIS III. σελ. 883 βλ καὶ 15ον θαῦμα παρὰ Καλλιστῶ.
- 2.—KRUMBACHER, Gesch. der Byzant Litter 2a ἐκδ. σελ. 153.
- 3.—MIKLOSICH & MÜLLER Acta Patriarchatus XCVIII ἔτος 1341 Μάιος. tom. I. σ. 223. καὶ ὁ πρεσβύτερος δὲ Γεώργιος ὁ Τζαχείλης, ὁ τῷ θεῷ ναῷ τῆς ὑπεράγρου δεσποίνης καὶ θεομήτορος τῆς Πηγῆς ὑπηρετούμενος ἱερατικῶς. . . » καὶ: —tom. I. σ. 221-6. «καὶ αὐτὸς διωμολόγησε παρατυχῶν καὶ τοῦ εἰρημένου βάρους « ἀκούσας ἐρωτωμένης . . . »
- 4.—BARONIUS. Annales ecclesiastici, edit. Theiner Bar-le-Duc, 1864. 34 vol. anno 861. n. 24, anno 865 n. 88, anno 868 n. 40, 42, anno 868 n. 41, Ἐπιστολὴ τῷ Βασιλεῖ, anno 868 n. 43 Ἐπιστολὴ τῷ Ἰγνατίῳ, anno 867 n. 108, anno 869 n. 11, anno 871, n. 4, 5, 8, 3 7. —περὶ MIGNE Ἑλλην. Πατρολ. tom. CV. σ. 843-847 ἐν βίῳ ἸΓΝΑΤΙΟΥ. —JAFFÉ Regesta pontificum, 2e edit. Leipzig, 1881, 2796, 2908, 2909. —HEFELÉ. Histoire des Conciles, trad Lelarc. tom. I-V. Paris 1869-70, τόμ. V, 554, 581, 592, 593, 605 655. —MANSI Conciliorum nova et amplissima collectio, Florence et Venice, 1759 et suiv, 31 vol in fol. XV, 187. XVI, 120, 203, 407. —HERGENRÖTHER, Histoire ecclesiastique trad. Belet t. II. καὶ III, Paris,

μίου, συγγέεται δὲ ὑπὸ πολλῶν μὲ ἄλλην μονὴν τὴν «τῶν Βυζαντιῶν» ἐπνομαζομένην.¹

Κατὰ τὸν Δουκάγγιον,² ἐγγὺς τῆς Χρυσῆς πύλης ἴστατο καὶ ναὸς τιμώμενος ἐπ' ὀνόματι τοῦ Ἁγίου Βίκτωρος, κατὰ δὲ τοὺς Ρώσους προσκυνητάς, ὑπῆρχε καὶ γυναικεῖόν τι μοναστήριον, ἔνθα ἦσαν τεθησαυρισμένα τὰ σεπτὰ λείψανα τῆς Χαλκηδονίας μάρτυρος.³

Οὐ πολὺ μακρὰν τῆς Ζωοδόχου Πηγῆς πρέπει νὰ τᾶξωμεν ὡσαύτως καὶ τὴν μονὴν ἣ τὸν ναὸν τοῦ ἁγίου Κυριακοῦ, κτίσμα τοῦ ἐπὶ Λέοντος τοῦ Θρακῆ ἀκμάσαντος Γρατιανοῦ ἢ Γρατισίμου τοῦ πραιποσίτου καὶ μοναχοῦ, ἀποκαρέντος ἐν αὐτῷ, τῷ 463,⁴ ὡς καὶ μονὴ ἐπικεκλημένη τοῦ Μωλιβωτοῦ, ἐν ἣ ὑπῆρχε καὶ ναὸς τιμώμενος ἐπ' ὀνόματι τοῦ Ἁγίου Νικολάου.⁵

Ἐγγὺς τῆς Ζωοδόχου Πηγῆς ὑπῆρχε μαρτύρειον τῶν ἐπὶ Διοκλητιανοῦ τοῦ βασιλέως ἐν Πομπηϊουπόλει, ἐν Ταρσῷ τῆς Κιλικίας ἀθλησάντων ἁγίων Μαρτύρων Πρόβου, Ταράχου καὶ Ἀνδρονίκου, ἔνθα καὶ ἡ αὐτῶν σύναξις ἐτελεῖτο.⁶ Ἐγούμενος τῆς μονῆς τῶν ἁγίων Πρόβου, Ταράχου καὶ Ἀνδρο-

1886, τομ. III. σ. 405.

—ROHRBACHER, Histoire universelle de l'Eglise catholique, edit. Gaume XII, 270.

—βλ. Θεόγνωστον ὡς σκενοφύλακα τῆς Μεγ. Ἐκκλησίας ἐν MANSI ἐνθ' ἄνωτ. XVI, 203.

« Theognostus. . . . Deo amabilis hegumenus semper laudabilis Dei Matris « Pigin, id est, Fontis, et vasorum custos Magnae Ecclesiae. »

—καὶ ὡς εὐνοοῦμενον τοῦ πάπα Ἀδριανοῦ ἐν:

BARONIUS, ἐνθ' ἄνωτ. anno 868 n. 43 et 871 n. 3, 7.

—JAFFÉ, Regēstra pontificum, 2e edit. Leipzig, 1881, 2909.

1.—ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΠΟΡΦΥΡΟΓΕΝΝΗΤΟΣ Βασιλεὺς τάξις, τ. I. Βιβλ. I-96. σ. 438.

—ΛΕΩΝ ΔΙΑΚΟΝΟΣ σ. 47.

2.—C. C. Βιβλ. IV Κεφ. VI § CIX.

3.—ITINÉRAIRES RUSSES EN ORIENT. σ. 122 καὶ 232.

Il y a aussi un couvent de femmes près de la Porte Dorée. . . . dans une autre chapelle de ce même couvent, repose sainte Euphémie dans une châsse découvert; on la porte en procession tous les mercredis et vendredis.

4.—ΘΕΟΦΑΝΗΣ τ. I. σ. 175.

—ΘΕΟΔΩΡΟΣ ΑΝΑΓΝΩΣΤΗΣ I § 17ον.

5.—Μ. ΑΤΤΑΛΕΙΑΤΗΣ, σ. 92.

—ΙΩΑΝΝΗΣ ΣΚΥΛΙΤΖΗΣ σ. 659. « ἡ μονὴ τοῦ Ἁγίου Νικολάου. . . . ἣ καλεῖται Μολιβωτόν ».

—ITINÉRAIRES RUSSES EN ORIENT σ. 111.

—Γ. ΑΜΑΡΤΩΛΟΣ, Migne τομ. PI' Στήλη 1237.

6.—DELEHAYE σ. 131-2. Ὀκτωβρίου 12.

—ΙΕΡΟΣΟΛΥΜ. ΒΙΒΛΙΟΘ. Β' σελ. 472.

νίκου ἀναφέρεται τῷ 1086 Κύριλλος.¹

Ἐγγιστα καὶ ἔμπροσθεν τῆς «πόρτης τῆς Πηγῆς» [κατὰ τὸν Λαυριωτικὸν Δ 39 Συναξαριστὴν] ὑπῆρχεν εὐκτήριος οἶκος τοῦ ἐπὶ Οὐεσπασιανοῦ μαρτυρήσαντος² μεγαλομάρτυρος Λεοντίου, ἐν τῷ ὁποίῳ καὶ ἡ αὐτοῦ ἐτελεῖτο σύναξις.³

Κατὰ τὰ πέραξ τῆς Ζωοδόχου Πηγῆς ὑπῆρχον ἐπίσης καὶ ἡ τοῦ Ἁγίου Θεοδώρου Μονή, ἐν ἣ Λέων ὁ Σοφὸς περιώρισεν ἐπὶ διεικνίαν Εὐθύμιον τὸν ἀπὸ συγκέλλων γενόμενον Πατριάρχην (906-911), πρὸ τῆς ἐκλογῆς αὐτοῦ, κατὰ τὰ τελευταῖα εἴτη τοῦ IX αἰῶνος καὶ τὰ πρῶτα τοῦ X αἰῶνος.⁴

Ἡ Μονὴ τοῦ Ἁγίου Θεοδώρου ἔκειτο ἐγγὺς τῆς Μονῆς τῆς Πηγῆς. Ἐκ τῆς ἀνεκδότου ἱστορίας Λέοντος τοῦ Σοφοῦ (886-912) μαθητόμενον ὅτι «εἰς τὰ βασιλεία ὁ ἄναξ προσκαλέσασθαι τὸν πατέρα Εὐθύμιον ἀνάξιον κρι-
« νας, πρὶν αὐτοψὶ καὶ κατίδοι τοῦτον καὶ προσαπολογήσοιτο, πρὸς τὸν τῆς
« θεομήτορος ναὸν τὸν ἐν τῇ Πηγῇ ἔξει καὶ πρὸς τὸ ποθούμενον ἀφίκετο.»⁵

Κατὰ τινὰ ἑορτὴν, τῆς Ἁγίας Ἀναλήψεως, τοῦ βασιλέως μετ' ἀπάσης τῆς συγκλήτου καὶ τοῦ Πατριάρχου Στεφάνου ἀφικνουμένων ἐν τῷ τῆς θεομήτορος νεῷ τῷ ἐν τῇ Πηγῇ, «ἐγένετο καὶ τὸν πατέρα Εὐθύμιον προσκλη-
« θῆναι, οὐ παρὰ τοῦ βασιλέως μόνον, ἀλλὰ καὶ παρὰ τοῦ πατριαρχοῦντος
« δι' ἐπιτιμήσεως τὴν εἰσέλευσιν ἀποστείλαντος.»⁶

Ἐκ τῶν ἄνω δύο περικοπῶν τῆς βιογραφίας τοῦ Εὐθυμίου πᾶς τις προσπορίζεται τὴν πεποιθήσιν, ὅτι ἡ εἰρημένη μονὴ ἔκειτο πλησιέστατα τῆς Πηγῆς. Ἡ θέσις τῆς εἰρημένης μονῆς προσδιορίζεται μετὰ περισσοῦς ἀκριβολογίας ὡς κειμένης ἔξω τῶν χερσαίων τειχῶν καὶ πλησιέστατα τῆς Μονῆς τῆς Πηγῆς. Προτρεπόντων καὶ ἐκλιπαρούντων τὸν πατέρα Εὐθύμιον ἐν τῇ πόλει εἰσιεῖναι, οὐ κατένευσεν ὁ ἱερός ἀνὴρ δικαιολογούμενος καὶ λέγων ὅτι, «εἰ ταῖς γινομέναις ἐκ μακρόθεν ἀδικίαις ἀκούων ταράττομαι καὶ ἀνιώμαι, « πολλῶ μᾶλλον αὐτοψὶ ὄρων τοὺς ἠδικημένους λίαν ἀλγυνθῆσομαι » οὕτως προσειπὼν καὶ μικρόν τι προσομιλήσας αὐτοῖς καὶ συνταξάμενος πρὸς τὸν ἄγιον ἀπῆει Θεόδωρον.⁷

Ἐν τῇ μονῇ τοῦ Ἁγίου Θεοδώρου ἐπεσκέφθη τὸν Εὐθύμιον ἡ μακαρία

1.—MIGNE. Ἑλλην. Πατρ. τ. PKZ'. Στήλη 976.

2.—NILLES, Kalendarium τ. I. σελ. 184.

3.—DELEHAYE, σ. 756. 18 Ἰουνίου.

Ἐθλητὶς τοῦ ἁγίου Μάρτυρος Λεοντίου καὶ τῶν σὺν αὐτῷ Ὑπάτου καὶ Θεοδούλου.

4.—ΠΡΟΚΟΠΙΟΥ ΚΑΙΣΑΡΕΩΣ. Περὶ Κτισμάτων I. Κεφ. δ' σ. 190.

—ΒΙΟΣ ΕΥΘΥΜΙΟΥ C. de Boor Κεφ. III. § 25, 31.

5.— ἐνθ' ἄνωτ. II. § 2.

6.— III. § 24.

7.— III. § 26.

Θεοφανώ, σύζυγος Λέοντος τοῦ Σοφοῦ. Ἐκ τῆς βιογραφίας τοῦ ὁσίου ἀνδρὸς μανθάνομεν ὅτι «ἡ εὐσεβὴς καὶ φιλόχριστος βασιλεὺς Θεοφανώ ἐκ τῶν βασιλείων κατιούσα πρὸς τὸν ναὸν τῆς θεομήτορος τὸν ἐν Βλαχέρναις νη-
« στείαις καὶ εὐχαῖς προσεκατέρει ἐκεῖθεν τε πρὸν τὸν ἐν τῇ Πιγῇ ἱερὸν
« σηκὸν χάριν εὐχῆς ἀφίκετο· ὅτε καὶ τὸν πατέρα Εὐθύμιον ἐπισκεψαμένη
« ἐν τῇ πόλει εἰσιέναι παρεκάλει καὶ ἐν τοῖς βασιλείοις ἀνιέναι ἐδέετο, δύο τὰ
« κάλλιστα συμβήσεται· λέγουσα τὴν τε τοῦ αὐτοκράτορος ψυχικὴν σωτη-
« ρίαν καὶ τὴν τῶν ἀδικουμένων προμήθειαν.»¹

Αἱ ἄνω περικοπαί, εἰλημμένα ἐκ τοῦ βίου τοῦ Εὐθυμίου, οὐδεμίαν ἀπολύτως ἀμφιβολίαν ἀφήνουν ὅτι ἡ μονὴ τοῦ ἁγίου Θεοδώρου ἦτο ἐγγὺς τῆς Μονῆς τῆς Πηγῆς.

Ἐπίσης, καὶ ἐκ τῆς κάτωθι περικοπῆς, ἕκαστος πορίζεται ἀδιάσειστον πεποιθήσιν περὶ τῆς ἀληθοῦς θέσεως, τῆς περὶ ἧς ὁ λόγος Μονῆς, κειμένης ἐγγὺς τῆς τε Μονῆς τῆς Πηγῆς καὶ τῆς τῶν Ἀβραμιτῶν.

Ἐν τῷ βίῳ τοῦ Εὐθυμίου ἀναγινώσκομεν ὅτι ὁ ὁσιος ἀνὴρ ἐπὶ τῇ εὐκαιρίᾳ τῆς νεοσυστάσεως μονῆς αὐτοῦ προσκαλεσάμενος ἀπ' ἐσπέρας «ἅπαν-
« τας τοὺς πλησιοχωροῦντας μοναχοὺς τοὺς ἐν τῇ Πηγῇ τῆς θεομήτορος καὶ
« τοὺς τῆς τοῦ Ἀβραμίου μονῆς, ὀλονύκτιοις δεήσεσι καὶ ἀγρύπνοις δοξολο-
« γίαις διανυκτερεύων, μέχρι πρωῆς τὴν ὑμνωδίαν ἐκτελῶν οὐκ ἐπαύσατο,
« δάκρυσιν ἀκατασχέτους τὸν φιλοικτίρμονα θεὸν ἱκετεύων τὸν τε μάρτυρα
« Θεόδωρον μεσίτην προβαλλόμενος τοῦ καταρτίσαι καὶ ἀπήμονα διατηρη-
«σαι τῆς τῶν ἐναντίων προσβολῆς» τὴν ὑπ' αὐτοῦ νεοῖδρυθεῖσαν μονήν.²

Πλησιέστατα τῆς Χρυσῆς Πύλης, ἢ ἂν οὐχὶ εἰς τὰς πρὸς Δυσμὰς ἀγχι-
τέρμονας τῆς πρωτευούσης συνοικίας, ὑπῆρχεν καὶ ἡ μονὴ τῆς Χρυσονίκης, ἐν ἣ διαμένεν ὁ στρατηγὸς καὶ πατρικίος Νικήτας (763-838) μέχρι τῆς βασι-
λείας Λέοντος τοῦ Ἀρμενίου (813-820).

Ἡ μονή, φέρεται, ὅτι ἔκειτο ἐντὸς τῶν τειχῶν, ἀφρῦ αὕτη ἐδόθη τῷ Νικήτᾳ ὑπὸ τοῦ Αὐτοκράτορος Μιχαὴλ τοῦ Ραγκαβῆ (811-813) ὑπὸ τὸν ὄρον «μοναχὸν μὲν γενέσθαι τῆς πολέως δὲ μὴ ἐξελθεῖν.»³

Ἐκ τοῦ ἱστορικοῦ Μάλχου, ἀκμάσαντος μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Λέοντος, μανθάνομεν ὅτι, ἐν τοῖς μέρεσι τῆς Πηγῆς ἔκειτο σεμνεῖον τῶν τῷ Θεῷ ἀφιερωσασῶν ἑαυτῶν γυναικῶν, συνοικισθὲν ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ Αὐτοκρά-
τορος Ζήνωνος. (474-491).⁴ Τὸ γυναικεῖον τοῦτο μοναστήριον φαίνεται ὅτι ἠγείρετο ἐγγὺς τῆς Ζωοδόχου Πηγῆς, παρὰ τὸν ναὸν ἢ ὀλίγον μακρὰν αὐ-

τοῦ καὶ τῶν ὁμωνύμων παλατιῶν ἐπὶ τῆς βασιλείας Λέοντος τοῦ Θρακός,¹ διότι ἐκ τῶν σωζομένων ἀποσπασμάτων τοῦ ἱστορικοῦ Μάλχου μανθάνομεν ὅτι ὁ τοῦ βασιλέως Ζήνωνος ἀδελφὸς Λογγίνος «δὶς μὲν ὑπατεύσας καὶ τῆς
« συγκλήτου βουλῆς πάσης ἡγούμενον» ἀνὴρ, «ἀνόητος καὶ βαρὺς καὶ ἀκό-
« λαστος ὄν»² «σύστημ' ἀσκητριῶν ἔλυσε τρόπο τοιῷδε. ἐπὶ δείπνῳ ἐνδαι-
« τώμενος ταῖς κληῖζομέναις Πηγαῖς, ἠγγέλθη τούτῳ παρὰ τῶν προαγω-
« γεόντων ὡς εὐπρεπεῖς λίαν εἰσὶν αἱ γυναῖκες· καὶ ἔπεμψαν αὐταῖς ὄσπρια
« καὶ ξηροὺς ἄρτους, εἶτα χιτῶνας ἄλλα τέ τινα, ὡς προνοῶν αὐτῶν δῆθεν
« ἔξ ἐπιστροφῆς τῶν φόβων. δεινοὶ γὰρ οἱ γυναικοῖερακες εὐπρεπεῖς αἰτίας
« ἐφευρίσκουν εἰς ἄγρην τῶν θηλειῶν. καὶ ἀνίων ἐν τῷ σεμνεῖῳ πολλὰς τού-
« των πειθανάγκη κατήγαγεν, οὕτω γὰρ ἦν λάγνος ὡς καὶ ἐλευθέρας καὶ ἀο-
« χόντων γυναῖξιν καὶ παρθένους ἀωρία ἐπιπίπτειν καὶ πάντα δρᾶν ἀνέδην,
« ἐν προσόδῳ δὲ σφαίρας ἀργυρᾶς καὶ περικάρπια ἐροίπτει, καὶ ἄλλων δὲ
« πολλῶν κακῶν αἰτίας ἐγεγόνει ὁ Λογγίνος οὗτος.»³ ὅς ὕστερον «ἐχειρώθη
« παρὰ Ἀναστασίου καὶ περιορίσθη εἰς Ἀλεξάνδρειαν, ἔνθα καὶ πρᾶσβύτε-
« ρος χειροτονηθεὶς ἔθανε»⁴

Ἐν τινι γυναικεῖᾳ μονῇ κειμένη ἐν τοῖς μέρεσι τῆς Πηγῆς ἀπεσύρθη ἡ ὁσία Εὐφροσύνη ἢ νεά ὡς ἐξάγομεν τοῦτο ἐκ τοῦ βίου τῆς ἁγίας,⁵ ἔνθα ἀναγινώσκομεν ὅτι αὕτη: «τὰ τῶν ἀνδρῶν αὐτῆς ἀποθεμένη καὶ τὴν σκη-
« νὴν τῆς ἀναβολῆς διαλύσασα, γυναικῶν ἀμφίῳς πάλιν κοσμεῖται καὶ τὴν
« Κωνσταντίνου λαθοῦσα εἰσεῖσι καὶ δὴ τοὺς ἁγίους οἴκους διαδραμοῦσα
« καὶ δόξαν Θεῷ ἀναπέμψασα περὶ τὸν νεῶν τῆς θεομήτορος Πηγῆς γίνεται·
« ἐν ᾧ δὴ γενομένη, μοναστηρίῳ γυναικῶν ἐτυγχάνει καὶ τὴν μετ' αὐτῶν
« οἴκησιν ἐξαιτεῖται, ἀγνωσμένη μέντοι μηδὲ ὄθεν καὶ οἷα ἐστὶ γνωρίζο-
« μένη.»⁶

Γνωστοὶ οἱ ἀνδρικοὶ λόγοι τῆς θαυμαστῆς ὁσίας πρὸς τὸν βασιλέα Λέοντα, κατὰ τινα μεταξὺ τῆς μακαρίας γυναικὸς καὶ τοῦ βασιλέως διάλογον,

1.—ΘΕΟΔΩΡΟΥ ΑΝΑΓΝΩΣΤΟΥ. Ἐκκλ. Ἱστορ. Α' 17.

—ΘΕΟΦΑΝΗΣ Ι. 175.

2.—ΘΕΟΦΑΝΗΣ Ι. 175.

3.—ΜΑΛΧΟΥ, ἀποσπάσματα.

—ΣΟΥ·Ι·ΔΑΣ εἰς λέξιν Λογγίνος.

4.—Ι. ΖΩΝΑΡΑΣ Βιβλ. ΧΙV, Κεφ. 3ον σ. 136.

5.—Βίος καὶ πολιτεία καὶ μερικὴ θαυμάτων διήγησις τῆς ὁσίας μητρὸς ἡμῶν Εὐφροσύνης τῆς νεάς, τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει ἀσκησάσης, συγγραφεὶς παρὰ ΝΙΚΗΦ. ΚΑΛΛ. ΤΟΥ ΞΑΝΘΟΠΟΥΛΟΥ.

—E. CODICE FLORENTINO CONVENTI SOPP. CAMALDOLI 1214 (=A).

—CF. COMM. PRAEV. NUM. 1

—ACTA SANCTORUM NOVEMBRIS τ. III. σ. 861-77.

6.— ἐνθ' ἄνωγ. σ. 867 § 16.

1.—ΒΙΟΣ ΕΥΘΥΜΙΟΥ. C. de Boor. Κεφ. IV. § 1-2.

2.— ἐνθ' ἄνωγ. VI. § 20-22.

3.—ΣΤΑΥΡΟΝΙΚΗΤΙΝΟΣ ΣΥΝΑΞΑΡΙΣΤΗΣ ΚΑΙ ΜΗΝΑΙΑ.

4.—ΣΟΥ·Ι·ΔΑΣ εἰς λέξιν Λογγίνος.

λαβόντα χώραν ἐν τῇ γυναικεῖα μονῇ, ἐν ἣ ἡ ὁσία διέμενε. «Τὸ μὴ ἐκπειρά-
 « ζειν κίριον τὸν Θεὸν ἡμῶν ἴσμεν, τῆς θείας λεγούσης γραφῆς. Ὅθεν καὶ
 « σοί, βασιλεῦ, εἰ συνοίσειν ἔμελλε τὸ παιδὸς κληθῆναι πατέρα, τάχιστ' ἂν
 « ὁ τῆς φύσεως ἐδίδου δημιουργός· τὸ δ' ἐπὶ τόσον τὰς μήτρας τῶν βασι-
 « λίδων ὅσα καὶ λίθους διακεῖσθαι παρασκευάζειν, ἄλλο τι δίδωσιν ἐννοεῖν·
 « πλὴν ἡμεῖς ὑπακοὴν πληροῦντες, τό σοι προσταττόμενον, κἂν πρὸς τὴν αἵ-
 « τησιν ἐνδεῶς ἔχωμεν, ἀνύσαι σπουδάσομεν.

« Σὺ δ' οὐκ ἂν ἐπιτύχεις τοῦ αἰτουμένου, μὴ ταῖς ἀγαθαῖς τῶν πράξεων
 « συμμαχῶν μοι· καὶ γὰρ καὶ σὲ τοῖς ἴσοις προσκεῖσθαι δεῖ καὶ τὴν ἄνω-
 « θεν ἐπικαλεῖσθαι βοήθειαν, ἐξ ἧς πᾶσα δῆτα πατριά, ὡσπερ μανθάνομεν,
 « καὶ τῷ τῆς πανάγνου καὶ θεομήτορος Πηγῆς προσεδρεύειν χρὴ ἀγράντω
 « καὶ ἱερῷ ὕδατι». «Ταῦτ' εἰποῦσα τὸν μὲν βασιλέα οἴκαδε παρεκάλει γενέ-
 « σθαι καὶ εὐχῇ καὶ ἀγνότητι βίου εἰπέρ ποτε καὶ νῦν διακεῖσθαι· ἐκείνη
 « δὲ σύντονος ἐπὶ μᾶλλον τῇ εὐχῇ γίνεται.» ¹

Ἐστερωτέρον δέ, ὡς ἱστορεῖ ὁ βιογράφος τῆς ὁσίας, ἡ ἐπ' ἀρετῇ αἰδέ-
 σιμος γυνὴ καὶ τιμία ἐπ' εὐσεβεία «πρὸ τῆς ζωοφόρου Πηγῆς ὑπόγειόν τι
 « σπήλαιον ἐνοικοῦσα καὶ ζῶσα», διήλθε ἔτη τινὰ τῆς μετανοίας της ἐν τῇ
 « ὑπογείῳ καὶ ζωφώδει οἰκίᾳ» ταύτῃ.

Ἐν τοῖς μέρεσι τῆς Πηγῆς ἔκειτο καὶ εὐκτήριον τῆς ἁγίας Τριάδος, ὡς
 ἐξάγομεν τοῦτο ἐκ τοῦ βίου τῆς ὁσίας μητρὸς ἡμῶν Εὐφροσύνης τῆς νέας.
 Ἡ ὁσία Εὐφροσύνη τὸν «ταῖς χρεῖαις ταύτῃ διακονούμενον μοναχὸν Νικό-
 « λαον» στείλασα ἀνὰ τὴν πόλιν εἰς ἀναζήτησιν οἰκίας, οὗτος, «τὴν πόλιν πε-
 « ριελθὼν ἄπασαν . . . οἰκίαν εὗρίσκει παντάπασι τῷ χρόνῳ διερωγυῖαν
 « ἄγχιστά που τῆς πύλης τῆς πόλεως, ἣτις δὴ τοῦ Καλάγγρου οὕτως ὠνόμα-
 « σται, ἔνδον μὲν τῆς Κωνσταντινου, ἀντικρὺ δὲ κειμένην τοῦ νεῶ τῆς Πη-
 « γῆς ἐν ἣ καὶ οἶκός τις εὐκτήριος ἦν ἐκκαλαί ἀνειμένος τῇ ὑπερουσίῳ
 « Τριάδι, τῷ χρόνῳ πεπονηκώς καὶ εἰς γῆν κείμενος,» ² ἐξ οὗ δῆλον γίνε-
 ται ὅτι ὁ εὐκτήριος οἶκος οὗτος τῆς ἁγίας Τριάδος ἔκειτο ἀντικρὺ μὲν τῆς
 Πηγῆς ἀλλ' ἔνδον καὶ ἐγγύτατα τῶν χερσαίων τειχῶν.

33. ΤΟ ΜΕΤΟΧΙΟΝ ΤΗΣ ΖΩΟΔΟΧΟΥ ΠΗΓΗΣ

Ἡ Μονὴ τῆς Ζωοδόχου Πηγῆς εἶχεν, ὡς εἴθισται τότε, ἐντὸς τῆς πό-
 λεως, μετόχιον, καλούμενον «Θεοτόκος τῆς Ζωοδόχου» καὶ ὅπερ ζητήσας ὁ

1.—ACTA SANCTORUM NOVEMBRIS τόμ. III. σ. 869-70,

2.— ἐνθ' ἄνωτ. § 28.

Πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως Ἡσαΐας [1323—1334], ὁ ἁγιορείτης, ἔλα-
 βεν ὑπὸ τὴν κατοχὴν του, ἐπινεύσαντος τοῦ Αὐτοκράτορος Ἀνδρονίκου τοῦ
 Παλαιολόγου.

Ἡ μονὴ παρεχωρήθη τῷ πατριάρχει αἰτήσαντι ὅπως, ἐφ' ὅρου ζωῆς
 αὐτοῦ, διοικῆται αὕτη ὑπ' αὐτοῦ, μετὰ δὲ τὸν θάνατόν του, εἶναι κτῆμα τῆς
 ἐν Ἁγίῳ Ὁρει Μονῆς τῆς Μεγίστης Λαύρας. ¹

Ἐν τοῖς ἀρχείοις τῆς Ἱερᾶς Μονῆς Λαύρας ὑπάρχει τεθησαυρισμένον
 χρυσόβουλλον τοῦ αυτοκράτορος Ἀνδρονίκου, ἐν ᾧ ἀναγινώσκομεν, μεταξὺ
 ἄλλων καὶ τὰ ἐξῆς σχετικά μετὰ τὴν παραχώρησιν τῆς Μονῆς: «Ἡ ἐν τῇ θεο-
 « δοξάστῳ, θεομεγαλύτῳ καὶ θεοφυλάκτῳ Κωνσταντινουπόλει σεβασμῖα Μο-
 « νῆ τῆς εἰς ὄνομα τιμωμένης τῆς «ὑπεραγίας Θεοτόκου τῆς Ζωοδόχου»
 « κατέχεται ἐφ' ὄρω τῆς αὐτοῦ ζωῆς [τοῦ Πατριάρχου], ἐν δὲ τῷ αὐτὸν τε-
 « λευτᾶν, παραπέμψῃ ταύτην πρὸς τὴν κατὰ τὸ Ἅγιον Ὁρος τοῦ Ἁθῶ
 « διακειμένην σεβασμῖαν Μονὴν τῆς βασιλείας μου, τὴν εἰς ὄνομα τιμωμέ-
 « νην τῆς ὑπεραγίας Δεσποίνης, καὶ θεομήτορος καὶ ἐπικεκλημένην Λαύ-
 « ραν, εὐδοκοῦσα τοῦτο ἡ βασιλεία μου, ἀπολύει τὸν παρόντα χρυσόβουλλον
 « Λόγον αὐτῆς.» ²

ΤΟ ΜΕΤΟΧΙΟΝ ΤΗΣ ΖΩΟΔΟΧΟΥ ΠΗΓΗΣ ΤΟΝ ΙΔ' ΚΑΙ ΙΕ' ΑΙΩΝΑ

Τὸ μετόχιον τοῦτο ᾧ ἐπώνυμον τῇ «Θεοτόκου τῆς Ζωοδόχου», ἦτο οὐχὶ
 παράλιον, ὡς ἐπιτρέπεται εἰς ἡμᾶς νὰ ἐννοήσωμεν τοῦτο ἐκ σιγιλλιώδους
 γράμματος τοῦ Πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως Φιλοθέου [1354—1355
 καὶ 1364—1376 τὸ δεύτερον] ἐκδεδομένου τῷ 1367.

Ὁ Φιλόθεος κατεῖδε τὴν ἀνάγκην, ὅπως οἱ Μοναχοὶ τῆς Λαύρας, ἐρχό-
 μενοι εἰς τὴν βασιλεύουσαν δι' ὑποθέσεις τῆς Μονῆς αὐτῶν, ἔχωσιν ἴδιον
 παράλιον μετόχιον, κείμενον «περὶ τὸν λιμένα τῆς Μεγαλοπόλεως, τὸν ἀπαν-
 « τικρὺ τοῦ Γαλατᾶ». Ὅθεν διασχεψάμενος εὖρε, ὡς κατάλληλον, τὸ ὑπὸ τοῦ
 Ἐλαφροῦ ἐκεῖνου ἀνεγερθέν, «περὶ τὴν πλατεῖαν τῆς μεγάλης πύλης ἐπ' ὀνό-
 « ματι τιμώμενον τοῦ ἁγίου ἐνδόξου μεγαλομάρτυρος Μυροβλήτου καὶ θαυ-

1.—Μ. ΓΕΔΕΩΝ. *Βυζαντινὸν Ἐορτολόγιον σ. 206 Δεκεμβρίου 26. 23η*) ἡ μονὴ
 τῆς Θεοτόκου τῆς Ζωοδόχου, ἦν τῷ 1329 κατὰ Ἰανουάριον ἔλαβεν ὁ Πατριάρχης Ἡ-
 σαΐας ἐφ' ὄρω ὅπως προσαρτηθῇ τῇ ἐν Ἁθῶ μεγίστῃ Λαύρᾳ μετὰ θάνατον αὐτοῦ.

2.—ΕΥΓΕΝΙΟΥ ΙΕΡΕΩΣ «Ἡ Ζωοδόχος Πηγὴ» σελ. 71.

« ματουργοῦ Δημητρίου», περὶ τὴν τοποθεσίαν, δηλονότι, τοῦ σήμερον Βαξὲ Καποῦ καὶ ὅπερ ὁ κτίτωρ ἐχαρίσατο, «ψυχικοῦ μνημοσύνου αὐτοῦ ἔνεκεν», εἰς τὸν ἀρχιεπίσκοπον Δήμου, ὅστις μετεβίβασε τοῦτο «τῷ μοναχῷ ἐκεῖνῳ « Λουκᾷ» τούτου δὲ τελευτήσαντος περιῆλθε τὸ μονύδριον τοῦτο τοῦ Ἑλαφροῦ εἰς τὸν οἰκουμενικὸν Πατριάρχην.

34. ΤΟΠΟΣ ΠΕΡΙΟΡΙΣΜΟΥ ΚΛΗΡΙΚΩΝ

Ὡς ἐν τοῖς παλατίοις τῶν Πηγῶν ἐνεκλείοντο ἄνδρες ἐπίσημοι ἐν ὑποψία διαβληθέντες παρὰ τῷ Βασιλεῖ, οὕτως ἡ μονὴ τῶν Πηγῶν ἦτο καὶ τόπος περιορισμοῦ τῶν κατὰ τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ καθεστῶτος ἐκτραχηλιζομένων.

Ἐπὶ Ἀλεξίου I τοῦ Κομνηνοῦ [1081-1118] ὁ λόγῳ τῶν αἰρετικῶν αὐτοῦ φρονημάτων κατηγορηθεὶς Ἰωάννης Ἰταλὸς ¹ μεταμεληθεὶς ἔλαβεν εἰς κατοικίαν τὴν Μονὴν «τὴν οὕτω καλουμένην Πηγὴν.» Ἡ βασιλόπαις Ἄννα ἢ Κομνηνὴ ἱστορεῖ: «Εἶθ' ὁποῖος ἐκεῖνος μεταμεληθεὶς πρὸς τὸν βασιλέα « παρακλήσει χρησάμενος, κατὰ τὴν κέλευσιν ἐκεῖνου τὴν Κωνσταντίνου κα- « τέλαβε, τὴν μονὴν τὴν οὕτω καλουμένην Πηγὴν ἐνδιαίτημα λαβὼν καὶ « τὴν Ἐκκλησίαν τῶν Ἁγίων Τεσσαράκοντα.» ²

35. ΕΙΚΟΝΕΣ ΚΑΙ ΕΠΙΓΡΑΜΜΑΤΑ

Παρὰ τῷ Καλλίστῳ σώζεται ὑπόμνησίς τις τῶν ἁγίων εἰκόνων, τῶν ἐν τῷ ναῷ τῆς Πηγῆς ἐξωγραφημένων.

Ἐκ τούτων εἶναι γνωσταὶ αἱ εἰκόνες, ἅς κατὰ τὸ 1300 ἢ ὀλίγον πρὶν ἢ μετ' ὀλίγον, ὡς ἐν ἀνεκδότῳ κώδικι ἀναγινώσκομεν, Γαβριὴλ τις ἱερομόναχος καὶ ἁγιογράφος ἐξωγράφισε καὶ αἴτινες παρίστων, καθ' ἃ ἀναγινώσκομεν εἰς ἱαμβικά τινα ἐπιγράμματα, τινὰ ἐπὶ τούτῳ γραφέντα ὑπὸ τοῦ ποιητοῦ Μανουὴλ Φιλῆ:

1.—ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΤΟΥ ΣΧΟΛΑΡΙΟΥ. "Ἀπαντα τὰ εὕρισκόμενα ἐκδοθ. ὑπὸ Louis Petit, *Σ. Α. Σιδερίδου καὶ M. Jugie*. τ. I σελ. 118.

—βλ. καὶ M. TH. OUSPENSKY. Ἐπιτομὴν ἱστορικῶν Ἰσθμοῦ Ρωσσικοῦ Ἐπιτομολογικοῦ Ἰνστιτούτου II. (1897) σ. 30-66.

« Τὰ πραχθέντα βασιλικῆ καὶ συνοδικῆ διαγνώσει ἐν τῷ παλατίῳ καὶ τῇ ἀγιωτάτῃ « τοῦ Θεοῦ μεγάλῃ ἐκκλησίᾳ κατὰ τοῦ Ἰταλοῦ Ἰωάννου».

2.—ANNA KOMNHNH *τομ. I. Βιβλ V-8 σ. 260.*

α) τὴν Θεοτόκον τῆς Πηγῆς. β) τὸν Γαβριὴλ εὐαγγελιζόμενον τῇ Παρθένῳ τὴν ὑπὲρ λόγον τοῦ Λόγου ἐνανθρώπισιν. γ) τὸν Σωτῆρα. δ) Συμεὼν τὸν τοῦ Στύλου. ε) τὸν ὄσιον Ὀνούφριον. στ) τοὺς τρεῖς Ἱεράρχας.

Ἐπὶ τῶν καὶ ἕτεροι δύο εἰκόνες ἐκ τῶν ὁποίων, ἡ μὲν μία παρίστα μοναχὸν παθόντα λέπραν καὶ ταφέντα ἔξω τοῦ Ναοῦ τῆς Πηγῆς, ἡ δ' ἄλλη τὸν Καλλιέργην, ὅστις πάσχων ἐκ λέπρας ἦλθεν εἰς τὸν ναὸν τῆς Πηγῆς καὶ ἐθεραπεύθη.

Ὁ ζωγράφος εἰκόνισε τὴν Θεοτόκον θεραπεύουσαν διὰ τοῦ ὕδατος τοῦ θαυματουργοῦ ἁγιάσματος τὸν Καλλιέργην τοῦτον, ὅστις πιθανῶς ἐκ Κρήτης εἶχε τὴν καταγωγὴν.

Ἐπίσης γνωσταὶ εἶναι καὶ ἐκεῖναι αἱ εἰκόνες, ἅς ὁ Κάλλιστος μνημονεύει ἤτοι: ἡ τοῦ Ἁγίου μάρτυρος Ἀγαθονίου, αἱ τῶν δύο θαυμάτων, ἡ τῆς Πεντηκοστῆς, ἡ τῆς Σταυρώσεως, ἡ τῆς Μεταμορφώσεως, ἡ τῆς Ὑπαπαντῆς, ἡ τῆς συναντήσεως τῶν Μυροφόρων.

Ἐν δὲ τῷ τρούλλῳ ὑπῆρχεν ἐξωγραφημένη ἡ Ἀνάληψις.

Εἰς τὰ διάφορα μέρη τοῦ ναοῦ ἦσαν γεγραμμένα τὰ ἐξῆς ἐπιγράμματα, ἅτινα Ἰγνάτιος ὁ Μαγίστωρ τῶν Γραμματικῶν συνέθεσε, ἀναφερόμενα δὲ εἰς ἰσαριθμούς εἰκόνας. Τὰ ἐπιγράμματα ταῦτα, σωζόμενα ἐν τῇ «Ἀνθολο- « γίᾳ τῶν Ἑλληνικῶν ἐπιγραμμάτων», ἔχουσιν ὅδε: ¹

—Εἰς τὴν Ἀνάληψιν ἐν τῷ τρούλλῳ τοῦ ναοῦ.

Ἐκ γῆς ἀνελθὼν πατρικόν σου πρὸς θρόνον,
Τὸν μητρικόν σου, Σῶτερ, οἶκον δεικνύεις,
Πηγὴν νοητὴν κρειττόνων χαρισμάτων ²

—Εἰς τὴν Σταύρωσιν, ἐν τῷ αὐτῷ ναῷ.

Ὁ νεκρὸς Ἄδης ἐξεμεί τεθνηκότας,
κάθαρσιν εὐρῶν σάρκα τὴν τοῦ Δεσπότη. ³

—Εἰς τὴν Μεταμόρφωσιν εἰς τὸν αὐτὸν ναόν.

Λάμψας ὁ Χριστὸς ἐν Θαβῶρ φωτὸς πλέον,
σκιάν πέπαυκε τοῦ παλαιάτου Νόμου. ⁴

—Εἰς τὴν Ὑπαπαντὴν, ἐν τῷ αὐτῷ ναῷ,

Ὁρώμενος νῦν χερσὶ πρεσβύτου βρέφος,
παλαιὸς ἔστι δημιουργὸς τῶν χρόνων. ⁵

1.—ANTHOLOGIA GRAECA. ἔκδ. 1880 Βιβλ. I. ἀρ. 109-14.

2.— ἐνθ' ἄνωτ. » 110.

3.— ἐνθ' ἄνωτ. » 111.

4.— ἐνθ' ἄνωτ. » 112.

5.— ἐνθ' ἄνωτ. » 113.

—Εἰς Χαιρετισμόν, ἐν τῷ αὐτῷ ναῷ.

Προσιμιάξει κοσμικὴν σωτηρίαν,
εἰπὸν τὸ Χαῖρε ταῖς γυναιξὶ Δεσπότης. ¹

*Ἐκτον ἐπίγραμμα δίστιχον τοῦ ἰδίου εἰς τὴν ὑπὸ Βασιλείου καὶ Λέοντος ἀνοικοδομὴν τοῦ ναοῦ :

—Εἰς τὸν ναὸν τῆς Θεοτόκου εἰς τὴν Πηγῆν.

Πτωθέντα κοσμεῖ τὸν ναὸν τῆς Παρθένου,
Βασιλείος τε σὺν Κωνσταντίνῳ, Λέων. ²

Πιθανὸν καὶ τὰ τρία κατωτέρω ἐπιγράμματα ἀνεφέροντο εἰς ἰσαριθμοὺς εἰκόνας ἀνακειμένας ἐν τῷ ναῷ τῆς Πηγῆς.

—Εἰς τὴν Θεοτόκον.

Παρθένος υἰέα τίκτε· μεθ' υἰέα παρθένος ἦεν. ³

—Εἰς τὸν Σωτῆρα.

Χριστέ μάκαρ, μερόπων φάος ἄφθιτον, υἱὲ θεοῦ,
δῶρ' ἀπὸ κρυστάλλων, δῶρ' ἀπὸ σαρδονύχων,
δέχνυσο, παρθενικῆς τέκος ἄφθιτον, υἱὲ θεοῦ,
δῶρ' ἀπὸ κρυστάλλων, δῶρ' ἀπὸ σαρδονύχων. ⁴

Εἰς τὸν τυφλόν.

*Ἐβλεψε τυφλὸς ἐκ τόκου μεμυσμένος,
Χριστὸς γὰρ ἦλθεν ἡ πανόμματος χάρις. ⁵
Τὰ ἐπιγράμματα τοῦ Φιλῆ εἰσὶ τὰ ἑξῆς :

A—Ἱερομονάχου Γαβριὴλ εἰς τὴν Πηγῆν.

Ζωῆς ὕδωρ βλύζουσα Πηγῆ τῆ κτίσει,
καὶ ποικίλων ἔχουσα θαυμάτων χύσιν,
τῷ Γαβριὴλ πῆγαζε τὴν εὐσπλαγχτίαν,
ὄν καὶ θύτην ἔδειξεν ἡ σὴ χρησιότης.

B—Τοῦ αὐτοῦ,

Εὐαγγελιστὰ Γαβριὴλ τῆς παρθένου,
καὶ Γαβριὴλ νόμιζε τὴν σωτηρίαν,
πρὸς γὰρ τὸ καινὸν τῆς γονῆς μὴ διστάσας,
ἑαυτὸν εἰσήνεγκεν ἑδραῖον θύτην.

1.—ANTHOLOGIA GRAECA. ἔκδ. 1880 Βιβλ. I. ἀρ. 114.
2.— ἐνθ' ἄνωτ. » 109.
3.— » » 115.
4.— » » 116.
5.— » » 117.

Γ—Τοῦ αὐτοῦ εἰς τὸν Σωτῆρα.

Τὸν ἐσκοτισμένον με ταῖς ἁμαρτίαις,
φώτιζε, φῶς ἄδυτον, εὐσπλαγγῶς, Λόγε·
τὸ γὰρ ἀναλλοίωτον ἐντέτηκέ μοι,
βιοῦντι κακῶς, Γαβριὴλ θύτης τάδε.

Δ—Τοῦ αὐτοῦ εἰς τοὺς τρεῖς Ἱεράρχας.

*Ὡς Ἱεράρχας τοῖς τρισὶ διδασκάλοις
παθῶν γέμων πρόσειμι Γαβριὴλ θύτης,
ὡς ἂν ὑπ' αὐτῶν ἡ τριάς μὲ λαμβάνει
τὰ δεινὰ κουφίζοντα τῶν ἔργων βάρη.

Ε—Εἰς τὸν ἅγιον Ὀνούφριον, τοῦ αὐτοῦ.

Παθῶν με γυμνὸν καὶ περιπτῶν φροντίδων,
εὐκοσμε γυμνὲ τῷ θεῷ δεῖξον μάκαρ.
ὡς ἂν παλαιστής εὐρεθῶ τῷ δεσπότη
ἐλὼν τὸν ἐχθρόν· Γαβριὴλ θύτης τάδε.

ΣΤ—Τοῦ αὐτοῦ, εἰς τὸν Ἅγιον Συμεὼν τὸν Στυλίτην.

*Ὁ Συμεὼν γνώρισμα τὸν στύλον φέρων,
τὴν ὑποποιὸν ἀρετὴν σοι δεικνύει.
Σὺ δὲ ψυχὴ τάλαινα πῶς ἔτι βλέπεις ;
Πῶς τὸν χαμερπῆ τῶν παθῶν τοῦτον βίον. ¹

Παρατίθημι ἐνταῦθα δύο ποιήματα, δι' ὧν διηγωνίζετο εἰς εἰκόνας ἀνακειμένας ἐν αὐτῷ τῷ ναῷ, ἡ μνήμη τῶν δύο, ὡς ἄνω ἀναφερομένων, θαυμάτων :

Εἰς εἰκόνα τοῦ Καλλιέργη, ὅς ὢν λελωβημένος

ἠγιάσθη παρὰ τῆς Θεοτόκου τῆς Πηγῆς.

Τρανῶς ἐνιδὼν τοῖς ἐσόπτροις τῶν τύπων

Τεραστίου θαύμασον εἰκόνα, ξένε.

*Ὁ κείμενος γὰρ καὶ παριστῶς ἐνθάδε

Βοᾷ σιωπῶν τῆς πανάγνου τὴν χάριν.

*Ὡς ἦν μὲν ἡδὺς ὑπὸ τῆς ἡλικίας,

Καὶ πρὸς μάχας γίγαντος ἐσφρίγα τρόπον.

*Ἄλους δὲ πικρῷ δυσχεροῦς λώβης πάθει,

Καθάπερ ἐχθροῦ δυσμενοῦς τινος βέλει,

Καὶ γνοὺς ἑαυτὸν ἀδρανῆ πρὸς τὴν μάχην,

*Ἐπέπερ οὐκ ἦν ἐμφανὴς ὁ τεξότης,

*Ὁρᾷ πρὸς αὐτὴν μυστικῶς τὴν Παρθένον,

1.—ΜΑΝΟΥΗΛ ΦΙΛΗ, ποιήματα ἐκδοθέντα ὑπὸ E. Miller ἔτος 1857. τόμος II. Codex Parisinus § XI.

Καὶ τοὺς ἰατροὺς δυσφοροῦντας φαυλίσας·
 Οὐκ ἦν γὰρ οὐδὲν συντελοῦν πρὸς τοὺς πόνοὺς
 Πορθοῦνται αὐτῶ τῶν μελῶν τὰς ἀκρίδας·
 Ὅπλιζεται μὲν ταῖς ροαῖς ταῖς ἐνθάδε.
 Χαλκεύεται γὰρ εἰς τὸ πῦρ τῆς καρδίας
 Καὶ ρεῦμα χυτὸν εἰ Θεὸς μόνον θέλει·
 Ἐνθίσταται δὲ τῇ προκύψει τῆς νόσου
 Νικῶν τὸν ἐχθρὸν τῇ βολῇ τῆς ἐλπίδος.
 Καὶ νῦν παραστάς εὐπρεπῆς τῷ Δεσπότη
 Καὶ τῇ στρατηγῶ τῶν ψυχῶν ὑπερμάχῳ
 Τὰς ἐμφάσεις δείκνυσι τοῦ τεραστίου
 Ὅ γὰρ τοσοῦτος ὄγκος οὐ δεῖται λόγου
 Δεῖ γοῦν ἐπαινεῖν τῆς γραφῆς τὸν τεχνήτην,
 Ὅς πρὸς τὸν Υἱὸν ἀκροώμενον τάχα
 Λαλοῦσαν αὐτὴν ζωγραφεῖ τὴν Παρθένον.
 Ἐγὼ μὲν, ὦ παῖ, τῷ παρεστῶτι ξένῳ
 Τοῦ κινδύνου λέλυκα τὴν ὑποψίαν.
 Σὺ δὲ ψυχικὴν ἀντιδοὺς εὐεξίαν
 Τὴν μητρικὴν στήριξον εἰς τοῦτον χάριν.¹

Εἰς τὸν καταπαθῆ μοναχὸν λωβόν, τὸν κείμενον ἐν τῇ Πηγῇ.

Τὸ σῶμα τοῦτο κλῆμα τοῦ θνητοῦ γένους,
 Ὅ βλαστὸν ἐξήνεγκεν εὐχαριστίας,
 Ριζῶν ἀγαθῶν εὐτυχήσαν ἰκμάδας.
 Ἐκτέμνεται γὰρ τῶν μελῶν τὰς ἀκρίδας
 Ἄκμαῖς ὀδυνῶν τμητικῆς λώβης, ξένης,
 Καὶ ταῖς ὀρυγαῖς ἐνοκαφὲν τῶν τραυμάτων,
 Καὶ κατασαπὲν τῆς νομῆς τῇ κοπρίᾳ,
 Καὶ ζῶν ἀμυδρῶς καὶ ψυχῆς ἴσχον ζέσειν,
 Καθ' ἧς ὁ χειμῶν οὐκ ἐπῆλθε τῆς νόσου,
 Εἰς τὴν ἀληθῆ κατέμεινεν ἄμπελον·
 Τῇ γῆ δὲ χωσθὲν ὑπερανθήσει πάλιν,
 Ὡς ἂν ὁ καρπὸς ἐκφυῇ τῆς ἐλπίδος.
 Ἡ φυτὸν ἦν ἐνικμον εἰς ὥρας ἕαρ
 Καὶ φυλλομανοῦν τῇ γλιθῇ τῶν πραγμάτων,
 Οὐ τοὺς περιττοὺς ἐξεκάθηρε κλάδους

1. — ΜΑΝΟΥΗΛ ΦΙΛΗ, ποιήματα ἐκδοθέντα ὑπὸ Ε. Miller. ἔτος 1857, τόμ. II. σελ. 25-26. Codex Parisinus § XI.

Τὴν ρίζαν ἀφείς τῆς ψυχῆς ὁ δεσπότης.
 Καὶ νῦν μαλακὴν ἀμφιέννυται σκέπη
 Μεταφτευθὲν οὐπερ ἀνθοῦν οὐ φθίνει.
 Ὡ πύργος ἐστὼς πρὸς τὰ ρεῖθρα τῆς νόσου
 Καὶ μὴ κλονισθεὶς ταῖς πνοαῖς τοῦ κινδύνου·
 Ὡ πέτρα, μὴ θριβεῖσα τὴν ἔνδον βάσιν,
 Καθάπερ ἄδροις ἐγκοπεῦσει τοῖς πόνοις!
 Ὡ νοῦς, πλατυνηθεὶς ἐν στενῷ τοῦ σαρκίου,
 Καὶ μὴ χαλασθεὶς, μὴ ἀμείψας τὸν πόνον!
 Οἷος μαχητῆς ὑπὸ τὸν χοῦν ἐκρούβη
 Κτείνας τὸν ἐχθρὸν τῆς νόσου τῇ μάστιγι!
 Νῦν οὗτος ἀνὴρ τὸν γὰρ ἐκπροσθεὶν χρόνον
 Ἄσημον ἦν δήποθεν ἐμπνέον τέρας.
 Πῶς! ἵνα φανῇ πνευματικὸς δοκτάπους
 Ἐν τοῖς Θεοῦ κρίμασι τὴν νῆξιν φέρων,
 Προὔθηκε πᾶν ἔτοιμον εἰς λώβην μέλος,
 Μὴ παρασυρῆ τῶν παθῶν τῇ προσχύσει.
 Πῶς ἐν περιτμήμασιν ἀκρωτηρίων
 Ἄνεϊλε βαλὼν τὸν Σατάν τὸν αὐθάδη!
 Μᾶλλον δὲ πῶς ἔθυσσε τὴν ζῶσαν πλάσιν
 Τῷ δημιουργῷ τὸν δριμῦν σπείσας πόνον,
 Μὴ χοῖρος ἐλθὼν συμπατήση μαργάρους·
 Ἐμπνους ἐκεῖνος, οὗτος ἀρετῆς τύπος
 Καὶ μαρτυρικὸς ἀνδριάς ὁ γεννάδας
 Ἄχειρ παλαιστῆς καὶ στεφανίτης ἄπνους.
 Ὁφθαλμὸς ὀξύτατος ὀμμάτων δίχα,
 Νεκρὸς τε καὶ ζῶν καὶ ρινότμητος γίγας
 Καὶ νυμφίος κάλλιστος, οὐκ ἐκ παστάδος
 Ἀλλὰ χθαμηλῆς καὶ στενῆς τινος κλίνης,
 Ἰχῶρσι καὶ μώλωπι καὶ σήψει βρούων.
 ἵνα δὲ σαφῶς ὀργανώσω τὸν μέγαν,
 Λεῖψανον ἦν σώματος ἢ κεράδιον,
 Ὁ δὲ καταλέλοιπεν ἡ νόσος μόλις,
 Κόρον τρυφῆς λαβοῦσα, μὴ κάμη πλέον,
 Ἡ σπόγγος ἀργὸς ταῖς ὀπαῖς παραπνέων.
 Ἀλλ' εἶχε λαλοῦν τὴν Θεοῦ δόξαν μέλος,
 Σοφῶς ἐπαινῶν τοῖς παροῦσι τοὺς πόνοὺς.
 Ὡς ἂν μάθης, ἄνθρωπε, τὰς λύπας φέρειν,
 Καὶ μὴ ραθυμῆς ἀγνοῶν τὸ συμφέρον,
 Κἂν μακρὸς ἐκτριβῆ σε τοῖς πόνοις χρόνος.

Νυνὶ γὰρ αὐτὸς ἐκδραμὼν τοῦ λειψιάνου
 Μετὰ χρόνον δὴ τινα συχνὸν τῆς νόσου
 Τοῖς ἀγγέλοις σύνεστι, φῶς ἄλλο βλέπων,
 Εἰς γῆν ἀπαλὴν καὶ διάβροχον πόαν,
 Ἐνθα τρυγᾷ τὰ δένδρα τῆς ἀφθαρείας.
 Ἴσως τι καινὸν καὶ γραφῆς περὶ λέγεις·
 Ἄλλ' ἰσχυροφωνεῖς ὑπὸ τῆς λώβης πάλιν,
 Πλὴν εὐχαριστεῖς· εἰ δὲ σιγᾷς οὐ ξένον
 Τοὺς γὰρ πόνους ἔμαθες εὐψύχως φέρειν.¹

Παρατίθημι ἐνταῦθα καὶ τρίτον ποίημα τοῦ Φιλῆ ἐν εἶδει ἐπιγράμμα-
 τος, δι' οὗ μανθάνομεν ὅτι, κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ ΙΔ' αἰῶνος, μοναχὸς τις
 Ἰωάννης Κανάβης ἀνέθηκεν ἰδίῳ ἀναλώμασι κατασκευάσας τῇ Θεοτόκῳ
 τῆς Πηγῆς δεξαμενὴν ὕδατος.

Εἰς δεξαμενὴν ὕδατος ἀνατεθεῖσαν τῇ Ζωοδόχῳ Πηγῇ
 παρὰ Ἰλαρίωνος μοναχοῦ.

Τῷ τῶν παθῶν καύσωνι τακεῖς ἐκτόπως,
 Ὡ ζῶσα Πηγὴ τῶν Θεοῦ τεραστίων,
 Δεξαμενὴν ὕδατος ὠργάνωσά σοι.
 Ὡς ἂν ἐπ' αὐτῇ δεικνυούσῃ τὸν πόθον
 Τὸ ζῶν ὕδωρ πίνοιμι τῆς σωτηρίας,
 Φυγὼν τὸ πῦρ ἐκεῖνο τῆς τιμωρίας.
 Ὁ πλούσιος γὰρ ἐκφοβεῖ με, Παρθένε,
 Ὅς μάλα διψῶν ἀποτηγανίζεται,
 Ἰλαρίων σὸς ταῦτά φησι Κανάβης
 Οἰκτρὸς μοναχὸς εὐτελής, εὐνοῦς δ' ὅμως.²

36. ΕΤΕΡΑΙ ΜΟΝΑΙ ΖΩΟΔΟΧΟΥ ΠΗΓΗΣ

Πολλὰ ἀλλαγῶσε ἐκκλησίαι καὶ μοναὶ φέρουσι τὸ ὄνομα τοῦ περιλα-
 λήτου, ὑπερενδόξου καὶ θείου τούτου ναοῦ.

Οὕτως ἔχομεν· Μονὴν Ζωοδόχου Πηγῆς ἐν Κερκύρα, ἐν τῇ περιφερείᾳ
 Βαλεριανοῦ τῆς νήσου ταύτης.

1.—ΜΑΝΟΥΗΛ ΦΙΛΗ ποιήματα ἐκδοθέντα ὑπὸ E. Miller, ἔτος 1857. τόμ. ΙΙ.
 σ. 390-393. Appendix § XXX.

2— Ἐνθ' ἄνωγ. ἔτος 1855, τόμ. Ι. σελ. 67-68 Codex Escorialensis.

Ὁμοίως ἐν Σάμῳ τὴν λεγομένην Ἁγιοηλιώτισσαν, ἑτέραν ἐπίσης ἐν
 Σάμῳ τὴν λεγομένην «Νέαν Ζωοδόχον Πηγὴν», ἑτέραν ἐν τῇ περιφερείᾳ τῆς
 κοινότητος Μπατσίου τῆς νήσου Ἄνδρου, οὖσαν γνωστὴν ὡς «μονὴ τῆς Ἀ-
 γίας.» Ἡ μονὴ αὕτη εἶναι γνωστὴ ἀπὸ τοῦ 1577.

Μονὴν τῆς Ζωοδόχου Πηγῆς ἐν τῇ νήσῳ Πέπερι μιᾶς νήσου τῶν
 Σποράδων.

Ἐτέραν μονὴν τῆς Ζωοδόχου Πηγῆς ἐν Πόρῳ.

Μονὴν ἐν Βουκουρεστίῳ, ἑτέραν ἐν τῇ Νέα Ἐφέσῳ καὶ ἕξ ἑτέρας μονὰς
 ἐν Ἑλλάδι, ὡς καὶ ἑτέρας δύο ἑξαφανισθείσας τὴν σήμερον.

Ἐπὶ Λέοντος, ἐπισκόπου Ἄργους καὶ Ναυπλίου, κατὰ τὰ μέσα τοῦ 12ου
 αἰῶνος ἐσώζετο ἡμίσειαν ὥραν μακρὰν τοῦ Ναυπλίου μονὴ καὶ ναὸς τῆς
 Ζωοδόχου Πηγῆς.

Ἐξ ἄλλου εὐρίσκομεν ναοὺς τῆς Ζωοδόχου Πηγῆς ἐν Ἀθήναις, ἐν Ὑ-
 δρα, ἐν τῇ κωμοπόλει Στεμνίτσα τῆς Γορτυνίας, κτίσμα τοῦ 1433 καὶ ἐξή-
 κοντα καὶ πλέον ἑτέρους ἀνα τὸ Ἑλληνικὸν Κράτος.

Ναοὺς τῆς Ζωοδόχου Πηγῆς εὐρίσκομεν ἐπίσης ἐν Ἀδριανουπόλει, ἐν
 Φιλιππουπόλει, ἐν Κλαζακῇ, ἐν Πάργῳ.

37. ΠΑΡΕΚΚΛΗΣΙΑ

Ὁ ἐκκλησιαστικὸς ἱστοριογράφος Κάλλιστος ἀναφέρει τρία παρεκκλήσια.

ΠΡΩΤΟΝ.—Τὸ ἐν ἕξ αὐτῶν ἐτιμᾶτο ἐπ' ὀνόματι τῆς Θεοπρομήτορος
 Ἁγίας Ἄννης, ἀνήγειρε δὲ τοῦτο Λέων ὁ Φιλόσοφος [886-912] χάριν τοῦ
 οἰκονόμου τῆς Ζωοδόχου Πηγῆς Ματθαίου μοναχοῦ, ὅστις ἀδίκως διαβλη-
 θεὶς ὑπὸ τῶν ἐχθρῶν του εἰς τὸν αὐτοκράτορα ἐξωρίσθη ὑπὸ τούτου εἰς Χρυ-
 σούπολιν ἐγκλεισθεὶς ἐν τῇ αὐτόθι Μονῇ τοῦ Φιλιππικοῦ.

Κατὰ τὸν ἐν τῇ μονῇ περιορισμὸν, διαπρέψας ἐπ' ἀρετῇ καὶ ἀμέριστον
 ἀπολαύσας τὸν σεβασμὸν καὶ τὴν εὐλάβειαν τοῦ τῆς Μονῆς ἡγουμένου, ὅστις
 ἐχρηματίσθη καθ' ὑπνοὺς περὶ τῆς ἀγάπης, ἣν ἡ Θεοτόκος εἶχεν εἰς τὸν συ-
 κοφανηθέντα καὶ ἐν τῇ Μονῇ περιορισθέντα Ματθαῖον, τοῦ αὐτοκράτορος
 δὲ χρηματισθέντος κατ' ὄναρ παρόμοιον ὄνειρον καὶ βεβαιωθέντος περὶ τῆς
 ἀγάπης ταύτης, ἀνεκάλεσεν ἐκ τῆς ἐξορίας τὸν ἀγαθὸν μοναχὸν καὶ οὐ μόνον
 ἡγούμενον τῆς Μονῆς τῆς Ζωοδόχου Πηγῆς ἀποκατέστησεν αὐτόν, ἀλλὰ
 καὶ θέλων νὰ διατρανώσῃ πρὸς τὸν ἀθῶν καὶ ἀγαθὸν μοναχὸν τὴν ἄκραν
 εὐλάβειάν του, τὸν μὲν νάρθηκα τοῦ περιλαλήτου ναοῦ πλουσίως κατεχό-

σησε, ἀνήγειρε δὲ καὶ τὸ παρεκκλήσιον τῆς Ἁγίας Ἄννης.¹

Σηνήθεια ἐπεκράτει, οἱ μοναχοὶ τῆς Ζωοδόχου Πηγῆς, μετὰ τὴν ἀκολουθίαν τοῦ Ὁρθροῦ, νὰ ἀναβαίνωσιν ἐν τῷ παρεκκλησίῳ τούτῳ τῆς ἁγίας Ἄννης καθ' ἑκάστην καί, ἀφοῦ ἐν αὐτῷ ἐδέοντο ὑπὲρ σύμπαντος κόσμου, « εἰς τὴν καταφυγὴν τοῦ ἱεροῦ ἀγιάσματος γίνεσθαι » πάλιν.

ΔΕΥΤΕΡΟΝ.—Ἐτερον παρεκκλήσιον ἄνευ ὀνόματος τοῦ ἁγίου, εἰς ὃν ἐσεμνύετο, καὶ ὃ φαίνεται ἀνεγερθὲν ἐπ' ὀνόματι τῆς Θεοτόκου ἢ τοῦ Ἀρχαγγέλου Μιχαὴλ ἢ καὶ ἀμφοτέρων, συνελπίθαι θαύματός τινος, ὑπὸ ἐναρέτου γυναικὸς τινος Ἑλένης, συζύγου τοῦ ἐπὶ Βασιλείου τοῦ Μακεδόνοιο ἀκμάσαντος μαγίστρου Ἀρταβάδου.

Ἡ Ἑλένη αὕτη διεφύλαττεν ἐν τῷ οἴκῳ αὐτῆς δύο εἰκόνας: τὴν τῆς Θεομήτορος καὶ τὴν τοῦ Ἀρχαγγέλου, ἀμφοτέρας διασωθείσας ἐν τῷ μεγάλῳ σεισμῷ τοῦ 870.

Πολλάκις ἡ Θεοτόκος ἐφανισθεῖσα καθ' ὕπνον εἰς τὴν Ἑλένην, διέταττεν αὐτὴν νὰ ἀνακομίσῃ τὰς δύο εἰκόνας εἰς τὸν σεβάσιμον οἶκον τῆς Πηγῆς, ἀλλὰ δὲν εἰσηκούετο, ἡ δὲ εὐσεβὴς γυνὴ, τιμῶσα καὶ εὐλαβουμένη τὰ ἱερά, ἐπλήθυνεν ὀσμῆρας τὰ θυμιάματα καὶ τὰς φωταγωγίας, μὴ θέλουσα νὰ χωρισθῇ τῶν ἱερῶν εἰκόνων τούτων.

Ἐν τούτοις πυρκαϊὰ ἐκραγεῖσα ἐκ τοῦ οἰκίσκου τῆς εὐσεβοῦς γυναικὸς ἠπειλεῖ νὰ κατακαύσῃ τὰς τε ἁγίας εἰκόνας, ὡς καὶ τὸν οἶκον ὅλον.

Ἡ Ἑλένη, ἐνοήσασα τὸ σφάλμα αὐτῆς, μετὰ δακρύων παρεκάλει τὴν Θεοτόκον νὰ σώσῃ αὐτὴν τῆς ἐπικειμένης καταστροφῆς, ὑποσχομένη νὰ συμμορφωθῇ μὲ τὸ κέλευσμά της. Οὕτως ἡ πυρκαϊὰ ἐσβέσθη.

Ἡ ἐνάρετος γυνὴ ἀνεκόμισε τὰς εἰκόνας, διασωθείσας ἀκεραίας ἐκ τῆς πυρκαϊᾶς, εἰς τὸν ναὸν τῆς Πηγῆς, παρὰ τὸν ὁποῖον ἀνήγειρε παρεκκλήσιον ὅπου ἀπετέθησαν καὶ διεφυλάττοντο αἱ δύο αὐταὶ εἰκόνας.²

Ἐν τῷ παρεκκλησίῳ τούτῳ ἐτελεῖτο καθ' ἔτος τῇ πρώτῃ ἡμέρᾳ τῆς Μεγάλης Τεσσαρακοστῆς πάνδημος ὕμνωδία καὶ ἱερά πανήγυρις εἰς ἀνάμνησιν τοῦ θαύματος τῆς σβεσθείσης πυρκαϊᾶς.

Πλήθος ἄπειρον προσκυνητῶν ἐξήρχετο ἐκ τῆς πόλεως μεταβαῖνον εἰς τὸν ἱερόν τῆς Θεοτόκου τῶν Πηγῶν ναόν. « Πρὸς ἑσπέραν γὰρ τῆς προκα-
« θαρσίμου Κυριακῆς τὰ τοῦ θαύματος ἐλεγέμετο. »³

ΤΡΙΤΟΝ.—Παρεκκλήσιον τρίτον, « πάντῃ βραχύτατον », ἐπεφημίζετο ἐπ' ὀνόματι τοῦ ἁγίου Εὐστρατίου κείμενον ἀριστερᾷ τῆς φιάλης « ἀναιμένον τῇ « πενταδικῇ τῶν μαρτύρων χορείᾳ »⁴ Ἄγνωστος τυγχάνει ὁ κτίτωρ τοῦ Παρεκκλησίου τούτου.

1.—ΝΙΚΗΦ. ΚΑΛΔ. ΞΑΝΘΟΠ. *Περὶ συστάσεως κτλ.* ἴδε 15ον θαῦμα.

2.— ἐνθ' ἄνω.

ἴδε 12ον

3.— » ἴδε 16ον » καὶ 12ον

4.— » ἴδε 24ον » καὶ 63ον

38. ΠΑΝΗΓΥΡΕΙΣ ΤΟΥ ΝΑΟΥ ΤΗΣ ΖΩΟΔΟΧΟΥ ΠΗΓΗΣ

Κατὰ τοὺς χρόνους τῶν εὐσεβῶν Βυζαντινῶν αὐτοκρατόρων ὁ ναὸς ἐπα-
νηγύριζε τὰς ἐξῆς ἑορτάς, ὁπότε πλῆθος πολὺ εὐλαβῶν Χριστιανῶν συνέρχε-
ται καὶ χάριν τῶν κατὰ καιροὺς γενομένων θαυμάτων.

α) Τὴν Καθαρὰν Δευτέραν. β) Τὴν 25 Μαρτίου. γ) Τῆς Ἁγίας Ἄννης.
δ) Τοῦ Ἁγίου Εὐστρατίου [13 Δεκεμβρίου]. ε) Τῶν ἐγκαινίων τοῦ ναοῦ [9
Ἰουλίου]. στ) Τοῦ θαύματος τῆς ἐξαντλήσεως [16 Αὐγούστου]. ζ) Τοῦ Ἰουστι-
νιανοῦ αὐτοκράτορος [2 Αὐγούστου]. η) Τῆς Συνάξεως τῆς Θεοτόκου [8 Ἰ-
ανουαρίου]. θ) Τὴν Παρασκευὴν τῆς Διακαινισίμου.

Ὡς ὀρθῶς δὲ παρατηρεῖ ὁ Κάλλιτος, ὁ τῆς Θεομήτορος ναὸς καὶ τὸ
ὕψος αὐτοῦ ἀγίασμα ὁμοίαζε πρὸς κυνέλην περιυλίσουσαν χιλιάδας μελισσῶν.

I. Τὴν πρώτην ἡμέραν τῆς Τεσσαρακοστῆς ἦτοι τὴν Καθαρὰν
Δευτέραν.

Αἰτία τῆς ἑορτῆς ταύτης εἶναι ἡ ἐξῆς: Ἑλένη ἡ σύζυγος Ἀρταβάδου
τοῦ μαγίστρου, ἐπὶ τῆς βασιλείας Βασιλείου τοῦ Μακεδόνοιο [867-886] τόσον
ἠύλαβετο καὶ ἐσέβετο τὸν ναὸν τῆς Πηγῆς, ὥστε διαφθείρασα τὸν ἡγούμε-
νον τῆς Μονῆς κατώρθωσε καὶ μετέφερεν εἰς τὴν ἰδίαν αὐτῆς οἰκίαν δύο
εἰκόνας θαυματουργοῦς, μίαν τῆς Θεοτόκου καὶ ἑτέραν τοῦ Ἀρχαγγέλου Γα-
βριήλ, αἱ μετ' εὐλαβείας περιεποιεῖτο φῶτα ἀνάπτουσα εἰς αὐτάς.

Δις ἡ Θεοτόκος ἐφάνη εἰς αὐτὴν διατάττουσα νὰ ἐπιστρέψῃ τὰς εἰκόνας
εἰς τὸν ἱερόν ναόν, ἀλλ' ἡ Ἑλένη παρήκουε.

Μετ' ὀλίγον πυρκαϊᾶς ἐκραγεῖσας κατὰ τὴν Κυριακὴν τῆς Τυρινῆς ἐν
τῇ οἰκίᾳ τῆς παρῆκουσας πλὴν εὐσεβοῦς Ἑλένης, αὕτη « ἔταξεν » εἰς τὴν Θεο-
τόκον, ἢ ἡ οἰκία της σωθῆ, νὰ ἐπιστρέψῃ τὴν εἰκόνα αὐτῆς μετὰ πρωτα-
κούστου μεγαλοπρεπείας.

Τοῦ πυρὸς κατασβεσθέντος εὐρέθησαν αἱ εἰκόνας σῶσαι καὶ ἀβλαβῆς ἡ
οἰκοδομή, αἱ δὲ κανδηλαὶ εἶτι καίόμεναι, μάλιστα, ἐνώπιον τῶν θαυματουργ-
ῶν εἰκόνων.

Τὴν ἐπιούσαν λίαν πρωτὴ πομπῶδες, ἐν ὕμνοις καὶ ψαλμοῖς προπορευ-
ομένων μετὰ θυμιαμάτων πολλῶν ἱερέων καὶ παρακολουθοῦντος ἀπείρου
πλήθους πιστῶν, μετεκόμισε ἐκ νέου τὰς θαυματουργοῦς εἰκόνας εἰς τὸν τῆς
Θεοτόκου ναόν, ὅπου καὶ ἔκτισε ναὸν χωριστόν, εἰς ὃν καὶ κατέθεσε τὰς ἱε-
ράς εἰκόνας.

Ἡ ἐνάρετος Ἑλένη ἀνέθηκεν εἰς τὸν μικρὸν τοῦτον ναὸν πολλὰ ἱερὰ ἀφιερῶματα, σκεύη καὶ ἄμφια ἐξ ἀργύρου καὶ χρυσοῦ.

Κατ' ἔτος ἐτελεῖτο τῇ ἰδίᾳ ἡμέρᾳ μεγάλη πανήγυρις λαοῦ δὲ πλήθος συνέτρεχεν ἐκεῖ.

Πρὸ τοῦ ἱεροῦ βήματος ἔθαψεν ἡ Ἑλένη τοὺς υἱοὺς αὐτῆς, ὕστερον δὲ ἐν τῷ νάρθηκι τοῦ μικροῦ ναοῦ τούτου καὶ δεξιὰ τῷ εἰσιόντι ἐτάφη αὐτὴ καθὼ κτιτόρισα.

II. Τὴν 25 Μαρτίου.

Ἡ κατὰ τὴν 25 Μαρτίου τελουμένη πανήγυρις καθιερώθη κατὰ τοὺς χρόνους Βασιλείου τοῦ Μακεδόνα [867-886] καὶ τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ Λέοντος VI τοῦ Φιλοσόφου [886-912] ἢ μεγαλοπρεπέστερον ἐτελεῖτο ἀφ' ὅτου εἰς τῶν πλουσίων τῆς πρωτευούσης ἀνέλαβε νὰ κατασκευάσῃ τοιαύτην «ἀκ-
μαζόντι βαλαντίῳ τὰ τῆς ἑορτῆς ἐκκληρῶν.»

III. Τὴν τῆς Ἀγίας Θεοπρομήτορος Ἄννης ἑορτῆν.

Ἡ μνήμη τῆς Ἀγίας ἑορτάζεται τρεῖς τοῦ ἔτους, τρεῖς δὲ ἦσαν πιθανῶς αἱ ἐν τῇ Πηγῇ τελούμεναι πανηγύρεις. Αἰτία τῆς ἑορτῆς ταύτης ἦτο ἡ ἐξῆς: Ματθαῖος ὁ οἰκονόμος τῆς Πηγῆς, ἀνὴρ ἐνάρετος καὶ πεπαιδευμένος, συκοφαντηθεὶς ὑπὸ φθονερῶν ἀνθρώπων ἐξωρίσθη ὑπὸ τοῦ αυτοκράτορος Βασιλείου εἰς τὸ ἐν Χρυσουπόλει μοναστήριον τοῦ Φιλιππικοῦ, οὗτινος ὁ ἡγούμενος μεγάλως περιποιήθη τὸν ἐνάρετον ἐξόριστον.

Ὁ αυτοκράτωρ ἰδὼν καθ' ἕντρον τὴν Θεοτόκον διατάσσουν αὐτὸν νὰ ἐλευθερώσῃ τὸν Ματθαῖον καὶ ἐπαναφέρῃ αὐτὸν εἰς τὴν προτέραν αὐτοῦ θέσιν ὡς ἡγούμενον τῆς Πηγῆς, ὑπήκουσεν ἀμέσως εἰς τὴν θεῖαν ταύτην διαταγήν.

Λέων δὲ ὁ Σοφὸς ὁ υἱὸς τοῦ Βασιλείου τιμῶν τὴν τοῦ πατρὸς πρὸς τὰ θεῖα εὐλάβειαν ἐκτίσεν αὐτῆς τὸν ναὸν τῆς Ἀγίας Ἄννης καὶ τὸν νάρθηκα ἀνφοδομήσῃ τοῦ μεγάλου ναοῦ καὶ τὸν ὑπόγειον ναὸν τὸν τοῦ ἁγιάσματος εὐπρεπῆ κατέστησεν, καινουργήσας τὰς διὰ ψηφίδων εἰκόνας αὐτοῦ, διότι τινὲς ἦσαν εἰς τινὰ μέρη βεβλαμμένοι.

Ἐν τῷ ναῷ τῆς Ἀγίας Ἄννης ἐτάφη συγκατανεύσα τοῦ Ἰουστινιανοῦ ἢ συγγενῆς τῆς συζύγου του Θεοδώρας, ἡ ἐνάρετος Γλυκερία, ἣτις εἶχε παρακαλέσει τὸν αυτοκράτορα ὅπως ἐπιτρέψῃ αὐτῇ νὰ ταφῇ ἐν τῷ ναῷ τῆς Πηγῆς.

Ὁ τῆς Ἀγίας Ἄννης ναὸς ὑπῆρχεν ἐκτισμένος πρὸ τῆς εἰσόδου τοῦ ὑπογείου ναοῦ, οἱ δὲ μοναχοὶ διήρχοντο δι' αὐτοῦ καὶ κατέβαινον εἰς τὸ Ἀγίασμα.

Μετὰ τὴν συμπλήρωσιν τῆς πρωῒνης ἀκολουθίας εἰς αὐτὸν τὸν ναὸν, μετέβαινον οἱ μοναχοὶ ἐκ τοῦ μεγάλου ναοῦ εἰς τὸν τῆς Ἀγίας Ἄννης

καὶ καταβαίνοντες εἰς τὸν ὑπόγειον ναὸν ἔψαλλον παράκλησιν « ὑπὲρ τοῦ « κοινού » (τοῦ χριστιανικοῦ λαοῦ ἢ τῶν μοναχῶν τῆς Πηγῆς).

IV. Τοῦ Ἁγίου Εὐστρατίου, οὗτινος ἡ μνήμη τὴν 13 Δεκεμβρίου, ¹ διότι «εὐκτήριον δὲ τουτὶ πάντη βραχύτατον ἐς ἀριστερὰ τῆς φιά-
« λης» ὑπῆρχεν ἀφοδομημένον ἐν ὀνόματι «τῆς πενταδικῆς τῶν μαρτύρων χο-
« ρείας», δηλαδὴ τῶν ἁγίων Εὐστρατίου, Μαρδαρίου καὶ Εὐγενίου καὶ τῶν σὺν αὐτοῖς.

Τὸ παρεκκλήσιον τοῦτο ἐπὶ λατινοκρατίας τὰ μάλα ἔπαθε, μετὰ δὲ τὴν ἐκδίωξιν τῶν Λατίνων, ὡς ἀναφέρει Νικηφόρος ὁ Κάλλιστος, ἦτο ἀστόλιστον καὶ εἶχε, φαίνεται, χῶμα συσσωρευμένον.

V. Τὴν ἑορτῆν τῆς 9 Ἰουλίου, καθ' ἣν ἐπανηγύριζον οἱ μοναχοὶ καὶ οἱ Βυζαντινοὶ τὴν μνήμην τῶν κατὰ καιροὺς ἐγκαινίων τοῦ ναοῦ τῆς Πηγῆς, ὡς ἀναγινώσκομεν εἰς ἀγιορειτικούς χειρογράφους Συναξαρι-
στάς.

Ὁ Συναξαριστὴς τοῦ Νικοδήμου τίθησι τὴν μνήμην τῶν ἐγκαινίων τοῦ ναοῦ τῆς Πηγῆς εἰς τὰς 9 Ἰουλίου. ²

Τὸ τυπικὸν τῆς Μεγάλης Ἐκκλησίας τοῦ Χ αἰῶνος δὲν σημειοῖ τὴν μνήμην ταύτην, ἀλλ' ὅμως εὐρίσκεται αὐτὴ ἐν τῷ Μηνολογίῳ τοῦ Sirlet. ³

Τὸ εἰρημένον Μηνολόγιον ἀναφέρει, ἐξ ἄλλου, σύναξιν τινὰ τῆς Θεοτόκου τῇ 18 Ἰανουρίου, καὶ ἑτέραν, τοῦ μάρτυρος Ἁγίου Προβίου, τῇ 12 Ὀκτωβρίου. ⁴

Τὸ Συναξάριον τοῦ Μηναιίου τίθησι τὴν μνήμην τῶν ἐγκαινίων τῇ παρασκευῇ τοῦ Πάσχα. Ἡ Παρασκευὴ τῆς Διακαινησίμου, ἑορτάζομεν τὰ ἐγκαινία τοῦ ναοῦ τῆς ὑπεραγίας Δεσποίνης ἡμῶν καὶ Θεομήτορος, τῆς Ζωη-
« φόρου Πηγῆς, ἔτι δὲ καὶ μνεῖαν ποιούμεθα τῶν ἐν τούτῳ τελεσθέντων « ὑπερφῶν θαυμάτων παρὰ τῆς Θεομήτορος.» ⁵

1.—ΣΥΝΑΞΑΡΙΣΤΗΣ 13 Δεκεμβρίου « Ἀθλοῖς τῶν ἁγίων μαρτύρων Εὐστρατίου, « Ἀδξεντίου, Εὐγενίου, Μαρδαρίου καὶ Ὁρειστοῦ »

2.—«Μνήμη τῶν ἐγκαινίων τοῦ σεβασμίου ναοῦ τῆς παραχρᾶντου Δεσποίνης ἡμῶν Θεοτόκου « τοῦ ὄντος ἐν τῇ πηγῇ»

—βλ. καὶ H. DELEHAYE. Act. Sanct. Nov, 9 Ἰουλίου. «Τῇ αὐτῇ ἡμέρᾳ μνήμη « τῶν ἐγκαινίων τοῦ σεβασμίου οἴκου τῆς ἀχρᾶντου δεσποίνης ἡμῶν θεοτόκου καὶ ἀει- « παρθένου Μαρίας, τοῦ ὄντος ἐν τῇ Πηγῇ».

—M. ΓΕΔΕΩΝ. Βυζαντινὸν Ἐορτολόγιον Ἰουλίου 9. «Μνήμη τῶν ἐγκαινίων τῆς « ὑπεραγίας Θεοτόκου ἐν τῇ Πηγῇ».

3.—Ad diem. ed. Venise, 1895. σ 86.

4.—H. DELEHAYE. 12 Ὀκτωβρίου. « Ἀθλοῖς τῶν ἁγίων μαρτύρων Προβίου, Ταράχου « καὶ Ἀδρονίκου. Τελεῖται δὲ ἡ αὐτῶν σύναξις ἐν τῷ μαρτυρίῳ αὐτῶν τῷ ὄντι ἐν τοῖς « Ναροῦς καὶ ἐν τῇ Πηγῇ».

5.—NILLES, Kalendarium manuale utriusque Ecclesiae Orientalis et Occi-

VI. Τὴν ἑορτὴν τὴν τελουμένην τῇ 16 Αὐγούστου εἰς ἀνάμνησιν τοῦ θαύματος τῆς ἐξαντλήσεως τοῦ ἀγιάσματος, καὶ αὐθις ἀναδόσεως κατὰ τὴν ἡμέραν ταύτην, κατόπιν μεγάλου σεισμοῦ, ὅστις συνέβη τὸ 541. Σηρανθεῖσα ἡ θεία τῶν ἱερῶν ναμάτων πηγὴ, δὲν ἤργησε νὰ θαυματουργήσῃ ἐκ νέου, τὸ δὲ ἀγίασμα ἐπέστρεψεν ὡς καὶ πρότερον. Ἐν τοῖς συγχρόνοις Μηναιοῖς ἀναφέρεται τῇ 16 Αὐγούστου «Ἡ ἐν τῷ ναῷ τῆς Πηγῆς τοῦ ἀγιάσματος ἐξάντησις, καὶ αὐθις ἀνάδοσις»¹ Ἐπὶ τῇ μνήμῃ τοῦ θαύματος ἀναγινώσκομεν ἐν τῷ Συναξαριστῇ τὸ ἐξῆς δίστιχον ἐπίγραμμα:

« Πηγὴ κενούται θαυματουργῶν ὑδάτων
 « Κενουμένη δὲ θαυματουργεῖ καὶ πάλιν.

VII. Τὴν 2 Αὐγούστου ἐπὶ τῇ μνήμῃ τοῦ κτίτορος Ἰουστινιανοῦ τοῦ μεγάλου.²

Οἱ μοναχοὶ τῆς Πηγῆς ταύτῃ τῇ ἡμέρᾳ ἐώρταζον πομπωδῶς τὴν μνήμην τοῦ Ἰουστινιανοῦ. Ἡ μνήμη τοῦ πρώτου κτίτορος τοῦ ναοῦ ὑπὸ τῆς Ἐκκλησίας ἐγεραίρετο πιθανὸν τῇ 20 Ἰανουαρίου.³

VIII. Τὴν 8 Ἰανουαρίου «Σύναξιν τῆς ἀχράντου Δεσποίνης ἡμῶν Θεοτόκου ἐν τῇ Πηγῇ».

Εἷς μόνον χειρόγραφος Συναξαριστῆς ἀναφέρει τὴν ἑορτὴν ταύτην.⁴

IX. Τὴν Παρασκευὴν τῆς ἐβδομάδος τοῦ Πάσχα.

Κατὰ τὴν ἐπισημοτέραν ταύτην πασῶν τῶν πανηγύρεων τοῦ ναοῦ τῆς Ζωοδόχου Πηγῆς πανήγυριν, μετέβαιναν ὁ Αὐτοκράτωρ μετὰ μεγάλης πομ-

dentalis. τόμ. II. Βιβλ. I. Annus ecclesiasticus utriusque ecclesiae graecae et Latinae. σ. 335. Παρασκευὴ τῆς Διακαινησίμου.

1.—MARTINOV. Annus ecclesiast. graeco-slav. σ. 173.

—ANAL. BOLLAND. τόμ. XIV. σ. 428.

—βλ. καὶ ΣΚ. BYZANTIOY. Ἡ Κωνσταντινούπολις τ. I. σ. 336.

—Ἡ μνήμη τοῦ θαύματος μνημονεύεται ὑπὸ τῶν συγχρόνων Μηναιῶν, δὲν ἀπαντῶμεν ὅμως ταύτην ἐν τῷ Τυπικῷ τῆς Μεγάλῃς Ἐκκλησίας.

2.—H. DELEHAYE. Act. Sanct. Nov. 2 Αὐγούστου. «Καὶ τοῦ ἐν εὐσεβεῖ τῇ μνήμῃ «γενομένου βασιλέως Ἰουστινιανοῦ ἐν τοῖς ἁγίοις Ἀποστόλοις».

—ΣΥΝΑΞΑΡΙΣΤΗΣ ΝΙΚΟΔΗΜΟΥ, 2 Αὐγούστου. «Μνήμη τοῦ ἐν εὐσεβεῖ τῇ λήξει «γενομένου βασιλέως Ἰουστινιανοῦ ἐν τοῖς ἁγίοις Ἀποστόλοις».

3.—H. DELEHAYE, Act. Sanct. Nov. 20 Ἰανουαρίου. «Καὶ μνήμη Λέοντος τοῦ «Μεγάλου βασιλέως».

—ΣΥΝΑΞΑΡΙΣΤΗΣ ΝΙΚΟΔΗΜΟΥ, 20 Ἰανουαρίου. «Μνήμη τοῦ εὐσεβεστάτου βασιλέως Λέοντος τοῦ Μεγάλου τοῦ καλουμένου Μακέλλη καὶ Θρακῆς, τοῦ βασιλεύσαντος ἐν ἔτει 457».

4.—H. DELEHAYE, σ. 380. 8 Ἰανουαρίου.

πῆς καὶ συνοδείας αὐλικῶν, μετὰ στρατοῦ, καὶ ἠκροῶτο τῆς θείας λειτουργίας, τελουμένης πιθανῶς ὑπὸ τοῦ Πατριάρχου.

Μετὰ τὸ τέλος τῆς θείας λειτουργίας ὁ Πατριάρχης ἐφόρει τὸ ὠμοφόριον, ἐχαιρετᾶτο ὑπὸ τοῦ Αὐτοκράτορος καὶ αὐτὸς μὲν μετέβαιναν εἰς τὸ ἄγχιστα τοῦ ναοῦ παλάτιον, ἐκεῖνος δὲ ἐπέστρεφεν εἰς τὰ ἴδια.

Ἡ μέχρι σήμερον τελουμένη τῇ Παρασκευῇ τῆς Διακαινησίμου ἑορτὴ φαίνεται καθιερωθεῖσα ἀπὸ τοῦ 1300, προγενεστέρως τῆς χρονολογίας ταύτης ἐγένετο τῇ Πέμπτῃ τῆς Ἀναλήψεως, ὡς τοῦτο δυνάμεθα νὰ συμπεράνωμεν ἐκ τῆς κατὰ τὴν Παρασκευὴν τῆς Διακαινησίμου ψαλλομένης ἀκολουθίας γραφείσης ὑπὸ τοῦ Νικηφόρου Καλλίστου, καθὼς ἐν τῇ ἀκροστιχίδι τοῦ Κανόνος τοῦ Ὁρθρου φαίνεται.

Πολλοὶ διΐσχυρίζονται ὅτι ἡ χαρμόσυνος ἑορτὴ κατὰ τὴν Παρασκευὴν τῆς Διακαινησίμου, καθ' ἣν ἐγένοντο καὶ τὰ ἐγκαίνια τοῦ Ναοῦ, ἤρχισε τελουμένη τῇ προστάξει τοῦ βασιλέως Λέοντος τοῦ Σοφοῦ, διὰ τὸ εἰς αὐτὸν γενόμενον θαῖμα, ὅτε, ὑπὸ ἀφορήτου νόσου λιθιάσεως ὑποφέρων καὶ τῶν θεραπεύοντων ἱατρῶν ἀπελπισθέντων, κατὰ τὴν Διακαινησίμον ἐβδσμάδα πίων ἀπὸ τὸ ἱαματικὸν ἀγίασμα τῆς ζωηροῦτος Πηγῆς ἐθεραπεύθη καὶ τῆς κλίνης ἠγέρθη καὶ ἔκτοτε ἐπεκράτησε νὰ τελεῖται ἡ ἑορτὴ αὕτη κατὰ τὴν Διακαινησίμον Παρασκευὴν.

Ἐπιτερότερον δέ, ὡς φαίνεται, κελεύσει Συνοδικῇ, προσετέθη καὶ ἡ Ἀκολουθία τῆς Ζωοδόχου Πηγῆς, ποιηθεῖσα παρὰ τοῦ Νικηφόρου Καλλίστου τοῦ Ξανθοπούλου.

ΑΚΟΛΟΥΘΙΑ ΤΗΣ ΠΑΡΑΣΚΕΥΗΣ ΤΗΣ ΔΙΑΚΑΙΝΗΣΙΜΟΥ

Νικηφόρος Καλλίστος ὁ Ξανθόπουλος οὐδόλως μὲν συνετέλεσε εἰς τὴν διασάφην τῆς ἱστορίας τῶν πρώτων ἐν Βυζαντίῳ μοναστικῶν ἰδρυμάτων, εἰργάσθη ὅμως ὑπερόχως εἰς τὴν ἀνάπτυξιν καὶ διάδοσιν τῆς λατρείας τῆς Ζωοδόχου Πηγῆς.

Ἐκτὸς τῆς ἱστορίας τοῦ ναοῦ καὶ τῆς ἀπαριθμήσεως τῶν θαυμάτων, συνέταξε καὶ ὀλόκληρον ἀκολουθίαν ψαλλομένην τὴν Παρασκευὴν τῆς Διακαινησίμου, ἑορτὴν ἑορταζομένην καὶ σήμερον, καθιερωθεῖσαν δὲ ὡς φαίνεται ἀπὸ τὸν XIV αἰῶνα.¹

Ἀναγινώσκομεν τὴν λειτουργίαν τοῦ Νικηφόρου «εἰς τὴν Ὑπεραγίαν

1.—NILLES. Calendarium manuale utriusque Ecclesiae Orientalis et Occidentalis, τ. II Βιβλ. I σ. 336. «Ψάλλομεν τὴν παροῦσαν ἀκολουθίαν, τὴν γενομένην παρὰ κυρίου Νικηφόρου Καλλίστου τοῦ Ξανθοπούλου, εἰς τὴν ὑπεραγίαν καὶ κυρίαν «Δέσποιναν Θεοτόκον, τὴν Ζωοδόχον Πηγὴν» οὐ γὰρ εὔρομεν ὑπὸ τυπικοῦ τοιαύτην ἀκολουθίαν ἀλλ' ἐτέθη δι' ἀγάπην τῆς ὑπεραγίας Θεοτόκου».

καὶ Κυρίαν Δέσποιναν Θεοτόκον, τὴν Ζωοδόχον Πηγὴν» ἐν τῷ Πεντηκοσταρίῳ ¹ μετ' ἀλφαβητικῆς ἀκροστιχίδος.

Ἡ ἀκολουθία αὕτη δὲν ἀπαντᾶται ἐν τῇ νεῇ ἐκδόσει τῆς Ρώμης, ὑπῆρχεν ὅμως ἔτι ἐν τῇ ἐκδόσει τοῦ ἔτους 1738 (σελίς 335 καὶ ἐφ.) ἄνευ ὅμως ὑποδείξεως τοῦ ὀνόματος τοῦ συγγραψαντος, ἀλλὰ μὲ τὴν μνείαν ὅτι τὴν ἡμέραν ἐκείνην ἐωρτάζετο ἡ μνήμη τῶν ἐγκαινίων τοῦ ναοῦ. ²

Πρόκειται ἀναμφιβόλως περὶ τῆς μνήμης τῶν ἐγκαινίων τῆς θεσπισθείσης μετὰ τὰς ἀνακαινίσεις Βασιλείου τοῦ Μακεδόνο, ἡ δὲ ἑορτὴ τῆς 9 Ἰουλίου θὰ ἦτο τότε ἡ ἑορτὴ τῆς προηγουμένης μνήμης τῶν ἐγκαινίων.

Ὁ N. Nilles ἀναγνωρίζει δύο αἰτίαι τῆς ἀφαιρέσεως ταύτης ³ ἰον διότι ἡ ἀκολουθία συνετάχθη ὑφ' ἐνὸς αἰρετικοῦ καὶ 2ον διότι ἡ Ρώμη ἠθέλησε ν' ἀποφύγῃ μίαν καινοτομίαν λειτουργικὴν.

Ὁ Nilles αὐτολεξεὶ λέγει : «Verum Graeci catholici quantumvis licet studio colendi Beatissima Deiparam neminem sibi praecurrere paterentur, votivum hoc Officium tamen non receperunt, tum quod a pertinacissimo assertore haereseos (de processione Spiritus Sancti a solo Patre) esset profectum, tum quod hac solemnitate admissa sacrosancto suaemet ecclesiae canonici de vitandis novitatibus liturgicis refragari atque integerrimo ecclesiasticae disciplinae ordini adversari sibi viderentur.»

Ὁ S. Benay λέγει ὅτι πρέπει, νὰ σημειώσῃ τις ὅτι ἡ λειτουργία δὲν φαίνεται νὰ περιέχῃ σφάλματα δογματικὰ καὶ ὅτι, κατ'αὐτόν, ἡμεῖς οἱ Ὁρθόδοξοι ἀποσπασθέντες τῶν Δυτικῶν δὲν συστελλόμεθα νὰ εἰσάγωμεν τὰς ἀκολουθίας εἰς τὰ λειτουργικὰ ἡμῶν βιβλία. ⁴

39. Η ΠΕΜΠΤΗ ΤΗΣ ΑΝΑΛΗΨΕΩΣ

Κατὰ τὸν X αἰῶνα καὶ πρὸ αὐτοῦ ἐτελεῖτο κατ' ἔτος τῇ Πέμπτῃ τῆς

1.—*Ἐκδοσις Βενετίας, 1873. σ. 15 καὶ ἐφ.*

—βλ. καὶ L. ALLATHUS *De libris ecclesiasticis graecorum*, dissert. 2. *Acoluthia sive officium festi dedicationis templi beatissimae Virginis Deiparae ad Fontem* :—ποβ. L. PETIT. *Bibliographie des acolouthies grecques*, Bruxelles 1926, σ. 160.

2.—βλ. καὶ NILLES. *Kalendarium*, τ. II. Βιβλ. I σ. 335.

3.— ἐνθ' ἄνωτ. σ. 335-6.

4.—ECHOS D'ORIENT, *ἔτος III 1899-1900.*

Le Manastère de la Source, σ. 225-228 καὶ σ. 295-300.

Ἀναλήψεως πρόκενσον, ἦτοι προέλευσις αὐτοκρατορικῆ, μεγάλη δηλονότι πανήγυρις ἐν τῷ ναῷ, καθ' ἣν προήρχοντο καὶ οἱ βασιλεῖς τῶν Ρωμαίων. Μετὰ τὴν ἱεροτελεσίαν οἱ βασιλεῖς διέτριβον χρόνον τινὰ εἰς τὰ τῶν Πηγῶν παλάτια χάριν ἀλλαγῆς ἀέρος καὶ ἥτις ἐκαλεῖτο ἐιρηνὴ εἰς Πηγὰς μετὰστασις.

Ὁ Λουῖτπράνδος ὡς αὐτόπτης περιγράφει τὴν τοῦ Αὐτοκράτορος Νικηφόρου προέλευσιν.

Ἐνταῦθα παρατίθημι ὀλόκληρον σχεδὸν τὸ XVIII Κεφάλαιον τοῦ Α' Βιβλίου τῆς «Ἐκθέσεως τῆς Βασιλείου Τάξεως» τοῦ βασιλέως-συγγραφέως Κωνσταντίνου τοῦ Πορφυρογεννήτου ὅστις ὑπὸ τὸν τίτλον «Ὅσα δεῖ παραφυλάττειν τῇ ἑορτῇ καὶ προελεύσει τῆς Ἁγίας Χριστοῦ τοῦ Θεοῦ ἡμῶν Ἀναλήψεως» πραγματεύεται περὶ τῆς τελετῆς.

Πράττω δὲ τοῦτο ὅπως λάβωσιν οἱ ἀναγνώσται ἰδέαν τινὰ τῆς λαμπρᾶς πανηγύρεως. Ἴδου ἐν περιλήψει ἡ περιγραφή.

Ἀπὸ τῆς νυκτὸς προσέρχονται πάντες οἱ ἐν τέλει εἰς τὸ Παλάτιον, καὶ ἂν ἐπιθυμῆ ὁ βασιλεὺς νὰ μεταβῇ (εἰς τὸν ναὸν τῆς Πηγῆς), κατὰ τὸ σῆμα, διὰ θαλάσσης, εἰσέρχεται εἰς τὸ χελανδίων αὐτοῦ, παραλαμβάνων μεθ' ἑαυτοῦ οἰουσδήποτε θέλει καὶ φθάνει μέχρι τοῦ βραχιολίου τῆς Χρυσῆς Πύλης, ἐνθα ἀποβιβαζόμενον ἀπὸ τοῦ χελανδίου αὐτοῦ ὑποδέχονται αὐτὸν ἐν κυκλικῇ στάσει οἱ ἄρχοντες τοῦ Κουβουκλείου φοροῦντες τὴν ἐπίσημον αὐτῶν στολήν.

Ἰστάμενος ὁ βασιλεὺς ἐν μέσῳ αὐτῶν περιβάλλεται ὑπὸ τοῦ πραιποσίτου τὸ στέμμα καὶ ἱπεύων ἀμέσως καὶ διὰ τοῦ ἐκεῖσε λειμῶνος καὶ τοῦ παρατειχίου φθάνει μέχρι τῆς Πύλης τῆς κειμένης ἀπέναντι τοῦ ναοῦ τῆς Πηγῆς. Ἐν τῇ πύλῃ ταύτῃ ὑποδέχεται τὸν βασιλέα ὁ δομέστικος τῶν Νομῆρων (ὁ ἀρχηγὸς τῆς αὐτοκρατορικῆς φρουρᾶς) φέρων τὴν ἐπίσημον αὐτοῦ στολήν καὶ κρατῶν θυμιατόν.

Ἐκεῖθεν ὁ βασιλεὺς φθάνει μέχρι τοῦ ναοῦ τῆς Θεοτόκου τῆς Πηγῆς καὶ πρὶν εἰσελθῆ τὴν ἔξω πύλην, οἱ μὲν πατρίκιοι καὶ ἅπανα ἡ Σύγκλητος ἐκπεξεύουν, καὶ συνοδευόμενος ὑπ' αὐτῶν ὁ βασιλεὺς, μόνος αὐτὸς ἔφιππος, εἰσέρχεται μέχρι τοῦ λουτήρος, ἐκεῖ δὲ ἀφιπεύων εἰσέρχεται διὰ τῆς δεξιᾶς πύλης τοῦ λουτήρος ἐνῶ οἱ πατρίκιοι μένουσιν ἔξω τῆς πύλης τοῦ Κοχλιοῦ.

Προπεμπόμενος ὑπὸ τῶν ἀρχόντων τοῦ Κουβουκλείου, ὁ βασιλεὺς ἀνέρχεται διὰ τοῦ ἰδίου κοχλίου τούτου καὶ διελθὼν διὰ τοῦ στενοῦ τρικλίνου «ἐν ᾧ καὶ τὸ πρόγευμα λαμβάνει κατὰ τὴν ἡμέραν ἐκείνην,» (ἐν ᾧ καὶ τὸ ἄριστον τῇ αὐτῇ ἡμέρᾳ τελεῖται) εἰσέρχεται διὰ τοῦ μηταωρικού εἰς τὸν κοιτῶνα.

Τοῦ πραιποσίτου λαμβάνοντος τὸ στέμμα ἀπὸ τῆς κεφαλῆς τοῦ βασιλέως, οὗτος ἀναμένει ἐπὶ τι, ἐνδύεται δὲ λευκὸν διβητήσιον, μεθ' ὃ συμπλη-

ρωθέντος τοῦ ἀναγκαιοῦντος καιροῦ διατάττει καὶ ἀναβαίνουν οἱ πατριῖοι διὰ τοῦ ἰδίου κοιλίου, οἷτινες καὶ εἰσήρχοντο εἰς τὸν προειρημένον στενὸν τρικλινον.

Τότε ὁ βασιλεὺς περιβαλλόμενος γλαμύδα ὡς εἴθισται νὰ γίνεται, ἐξέρχεται τοῦ κοιτῶνος καὶ συνοδευόμενος ὑπὸ τῶν ἀρχόντων τοῦ Κουβουκλείου ἀπέρχεται μέχρι τῆς πύλης τοῦ προειρημένου στενοῦ τρικλίνου ὅπου ὑποδέχονται αὐτὸν οἷτε πατριῖοι καὶ στρατηγοί, οἷτινες προσκυνοῦντες τὸν βασιλέα τῇ ὑποδείξει τοῦ πραιποσίτου λέγοντος «κελεύσατε» πολυχρονίζουσαν εὐχόμενοι «εἰς πολλοὺς καὶ ἀγαθοὺς χρόνους» καὶ πάλιν προπεμπόμενος ὑπὸ τε τῶν ἀρχόντων τοῦ κουβουκλείου καὶ τῆς συγκλήτου, κατέρχεται δι' οὗ καὶ ἀνῆλθε κοιλίου, ἐνθα ὑποδέχονται πάλιν αὐτὸν οἷτε πατριῖοι καὶ οἱ στρατηγοὶ σὺν τῇ Συγκλήτῳ, καὶ πάλιν τοῦ βασιλέως νεύσαντος τῷ πραιποσίτῳ οὗτος νεύει τῷ σιλεντιαρίῳ ὅστις λέγει : «κελεύσατε», αὐτοὶ δὲ ὑπερεύχονται τὸν βασιλέα «εἰς πολλοὺς καὶ ἀγαθοὺς χρόνους.»

Προπεμπόμενος δὲ πάλιν ὑπ' αὐτῶν, ὁ βασιλεὺς ἐξέρχεται ἐκ τῆς πύλης τοῦ λουτήρος, φωνοῦντος κατὰ τὸ σῆμα τοῦ τῆς καταστάσεως «καπλάτε < Δόμησι». Ὑποδέχεται ἀμέσως κατόπιν ὁ «δημοκράτης τῶν Βενέτων» (τῆς φατρίας τῶν γαλαζίων τοῦ Ἱπποδρόμου), δηλονότι ὁ δομέστικος τῶν Σχολῶν, ὅστις ἐπιδίδει τῷ βασιλεῖ «σταυροὺς ροδοπλόκους»· μεθ' ὃ ὑποδέχεται τὸν βασιλέα «ὁ δήμαρχος τῶν Βενέτων» ὅστις ἐποδίδει τῷ βασιλεῖ «σταυροὺς καὶ < ὀσφράδια» καὶ εὐθὺς ἀμέσως ἄρχεται ὁ νοτάριος τῆς αὐτῆς φατρίας λέγειν τοὺς ἱάμβους τῆς ἑορτῆς.

Εἰς τὴν ἔξω πύλην ὑποδέχεται τὸν βασιλέα «ὁ Δημοκράτης τῶν Πρασίνων» ἧτοι ὁ δομέστικος τῶν Ἐξκουβίτων, ἐπιδίδων αὐτῷ καὶ οὗτος «σταυροὺς ροδοπλόκους καὶ ὀσφράδια». Ἐπειτα ὑποδέχεται τὸν βασιλέα καὶ ὁ «δήμαρχος τῶν Πρασίνων» ὅστις ἐπιδίδει τῷ βασιλεῖ οἷα καὶ οἱ πρὸ αὐτοῦ. Μικρῷ μετὰ τὴν ὑποδοχὴν τῶν Πρασίνων, ὁ βασιλεὺς συνοδευόμενος πάντοτε ὑπὸ τῶν ἀνωτέρω, ἧτοι ὑπὸ τῶν ἀρχόντων τοῦ Κουβουκλείου, τῶν πατριῶν, στρατηγῶν, καὶ συγκλητικῶν διέρχεται ἔμπροσθεν τῆς λιτῆς, ἀνάπτει κηρία, εὐχόμενος εἰς τὸν τίμιον Σταυρὸν καὶ προσκυνῶν αὐτὸν τε καὶ τὸ ἄχραντον Εὐαγγέλιον.

Ὅτε δὲ κατὰ τὴν λιτὴν εἰσέλθῃ ὁ Πατριάρχης, ἀμφοτέρω προσκυνοῦν ἀλλήλους, μετὰ δὲ τὸν ἀσπασμὸν ὁ βασιλεὺς ἐπιστρέφει καί, συνοδευόμενος ὑπὸ τῶν ἀρχόντων τοῦ Κουβουκλείου, τῶν πατριῶν, τῶν στρατηγῶν καὶ τῆς Συγκλήτου, διέρχεται τὸ ἔμπροσθεν τῆς λιτῆς.

Εἰσερχόμενος δὲ διὰ τῆς μέσης πύλης τοῦ λουτήρος εἰς τὸν νάρθηκα κάθηται ἐπὶ σελλίου ἀναμένων ἕως ὅτου φθάσῃ ἡ λιτὴ μετὰ τοῦ Πατριάρχου.

Τῆς λιτῆς ἐλθούσης ἐγείρεται ὁ βασιλεὺς καὶ προσκυνήσαντες ἀμφοτέροι ἀλλήλους καὶ ἀσπασάμενοι ἀπέρχονται καὶ ἵστανται ἐν τῷ κατωφλίῳ τῶν βα-

σιλικῶν πυλῶν, λαμβάνων δὲ ὁ βασιλεὺς παρὰ τοῦ πραιποσίτου κηρία εὐχεται αὐτόθι, ἐνῶ ὁ Πατριάρχης ποιῆ τὴν εὐχὴν τῆς ἐνάρξεως τῆς θείας λειτουργίας. Προσευξάμενος δὲ ὁ βασιλεὺς δίδει τὰ κηρία τῷ πραιποσίτῳ, οὗτος δὲ πάλιν τῷ τῆς καταστάσεως. Περαιωθείσης τῆς εὐχῆς τοῦ Πατριάρχου, ὁ βασιλεὺς προσκυνεῖ τὸ ἄχραντον Εὐαγγέλιον καὶ τὸν τίμιον Σταυρὸν, ἀμφοτέροι δὲ βασιλεὺς καὶ Πατριάρχης (τοῦ βασιλέως κρατοῦντος τὸν Πατριάρχην ἀπὸ τῆς χειρὸς) συνοδευόμενοι ὑπὸ τῶν ὡς ἄνω ἀναφερομένων ἀρχόντων, διέρχονται μέσον τοῦ ναοῦ καὶ διὰ τῆς δεξιᾶς πλευρᾶς τοῦ ἄμβωνος εἰσέρχονται ἐν τῇ σωλᾶ ὡς καὶ οἱ ἄρχοντες τοῦ κουβουκλείου, οἱ δὲ λοιποὶ μένουσιν ἔξω τῆς σωλᾶς, ἱστάμενοι ἐνθεν καὶ ἐνθεν.

Ὅταν δὲ φθάσῃ πρὸ τῶν ἁγίων θυρῶν, ὁ μὲν Πατριάρχης εἰσέρχεται ἐντὸς τοῦ Ἱεροῦ Βήματος, ὁ δὲ βασιλεὺς ἵσταται ἐκεῖ, ἀνάψας δὲ κηρία προσεύχεται, μεθ' ὃ δίδει ταῦτα τῷ πραιποσίτῳ, ἔπειτα δὲ προσκυνήσας τὰς ἁγίας θύρας εἰσέρχεται ἐντὸς τοῦ ἁγίου βήματος ἐνθα προσκυνεῖ τὴν Ἁγίαν Τράπεζαν ἀποθέτων ἐπ' αὐτῆς τὸ αὐτοκρατορικὸν αὐτοῦ δῶρον (ἀποκόμβιον).

Μετὰ τοῦτο ἐξέρχεται τοῦ Ἁγίου Βήματος προπεμπόμενος ὑπὸ τῶν ἐπὶ τούτῳ διωρισμένων ἀρχόντων καὶ διερχόμενος διὰ τοῦ δεξιοῦ μέρους τοῦ ναοῦ ἀναβαίνει διὰ τοῦ προειρημένου κοιλίου ἐν τοῖς κατηγουμένοις τοῦ ναοῦ καὶ ἐκεῖθεν ἀκούει τὴν θεῖαν λειτουργίαν.

Ἐν τῷ καιρῷ τῆς θείας Μεταλήψεως ὁ πραιποσίτος ἀποστέλλει ἀπὸ κελύσεως σιλεντιαρίους, οἷτινες καὶ προσκαλοῦν τὸν Πατριάρχην, ὅστις ἀναβαίνων διὰ τοῦ αὐτοῦ κοιλίου καὶ διερχόμενος διὰ τῶν κατηγουμένων, ἀπέρχεται «ἐν τῷ σῆματι τὸπῳ ἐνθα καὶ τὸ ἀντιμίσιον καὶ κοινωνεῖ ὁ βασιλεὺς «ἐκ τῶν τοῦ Πατριάρχου χειρῶν» καὶ τούτου γενομένου ἀπέρχεται ὁ Πατριάρχης «καὶ ἵσταται ἐν τῷ ἀντιμίσίῳ τῷ ὄντι ἀπέναντι τῆς πύλης, ἐνῶ «ἀριστερᾷ τῇ αὐτῇ ἡμέρᾳ ὁ βασιλεὺς καὶ κοινωνοῦσιν ἐκεῖσε οἱ σῆματι «ἄρχοντες» καὶ ὕστερον ὁ πατριάρχης κατέρχεται ἵνα ἐκτελέσῃ τὴν θεῖαν καὶ ἱερὰν λειτουργίαν.

Μετὰ τοῦτο ἀπέρχεται ὁ βασιλεὺς διὰ τοῦ τρικλίνου «ἐνθα ἐπρογευμά- «τιζε» καὶ εἰσέρχεται ἐν τῷ κοιτῶνι αὐτοῦ. Τελεσθείσης δὲ τῆς θείας λειτουργίας ὁ πραιποσίτος στέλλει σιλεντιαρίους καὶ προσκαλοῦν τὸν πατριάρχην. Κρατούμενος ὑπὸ τῶν σιλεντιαρίων ἀνέρχεται ὁ πατριάρχης διὰ τοῦ προειρημένου κοιλίου καὶ εἰσέρχεται εἰς τὰ κατηγουμένα καὶ μικρὸν ἀναπαυόμενος αὐτόθι εἰσέρχεται ὁ πραιποσίτος καὶ δηλοῖ τῷ βασιλεῖ τῇ διαταγῇ τοῦ ὁποίου ἐξέρχονται πάντες μετὰ τῶν ἀρχόντων τοῦ κουβουκλείου καὶ προσκαλοῦν τὸν πατριάρχην, καὶ πάντες εὐρίσκοντο τότε σὺν τῷ βασιλεῖ ἐν τῷ τρικλίῳ «ἐν ᾧ καὶ τὸ κλητώριον ἠτοιμάσται» μεθ' ὃ τέλος πάντων ἐξέρχεται μικρὸν ὁ πατριάρχης καὶ ἐκβάλλει τὸ ὀμοφόριον αὐτοῦ, ὡσαύτως δὲ καὶ ὁ βασιλεὺς ἐκβάλλει τὸ σαγίον αὐτοῦ, καὶ καθεζόμενοι ἀμφοτέροι ἐν

τῷ κλητωρίῳ καὶ «πιόντων πρὸς ἄπαξ» εἰσέρχονται κατόπιν οἱ φίλοι καὶ «οἱ τῶν ἀμφοτέρων τῶν μερῶν δημόται κάτω ἐν τῷ λουτήρι, καὶ ἀριστῶν- « τος τοῦ βασιλέως, αὐτοὶ ἐκτελοῦσι τὰς συνήθεις «ἀκτολογίας» καὶ ἡνίκα « εἰσέλθῃ τὸ δούλικιον», ἀποστέλλει ὁ βασιλεὺς τὰ δῶρα αὐτοῦ, ἅτινα λα- βόντες οἱ ἄρχοντες ὑπερεύχονται καὶ μένει ὁ βασιλεὺς καὶ ὁ πατριάρχης «καὶ « πιόντων πρὸς ἄπαξ» ἐγείρονται καὶ περιβάλλεται ὁ μὲν βασιλεὺς τὸ σα- γίον αὐτοῦ, ὁ δὲ Πατριάρχης τὸ ὠμοφόριον αὐτοῦ καὶ προσκυνοῦν ἀλλή- λους καὶ ὁ μὲν βασιλεὺς ἀπέρχεται «ἐν τῷ κοιτῶνι αὐτοῦ ὁ δὲ πατριάρχης « ὅπου βούλεται.»¹

40. ΕΠΕΙΣΟΔΙΟΝ ΝΙΚΗΦΟΡΟΥ ΦΩΚΑ

Κατὰ τι παλαιὸν ἔθιμον ἐν μιᾷ τῶν δεσποτικῶν ἑορτῶν τὴν εἰς τὸν ἐν τῇ Πηγῇ θεῖον ναὸν πρόοδον ἐποιεῖτο ὁ βασιλεὺς.

Κατὰ τινα ἐν τῇ Πηγῇ, ἐπὶ τῇ ἑορτῇ τῆς Ἐπιδήμιος, μετάβασιν τοῦ αὐτοκράτορος Νικηφόρου Φωκά, συνέβη διαμάχη μεταξὺ Βυζαντιῶν καὶ ἄρ- μενικῶν ταγμάτων καθ' ἣν οἱ στρατιῶται ἐτραυματίσαν πολλοὺς πολίτας. Ἐπανερχομένου δὲ περὶ τὸ ἑσπέρας τοῦ βασιλέως εἰς τὰ ἀνάκτορα, ὁ ὄχ- λος δυσηρεστημένος ὕβρισεν αὐτὸν ἀναφανδόν, γύναιόν τι δὲ προσκύψαν τῆς οἰκίας ἔρριψε λίθους κατὰ τοῦ βασιλέως. Ἡ γυνὴ αὕτη μετὰ τῆς ἐνόχου θυ- γατρὸς τῆς συνελήφθησαν, κατεδικάσθησαν δὲ ἀμφότεραι εἰς τὸν διὰ τοῦ πυ- ρὸς θάνατον ἐκτελεσθέντα εἷς τι προάστειον τῆς Πόλεως. Καθ' ὅλην τὴν μέ- χρι τῶν ἀνακτόρων διαδρομὴν ὁ Αὐτοκράτωρ καίτοι ὑβριζόμενος χυδαίως, ἐκ περισσοῦ δὲ καὶ λιθοβοληθεὶς ἐτήρησε ψυχραιμίαν ἀδιάσειστον, εὐγένειαν δὲ καὶ σθένος ψυχῆς πρωτοφανῆ, ὡς διηγείται Λέων ὁ Διάκονος αὐτόπτης μάρτυς γενόμενος τοῦ ἄνω συμβάντος.²

41. ΠΑΛΑΤΙΑ ΤΩΝ ΠΗΓΩΝ

Ἐν τῷ Βυζαντίῳ ὡς καὶ τοῖς προαστείοις τῆς Θράκης καὶ Ἀνατολῆς ἠγειρον οἱ Βυζαντ. βασιλεῖς παλάτια ἐνθα κατοικοῦν κατὰ τὰς θερινὰς ὥρας

1.—Κ. ΠΟΡΦΥΡΟΓΕΝΝΗΤΟΣ. Βασ. Ταξ. I. Κεφ. 18ον, σ. 108-114.
2.—ΛΕΩΝ ΔΙΑΚΟΝΟΣ, σελ. 65.
—Ι. ΖΩΝΑΡΑΣ Βιβλ. XVI—26, σ. 510-511.

τοῦ ἔτους¹ διὰ λόγους ὑγείας ἢ διὰ λόγους ἀλλαγῆς ἀέρος «μεταβολῆς ἔ- « νεκα» ὡς γράφει ἡ Συνέχεια Θεοφάνους. Τούτων τῶν παλατιῶν τὰ μάλ- λον ὑμνούμενα καὶ τινα συχνότερον ἀναφερόμενα, εἰσὶν, ἐν τε τῇ πόλει, τῇ Ἀσιατικῇ παραλίᾳ καὶ τῇ Θρακίᾳ χώρα:

Τὰ Ἐλευθερίου κείμενα ὡς ἔγγιστα τοῦ ὀμωνύμου λιμένος, κτισθέντα ὑπὸ τῆς Αὐτοκρατείας Εἰρημένης (197-802) συζύγου Λέοντος IV τοῦ ἐκ Χα- ζάρας.²

Τὸ ἐπὶ τῆς κορυφῆς τοῦ Πέμπτου λόφου καὶ ὡς ἔγγιστα τῆς μεγάλης ἀστέγου νῦν κινστέρνης «Νέον Παλάτιον τοῦ Βώνου» καλούμενον καὶ παλά- τιον Ρωμανοῦ I τοῦ Γέροντος ἐπικληθὲν ὡς ὑπὸ τοῦ Αὐτοκράτορος τούτου κτισθὲν χάριν ἀναφυγῆς κατὰ τὰς θερινὰς ἡμέρας τοῦ θέρους.³

Τὸ ὑπὸ βασιλέως τοῦ Μακεδόνα κτισθὲν παλάτιον «τῶν Μαγ- « γάνων» ἢ τοῦ «ἐντὸς Φιλοπατίου» ἄλλως, καὶ «τὰ ἐν τοῖς Μαγγάνοις Βα- « σίλεια» καλούμενα, κείμενα ἐν τοῖς κατὰ τὴν Μοῆν τῶν Μαγγάνων μέ- ρεσι «ταῖς καλουμένοις Μαγγάνοις.»⁴

Τὸ παλάτιον τοῦ Πορφυρογεννήτου κείμενον ἐπὶ τῆς κορυφῆς τοῦ «Βου- νοῦ τῶν Βλαχερνῶν.»⁵

Τὰ παλάτια Ρωμανοῦ τοῦ Νεωτέρου ἀνεγερθέντα ὑπὸ Κωνσταντίνου τοῦ Πορφυρογεννήτου καὶ μνημονεύμενα ὑπὸ τοῦ Ἀνωνύμου ἱστοροῦντος: « Τῷ δὲ βασιλεῖ Ρωμανῷ τῷ υἱῷ αὐτοῦ παλάτια κατεσκεύασε πλείονα, τῶν « παλαιῶν βασιλείων, οἴκους ἐκ βάρθρων ἐγείρας» καὶ ὧν ἄγνωστος τυγχά- νει ἡμῖν ἡ θέσις.

1.—Γ. ΚΩΔΙΝΟΣ σ. 117.
—DU CANGE. C. C. Βιβλ. II. σ. 125.
2.—Ι. ΖΩΝΑΡΑΣ. XV—11 σ. 292 καὶ XVI—13, σ. 301.
—ΘΕΟΦΑΝΗΣ, τόμ. I. σ. 723.
—Γ. ΚΕΔΡΗΝΟΣ, τ. II. σ. 24-5.
—Γ. ΚΩΔΙΝΟΣ, σ. 118.
3.—Κ. ΠΟΡΦΥΡΟΓΕΝΝΗΤΟΣ. Βασ. Ταξ. Βιβλ. II—6. σελ. 532.
—Γ. ΚΕΔΡΗΝΟΣ τ. II. σ. 343.
—Βλ. καὶ ΣΚΥΛΙΤΖΗΝ ΚΑΙ ΓΑΥΚΑΝ σ. 566.
4.—ΣΥΝΕΧΕΙΑ ΘΕΟΦΑΝΟΥΣ. Βιβλ. V. σ. 337.
—Γ. ΚΕΔΡΗΝΟΣ τ. II. σ. 240.
—Ι. ΖΩΝΑΡΑΣ Β.βλ. XVII, σ. 650 καὶ βιβλ. XVIII, σ. 674, 759.
—ANNA KOMNHNH, τ. I. Βιβλ. III—4 σ. 151.
—ΝΙΚΗΤΑΣ ΧΩΝΙΑΤΗΣ, §. 2 σ. 9-10 καὶ §. 6, σ. 380.
—Ν. ΠΑΦΛΑΓΩΝ ἐν Βίῳ Ἰγνατίου Πατριάρχου.
5.—ΙΩΑΝΝΗΣ ΚΑΝΤΑΚΟΥΖΗΝΟΣ, τ. I. Βιβλ. I.—59 σ. 305.
— ἐνθ' ἀνωτ. » II. » III.—99 » 607.
— ἐνθ' ἀνωτ. » III. » IV.—39 » 290.

Τὸ συγκρότημα τῶν Μεγάλων Παλατίων τῆς Ἁγίας Σοφίας, ἅτινα συνεχεῖντο ἀπὸ δύο αὐτοκρατορικὰ ἐνδιαίτηματα: Τὰ παλάτια ἅτινα ἔκειντο πλησίον τῆς Ἁγίας Σοφίας καὶ τὰ παραθαλάσσια παλάτια.

Ἐμφότερα τὰ συγκροτήματα τῶν παλατίων τούτων ἐχωρίζοντο δι' ὑψηλῶν τείχων μεταξύ των καὶ ἀπὸ τῆς πόλεως.

Τὸ μέγα τοῦτο τῶν παλατίων συγκρότημα ἐκτεινόμενον κατὰ μῆκος τῆς Ἀνατολικῆς πλευρᾶς τοῦ Ἱπποδρόμου καὶ συγκοινωνοῦν μὲ αὐτὸ διὰ πολλῶν πυλῶν, ἔληγε εἰς τὰ μέρη τοῦ ναοῦ τῶν Ἁγίων Σεργίου καὶ Βάκχου.

Τὰ παραθαλάσσια παλάτια ἐκαλοῦντο «παλάτια τοῦ Βουκουλιέοντος»¹ καὶ ἐν οἷς συμπεριλαμβάνεται καὶ ὁ λεγόμενος «Οἶκος Ἰουστινιανοῦ.»²

Τὰ παλάτια τῶν Βλαχερνῶν³ καὶ τὰ διάφορα παραρτήματα αὐτῶν.

1.—Γ. ΚΕΔΡΗΝΟΣ τ. II. σ. 49-50.

—ΔΕΩΝ ΔΙΑΚΟΝΟΣ σ. 87-9.

—Λ. ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΟΣ σ. 271.

—Γ. ΜΟΝΑΧΟΣ σ. 857-84.

—Γ. ΚΩΔΙΝΟΣ σ. 100.

—ΣΥΝΕΧΕΙΑ ΘΕΟΦΑΝΟΥΣ Βιβλ. I. σ. 22.

—ANNA KOMNHNH τ. I. Βιβλ. III-1 σ. 137.

—ΜΑΝΑΣΣΗΣ σ. 208. Στιχ. 4862-66.

—Γ. ΦΡΑΝΔΖΗΣ. Βιβλ. III. Κεφ. III. σ. 252-3.

—Κ. ΠΟΡΦΥΡΟΓΕΝΝΗΤΟΣ. Βασ. Ταξ. τόμ. I. σ. 497.

—LEUNCLAVIUS. Pand. Hist. Turc, s. 200.

—P. GYLLIUS. De Top. CP. Βιβλ. I. Κεφ. VII καὶ Βιβλ. II. Κεφ. XV.

2.—ΠΡΟΚΟΠΙΟΣ ΚΑΙΣΑΡΕΥΣ. Λόγος I.—δ' σ. 186.

— ἔθ' ἄνωγ. » I.—ε' σ. 202.

—Γ. ΚΩΔΙΝΟΣ σ. 125.

3.—Γ. ΠΑΧΥΜΕΡΗΣ τ. I. σ. 161, 421.

—Λ. ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΟΣ. σ. 168, 215, 217.

—ΙΩΗΛΟΥ ΧΡΟΝ. σ. 49.

—ΝΙΚΗΦΗΡΟΣ ΠΑΤΡΙΑΡΧΗΣ, σ. 47, 115.

—Σ. ΜΑΓΙΣΤΡΟΣ σ. 735.

—Ι. ΣΚΥΛΙΤΖΗΣ σ. 643-4.

—Μ. ΑΤΤΑΛΕΙΑΤΗΣ σ. 270.

—Γ. ΚΩΔΙΝΟΣ σ. 6-13, 172-3.

—ΜΑΤΘΑΙΟΣ ΜΟΝΑΧΟΣ σ. 213-5.

—ΑΔΕΣΠΟΤΟΣ σ. 215-9.

—Γ. ΦΡΑΝΔΖΗΣ. Βιβλ. III. Κεφ. III. σ. 252.

—Κ. ΠΟΡΦΥΡΟΓΕΝΝΗΤΟΣ. Βασ. Ταξ. τ. I. Βιβλ. II.9. σ. 542-3.

—Ν. ΧΩΝΙΑΤΗΣ. Βιβλ. I. § 7. σ. 500.

—ΕΥΦΡΑΙΜΙΟΣ ΜΟΝΑΧΟΣ σ. 267. Στιχ. 6794-6803.

—ANNA KOMNHNH τ. I. Βιβλ. II-5, σ. 99-100.

—ΣΥΝΕΧΕΙΑ ΘΕΟΦΑΝΟΥΣ Βιβλ. VI. σ. 385.

—Ι. ΚΑΝΤΑΚΟΥΖΗΝΟΣ τ. III. σ. 168.

Τὸ παλάτιον τῆς Εἰρήνης, συζύγου Μανουὴλ τοῦ Κομνηνοῦ, παρὰ τῷ ἱστορικῷ Νικήτῃ τῷ Χωνιάτῃ ἀναφερόμενον: «Τοὺς ὑπερυψηλοὺς δόμους « ἀνιών, οἱ τῆς ἐξ Ἁλανῶν δεσποίνης κικλήσοντο.»¹

Τὸ παλάτιον τῶν Φλακιλλιανῶν «Palatium Flaccillianum» τὸ ὑπὸ τῆς Φλακίλλας (Flaccilla) πρώτης συζύγου Θεοδοσίου τοῦ Μεγάλου κτισθέν. «Καὶ αὐτὴ Φλακίλλα κτίζει Φλακιλλιανῶν τὸ Παλάτιον»² καὶ παλάτιον τῶν Φλακιλλιανῶν καλούμενον ὑπὸ τοῦ Προκοπίου ἱστοροῦντος: «ἔστι τοίνυν « ἡμῖν Βασίλεια ἕτερα, Πλακιλλιαναί τε καὶ τὰ τε Ἑλένης ἐπώνυμα.»³

Κατὰ τὴν φοβερὰν στάσιν τοῦ Νίκα ἠνεγκαν οἱ δῆμοι ἀπὸ τοῦ παλατίου Πλακελλιανῶν οὕτω λεγομένων τὰ βασιλικά σύμβολα, ἀποκείμενα ἐκεῖσε, καὶ ἔβαλον οἱ στασιασταὶ εἰς τὴν κεφαλὴν τοῦ ὑπ' αὐτῶν ἀναγορευθέντος Αὐτοκράτορος Ὑπατίου.

Πολλοὶ φρονοῦν ὅτι τὸ παλάτιον τῶν Φλακιλλιανῶν εἶναι τὸ ἴδιον μὲ τὸ παλάτιον τῶν Πλακιδιανῶν (Palatium Flacidianum) ἐπονομασθὲν ἐκ τῆς Πλακιδίας (Placidia) θυγατρὸς Θεοδοσίου τοῦ I. ὡς ἀνακαινισάσης δῆθεν τὸ πρῶτον.

Ὁ πολὺς Δουκάγγιος θεωρεῖ ταῦτα χωριστὰ παλάτια. Ἡ «Παλαιὰ « Περιγραφή τῆς Πόλεως» τοῦ Ἀωνύμου,⁴ ἥτις συντελεῖ τὰ μᾶλλον εἰς τὴν μελέτην τῶν διαφόρων θέσεων καὶ κτιρίων τῆς πόλεως καὶ ἥτις χρονολογεῖται ἀπὸ τὴν ἐποχὴν τοῦ Αὐτοκράτορος Θεοδοσίου τοῦ Νεωτέρου, τοποθετεῖ τὸ μὲν πρῶτον παλάτιον ἐν τῷ XI Ρεγεῶνι «Regio undecima spatiosa diffusa liberiore, nulla parte mari sociata est.—Continet in se « .... Palatium Flaccillianum.....», ἀναφερομένη δὲ εἰς τὸ δεύτερον, τίθησι τοῦτο ἐν τῷ I Ρεγεῶνι «Regio..... continet in se idem Palatium « Magnum, Lusorium, Palatium Placidianum, Domum Placidiae Augustae.....».

Τὸ παλάτιον τὸ «Ἑλένης ἐπώνυμον»⁵ κατὰ τὸν Προκόπιον καὶ ὑπὸ τοῦ Θεοφάνους «παλάτιον Ἑλληνιανῶν καλούμενον,⁶ ἱστάμενον ἐν ταῖς Ἑλληνιαναῖς κειμέναις ἐν τῷ φόρῳ τοῦ Θεοδοσίου κατὰ τὸν κόμητα Μαρκελλῖνον.

Τὸ παρὰ τὸν Κωνσταντινιανὸν φόρον κείμενον παλάτιον ἐν τοῖς Λαύ-

—ΝΙΚΗΦΟΡΟΣ ΓΡΗΓΟΡΑΣ τ. I. Βιβλ. V-4. σ. 135-7.

—ODO DE DIOGILO, βιβλ. IV.

—BEUJAMIN DE TUDELE.

1.—ΝΙΚΗΤΑΣ ΧΩΝΙΑΤΗΣ, βιβλ. III.

2.—ΧΡΟΝΙΚΟΝ ΠΑΣΧΑΛΙΟΝ τ. I. σ.

3.—ΠΡΟΚΟΠΙΟΣ ΚΑΙΣΑΡΕΥΣ. Πολ. Περσικ. Βιβλ. I. Κεφ. XXIV.

4.—ΝΟΤΙΤΙΑ URBIS CONSTANTINOPOLITANAE.

5.—ΠΡΟΚΟΠΙΟΣ ΚΑΙΣΑΡΕΥΣ. Πολ. Βανδαλ. Βιβλ. I. Κεφ. XXIV.

6.—ΘΕΟΦΑΝΗΣ, τ. I. σ. 230.

σου, τὸ Λαυσακὸν ἢ τὰ Λαύσου καλούμενον, κτισθὲν ὑπὸ Λαύσου τοῦ Πατρικίου καὶ πραιποσίτου τῶν Κουβικουλαρίων τοῦ ἐπὶ Ἀρκαδίου τοῦ βασιλέως ἀκμάσαντος. ¹

Τὸ ἐν τῷ Ταύρω παλάτιον ὑπὸ Λέοντος τοῦ Μεγάλου κτισθὲν κατὰ τὸν Ζωναρᾶν ἱστοροῦντος, «οἶκον ἐν τῷ Ταύρῳ βασιλικὸν πολυτελεῖ τε καὶ « μέγιστον» ² καὶ τὸν Κωδινόν, «ἐν τῷ Ταύρῳ στήλη τοῦ Μεγάλου Θεοδοσίου ἴσταται . . . καὶ πρόην παλάτιον ὑπῆρχε καὶ ξενοδοχεῖον τῶν Ρωμαίων.» ³

Τὸ παλάτιον τοῦ Βασιλίσκου, ἢ τὰ Βασιλίσκου καλούμενον, ἀνεγερθὲν ὑπὸ τοῦ Αὐτοκράτορος Βασιλίτκου τοῦ Τυράννου, ἀδελφοῦ τῆς Αὐγούστης, Βηρίνης συζύγου Λέοντος τοῦ Ι, κατὰ τὸν Γλυκᾶν ἱστοροῦντος, «οὗτος (ὁ « Βασιλίσκος) ἐν Κωνσταντινουπόλει κτίσας παλάτιον, ἐκάλεσεν αὐτὸ τὰ Βασιλίσκου» ⁴ καὶ τὸν Κωδινόν λέγοντα ἐπίσης, «ὅστις (Βασιλίσκος) βασιλεύσας ἐποίησεν αὐτὸν τερπνὸν παλάτιον.» ⁵

Τὰ Καριανοῦ παλάτια ἐγερθέντα ὑπὸ Θεοφίλου τοῦ βασιλέως ἐν τοῖς μέρεσι τῶν Βλαχερνῶν διὰ τὰς ἑαυτοῦ θυγατέρας. ⁶

Τὸ παλάτιον τοῦ Ζήνωνος ἀναφερόμενον ὑπὸ τῶν συντακτῶν τῆς Συνεχίας Θεοφάνους καλούντων τοῦτο «βασιλικὸν οἶκον τοῦ Ζήνωνος.» ⁷

Τὸ παλάτιον τῆς Εἰρήνης, συζύγου Λέοντος τοῦ ἐκ Χαζάρης, οὗτινος μνεῖαν ποιεῖται Γουλιέλμος ὁ Βιβλιοθηκᾶριος τοῦ πάπα Ἀνδριανοῦ ΙΙ κατὰ τὴν ἐν τῇ βασιλευσίᾳ διαμονὴν τῶν ἀπεσταλμένων τοῦ εἰρημένου πάπα πρὸς τὸν Αὐτοκράτορα Βασίλειον ⁸ «Sicque ad Hirenīs Palatium descendentes, in domum que dicitur Magna aura — laudabiliter suscipiuntur.»

Τὰ κατὰ τὸν νεὼν τῶν 40 Μαρτύρων παλάτια τὰ ὑπὸ τῶν Ἀνδρονίκου τοῦ Κομνηνοῦ ἀνεγερθέντα κατὰ τὸν ἱστορικὸν Νικήταν Χωνιάτην λέγον-

1.—Γ. ΚΕΑΡΗΝΟΣ τ. Ι. σ. 564.

—Ι. ΖΩΝΑΡΑΣ τ. ΙΙΙ. Βιβλ. XIV. σ. 124, 131.

—Γ. ΚΩΔΙΝΟΣ σ. 37-8.

2.—Ι. ΖΩΝΑΡΑΣ τ. ΙΙΙ. Βιβλ. XIV—1. σ. 125.

3.—Γ. ΚΩΔΙΝΟΣ σ. 42.

4.—Μ. ΓΛΥΚΑΣ Βιβλ. Χρονική. σ. 490.

5.—Γ. ΚΩΔΙΝΟΣ σ. 100.

—βλ καὶ ΣΥΝΕΧΕΙΑΝ ΘΕΟΦΑΝΟΥΣ Βιβλ. ΙΙΙ. σ. 147.

6.—ΣΥΝΕΧΕΙΑ ΘΕΟΦΑΝΟΥΣ Βιβλ. ΙΙΙ. σ. 95, 139 καὶ Βιβλ. ΙV. σ. 174

—ΝΙΚΗΤΑΣ ΠΑΦΛΑΓΩΝ ἐν τῷ βίῳ Ἰγνατίου Πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως

—Ι. ΖΩΝΑΡΑΣ τομ. ΙΙΙ. Βιβλ. XVI. σ. 394.

—ΣΥΜΕΩΝ ΜΑΓΙΣΤΡΟΣ σ. 653, 658.

7.—ΣΥΝΕΧΕΙΑ ΘΕΟΦΑΝΟΥΣ. Βιβλ. Ι. σ. 9. Βασ. Λέοντος τοῦ Ἀρμενίου.

8.—ΑΝΩΝΥΜΟΣ ΙΙΙ. σ. 47.

τος : «Ἐπὶ πᾶσιν ἀνεγείρας κατὰ τὸν νεὼν τῶν 40 Μαρτύρων πολυτελεῖ οἰκῆματα . . .» ¹ καὶ πάλιν μνημονεύοντα ὑπὸ τοῦ ἰδίου ἱστοροῦντος ὅτι Ἰσαάκιος ὁ Ἄγγελος, «μετέβαλε δὲ εἰς νοσοκομεῖον καὶ τοὺς βασιλικούς δόμους, οὓς κατὰ τὸν νεὼν τῶν 40 μαρτύρων ὁ βασιλεὺς Ἀνδρόνικος ἔδομήσατο.» ²

Τὰ παλάτια τῶν Σοφιανῶν ἢ τῶν Σοφίων ὑπὸ τοῦ Αὐτοκράτορος Ἰουστίνου ΙΙ (565-578) ἐπὶ τῷ ὀνόματι τῆς γυναικὸς αὐτοῦ Σοφίας οἰκοδομηθέντα ³ καὶ ὑπὸ τοῦ Ζωναρᾶ καὶ Ἰωὴλ μνημονεύοντα, κείμενα, κατ'αὐτούς, πρὸ τῆς πόλεως, ὡς ἐξάγεται ἐκ τοῦ ἱστορικοῦ Ζωναρᾶ, ὅστις λέγει «καὶ « βασιλεία πρὸ τῆς πόλεως Σοφιανᾶς δι' ἐκείνην καὶ ταῦτα καὶ τὸν τόπον « κατονομάσας», ⁴ καὶ τοῦ χρονογράφου Ἰωὴλ ἱστοροῦντος : «Ἐκτίσθη παλάτιον ἔξω τῆς πόλεως, καὶ λιμένα ἐν τῇ πόλει, καὶ τὸ μὲν ἐκάλεσε Σοφιανᾶς, τὴν δὲ Σοφίαν, εἰς ὄνομα τῆς ἑαυτοῦ γυναικὸς.» ⁵ Ἐν τῇ Ἀνθολογίᾳ σώζεται τὸ ἐξῆς ἐξάστιχον ὡς ἀνήκον εἰς τὰ βασιλεία τὰ καλούμενα Σοφιανᾶς. ⁶

« Ὀππόθι τεμενομένης χθονὸς ἄνδιχα πόντον ἀνοίγει

« Πλαγκτὸς ἀλικλύστων πορθμὸς ἐπ' ἠϊόνων,

« Χρύσεια συλλέκτρῳ τὰ δ' ἀνάκτορα θῆκεν Ἀνάσση

« Τῇ πολυκυδίστη θεῖος Ἄναξ Σοφίη.

« Ἄξιον, ὃ Ρώμη, μεγαλόκρατες ἀντία σείο

« Κάλλος ἀπ' Εὐρώπης δέρεται εἰς Ἀσίην.

Τὸ τοῦ Ἡραίου, ἢ τῆς Ἱερείας καλούμενον, ὑπὸ Ἰουστινιανοῦ τοῦ Μεγάλου ἐγερθὲν ⁷ καὶ ἐπὶ τῆς εἰσόδου τοῦ ὁποίου, κατὰ τὴν Ἑλληνικὴν Ἀνθολογίαν, ὑπῆρχε τὸ ἐξῆς ἐπίγραμμα.

« Τοῦτον Ἰουστινιανὸς ἀγακλέα δείματο χῶρον,

« Ὑδατι καὶ γαίῃ κάλλος ἐπικρεμάσας. ⁸

1.—ΝΙΚΗΤΑΣ ΧΩΝΙΑΤΗΣ Βλ. ΙΙ. σ. 433 Βασιλ. Ἀνδρονίκου Κομνηνοῦ.

2.— ἐνθ' ἄνω σ. ΙΙΙ. σ. 585 » Ἰσαακίου Ἀγγέλου.

3.—Α. ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΟΣ σ. 132, 135, 137.

—Γ. ΚΕΑΡΗΝΟΣ τ. Ι. σ. 685.

4.—Ι. ΖΩΝΑΡΑΣ τ. ΙΙΙ. Βιβλ. XIV. σ. 174, 179.

5.—ΧΡΟΝ. ΙΩΗΛΟΥ σ. 45.

6.—Ι. ΖΩΝΑΡΑΣ τ. ΙΙΙ. Βιβλ. XIV σ. 174.

7.—ΠΡΟΚΟΠΙΟΣ ΚΑΙΣΑΡΕΥΣ. Περὶ Κτισμάτων. Βιβλ. Ι. Κεφ. XI.

—Κ. ΠΟΡΦΥΡΟΓΕΝΝΗΤΟΣ. Βιβλ. Ι. σ. 373, 438, 497, 504-8.

—ΝΙΚΗΦΟΡΟΣ ΠΑΤΡΙΑΡΧΗΣ, σ. 28, 76, 77.

—ΠΑΤΡΙΑ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΩΣ. Ἐκδ. Pregar III σ. 169.

—ΘΕΟΦΑΝΗΣ τ. Ι. σ. 670, 671.

—Ι. ΣΚΥΛΙΤΖΗΣ σ. 678, 688.

8.—ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΑΝΘΟΛΟΓΙΑ. Βιβλ. ΙV. Κεφ. ΙV.

Τὰ τοῦ Βρύαντος (κατὰ τὸ νῦν Μάλτεπε τῆς Ἀσιατικῆς παραλίας) ὑπὸ Θεοφίλου τοῦ βασιλέως κτισθέντα κατὰ τὸν Κεδρηνὸν ἱστοροῦντος τάδε : «Ἐκτισε δὲ ὁ βασιλεὺς καὶ τὰ τοῦ Βρύαντος ἀνάκτορα, πρὸς τὴν τῶν Σαρακηνῶν οἰκημάτων κατασκευάσας αὐτά.»¹

Τὰ τοῦ Δαματρύου ὑπὸ Τιβερίου τοῦ Θρακῆ καὶ τοῦ Μαυρικίου κτισθέντα καὶ ἅτινα μνημονεύει ὁ Σκυλίτζης ἐν βίῳ Κωνσταντίνου τοῦ Μονομάχου «φυγῶν γὰρ διεσώθη ἐν τινι τριωρόφῳ τῶν ὑπερώων ἐν τῷ Δαμα-
«τρὺν παλατίων» καὶ ἐν βίῳ Ἰσαακίου τοῦ Κομνηνοῦ «Ὡς δὲ ἐκεῖνος ἤγγι-
«σεν εἷς τι χωρίον Ἰαμεῖς λεγόμενον, ἔμελλε τῇ ἐπαύριον ἐν τοῖς παλατί-
«οις ἰδρῦζεσθαι τοῦ Δαματρύου.»²

Τὰ τοῦ Σκουτάρως ἢ τὰ «κατὰ Δάμαλιν ἀρχεῖα ἃ Σκουτάριον ὀνομά-
«ζονται» μνημονεύόμενα ὑπὸ Νικήτα Χωνιάτου καὶ Ville Hardouin.³

Τὸ τῆς Χαλκηδόνος ὑπὸ Ἡρακλείου τοῦ Νεωτέρου κτισθὲν ὡς ἀνα-
φέρει Νικηφόρος Πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως ἱστορῶν : «Ἐπεὶ δὲ
«νόσφ χρονία Κωνσταντῖνος συνείχετο καὶ ἀκρασίας ἀέρων ἔνεκεν ἐν Χαλ-
«κηδόνι διέτριβεν ἐν τῷ ὑπ' αὐτοῦ κτισθέντι παλατίῳ.»⁴

Τὸ τῆς Νικομηδείας ὑπὸ Κωνσταντίνου τοῦ Μεγάλου ἀνεγερθὲν καὶ
ἀναφερόμενον ὑπὸ Νικηφόρου Καλλίστου ἱστοροῦντος : «Καὶ τὴν ἐσπέ-
«ραν λιπῶν, εἰς τὴν ἔω μετεχώρει κατὰ τὰ ἐν Νικομηδείᾳ ἀνάκτορα»⁵ Τὸ
παλάτιον τοῦτο μνημονεύεται καὶ ὑπὸ τοῦ Σωζομενοῦ,⁶ ὡς, ἐπίσης, καὶ ὑπὸ
τοῦ Ville Hardouin.⁷

Τὸ τῶν Πυθίων κτισθὲν ὑπὸ Ἰουστινιανοῦ τοῦ Μεγάλου, μνημονεύ-
μενον δὲ ὑπὸ τοῦ Προκοπίου καὶ ἄλλων.⁸

1.—Γ. ΚΕΔΡΗΝΟΣ τ. II. σ. 109.

—Κ. ΠΟΡΦΥΡΟΓΕΝΝΗΤΟΣ. σ. 234.

—ΠΑΤΡΙΑ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΩΣ. Ἐκδ. Preger III, σ. 170.

2.—Ι. ΣΚΥΛΙΤΖΗΣ, ἐν βίῳ Κωνσταντίνου τοῦ Μονομάχου.

—ΠΑΤΡΙΑ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΩΣ. Ἐκδ. Preger III. σ. 171.

3.—Ν. ΧΩΝΙΑΤΗΣ. Βιβλ. III. σ. 280 Βασ. Μανουὴλ Κομνηνοῦ.

—VILLE-HARDOUIN. Κεφ. LXIX.

—Ι. ΣΚΥΛΙΤΖΗΣ σ. 726.

4.—ΝΙΚΗΦΟΡΟΣ ΠΑΤΡΙΑΡΧΗΣ ΚΩΝ/ΠΟΛΕΩΣ σ. 32.

—Ι. ΣΚΥΛΙΤΖΗΣ σ. 726.

5.—ΝΙΚΗΦΟΡΟΣ ΚΑΛΛΙΣΤΟΣ Βιβλ. VII. Κεφ. L.

6.—ΣΩΖΟΜΕΝΟΣ. Βιβλ. II. Κεφ. 34ον, βιβλ. IV Κεφ. 16ον καὶ βιβλ. XV
Κεφ. 14ον.

7.—VILLE-HARDOUIN Κεφ. LXVIII.

8.—ΘΕΟΦΑΝΗΣ I. σ. 286.

—Ι. ΜΑΛΑΛΑΣ. Δόγος 14ος σ. 77-8 καὶ Δόγος 18ος σ. 441.

—Ν. ΧΩΝΙΑΤΗΣ. Βιβλ. III. § 6 σ. 701.

Τὸ τοῦ Νυμφαίου ἀναφερόμενον ὑπὸ τοῦ Λεονκλαβίου.¹

Τὰ τῶν Ἀρετῶν παλάτια κείμενα ὀλίγον πρὸς Ν. τοῦ Κοσμιδίου—ὧν
κτίτωρ εἶναι ὁ Αὐτοκράτωρ Ρωμανὸς ὁ Διογένης—κτισθέντα ὑπὸ τοῦ Αὐτο-
κράτορος τούτου κατὰ τὴν Ἄνναν Κομνηνὴν «διὰ τοῦ τόπου ἐπιτερεπὲς καὶ
«εὐκρατον.»²

Τὰ κατὰ τὴν Ἀφάμειαν (τοῦ νῦν Μακροχωρίου), μνημονεύόμενα ὑπὸ
τοῦ Νικήτα Χωνιάτου, «Καὶ ὁ μὲν τοῖς κατὰ τὴν Ἀφάμειαν βασιλείοις ἐ-
«ναυλισάμενος τὸ Φιλοπάτιον ἔπειτα κατελήφη»,³ καὶ πάλιν ἱστοροῦντος,
«Εἶθε ὑπὸ πλακί Ρηγίου γενοίμεθα, καὶ Ἀφάμειαν θεασαίμεθα ὅπως προσ-
«εἴποιμεν τὴν ἱερὰν Κωνσταντινούπολιν»⁴, ἔνθα, Ἀφαμεία, μνημονεύεται
καὶ τὸ παλάτιον τῶν Ἰουκουνδιανῶν, καὶ ἅτινα γνωρίζονται ὑπὸ τὴν γενικὴν
ὀνομασίαν παλάτια τοῦ Ἐβδόμου.⁵

Τὸ παλάτιον τοῦ Ἐξω Φιλοπατίου μνημονεύμενον ὑπὸ τοῦ Κιννάμου
καὶ τοποθετοῦντος τοῦτο «καταντικρὺ τειχέων» καὶ ὅπερ καλεῖ «βασιλικὸν
«ἐνδιαίτημα, ὃ Φιλοπάτιον ὀνομάζουσι.»⁶

Τὸ τῆς Ἡρακλείας ὑπὸ Ἰουστινιανοῦ τοῦ Μεγάλου κτισθὲν ἐκ δευτέ-
ρου, ἀναφερόμενον ὑπὸ τοῦ Προκοπίου.⁷

Τὰ κατὰ τὴν Ἀργυρᾶν καλουμένην Λίμνην διακείμενα παλάτια ὑπὸ
τῆς Ἄννης Κομνηνῆς μνημονεύόμενα.⁸

Τὰ τῆς Μελητιάδος παρὰ τῇ Ἀφαμείᾳ παλάτια,⁹ ἢ «τὰ τοῦ Μηλου-
«δίου κεκλημένα βασιλεία», κατὰ τὸν Νικήτην Χωνιάτην, καὶ μνημονεύ-
μενα ὑπ' αὐτοῦ ὡς κείμενα «ἐς τὸ ἔωον μέρος τοῦ ἀναπλεομένου τῆς Προ-
«ποντίδος πορθμοῦ.»¹⁰

Τὰ τῆς Θεοδώρας τῆς Αὐτοκρατορίδας, καὶ κατὰ Λέοντα τὸν Γραμμα-
τικὸν «παλάτια τῆς Ἁγίας Θεοδώρας», πυρποληθέντα ὑπὸ τῶν Βουλγάρων
ἐπὶ τῆς βασιλείας Ρωμανοῦ τοῦ Λεκαπηνοῦ ὡς ἀναφέρει ὁ Σκυλίτζης. «Τῶν
«δὲ Βουλγάρων πάλιν εἰσβολὴν ποιησαμένων ..... καὶ τοῖς παλατίοις τῆς

1.—LEUNCLAVIUS. Pand. Hist. Turc. CLIII.

2.—ANNA KOMNHNH. Ἀλεξιάς Βιβλ. II.

3.—Ν. ΧΩΝΙΑΤΗΣ Βιβλ. II. σ. 644. Βασ. Ἀλεξίου Ἰσαακίου Ἀγγέλου.

4.—ἐνθ' ἀνωτ. » III. σ. 668.

5.—Κ. ΠΟΡΦΥΡΟΓΕΝΝΗΤΟΣ. Βασ. Τάξ. τ. I. σ. 495-6.

6.—Ι. ΚΙΝΝΑΜΟΣ Βιβλ. II. σ. 74-5.

7.—ΠΡΟΚΟΠΙΟΣ ΚΑΙΣΑΡΕΥΣ. Περὶ Κτισμάτων. IV, Κεφ. IX.

8.—ANNA KOMNHNH, Ἀλεξιάς Βιβλ. X σ. 48.

9.—C. DE BOOR σ. 1 ἐν βίῳ Εὐθυμίου.

«ὁ ἀναξ ἐξήκει θηράσων ἐν τοῖς Θρακώοις μέρεσι πρὸς τὰ σύνεγγυς Ἀπαμείας καὶ
«Μελητιάδος.»

10.—Ν. ΧΩΝΙΑΤΗΣ Βιβλ. II σ. 448 καὶ 452. Βασ. Ἀνδρ. Κομνηνοῦ.

« βασιλίδος ἐγγισάντων Θεοδώρας ..... πυρὶ ταῦτα παρέδωσαν. » ¹

Τὰ τοῦ Ἁγίου Μάμαντος (κατὰ τὸ σημερινὸν Δολμὰ Βαξέ). ²

Μεταξὺ τῶν ἐν τοῖς προαστείοις τῆς Θράκης παλατίων ἀναφέρονται καὶ τὰ παλάτια τῶν Πηγῶν.

Τὰ παρὰ τὰς Πηγὰς Παλάτια ἀπαντῶνται παρὰ τοῖς Βυζαντινοῖς χρονογράφοις μὲ τὰς ἐξῆς ἐπωνυμίας : «Τὰ ἐν ταῖς πηγαῖς βασιλεία.» ³ «Τὰ ἐν ταῖς καλουμέναις πηγαῖς βασιλικά, καταγωγή καὶ ἐνδαιτιήματα.» ⁴ «Τὰ τῶν πηγῶν παλάτια.» ⁵ «Τὰ ἐν ταῖς Πηγαῖς Παλάτια.» ⁶

Περὶ τῶν ἐγγὺς τοῦ ναοῦ τῆς Θεοτόκου τῆς Πηγῆς ἀνεγερθέντων Παλατίων τῶν Πηγῶν ὀλίγα γράφουν οἱ ἱστορικοὶ τοῦ Βυζαντίου, καί, ἐπομένως, ὀλίγα ἔχομεν νὰ εἴπωμεν περὶ τούτων.

Πρῶτος κτίτωρ τῶν παλατίων τῶν Πηγῶν ἱστορεῖται Βασίλειος ὁ Μακεδών.

Ἐν τῇ Συνεχείᾳ Θεοφάνους ἀναγινώσκομεν τὰ ἐξῆς :

«Καὶ τὰ ἐν ταῖς καλουμέναις δὲ Πηγαῖς βασιλικά μεταβολῆς ἕνεκα καταγωγή καὶ ἐνδαιτιήματα ὁ αὐτὸς βασιλεὺς ἐκ βάρων ἀνέστησε, ἅ καὶ ναῶν καλλοναῖς κατεκόσμησεν, ἐν οἷς ὁ τε τοῦ ἁγίου προφήτου Ἡλιοῦ τυγγάνει οἶκος σεπτὸς καὶ ὁ Ἐλισσαίου, τοῦ ἐκείνου διαδόχου καὶ φοιτητοῦ, ἔτι δὲ καὶ ὁ τοῦ πρώτου ἡμῶν εὐσεβῶς βασιλεύσαντος Κωνσταντίνου τοῦ Μεγάλου, καὶ ὁ τῶν νεοφανῶν μαρτύρων τῶν δύο καὶ τεσσαράκοντα, καὶ πρὸς τούτοις ἕτεροι δύο οἶκοι εὐκτήριοι εἰς ὄνομα καὶ δόξαν εὐσεβῶς δομηθέντες τῆς Θεομήτορος. » ⁷

1.—Ι. ΣΚΥΛΙΤΖΗΣ Βασ. Ρωμανοῦ τοῦ Λακαπηνοῦ.

2.—ΘΕΟΦΑΝΗΣ, τ. I. σ. 785-6.

—Α. ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΟΣ σ. 207-8.

—Γ. ΚΕΑΡΗΝΟΣ τ. II. σ. 25

—Σ. ΜΑΓΙΣΤΡΟΣ. σ. 614.

—Γ. ΚΩΔΙΝΟΣ σ. 115-6.

—Γ. ΣΥΓΚΕΛΛΟΣ. σ. 753.

—Γ. ΜΟΝΑΧΟΣ σ. 765.

—ΣΥΓΓΡΑΦΗ ΧΡΟΝ. σ. 342-4.

—ΓΕΝΕΣΙΟΥ ΒΑΣΙΛΕΙΑΙ Βασ. IV. 102.

—ΣΥΝΕΧΕΙΑ ΘΕΟΦΑΝΟΥΣ Βιβλ. V. σ. 254.

—Ι. ΖΩΝΑΡΑΣ τ. III. Βιβλ. XVI. σ. 416.

—Κ. ΠΟΡΦΥΡΟΓΕΝΝΗΤΟΣ Βασ. Ταξ. τ. I. σ. 504.

—ΕΥΦΡΑΙΜΙΟΣ ΜΟΝΑΧΟΣ σ. 46. Στιχ. 922-4.

3.—Ι. ΖΩΝΑΡΑΣ τ. III. Βιβλ. XVI—12. σ. 441.

4.—ΣΥΝΕΧΕΙΑ ΘΕΟΦΑΝΟΥΣ. Βιβλ. V. σ. 337.

5.— ἐνθ' ἄνωτ. VI. σ. 401.

6.—Γ. ΚΕΑΡΗΝΟΣ, τ. II. σ. 241.

7.— ἐνθ' ἄνωτ.

Ἐν τοῖς Παλατίοις τῶν Πηγῶν πολλάκις ἐνεκλείσθησαν ἄνδρες ὄγληροὶ καταστάντες τοῖς βασιλεῦσιν ἕνεκα τῶν πολιτικῶν αὐτῶν φρονημάτων, ἢ διαβληθέντες παρὰ τῷ βασιλεῖ ὡς κατὰ τῶν πολιτικῶν καθεστώτων ἐκτραχηλιζόμενοι.

Ἐν τῇ Συνεχείᾳ Θεοφάνους ἀναγινώσκομεν σχετικῶς :

«Ἀποστείλας δὲ ὁ βασιλεὺς εἰς Εὐχάϊτα Θεόδωρον τὸν Σανδαβαρηνὸν ἐν τῇ πόλει εἰσήγαγεν. Ἄνδρας δὲ ὁ Δομέστικος τῶν Σχολῶν καὶ Στέφανος ὁ μάγιστρος τῆς Καλομαρίας, οἱ πολλὰ πρὸς Βασίλειον διαβληθέντες ὑπὸ τοῦ Σανδαβαρηνοῦ, ὑπέθεντο τῷ βασιλεῖ ὡς βουλευθεὶς Φώτιός τε καὶ Θεόδωρος ὁ Σανδαβαρηνὸς βασιλέα ἐκ συγγενῶν Φωτίου ποιήσασθαι προσέταξε δὲ ὁ βασιλεὺς, καὶ ἄμφω ἐν τοῖς παλατίοις τῶν Πηγῶν ἤγαγον, καὶ ἰδίᾳ φρουρεῖσθαι διεκελεύσατο. » ¹

Βασίλειος ὁ Μακεδών, ὅστις διεκρίθη ὡς βασιλεὺς, κτίτωρ εὐσεβῶν καθιδρυμάτων καὶ ἰδρυτῆς πολλῶν ἐκκλησιῶν, ἀνακαινιστῆς δὲ πλείστων μόνων καὶ ναῶν, ἀνήγειρε πέντε ἢ ἕξ ναοὺς ἐν τοῖς εἰρημένοις παλατίοις.

Ἐκ τούτων, δύο ναοὶ ἐσεμνύνοντο ἐπ' ὀνόματι τῆς Θεοτόκου, εἰς ἔτιμᾶτο εἰς μνήμην τοῦ ἁγίου καὶ ἰσαποστόλου Κωνσταντίνου, εἰς καθιερωμένους εἰς τοὺς ἁγίους Τεσσαράκοντα δύο Μάρτυρας καὶ δύο εἰς τοὺς προφήτας Ἡλίαν καὶ Ἐλισσαίου, ἐκτὸς ἂν οἱ δύο οὗτοι ναοὶ ἦσαν εἰς καὶ ὁ αὐτὸς, ὅποτε οἱ ναοὶ ἦσαν πέντε μόνον.

Οὐδαμῶς ἀμφιβάλλω ὅτι, δι' ἀνασκαφῶν εἰς τὰ περίξ τῆς Ζωοδόχου Πηγῆς, πολλὰ ἐρείπια θέλουσιν ἀνακαλυφθῆ ἐκ τῶν περιωνύμων παλατίων τῶν Πηγῶν καὶ μάλιστα ἐν τῇ περιφερείᾳ τοῦ Ἀρμενικοῦ νεκροταφείου, ὅπου, πρὸ ὀγδοήκοντα καὶ ἐπέκεινα ἐτῶν, ἀνευρέθησαν τεμάχια λίθων καὶ μαρμάρων, θραύσματα πλίνθων καὶ κίωνων καὶ ἐνεπιγράφων πλακῶν, πάντα ταῦτα ἀψευδεῖς καὶ σιωπηλοὶ μάρτυρες τῆς ὑπάρξεως αὐτόθι βυζαντινῆς ἀρχαιοτάτης οἰκοδομῆς.

Τῷ 914 τὰ παλάτια τῶν Πηγῶν ἐπυρπόλησεν, ὡς προείπομεν, ὁ τῶν Βουλγάρων ἄρχων Συμεών, Ρωμανὸς δὲ ὁ Λακαπηνὸς ἀνωκοδόμησε ταῦτα, πιθανῶς πενιχρότερα. ²

Σώζεται σφραγὶς Γεωργίου τινὸς Αὐτοκρατορικοῦ Κουράτορος τῶν παλατίων τῆς Πηγῆς ἔχουσα ὧδε :

—ΣΥΝΕΧΕΙΑ ΘΕΟΦΑΝΟΥΣ. Βιβλ. V σ. 337.

—Γ. ΚΩΔΙΝΟΣ τ. II σ. 116.

1.—ΣΥΝΕΧΕΙΑ ΘΕΟΦΑΝΟΥΣ Βιβλ. V σ. 354-5

—βλ καὶ I, ΖΩΝΑΡΑΝ τ. III. Βιβλ. XVI—12. σ. 440.

2.—ΣΥΝΕΧΕΙΑ ΘΕΟΦΑΝΟΥΣ. Βιβλ. VI σ. 401-2.

—Σ. ΜΑΓΙΣΤΡΟΣ σ. 733.

—Γ. ΜΟΝΑΧΟΣ σ. 894.

ΚΥΡΙΕ ΒΟΗΘΕΙ (ἐν μονογράμματι σταυροειδεῖ) ΤΩ ΣΩ ΔΥΛΩ

ἢ ἑτέρα ὄψις :

† ΓΕΩΡΓΙΩ Β (ασιλικῶ) ΚΟΥΡΑΤΩΡΗ ΤΗΣ ΠΗΓΗΣ †

καὶ ἀνήκουσα τῆ συλλογῇ τοῦ Σλουμβερζέ. ¹

Κατόπιν τῶν θαυραλέων ἐπιθροσεων τοῦ Μιχαὴλ Κηρουλαρίου (1043—1058) κατὰ τῆς Ρωμαϊκῆς Ἐκκλησίας καὶ τῆς μεταξὺ τῶν δύο Ἐκκλησιῶν ἀναφύσεως ἔριδος, οἱ ὑπὸ τοῦ πάπα Λεοντος τοῦ ΙΧ (1049-1054) τῷ 1054 πρὸς τον Μονομάχον εἰς Κωνσταντινούπολιν σταλέντες τρεῖς ἀποκρισάριοι τῆς Ἁγίας Ἐδρας, ὁ περιώνυμος καρδινάλιος Οὐμβέρτος, ἀνὴρ τῶν μᾶλλον λογίων τῶν χρόνων ἐκείνων, ὁ καρδινάλιος Φρειδερίκος, ἀρχιγραμματεὺς τῆς Ἐκκλησίας καὶ ἀδελφὸς τοῦ δουκὸς τῆς κάτω Λουθηραγγίας Γοδοφρείδου καὶ ὁ Ἀρχιεπίσκοπος Ἀμάλφης Πέτρος μεγαλοπρεπῶς γενόμενοι δεκτοὶ καὶ ἐπὶ πολλὰς ἡμέρας κρατηθέντες ἐν τῷ ἱερῷ παλατίῳ, ἐγκατεσταθησαν εἶτα εἰς τὸ περιώνυμον παλάτιον τῆς Πηγῆς διαμεῖναντες αὐτόθι μέχρι τῆς ἐκ τῆς βασιλευούσης ἀναχωρήσεως τῶν.

Τὸ παλάτιον τῶν Πηγῶν ἐσώζετο κατὰ τὸν XIV αἰῶνα, κατεστράφη δὲ τέλος κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ XV αἰῶνος ἂν οὐχὶ πρότερον.

Ὁ Φραντζῆς ἱστορῶν τὴν τοῦ Σουλτάνου Βαγιαζήτ πρὸς Ἀνδρόνικον καὶ τὸν υἱὸν τούτου Ἰωάννην δοθεῖσαν βοήθειαν, λέγει : «καὶ μετὰ χαρᾶς « τὴν αἴτησιν δεξάμενος (ὁ Σουλτάνος) καὶ δώσας αὐτοῖς στρατὸν ἰππέων « χιλιάδας ἕξ καὶ πεζῶν τέσσαρας ἦλθον κατὰ τῆς πόλεως. Καὶ ἐξαίφνης ἕξω « τῆς πόλεως νυκτὸς φθάσαντες εὔρον ἐν τοῖς παλατίοις τῆς Πηγῆς τὸν πα- « τέρα καὶ βασιλεῖα μετὰ τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ Μανουὴλ καὶ ἀδελφοῦ καὶ πιάσας « ἀπέκλεισεν αὐτοὺς ἐν οἴκῳ τινὶ φυλάττεσθαι.» ²

42. Η ΤΩΝ ΠΗΓΩΝ ΑΠΟΒΑΘΡΑ

Ἡ παρὰ τῶν Βυζαντινῶν ἱστοριογράφων ἀναφερομένη «Τῶν Πηγῶν « Ἀποβάθρα» ἦτο ἡ ἐν τῷ λιμεναρίῳ τῆς Χρυσῆς Πύλης ὑπὸ τὸ ὄνομα τοῦτο καλουμένη.

Οὕτω συναντῶμεν τὴν ἐπωνυμίαν : «ἐν τῇ τῶν Πηγῶν ἀποβάθρᾳ» παρὰ τοῖς Βυζαντινοῖς ἱστορικοῖς : ³

1.—G. SCHLUMBERGER, *Sigillographie de l'Empire Byzantin*, σ. 143.

2.—Γ. ΦΡΑΝΔΖΗΣ. Β.βλ. Ι. *Κεφ.* XIII. σ. 54-5.

3.—ΣΥΝΕΧΕΙΑ ΘΕΟΦΑΝΟΥΣ, Β.βλ. VI. σ. 414.

« Συζεύξας ὁ Ρωμανὸς τὴν θυγατέρα αὐτοῦ μετὰ τοῦ Πέτρου, υἱοῦ καὶ διαδόχου τοῦ Συμεῶν ἄρχοντος τῶν Βουλγάρων, τὴν «τρίτην μετὰ τὸν γάμον « ἐστίασιν ἐν τῇ τῶν Πηγῶν ἀποβάθρᾳ ποιήσας ὁ βασιλεὺς, πρῶ' αὐτῇ τῇ « ἀποβάθρᾳ τοῦ βασιλικοῦ δρόμωνος ἱσταμένου, συνεσιάθη τῷ Πέτρῳ.» ¹

Κατὰ τὸν Κ. Πορφυρογέννητον εἰς τὸ Βραχιόλιον τῆς Χρυσῆς Πύλης ἀπέβαινε τοῦ χελανδίου αὐτοῦ ὁ Αὐτοκράτωρ ἀπερχόμενος ἐπισήμως τῇ Πέμπτῃ τῆς Ἀναλήψεως εἰς τὰς Πηγάς. ²

Ὑπὸ πολλῶν συγγέεται ἡ «τῶν Πηγῶν Ἀποβάθρα» μετὰ τὴν πύλην « εἰς Πηγάς» (Δξιμπαλῆ καπουσοῦ) ἢ καὶ μετὰ τὰς «Πηγάς» τὸ νῦν Κασήμ-πασᾶν.

Ἡ τοποθέτησις τῆς Ἀποβάθρας τῶν Πηγῶν ἐπὶ τῆς παραλίας τοῦ Κερατιοῦ Κόλπου καὶ συγκεκριμένως δῆθεν ἐν τῇ περιφερείᾳ τοῦ σημερινοῦ Ἐγιούπ, εἶναι παντάπασιν ἀπαράδεκτος.

Τὰ γραφόμενα ὑπὸ τοῦ Βυζαντιοῦ ³ καὶ ἐπαναλαμβανόμενα ὑπὸ τοῦ Εὐγενίου Ἰερέως, ⁴ χρῆζον ἀνασκευῆς.

Ὁ πολὺς Βυζαντιὸς παρεξήγησε τὸ ἐδάφιον τοῦ Χρονικοῦ Πασχαλίου ἱστοροῦντος : «ἀπὸ τοῦ Ἁγίου Κόνωνος πέραν εἰς Πηγάς» ὡς καὶ ἕτερον : « ὁ δὲ βασιλεὺς, ἐν πλοίῳ εἰσελθὼν, ἀπὸ τῶν Πηγῶν διεπέρασε κατὰ τὰ βα- « σίλεια.» ⁵

Ὁ λιμὴν τῆς Χρυσῆς Πύλης μετὰ τῆς ἀποβάθρας τῶν Πηγῶν ἔκειντο ὀλίγον πρὸς δυσμὰς τῆς ἄνω πύλης.

Ὁ λιμὴν οὗτος ἀναφέρεται πολλάκις ἐν τῇ βυζαντινῇ ἱστορίᾳ καὶ παρουσίαζε ἐξαιρετικὴν κίνησιν κατὰ τὰς θριαμβευτικὰς εἰσελεύσεις διὰ τῆς Χρυσῆς Πύλης τῶν ἐκ τῶν περιλάμπρων ἐκστρατειῶν ἐπανερχομένων αὐτοκρατόρων, ὅτε τὰ λάφυρα καὶ οἱ αἰχμάλωτοι, οἵτινες θὰ προηγοῦντο τῆς Αὐτοκρατορικῆς πομπῆς, ἀπεβιβάζοντο ἐν τῷ λιμεναρίῳ τούτῳ. ⁶

Ἐξωθι τοῦ λιμένος τῆς Χρυσῆς Πύλης τῷ 1453 ὁ τουρκικὸς στόλος, συγκείμενος ἐκ 300 καὶ πλέον σκαφῶν, θελήσας νὰ κυριεύσῃ τὰ 5 πλοῖα τῶν

—Γ. ΚΕΔΡΗΝΟΣ τ. II. σ. 309-10.

—Λ. ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΟΣ. σ. 316-7

—Γ. ΜΟΝΑΧΟΣ σ. 905-6.

1.—ΣΥΜΕΩΝ ΜΑΓΙΣΤΡΟΣ σ. 741.

2.—Κ. ΠΟΡΦΥΡΟΓΕΝΝΗΤΟΣ. Βασ. Τάξ. τ. I. Βιβλ. I—18. σ. 108-9.

—βλ. καὶ Γ. ΚΕΔΡΗΝΟΝ τ. I. σ. 765.

—καὶ ΘΕΟΦΑΝΗΝ τ. I. σ. 541.

3.—Η ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΙΣ τ. I. σ. 601.

4.—Η ΖΩΟΔΟΧΟΣ ΠΗΓΗ σ. 83-4 βλ. καὶ σελίδας 317-8.

5.—I. ΖΩΝΑΡΑΣ τ. III. Βιβλ. XVI.—12 σ. 444.

—Γ. ΚΕΔΡΗΝΟΣ τ. II. σ. 257.

6.—Κ. ΠΟΡΦΥΡΟΓΕΝΝΗΤΟΣ. Βασ. Τάξ. I.—96, σ. 438-9, καὶ σ. 500, 504 506.

Βυζαντινῶν, ἅτινα προερχόμενα ἐκ τῆς Μεσογείου ἐκόμιζον τροφάς, κατεναυμαγήθη ὑπὸ τὰ ὄμματα αὐτοῦ τοῦ ἰδίου Σουλτάνου, ὅστις, ἐν τῇ ὀργῇ του, «ὑπὸ τῆς ἄγαν ἀλαζονείας ὀρμίσας ἐν τῇ θαλάσῃ, ἐποχούμενος ἵππῳ, «ἐφαντάζετο, σχίζειν τὴν θάλασσαν καὶ ἕως αὐτῶν τῶν νηῶν διὰ διὰ τοῦ «ἵππου πλεῦσαι.»¹

Αἱ Πηγαί, περὶ ὧν ὁ λόγος ἐν τοῖς ἐδαφίοις «ἀπὸ τοῦ ἁγίου Κόνωνος «πέραν εἰς Πηγάς» καὶ «ἀπὸ τῶν Πηγῶν διεπέρασε κατὰ τὰ βασίλεια», δὲν ἔκειντο ἐν τῷ μυχῷ τοῦ Κερατίου Κόλπου, ἀλλὰ ἐν τῇ ἀπέναντι τῆς πύλης τῶν Πηγῶν (Δζουμπαλῆ καπουσοῦ) παραλία τοῦ λιμένος τῆ καλουμένη «εἰς Πηγάς» (τὸ νῦν Κασήμ πασα).

Ὅσον ἀφορᾷ τὴν πύλην «εἰς Πηγάς», ἡ πρὸς ἀνατολὰς τῆς πύλης τῆς Ἁγίας Θεοδοσίας ἰσταμένη τοιαύτη πρέπει νὰ εἶναι, ἡ ὑπὸ μὲν τοῦ Pusculus ὀνομαζομένη Porta Puteae,² ὑπὸ δὲ τοῦ Zorzo Dolfin, Porta del Pozzo.³

Ἀμφότεροι οἱ ξένοι συγγραφεῖς οὔτοι, ἀπαριθμοῦντες τὰς παραλίας πύλας τοῦ λιμένος, θέτουν τὴν περὶ ἧς ὁ λόγος εἴσοδον μεταξὺ τῆς πύλης τῆς ἁγίας Θεοδοσίας (Ἁγιά Καπουσοῦ) καὶ τῆς πύλης τῆς Πλατέας (Ὁὺν καπὰν καπουσοῦ) εἶναι δὲ ἡ μόνη εἴσοδος μεταξὺ τῶν δύο τελευταίων πυλῶν.

Ἡ «Porta Puteae» ἢ «Porta del Pozzo» τῶν ἱστοριογράφων τῆς τελευταίας πολιορκίας ταυτίζεται μὲ τὴν «Πόρταν εἰς Πηγάς», ὡς θέλομεν βεβαιωθῆ ἐκ τῶν κατωτέρω.⁴

Καίτοι οὐδεὶς Βυζαντινὸς ἱστοριογράφος ἀναφέρει τὴν πύλην ταύτην διὰ τῆς ἑλληνικῆς ὀνομασίας της, δὲν ὑπάρχει ἀμφιβολία ὅτι, συνήθεια ἐπεκράτει μεταξὺ τῶν ξένων, νὰ γίνηται ἡ μετάφρασις κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον ἀκριβῆς τῆς πρώτης ὀνομασίας τῆς Πύλης καὶ ὅτι ἡ πύλη σημεῖοι τὴν θέσιν τὴν ὑποδεικνυομένην «εἰς Πηγάς» ὑπὸ τοῦ Χρονικοῦ τῆς Νοβγορόδης, ὅπερ ἀφηγούμενον τὴν δρᾶσιν τοῦ Βενετικοῦ στόλου κατὰ τῶν ὀχρωματικῶν ἔργων τοῦ λιμένος τῆ 12 Ἀπριλίου 1204, ὀνομάζει τὴν πύλην ταύτην «εἰς Πηγάς».

Τὰ τῶν Σταυροφόρων πλοῖα, λέγει ὁ ἄνω χρονογράφος, παρετάχθησαν ἔμπροσθεν τῶν τειχῶν, «Ispigas et Blachernintenus», εἰς γραμμὴν ἐκτεινομένην ἀπὸ τὴν μονὴν τοῦ Χριστοῦ Εὐεργέτου καὶ τὴν Πύλην εἰς Πηγάς ἀνατολικῶς μέχρι τῶν Βλαχερνῶν πρὸς δυσμὰς. «Cum solis ortu steterunt

1.—M. ΔΟΥΚΑΣ. *Κεφ. 38ον, σ. 268-9.*

2.—PUSCULUS *Βιβλ. IV στ. 191.*

3.—ZORZO DOLFIN §. 55.

4.—HOPF. *Chroniques Greco-Romanes, σ. 96-7.*

—MORDTMANN. *Esq. Topogr. de Constantinople. §. 73.*

« in conspectu ecclesiae Sancti Redemptoris, quam dicitur τοῦ Εὐεργέτου, et Ispigarum, Blachernis tenus.»¹

Ὁ Mordtmann φρονεῖ ὅτι τὸ σημεῖον τοῦτο² ἀναφέρεται εἰς τὴν σύμβασιν Μιχαὴλ τοῦ Παλαιολόγου μὲ τοὺς Βενετοὺς τῷ 1265 ὅτε ὁ Αὐτοκράτωρ ἐπέτρεψε τοῖς Βενετοῖς νὰ κατέχωσι ὅποιονδήποτε σημεῖον «εἰς τὴν «Κωνσταντινούπολιν εἰς οἶον τόπον θελήσουσι ἀπὸ τῆς παλαιᾶς ἐξαρτήσεως μέχρι καὶ τῶν Πηγῶν»,³ ἢτοι ἀπὸ τὸν παλαιὸν ναύσταθμον ἕως τὰς Πηγάς, καὶ ὡς λέγει τὸ λατινικὸν κείμενον «A palea exartesi usque «ad Pigas».

Ἡ πύλη ὀνομάσθη τῶν Πηγῶν ἔνεκα τοῦ ἀπέναντι τοῦ σημείου τούτου τοῦ λιμένος προαστείου τῶν Πηγῶν (νῦν Κασήμ πασα) ἐπονομασθέντος ἀπὸ τὰς πολλὰς πηγὰς.

Ἡ τοῦ Διονυσίου τοῦ Βυζαντίου περιγραφή ἀνταποκρίνεται πληρέστατα μὲ τὸ σημερινὸν προάστειον τοῦ Κασήμ πασα.

Διονύσιος ὁ Βυζάντιος περιγράφων ἐκτενῶς τὸν τόπον τοῦτον ὀνομάζει αὐτὸν «Κρηνίδες» ἔνεκα τῶν ρεόντων πηγαίων ὑδάτων, ἅτινα προσέδιδον τῷ χωρίῳ ὕψιν ἐλωδῶν γηπέδων. Ὀνομάζετο Κρηνίδες «ἀπὸ τῶν ἀναδιδόντων πηγαίων ναμάτων· πάνυ γὰρ ἔνδροςος καὶ κατάρρητος ἦν ὁ τόπος.»⁴

Ὁ Desimonis ἐν ταῖς μελέταις αὐτοῦ περὶ τῶν παροικιῶν τῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει Γενουηναίων κατὰ τὸν XIV αἰῶνα, ἐβεβαίωσε πρῶτος τὴν ὑπαρξιν προαστείου ἀπαντωμένου μὲ τὸ ὄνομα Σπηγαί, Spiga ἢ De Spiga κειμένου πρὸς δυσμὰς τοῦ Γαλατᾶ⁵ μνημονευομένου δὲ καὶ ὑπὸ τῶν Ρώσων προσκυνητῶν τοῦ XIII αἰῶνος ὡς «εἰς Πηγάς».

Κατὰ τὸν Ἀντώνιον τῆς Νοβγορόδης, τὸ προάστειον ἔκειτο πρὸς δυσμὰς τῆς Ἁγίας Εἰρήνης τοῦ Γαλατᾶ, περιεῖχε πολλοὺς ναοὺς, κατρεκίτο δὲ ὑπὸ πολλῶν Ἑβραίων.⁶

Ὁ Κριτόβουλος ὀνομάζει τὸ προάστειον τοῦτο τὰ «ψυχρὰ ὕδατα»⁷ καὶ

1.—C. HOPF. *Chroniques Greco-Romanes, σ. 96-7.*

2.—MORDTMANN. *Esq. Topogr. de Constantinople. §. 73.*

3.—M. & M. *Acta et Diplom. Gr. τ. III. ἔτος 1265 σ. 76-84. § 22.*

4.—Ἀνάπλους τοῦ Χρυσοῦ Κέρατος καὶ τοῦ Βοσπόρου XXIX. ἔκδ. C. Weseler Paris 1874.

5.—DESIMONIS. *Giornale Ligustico anno III. Genoa 1876. σ. 256 I. Genovesi.*

6.—ITINERAIRES RUSSES EN ORIENT, σ. 88.

—βλ καὶ H. DELEHAYE. *16 Αὐγούστου, σ. 903.*

«Μετὰ δὲ ταῦτα ἀταίρωνιν ἐκ τοῦ χερσαίου τείχους καὶ ἔρχονται ἐν Συκαῖς καὶ ἐν ταῖς Πηγαῖς».

7.—ΚΡΙΤΟΒΟΥΛΟΣ. *Τμήμα Α. §. 176.*

τοποθετεῖ αὐτὸ ἐν τῷ μυχῶ τοῦ ὀρμίσκου, ὅπου ὁ πορθητῆς μετέφερε τὰ ὑπερνεωκληθέντα πλοῖα του ὑπεράνω τῶν λόφων τοῦ Πέρα.

Ἐρχαῖος χάρις ἰταλικὸς τῆς Ἑλλάδος δημοσιευθεὶς ὑπὸ τοῦ Σάθα ἔχει, πραγματικῶς, χωρίον τι «Spigne» ἢ «Spigae» Σπηγαί, κείμενον ἐπὶ τοῦ Χρυσοῦ Κέρως.¹

Ἡ ὀνομασία «Πηγαί» ἀπαντᾶται διὰ πρώτην φορὰν κατὰ τὴν πολιορκίαν τῆς Πόλεως ὑπὸ τῶν Ἀβάρων (626), ὅτε ὁ τῶν Βυζαντιῶν στόλος παρετάχθη ἐγκαρσίως τοῦ λιμένος, «Ἀπὸ τοῦ Ἁγίου Νικολάου ἕως τοῦ Ἁγίου Κόνωνος πέραν εἰς Πηγάς,» ἦτοι ἀπὸ τῶν Βλαχερνῶν ἕως τοῦ προαστείου τῶν Πηγῶν, ἵνα ἐμποδίσῃ τὰ ἐχθρικά μονόξυλα τὰ συγκεντρωμένα ἐν τῷ μυχῶ τοῦ Κερατίου Κόλπου νὰ κατέλθουν εἰς τὸν λιμένα, ἢ τὰ τῶν Βυζαντιῶν «σκαφοκάραβα» λόγῳ τοῦ μεγάλου ἐκτοπίσματός των μὴ δυνάμενα νὰ προχωρήσουν εἰς τὰ ἀβαθῆ ὕδατα τοῦ μυχοῦ τοῦ Κόλπου.

Ἐπειδὴ δὲ ὁ λόγος διὰ τὸν ναὸν τοῦ ἁγίου Κόνωνος, σημειοῦμεν ὅτι, οὗτος κατέστη ἀξιωματιμότητος³ κατὰ τὴν στάσιν τοῦ Νίκα ὡς ναὸς τῶν μοναχῶν, οἵτινες ἔσωσαν δύο⁴ ἐκ τῶν ἐπτὰ φατριαστῶν τῶν ὑπὸ τοῦ Ἐπαρχοῦ εἰς θάνατον καταδικασθέντων.

Οἱ δύο οὗτοι πεσόντες ἐκ τῶν ἀγχιῶν ἐσώθησαν ἀπὸ τὰς χεῖρας τῶν ἐκτελεστῶν τῆς θανατικῆς ποινῆς ὀδηγηθέντες ὑπὸ τῶν μοναχῶν τοῦ παρακειμένου μοναστηρίου τοῦ Ἁγίου Κόνωνος ἐν τῷ ἀσύλῳ τοῦ ναοῦ των.

Οἱ μοναχοὶ διεπέρασαν κατοπιν ἐπὶ ἀκατίου τοῦ σωθέντος εἰς τὸν ναὸν τοῦ Ἁγίου Λαυρεντίου ὡς τόπον ἱεροῦ καταφυγίου, «διότι», ὡς διηγεῖται ὁ Θεοφάνης, «προνομία εἶχε τοῦ μηδένα ἐκβλήσκεισθαι τοῦ ναοῦ, « ἕως οὗ πάθη τὸ ἱκανόν.»⁵

Ὁ ἐπ' ὀνόματι τοῦ Ἁγίου Κόνωνος ναός, ὅστις ἔκειτο πέραν τοῦ Βυζαντίου, ἦτο ἐπιθαλάσσιος, ὡς ἀναφέρεται τῷ 602 καὶ 626.⁶ Ὡς μονὴ δὲ ἀναφέρεται κατὰ τὴν βασιλείαν Ἰουστινιανοῦ τοῦ Μεγάλου.⁷

Διὰ δευτέραν φορὰν ἀπαντῶμεν τὸ προάστειον Πηγαί ἐπὶ Λέοντος VI. Ὁ αὐτοκράτωρ οὗτος μετέβη μετὰ τῆς φίλης του Ζωῆς εἰς τὰ Δαμιανοῦ «ἐν ἀγροῖς τισι.»⁸ Κατὰ τὴν νύκτα οἱ τῆς Ζωῆς συγγενεῖς ἀπεφάσισαν νὰ δολοφονή-

1.—ΣΑΘΑ. *Μνημ. Ἑλλήν. Ἱστορίας* τ. II.

2.—ΧΡΟΝΙΚΟΝ ΠΑΣΧΑΛΙΟΝ τομ. I. σ. 720, 721.

3.— ἐνθ' ἄνωτ. σ. 721.

—ΘΕΟΦΑΝΗΣ τ. I. σ. 283.

4.—I. ΜΑΛΛΑΛΑΣ. *Δόγος* XVIII. σ. 473.

5.—ΘΕΟΦΑΝΗΣ τ. I. σ. 283.

6.—ΧΡΟΝΙΚΟΝ ΠΑΣΧΑΛΙΟΝ τ. I. σ. 721.

7.—I. ΜΑΛΛΑΛΑΣ. *Δόγος* XV. σ. 389 καὶ *Δόγος* XVIII. σ. 431, 473.

8.—Γ. ΚΕΔΡΗΝΟΣ τ. II. σ. 257.

—I. ΖΩΝΑΡΑΣ τ. III. *Βιβλ.* XVI—12, σ. 444.

σούν τὸν Αὐτοκράτορα, ὅστις εἰδοποιηθεὶς καταλλήλως ὑπὸ τῆς Ζωῆς διέφυγε τοὺς δολοφόνους καὶ πορευθεὶς εἰς τὰς «Πηγὰς» ἐπανέκαμψε τὴν πρωΐαν ἐν τῷ παλατίῳ.

Ἄγνοῶ ποῦ στηριζόμενος ὁ Ἱερεὺς Εὐγένιος¹ ἀφηγεῖται τὸ ἀνωτέρω ἐπεισόδιον τοῦ αὐτοκράτορος Λέοντος VI ὡς λαβὸν χώραν ἐν τοῖς Παλατίοις τῶν Πηγῶν. Τὸ ἐπεισόδιον τοῦτο συνέβη ἐν τῷ παλατίῳ τοῦ Ἁγίου Μάμαντος κειμένῳ ἐν τῷ σημερινῷ Δολμᾶ Βαζέ.

Φεύγων τὴν ὑπὸ τῶν συγγενῶν τῆς παλλακίδος αὐτοῦ Ζωῆς χαλκευθεῖσαν συνωμοσίαν ὁ Λέων εἰδοποιηθεὶς ἐγκαίρως «ἐν πλοίῳ εὐθὺς εἰς Πηγὰς « διελθὼν διεπέρασε πάντας ἐκεῖσε καὶ αὐτὸν τὸν Ζαούτζαν καταλιπών.»² φθάσας δηλονότι εἰς Πηγὰς (τὸ νῦν Κασήμ πασᾶ) διεπεραιώθη δι' ἀκατίου εἰς τὴν ἀπέναντι ἀκτὴν καὶ ἐκεῖθεν εἰς τὰ βασίλεια.

Ἐπίσης καὶ ὁ Γεδεὼν λέγει, «Οὐ μακρὰν τῶν Πηγῶν ἔκειτο εἰδός τι « διαμονῆς αὐτοκρατορικῆς, ἴσως ἐντὸς ἀγροκηπίου, διότι οὐδ' ἐξηγεῖται « ἄλλως ἢ κλήσις αὐτῆς, «ἀγρός τοῦ Δαμιανοῦ.»³ ἀρνούμενος οὗτος ἀπὸ τὸ ἐδάφιον τοῦ Γ. Μοναχοῦ λέγοντος, «ὅς ἐν πλοίῳ εὐθὺς εἰς Πηγὰς διελ- « θὼν διεπέρασε»⁴ ἢ καὶ τοῦ Κεδρηνοῦ, ἱστοροῦντος καὶ τούτου, «Καὶ εὐ- « θὺς ἐν πλοίῳ εἰσελθὼν, ἀπὸ τῶν Πηγῶν διεπέρασεν εἰς τὰ βασίλεια.»⁵

Τούτων οὕτως ἐχόντων ἢ τῶν Πηγῶν Ἀποβάθρα ὅπου δῆθεν «συνή- « θως ἀπέβαινον καὶ ἐπέβαινον τῶν πλοίων καθὼς σήμερον εἰς τὸ Ἐἰοῦμπ « Ἐνσαρή, οἱ προσκυνηταὶ τῆς Ζωοδόχου Πηγῆς»⁶ δέον νὰ τοποθετηθῆ εἰς τὴν πρέπουσαν θέσιν τῆς ἦτοι εἰς τὸν λιμένα τῆς Χρυσῆς Πύλης ἐπὶ τῆς Προποντίδος.

Ὅτε ὁ Βασιλεὺς τῶν Βουλγάρων Συμεὼν ἐξεστράτευσεν κατὰ τῆς Κωνσταντινουπόλεως πανστρατεὶ καὶ ἐγγιστα τῶν Βλαχερνῶν ἐστρατοπεδεύσατο, συνέντευξις ἐγένετο τῶν δύο βασιλέων Συμεὼν καὶ Ρωμανοῦ τοῦ Λεκαπηνοῦ πρὸς σύναψιν εἰρήνης.

Ἡ συνάντησις τῶν δύο βασιλέων ἐγένετο ἔξωθι τῆς Πύλης τῶν Βλαχερνῶν, τὴν φορὰν ὅμως ταύτην ἔλαβον πάντα τὰ ἐκ τῶν περιστάσεων ἐνδεδειγμένα μέτρα ἵνα μὴ ἐπαναληφθῆ τὸ ἐπὶ Λέοντος τοῦ Ἀρμενίου καὶ Κρούμου ἐπεισόδιον. Καὶ διὰ τοῦτο ὁ βασιλεὺς «Ἐν τῷ τοῦ Κοσμιδίου Αἰγιαλῷ κα- « τεσκέυασεν ἐν τῇ θαλάσῃ ὀχυρωτάτην ἀπόβασιν.»⁷

1.—*Ἡ Ζωοδόχος Πηγὴ*, σ. 82.

2.—ΣΥΝΕΧΕΙΑ ΘΕΟΦΑΝΟΥΣ. *Βιβλ.* VI σ. 360.

3.—ΓΕΔΕΩΝ. *Ἐγγραφοὶ Δίθιοι καὶ Κεράμια* σ. 77.

4.—Γ. ΜΟΝΑΧΟΣ σ. 894.

5.—Γ. ΚΕΔΡΗΝΟΣ τ. I. σ. 257.

6.—ΣΚ. ΒΥΖΑΝΤΙΟΣ. *Ἡ Κωνσταντινούπολις*, τ. I. σ. 601.

7.—Γ. ΚΕΔΡΗΝΟΣ τ. II. σ. 304-5.

Ρωμανὸς ὁ Δεκαπηνός, ὡς μαρτυροῦν οἱ βυζαντινοὶ ἱστορικοί, ᾠκοδομήσατο λοιπὸν ἐν τῷ τοῦ Κοσμιδίου Αἰγιαλῷ τὴν ὀχυρωτάτην ταύτην ἀπόβασιν, «ὥστε τὴν βασιλικὴν τριήρη διεπλέουσιν, ἐν αὐτῇ προσορμίζεσθαι» καὶ περιφράξας ταύτην διὰ περιτειχισμάτων, «μέσον δὲ θριγγίον γενέσθαι «προστάξας» ἐν αὐτῇ συνηγήθη μετὰ τοῦ Συμεῶν, βασιλέως τῶν Βουλγάρων.

Τίνων λόγων ἕνεκα γίνεται σύγκυσις μετὰ τῆς τῶν Πηγῶν ἀποβάθρας καὶ τῆς ὀχυρωτάτης ἀποβάσεως Ρωμανοῦ τοῦ Δεκαπηνοῦ; Μεταξὺ τῶν πλανηθέντων εἰς τὸν καθορισμὸν τῆς θέσεως «Ἰσηγάς» — Εἰς πηγὰς καὶ καθορισάντων αὐτὴν ἄπωθεν τῶν χερσαίων τειχῶν, ὅπου ἡ ζωήρουτος Πηγῆ τῆς Θεοτόκου εἶναι, ὡς προείπομεν, καὶ ὁ ἱερεὺς Εὐγένιος, ¹ ὅστις σχολιάζων τὸ ἐδάφιον τῆς περιηγήσεως τοῦ ἀρχιεπισκόπου Νοβγορόδης Ἀντωνίου ἐπισκεφθέντος τὴν βασιλεύουσαν, ὄντος τότε μοναχοῦ κατὰ τὰ ἔτη 1200—4, τὸ πραγματευόμενον περὶ τοῦ προαστείου «Εἰς Πηγὰς», ² ἀπορῶν λέγει, «Τὰ ἐν αὐτῷ γεγραμμένα μὴ παρ' ἄλλου τινὸς ἱστορικοῦ βυζαντινοῦ μαρτυρούμενα χηρίζουσιν ἐρευνῆς καὶ κυρώσεως.»

Τὸ εἰρημένον ἐδάφιον τοῦ ἀρχιεπισκόπου Ἀντωνίου εἶναι τὸ ἐξῆς: «Πέραν «εἰς Πηγὰς» εὐρίσκονται τὰ λείψανα καὶ τὸ αἶμα τοῦ Ἁγίου Ἐλευθερίου. Ἐγγὺς τῆς «εἰς Πηγὰς» εἶναι ἐπίσης τὰ λείψανα τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Ἐλεήμονος.

«Ἐν τῇ πόλει τῆς «Εἰς Πηγὰς» ὑπάρχει μία ἐκκλησία τῶν Ἁγίων Μαρτύρων Βόριδος καὶ Γλέβε ἐν ταύτῃ τῇ πόλει οἱ ἅγιοι ἐθαυματούργουν («se manifestèrent) καὶ πλείστοι ἀσθενεῖς ἰάθησαν ἀπὸ αὐτούς.

«Ἐν τῇ πόλει «Εἰς Πηγὰς» ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ τῆς Ἁγίας Θεοτόκου, ὑπάρχει εἰκὼν τις τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου, ἐξωγραφημένη ἐπὶ τοῦ τοίχου τῇ πρώτῃ ἑβδομαδί τῶν νηστειῶν, ῥοδῇ ἐβλάστησεν ἐπὶ τῆς κεφαλῆς του, λευκὴ ὡς τὸ γάλα, καὶ ἅπαντες οἱ κάτοικοι συνήρχοντο ἵνα θαυμάσωσι καὶ προσκυνήσωσι τὴν εἰκόνα· τὸ θαῦμα τοῦτο ³ εἰς σχῆμα σταυροῦ (;) διήρκεσε μέχρι τῆς μνήμης τῶν Ἰσαποστόλων Κωνσταντίνου καὶ Ἐλένης.

«Ἐν ταῖς «Εἰς Πηγὰς» εἶναι ἡ γραικικὴ ἐκκλησία τοῦ Ἁγίου Νικολάου πλησίον ταύτης ἔστι ὁ Κωνσταντίνος. Οὗτος ἐνεφανίσθη τῷ αὐτοκράτορι, ὅστις διέταξε τὸν Πατριάρχην ἵνα εἰσαγάγῃ αὐτὸν ἐντὸς τῆς πό-

—Α. ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΟΣ. σ. 310-2.

—ΣΥΝΕΧΕΙΑ ΘΕΟΦΑΝΟΥΣ, Βιβλ. VI. σ. 405-6.

—Σ. ΜΑΓΙΣΤΡΟΣ σ. 735-7.

—Γ. ΜΟΝΑΧΟΣ σ. 898-9.

1.—*Ἡ Ζωοδόχος Πηγὴ*, σ. 317.

2.—*ITINERAIRES RUSSES EN ORIENT* σ. 88, 107-9.

3.— ἐνθ' ἀνωτ. σ. 107.

«λεως καὶ ἀνεγείρη ἐπ' ὀνόματι αὐτοῦ μίαν ἐκκλησίαν καὶ μίαν μονήν, αὕτη ἀκριβῶς εἶναι ἡ ἐκκλησία ἣτις κεῖται ἐγγὺς τῆς μονῆς τοῦ Παντοκράτορος.

«Ὁ Κωνσταντίνος οὗτος ἦτο πρότερον Ἑβραῖος, ἐβαπτίσθη καὶ ἐδιδάχθη παρὰ τοῦ Στεφάνου τοῦ νέου. Ὑπάρχει μία ἐκκλησία εἰς «Εἰς Πηγὰς» φέρουσα τὸ ὄνομά του. Ὑπάρχουν πολλὰ λείψανα πρὸς τὸ μέρος τῶν «Εἰς Πηγὰς» καὶ τῆς Ἁγίας Σοφίας.

«Ὀλίγον πέραν εἶναι τὰ λείψανα τῆς Ἁγίας Ἀναστασίας, αὕτη ἦτο ἔργαμος ἀλλ' ἐσώθη διὰ τῆς ἐλεημοσύνης καὶ τῆς ἀγνῆς ζωῆς τῆς.

«Ὑπάρχει μία ἐκκλησία ἐν τῇ ὁποίᾳ εἶναι θαμμένοι ἐπτὰ ἀπόστολοι, μαθηταὶ τοῦ Οὐρβανοῦ. Ἡ ἐκκλησία αὕτη ἠγέρθη πρὸ τῆς κτίσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως.

«Πλησίον κεῖται ἡ γυναικεία μονὴ τοῦ Ἁγίου Ἰακώβου τοῦ Πέρσου, ἐνθα εὐρίσκονται τὰ λείψανα τῆς Ὑπεραγίας Θεοτόκου Μαρίας....

«Ὀλίγον μακρὰν εἶναι ἡ μεγάλη ἐκκλησία τῆς Ἁγίας Εἰρήνης. Τὰ τῆς Ἁγίας λείψανα εἶναι ἐπίσης τεθησαυρισμένα αὐτόθι, καὶ πλησίον, ἐν τῇ γυναικείᾳ μονῇ σώζεται ἡ κἀρα τῆς Εἰρήνης.

«Ἐν τῷ νοσόκομειῳ, ἐπὶ τοῦ λόφου, πέραν τῆς «Εἰς Πηγὰς» εἶναι τεθαμμένος ὁ ἅγιος Ζωτικὸς (Zotic). Ὁ αὐτοκράτωρ διέταξε εἰς τὸν Ζωτικὸν τοῦτον νὰ ἐγείρη παλάτιον, ἀλλ' ἐκεῖνος λαβὼν τὸ χρυσίον ἐμοίρασεν αὐτὸ εἰς τοὺς πτωχοὺς, ὁ αὐτοκράτωρ διέταξε τότε νὰ δέσωσιν αὐτὸν εἰς τὰς οὐρὰς δύο ἵππων ἵνα ἐξολοθρευθῇ διὰ τοῦ τρόπου τούτου, μεθ' ἑστῶσαν αὐτὸν διὰ μέσου τῶν ἀγρῶν καὶ ἐσταμάτησαν εἰς ἐν δάσος.

«Ὁ ἅγιος ἐνεταφιάσθη αὐτόθι καὶ ἠγειραν ἐκκλησίαν, ἵδρυσαν ἐπίσης νοσοκομεῖον, οἱ δὲ χριστιανοὶ ἐκδηλοῦσιν αὐτῷ τὴν εὐγνωμοσύνην των.

«Πλησίον εἶναι ὁ Λάζαρος, ζωγράφος, ὅστις πρῶτος ἐξωγράφησεν ἐν Κωνσταντινουπόλει, ἐν τῷ θυσιαστηρίῳ τῆς Ἁγίας Σοφίας, τὴν Ἀειπάρενον κρατοῦσαν τὸν Χριστόν, καὶ δύο ἀγγέλους. Ἐγγὺς κεῖται μονὴ ὅπου ὁ Ἅγιος Ἀπόστολος Ἀνανίας ¹ ἐτάφη καὶ ἔτι πέραν εἶναι τεθαμμένος ὁ Ἅγιος Φωκᾶς ὁ κάπηλος (cabaretier).

«Ἐν τῇ μονῇ τοῦ Μαντσούκωφ εἶναι τεθαμμένος ὁ ἅγιος Ἰάσων. Ἐτι πέραν εὐρίσκεται ἡ μονὴ τοῦ Ἁγίου Μιχαήλ, ἰδρυθεῖσα ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος Κυρ-Ἰσαάκ.

«Ἐν αὐτῇ ὑπάρχει εἰκὼν τοῦ Χριστοῦ ἀποστρέφοντος τὸ πρόσωπον ἀπὸ ἀνθρώπου ἀδικὸν ἐλθόντα πρὸς αὐτόν.

«Ἐτι πέραν, ἐπὶ τοῦ λόφου, εἶναι τὰ λείψανα τοῦ Ἁγίου Δανιὴλ τοῦ Στυλίου. Μετὰ τοῦ Δανιὴλ τούτου ἐπὶ τοῦ ἰδίου στύλου ἵστατο ὁ Ἀκά-

1.—*ITINERAIRES RUSSES EN ORIENT* σ. 108.

« κιος καὶ αὐτὸς ἐτάφη ἐν τῇ ἰδίᾳ ἐκκλησίᾳ. Ἐπίσης ἐν τῇ ἰδίᾳ ἐκκλησίᾳ ἀναπαύεται ἡ ἁγία Πριγκήπισσα Ξενία, θυγάτηρ τοῦ Βρασιολάου.»

«Εἰς ἀπόστασιν εὐρίσκεται ὁ ναὸς τῶν 318 πατέρων καὶ τὰ λείψανα αὐτῶν. Ἐν δὲ τῇ ὁδῷ ἣτις ἄγει πρὸς τὸ δάσος κεῖται ἡ μονὴ Ibère ἔνθα ὑπάρχει ἡ κάρα τοῦ Ἁγίου (Hilaire) Ἰλαρίωνος.»

« Ἐν τῇ ἀνδρῶν μονῇ εἶναι τεθησαυρισμένα τὰ λείψανα τῆς Ἁγίας Σοφίας, τῆς πριγκηπίσσης παρθένου, ἅτινα εὐρίσκοντο κεκρυμμένα ἐπὶ 100 ἔτη ἐξ αἰτίας τοῦ κακοῦ αὐτοκράτορος, κατόπιν ταῦτα ἐθανυματούργησαν. Πλησίον κεῖται ἡ γυναικεία μονή, ἔνθα ἐτάφη Ταράσιος ὁ πατριάρχης. Ἐτι μακρύτερον τῆς «Εἰς Πηγὰς» ἐπὶ τοῦ λόφου ὑπάρχει μονή τις τῆς Θεοτόκου, μοναστὴς τις στυλίτης ἠγείρε τὴν μονὴν ταύτην ἣτις εἶναι ἀπολύτως ἀκήμων. Εἰς τὸν ἠγούμενον τῆς μονῆς ταύτης ἐνεφανίσθη ἡ Ἁγία Θεοτόκος καὶ διέταξεν αὐτὸν νὰ δίδῃ ἐλεημοσύνην. Θνήσκων ὁ ἠγούμενος ἀφῆκε διαθήκην ἵνα παρέχεται ἕφ' ὅσον χρόνον ὑφίσταται ἡ μονὴ αὕτη ἐλεημοσύνη εἰς τοὺς πτωχοὺς. Οὕτω καὶ μέχρι σήμερον δίδεται εἰς πάντα προσερχόμενον ἐκεῖ ἄρτος, ζωμὸς κρέατος καὶ ποτήριον οἴνου. Πᾶς Χριστιανός, ἀναχωρῶν διὰ τὰ Ἱεροσόλυμα ἢ ἐκεῖθεν ἐρχόμενος τρώγει ἐκεῖ ὅλην τὴν ἡμέραν καὶ οἱ Γραικοὶ προσέτι τρώγουν αὐτόσε, ἡ δὲ μονὴ διὰ τῆς χάριτος καὶ μεσιτείας τῆς Θεοτόκου δὲν πένεται.»¹

Τὸ ἐδάφιον τῆς περιγηγῆσεως τοῦ Ρώσου προσκυνητοῦ δὲν πραγματεύεται περὶ τῆς Ζωοδόχου Πηγῆς, ἀλλὰ περὶ τοῦ προαστείου «Εἰς Πηγὰς» κειμένου εἰς τὴν ἀντίπεραν ἀκτὴν τοῦ λιμένος καὶ ἀντικρὺ τῆς πύλης εἰς Πηγὰς (Δζουμπαλὴ καπουσοῦ). Ὅσον δ' ἀφορᾷ τοὺς ἀγροὺς τοὺς καλουμένους «τὰ Δαμιανοῦ», οὗτοι ἔκειντο ἐν τοῖς περὶ τὸν Ἁγιον Μάμαντα μέρεσιν, ἐν τῷ σημερινῷ, δηλονότι, Δολμὰ Βαξέ.

Εἰς τὸν Ἁγιον Μάμαντα, Μιχαὴλ III ὁ Μεθυστής (842-867) ἐνέκλεισε Δαμιανὸν τὸν παρακοιμώμενον, διότι καθήμενός ποτε ἐν τῷ Ὁρολογίῳ δὲν ἀνηγγέρθη διερχομένου ἐκεῖθεν τοῦ πανισχύρου Βάρδα.²

Πυθανὸν οἱ ἀγροὶ οἱ καλούμενοι τὰ Δαμιανοῦ νὰ ἔλαβον τὴν ἐπωνυμίαν ἀπὸ Δαμιανὸν τὸν Παρακοιμώμενον καὶ ἐν τοῖς ἀγροῖς τούτοις κειμένοις ἐν τοῖς μέρεσι τοῦ Ἁγίου Μάμαντος Λέων ὁ βασιλεὺς Πρόκενσον ἐποιήσατο.³

1.—ITINERAIRES RUSSES EN ORIENT σ. 109.

2.—ΓΕΝΕΣΙΟΥ ΒΑΣΙΛΕΙΑΙ. Βασ. IV. σ. 102.

—Λ. ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΟΣ σ. 241-2.

—Σ. ΜΑΓΙΣΤΡΟΣ, σ. 675.

—Γ. ΜΟΝΑΧΟΣ σ. 827-8.

3.—ΣΥΝΕΧΕΙΑ ΘΕΟΦΑΝΟΥΣ Β.βλ. VI. σ. 360.

—Σ. ΜΑΓΙΣΤΡΟΣ σ. 702.

Ὁ Ρῶσος Ἀρχιεπίσκοπος, ὀλίγον ἀνωτέρω τῆς περικοπῆς ταύτης, λέγει « Μικρὰ συνοικία τῆς Κωνσταντινουπόλεως κεῖται πρὸς τὸ μέρος τῆς «Ἰσπηγὰς» ἐν τῇ συνοικίᾳ τῶν Ἑβραίων.» (Un petit quartier de Constantinople se trouve du côté d' «Is Pigas» dans le quartier des Juifs).¹

Ἡ μνημονευομένη συνοικία εἶναι αὕτη ἡ ὑπὸ τοῦ Βιλαρδουίνου ἀναγραφομένη κατὰ τὴν ἄλωσιν τοῦ Βυζαντίου ὑπὸ τῶν Λατίνων τῆς Τετάρτης Σταυροφορίας καὶ καλουμένη «Juiverie». Le conseil de nos barons fut qu'ils se logeraient sur le port devant la tour de Galathas, où tenait la Chaine qui venait de Constantinople... Ils se logèrent ainsi la nuit devant la tour et en la Juiverie que l'on appelle l'Estanor, où il y avait une ville bien bonne et bien riche.²

43. ΑΝΑΠΟΛΗΣΕΙΣ

Ὁ ρῶσος προσκυνητὴς Ἰγνάτιος τῆς Σμολένσκης, (1389—1405) ἱστορεῖ τὰ ἑξῆς : «Τὴν Πέμπτην ἡμέραν μετέβημεν εἰς τὴν Πηγὴν ἵνα προσκυνήσωμεν τὴν Ἁγίαν Θεοτόκον. Ἐπιόμεν ἐκ τῆς ἁγίας καὶ θαυματούργου Πηγῆς καὶ ἐνίφθημεν, κατόπιν μετέβημεν εἰς τὴν Περίβλεπτον.»³

Ἐτερος ρῶσος προσκυνητὴς, ὁ διάκονος Ζώσιμος, (1419—1421) γράφει, «Πλησίον τῶν Πυλῶν τοῦ Στουδίου, ἔξω τῆς πόλεως ὑπάρχει φρέαρ καλούμενον Πηγὴ, ἔχον ὕδωρ τῆς Ὑπεραγίας ὅπερ θεραπεύει πολλὰς ἀσθεῖας.»⁴

Ἐν ἀρχαῖς τοῦ XV αἰῶνος ὁ ναὸς φαίνεται ὡν ἠρειπωμένος. Ἀπὸ τῆς ἐπὶ Μουράτ II ἐν ἔτει 1422 πολιορκίας τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ὅτε ὁ περικαλλὴς ναὸς κατεστράφη καὶ κατόπιν ἐκ βάρθρων καταρριφθεὶς ὑπὸ τοῦ Σουλτάνου Βαγιαζήτ ματαχειρισθέντος τὰ ὑλικά τοῦ ναοῦ τούτου εἰς ἀνεγερσιν τοῦ φερωνύμου τεμένους, μέχρι τοῦ τέλους τοῦ πρώτου τετάρτου τοῦ VXIII αἰῶνος, ἦτοι ἐπὶ 300 περίπου ἔτη ὁ ναὸς μὲν δὲν ὑπῆρχεν, ἐσώζετο ὁμως μικρὸν ὑπόγειον ὅπου προσερχόμενοι ἀθρόως οἱ πιστοὶ ἐπεκαλοῦντο τὴν τῶν θείων ναμάτων χάριν ἐκζητοῦντες θεραπείαν ψυχῆς τε καὶ σώματος ἀπὸ τὸ «ἀποφητὶ ρέον ἀένναον ὕδωρ.»

—Γ. ΜΟΝΑΧΟΣ σ. 855-6.

—Λ. ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΟΣ, σ. 269.

1.—ITINERAIRES RUSSES EN ORIENT. Antoine de Novgorod σ. 88.

2.—G. DE VILLE-HARDOUIN. La Conquête de Constantinople Κεφ. XXXII. §. 159.

3.—ITINERAIRES RUSSES EN ORIENT. Ignace de Smolensk (1389-1405) σ. 137

4.— ἔνθ' ἀνωτ.

Ἡ δόξα καὶ ἡ φήμη τοῦ ναοῦ, αἱ πανηγύρεις, αἱ ἱεραὶ τελεταὶ καὶ ἡ ἀθρόα συρροὴ τῶν προσκυνητῶν διήρκεσαν μέχρι τοῦ ἔτους 1422.

Κατὰ τὸν Δούκαν, ὁ Σουλτᾶνος Μουράτ ὁ Π, πατὴρ τοῦ πορθητοῦ, ἐκστρατεύσας κατὰ τῆς πρωτευούσης καὶ πολιορκήσας τὴν πόλιν κατεσκήνωσε μετὰ τοῦ στρατοῦ του εἰς τὸν περίβολον τῆς Ἱερᾶς Μονῆς τῆς Πηγῆς «Πή-
« ξας αὐτοῦ τὰς σκηνὰς ἐν τῷ ναῷ τῆς Πηγῆς ἔνδον, πλησίον «τοῦ τείχους
« τῆς πόλεως.»¹

Ὁ σελτὸς ναὸς τῆς Ζωοδόγου Πηγῆς κατεστράφη, οἱ πιστοὶ ὅμως ἐξη-
κολούθουν συντρέγοντες εἰς τὰ ἐρείπια τοῦ περιωνύμου ναοῦ, τοῦ περιφη-
μοτέρου πάντων ἐξ ὄλων τῶν ναῶν τῆς βασιλίδος. Ὁ ναὸς τῆς Θεομήτορος
δὲν ὑπῆρχε πλέον.

Ἐπαυσαν αἱ λειτουργίαι καὶ αἱ αὐτοκρατορικαὶ προελεύσεις, διεσκορπί-
θησαν μοναχοὶ τε καὶ ἡγούμενοι καὶ προσκυνηταί.

44. ΠΟΛΙΟΡΚΙΑΙ ΤΟΥ ΒΥΖΑΝΤΙΟΥ ΚΑΙ ΑΙ ΚΑΤ' ΑΥΤΑΣ ΚΑΤΑΣΤΡΟΦΑΙ ΤΟΥ ΝΑΟΥ ΚΑΙ ΤΩΝ ΠΑΛΑΤΙΩΝ

Ἡ ζωὴ τοῦ πεπολιτισμένου ἀνθρώπου ἤρχισεν ἐντὸς τῶν περιτειχισμέ-
νων πόλεων. Τὰ τείχη ἐπροφυλάττον αὐτὸν ἀπὸ τοὺς πολεμίους, ὅπισθεν δὲ
τῶν προμαχῶνων τούτων εὗρισκε τὴν ἀπαιτουμένην ἡσυχίαν καὶ ἀσφάλειαν
διὰ τὴν ἐξύψωσιν τοῦ πνεύματός του καὶ τὴν ἐξέλιξιν τῆς προόδου του, καὶ
ὁ ὑπερασπιζόμενος αὐτὰ ἐξεδήλου τὰ πλέον ὑψηλά, τὰ πλέον εὐγενῆ καὶ ἰδα-
νικά αὐτοῦ προσόντα.

Τίς δὲν ἠσθάνθη βαθεῖαν καὶ ἱερὰν συγκίνησιν ἐπὶ τῇ θέᾳ τῶν ἔτι σω-
ζομένων θανασιῶν ἅμα δὲ καὶ φοβερῶν τούτων Χερσαίων Τειχῶν Ἰσταμέ-
νων ἔτι δίκην σιωπηλῶν γιγάντων ὑπερηφάνως παρ' ὅλας τὰς καταστροφὰς
τοῦ πανδαμάτορος χρόνου καὶ τῶν φοβερῶν σεισμῶν τῶν κλονισάντων περι-
οδικῶς τὴν Κωνσταντινούπολιν;

Ἀπὸ τοὺς χρόνους τῆς ἀνεγέρσεως τοῦ πρώτου ναοῦ τῆς Πηγῆς [457—
474] μέχρι τῆς τελευταίας πολιορκίας καὶ ἀλώσεως [1453] ἐν διαστήματι μιᾶς
χιλιετηρίδος περίπου, ἡ Βασιλεύουσα εἴκοσι καὶ τρεῖς φορές μὲν ἐπολιορκή-
θη ὑπὸ τοῦ ἐχθροῦ, τρεῖς δὲ ἠλώθη ὑπ' αὐτοῦ (1204, 1261 καὶ 1453).

Ἀπαξ μὲν ἐπολιορκήθη ὑπὸ τοῦ Χοσρόου, βασιλέως τῶν Περσῶν (616),

Ἀπαξ ὑπὸ τοῦ Χαγάνου τῶν Ἀβάρων (626).

Ἐπτὰκις ὑπὸ τῶν στρατηγῶν τῶν Καλιφῶν (654, 668, 672, 717, 739,
780 καὶ 798).

Πεντάκις ὑπὸ τῶν Τούρκων (1392, 1402, 1414, 1422 καὶ 1453).

1.—Μ. ΔΟΥΚΑΣ. *Κεφ. 28ον σ. 184.*

Τρεῖς ὑπὸ τῶν Βουλγάρων (ὑπὸ τοῦ Παγανοῦ 764, τοῦ Κρούμου 813
καὶ τοῦ Συμεῶν 914).

Ἀπαξ ὑπὸ τῶν Ρώσων, ἐπὶ Ἀσκόλδου καὶ Δίρου (864).

Δις ὑπὸ Βυζαντινῶν ἀνταρτῶν (τοῦ Θωμᾶ 820 καὶ τοῦ Τορνικίου 1048).

Δις ὑπὸ Βυζαντινῶν Αὐτοκρατόρων (Ἀλεξίου τοῦ Κομνηνοῦ 1081 καὶ
Μιχαὴλ Παλαιολόγου 1261).

Ἀπαξ ὑπὸ τῶν Λατίνων (1204)

Πλὴν τῶν ἄνω πολιορκιῶν, ἡ πόλις ὑπέστη καὶ ἐπιδρομὰς, αἵτινες οὐ-
δόλως μὲν θεωροῦνται πολιορκίαι κατὰ τὰς ὁποίας ὅμως ἡ ἔξω τῶν τει-
χῶν χώρα δεινῶς ἐδοκιμάσθη καὶ τοῦτο πλειστάκις.

Ἐκ τῶν εἴκοσι καὶ τριῶν τούτων πολιορκιῶν, αἱ ἡ Κωνσταντινούπολις
υπέστη, ἐκτίθημι ἐνταῦθα μόνον τὰς ἀπὸ ξηρᾶν γενομένας, ἐξ αὐτῶν δὲ μό-
νον ἐκείνας αἵτινες σχέσιν ἔχουν μὲ τὴν ἔξω τῶν χερσαίων τειχῶν χώραν
τὴν δοκιμασθεῖσαν κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον ἀπὸ τὰς πολιορκίας ταύτας.

Ἐπὶ τοῦ Αὐτοκράτορος Ἡρακλείου (610 — 641) ἐν ἔτει 616, περσικὸς
στρατὸς ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ στρατηγοῦ τοῦ Χοσρόου Π (590—628) βασι-
λέως τῶν Περσῶν, διελθὼν τὴν Μικρὰν Ἀσίαν ἐπολιόρκησε τὴν κατέναντι
τῆς Κωνσταντινουπόλεως Χαλκηδόνα.

Ἡ Ἡράκλειος μὴ συμπληρώσας εἰσέτι τὰς πρὸς τοὺς Σλαύους δια-
πραγματεύσεις, οὐδὲ συνομολογήσας τὴν πρὸς τὸν Χαγάνον τῶν Ἀβάρων
συνθήκην, ὑπέβαλε πρὸς τὸν Χοσρόην προτάσεις εἰρήνης ἀποκρουσθεῖσας
ὑπὸ τοῦ ἀσιάτου ἡγεμόνος, οἱ δὲ στρατηγοὶ τοῦ ἀγερώχου μονάρχου ἐκυρί-
ευσαν τῷ 617 τὴν Χαλκηδόνα καὶ ἐξηκολούθουν τὸν πόλεμον πρὸς ὀλοκλη-
ρωτικὴν κατάκτησιν πάσης τῆς Μικρᾶς Ἀσίας διὰ τῆς ἀλώσεως διαφόρων
πόλεων.

Οἱ Πέρσαι ἐπετέθησαν καὶ κατὰ τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἀλλ' ἀπε-
κρούσθησαν μὲ βαρεῖας ἀπωλείας.

Ματαίως ἡ βασιλεύουσα ἐπολιορκήθη ὑπ' αὐτῶν. Ὁ ἠρωϊσμὸς τῶν Βυ-
ζαντιῶν ἀπεσόβησε τὸν ἀπὸ τοὺς Πέρσας ἐπιχευόμενον κίνδυνον.¹

Ἀπὸ τοῦ 602 εἶχον ἤδη σταματήσει αἱ τῶν Ἀβάρων ἐπιδρομαί, ὅτε,
περὶ τὸ 619 ἔτος, ὁ Χαγάνος δηώσας πᾶσαν τὴν περίξ τοῦ Ἀναστασιακοῦ
τείχους περιοχὴν καὶ συνεπαγόμενος πολλοὺς αἰχμαλώτους ἀπεχώρησε δεχθεὶς
τὰ δῶρα τοῦ αὐτοκράτορος καὶ ὑπισχνούμενος αὐτῷ νὰ ἐμμένῃ τῇ εἰρήνῃ.

Πρὶν ἐπιχειρήσῃ τὴν κατὰ τῶν Περσῶν ὑπέρλαμπρον ἐκστρατείαν ὁ Αὐ-
τοκράτωρ Ἡράκλειος, ἐκρινεν ἐπ' ἀνάγκης, νὰ ἐξασφαλίσῃ τὸ Βυζαντινὸν Κρά-
τος ἀπὸ μελλοντικῆς ἐπιδρομῆς Ἀβάρων καὶ πρὸς τοῦτο ἔπεμψε πρέσβεις
πρὸς τὸν Χαγάνον πρὸς συνομολόγησιν εἰρήνης.

1.—ΘΕΟΦΑΝΗΣ τ. Ι. σ. 464. Ἔτος 6108.

Εἰς τοὺς ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος Ἡρακλείου σταλέντας πρέσβεις, οἵτινες ἐγένοντο δεκτοὶ ἀσμένως ὑπὸ τοῦ Χαγάνου, καὶ εἰς τὰς γενομένας προτάσεις ἀπεκρίνατο ὁ ἀρχηγὸς τῶν Ἀβάρων ὅτι, θὰ προσχωρήσῃ πρὸς τὴν πρωτεύουσαν, ἵνα συνδιαλεχθῇ αὐτὸς πρὸς τὸν αὐτοκράτορα πρὸς ἐπισφράγισιν τῆς εἰρήνης.

Ἡ συνάντησις τῶν δύο συνεφωνήθη νὰ λάβῃ χώραν εἰς Ἡράκλειαν, ὅπου ἔμελλον ν' ἀγθῶσι καὶ ἵππικοὶ ἀγῶνες, μέγα δὲ συνέρρευσε πλῆθος πρὸς θεῶν ἐκ Βυζαντίου καὶ τῶν πέριξ, ἐπιβούλως ὁμοῦ ὁ Χαγάνος παρεσκέυασε ἵππικὸν πρὸς αἰφνιδίαν ἔφοδον.

Ὁ Χαγάνος τάσσει λοιπὸν εἰς ἐνέδραν ἵππεῖς λογάδας ἵνα αἰχμαλωτήσῃ τὸν Αὐτοκράτορα, ὅστις, μόλις ἔφθασε, προειδοποιηθεὶς περὶ τοῦ κινδύνου, ἀντήλλαξε τὴν ἀλουργίδα ἀντὶ πενιχοῦ ἐνδύματος καὶ κατώρθωσε νὰ διασωθῇ ἐγκαίρως, καταδιωχθεὶς, οὐχ ἦττον, ὑπὸ τῶν Ἀβάρων ἱπέων.

Ὁ αὐτοκράτωρ μόλις ἠδυνήθη ἀπνευστὶ νὰ διασωθῇ εἰς Βυζάντιον περιελθὼν τὸν βασιλεῖον στέφανον περὶ τὸν βραχίονα.

Ὁ Χαγάνος ἐκμανεῖς, διὰ τὴν ἀποτυχοῦσαν ἐνέδραν κατὰ τοῦ Ἡρακλείου, ὑπερβαίνει τὸ Μακρὸν τεῖχος ἄγων δεκακισμυρίους μαχητάς.

Οἱ Ἀβάραι τὰ πάντα λεηλατήσαντες ἐξεχύθησαν τότε μέχρι τῶν τειχῶν τοῦ Βυζαντίου καὶ στρατοπεδεύουν ἐν τῷ πεδίῳ τοῦ Ἐβδόμου, ἰδόντες δὲ ὅτι τὸ Βυζάντιον ἐφρουρεῖτο ἀσφαλῶς καὶ ὅτι διεσώθη ὁ Αὐτοκράτωρ, ἐκδικούμενοι τοὺς Βυζαντίους ἐδήλωσαν ἀπεινῶς πᾶσαν τὴν χώραν μέχρι τῆς κοιλάδος τοῦ Βορβύσου, καίοντες δὲ καὶ λεηλατοῦντες τὰ προάστεια ἐπανέζευξαν πάλιν εἰς τὰ ἴδια ἀπάγοντες μέγαν ἀριθμὸν αἰχμαλώτων.¹

Τῷ 626, δέκατον ἕκτον ἔτος τῆς τοῦ Ἡρακλείου βασιλείας, ὁ μέγας τῶν Ἀβάρων Χαγάνος ἐρημώσας πάντα τὰ ἐκτὸς τῶν τειχῶν προάστεια, ἔφθασε μετὰ πολυαρίθμου στρατοῦ ἔμπροσθεν τῶν τειχῶν τῆς βασιλευούσης. Ὁ στρατὸς του ἐπετέθη πλειστάκις ἐναντίον τῶν τειχῶν, ἀλλὰ πάντοτε ἀπεκρούσθη.

Τὴν 19 Αὐγούστου τοῦ ἰδίου ἔτους ἐπεχείρησε τὴν μεγάλην καὶ γενικὴν ἔφοδον ἐπιτεθεὶς μεθ' ὄλων του τῶν δυνάμεων. Κατὰ τὴν κρίσιμον ταύτην στιγμήν, ὁ μὲν Βῶνος, (τοῦ αὐτοκράτορος Ἡρακλείου ἀποδημοῦντος ἐν Περσίᾳ), ἀνέλαβε τὴν ἄμυναν τῆς πόλεως² ὁ δὲ Πατριάρχης Σέργιος περιήρχετο τὰ τεῖχη φέρων τὴν εἰκόνα τοῦ Χριστοῦ καὶ τῆς Θεομήτορος καὶ τελῶν ἱερὰν λιτανεῖαν, ἐκάλει δὲ τὸν λαὸν εἰς τοὺς ἱεροὺς ναοὺς ἵνα ἐπικαλούμενος τὴν ἄνωθεν ἀντίληψιν ἐμψυχώσῃ αὐτὸν ἀπέναντι τοῦ μεγάλου κινδύνου ὃν διέτρεχεν ἡ βασιλευούσα.

1.—ΘΕΟΦΑΝΗΣ τ. I. σ. 464.
—ΧΡΟΝΙΚΟΝ ΠΑΣΧΑΛΙΟΝ τομ. I. σ. 712.
—ΝΙΚΗΦΟΡΟΣ ΠΑΤΡΙΑΡΧΗΣ, σ. 14-6.
2.—Γ. ΚΕΔΡΗΝΟΣ, τ. I. σ. 718.

Ὁ ἐκ τῶν Ἀβάρων καὶ Περσῶν ἀπειλήσας τότε τὴν Κωνσταντινούπολιν κίνδυνος ἦτο πρωτοφανής. Πρώτην φορὰν τὰ τεῖχη ἐδοκίμαζον τὰς τρομερὰς ἐπιθέσεις πολυαρίθμου ἔχθρου. Ἡ μεγάλη καὶ ἐσχάτη ἐπίθεσις διήρκεσε τρεῖς ἡμέρας.

Καθ' ὅλην τὴν ἡμέραν ἀπὸ ὄρθρου βαθέως μέχρι βαθείας νυκτὸς ὡς κύματα ἀλλεπάλληλα ὁ Χαγάνος ἐξάπελτε τὰς πυκνὰς φάλαγγας τοῦ πολυπληθοῦς στρατοῦ του, προτάσσων τοὺς ἀθωρακιστοὺς Σκλαβήνους, πιθανῶς ὅπως πληρώσῃ τὴν τάφρον, τὴν πρώτην ταύτην ἀμυντικὴν γραμμὴν τοῦ τριπλοῦ συγκροτήματος τῶν Χερσαίων Τειχῶν, καὶ ἐπιφέρων τοὺς λογάδας θωρακοφόρους Ἀβάρους.

Οἱ πολιορκούμενοι ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ Πατρικίου Βῶνου ἀνθίσταντο ἡρωϊκώτατα προξενοῦντες ἀνυπολόγιστους ζημίας εἰς τὸν ἔχθρον.

Πασῶν τῶν φοβερῶν ἐφόδων γενναίως ἀποκρουσθεισῶν ὑπὸ τῶν Βυζαντιῶν, ὁ Χαγάνος ἤρξατο ἀνεγείρων νυκτὸς μηχανὰς καὶ κριοὺς καθ' ὅλον τὸ μῆκος τοῦ Τείχους ἀπὸ τοῦ Κερατίου Κόλπου μέχρι τῆς Προποντίδος, τοὺς πλείστους δὲ κριοὺς εἰς τὰ μέρος τὸ προσβληθὲν τῇ προτεραίᾳ, τοῦθ' ὅπερ ἠνάγκασε τοὺς πολιορκουμένους νὰ ἀνεγείρωσι καὶ αὐτοὶ ἀναλόγως μηχανὰς τοποθετήσαντες αὐτὰς εἰς τὸν περίβολον καὶ τὸ παρατείχιον.¹

Ἐνώπιον τῆς κρατερᾶς ἀντιστάσεως τῶν γενναίων ὑπερασπιστῶν τῆς πόλεως, ὁ ἀρχηγὸς τῶν Ἀβάρων ἠναγκάσθη νὰ λύσῃ τὴν πολιορκίαν καὶ νὰ ἀπέλθῃ εἰς τὰ ἴδια.²

Οἱ Βυζαντινοὶ τὴν σωτηρίαν τῆς πόλεως ἀπέδωκαν εἰς τὴν προστασίαν τῆς Θεοτόκου, τῆς Προστάτιδος καὶ ὑπερμάχου τῆς θεοφρουρήτου πόλεως.³

Τῷ δεκάτῳ τρίτῳ ἔτει τῆς βασιλείας Κωνσταντοῦ τοῦ II (642-668) ἡ πρωτεύουσα πολιορκεῖται ὑπὸ τῶν Ἀβάρων, ἡγουμένου τοῦ ἀρχηγοῦ αὐτῶν Μουαβιέ, στρατηγοῦ τοῦ Ἀλῆ.

Ὁ Αὐτοκράτωρ Κώνστας ἀποδειχθεὶς ἀντάξιός τῆς σοβαρᾶς ἀποστολῆς του κατέβαλεν ὑπερανθρώπους ἀγῶνας ἵνα ἀναστείλῃ τὴν ἀραβικὴν ἐπιδρομὴν καὶ τὸ κατώρθωσε, καίτοι ἰσχυρότατος σαρακηνὸς στόλος ἐκπεμφθεὶς κατὰ τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἐνίκησε τὸν αὐτοκρατορικὸν εἰς τὰς ἀκτὰς τῆς Λυκίας τὸ 655. Τὸ εἰκοστὸν ἕκτον ἔτος τῆς βασιλείας τοῦ Κωνσταντοῦ, ὅπερ

1.—ΧΡΟΝΙΚΟΝ ΠΑΣΧΑΛΙΟΝ τ. I. σ. 719-20.
2.— ἐνθ' ἀνωτ. σ. 716-26.
3.—ΘΕΟΦΑΝΗΣ, τ. I. σ. 466-87.
—Γ. ΚΕΔΡΗΝΟΣ τ. I. σ. 728-9, 735, 745, 715.
—Λ. ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΟΣ σ. 151.
—ΧΡΟΝΙΚΟΝ ΠΑΣΧΑΛΙΟΝ τ. I. σ. 725.
—ΝΙΚΗΦΟΡΟΣ ΠΑΤΡΙΑΡΧΗΣ σ. 25-6, 29-30.
—ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΠΗΣΣΙΑΝΗΣ. Στιχ. 52-6, 131-5, 217-25, 140-7, 148-58, 201-3
—Γ. ΚΩΔΙΝΟΣ σ. 62.

είναι καὶ τὸ τελευταῖον τῆς βασιλείας του ἔτος, ἡ Κωνσταντινούπολις πάλιν πολιορκεῖται ὑπὸ τοῦ Γιεζήδ, υἱοῦ τοῦ Μουαβιέ.

Οἱ Σαρακηνοὶ εἰσήλασαν μέχρι Χαλκηδόνος καταλαμβάντες τὸ Ἀμόριον καὶ πάλιν ἀπολέσαντες αὐτό.

Ἐπὶ Κωνσταντίνου IV τοῦ Πωγωνάτου (668-685) ἡ πρωτεύουσα πολιορκεῖται ὑπὸ τοῦ Σοφιάν-Μπέν-Ἀϊούφ, στρατηγοῦ τοῦ Μουαβιέ, ἀρχηγοῦ τῶν Ἀράβων.

Ὁ ἀκάματος καὶ πολεμικώτατος καλίφης Μουαβιέ ἐπιχειρήσας νὰ κυριαρχήσῃ ἀπᾶσης τῆς βορείου Ἀφρικῆς καὶ διαφευθεὶς τῶν ἐλπίδων συνεπέρανε ὅτι ὅλοι οἱ κόποι του ἔγιναν ἐπὶ ματαιῶν, καθότι ἔπρεπε προηγουμένως νὰ γίνῃ κύριός αὐτῆς τῆς πρωτεύουσας τῆς ἀπεράντου Βυζαντινῆς αυτοκρατορίας· ὅθεν τῷ 672 ἐξαπέστειλε κατὰ τῆς πρωτεύουσας στόλον μέγαν καὶ ἰσχυρότατον.

Ἡ περίφημος πολιορκία τῆς πόλεως ὑπὸ τῶν Σαρακηνῶν διήρκεσε, διακοπτομένη ἐν τῷ μεταξύ, ἐπὶ ἑπτὰ ὁλόκληρα ἔτη (672-678), καθότι χειμῶνος ἐγγίζοντος οἱ πολιορκηταὶ ἀπῆρχοντο εἰς Κύζικον, ὅπου παρεχέμαζον, ἐπανερχόμενοι καὶ αὐθις πρὸ τῆς Κωνσταντινουπόλεως τὸ ἔαρ.

Πλείστοι βυζαντινοὶ χρονογράφοι περιγράφουν τὴν πρόφτην τῆς πρωτεύουσας πολιορκίαν ὑπὸ τῶν Ἀράβων. Ἐκ τῶν περιγραφῶν δὲ τῶν χρονογράφων τούτων μανθάνομεν ὅτι κατὰ ξηρὰν συνεκροτόντο καθημερινῶς μάχαι κατὰ μῆκος τῆς παραλίας ἀπὸ τὴν Χρυσὴν Πύλιν μέχρι τοῦ Κυκλωβίου φρουρίου.

Ἐκτὸς τῶν μαχῶν τῆς ἄνω παραλίας ἡ πολιορκία διεξήχθη μόνον διὰ θαλάσσης. Πᾶσαι αἱ ἐπιθέσεις τῶν Ἀράβων ἀπέκρούσθησαν διὰ τῶν συντεῶν ἅμα δὲ καὶ ἡρωϊκῶν μέτρων τοῦ Αυτοκράτορος.

Τὸ 678 ἦρθη τέλος ἡ πολιορκία, θύελλαι δὲ κατὰ τὰς ἀκτὰς τῆς Παμφυλίας, ἅμα δὲ καὶ αἱ προσβολαὶ τοῦ στόλου τῶν Κιβυραιοτῶν κατέστρεψαν ὀλοσχερῶς τὴν περίφημον τῶν Σαρακηνῶν ἀρμάδα.¹

Τῷ 717 ἐπὶ τῆς δευτέρας πολιορκίας τῆς πόλεως ὑπὸ τῶν Ἀράβων, Λέοντος τοῦ Ἰσαύρου (717-740) τὰ σκήπτρα τῆς βασιλείας κατέχοντος, ὁ στόλος τῶν Σαρακηνῶν πλέων κατὰ τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἠγχυροβόλησεν

ἐν τῷ Ἐβδόμῳ μεταξὺ τῆς Μαγναύρας καὶ τοῦ Κυκλωβίου φρουρίου, κατόπιν δὲ δύο ἡμερῶν νηνεμίας πνεύσαντος νοτίου ἀνέμου, ὁ στόλος διῆλθε ἔμπροσθεν τῆς παραλίας καὶ κατὰ μῆκος τῶν παραθαλασσίων τειχῶν τῆς βασιλευούσης καὶ διηυθύνθη πρὸς τὸν λιμένα τοῦ Εὐτροπίου καὶ πρὸς τὸν Γαλατᾶν.

Ὁ Μασλαμᾶς καὶ ὁ Ὁμέρ-Ἀμδούλ-Ἀζίζ, υἱὸς τοῦ Καλίφης Μερβάν καὶ ἀδελφοῦ τοῦ ἐν Βαγδατίῳ Καλίφου Οὐαλὶδ ἀφικόμενος πρῶτος διὰ ξηρᾶς ἐνώπιον τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἐστρατοπέδευσαν ἔμπροσθεν τῶν Χερσαίων τειχῶν.

Ὁ χρονογράφος Θεοφάνης ἀφηγούμενος τὰ γεγονότα τῆς δευτέρας πολιορκίας τῆς πόλεως ὑπὸ τῶν Ἀράβων, παρέχει ἡμῖν σύνοψιν τῶν ἐξαιρετικῶν συμβεβηκότων τῆς περιόδου ἐκείνης.¹

Ὁ ρηθεὶς χρονογράφος ἀποβαίνει ἡμῖν ὁ κύριος ὁδηγὸς τῶν συμβεβηκότων τῆς ἐποχῆς ἐκείνης· ἀφηγούμενος δὲ τὰ τῆς πολιορκίας, μεταξὺ ἄλλων λέγει, «τῇ δὲ 1^ᾠ τοῦ Αὐγούστου μηνὸς παρεκάθισεν τῇ πόλει ὁ Μασλαμᾶς «λυμηνάμενος καὶ τὰ θρακῶα κάστρα περιχαρακώσαντες δὲ τὸ χερσαῖον τεῖχος ὄρουξαν φύσσαν μεγάλην, καὶ ἐπάνω αὐτῆς περιτείχισμα στηθαῖον διὰ «ξηρολίθου ἐποίησαν».

Λέων ὁ Γραμματικὸς ἐν περικοπῇ τῆς ἱστορίας αὐτοῦ ἐπαναλαμβάνων τὰ ρήματα τοῦ Θεοφάνους ἱστορεῖ τὰ ἑξῆς: «καὶ τῷ Αὐγούστῳ μηνὶ περικαθήσας τὴν πόλιν καὶ τὸ χερσαῖον τεῖχος περιχαρακώσας ἐλυμαίνετο σφόδρα «τὰ θρακῶα μέρη.»²

Ἡ ἀξιωμαθὴ πολιορκία τῆς Κωνσταντινουπόλεως διήρκεσε ὁλόκληρον ἔτος. Τὴν ἄμυναν διηύθυνεν ὁ Λέων μετὰ πολλῆς συνέσεως καὶ ἐνεργητικότητος.

Οἱ Σαρακηνοὶ καρτερικῶς ὑπέμειναν τὰς κακουχίας ἐξαιρετικοῦ εἰς ψυχῶν χειμῶνος· ἠναγκάσθησαν δὲ ἐπὶ τέλους κατ' Αὐγούστον τοῦ 718 ὑποστάντες φοβερὰς ἀπωλείας νὰ ὑπόστρέψωσιν εἰς Συρίαν.

Ἡ πανωλεθρία τῶν Σαρακηνῶν ὑπῆρξε φοβερά.

Ἐπὶ Λέοντος τοῦ Ἰσαύρου (717-740) ἡ πόλις πολιορκεῖται ὑπὸ τοῦ Σουλεϊμάν υἱοῦ τοῦ Καλίφου Ἀμπδ-ούλ-Μελέκ.

Τῷ 764 εἰκοστὸν τέταρτον ἔτος τῆς βασιλείας Κωνσταντίνου V τοῦ Κοπρωνύμου (741-775) ἡ βασιλεύουσα πολιορκεῖται ὑπὸ τῶν Βουλγάρων στρατηγούντος Παγάνου τοῦ ἀρχηγοῦ των.

Ἐπὶ Λέοντος τοῦ IV (775-780) ἡ πόλις πολιορκεῖται τῷ 780 ὑπὸ τοῦ Ἀρουν-ἐλ-Ρασήτ.

Τὸ δεύτερον ἔτος τῆς βασιλείας τῆς Εἰρήνης τῆς Ἀθηναίας (797-802)

1.—ΘΕΟΦΑΝΗΣ τ. I. σ. 540-2

—ΝΙΚΗΦΟΡΟΣ ΠΑΤΡΙΑΡΧΗΣ. 36-7.

—Γ. ΚΕΔΡΗΝΟΣ τ. I. σ. 765.

—Λ. ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΟΣ σ. 159-60.

—Ι. ΖΩΝΑΡΑΣ. τ. III. Βιβλ. XIV. Κεφ. 20ον σ. 223-4.

—ΕΦΡΑΙΜ ΜΟΝΑΧΟΣ σ. 68. Στίχ. 1450-5.

—ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΑΜΑΡΤΩΛΟΣ ἐν χρονικῷ Χειρογράφῳ.

—ΣΥΝΑΣΑΡΙΑ.

1.—ΘΕΟΦΑΝΗΣ. τ. I. σ. 607-8.

2.—Λ. ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΟΣ σ. 177-8.

ἡ πρωτεύουσα πολιορκεῖται ὑπὸ τοῦ Ἀμπδ-οὐλ-Μελὲκ στρατηγοῦ τοῦ Ἀα-ροῦν-ελ-Ρασήδ.

Κροῦμος ὁ τῶν Βουλγάρων βασιλεὺς στρατοπεδεύσας πρὸ τῆς πρωτευούσης πολιορκεῖ ταύτην ἐπὶ Λέοντος V τοῦ Ἀρμενίου (813—820). Δολία ἐπίθεσις τοῦ αὐτοκράτορος κατὰ τοῦ Κρούμου, ἐν ᾧ ἐξηκολούθουν ἔτι αἱ περὶ εἰρήνης διαπραγματεύσεις, ἐξαγριώνει τὸν βούλγαρον ἡγεμόνα.

Φοβερὰ ὑπῆρξεν ἡ ἐκδίκησις τοῦ Βουλγάρου· ὡς ἀποτέλεσμα δὲ ἔσχε τὴν φοβερὰν λεηλασίαν τῆς ἔξω τῶν τειχῶν χώρας.

Τὸ πρῶτον ἔτος τῆς βασιλείας Μιχαὴλ τοῦ Τραυλοῦ (820-829) ἡ βασιλεύουσα πολιορκεῖται ὑπὸ τῶν Σλαύων στρατηγοῦντος Θωμᾶ τοῦ Σλαίου.

Ὁ ὑπὸ τοῦ στρατοῦ λατρευόμενος στρατηγὸς Θωμᾶς, ἐπαναστατήσας ἐν τῇ Μικρᾷ Ἀσίᾳ, ἤτις ὑπέκλυψεν εἰς αὐτόν, δις ἀπεπειράθη νὰ καταλάβῃ τὴν πρωτεύουσαν διὰ τοῦ στόλου.

Πᾶσαι αἱ ἀπόπειραι τοῦ ἐχθρικοῦ στόλου ἐναντάγησαν ἕνεκα τῆς εὐφυοῦς διευθύνσεως τῆς ἀμύνης ὑπὸ τοῦ Αὐτοκράτορος καὶ τοῦ υἱοῦ του Θεοφίλου.

Ὁ Θωμᾶς νικηθεὶς ἐν Θράκῃ ὑπὸ τῶν Βουλγάρων, κατέφυγεν εἰς Ἀρκαδιούπολιν, παραδοθείσης δὲ ταύτης ἕνεκα τῆς πείνης, ὁ ἀντάρτης βασανισθεὶς ἐθανατώθη.

Τὸ τρίτον ἔτος τῆς βασιλείας Κωνσταντίνου τοῦ Πορφυρογεννήτου (912-959) ὁ ἰσχυρὸς τσάρος Συμεὼν (893-927) ὁ Κράλης τῆς Βουλγάρων προέβη τὸ 914 μετὰ τῶν Βουλγάρων τοῦ μέχρι τῆς πρωτευούσης πορθῶν τὴν χώραν.

Τῷ ἑβδόμῳ ἔτει τῆς βασιλείας Κωνσταντίνου τοῦ Μονομάχου ἡ πόλις πολιορκεῖται ὑπὸ Τορνικίου τοῦ Ἀποστάτου.

Ἡ πολὺ ἐπικίνδυνος ἐπανάστασις τοῦ στρατηγοῦ Τορνικίου ἀπέτυχε πρὸ τῶν τειχῶν τῆς πρωτευούσης.

Τὸ 1081 ἡ πόλις πολιορκεῖται ὑπὸ Ἀλεξίου I τοῦ Κομνηνοῦ (1081-1118).

Ἐν ἔτει 1186 ἡ πρωτεύουσα πολιορκεῖται ὑπὸ τοῦ Βρανᾶ ἀναγορευθέντος Αὐτοκράτορος. Τρέπεται εἰς φυγὴν ὑπὸ Ἰσαακίου II τοῦ Ἀγγέλου (1185-1195).

Ἐπὶ Μανουὴλ II τοῦ Παλαιολόγου (1391-1425) ἡ πόλις πολιορκεῖται ὑπὸ τοῦ Σουλτάνου Βαγιαζήδ τοῦ I τοῦ Ἰλδριμ ἐπικαλουμένου (1389-1403).

Τὸ 1402 ὁ Σουλτάνος Βαγιαζήδ τὸ δεύτερον πολιορκεῖ τὴν πόλιν.

Ὁ Μουσα (1411-1418) υἱὸς τοῦ Βαγιαζήδ καταναυμαχηθεὶς πολιορκεῖ τὸ 1414 τὴν πόλιν ἀνευ ἐπιτυχίας.

Ἐπὶ Μιχαὴλ II τοῦ Παλαιολόγου (1391-1425) γίνεται ἡ πολιορκία τῆς πόλεως ὑπὸ τοῦ Σουλτάνου Μουράτ τοῦ II (1421-1451) υἱοῦ Μεχμέτ τοῦ I καὶ πατρὸς Μεχμέτ τοῦ II.

Μουράτ ὁ II (1421-1451) δοκιμάζει παρατόλμως νὰ κυριεύσῃ τὴν πρωτεύουσαν ἐπὶ Ἰωάννου VIII τοῦ Παλαιολόγου (1425-1448).

Καὶ ταῦτα μὲν περὶ τῶν διαφόρων πολιορκιῶν ὡς ἐφθην εἰπὼν παρέ-

θεσα, θεωρήσας εὐκαιρον καὶ συγγενῇ πρὸς τὸ θέμα μας τὴν ἀναγραφὴν τούτων. Καὶ ἤδη ἐπανέρχομαι.

45. ΕΠΙ ΓΥΛΛΙΟΥ [1546]

Πρῶτος ὁ Γύλλιος (1546) λέγει, ὅτι ἡ ἐπωνυμία «Χρυσοπηγή» δίδεται εἰς Πηγὴν κειμένην ἐγγύτατα πύλης τινὸς τῶν τειχῶν, ὅτι ἡ ἐπωνυμία αὕτη εἶναι παραλλαγή τῆς ὀνομασίας τῆς Χρυσῆς Πύλης, ἧς τὸ τε ὄνομα καὶ ἡ θέσις ἦσαν ἄγνωστα ἐπὶ τῆς ἐποχῆς του καὶ «δὲν ὑπάρχει ἤδη ἡ ἐκκλησία «ἐκείνη» τῆς Θεοτόκου Πηγῆς¹ ἡ ὑπὸ τοῦ Προκοπίου ἀναφερομένη ὅτι ἔκειτο «ἄγχιστα τῶν χρυσῶν καλουμένων Πυλῶν»² κτίσμα δὲ τοῦ αὐτοκράτορος Ἰουστινιανοῦ.

Ὁ Γύλλιος αὐτολεξεῖ λέγει:

« Nunc ex nomine, quod mutatum est, non agnovissem, nisi ex fonte Portae vicino collegissem, quem etiamnum appellant Χρυσοπηγήν, à Porta Aurea nomen retinentem » καὶ παρακατιῶν: « Is ad huc perennis scaturit, et religiose bibitur à Graecis, qui omnes fontes juxta templa sitos sacros habent, et nominant »

Ἡ ἐπωνυμία Χρυσοπηγή φαίνεται οὔσα κῆμα τῆς φαντασίας τοῦ Γυλλίου γενομένη δεκτὴ καὶ ἐπαναληφθεῖσα ὑπὸ τοῦ Gerlach, Leunclavius καὶ τοῦ Ducange ὡς καὶ παρὰ τοῦ Ἀγαπίου Λάνδου³ οὐδαμοῦ πρότερον ἢ ἐφεξῆς ἀπαντῶσα. Ὑπῆρχε ἐκκλησία καὶ Μονὴ Χρυσοπηγῆς ἐν Γαλατῇ.⁴

1.—P. GYLLIUS. De Topogr. C. P. Βιβλ. IV, Κεφ. VIII.

2.—ΠΡΟΚΟΠΙΟΣ ΚΑΙΣΑΡΕΥΣ. Περὶ Κτισμάτων. Βιβλ. I. Κεφ. III. σ. 185.

3.—ΑΜΑΡΤΩΛΩΝ ΣΩΤΗΡΙΑ. Ἔκδ. 1817, σ. 302-3.

4.—ΚΩΔΙΞ ΤΟΥ ΑΝΤΩΝΙΟΥ ΠΑΤΕΡΑΚΗ (ἔτος 1604.) Ἀριθ. 46. Γαλατᾶς—Χρυσοπηγή.

—Ἐν τῷ γὰρ τούτῳ τῆς Χρυσοπηγῆς ἐν Γαλατῇ, μικρὸν πρὸ τῶν μέσων τῆς XVI ἑκατονταετηρίδος—κατὰ τὸν Λωρόθεον Μονεμβασίας—ὁ διδάσκαλος τῆς Πατριαρχικῆς Ἀκαδημίας Θεοφάνης ἱερομόναχος Ἐλεαβοῦλκος, ὁ Νοταρᾶς, ἐμόρφωσε διδάσκων κήρυκας τοῦ θείου λόγου δοκίμους.

—Κ. Ν. ΣΑΘΑ. Νεολλ. Φιλολ. σ. 144, τεμάχιον τῆς Χρονογραφίας τοῦ Λωροθέου.

—Κ. Ν. ΣΑΘΑ. Βιογραφ. σχέδιασμα περὶ τοῦ Πατριάρχου Ἰερεμίου Β'. σ. 6-7

—Περὶ Θεοφάνους Ἐλεαβοῦλκου βλ. Μ. ΓΕΔΕΩΝ. Χρονικὰ τῆς Πατριαρχικῆς Ἀκαδημίας. σ. 45-50.

—βλ. καὶ ΕΛΚΚΗΣΙΑΣΤΙΚΗΝ ΑΛΗΘΕΙΑΝ, ἔτος Η'. ἀριθμ. 25. 20 Ἀπριλίου 1888, σ. 186-8.

46. ΕΠΙ ST. GERLACH [1576]

Ὁ Gerlach ὁ τῆς γερμανικῆς πρεσβείας ἐκκλησιαστής, κατελθὼν εἰς Κωνσταντινούπολιν (1573—1578) μετὰ τοῦ ἐκτάκτου ἀπεσταλμένου βαρῶνου Ugnad, εἰς τὸ Ἡμερολόγιόν του (τῆ 27 Ἀπριλίου 1576 Παρασκευῆ τῆς Διακαινησίμου ἑβδομάδος) ὅπερ θεωρεῖται πηγὴ ἀνεξάντλητος εἰς εἰδήσεις πολυτίμους περὶ τῶν ἀρχαιοτήτων τῆς Κωνσταντινουπόλεως, γράφει ὅτι, τὴν πύλιν Σηλυβρίας τῶν Χερσαίων τειχῶν τινὲς ὀνομάζουσι Χρυσὴν Πύλιν καὶ ὅτι ἀπὸ τῆς ἐπωνυμίας ταύτης ἐκλήθη καὶ τις ἐγγὺς παρακειμένη Πηγὴ τῆς Παναγίας, ἀθρόως προσελκύουσα Ἑλληνας τε καὶ Ἀρμενίους κατὰ τὴν ἑορτὴν τῆς Ζωοδόχου Πηγῆς τὴν καθιερωθεῖσαν ἵνα τελεῖται τῆ Παρασκευῆ τῆς Διακαινησίμου ἑβδομάδος καὶ πολλὰ θαύματα τελοῦσα, διὸ καὶ τῶν ἀσθενῶν οἱ θεραπευόμενοι λέγουσιν αὐτοὺς τῇ Θεοτόκῳ ἀνήκοντας [πωληθέντας, ἀφιερωθέντας] εἰς τὴν Παναγίαν, ὡς ὁ πολὺς κοινὸς λαὸς λέγει.

Ὁ αὐτὸς ἀναφέρων περὶ τοῦ Ἀγιάσματος μνεῖαν ποιεῖται τῶν ἐν αὐτῷ θρυλουμένων ἰχθύων.¹

Υπῆρχε λοιπὸν ἐπὶ τῆς ἐποχῆς τοῦ Gerlach ἐν τῇ Πηγῇ ναὸς τῆς Θεοτόκου προσελκύνων ἀθρόους προσκυνητάς, ἀφοῦ ὁ τριάκοντα μόλις ἔτη πρὸ αὐτοῦ γράφας Γύλλιος (1546) λέγει: «δὲν ὑπάρχει ἤδη ἡ ἐκκλησία ἐκεῖνη», ὁ δὲ ἔνδεκα ἔτη μετ' αὐτὸν ἐπισκεφθεὶς τὴν Πηγὴν Λεονκλάβιος (1587), ὡς θέλομεν προσωτέρω βεβαιωθῆ, λέγει ὅτι ἐπὶ τῆς ἐποχῆς του ἐσώζοντο «τὰ θεμέλια τοῦ ναοῦ ὡς καὶ τῶν αὐτόθι παλατιῶν.»

— Μ. ΓΕΛΕΩΝ. Τὸ κήρυγμα τοῦ Θεοῦ λόγου ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ τῶν κάτω Χερῶν

— Ἐν Νομοκάνονι τοῦ Βλαστάρου Φυλλ. 225 γεγραμμένῳ τῷ 1654 ἀναγιγνώσκουμεν:

† ἐγράφη τὸ παρὸν νόμιμον διὰ χειρὸς κάμου ἁμαρτωλοῦ καὶ ἀναξίου δούλου τοῦ ἰωακείμ ἱεροδιακόνου τοῦ ἐκ χίου ἐν τῇ ζωοδόχῳ πηγῇ τῆς ὑπεραγίας μου Θεοῦ τῆς ἐν τῷ γαλατῶ ἐν ἔτει ὀριω αχρδ σεπτεμβρίῳ α ἰνδ, η.

[Byzantinische Zeitschrift 10 (1901) σ. 479].

— Ὁ ἀρχ. Παῦλος διάκονος τοῦ Πατριάρχου Ἀντιοχείας Μακαρίου III (1647-1685). [Θ. Ἀριστοκλῆς. Κωνσταντίου, Ἑλλάσσοις Συγγραφαί, περὶ τῶν ἐν Ἀντιοχείᾳ Πατριάρχ. ἀρ. 147] ἐπισκεφθεὶς τὴν Κωνσταντινούπολιν τῷ 1652 λέγει ὅτι ὑπῆρχε φθάσ ἐντὸς τῆς ἐκκλησίας τῆς Χρυσοπηγῆς, τοῦ ὁποῦ τοῦ ἔδωρ ἐθεράπευεν ἀσθενεῖς καὶ ἀπὸ τοῦ ὁποῦ ἔλαβε τὴν ἐπωνυμίαν ταύτην ἡ ἐκκλησία.

1.—STEPHAN GERLACHS dessaelteren Tage-Buche, Frankfort S. M. 1674 σ. 185-6.

47. ΕΠΙ LEUNCLAVIUS [1587]

Ὁ Λεονκλάβιος ἐπισκεφθεὶς τῷ 1587 τὴν Ζωοδόχον Πηγὴν λέγει ὅτι ἦτο κατεστραμμένη, ὅτι ὑπῆρχον μέχρι τῆς ἐποχῆς ταύτης τὰ θεμέλια αὐτῆς, ὡς καὶ τὰ τῶν αὐτόθι Παλατιῶν σὺν αὐτῇ τῇ πηγῇ, ἣν ὁ ἑλληνικὸς λαὸς Χρυσοπηγὴν ἐκάλει, ἐπισκεπτόμενος αὐτὴν ἀθρόως εἰς ὠρισμένην ἐποχὴν τοῦ ἔτους, ὡσεὶ ἂν ὁ ναὸς τῆς Παναγίας ἀκέραιος ὑφίστατο ἐκεῖ.

Ἡ θεία τῆς Θεομήτορος Πηγῆ δὲν ἔπαυσε θαυματουργοῦσα εἰς τοὺς μετὰ πίστεως καὶ φόβου προσερχομένους.

Ὁ Λεονκλάβιος λέγει: «Aedificia nunc diruta sunt, fundamentis « adhuc extantibus et ipso fonte: quem hodieque Graecorum vulgus « Χρυσοπηγὴν appellat, et invisere magno concursu, certo anni tempore, « re, veluti si Deiparae virginis templum adhuc incolume Straret « consuevit». ¹

Ὁ ἱερεὺς Εὐγένιος βασιζόμενος τῇ μαρτυρίᾳ τοῦ Λεονκλαβίου ἀντιφάσκων λέγει, ὅτι «Ναὸς μέγας δὲν ὑπῆρχεν, εἰμὶ μόνον τὰ θεμέλια αὐτοῦ» ² καὶ ὅτι πρῶτος ἀπὸ τῆς ἀλώσεως ὁ μητροπολίτης Δέρκων Νικόδημος ἤγειρε μικρὸν ναῖσκον. ³

Ἐκ τῆς ἀφηγήσεως τοῦ Leunclavius εἰκάζομεν ὅτι ἐπὶ Βυζαντινῶν δὲν ἦτο μὲν ἀκεραία ἡ διάσημος ἐκκλησία τῆς Θεοτόκου τῆς Πηγῆς, ὥστε νὰ δικαιολογήσῃ ὁ Leunclavius τὴν συρροὴν τοῦ λαοῦ, ὑπῆρχεν ὁμοῦς τοιαύτη, ὡς καὶ ὁ Gerlach μαρτυρεῖ, σαθρωθεῖσα ὑπὸ τοῦ πανδαμάτορος χρόνου, μέχρις οὗ τῷ 1726—1727 ὁ ρηθεὶς μητροπολίτης Δέρκων Νικόδημος ἀνωκοδόμησεν αὐτήν.

Ξένος λοιπὸν περιηγητὴς ἐπισκεφθεὶς τὴν Κωνσταντινούπολιν γράφει ἐν τῷ Ἡμερολόγιῳ του, τῆ 27 Ἀπριλίου 1576, ὅτι ἡ πηγὴ τῆς Παναγίας ἀθρόους προσήλκυε προσκυνητάς· ἕτερος ξένος, γράφων κατὰ τὸ 1587, ἐπιβεβαίωσι τὰ ὑπὸ τοῦ πρώτου ἱστορούμενα, ἐπιλέγων, ὅτι τὰ πλήθη τῶν εὐσεβῶν ἀθρόως εἰς τὴν Πηγὴν συνέρρεον.

Ἐκ τῶν ἱστορουμένων τῶν ἄνω ξένων περιηγητῶν εἰκάζομεν ὅτι, ναὸς μὲν τῆς Πηγῆς δὲν ὑπῆρχε τότε, ὑφίστατο ὁμοῦς ὁ λάκκος τοῦ Ἀγιάσματος, ἔνθα ἀθρόοι συνέρρεον οἱ προσκυνηταὶ καὶ ἀπὸ τὸ ὁποῖον οὐδεὶς τῶν Σουλ-

1.—LEUNCLAVIUS Pand. Hist. Turc. n. 200 XVI.

2.—Ἡ Ζωοδόχος Πηγὴ, σ. 85.

3.— ἐνθ' ἀνωτ. σ. 86.

τάνων ἠμπόδισε τοὺς ὀρθοδόξους ἡμῶν προγόνους. Μάλιστα καὶ Ἀρμένιοι προσήρχοντο ὡς καὶ μουσουλμάνοι, οἱ τελευταῖοι οὗτοι πρὸς θεραπείαν παθημάτων τῶν ὀφθαλμῶν.

Τὰ ὑπὸ τοῦ Εὐγενίου δημοσιευόμενα αὐτοκρατορικὰ σουλτανικὰ διατάγματα μαρτυροῦσι περιτράνως τὴν προτέραν τῆς ἐκκλησίας ταύτης ὑπαρξίν.

Τὸ ὑπὸ στοιχείῳ Γ' λέγει, ὅτι ἐν τοῖς ἀρχείοις εὗρέθη καταγεγραμμένον ὑπὸ χρονολογίαν Ἐγείρας 1004=1595/6, ὅτι ἡ ἐκκλησία τοῦ Βαλουκλῆ μετὰ τοῦ ἀγιάσματος «κειμένη ἔξωθεν τῆς πύλης Σηλυβρίας»¹ «ἀνέκαθεν « καὶ ἀπὸ ἀλώσεως»² εἶναι κτήμα τῶν ὀρθοδόξων Ρωμαίων.³

48. ΕΠΙ ΣΟΥΛΤΑΝΟΥ ΜΟΥΡΑΤ

Δοσίθεος ὁ Νοταρᾶς, Πατριάρχης Ἱεροσολύμων, ἱστορεῖ ὅτι ὁ Σουλτάνος Μουράτ IV (1623-1640) κατὰ τὴν πολιορκίαν τῆς Βαγδάτης (1638) ἔγραψε ζητῶν ἀπὸ τοὺς Χριστιανοὺς νὰ ἐνώσουν τὰς προσευχὰς των μετὰ τῶν Μουσουλμάνων ὑπὲρ ἐκπορθήσεως τῆς πολιορκουμένης πόλεως, ὅθεν « τῇ ἡμέρᾳ ὅπου ἔκαμεν τὴν δέησιν εἰς τὴν Ζωοδόχον Πηγὴν ἐπῆρεν ὁ σουλτάν Μουράτ τὸ Μπαγδάτι· ὅθεν ἠγάπα ὁ Σουλτάν Μουράτ τὸς Ρωμαίους ὑπὲρ πᾶσαν φυλὴν Χριστιανῶν.»⁴

49. ΕΠΙ ΕΒΛΙΑ ΕΦΕΝΤΗ

Ὁ Τοῦρκος περιηγητὴς Ἐβλιὰ Ἐφέντης, υἱὸς τοῦ δερβίσου Μωχαμέτ, ἐπισκεφθεὶς τὴν Κωνσταντινούπολιν, πιθανόν κατὰ τὸ ἔτος 1634, συνέγραψε ἔτη τινὰ πρὸ τοῦ θανάτου του ἐκτενῆ περιγραφὴν τῶν ταξιδίων του.

Ὁ Ἐβλιὰ ἐφέντης δὲν λέγει ἐὰν ἐπὶ τῆς ἐποχῆς του (1611-1681) (Ἐγείρας 1020-1090) ὑπῆρχεν ὁ ναὸς τῆς Ζωοδόχου Πηγῆς, ἀναφέρει ὅμως τὴν πηγὴν, ἣν παρομοιάζει πρὸς «πηγὴν τῆς Ζωῆς».

1.—Ἡ Ζωοδόχος πηγὴ, σ. 229.

2.— Ἐνθ' ἀνωτ. Ἐγγραφοῦ Β'

3.— » » Δ' τοῦ 1703 ἔτους, 23-4. ἔτη πρὸ τῆς ὑπὸ Νικοδήμου ἀνακαινίσεως.

4.—ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΥ—ΚΕΡΑΜΕΩΣ. Ἀνάλεκτα Ἱεροσολ. Σταχυολογίας τ. I. σ. 280.

Ὁ Ἱστορικὸς οὗτος ὀνομάζει «λειβάδιον τοῦ Σουλεϊμάν» τὸν ἔξω τῆς πύλης τῆς Πηγῆς λειμῶνα.¹

50. ΕΠΙ ΜΑΚΑΡΙΟΥ ΠΙΧΟΥ ΑΝΤΙΟΧΕΙΑΣ [1652]

Ὁ Διάκονος Παῦλος² ἐν ἔτει 1652 μετέβη σὺν τῷ Πατριάρχῃ Ἀντιοχείας Μακαρίῳ III (1647-1685) ἐλθόντι ἐν Κωνσταντινουπόλει εἰς τὸ «Βαλουκλῆ ἀγίασμα», ὅπερ ἐκαλεῖτο «ἡ Ζωοτόκο Πηγὴ» μεθ' οὗ κατήλθε βαθμίδας τινὰς καὶ ἔπιεν ἐκ τοῦ ἱερατικοῦ ὕδατος, τοῦθ' ὅπερ μαρτυρεῖ ὅτι οἱ Χριστιανοὶ μετέβαινον πρὸς θεραπείαν νόσων εἰς τὴν «Ζωοτόκο Πηγὴν», ἣς ἡ πανήγυρις ἐτελεῖτο καὶ τότε τὴν Παρασκευὴν τῆς ἐβδομάδος τοῦ Πάσχα.

51. ΕΠΙ ΣΟΥΛΤΑΝ ΑΧΜΕΤ ΤΟΥ ΙΙΙ [1703—1730]

Κατ' αὐτὸ τὸ ἔτος, ὁ Σουλτάνος Ἀχμέτ ὁ ΙΙΙ ἠμπόδισε διὰ φιρμανίου τὸ φιλοδώρημα, ὅπερ οἱ πιστοὶ πρὶν ἐκτελέσωσι τὸ προσκύνημα αὐτῶν ἔπρεπε νὰ δώσωσιν εἰς τοὺς μωαμεθανοὺς φύλακας τοῦ ἀγιάσματος, τοὺς ἐγκαθιδρυμένους, πιθανόν, πρὸς τήρησιν τῆς τάξεως.

Οἱ Γενίτσαροι ὅμως ἐξηκολούθησαν νὰ λαμβάνουν τὸ φιλοδώρημα τῶν Χριστιανῶν, μέχρις οὗ, Μαχμούτ ὁ ΙΙ ἀπήλλαξε αὐτοὺς ἀπὸ τοιαύτης φορολογίας.

1.—EVLIYA EFENDI (1611-1681. Ἐγείρας 1020-1090). Narrative of Travels in Europa, Asia und Africa in the seventeenth century, translated from the turkish by the Ritter Joseph von Hammer. τ. I. Τμῆμα II. σ. 85.

«The field of Suleiman outside the Silivri-Gate, a fine meadow with a spring like that of life.»

2.—THE TRAVELS OF MACARIUS. Patriarch of Antioch written by his attendant Archdeacon, Paul of Aleppo, in Arabic.— Translated by F.C. Belfour, A. M. Oxon. M. R. A. S. London M. DCCC. XXXVI τ. I σ. 32.

«Then we went out by the Top Capi, or Canon-gate, to the Burial-ground of the Christians, where is an Ἀγίασμα, or Holy Well, called, in the Συναξάρια, (Murtyrology), Ζωοτόκοπηγή, that is, the Fountain of Life, appropriated to the Mother of God, whose festival is kept on the Friday of the Διακωνήσιμον. It is now called the Holy Fountain of the Balikli, or of the Church of Fisches. We went down the steps to it, and drank of its blessed water, which cures diseases.»

52. ΕΠΙ ΠΑΧΟΥ ΚΩΝ)ΛΕΩΣ ΠΑΪΣΙΟΥ [1727—1732]

Νικόδημος ὁ μητροπολίτης Δέρκων κατώρθωσε βοήθειά τοῦ Πατριάρχου Παΐσιου Β΄ νὰ λάβῃ ἄδειαν οἰκοδομῆς μικροῦ προσκυνήματος, τὸ ὅποιον ἐκτίσθη διὰ δαπάνης 800 γροσίων (160 γαλλικῶν λιρῶν τῆς ἐποχῆς).

Κατὰ τὴν ἐκχωμάτωσιν τοῦ γηπέδου εὐρέθη παλαιότητις τῆς Θεομήτορος εἰκῶν, ἣν ὁ ἱερεὺς τοῦ ναοῦ περιέφερε τελῶν ἀγιασμοῦς.

Ἐκ τοῦ εἰσπραττομένου δὲ ἐχορήγει ποσὸν τι εἰς τὸν μητροπολίτην Δέρκων, εἰς τὴν ἱερὰν τοῦ ὁποίου Μητρόπολιν ὑπέκειτο ὁ ναὸς κατ' ἐκείνους τοὺς χρόνους.

Ἐπὶ τοῦ ἱερέως Εὐγενίου δημοσιεύεται συνοδικὸν ἐγγραφοῦν τοῦ Πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως Παΐσιου ἀπολυθὲν τῷ 1727 (τὸ πρῶτον ἐν τοῖς ὑστέροις τούτοις χρόνοις ἐπίσημον ἡμέτερον ἐγγραφοῦν, τὸ κατὰ τὸν ναὸν τῆς Ζωοδόχου Πηγῆς αὐθεντικῶς ἱστοροῦν) καὶ τάσσει τὴν ἐκκλησίαν ταύτην « ἔξω τῆς Χρυσῆς Πύλης ἤτοι κατὰ τὸ Σηλύβρι κατὶ » ὅπερ ἀποδεικνύει πως τὴν ὑπαρξίν ἐκεῖ πρότερον ἐκκλησίας· μεταξὺ ἄλλων λέγει :

« Ἐν δὲ τῷ ἀνακαινίζειν τὰ μέρη τὰ σεσαθρωμένα, παμπάλαιος ἱερὰ καὶ σεβασμία εἰκῶν τῆς Ὑπεραγίας Θεοτόκου εὐρέθη ἔνδον τοῦ τοίχου, ἄνωθεν, κατὰ τὸ μέρος τοῦ Βήματος, ἣνπερ θαυματουργοῦσαν καθορῶν, ὡς τὸ πάλαι, ἀργυρίῳ περιεκόσμησεν. » ¹ Καὶ κατωτέρω,

« Τὴν εὐρεθείσαν, ὡς εἴρηται, παλαιὰν καὶ σεβασμίαν καὶ θαυματουργὸν εἰκόνα ἔνδον τοῦ τοίχου τῆς Παναγράντου Δεσποίνης ἡμῶν Θεοτόκου καὶ ἀργυροκοσμηθείσαν ὑπὸ τῆς αὐτοῦ ἱερότητος, διὰ τὰς θαυματουργίας αὐτῆς. » ²

Ἐν τῷ ὑπὸ τοῦ Νικοδήμου ἐκ βάρθρων ἀνεγερθέντι μικρῷ ναῷ τῆς Ζωοδόχου Πηγῆς (1726—1727) ἤρξαντο τελούμεναι λειτουργίαι, ὄρθροι καὶ ἑσπερινοί. Ἐκ τῶν ἄνω ἐκτεθέντων εἰκάζομεν ὅτι, ἐπὶ τῆς Πατριαρχίας Παΐσιου τοῦ Β΄ ὁ περιώνυμος ναὸς τῆς Θεοτόκου τῆς Πηγῆς δὲν ἦτο ἀκέραιος.

53. EN ETEI ΣΩΤΗΡΙΩ 1732

Ὁ χρονογράφος Κομνηνὸς Ὑψηλάντης διηγεῖται : « Ἐτει σωτηρίῳ 1732 ὁ ἐπίτροπος Ἀλῆ πασᾶς ἄρχισε νὰ κτίζῃ τὸ τζαμί του εἰς τὰ Ἐξ Μάρ- »

1.—Ἡ Ζωοδόχος Πηγὴ. σ. 226.

2.— ἐνθ' ἄνωτ. σ. 227.

« μαρὰ εἶχε κίλφαν ἀρμένιόν τινα, ὅστις τῇ δυνάμει τοῦ ἐπιτρόπου ἐκινήθη διὰ νὰ πάρῃ τὸ ἀγίασμα τῆς Ζωοδόχου Πηγῆς καὶ τὰ τὸ δώσῃ τοῖς Ἀρμενίοις, μὲ τὸ νὰ ἔχουν καὶ αὐτοὶ ἐκεῖσε μνημεῖά τινα. Ἐγίνε πολλὴ τα- ραχὴ διὰ τὴν τοῦ ἐπιτρόπου πρὸς Ἀρμένιον ὑπεράσπισιν, καὶ τὸ πρᾶγμα εἶχε δυσκολίας μεγάλας. Ὁ Δέρκων Σαμουήλ, ὡς μέρος τῆς ἐπαρχίας τοῦ τὸ Παλουκλί, βοηθούμενος καὶ παρὰ τοῦ Πατριάρχου κὺρ Παΐσιου, πάντα λίθον κινήσαντες καὶ τοὺς Χριστιανοὺς διεγείραντες δοθέντων καὶ τῷ ἄ- νακτι ἄπαξ ἢ δις περὶ τούτου λιβέλλων, κόπῳ καὶ δαπάνῃ οὐκ ὀλίγη ἐκώ- λυσαν τὸ κακὸν καὶ ἀνεχαίτισαν τὴν ὁρμὴν τοῦ ἐπαράτου Ἀρμενίου. Ὁ τότε δραγομάνος τῆς Πόρτας Ἀλέξανδρος Γκίκας, διὰ νὰ μὴ φέρῃ εἰς τὴν κατ' αὐτοῦ ἀγανάκτησιν τὸν Ἀρμένιον καὶ δι' αὐτοῦ τὸν Ἐπίτροπον, ἐφέρετο εἰς τὴν ὑπόθεσιν αὐτὴν μὲ ἀδιαφορίαν. » ¹

Ἀπὸ τοῦ 1703 ἢ τοῦ 1704 ἔτους ἀκόμη, οἱ Ἀρμένιοι ἤρχισαν κινούμενοι πρὸς ἀπόκτησιν τοῦ ἀγιάσματος, μετῆλθον δὲ πᾶσαν χυδαίαν βίαν κατὰ τῶν νομίμων κατοχῶν αὐτοῦ

Οἱ Σουλτάνοι Ἀχμέτ III (1703) καὶ Μαχμούτ I (1733) ἐπεκύρωσαν τὰ ἐπὶ τοῦ Ἀγιάσματος δικαιώματα τῶν ὀρθοδόξων αὐτῶν ὑπηκόων.

Τὸ τοῦ Μαχμούτ I φερμάνιον γράφει, μάλιστα, ὅτι καὶ τὸ 1595 ἀνεγνωρίσθη τὸ ἀγίασμα τῆς Ζωοδόχου Πηγῆς ὡς ἀνήκον εἰς τὸ Οἰκουμηνικὸν Πατριαρχεῖον.

Τῷ 1733 οἱ Ἀρμένιοι, τῇ βοήθειᾳ τοῦ ἀρχιτέκτονος Σιρὶν κίλφα κτίζοντος κατ' ἐκείνην τὴν ἐποχὴν τὸ τέμενος τοῦ Χεκίμογλου Ἀλῆ πασᾶ κατὰ τὰ Ἐξ Μάρμαρα, ἐξήτησαν ν' ἀρπάσωσιν αὐτό.

Κατεδικάσθησαν ὁμως καὶ ἐτιμωρήθησαν κατόπιν, ὅτε ἠθέλησαν, δι' ἀνορύξεως φρέατος πλησίον τοῦ ἀγιάσματος, νὰ κλέψωσι δι' ὑπογείου δρόμου τὸ ἀγίασμα.

Κατὰ διαταγὴν τοῦ Σουλτάνου Μαχμούτ I, οἱ δράσται τῆς σχεδιασθείσης ἱεροσυλίας κατεδικάσθησαν νὰ μετακομίσωσι μόνοι των τὸ χῶμα καὶ τοὺς λίθους, δι' ὧν κατεχώσθη τὸ φρεαρ, τὸ παρὰ τῶν Ἀρμενίων, ἀνοχθὲν πρὸς διοχέτευσιν καὶ κλοπὴν τοῦ ἱεροῦ Ἀγιάσματος τῆς Πηγῆς.

Ἡ τῆς Πανάγνου Δεσποίνης μητρικὴ ὑπὲρ τῶν εἰς αὐτὴν προστρεχόντων μέριμνα, ἣ πανοσθενῆς αὐτῆς δεξιὰ ἐπισκιάζουσα ἐς αἶε τὸ θαυματουργὸν τοῦτο ἕδωρ, διέσωσεν τὸ ἀγίασμα ἐκ τῆς ἀπειληθείσης ἐν ἔτει 1732 διαρπαγῆς.

Ὁ πατριάρχης Κωνσταντίας λέγει :

« Ἐπὶ Σουλτὰν Μαχμούτ τῷ 1732 ἔτει, ὁ τότε ἐπίτροπος Καπᾶ Κουλά- κης Ἰπραχήμ Πασᾶς ἐκτίξεν ἴδιον τέμενος κατὰ τὰ Ἐξ Μάρμαρα ἀρχι- »

1.—ΚΟΜΝΗΝΟΣ ΥΨΗΛΑΝΤΗΣ Τὰ μετὰ τὴν Ἐξ Μάρμαρα. σ. 335.

« τεκτονούντος Ἀρμενίου τινος, ὅστις τῇ δυνάμει τοῦ ἐπιτρόπου ἐκινήθη
 « εἰς τὸ νὰ κατεξουσιάσῃ τὸ Ἀγίασμα τοῦτο τῆς Ζωοδόχου Πηγῆς, καὶ νὰ τὸ
 « δώσῃ τοῖς Ἀρμενίοις, μὲ τὸ νὰ ἔχωσι τρόπον τινὰ καὶ αὐτοὶ εἰς τὴν ἐκεῖ
 « πεδιάδα μνημεῖα. Ἐγένετο περὶ τούτου πολλὴ ταραχὴ, καὶ τὸ πρᾶγμα ἀ-
 « πήντησε δυσκολίαν μεγάλην καθότι διεμαρτυρήθη τὸ ἐν τῇ πόλει ἡμέτερον
 « γένος, δέδωκε δις λιβέλους τῷ Ἀνακτι, καὶ οὕτω τῇ βασιλείῳ ἐπιταγῇ συν-
 « εστάλη ὁ ἐπίτροπος, καὶ ἀνεχαιτίσθη ἡ τοῦ Ἀρμενίου ὁρμή.» ¹

54. ΚΑΤΑ ΤΑ ΤΕΛΗ ΤΟΥ ΧVΙΙΙ ΑΙΩΝΟΣ

Ἀπὸ τοῦ 1794 ὁ ναὸς τῆς Ζωοδόχου Πηγῆς προσηρτήθη διὰ συνοδικῆς ἀποφάσεως εἰς τὰ ἡμέτερα νοσοκομεῖα.

Ἀπὸ τοῦ 1774 καὶ δὴ ἀπὸ τῆς Ρωσοτουρκικῆς συνθήκης τοῦ Κιουσούκ Καηναριζῆ, ἡ μετάβασις τῶν Χριστιανῶν χάριν προσκυνήσεως εἰς τὸ σεπτὸν τῆς Ζωοδόχου Πηγῆς Ἀγίασμα ἐγένετο ἐλευθέρως ἕνεκα τῆς ἐλευθέρως ἐξασκήσεως τῶν θρησκευτικῶν ἡμῶν καθηκόντων.

Ἀπὸ τοῦ 1783 μέχρι τοῦ 1790 ὁ μητροπολίτης Δέρκων Ἀνανίας ἀναλαβὼν μόνος τὴν οἰκονομικὴν τοῦ ναοῦ διαχείρισιν, κατώρθωσε νὰ ἐξοφλήσῃ ὅλον τὸ χρέος αὐτοῦ τὸ ὁποῖον ἦτο σημαντικόν.

Τὸ ἐμβατίσιον μόνον τοῦ μητροπολίτου Δέρκων, ὅπερ ἐλάμβανε ἀπὸ τὸν ναὸν κατὰ τὸ 1790, ἦτο 1500 γρόσια τῆς τότε ἐποχῆς (σχεδὸν 120 γαλλικὰς λίρας τότε).

Τῷ 1790 ὁ ναὸς εἶχε περίσσευμα 16,423 γροσίων. Ὁ Μητροπολίτης Δέρκων Μακάριος Μπαλακάσης παρεχώρησε τὴν Ζωοδόχον Πηγὴν εἰς τὴν πνευματικὴν κυριαρχίαν τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου, τὸ ὁποῖον διηκόλυνε τὴν ἀπαλλαγὴν τῆς Μητροπόλεως Δέρκων ἀπὸ τῶν χρεῶν αὐτῆς, ἅτινα ἀνήρχοντο εἰς πολλὰς χιλιάδας γροσίων.

Τοῦντεῦθεν οἱ κατὰ καιρὸν μητροπολίται Δέρκων δὲν ἀνεμιγνύοντο εἰς τὰ τοῦ ναοῦ.

Ἐκ γράμματος συνοδικοῦ τοῦ Πατριάρχου Νεοφύτου ΣΤ' πληροφοροῦμεθα ὅτι ἐπὶ Σωφρονίου Β' τοῦ ἀπὸ Ἱεροσολύμων (1774 1780) συνοδικῶς ἐπεκυρώθη κανονισμός, καθ' ὃν τὸ προσκύνημα τῆς Ζωοδόχου Πηγῆς ἔμελλε νὰ διευθύνεται ὑπὸ ἐπιτρόπων «ἐκλεγομένων παρὰ τοῦ κυριάρχου μητροπολίτου Δέρκων.»

1.—ΠΑΤΡΙΑΡΧΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΟΣ. *Κωνσταντινιάς* σ. 121 ἐν σημειώσει.

55. ΕΠΙ SESTINI [1778]

Ὁ Sestini γράφων τῷ 1778, λέγει ὅτι ἡ Ἐκκλησία ἦτο ἐν μέρει πεπρωκυῖα, ἀλλ' ἐπειδὴ ὁμολογεῖ λύπην, διότι δὲν ἐπεσκέφθη τὸ πεφημισμένον ἄγίασμα ἵνα ἴδῃ τοὺς ἰχθῦς, ἡ μαρτυρία αὐτοῦ στερεῖται ὑποστάσεως. ¹

56. ΕΠΙ LECHEVALIER [1786]

Ὁ Lechevalier ἐπισκεφθεὶς τὴν Κωνσταντινούπολιν τῷ 1786 ὁμιλεῖ περὶ τῆς ὑπάρξεως μόνον ἑρειπίων. ²

57. ΕΠΙ ΠΑΤΡΙΑΡΧΟΥ ΓΕΡΑΣΙΜΟΥ [1794—1797]

Τὸ 1793 ἐγένετο νέα ἐπισκευὴ τοῦ ναοῦ ἐπιστατοῦντος τοῦ ἐκ Μιτυλήνης ἀρχιτέκτονος Κομνηνοῦ κάλφα τοῦ ἐπιστατήσαντος καὶ εἰς νέαν ἐπισκευὴν τοῦ ναοῦ τῷ 1807.

Τῷ 1794, πατριαρχεύοντος Γερασίμου τοῦ ἀπὸ Δέρκων (1794-1797), ὁ ναὸς τῆς Ζωοδόχου Πηγῆς διὰ συνοδικῆς ἀποφάσεως ὑπογεγραμμένης καὶ ὑπὸ τοῦ μητροπολίτου Δέρκων Μακαρίου τοῦ ἀπὸ Ἄρτης, μετετρέπη εἰς πατριαρχικὸν σταυροπήγιον προσαρτηθεὶς εἰς τὰ ἡμέτερα φιλανθρωπικὰ Καταστήματα, ὑπὲρ ὧν καὶ ὠρίσθη ἡ τῶν προσόδων αὐτοῦ διάθεσις.

1.—SESTINI. *Lettres sur la Sicile et la Turquie*. Paris 1789 tome III, σ. 87, 89

2.—J. B. LECHEVALIER. *Voyage de la Propontide et du Pont-Euxin*, Paris 1800 τ. 1. σ. 101.

«On sait que Justinien avoit bâti une église à la Vierge, du côté des Blachernes, et une autre vis-à-vis de la porte Dorée.... Ils sont détruits l'un et l'autre, mais on en distingue encore les ruines; et la fontaine sacrée, appelée «Baloukli, que l'on voit presque en face des sept tours, encore attire aujourd'hui la vénération des grecs, au lieu même où étoit l'ancienne église de la «Vierge.»

58. ΚΑΤΑΣΤΡΟΦΗ ΤΟΥ ΝΑΟΥ ΥΠΟ ΤΩΝ ΓΕΝΙΤΣΑΡΩΝ

Τῇ 24 Μαρτίου 1821 οἱ Γενίτσαροι καὶ ὄχλος πολὺς κατέστρεψαν τὸν ναὸν καὶ τὴν πηγὴν τοῦ Ἁγιάσματος· οὐδὲν ὁμως ἠμποδίζε τοὺς πατέρας μας ἀπὸ τοῦ προσκυνήματος.

Ἡ φιλικὴ πρὸς τὸ ἡμέτερον Γένος διάθεσις τῶν Τούρκων ἐξεδηλοῦτο πολλάκις, εἰς πλείσθ' ὅσας περιστάσεις τοῦ ἰδιωτικοῦ καὶ τοῦ δημοσίου βίου τῶν Ὀρθοδόξων, βαίνουσα ἐνιαχοῦ μέχρις ἀγάπης.

Μουσουλμάνοι θνήσκοντες ἐκληροδότησαν τὰ ἀκίνητα κτήματα αὐτῶν εἰς τε τὴν ρωμαϊκὴν καὶ εἰς τὴν τουρκικὴν κοινότητα τοῦ χωρίου των ἵνα νέμονται τὰς προσόδους αὐτῶν ἐξ ἡμισείας αἱ δύο κοινότητες.

Ἐπίσης ἀλλαγῶν τοῦ ἡμετέρου βίου μετὰ τῶν μουσουλμάνων θὰ εὐρωμεν ὁμοία δείγματα συμπαθείας ἰσαδελφον. Μετὰ τὴν συνθήκην τῆς Ἀδριανουπόλεως ἢ τῶν Σουλτάνων πρὸς τὸ ἡμέτερον Γένος εὐνοία ἐγένετο περισσότερον ἐμφανής.

Μεταξὺ τῶν ἐτῶν 1830-1834 Μαχμούτ ὁ II ἐξερχόμενος τῆς Κωνσταντινουπόλεως πρὸς τὰς ἔμπροσθεν τῶν χερσαίων τειχῶν πεδιάδας διήρχετο καὶ διά τινων μικρῶν χριστιανικῶν χωριδίων μάλιστα δὲ τοῦ Ἀβάσου, μείνας δις ἢ τρις εἰς εὐρυχωροτάτην οἰκίαν προὔχοντός τινος ὄπου, τὸ δωμάτιον, εἰς ὃ ἀνεπαύετο, ἐκλείσαν οἱ ἔνοικοι εἰς οὐδένα ἐπιτρέποντες τὴν ἐν αὐτῷ διαμονήν. Θερινὴν τινα ἡμέραν τοῦ ἔτους 1833, ὃ ἄνω Σουλτάνος κεκμηκῶς εἰσηλθὼν εἰς τὴν εὐνοουμένην οἰκίαν καὶ καθήσας ἐζήτησε ποτήριον ὕδατος. Τὸ μικρὸν κοράσιον τοῦ ἰδιοκτήτου ἐκόμισε τῷ Σουλτάνῳ τὸ ζητηθὲν ὕδωρ. Εὐχαριστηθεὶς ὁ Σουλτάνος ἠρώτησε τὸ κοράσιον τί ἐπιθυμεῖ ὡς ἀντάλλαγμα τοῦ προσφερθέντος ὕδατος βεβαιώσας ὅτι προθύμως ἤθελε παρῶσχει πᾶν τὸ ποθούμενον. Ἡ μικρὰ—πιθανὸν ἐκ προτέρων διδαχθεῖσα—ἐζήτησεν ἀπὸ τὸν Σουλτάνον νὰ χορηγήσῃ τὴν ἄδειαν ν' ἀνακτισθῶσιν οἱ ναοὶ τῶν ἔξω τῶν τειχῶν τῆς βασιλευούσης θρακικῶν χωρίων οἱ κατὰ τὸ ἔτος 1821 ὑπὸ τῶν Γενιτσαρῶν καταστραφέντες.

Καλέσας ὁ Σουλτάνος παρ' αὐτῷ τοὺς ὑπασπιστὰς αὐτοῦ, διέταξε νὰ περιέλθωσι παρευθὺς τὰ χωρία καὶ ν' ἀναγγείλωσιν εἰς τοὺς κατοίκους, ὅτι κατὰ Σουλτανικὴν διαταγὴν δύνανται νὰ ἐπιληφθῶσι τῆς ἐκ βάρων οἰκοδομῆς τῶν ναῶν.

Μέχρι τοῦ 1834 αἱ τῶν ναῶν οἰκοδομαὶ συνεπληρώθησαν ἄνευ ἰραδέων καὶ φιρμανίων.¹

1.—Μ. ΓΕΔΕΩΝ. Ἀποσημειώματα Χρονογράφου σ. 269-70. ἔτ. 1780, 1800, 1869, 1913. Ἐν Ἀθήναις 1932.

Καίτοι λοιπὸν τῷ 1833 ὁ Σουλτάνος εἶχε διατάξει ν' ἀνακοδομηθῶσιν ἄνευ φιρμανίου ὅλοι οἱ ναοὶ τῶν πλησίον τῆς Κωνσταντινουπόλεως χωρίων, οὗς οἱ ὄχλοι κατὰ μάρτιον τοῦ 1821 εἶχον καταστρέψει, οἱ ἐκ Μικρᾶς Ἀσίας εὐσεβεῖς ὁμογενεῖς ὑποβληθέντες εἰς πολλὰς θυσίας καὶ κόπους κατάρθωσαν νὰ ἐκδοθῇ φιρμάνιον τοῦ Σουλτάνου Μουράτ δι' οὗ παρείχεται διαταγὴ νὰ κτισθῇ μεγαλύτερος ὁ τῆς Ζωοδόχου Πηγῆς ναὸς ἔχων μῆκος 32 ἀρχιτεκτονικῶν πήχεων καὶ πλάτος 29 διότι, ἀνασκαφέντα τοῦ νέου ναοῦ τὰ θεμέλια, ἀπεκαλύφθησαν τὰ τοῦ παλαιοῦ ναοῦ, τοῦ Βυζαντινοῦ, φανέντος ἤδη πολὺ μεγαλύτερου ἢ ὁ σχεδιογραφηθεὶς καὶ τῷ Σουλτάνῳ ὑποβληθείς.

Ἐγένετο τοῦτο γνωστὸν εἰς Μαχμούτ τὸν II καὶ ὑπεβλήθη συγχρόνως εἰς αὐτὸν ὁ πόθος τοῦ λαοῦ ν' ἀνεγερθῇ τῆς «Παρθένου Μαρίας» ὁ ναὸς ἔχων τὸ πλάτος καὶ μῆκος τοῦ βυζαντινοῦ.

Καὶ διατάξας ἐπέτρεψεν εὐθὺς ὁ Μαχμούτ νὰ κτισθῇ ὁ μέγας (ὁ ἰσόγειος δηλαδὴ) ναὸς οἷος φαίνεται σήμερον, ὡς δὲ ἱστορεῖ ὁ πολὺς Γεδεῶν, ἴσως ἐξ εὐλαβείας πρὸς τὴν Θεοτόκον, ἀπολαύουσαν σεβασμοῦ, διότι ἦτο μήτηρ μεγάλου προφήτου.¹

Ὁ Γεδεῶν ἐνθυμεῖται μάλιστα καὶ τὸ ράπισμα τὸ δοθὲν ὑπὸ μωαμεθανοῦ τινος εἰς χριστιανὸν βέβηλον ὑβρίσαντα τὴν Θεομήτορα.

ΑΝΕΓΕΡΣΙΣ ΤΟΥ ΣΗΜΕΡΙΝΟΥ ΝΑΟΥ

Τῷ 1833 λοιπὸν, ἐπὶ πατριαρχείας τοῦ γεραροῦ τῆς «Κωνσταντινιάδος» συγγραφέως καὶ κατόπιν ἐκδοθέντος φιρμανίου τοῦ Σουλτάνου ἤρχισεν ἀνοικοδομούμενος ἐπὶ τῶν ἐρείπιων τοῦ ἀρχαίου ναοῦ καὶ ὑπερθεν σχεδὸν τοῦ Ἁγιάσματος ὁ νῦν σωζόμενος ἱερὸς τῆς Ζωοδόχου Πηγῆς ναὸς.²

Κατὰ τὰς ἐσκαφὰς τῆς θεμελιώσεως ἀνευρέθησαν ὁ ἐξ ὀπτιῆς πλίνθου πρόναος καὶ ἡ ἐκ μαρμάρων μεσαία πύλη ἣν θελήσαντες νὰ μεταφέρουν εἰς τὸ καθ' ὃν χρόνον ἐκτίζετο τέμενος τοῦ Σουλτάν Βαγιαζήτδ ἔθραυσαν καὶ οὕτω κατέλιπον ἐπὶ τόπου.

Ὁ θεμέλιος λίθος ἐτέθη τὴν 14 Σεπτεμβρίου 1833 φροντίδι τοῦ προμηθηθέντος πατριαρχου.

Τὸ ἔργον ἤρχισε μετὰ μεγάλου ζήλου, συνήχθησαν 326 χιλιάδες γροσίων, πλούσιοι καὶ πτωχοὶ προσέφερον μὲ ζῆλον τὸν ὀβολὸν των.

Περατωθέντος τοῦ ἔργου τῷ 1835, τὰ ἐγκαίνια τοῦ μεγάλου Ναοῦ ὡς καὶ τοῦ μικροῦ ἐτελέσθησαν τῇ 2 Φεβρουαρίου τοῦ ἰδίου ἔτους ὑπὸ τοῦ Πα-

1.—Μ. ΓΕΔΕΩΝ. Ἀποσημειώματα Χρονογράφου ἔτ. 1780, 1800, 1869, 1913. Ἐν Ἀθήναις 1932. σ. 2702-71.

2.—βλ. SCHLUMBERGER. Un Empereur Byzantin au Xe siècle σ. 151.

τριαρχου Κωνσταντίνου τοῦ Β' (τοῦ ἀπὸ πρόην Τορνόβου) — τοῦ πολλὰ μοχθήσαντος ὑπὲρ τῆς ἀνεγέρσεως τοῦ ναοῦ σοφοῦ Πατριαρχου Κωνσταντίου τοῦ Ι παραιτηθέντος συνελεῖα ραδιοργιῶν κατ' Αὐγουστον τοῦ 1834 ἔτους — κατὰ τὴν ἐορτὴν τῆς Ὑπαπαντῆς (2 Φεβρουαρίου 1835) μετὰ 12 μητροπολιτῶν καὶ μεγάλης συρροῆς χριστιανῶν.

Τὴν ἐκ βάρων ἀνέγερσιν πρῶτος ὁ αἰοίδιμος ἐν Πατριαρχαῖς Κωνσταντίας ὁ Α', ὁ ἀπὸ Σιναίου, ὁ κοσμῶν τότε τὸν οἰκουμενικὸν θρόνον, ἐσκέφθη, τῆς διακαοῦς τούτου προθέσεως δεκτῆς γενομένης ὑπὸ τε τῆς Ἱερᾶς Συνόδου καὶ τῶν τὰ πρῶτα φερόντων τῆς ὁμογενείας.

Κωνσταντίας ὁ Α' συγχάκις ἀπήρχετο εἰς τὸν τόπον ἐκεῖνον, ἐπιθεωρῶν τὸ συντελούμενον ἔργον καὶ βαρυαλῶν ἐπὶ τῇ θέᾳ τῶν ἀνακαλυπτομένων ἐρειπίων κατὰ τὰς ἀνασκαφὰς τοῦ ἀρχαίου ναοῦ, ὁ ἴδιος δὲ ὡς ἐξῆς ἀφηγεῖται τὰ τῆς ἀνεγέρσεως «... καὶ καθαριζομένου τοῦ πέριξ ταύτης τόπου, ἀνεφάνησαν ὅτε πρόναος ἐκ πλίνθων τοῦ πάλαι ἐπάνω κειμένου μεγίστου ναοῦ τῆς Πηγῆς, ἡ κατὰ τὸ μέσον τῆς εἰς τὸν Ναὸν εἰσόδου ἐκ μαρμάρου λευκοτάτου καλλίστη Πύλη, τὴν ὁποίαν ἀπὸ τῆς τελείας κατεδαφίσεως τοῦ Ναοῦ καθ' ὃν χρόνον ἐκτίζετο τὸ τοῦ Παγιαζήτ τέμενος, καὶ μετακομίσεως τῆς τῶν Πηγῶν ὕλης, μὴ δυνηθέντες νὰ ἐκβάλωσιν ὀλομελῆ παρελίπον τεθραυσμένην, καὶ ἐκ τῶν λοιπῶν οὐδὲν ἄλλο, εἰμὴ μόνον τὰ θεμέλια, ἐπὶ τῶν ὁποίων ζήλω ὑπερβάλλοντι, φιλοτιμία πολλῇ καὶ δαπάνῃ ἀδραῶ τοῦ Γένους, πηδαλιουχοῦντος τὰ τῆς Ἐκκλησίας τοῦ ἀπὸ Σιναίου Κυροῦ Κωνσταντίου τοῦ Α' ἀνηγέρθη ὁ νῦν ὀρώμενος μεγαλοπρεπέστατος Ναός· ἐπεσκευάσθη δὲ καὶ ὁ κάτω μικρὸς εὐκτήριος, καὶ αὐτὴ ἡ πηγὴ τῶν Ναμάτων, καὶ ἐκαλλωπίσθη εὐπρεπέστατα, εἰς τὴν ὁποίαν οἱ ἀρυσόμενοι τοῦ θεοῦ ὕδατος διὰ λιθίνων δῦω ἤδη γενομένων βαθμίδων κατέρχονται.»¹

Ἐκτὸς τοῦ ἀρχαίου εὐκτηρίου οἰκίσκου τῆς Πηγῆς, ὅστις ἦτο εἰς τὸ μέσον τῆς Μονῆς, εἰς ὃν καθὼς τὸ πάλαι οὕτω καὶ τῶρα κατέρχονται οἱ πιστοὶ διὰ λιθίνων βαθμίδων, ὅλα τὰ ἄλλα κτίρια ἐξέλιπον τὴν σήμερον, τὸ δὲ ὑλικὸν αὐτῶν ἐχρησιμοποιήθη πρὸς οἰκοδομὴν ἄλλων κτιρίων ἀλλαχόσε.

Μετὰ τὴν τῶν ἐγκαινίων τελετὴν, αὐτὸς ὁ Σουλτάνος Μαχμούτ ἠγαθύνθη νὰ ἐπισκεφθῇ τὸν ναόν. Αἰωνίως δὲ καθῆκον ἔχομεν, λέγει ὁ Γεδεῶν, ν' ἀναγράφωμεν ἐνθυμούμενοι τὴν ἀείμνηστον ἐπίσκεψιν τοῦ Μαχμούτ εἰς τὸν μέγαν ναόν τῆς Ζωοδόχου Πηγῆς, μετὰ τὰ ἐγκαίνια αὐτοῦ (14 Φεβρουαρίου 1835), ὡς εἶπαν εἰς ἡμᾶς· τότε ἔλιπον, τὴν σειρὰν τῶν τοιχογραφιῶν αἱ παριστῶσαι τοὺς προφήτας Μωϋσέα καὶ Ζαχαρίαν εἰκόνες.

Ὁ Σουλτάνος περιειργάσθη τὴν οἰκοδομὴν ὅλην, ἠρώτα δὲ περὶ πάντων τῶν πρωθιερέα τοῦ ναοῦ μικρασιατῆν ἐκ Σύλλης τῆς (ἐκκλησιαστικῆς) ἐπαρ-

1.—Κωνσταντινιάς. ἔκδ. Π. σ. 158.

χίας Ἰκονίου, ἀμέσως ἀναγνωρίζοντα τὸν Μαχμούτην, εἰσελθόντα μόνον εἰς τὸν ναόν (διότι πολὺ μακρὰν ἠκολούθουν οἱ ὑποστράτηγοι καὶ ἀντιστράτηγοι ὑπασπιστοί). Ἐκπληκτος ὁ Μαχμούτης διὰ τὴν ἔλλειψιν τῶν εἰκόνων τῶν δύο προφητῶν, ἠρώτησε «Μήπως δὲν τοὺς συναριθμῆι εἰς τὴν χορείαν τῶν ἁγίων ἢ θρησκεία σας; Αὐτοὶ εἶναι μεγάλοι προφῆται».

Ὁ ἐφημέριος ἐβεβαίωσεν ὅτι θ' ἀναστηλωθῶσι καὶ τούτων αἱ εἰκόνες μετ' ὀλίγον, ὁ δὲ Μαχμούτης, ἐγγχειρήσας εἰς τὸν Σωφρόνιον ποσὸν ἰσοδύναμον πρὸς τριάκοντα λίρας χρυσᾶς σιμερινᾶς προσέθηκε :

«Ὁ Σουλτάνος ὁ Μαχμούτ θὰ ἠξέυρετε, ὅτι δι' ἰδίων ἐξόδων ἐξωγράφησε τὰς εἰκόνας δύο προφητῶν τοῦ ναοῦ τῆς Μαριάμ.»¹

59. ΕΠΙ ΣΚΑΡΛΑΤΟΥ ΒΥΖΑΝΤΙΟΥ [1845]

Ὁ Σκαρλάτος Βυζάντιος, ὅστις τὸν πρὸ τοῦ 1821 ναῖσκον ἐγίνωσκεν ἐξ αὐτοψίας, ὡς ἐξῆς διατυπώνει τὰς ἐντυπώσεις του :

«Τὸν ναῖσκον τοῦτον κατηδάφισαν τίλος περὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ 1821 τὰ τῶν Γενητσάρων Γιαμάκια, καὶ ὅταν μετὰ τέσσαρα ἔτη ἐπιστρέψας ἀπὸ τῆς ἐξορίας, ἀπῆλθον εἰς προσκύνησιν τοῦ τόπου, δὲν εὔρον, εἰμὴ σωρὸν ἐρειπίων, καὶ ἐν τῷ μέσῳ αὐτῶν ἰστάμενον ἐν ὑπαίθρῳ τὸν ἱερέα καὶ ἀναγνώσκοντα τὴν παράκλησιν ὑπὲρ τῶν περιϊσταμένων πιστῶν. Δάκρυα ἔρρευσαν ἐκ τῶν ὀφθαλμῶν μου καὶ συσταεῖς εἰς γωνίαν τινά, ἀνεπόλουν κατ' ἑμαυτὸν ὀδυνηρὰς ἀναμνήσεις, τὰς ὁποίας συνεμερίζετο καὶ ὁ μετ' ἐμοῦ φίλος (Ἀλέξανδρος ὁ Σαμουρκάση). Ἀλλὰ τὸ ζωήρρυτον τῆς Πηγῆς νάμα ἐξηκολούθει ρέον ἀφορητῆ, καὶ ἡ ἐπισκιάζουσα ἀοράτως τὸ ἱερόν τοῦτο καταγώγιον χάρις οὐδέποτε τὸ εἶχεν ἐγκαταλείψει. Παρῆλθον ἐκ τοτε εἴκοσι τέσσαρα ἔτη καὶ ἐπανελθὼν πάλιν (τῷ 1849) λευκοπῶγων ἤδη, εἰς τὸ αὐτὸ τοῦτο μέρος εὔρον τὸ αὐτὸ σκιερὸν καὶ βαθύκομον δάσος καὶ τὴν πηγὴν προοιούσαν ἀθόρυβον καὶ πραεῖαν· ἀλλ' ἀντὶ τῶν ἐρειπτῶν, εἶδον ναὸν μεγαλοπρεπῆ, μαρμάρων καὶ κιονῶν καὶ κοσμημάτων λαμπρότητα, εὐκοσμίαν ἐν πᾶσι καὶ περὶ πάντα, καὶ πληροφορηθεὶς ὅτι οἱ πλεῖστοι τῶν λίθων τούτων ἦσαν ἐκ τῶν ἐστηλωμένων πρὸ ὀλίγων ἐτῶν εἰς τὰ παρακείμενα τουρκικὰ μνήματα, παραχωρηθέντα κατ' ἄδειαν τῶν Κρατούντων, δὲν ἠδυνήθην νὰ κρατήσω τὰ δάκρυά μου. Ἀλλὰ τὰ δάκρυα ταῦτα ἦσαν δάκρυα χαρᾶς, κατανύξεως, . . . Καὶ λαβὼν

1.—Μ ΓΕΔΕΩΝ. Ἀποσημειώματα Χρονογράφου σ. 271.

« τὸ χαρτοφυλάκιόν μου ἐσημείωσα εἰς τὸ τέλος τοῦ ἄρθρου τούτου : «Αὕτη
« ἡ ἀλλοίωσις τῆς δεξιᾶς τοῦ Ὑψίστου.»¹

60. ΟΝΟΜΑΣΙΑ

Τὸ ἅγιοσμα τοῦτο καλεῖται παρ' ἡμῶν ὡς καὶ παρὰ τοῖς Τούρκοις Μπα-
λουκλή ἐξ αἰτίας τῶν ἰχθυδίων ἅτινα ζῶσι καὶ φαίνονται ἐν αὐτῷ. Σκαρλά-
τος ὁ Βυζάντιος λέγει :

« Καὶ ὅτι μὲν εἶν' ἐξ αἰτίας τῶν ἰχθυδίων (μπαλουκ) τὰ ὁποῖα ζῶσι καὶ
« φαίνονται ἐν αὐτῷ, παντὶ δήλον· ἀλλ' ἐὰν εἶναι μόνον ἑπτὰ, καὶ ταῦτα
« μὴδέποτε ἀλλοιούμενα ἀπ' αὐτῶν ἀκόμη τῶν πρὸ τῆς ἀλώσεως χρόνων, κα-
« θῶς καὶ πῶς πόθεν ἐπήδησαν εἰς τὸ ὕδωρ, ἤδη ἡμιόπτα κ. τ. λ. τῶν τοι-
« οῦτων οὐ πρὸς ἡμῶν ἡ ἐξέτασις, οἵτινες γνωρίζομεν μόνον, ὅτι πολλὰ
« τῶν πηγαίων ὑδάτων τρέφουσιν ἐν αὐτοῖς ἰχθύας καὶ ὁ Κτησίας (παρὰ
« Φωτ. Βιβλιοθ. Μ.Σ.Τ.' λβ) ἀναφέρει ρητῶς «κρηνίδας ἰχθυοφόρους» Πῶς
« δὲ περὶ τῶν ἐν τῇ Πηγῇ ταύτῃ ἰχθυδίων οὐδεὶς τῶν πάσαις ἱστορικῶν ἀνε-
« φερε ποτέ τι ἱκανῶν ἄλλως νὰ ἐφελκύσῃσιν τὴν προσοχὴν ἐκάστου φαίνε-
« ται ἄπορον»² παρακατιῶν δὲ λέγει :³

« Ἡ λέξις ἦτον καὶ ἐπὶ Τζέτζου (1160) συνήθης ἐν Κωνσταντινουπόλει.
« Διότι ἐρμηνεύων ὁ συγγραφεὺς οὗτος τὸ ὄνομα τῆς Μαιώτιδος λίμνης, κα-
« λουμένης ὑπὸ τῶν Σκυθῶν Καρμπαλουκ, λέγει, [Τὸ Καρμπαλουκ δὲ Ἑλλη-
« νισθὲν, πόλιν ἰχθύων λέγει.] Τὸ Κάριμ γὰρ πόλις Σκυθικῶς, τὸ δὲ Πα-
« λουκ ἰχθύες. (Τζέτζ. χιλ. Η' σκδ' 774—775).» Περὶ τῶν ἐν τῇ δεξαμενῇ τοῦ
« Ἀγιάσματος ἰχθυδίων πολλὰ τὰ ἀσύστατα ἐγγράψαν οἱ ξένοι.⁴

1.—ΣΚ. ΒΥΖΑΝΤΙΟΣ. Ἡ Κωνσταντινούπολις, τ. I. σ. 337-8.

2.— ἐν θ' ἀνωτ. σ. 338.

3.— σ. 532 ἐγ σημειώσει.

4.—ERNST ANTON QUITZMANN. Deutsche Briefe über den Orient σ. 378.
Constantinople and the Scenery of the Seven Churches of Asia Minor. Rev.
Robert Walsh. Lt. D. Chaplain to the British Embassy at the Ottoman Porte.
vol. II. §. Greek Church at Baloukli, near Constantinople, p. 28 — 30. §.
Spring of the Miraculous Fishes at Baloukli p. 51—53.

—GOTTHILF HEINRICH VON SCHUBERT. Reise in das Morgenland in den
Jahren 1836 and 1837 III. tomes Erlangen 1840 τ. I. σ. 208-209.

—A. PASSOW, Carmina popularia Graeciae recantioris σ. 147.

61. ΕΠΙΓΡΑΦΑΙ ΕΝ Τῷ ΝΑῶ

Ἐπὶ τῆς μεγάλης Πύλης τοῦ μεγάλου ναοῦ ἀναγινώσκειται κεχαραγμέ-
νον τὸ ἐξῆς ἐπίγραμμα, διαιωνίζον τὴν οἰκοδόμησιν :

Ὁ ναὸς οὗτος, Πηγῇ ὀνομασμένος,
Πάλαι μὲν ἦν γε φαιδρὸς ἀλλὰ καὶ μέγας.
Νῦν δὲ κελεύσει τοῦ ἀνωτάτου Κράτους,
καὶ πατριάρχου, τοῦ σοφοῦ Κωνσταντίου,
ἀνασκεπασθεὶς καὶ παλαιῶν τῶν βαθρων,
εἰς γῆν θορόντων ἤχθη εἰς εἶδος τάδε,
τῶν τε προέδρων, καὶ ἐποπτῶν ἐνθέων,
καὶ τοῦ γένους ἅπαντος ἐν συνεργίᾳ.
ὧν δὴ ἐκάστου τοῦνομ' ἐν βίβλῳ πόλου,
γέγραπται οὕτω, τῆς καλῆς προθυμίας.
Σὺ δ' ὦ ἄνασσα ὑδροθαυματοργέ μοι,
σώζεις ἅπαντας ποικίλων ἐκ κινδύνων.
σώζεις δὲ καὶ σὸν τὸν περικλυτὸν δόμον,
καὶ τὸν δι' ἱαμβίσαντα ταῦτα Λογάδην.

ἄωλδ' κατὰ μῆνα Ἰούνιον.

Ἐκ τῆς δεξιᾶς πύλης τοῦ ναοῦ γέγραπται :

« Ὁ Πάνσεπτος οὗτος ναὸς ἵδρυται ἐπὶ τῶν ἀνορυχθέντων ἐρειπίων τοῦ
« παλαιοῦ περικλεοῦς ναοῦ κατὰ μῆνα Ἰούλιον τοῦ 1833, ἐγκαινισθεὶς τῇ 2
« Φεβρουαρίου τοῦ 1835. Προτροπῇ τῶν ἐντιμοτάτων τοῦ Νοσοκομείου ἐφό-
« ρων, τῶν τε Χ' Ἀνέστη, Ἰωάννου Φάχρη, Χ' Μανολάκη Καμάρα, Κων-
« σταντίνου Ἰωάννου Ἰπλικτζῆ καὶ Δημητρίου Ζαφειροπούλου. Ἐπιστασίᾳ
« δὲ Χ' Μανολάκη Καμάρα, Κωνσταντίνου Ἰωάννου Ἰπλικτζῆ καὶ Γεωρ-
« γίου Φωτιάδου, τῶν τε ἀρχιτεκτόνων Νικολάου Γιαγδζόγλου καὶ Μαρκῆ
« Κάλφα. Ἀλλὰ πηγὴ χαρίτων ἀκένωτε Δέσποινα. Περιφροῦροι καὶ σκέπε
« περίσῳζε τοὺς συνδρομητὰς τοῦ ἱεροῦ σου τούτου τεμένους δροσίζουσα αὐ-
« τοὺς ἐκ τῶν τῆς ἀκενώτου σου πηγῆς ναμάτων»

Ἄνωθι τῆς δεξιᾶς κλίμακος εὔρηται ἡ ἐπιγραφή :

Διψῆς ; κατελθῶν ξεῖν, ἄδιψος ἔχθ' ἄνω
θείου δροσισμοῦ, ἔμπλεως θεορρύτου.

—βλ. Byzantinischen Zeitschrift, τ. XVIII. σ. 183-5. Darstellung Mariä als
Zoodochos Pigi ὑπὸ JOHANN GEORG, HERZOG ZU SACHSEN.

—J. MARQUART. Καρπαλουκ, ἡ σκυθικὴ ὀνομασία τῆς Μαιώτιδος ἐν τῇ Revue orien-
tale pour les études ouralo-altaïques 11 (Budapest 1910) σ. 1-26.

—βλ. ἐν Byzantinischen Zeitschrift XXI (1912) σ. 642.

*Ἄλλ' αὐ ἀπελθεῖν ἀγλαῆς Πηγῆς θέλων.

Εὕξαι ὑπὲρ νῦν καὶ παλαιῶν κτιτόρων.

1834 μηνὶ Μαΐῳ.

Καὶ ἄνωθι τῆς ἀριστερᾶς :

*Ἄντλει ὕδωρ ἔπεστι καὶ γὰρ ἡ χάρις
ἢ θαυματουργὸς τῆς Πανάγου Παρθένου
μάρτυς, πάθη, αἴσθημα, ἄπλετος χρόνος
Κωνσταντῖος δήλωσε τῆς Κωνσταντίνου.

αὐτῶν μηνὶ Ἀπριλίῳ.

62. ΤΑ ΘΑΥΜΑΤΑ

Εἰς τὸ ὕδωρ τὸ καθαρὸν τῆς Πηγῆς ἐπεφοίτησεν ἡ θεία χάρις καὶ κατέστησεν αὐτὸ ἱαματικόν, χορηγὸν θείας τινὸς θεραπείας.

*Ἀπὸ τῶν χρόνων τοῦ Ἰουστινιανοῦ χρονολογοῦνται τὰ πρῶτα θαύματα. Ἐπὶ μακρὸν ἡ φήμη τῶν θαυμάτων ἐξηκολούθει νὰ διαδίδεται καθ' ὅλην τὴν Αὐτοκρατορίαν.

*Ὁ Ἄνωνύμως φερόμενος Βυζαντινὸς λόγιος τοῦ XII αἰῶνος συνέγραψε «Διήγησιν περὶ τῆς συστάσεως τοῦ ἐν τῇ Πηγῇ τῆς Θεοτόκου ναοῦ καὶ περὶ τῶν ἐν αὐτῷ γενομένων θαυμάτων,» ὁ δὲ τοῦτον πιστῶς παραφράσας Νικηφόρος ὁ Κάλλιτος, ὡς καὶ ἐν τοῖς προηγουμένοις ἐλέγχθη, συνέγραψε λόγον διαλαμβάνοντα τὰ «Περὶ συστάσεως τοῦ σεβασμίου οἴκου τῆς Ὑπεραγίας Δεσποίνης ἡμῶν Θεοτόκου τῆς ἀειζώου Πηγῆς, ἔτι δὲ καὶ περὶ τῶν ἐν αὐτῷ τελεσθέντων ὑπερφυῶς θαυμάτων.»

*Ὁ τε Βυζαντινὸς λόγιος τοῦ XII αἰῶνος ὡς καὶ Νικηφόρος ὁ Κάλλιτος ἀποβαίνουν οἱ κύριοι ἡμῶν ὁδηγοί, καταστρώνοντες κατ' ὅλην τὴν τῶν συντελεσθέντων θαυμάτων τῆς Ζωοδόχου Πηγῆς καὶ ἀπαριθμοῦντες ταῦτα μετὰ περισσῆς ἀκριβολογίας.

*Ἐκ τῶν θαυμάτων τούτων δύο ἦσαν ἐξωγραφημένα ἐν τῷ ναῷ.

*Ἐν τῇ παρουσίᾳ ὅμως μελέτῃ ἐπικαλούμεθα ἐκ τῶν θαυμάτων ἐκείνων μόνον ὅσα σχετίζονται στενῶς μὲ τὴν ἱστορίαν τοῦ περιωνύμου ναοῦ. Μέχρι τῶν μέσων τοῦ VII αἰῶνος, ἡ φήμη τῶν θαυμάτων τῆς θαυματουργοῦ Πηγῆς ἦτο ὀλίγον διαδεδομένη καὶ ἐν αὐτῇ ἔτι τῇ βασιλευσίᾳ.

Πλὴν, κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Καλλίστου, ὡς ἐξάγομεν ἐξ αὐτῆς τῆς ἀφηγήσεώς του, ἡ φήμη τῶν συντελουμένων ἐν τῷ ἱερῷ ναῷ τῆς Πηγῆς θαυμάτων εἶχεν ἤδη διαδοθῆ καὶ ἀνὰ τὰς ἐπαρχίας τοῦ «Βυζαντινοῦ κράτους», ἡ μνήμη δὲ αὐτῶν, ὡς εἶθιστο, ἐξωγραφίζετο εἰς εἰκόνας πρὸς διαιώσιν.

*Ἡ πρὸς τὸ ἱερὸν τῆς Θεομήτορος προσκύνημα μεγάλη τῶν πιστῶν εὐλάβεια, ἤρξατο γενικευομένη ἀπὸ τῆς αὐτοκρατείας Εἰρήνης καὶ ἐντεῦθεν.

*Ἐπὶ Ἀνδρονίκου δὲ τοῦ Παλαιολόγου, ἡ φήμη τῶν θαυμάτων τοῦ θαυματουργοῦ Ἀγιάσματος, ἤρξατο ἀστραπιαίως διαδιδόμενη πανταχοῦ τοῦ χριστιανικοῦ κόσμου.

Οὕτω, πληθὺς πιστῶν συνέρρεε κατὰ τὴν μνήμην τοῦ ἱεροῦ Ἀγιάσματος, ὥστε ὁ ναὸς παρωμοίαζε πρὸς κυψέλην μελισσῶν.

Νικηφόρος ὁ Κάλλιτος ἀπαριθμεῖ 63 θαύματα, ἐξ ὧν τὰ μὲν 48 ἐγένοντο πρὸ τῆς ἐποχῆς του, τὰ δὲ 15 ἐπὶ τῶν χρόνων του.

*Ἐν τοῖς ἐπομένοις παραθέτω τινὰ ἐξ αὐτῶν.

I—Ἰουστινιανὸς ὁ μέγας θεραπευθεὶς ἐκ τῆς λιθιάσεως, ἐξ ἧς ἔπασχε, καὶ εὐγνωμονῶν διὰ τὴν θαυματουργὸν τῆς θείας πηγῆς χάριν, ἔκτισεν ἐκεῖ τὸν μέγαν ναόν.¹

II—Γλυκερία ἡ θεοσεβῆς καὶ ἐνάρετος γυνή, συγγενὴς τῆς συζύγου τοῦ Ἰουστινιανοῦ (527—565) Θεοδώρας, διὰ τοῦ ὕδατος καὶ τοῦ πηλοῦ τοῦ Ἀγιάσματος ἐθεραπεύθη ἐκ τοῦ κρυφίου πάθους ἐξ οὗ κατετρόχετο.²

III—Ἡ ἀδελφὴ τοῦ αὐτοκράτορος Μαυρικίου (582—602) Εὐδοκία, πάσχουσα ἐκ καρκίνου κατὰ τὸ στήθος καὶ χρηματισθεῖσα κατ' ὄναρ ὑπὸ τῆς Θεοτόκου νὰ προσέλθῃ εἰς τὸν θεῖον αὐτῆς ναὸν ἵνα θεραπευθῆ, ἐθεραπεύθη πιούσα πολλάκις ἐκ τοῦ αγιάσματος καὶ χρίσασα τὸ πάσχον μέρος διὰ πηλοῦ καὶ ἐλαίου τῆς κανδήλας τῆς Θεοτόκου.³ (Ἐκ τῆς Βυζαντινῆς ἱστορίας γινώσκουμεν ὅτι ὁ Μαυρίκιος δὲν εἶχεν ἀδελφὴν ὀνομαζομένην Εὐδοξίαν. Γίνεται σύγχυσις, ὡς φαίνεται, παρὰ τῷ Ἄνωνύμῳ λογίῳ καὶ τῷ Νικηφόρῳ Καλλίστῳ).⁴

IV—Ἡ Αὐτοκράτειρα Εἰρήνη (792—802) πάσχουσα ἐξ αἰμορροΐας καὶ μαθοῦσα παρὰ τινος ὅτι ἔμελλε νὰ τύχῃ τῆς τόσον ποθουμένης ἰάσεως παρὰ τῆς θαυματουργοῦ δυνάμεως τοῦ ἱεροῦ αγιάσματος, ἐθεραπεύθη πράγματι δι' αὐτοῦ, δημοσίᾳ δὲ ἐκήρυττε τὴν χάριν τῆς Θεομήτορος ἀποκαλοῦσα αὐτὴν εὐεργέτιδα, καὶ θέλουσα νὰ διατηρήσῃ τὴν ἀνάμνησιν τοῦ θαύματος εἰς

1 —ΚΩΔΙΞ ΒΑΤΙΚ. ἀρ. 822 (φυλλ. 180β-208), φυλ. 183, 183β.

—ACT. SANCT. NOV. σ. 878, 2α στ. σ. 879, 1η στ. §. 3 καὶ 4.

—ΝΙΚΗΦ. ΚΑΛΛ. ΞΑΝΘΟΙΠ. Περὶ συστάσεως κτλ. Θαῦμα β'. σ. 14-5.

2.—ΚΩΔΙΞ ΒΑΤΙΚ. ἀρ. 822 (φυλλ. 180β-208) φυλ. 183β, 184, 184β.

—ACT. SANCT. NOV. σ. 879, 1η στ. καὶ 2α στ. §. 5, 6.

—ΝΙΚ. ΚΑΛΛ. ΞΑΝΘ. Περὶ συστάσεως κτλ. Θαῦμα γ'. σ. 17.

3.—ΚΩΔΙΞ ΒΑΤΙΚ. ἀρ. 822 (φυλλ. 180β-208), φυλ. 184β, 185, 185β, 186

—ACT. SANCT. NOV. σ. 879, 2α στ. καὶ σ. 880, 1η στ. §. 7.

—ΝΙΚ. ΚΑΛΛ. ΞΑΝΘ. Περὶ συστάσεως κτλ. Θαῦμα ε' σ. 19-20.

4.—βλ. Anaple et Sothène. Revue de l'institut archéologique de Constantinople III. 1898, σ. 82.

αἰῶνας τοὺς ἅπαντας, ἐδωρήσατο πολύτιμα χρυσοῦφανα πέπλα, πρὸς χρῆσιν τοῦ ναοῦ καὶ τοῦ ἱεροῦ βήματος, διὰ χρυσοῦ καὶ μαργαριτῶν ἐστολισμένα, καὶ ἱερὰ σκευὴ τῆς θείας λειτουργίας, ἅγια ποτήρια καὶ διακάρια καὶ ἀρτοφόρια, διὰ πολυτίμων λίθων καὶ μαργαριτῶν κεκοσμημένα, εἰς ἃ προσέθεσε καὶ τὸ στέμμα τοῦ υἱοῦ αὐτῆς. Κατὰ διαταγὴν αὐτῆς ἐξωγραφῆθησαν συγχρόνως αἱ εἰκόνες τῆς Θεοτόκου καὶ τοῦ Σωτῆρος, ἃς κατέστρεψαν οἱ βασιλεῖς τῆς εἰκονομαχίας, ἢ εἰκὼν αὐτῆς καὶ ἢ τοῦ ἀνιχνύοντος υἱοῦ τῆς Κωνσταντίνου, διὰ ποικιλοχρόων καὶ χρυσοῦν ψηφίδων, παριστῶσαι αὐτοὺς θεραπευθέντας καὶ κρατοῦντας τὰ εἰς τὴν θαυματουργὸν Θεομήτορα προσερχθέντα ὅσα δῶρα.¹

V.—Θέκλα, ἡ ἐκπάγλου ὠραιότητος θυγάτηρ τοῦ Αὐτοκράτορος Θεοφίλου (829—842) ὑπὸ διαλειπόντων πυρετῶν πάσχουσα, «πυρετῶν ἐσμός ἀτακτῶν» ὡς ἀναφέρει ὁ Κάλλιτος, ἐθεραπεύθη διὰ τοῦ Ἀγιάσματος. Εὐγνωμονοῦσα τῇ Θεοτόκῳ ἢ μητρὶ τῆς θεραπευθείσης, ἢ εὐσεβῆς αὐτοκράτειρα Θεοδώρα ἐδωρήσατο τῷ ναῷ τῆς Πηγῆς τῆς Θεοτόκου ἱερὰ σκευὴ «Χρυσαῖς σφραγίσαι ταῦτα ἐξασφαλίσασα.»²

VI.—Χριστιανὸς τις ἐκ Θετταλίας, πάσχων, ἐζήτησε νὰ ἐπισκεφθῇ τὴν Κωνσταντινούπολιν ὅπως προσερχόμενος εἰς τὸν ναὸν τῆς Θεοτόκου τῆς Πηγῆς λάβῃ ἴασιν τῆς σωματικῆς ἀσθενείας ἐξ ἧς κατετρώγετο. Οὗτος ἀφικόμενος εἰς τὸν Ἀθύραν καὶ αἰσθανόμενος ἐγγίζον τὸ τέλος τῆς ζωῆς του, ἐζήτησεν ὡς ὑστάτην θέλησιν, νὰ ταφῇ ἐν τῷ περιύστῳ ναῷ, ἀφοῦ πρότερον χυθῶσιν ἐπὶ τοῦ νεκροῦ αὐτοῦ τρεῖς κάδοι ἐκ τοῦ θαυματουργοῦ ἀγιάσματος. Διὰ τοῦ χυθέντος ἐπ' αὐτοῦ θείου ὕδατος ὁ νεκρὸς ἐπανήλθεν εἰς τὴν ζωὴν, ἀναστὰς δὲ ἐξῆσεν ἔτη πολλὰ παραμείνας ὡς μοναχὸς ἐν τῷ ναῷ. Μετὰ θάνατον ἐτάφη ἐν τῷ νάρθηκι τοῦ μεγάλου ναοῦ, ὅπου ὀρατὸς τοῖς πᾶσιν ἦτο ὁ τάφος αὐτοῦ, χαραχθέντος ἐπὶ τῆς πλακῆς τοῦ τοῦ ἐπιγράμματος, ὅπου καὶ πάλιν ἐνεχαράχθη, μετὰ τὰς πρὸς ἀνέγερσιν τοῦ νῦν ναοῦ γενομένας ἀνασκαφὰς τῷ 1833, ὅτε καὶ ἀνευρέθη τὸ μνημεῖον.

Διὰ τῶν ἐξῆς στίχων ἀναγινωσκομένων ἐν τῷ Νάρθηκι διαιωνίσθη τὸ θαῦμα:

- Ἐνταῦθα κεῖται Θετταλὸς πρὸς εἰσόδου.
- Ὅς μὴ φθάσας τέθνηκεν ἠγέρθη ὁμοῦ.

1.—ΚΩΔΙΞ ΒΑΤΙΚ. ἀρ. 822. (φυλ. 180β-208), φυλ. 186, 186β.
—ACT. SANCT. NOV. σ. 880, 1η καὶ 2α στ. §. 8.
—ΝΙΚ. ΚΑΛΥ. ΞΑΝΘ. Περὶ συστάσεως κτλ. Θαῦμα στ' σ. 20-22.
2.—ΚΩΔΙΞ ΒΑΤΙΚ. ἀρ. 822 (φυλ. 180β-208), φυλ. 186β, 187.
—ACT. SANCT. NOV. 880 1η καὶ 2α στ. §. 9.
—ΝΙΚ. ΚΑΛΑ. ΞΑΝΘ. Περὶ συστάσεως κτλ. Θαῦμα ζ' σ. 22-23.

- Ὡς χύθη οὐ τρεῖς ὁ ζῶν φέρει ὕδωρ,
- παρ' ᾧ μοναστῆς ἄχρι τέρατος μένει.¹

VII.—Ἐπὶ Βασιλείου τοῦ Μακεδόνα, ἐνῶ οἱ ζωγράφοι καθιστοῦν διὰ μουσείου τὴν εἰκόνα τῆς Πεντηκοστῆς, τὰ ἱκρίωματα κατέπεσαν συμπαρῶντα καὶ αὐτοὺς, οὗτοι ὁμοῦ ἐπικαλεσθέντες τὴν θείαν χάριν τῆς Θεοτόκου τῆς Πηγῆς οὐδὲν ἔπαθον.²

VIII.—Οἱ δύο υἱοὶ τοῦ Βασιλείου ἔπασχον, ὁ μὲν Λέων ὁ Σοφὸς ἐξ αἵματουρίας, ὁ δὲ Στέφανος ὁ πατριάρχης ἐξ ἀποστήματος κατὰ τὸ στήθος, Θεανὸ δὲ ἡ μακαρία σύζυγος τοῦ Λέοντος ἐκ πυρετῶν καὶ οἱ τρεῖς ἐθεραπεύθησαν διὰ τοῦ ἀγιάσματος. Τότε ἴσως ὁ πατριάρχης Στέφανος θέλων νὰ διατρανώσῃ τὴν βαθεῖαν εὐλάβειαν αὐτοῦ πρὸς τὴν Θεομήτορα μετέβαλε τὴν ἀρχιερατικὴν καὶ πολύτιμον αὐτοῦ στολὴν εἰς ἐνδυτὴν τῆς Ἀγίας Τραπεζῆς, διατάξας ἵνα καλύπτωσι ταύτην δι' ἐκείνης ἅπαξ τοῦ ἐνιαυτοῦ, κατὰ τὴν ἡμέραν καθ' ἣν «τὸ σεβάσμιον τοῦ Σταυροῦ εορτάζεται ξύλον», ἡμερομηνίαν, ὡς φαίνεται, τῆς θαυματουργοῦ ἰάσεως τῆς πληγῆς.

Ἡ διάταξις αὕτη ἐτηρήθη ἐπὶ πολλὰ ἔτη, ἐφ' ὅσον ἐσώζετο τὸ ἱερὸν ἀνάθημα τοῦ μακαρίου Πατριάρχου. Πλὴν τούτων, ἰάθη διὰ τοῦ ἱεροῦ ἀγιάσματος ζωγράφος τις Ἰωάννης ζωγραφίζων πρὸς τὸ μέρος τῆς εἰκόνης τοῦ μάρτυρος Ἀγαθονίκου.³

IX.—Ὁ υἱὸς τοῦ Στυλιανοῦ τοῦ Σωματοφύλακος, ἀκμάσαντος ἐπὶ τῆς βασιλείας Λέοντος τοῦ Σοφοῦ ἐθεραπεύθη διὰ τοῦ Ἀγιάσματος ἐκ τῆς λιθιάσεως, ἐξ ἧς δεινῶς ἔπασχε.⁴

X.—Ρωμανὸς ὁ Λεκαπνῶς (919—944) κατετρώγετο ὑπὸ σφοδροῦ πυρετοῦ διὰ τοῦ Ἀγιάσματος ὁμοῦ ἐθεραπεύθη. Μετὰ τὴν ἀνάρρωσίν του καὶ καθ' ὅλην αὐτοῦ τὴν ζωὴν, τὸ ὕδωρ μόνον τῆς πηγῆς ἔπινε καὶ οὐχὶ ἄλλο. Ἐν τῇ πηγῇ, διὰ τοῦ ζῶντος αὐτῆς ὕδατος, ἐθεραπεύθησαν, πάσχουσαι ἐπίσης ἐκ πυρετῶν, ἡ σύζυγος του Ἄννα καὶ ἡ θυγάτηρ του Ἐλένη.⁵

1.—ΚΩΔΙΞ ΒΑΤΙΚ. ἀρ. 822 (φυλ. 180β-208), φυλ. 188, 188β, 189, 189β
—ACT. SANCT. NOV. σ. 881, 1η καὶ 2α στ. §. 12.
—ΝΙΚ. ΚΑΛΑ. ΞΑΝΘ. Περὶ συστάσεως κτλ. Θαῦμα θ' σ. 24-26.
2.—ΚΩΔΙΞ ΒΑΤΙΚ. ἀρ. 822 (φυλ. 180β-208), φυλ. 191β, 192, 192β, 193.
—ACT. SANCT. NOV. σ. 882 2α στ. καὶ σ. 883, 1η στ. §. 14.
—ΝΙΚ. ΚΑΛΑ. ΞΑΝΘ. Περὶ συστάσεως κτλ. Θαῦμα ι' καὶ ια' σ. 26-31.
3.—ΚΩΔΙΞ ΒΑΤΙΚ. ἀρ. 822 (φυλλ. 180β-208), φυλ. 196β, 197.
—ACT. SANCT. NOV. σ. 884, 2α στ. §. 20 καὶ 21.
—ΝΙΚ. ΚΑΛΑ. ΞΑΝΘ. Περὶ συστάσεως κτλ. Θαῦμα ιθ', κ' καὶ κα' σ. 42-4.
4.—ΚΩΔΙΞ ΒΑΤΙΚ. ἀρ. 822 (φυλλ. 180β-208) φυλ. 198β.
—ACT. SANCT. NOV. σ. 885, 1η καὶ 2α στ. §. 24.
—ΝΙΚ. ΚΑΛΑ. ΞΑΝΘ. Περὶ συστάσεως κτλ. Θαῦμα κε'. σ. 46-48.
5.—ΚΩΔΙΞ ΒΑΤΙΚ. ἀρ. 822 (φυλλ. 180β-208), φυλ. 199β, 200.
—ACT. SANCT. NOV. σ. 885, 2α στ. καὶ σ. 886, 1η στ. §. 27 καὶ 28.

XI.—Ἐπὶ Ἰσαακίου τοῦ Ἀγγέλου (1185—1195) Ἰωάννης ὁ Πατριάρχης Ἱεροσολύμων, κατατρύχων ἐξ ἀσθενείας τῶν ὠτων, ἐθεραπεύθη ἐκ τοῦ φοβεροῦ νοσήματος πίνων ἁγίασμα καὶ ἀλείφων διὰ πηλοῦ τὴν κεφαλὴν του ἐξογκωθεῖσαν ἐκ τῆς παθήσεως τῶν ὠτων.

XII.—Γεώργιος Μαϊούλιος, ἀκμάσας μετὰ τὸ 1261, ἀναφέρεται ὡς θεραπευθεὶς ὑπὸ πάθους φαγεδαίνης (φάγουσα) διὰ τοῦ ὕδατος καὶ τοῦ πηλοῦ. Εὐγνωμοσύνης ἔνεκεν ἐξωγράφισε τὸ περὶ αὐτὸν θαῦμα ἀφιερῶσας τὴν εἰκόνα εἰς τὸν ναόν.

XIII.—Κατὰ τὸ ἔτος 1300, παιδίον τι ἐκ Κατοικίας, χωρίου τῆς Νικαίας (Βιθυνίας) πάσχον ἐξ ἀνθρακος ἔρχεται εἰς προσκύνησιν πρὸς τὸν ναὸν τῆς Πηγῆς, λουόμενον δὲ καὶ ἀλειφόμενον διὰ πηλοῦ ἐθεραπεύθη.

XIV.—Ἐπὶ Ἀνδρονίκου II τοῦ Παλαιολόγου (1282—1328) Ἰωάννης ὁ Ροδέλφος πάσχων ἐξ ὑδρωπος, ἐθεραπεύθη λουόμενος καὶ ἀλειφόμενος πολλάκις διὰ πηλοῦ. Ἐπὶ τῷ θαύματι ὁ Αὐτοκράτωρ συναθροίζει πλῆθη εὐσεβῶν καὶ ἱερεῖς καὶ μοναχοὺς, παννύχιον δὲ ὑμολογίαν προσάγουσι πάντες εἰς τὴν Θεομήτορα.

XV.—Ἡ τοῦ μεγάλου Μουζάλωνος θυγάτηρ, ἡ βασίλισ Εὐδοκία, ἐθεραπεύθη διὰ τοῦ Ἀγιάσματος ἀπὸ τινος ἀσθενείας ἀφαιρεσάσης ἀπ' αὐτῆς ὄχι μόνον τὴν ὄρεξιν, ἀλλὰ καὶ τὴν χώνευσιν.

XVI.—Κατὰ τινὰ μεγίστην συρροὴν προσκυνητῶν κατὰ τὸ ἔτος 1306 αἱ μαρμάριναι βαθμίδες τῆς μιᾶς κλίμακος δι' ἧς κατέβαινον εἰς τὸ ἁγίασμα ἐξηρῳάθησαν, οὐδεὶς ὅμως ἔπαθέ τι.

XVII.—Ὁ πρεσβύτερος Μάρκος ἐκ Σιπύλου τῆς παρὰ τὸν ποταμὸν Μαίανδρον, μοναχὸς μὲν, πρῶτον τοῦ εἰς τὰς ὑπωρείας τοῦ Σιπύλου κειμένου μοναστηρίου τοῦ Κροίσου, κατόπιν δὲ ἠγούμενος τῆς περιωνύμου μονῆς τοῦ Στουδίου ἐθεραπεύθη κατὰ τὸ 1330 ἀπὸ νόσου προελθούσης ἐκ τῆς αὐστηρᾶς διαίτης.

XVIII.—Ἐν ταῖς ἡμέραις τοῦ Καλλίστου, ὁ μοναχὸς Μακάριος, γόνος ἐπισήμου οἴκου ἐκ Σερρών, ἐλθὼν εἰς Κωνσταντινούπολιν πρὸς σπουδὴν, ἠσθένησεν ἐκ κακῆς διαίτης μὴ συμβιβαστένης πρὸς τὴν κρᾶσιν αὐτοῦ.

Ἐπὶ 16 ἔτη τλαιπωρούμενος ἐκ τῆς ὡς ἄνω ἀσθενείας, ἐπιπροσθέτως δὲ ἐκ ψαμμιάσεως καὶ δυσπνοίας ἐθεραπεύθη διὰ τοῦ Ἀγιάσματος τῆς Θεοτόκου τῆς Πηγῆς, προτρέψας θερμῶς Νικηφόρον τὸν Κάλλιστον ἵνα γράψῃ τὴν ἱστορίαν τῶν θαυμάτων τῆς Θεοτόκου τῆς Πηγῆς. Ὁ Μακάριος θεραπευθεὶς, τὸ τοῦ Ἁγίου Εὐστρατίου παρεκκλήσιον «τῆς τε ὕλης ἀνακαθάρας» καὶ πρὸς τὸ εὐπρεπὲς διασκευασάμενος ὡς ἦτο ἐπὶ τῶν χρόνων τοῦ Καλλίστου, τὸ τεσσαρακονθήμερον διετέλεσε. Ὁ πολυμαθὴς μοναχὸς Ἰωσήφ, ἀνὴρ ἱερός, ἀληθὴς φιλόσοφος, πρῶτος τὴν ἀρετὴν καὶ «μουσεῖον περιπατοῦν καὶ βιβλιοθήκη τις ἔμψυχος» ἐθαύμασε διὰ τὸ θαῦμα τοῦτο.

XIX.—Νεόφυτος Μαυρομμάτης, ὁ πολυμαθὴς διάκονος, ἐν τῷ Πατριαρχείῳ

χείῳ (ὑστερον δὲ Μητροπολίτης Ἀρτης), πάσχων ἐκ συριγγίου (φίστουλα) ἐθεραπεύθη διὰ τοῦ Ἀγιάσματος (1671—1673).¹

XX—Διονύσιος ὁ Μουσελιμῆς, πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως, πάσχων ἐπὶ τρία ἔτη ἀπὸ βουβωνοκίλην, ὡς ὁ ἴδιος μαρτυρεῖ, μετέβη τῇ 13 Ἰουλίου 1679 μετὰ τὴν λειτουργίαν εἰς τὸ Ἅγίασμα τῆς Ζωοδόχου Πηγῆς καὶ ἀφοῦ ἔψαλε παρακλήσιν ἔπιεν ἐκ τούτου καὶ ἐνίφθη, οὕτως ἐθεραπεύθη ἀπὸ τὴν καταβασανίζουσιν αὐτὸν πάθησιν.

XXI—Νεκτᾶριος ὁ ἀοίδιμος Πατριάρχης Ἱεροσολύμων (1661—1674) « διαπεράσας τὸν Δούναβιν καὶ τὰς περὶ αὐτὸν κωμοπόλεις περιερχόμενος ἐλέους χάριν, φθάσας τὸν δεκέμβριον εἰς τὸ Τούρνωβον, καὶ συσθεθεὶς ὑπὸ κωλικῆς διαθέσεως ἀπῆλθεν εἰς Ἀδριανούπολιν, ὄντος τότε τοῦ βασιλέως ἐκεῖ κἀκεῖθεν εἰς Κωνσταντινούπολιν, ἔνθα καὶ ἀπελθὼν εἰς τὸ ἁγίασμα τῆς Ζωοδόχου Πηγῆς, τὸ κείμενον ἔξω τῆς πύλης συλληβρίας ἀπηλάχθη τῆς νόσου.»²

XXII—Περὶ τὰ μέσα τοῦ 18ου αἰῶνος ἰάθη ὁ Ἰωάννης Τζανῆς ἐκ Μιτυλήνης, ἐπιστήμων, μέγας πριμμικήριος καὶ ὑπάτος τῶν φιλοσόφων, συγγραφέας διάφορα λογύδρια καὶ στίχους ἑλληνικούς, ἔτι δὲ καὶ εὐχαριστηρίου πρὸς τὴν Παναγίαν τὴν Ζωοδόχον Πηγὴν ὅτε ἰάθη ἀπὸ διάρροϊαν κοιλίας αἱματώδη ἐξ ἧς ἐκινδύνευσε. Τοῦς ἐπὶ τῷ συντελεσθέντι θαύματι συγγραφέντας εὐχαριστηρίους στίχους ἐπιγράφει: «Στίχοι ἱαμβικοὶ πρὸς τὴν ἀκένωτον Ζωοδόχον Πηγὴν.»³

Ὁ Μανουὴλ Γεδεὼν ἀνεῖρε ἐν τῷ ὑπ' ἀριθμὸν 109 χαρτίνῳ χειρογράφῳ τῆς ἐν Ἀγίῳ Ὄρει μονῆς τοῦ Κουτλουμουσίου, γεγραμμένῳ πιθανῶς ἐν τῷ XV αἰῶνι, βραχεῖαν ὑπόμνησιν θαυμάτων τινῶν τῆς Θεοτόκου τῆς Πηγῆς συγγραφεῖσαν ὑπὸ Βυζαντινοῦ τινος λογίου. Ἐκ ταύτης μεταφέρω τὰ ἑξῆς:

α—Θαῦμα (ἄνευ ἀρχῆς λόγου) φέρεται τὸ ἐπὶ Ρωμανοῦ I (920—944) πρὸς τινὰ μοναχὸν καὶ διδάσκαλον Ἰωάννην Πεπερὶν ἐκ Χαλδείας γενόμενον, ὅστις νοσῶν ὑπέσχετο «πέντε νομίσματα δοῦναι εἴγε ἀναρρωσθῆ» καὶ ἰάθη ὁ νοσῶν «ἐξ ἐκείνου οὖν μέχρι καὶ σήμερον πέμπονται παρὰ τῶν μισθῶν ἐξ ἄκρας Χαλδείας τὰ πέντε νομίσματα εἰς τὸν ἐν τῇ Πηγῇ ναόν.»

- 1.—βλ καὶ Ν. ΜΑΥΡΟΜΜΑΤΟΥ, *Ἀκολουθία τοῦ ἁγίου μεγαλομάρτυρος Νεοφύτου καὶ τοῦ ἁγίου Μαξίμου τοῦ ὁμολογητοῦ. Βουκουρεστίον 1723, Πρόλογος.*
- 2.—ΝΕΚΤΑΡΙΟΣ, *Ἀντιρρησις. Ἰάσιον τῆς Μολδαβίας, 1682, σφ. 4ον οὐχὶ σελιδοποιημένον.*
- 3.—ΚΑΙΣΑΡΙΟΥ ΔΑΠΟΝΤΕ. *Ἱστορικὸς Κατάλογος Ἀνδρῶν ἐπισήμων (1700—1784) ἐν Σάθσ, Μεσαιωνικὴ Βιβλιοθήκη τόμος, III. σελ. 191. Διὰ τοὺς ἕμους τοὺς συνταχθέντας διὰ τὰ θαύματα τῆς Ζωοδόχου Πηγῆς. βλ καὶ V. NISSEN. De Diataxis des Michael Attaleiates σ. 103.*

*Ἐξηκολούθει δὲ ἡ ἀποστολὴ ἐκείνη ἐπὶ πολλοὺς χρόνους.¹ Ἡ διήγησις τῶν 3 ἀριθμουμένων θαυμάτων ἐγράφη πιθανῶς περὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ XIV αἰῶνος.

57β2. Εἴπωμεν δὲ καὶ τὰς ἐπὶ τῶν καθ' ἡμᾶς χρόνων ἐπιγεγονυίας ἰάσεις πρὸς τινὰς τῶν ἐν περιφανείᾳ συγκλητικῶν. . . . Καὶ γάρ, ὁ κατὰ τὸν Κουρκούαν μάγιστρος Ἰωάννης ὁ κατοιχόμενος, ὃ καὶ ἡ τῶν στρατιωτικῶν ταγμάτων τῶν ἐν τῇ Ἐφ' ἐπιστεύθη ἀρχή, καὶ ἅμα τούτῳ Μαρία ἡ σύζυγος, κοιλιακῶ περιπεπωκότες νοσήματι, ἀνωδύνῳ φαρμάκῳ τῷ ἀγιάσματι, τὴν ἄσχετον ἐπέσχον φορὰν τῆς γαστρὸς.² 58α1. Παραπλησίως τούτοις καὶ Ρωμανὸς ὁ τούτων υἱός, λοιμικοῦ πάθους καὶ διακαεστάτου φλέγοντος πυρετοῦ πολλὰκις ἀπαλλαγείς, τὴν δελοτάτων ἀνεπλήρου χρεῖαν ἐν τῷ τῆς Θεοτόκου ναῶ, τῶν γεννητόρων βουλευθέντων τοῦτο καὶ οὐ διελίπε μέχρι τοῦ ἀφικέσθαι εἰς ἄνδρα ἐν τῷ τῆς λειτουργίας καιρῷ τῆς ἱερᾶς θυσίας προπορευόμενος.³ Ἀλλὰ καὶ Θεοφύλακτος μάγιστρος τὰς ἐπελθούσας αὐτῷ διαφόρους νόσους φυγάδας τῇ αὐτῇ μάστιγι τοῦ ἀγιάσματος ἔδειξε.⁴ 58α2. Ταῦτόν καὶ τῷ πατρικίῳ Θεοφυλάκτῳ Ἀβάστακτος τούτῳ ἐπώνυμον τῆς γαστρὸς συνήντησε νόσημα καὶ παμπλήσιον ἐπηνέχθη τὸ ἴαμα.....⁵ 58β1. Περιττόν δὲ διελθεῖν καὶ περὶ τοῦ..... ἐπὶ τοῖς πρώτοις τῶν σωματοφυλάκων ἠριθμημένου Ἰωάννου ὃς χαλεπῶς τὴν ἔξοδον τῶν οὕρων νοσῶν τῇ πίστει κατάλληλον εὔρε τὴν ἴασιν.....⁶ 58β2. Τὸν πρωτοσπαθᾶριον Νικόλαον, τὸν ἐπὶ τοῦ βασιλικοῦ τῆς σακέλλης ταμείου ποτέ, τοῦ Μεθοδίου καλεῖται, οἱ πλείοις οἶδ' ὅτι τὸν ἄνδρα γινώσκετε. ... τούτῳ γὰρ υἱὸς Εὐθύμιος τοῦνομα ἦν, τὴν ἡλικίαν νέος τούτῳ λίθος κατὰ τὴν κύστιν ἔφυ..... ἐπεὶ δὲ ὁ τῆς νόσου καιρὸς αὐτῷ παρετείνετο..... 59α1. καὶ τέχνη μὲν ἠτόνει καὶ χεῖρ ἰατρῶν,.... διακομίζεται εἰς τὸν τῆς Θεοτόκου ναόν..... ὁ δὲ, πίστει πῶν, παραχρῆμα τὸν λίθον ἐν οὐροδόχῳ ἀγγεῖῳ ἐξέκρινεν, ἔλκει συμπεφυρμένον καὶ αἵματι. Καὶ μετὰ ταῦτα τῷ τῶν ἰλλουστρίων τιμηθεὶς ἀξιόματι περιών ἀνακηρύττει, τὸ τῆς συμπαθοῦς εὐργέτημα.⁷ Καὶ Στέφανος ὁ Κατζάτωρ, ἐπηρεῖα τῆς τοῦ ἰσχύου νό-

1.—ΚΩΔΙΞ ΒΑΤΙΚ. ἀρ. 822 (φυλ. 180β-208) φυλ. 200β, 201, 201β.

—ACT. SANCT. NOV. σ. 886 1η καὶ 2α στ. §. 30.

2.—ΚΩΔΙΞ ΒΑΤΙΚ. ἀρ. 822 (φυλ. 180β-208), φυλ. 203, 203β.

—ACT. SANCT. NOV. σ. 887 1η καὶ 2α στ. §. 34.

3.—ΚΩΔΙΞ ΒΑΤΙΚ. ἀρ. 822 (φυλ. 180β-208) φυλ. 203β.

—ACT. SANCT. NOV. σ. 887 2α στ. §. 35.

4.—ΚΩΔΙΞ ΒΑΤΙΚ. ἀρ. 822 (φυλ. 180β-208) φυλ. 205β καὶ 204.

—ACT. SANCT. NOV. σ. 887 2α στ. §. 36.

5.—ΚΩΔΙΞ ΒΑΤΙΚ. ἀρ. 822 (φυλ. 180β-208), φυλ. 204, 204β.

—ACT. SANCT. NOV. σ. 887, 2α στ. §. 37 καὶ 38.

6.—ΚΩΔΙΞ ΒΑΤΙΚ. ἀρ. 822, (φυλ. 180β-208) φυλ. 204β.

—ACT. SANCT. NOV. σ. 887 2α στ. καὶ σ. 888, 1η στ. §. 39

7.—ΚΩΔΙΞ ΒΑΤΙΚ. ἀρ. 822 (φυλ. 180β-208) φυλ. 204β, 205, 205β.

—ACT. SANCT. NOV. σ. 888, 1η στ. §. 40.

σου καὶ τῇ τῆς κοτύλης παρέσει, τὰ εἰωθότα μεταχειρίζεσθαι..... 59α2. ἐδόκει ὁρᾶν Καλοκύρην τιμᾶ, ἰατρὸν..... καὶ τοῦ Ἀγιάσματος ἀπορροφήσας συχῶς, τὴν 59β1. ὑγείαν, προσέλαβε, καὶ τὸ εἶναι δούλος τῆς Θεοτόκου διὰ γραφῆς πιστωσάμενος, νῦν καὶ πρῶτος τῶν ἀδελφῶν τῆς λεγομένης πρεσβείας ἐστιν, ἀπηλλαγμένος τῆς νόσου.¹

63. ΕΡΕΥΝΑ ΤΩΝ ΠΗΓΩΝ ΤΟΥ ΝΙΚΗΦΟΡΟΥ

Ἦς ὁ Εὐάγριος² εἶναι ἡ σπουδαιότατη πηγὴ τῆς ἱστορίας τῶν δογμάτων κατὰ τὸν V καὶ VI αἰῶνα, ἐξ ἧς ἦντιλησεν ὁ συγγραφεὺς τῆς Ἐκκλησιαστικῆς Ἱστορίας Νικηφόρος Κάλλιστος ὁ Ξανθόπουλος, καὶ ἡ ἐν ἀρχῇ τοῦ X αἰῶνος συγγραφείσα ἐτέρα ἐκκλησιαστικὴ ἱστορία, ἡ ἀρχίζουσα ἀπὸ τῆς δημιουργίας καὶ διήκουσα μέχρι τοῦ 920³, ἀποτελουμένη δὲ ἐκ δύο τμημάτων καὶ ἧτις εἶνε πιθανῶς ἡ αὐτὴ καὶ ἡ ἐν τῷ καταλόγῳ τῆς Βιβλιοθήκης τῆς ἐν Πάτρῳ μονῆς τοῦ ἔτους 1355 ἀναγεγραφομένη⁴, ἐχρησίμεισε τῷ ἰδίῳ συγγραφεῖ ὅπως, μέρος αὐτῆς κατὰ τὸ περιεχόμενον τοῦλάχιστον, συγχωνεύσει ἴσως ἐν τῇ ἑαυτοῦ Ἐκκλησιαστικῇ Ἱστορίᾳ,⁵ οὕτω καὶ ὁ λόγιος τοῦ XII αἰῶνος εἶναι ἡ πηγὴ ἐξ ἧς ἠρύσθη ὁ Κάλλιστος, ἢ μᾶλλον, ἡ πηγὴ ἣν παρέφρασε πιστῶς, συγγράψας τὴν περὶ τοῦ ἀρχικοῦ ναοῦ τῆς Πηγῆς καὶ τῶν ἐν αὐτῷ συντελεσθέντων θαυμάτων συγγραφὴν του.

Τὸ ἐν τῇ Βιβλιοθήκῃ τοῦ Βατικανοῦ σήμερον κατατεθειμένον μεμβράνινον χειρόγραφον ὑπ' ἀριθμὸν 822⁶ τοῦ Βυζαντινοῦ λογίου προὔπηρχε τῶν χρόνων τοῦ Καλλίστου, ὅστις ἐκ τοῦ Κώδικος τούτου τὰς πληροφορίας ἀρυσθεὶς ἢ μᾶλλον ἀνασκευάσας ἢ ἀκριβέστερον εἰπεῖν παραφράσας τὴν συγγραφὴν τοῦ πολλῶ προγενεστέρως λαλήσαντος λογίου, παρουσίασεν ἡμῖν τὴν περὶ τοῦ περιφήμου ναοῦ τῆς πηγῆς καὶ τῶν ἐν αὐτῷ συντελεσθέντων θαυμάτων συγγραφὴν του.

Παρατίθημι ἐνταῦθα ἀποσπάσματα ἐξ ὄλων τῶν κεφαλαίων τοῦ Κώδικος παραβάλλων ταῦτα μὲ τὰ ὑπὸ τοῦ Νικηφόρου γραφέντα ἵνα ἕκαστος ἀντιληφθῇ τίνι τρόπῳ ὁ Κάλλιστος συνέγραψε τὴν συγγραφὴν του.

1.—ΚΩΔΙΞ ΒΑΤΙΚ. ἀρ. 822 (φυλ. 180β-208), φυλ. 205β καὶ 206.

—ACT. SANCT. NOV. σ. 888 1η στ. §. 41.

2.—KRUMBACHER Gesch. d. Byz. Zeitsch. 1897. τ. I. σ. 497.

3.—Ἐκ σημειώσεων ἐν τῷ κώδικι BODL. BAROCC. 142.

4.—Παρὰ Α. ΜΑΙ, Nova bibliotheca Patrum 6, 539.

5.—C. DEBOOR Zur Kirchenhistor. Litter, ἐν Βυζαντ. Δελτίῳ 5 (1896) 16-23.

6.—Ἐκδοθ. ἐν ACT. SS. NOV. III. ad diem 8 (ad calcem Vitae S. Euphrosynae iunioris.

Ἄρχ. Τὰ κατὰ διαφόρους καιροὺς γεγονότα παρὰ τῆς θεομήτορος θαύματα.

Τέλ. τῶν παρατετασμάτων καὶ προκαλυμμάτων χωρὶς τὸν σὸν υἱόν... ἀμὴν

—Βλ. καὶ BIBLIOTHECA HAGIOGRAPHICA GRAECA. Hagiographi Bollandiani 1909. σ. 151, §. 22. De Templo B. M. V. τῆς Πηγῆς et Miraculis.

Τὸ ὑπ' ἀριθμὸν 822 μεμβρά-
νινον χειρόγραφον τοῦ XII
αἰῶνος τῆς Βιβλιοθήκης
τοῦ Βατικανοῦ.

Φύλλ. 1806.—Διήγησις περὶ τῆς συ-
στάσεως τῶν ἐν τῇ Πηγῇ τῆς Θεοτό-
κου ναῶν καὶ περὶ τῶν ἐν αὐτοῖς γε-
νομένων θαυμάτων.

ACTA SS NOVEMBRIS III σ. 878

Φύλλ. 1806, 181, 1816 § 1.—Πρόλο-
γος. Τὰ κατὰ διαφόρους καιροὺς γεγονό-
τα παρὰ τῆς Θεομήτορος θαύματα ἐν τῷ
ταύτης τεμένει τῷ κατὰ τὴν ἱερὰν ἰδρυ-
μένην Πηγῇ, ὃ πηγὴν ἂν τις θαυμά-
των καὶ ἰαμάτων εἰκότως ἀκένωτον ὀ-
νομάσειε . . .

A. SS. N. III σ. 878

Φύλλ. 1816, 182, 1826 § 2.—Λέων ὁ
οὗτος καλούμενος Μακούλης πρὸ τοῦ
εἰς τὴν βασιλείον ἀνελθεῖν τοῦ κράτους
περιωπὴν τυφλῷ περιτυχῶν κατὰ τὴν
ὁδόν, τοῦτον ἐχειραγῶγει διὰ γνώμης
συμπάθειαν.

A. SS. N. III σ. 878

Ὁ κατὰ τὸν XIV αἰῶνα ἀκ-
μάσας Νικηφόρος Κάλλι-
στος Ξανθόπουλος
λέγει :

Λόγος διαλαμβάνων τὰ περὶ τῆς
συστάσεως τοῦ σεβασμίου οἴκου τῆς
Ἑπεραγίας Δεσποίνης ἡμῶν Θεοτό-
κου τῆς ἀειζῶου πηγῆς· ἐτι δὲ καὶ
περὶ τῶν ἐν αὐτῷ τελεσθέντων ὑπερ-
φυῶς θαυμάτων κατὰ μέρος διήγη-
σιν, ἀφ' οὗ συνέστη μέχρι τῆς σήμε-
ρον συγγραφεὺς παρὰ Νικηφόρου
Καλλίστου τοῦ Ξανθοπούλου.

*Εκδ. ΑΜΒΡ. ΠΑΜΠ. σ. 1.

Εἶτα πηγῆς μὲν ἡδύτι, καὶ ψυ-
χρὸν πιεῖν προβαλλομένης τὸ ρεῖ-
θρον, οὐκ ἂν τις ἔλοιτ' ἀποσχέσθαι
ὑφ' ἡλίφ καὶ ταῦτα φλέγοντι τὴν ὀ-
δὸν διαδύων . . .

*Εκδ. ΑΜΒΡ. ΠΑΜΠ. σ. 1—3

Θαῦμα α'.—Λέων τοιγαροῦν ἐ-
κείνος, ὃ Μακέλης μὲν τὸ ἐπώνυμον,
μέγας δὲ ταῖς ἀληθείαις τὸ γνώρι-
σμα, πρὶν ἢ Θεοῦ νεύσει τὸν βασί-
λειον κατακοσμησάτω θρόνον, ἐς ἰδι-
ώταις ἐτι ταττόμενος, καὶ τὸν χειρω-
νάκτην μετερχόμενος βίον, ἐκείσε
πῆ διῶν, ἀνδρὶ περιτυχάνει πλα-
νωμένῳ πηρῷ, καὶ τοῦτον τῆς πλά-
νης οἰκτεῖρας, ἦν δὲ ἄλλως ὁ ἀνήρ
ἀγαθός, καὶ τῷ συμπαθεῖ τῆς γνώ-
μης, τὸν ἐν πᾶσι σώφρονα τὰ μά-
λιστα διαγράφων, τούτου λαβόμενος
τῆς χειρός, ὅσα καὶ ὀφθαλμοὺς ἐγίνε-
το τῷ πηρῷ δι' ὀμαλῆς ἄγων. . .

*Εκδ. ΑΜΒΡ. ΠΑΜΠ. σ. 8—11

Φύλλ. 183, 1836 § 3. § 4.—Τοιοῦτου
τινὸς καὶ θεάματος καὶ ἰαμάτων καὶ Ἰου-
στινιανὸς ὁ μακαρίτης τετύχηκε βασι-
λεὺς, εἰ καὶ μὴ ἐφ' ὁμοίου τοῦ ἀρω-
στήματος· περιπεσὼν γὰρ τῷ καλουμένῳ
τῆς δυσουρίας νοσήματι καὶ μηδεμιᾶς
παρὰ τῶν κατὰ τὴν ἡμέραν ἰατρῶν ἀ-
πολαύων ἰάσεως . . .

A. SS. N. III σ. 878—879

Φύλλ. 1836, 184 § 5.—Παραπλησίως
καὶ Γκυκερία ἡ συγγενὴς Θεοδώρας τῆς
βασιλίσης, πάθει καταληφθεῖσα κρυ-
πτῷ καὶ δυνατῷ φαρμάκων ἀπάντων
βοήθειαν ἀποκρούεσθαι.

A. SS. N. III σ. 879

Φύλλ. 184, 1846 § 6.—Ἄλλὰ καὶ κατ'
αὐτὰς τὰς ἡμέρας τῆς βασιλείας τοῦ ἐν
βασιλεῦσι λάμποντος Ἰουστινιανοῦ τῶν
ἐν περιφανείᾳ τις καὶ βασιλείαις δια-
πρεπόντων αὐλαῖς φάρμακόν τι καθαρ-
τικὸν πεπωκὸς ὑγείας χάριν σωματικῆς
καὶ μηδεμιᾶς ὠφελείας τυχῶν . . .

A. SS. N. III σ. 879

Φύλλ. 1846, 185, 1856, 186 § 7.—
Τὸ δὲ καὶ εἰς Εὐδοκίαν τὴν τοῦ Μαυ-
ρικίου γυναικαδέλφην γεγονὸς θαῦμα
παράδοξον οὐ δίκαιον ἐστὶν ὡς ἐν παρ-
όδῳ εἰπεῖν . . . κατὰ τὸν μισθὸν τῆς
εἰρημένης Εὐδοκίας ἐμφωλεῦσαν τὸ τοῦ
καρκίνου πάθος . . .

A. SS. N. III σ. 879—880

Θαῦμα β'.—Καθὰ δῆτα καὶ Ἰου-
στινιανὸς ὑστερον, τὸν μέγιστον, καὶ
περικαλλῆ δόμον τῇ Θεοτόκῳ ἀνή-
γειρε, τῆς εὐεργεσίας αὐτὴν ἀμειβό-
μενος τὰ περὶ τὴν κύστιν γὰρ οὗτος
ὁ βασιλεὺς νοσήσας πικρότατα, τα-
χυτέρας ἔτυχε τῆς ἰάσεως . . .

*Εκδ. ΑΜΒΡ. ΠΑΜΠ. σ. 14—15

Θαῦμα γ'.—Τῷ μεγάλῳ τούτῳ βα-
σιλεῖ Ἰουστινιανῷ γυνὴ Θεοδώρα
ἐτύγχανεν οὔσα ταύτη δὲ προσὴν
συγγενὴς Γλυκερία τοῦνομα· ἢ τι
πάθος ἐν τοῖς ἀποκρούοις μέρεσιν
ἐμφωλεῦσαν, πᾶσαν μὲν ἰσχὺν φαρ-
μάκων προσβάλλουσαν ἀπεκρούετο.
*Εκδ. ΑΜΒΡ. ΠΑΜΠ. σ. 17

Θαῦμα δ'.—Ἐκ τοῦ βασιλέως τού-
του, τὴν ρωμαίων ἡγεμονίαν ἰθύ-
νοντος, τῶν τις ἐν ὑπεροχαῖς ὁμοῦ τε
καὶ ἀξιώμασι καὶ γένουςπερὶ φανείᾳ
διάσημος, ὑγείαν θορυβηθεῖσαν, καὶ
ἀπιέναι μέλλουσαν ἀνακτώμενος,
πρὸς ἰατροῦ τινος φάρμακον πεπω-
κὸς, βοήθημα τοῦτο ἔθιμον τῇ συ-
νηθείᾳ καλεῖν, ἐς τοσοῦτον διήμαρτε
τοῦ σκοποῦ . . .

*Εκδ. ΑΜΒΡ. ΠΑΜΠ. σ. 17—19

Θαῦμα ε'.—Δοτέον τοίνυν τῷ
λόγῳ καὶ τὰ κατὰ τὴν τοῦ βασιλεύ-
οντος Μαυρικίου ἀδελφὴν Εὐδοκίαν
γεγενημένα τῇ τοῦ Λόγου μητρὶ . . .
κατὰ δὴ τὸν μαστὸν τῆς εἰρημένης
Εὐδοκίας, ἐκ χυμοῦ τινος πονηροῦ,
πάθος ἀνεφύ πολλῷ πονηρότερον . . .
καρκίνον αὐτὸν παῖδες καλεῖν εἰώ-
θασιν ἰατρῶν.

*Εκδ. ΑΜΒΡ. ΠΑΜΠ. σ. 19—20

Φυλλ. 186, 1866 § 8.—'Επί τούτοις καὶ βασιλεὺς Εἰρήνη, ἔτι Κωνσταντίνω (συμ.) βασιλεύουσα τῷ υἱῷ, χαλεπῶ πάθει αἰμορροαίας περιπέπτωκε.

A. SS. N. III σ 880

Φυλ. 1856, 187. §. 9.—Θέκλα δὲ ἡ τοῦ βασιλέως Θεοφίλου θυγάτηρ. ἀφ' οὗτου ἡ τῆς ὀρθοδοξίας λαμπρότης συνεργεῖα τῆς ταύτης μητρὸς Θεοδώρας εἰς τὸν κόσμον διέλαμψε, χρονίῳ συμφλεγομένη καὶ σφοδρῶ πυρετῶ....

A. SS. N. III σ 880

Φυλ. 187, 1876, 188. §. 10-11.—'Αλλὰ καὶ πρωτοσπαθάριος τις γενόμενος τὰ ἔνδον ὑπόπνος καὶ ὄσον ἀναφέρων, τῶν ἐγκάτων τὸ πύον καὶ μηδεμίαν παρὰ τῶν ἰατρῶν εὐρίσκων βοήθειαν, τῷ ναῶ τῆς Θεοτόκου προσέδραμεν.

A. SS. N. III σ 880—881

Φυλ. 188, 1886., 189, 1896. §. 12—'Αξιον δὲ λοιπὸν ἀκοῆς καὶ τὸ περὶ τινὰ ἔξαισιον γενόμενον Θειταλόν... 'Ανθρωπος γάρ τις, ἐκ τῆς Θειταλίας ὀρμώμενος, κατὰ τὸν ἅπαντα τῆς ζωῆς αὐτοῦ χρόνον ἔργον εὐχῆς καὶ σπουδῆς τιθέμενος εἰς τὸν τῆς Θεοτόκου ναὸν ἀφικέσθαι τὸν ἐν τῇ Πηγῇ καὶ τὰ εἰκότα ἀφοσιώσασθαι...

A. SS. N. III σ 881

Φυλ. 1896, 190, 1906, 191, 1916. §. 13.—'Αλλὰ πῶς ἂν τις τὸ προνοητικὸν αὐτῆς ἐπιδειξεται καὶ παραστή-

Θαῦμα στ'.—'Αλλὰ πῶς ἂν τις καὶ τὸ κατὰ τὴν βασιλίδα Εἰρήνην... σὺν τῷ υἱῷ Κωνσταντίνω, τὸν βασιλεῖον θρόνον διασεμνύουσα, αἰμορροίας πάθει τὰ ὑπογάστρια πλήττεται.

*Εκδ. AMBP. ΠΑΜΠ. σ 20—22

Θαῦμα ζ'.—Παρήτω καὶ βασιλεὺς ἑτέρα, τῇ τῶν ὄλων βασιλίδι συγκροτοῦσα τὸν ἔπαινον. Θεοδώρα ἡ βασιλὶς, ἡ ἀνὴρ μὲν ὁ ἀναξ Θεόφιλος... τούτῳ τοίνυν μετὰ τὴν τῆς δυσσεβείας κατάλυσιν, πυρετῶν ἔσμός ἀτακτῶν ἐπεισέφησε, λάβρως αὐτὸ διακαίων.

*Εκδ. AMBP. ΠΑΜΠ. σ 22—23

Θαῦμα η'.—Προσκεισθὼ τοῖς λοιποῖς, καὶ τὸ κατὰ τὸν πρωτοσπαθάριον γεγονός, ὑπερβαῖνον πᾶσαν φύσιν τεράστιον· οὗτος τὰ ἔνδον ὑπόπυρος γεγονώς, οἰδήματά τινα τοῖς ἐγκάτοις ἔσχεν ἀνωδηκότα... ἐκ πολλοῦ γοῦν παρὰ ταῖς διεξόδοις τῶν ὑδάτων τῆς Θεομήτορος ἐκριφεῖς, ἐτρύγετο μὲν αἶε...

*Εκδ. AMBP. ΠΑΜΠ. σ 23—24

Θαῦμα θ'.—'Αξιον δὲ μηδὲ τοῦτο παραδοῦναι σιγῇ, τοσοῦτον τῶν εἰρημένων οὐκ ἔλαττον... ἀνδρὶ τινι Θειταλῷ ἔρωσ ἐξέτι νέον παράδοξος γίνεται, παρὰ τὴν Ἱερὰν καὶ θεῖαν γεγονότι πηγῇν, τὸν πόθον ἀφοσιώσασθαι...

Εκδ. AMBP. ΠΑΜΠ. σ 24—26

Θαῦμα ι καὶ ια'.—Τιμῆ γὰρ αὐτὸν οὐ μόνον οἷς αἶε διαγέγονε τὰ ἡμέτερα εὐπρόστυπα, ἀλλὰ καὶ τῷ

σει λόγοις τὰ ὑπὲρ λόγον καινοτομούμενα... 'Επει γὰρ κατὰ τοὺς καιροὺς ἐκείνους καὶ ὁ μέγας ἐπῆλθε σεισμός καὶ πολλὰ μὲν τῶν οἰκοδομημάτων καὶ τεμένη περιωνύμων ναῶν τῷ βιαίῳ κλόνῳ καὶ ἀνατιναγμῶ κατηνέχθησαν... εἷς τις τῶν μοναχῶν ἐκ τῆς ἑσπερινῆς δοξολογίας ἐπανελθὼν...

A. SS. N. III σ 881—882

Φυλ. 1916, 192, 1926, 193. §. 14.—Οἶον δὲ καὶ τοῦτο τῶν λοιπῶν οὐκ ἀπεικόσ. Αἱ τῆς πανάγου καὶ τοῦ ἀρχιστρατήγου Γαβριὴλ εἰκόνας, αἱ κατὰ δεξιὰν τοῦ θυσιαστηρίου παραπεπήγασιν.

A. SS. N. III σ 882—883

Φυλ. 193, 1936, 194. §. 15.—Πολλῶν δὲ θαυμάτων αὕτη καὶ πρὸ τούτου καὶ μετὰ ταῦτα τῆς Θεοτόκου ἀπήλαυσεν... τὸ σύνηθες καὶ σωτήριον ἐκ τῆς ἱερᾶς ἀρυσσαμένη Πηγῆς καὶ... 'Αλλὰ καὶ τῶν παίδων αὐτῆς τελευτᾶν μελλόντων, πάσης σωτηρίας ἐπιλιπούσης, καὶ εἰς τὸν ἐπιτερεπῆ ναὸν φοραδὴν προσενεχθέντων.

A. SS. N. III σ 883

Φυλλ. 194, 1946 § 16.—Καιρὸς δὲ λοιπὸν καὶ τὰ εἰς ἑτέροους ἀπαριθμησασθαι. Μοναχὴ τις ἐνοχλουμένη πονηρῷ πνεύματι...

A. SS. N. III σ 883

Φυλλ. 1946, 195 § 17.—'Επὶ τούτῳ τοίνυν ἕτερον, ὃ παρόντες, ἀκούσατε. 'Ανθρωπὸς τις ἑορτάζων τὴν τοῦ εὐ-

μηδενὶ λύπης αἰτίαν ἐντεῦθεν... Σείει πολλάκις τὴν γῆν ὁ Θεὸς ἡμῶν ἐκτόπως σαλευομένοις.. ὅθεν καὶ τεμένη θεῖα πολλάκις κατασεισθέντα, ἐξ αὐτῶν ἀνεγράφη τῶν βάθρων... σαββάτου τοῦ μὲν γὰρ τὰ πρὸς ἑσπέραν ἤδη ἔτετέλεστο, μοναχῶ δέ τινα τῶν σεμνῶν...

*Εκδ. AMBP. ΠΑΜΠ. σ 26—31

Θαῦμα ιβ'.—Οἶον δὲ καὶ τοῦτο τῶν λοιπῶν πρὸς ἐκπληξιν οὔτε ἀπεικόσ, ἐκκεισθὼ τῷ λόγῳ... ἡ μὲν πρὸς ἐμφέρειαν ἀκριβῶς τὴν Θεομήτορα εἰκονίζουσα, ἑτέρα δέ, τῷ πρωτοστάτη ἀνεῖτο τῶν ἄνω δυνάμεων Γαβριὴλ.

*Εκδ. AMBP. ΠΑΜΠ. σ 31—34

Θαῦμα ιγ' καὶ ιδ'.—Τῇ μαγιστρύσει ταύτῃ Ἑλένη πολλὰ καὶ ἕτερα διεπράχθη τεράστια, παρὰ τῆς αἰεζώου πηγῆς... τὸ ζωοδόχον ὄντως ἐκ τῆς Ἱερᾶς Πηγῆς ὡς ἔθος μεταστέλλεται νάμα... τῶν γὰρ παίδων τελευτᾶν αὐτῇ μελλόντων, ὡς πᾶσαν ἀνθρωπίνην ἐπικουρίαν ἀποθεμένη, παρὰ τὸν νεῶν ἐγένετο τῆς πηγῆς, φοραδὴν διαβασταχθέντων τῶν παίδων.

*Εκδ. AMBP. ΠΑΜΠ. σ 34—37

Θαῦμα ιε'.—'Αλλὰ λέγειν ἀνάγκη, καθάπαξ ἀποτολήσαντα τῷ πελάγει τῶν θαυμάτων τῆς πηγῆς διανήξασθαι. Μοναχὴ τις ἐκ τῆς πέραν ἠπείρου, σκληρῶ τινι προσπαλαίουςα δαίμονι...

*Εκδ. AMBP. ΠΑΜΠ. σ 37—38

Θαῦμα ιστ'.—Καὶ τοῦτο δὲ τοῦ Ἰσοῦ θαύματος οὐκ ἐνδέου... ἔθιμόν τινα τῶν ἐκ πλοῦτου περιφανῶν,

αγγελισμοῦ ἑορτὴν μετὰ τὸ τὴν ἐφ' ἑσπέρας ὑμολογίαν . . .

A. SS. N. III σ 883

Φυλλ. 195, 195β, 196 § 18.—Κατὰ δὲ τὸν αὐτὸν καιρὸν συνέβη καὶ τὸν μοναχὸν Ματθαῖον καὶ οἰκονόμον τῆς τοιαύτης μονῆς, ἄνδρα πλήρης πνεύματος καὶ θεοφιλοῦς βίου ἐπιμελόμενον, παρὰ τῶν ἀρειῆ φθονούντων καὶ ἀμαυροῦν ἐθελόντων τὴν ταύτης λαμπρότητα πρὸς τὸν κρατοῦντα διαβληθῆναι. Καὶ ὅς εἰς τὴν ἐν Χρυσοπόλει μονὴν ἐξέπεμψεν ὑπερόριον.

A. SS. N. III σ 883—884

Φυλλ. 196, 196β § 19.—Τῆς γὰρ λεγθεῖσης Καταφυγῆς ἐπὶ τὸ κρεῖττον ἀμειβομένης καὶ δεχομένης πολλὴν τὴν λαμπρότητα, ὃ ἐπὶ τῆς κλίμακος κληρικὸς Ἰωάννης τηλικαῦτα ἰστάμενος, ναῶ τοῦ περιδόξου μάρτυρος Ἀγαθονίκου ὑπηρετούμενος, ἄνωθεν πεσὼν ἀοράτως ὑπὸ τῆς εἰωθυίας τῆς θεοτόκου ἐβαστάχθη δυνάμεως, ὡς αὐτὸς ἐκεῖνος ὃ ταύτην ἑωρακῶς διήγγειλεν ἅπασιν.

A. SS. N. III σ 884

Φυλλ. 196β § 20.—Πίστιν τοιγαροῦν ὃ ρηθεῖς πιστότατος Λέων παρασχὼν ἀντίληψε χάριν πολλαπλασίονα· αὐτὸς τε γὰρ ὑπὸ τοῦ τῆς δυσουρίας νοσήματος πικραῖς ὀδύνας περιβληθεὶς καὶ ἡ Αὐγουστα Θεοφανῶ λάβρω καταληφθεῖσα καὶ διακαίοντι πυρετῶ, ἄμφω τῆς ὑγείας ἔτυχον, ἀπολαύσαντες εἰς κόρον τοῦ ἁγιάσματος.

δι' ἔτους τῆ πανάγνω, ἀκμάζοντι βαλλαντίῳ, τὰ τῆς ἑορτῆς αὐτῆ ἐκπληροῦν, . . . ἐπεὶ τὰ πρὸς ἑσπέραν τετέλεστο. .

Ἐκδ. AMBP. ΠΑΜΠ. σ. 38—39

Θαῦμα ιζ'.—Τὶς δ' ἂν τὸ κατὰ τὸν μοναχὸν Ματθαῖον παράδοξον σιωπῆ τῆς Θεομήτορος; ᾧ δὴ τὴν οἰκονομίαν τῆς μονῆς ἐγκειρισμένῳ, (θεοφιλῆς δ' ὁ ἀνὴρ, καὶ πνεύματι θείῳ τὸ βιοῦν ἐπιμαρτυρούμενος) φθόνος πρὸς τινων, τοῖς καλοῖς εἰωθῶς ἐφεδρεύειν, ἐγείρεται. Ὅθεν τῷ κρατοῦντι διαβληθεὶς, ὑπερόριος ἐν Χρυσοπόλει πρὸς τὸ τοῦ Φιλιππικοῦ καθίσταται μοναστήριον.

Ἐκδ. AMBP. ΠΑΜΠ. σ. 39—41

Θαῦμα ιη'.—Ὁ οὐ λήθη καὶ ἀγνοίας βυθῶ, ἄξιον ἐκδοθῆναι τῆς γὰρ κλίμακος ἀπανταχοῦ τὸν ἄνω χῶρον διαθεούσης. . . τῶν τινι ἐπὶ ταύτης ἑστῶτι, καὶ θεωμένων, κλήρω δ' ἦν κατεὐλεγμένος Ἀγαθονίκου τοῦ μάρτυρος; Ἰωάννης ὄνομα τῷ ἀνδρὶ, οὗτος παρατραπεῖς ἐκεῖθεν, καὶ τῷ πόδε διολισθήσας, ἄνωθεν ἐπ' ἐδάφους καταρραγεῖς τοσοῦτον ὑπέροτος ὤφθη μηδὲν τι παθῶν.

Ἐκδ. AMBP. ΠΑΜΠ. σ. 41—42

Θαῦμα ιθ' καὶ κ'.—Πλὴν ἄλλ' ἐπεὶ καὶ τ' ἄλλα διεξιέναι οὐκουν. . . Αὐτίκα τοίνυν καὶ Λέων, ὃ οὐχ ἦτον βασιλεύς, ἢ σοφός, πλείστην ὅτι πίστιν εἰσενεγκῶν, ἀντιλαμβάνει τὴν χάριν, οὐδ' ὅση τις εἰπεῖν δυνατόν· τὰ περὶ τὰ οὖρα γὰρ καὶ οὗτος ἀνωμάλως ἔχων, καὶ πικραῖς ταῖς καθ' ὥραν περιωδινίαις βαλλόμενος. . . Ἀλλὰ καὶ Θεοφανῶ ἡ μακα-

ρία. . . λάβρω γάρ, καὶ τὰ ἔνδον διακαίοντι ληφθεῖσα τῷ πυρετῶ. . . παρὰ τὸ σβεστήριον τῆς πηγῆς καὶ αὐτὴ γίνεται ὕδωρ.

Ἐκδ. AMBP. ΠΑΜΠ. σ. 42—43

Θαῦμα κα'.—Τούτοις δὴ προσκείσθω, καὶ τὸ εἰς τὸν τοῦ Λέοντος ὀμαίμονα διαπεπραγμένον. . . Στέφανος δὲ ἦν οὗτος. . . τούτῳ ἀπόστημά τι κατὰ τοῦ στήθους ἀναφυσέν. . .

Ἐκδ. AMBP. ΠΑΜΠ. σ. 43—44

Θαῦμα κβ'.—Ναὶ μὴν καὶ τῷ πατρικίῳ Ταρασίῳ, τὰ ἔσχατα κινδυνεύοντι, πυρετοῦ λάβρου τὰ ἔνδον ἐκκαίοντος, τὸ ὕδωρ τοῦτο σβεστήριον γίνεται. . . φρενίτιδι νόσῳ ἐάλω. . . ἐπεὶ καὶ πᾶσαν ἄλλην ἐπικουρίαν ἀπέπατο, ὑπὸ τῆς μητρὸς ἀγωγίμος γεγονώς, πρὸς τὸν νεῶν φέρεται.

Ἐκδ. AMBP. ΠΑΜΠ. σ. 44

Θαῦμα κγ' καὶ κδ'.—Ἐντεῦθεν ἡ τούτου Μήτηρ Μαρία, μαγίστρισα δὲ τὸ ἐπώνυμον, ὑπερφυεῖ τινι πίστει, συνεχῶς παρέβαλλε τῷ νεῶ, πᾶσι τὰ τῆς Θεομήτορος ἀπαγγέλουσα, καὶ πείθουσα, ἠκιστὰ τινα ἐνδοιάζοντα τῇ πηγῇ προσφοιτᾶν· καὶ γὰρ ποτε αὐτὴν πάθει ἀνηκέστῳ συνέβη περιπεσεῖν, καὶ ἰκέτις ἦν τοῦ ἀνδρός, θᾶπτον μετακομίσει ταύτην ὡς τὴν πηγὴν. . .

Χρόνου δὲ παραρρυνέντος συχοῦ, νόσῳ πάλιν κατασθεθεῖσα, τῶν τινας εὐζώνων, καὶ τάχει τοὺς πολλοὺς παρατρέχοντας διαπέμψασα, ὅσον τάχος ἐκέλευεν ἀρυσσάμενους τοῦ ἀγιάσματος ἀγαγεῖν.

A. SS. N. III σ 884

Φυλλ. 196β, 197 § 21.—Στέφανός τε ὃ μακαρίτης πατριάρχης καὶ τοῦ τοιούτου βασιλέως ἀτάδελφος ἀποστήματι τὰ στέρνα ἐνοχληθεῖς . . .

A. SS. N. III σ 884

Φυλλ. 197 § 22.—Ἀλλὰ καὶ Ταράσιον τὸν πατρικίον λάβρω κατασθεθέντα ποτὲ πυρετῶ καὶ φρενίτιδι νόσῳ ἐντεῦθεν περιπεσόντα καὶ τῇ δεινῷ ἀπειρηκότα τὰς εἰς σωτηρίαν ἐλπίδας ἢ τούτου μήτηρ πρὸς τὸν ναὸν διεκόμισε.

A. SS. N. III σ 884

Φυλλ. 197, 197β, 198, 198β § 23.—Ἐξ ἐκείνου καὶ Μαρία ἡ μαγίστρισα, ἢ τούτου μήτηρ, τὴν πίστιν ὅσην εἰς τὸν τῆς Θεομήτορος κτησαμένη ναὸν καὶ διηνεκῶς αὐτῇ προσεδρεύουσα τοῖς πᾶσι τὰ μεγαλεῖα τῆς Θεομήτορος ἀνεκῆρτε καὶ προετρέπετο τοὺς γε πειθόμενους ἀδιστακτῶς εἰς αὐτὸν ἀφικνεῖσθαι καὶ τῆς ἱερᾶς Πηγῆς πλήθη παραδόξων θαυμάτων ἀρνεσθαι· καὶ γὰρ τι καὶ περὶ αὐτὴν τοιόνδε συμβέβηκε. Νόσῳ κατεσχέθη βαρυτάτη ποτὲ καὶ τὸν ἴδιον ἐλιπάρει ἄνδρα ταύτην εἰς τὸν ναὸν τῆς Πηγῆς παραπέμψαι . . . Ἀρρωσθησάσης δὲ καὶ πάλιν μετὰ καιρὸν καὶ στειλιάσης δύο τῶν αὐτῆς οἰκετῶν, τῶν ἐχόντων ταχεῖαν τὴν πρὸς τὸ τρέχειν δξύτητα, ἀντλήσασί τε

ὅσον τάχος καὶ πρὸς αὐτὴν διακομί-
σαι διακελευσαμένης ἀγίασμα.

A. SS. N. III σ. 884—885

Φυλλ. 1986 § 24. — Πρὸς τούτοις ἐπὶ τῶν καιρῶν τοῦ αὐτοκράτορος Λέοντος τοῦ τῶν σωματοφυλάκων αὐτοῦ ἄρχοντος Στυλιανοῦ τῷ υἱῷ λίθος ἐνέφυ κατά τὸ γεννητικὸν μόριον, οὗ τομαῖς καὶ χειρουργίαις οἱ ἰατρούοντες εὐρεῖν τὴν ἴασιν διετεινόντο.

A. SS. N. III σ. 885

Φυλλ. 1986, 199 § 25. — Καὶ Μαρία ἡ οὕτω ἐπονομαζομένη Σχίνιζα κακώσει καὶ διαρροία κοιλίας ἐνοχλουμένη, ἀπέχεσθαι ὕδατος τὸ παράπαν παρὰ τῶν ἰατρουόντων τῇ ὑπερβολῇ τοῦ δεινοῦ κελευσθεῖσα τελευτᾶν ἔμελλεν.

A. SS. N. III σ. 885

Φυλλ. 199, 1996 § 26. — Καὶ ἡ Αὐγούστα Ζωὴ φεύγουσα τὸν τῆς ἀτεκνίας ὄνειδιζομένη καὶ περὶ γέννησιν τέκνων ἀγωνιῶσα . . . εἶθ' οὕτως πυρετῷ φλογώδει καταληφθεῖσα, τῷ ἐκείσε πηλῷ καὶ τῷ ἀγιάσματι τὴν ὑγίαν ἐπραγματεύσατο.

A. SS. N. III σ. 885

Φυλλ. 1996, 200 § 27. — Λοιπὸν εἴπωμεν ἐφεξῆς καὶ τὰ περὶ τὸν βασιλέα Ρωμανὸν τὸν πάλαι συμβάντα καὶ εἰς τοὺς παῖδας αὐτοῦ . . . Αὐτὸς μὲν γὰρ

**Εκδ.* AMBP. ΠΑΜΠ. σ. 44—46

Θαῦμα κε'. — Οὐκ ἀνήσω τὸν χρόνον, λήθης παραδοῦναι βυθοῖς, ὅσα κατὰ μέρος ἐν ταῖς τοῦ σοφωτάτου Λέοντος ἡμέραις ἢ Θεομήτωρ ὑπερφυῶς διεπράξατο· ἐκκείσθω τοίνυν καὶ τὰ κατὰ τὸν υἱὸν τοῦ Στυλιανοῦ, ὅς τῶν σωματοφυλάκων τοῦ βασιλέως ἄρχων ἐτύγχανεν ὄν' τούτῳ λίθος κατὰ τὰ ἀφανῆ τῶν γεννητικῶν μορίων ἐνσπείρεται. Τὸ μὲν οὖν ὄθεν, καὶ ὅπως συμβαίνειν εἴωθε, τοῖς πολλοῖς ἐστὶν ἀγνοούμενον.

**Εκδ.* AMBP. ΠΑΜΠ. σ. 46—48

Θαῦμα κοτ'. — Σχίζινα τις Μαρία, πρὸς τῇ λοιπῇ καχεξίᾳ τοῦ σώματος, καὶ φθορὰν γαστρὸς ὑποστᾶσα, . . . ἰατροῖς δὲ τὸ καὶ εἰς ὄψιν ἦκειν ὕδατος, κίνδυνον αὐτῇ τοῦτο εἶναι τὸν ἔσχατον ἐγνωστο.

**Εκδ.* AMBP. ΠΑΜΠ. σ. 48—49

Θαῦμα κς' καὶ κη'. — Ναὶ μὴν καὶ τὴν Αὐγούσταν Ζωὴν τὴν μήτραν πεπρωμένην, ὅσα τε καὶ λίθος διακειμένην πρὸς τὰς γονάς, ἐρρωμένην πρὸς τέκνων ἀναδόσεις καθίστησι. . . Εἶτα ἡ βασιλις αὕτη, καὶ ρίγει φλέγοντι τὴν ἔξιν διαλυθεῖσα, τῷ μὲν ρίγει ἀνθιστᾶ τὸν πηλόν, τῷ κανσώδει δὲ πυρετῷ τὸ ὕδωρ ἀφίησι.

**Εκδ.* AMBP. ΠΑΜΠ. σ. 49

Θαῦμα κθ' καὶ λ'. — Ἐξῆς δέ μοι τὰ κατὰ τὸν ἀνακτα Ρωμανὸν ἐκκείσθω τῷ λέγειν. . . καὶ γὰρ ποτε τούτῳ πυρετῷ φλέγοντι ἐκτακέντι, κἀν-

νόσω ληφθεῖς σφοδροῦ πυρετοῦ καὶ βρωμάτων ἀποστροφῇ . . . οὐ μόνον τούτων ἀπηλλάγη τῷ κοινῷ φαρμάκῳ, τῷ ἀγιάσματι, ἀλλὰ καὶ γαστρὸς ἐποχῆς καὶ πάλιν ἀμέτρου φορᾶς.

A. SS. N. III σ. 885

Φυλλ. 200 § 28. — Ἐλένη δὲ βασιλις ἢ τούτου θυγάτηρ καὶ Στέφανος βασιλεὺς ὁ υἱὸς καὶ Ἄννα ἢ αὐτοῦ σύμβιος τῇ μὲν ἐν παραπλησίαις τῇ δὲ καὶ ἐν διαλλάττουσι νοσήμασιν ἐπιουρίας τῆς αὐτῆς ἔτυχον.

A. SS. N. III σ. 885—886

Φυλλ. 200, 2006 § 29. — Γαβριήλ τε ὁ κοιτωνίτης ὑπὲρ τοῦ ἰδίου ἀνεπιου τοῦ παρὰ τῶν Βουλγάρων κατασχεθέντος λυπούμενος καὶ διαπονούμενος, χάριν τῆς τούτου λυτρώσεως εὐαγγέλιον κατασκεύασε . . .

A. SS. N. III σ. 886

Φυλλ. 2006, 201, 2016 § 30. — Καὶ τις μοναχὸς τοῦνομα Ἰωάννης, ᾧ Πέπερις ἢ ἐπίκλησις, τοῖς ἐνδοτέροις μέρεσι τῆς Χαλδίας οἰκῶν, ἀρρωστίσας, ἐπεὶ οἱ ἰατροὶ ἀπειρήκεσαν πρὸς τὸ βίαιον αὐτοῦ τοῦ νοσήματος, εἰς νοὴν ἔλαβε τὴν ἐκκλησίαν τὴν ἐν τῇ Πηγῇ . . . Καὶ μετὰ τινα χρόνον τοῦ φοιτητοῦ αὐτοῦ ταῖς πρὸς θάνατον ἀπαγοῦσαις ὁδύνασι καὶ νόσοις ἀπαγορευσατος, ἐπεὶ οὐδεμία σωτηρίας ἐλπίς αὐτῷ ὑπελείπετο . . .

A. SS. N. III σ. 886

τεῦθεν καὶ ἀηδῶς τοῖς βρώμασιν ἔχοντι. . .

Οὐ τοῦτο δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ τῆς γαστρὸς ἐπισχεθείσης, καὶ ἀπολιθωθείσης αὐτῷ. . .

**Εκδ.* AMBP. ΠΑΜΠ. σ. 49—50

Θαῦμα λα'. — Παραπλησίον τι καὶ ἢ τούτου γυνὴ εὐηρογέτηται Ἄννα, Ἐλένη τε τῇ θυγατρὶ, ὑπὸ τριταῖκῶν πολιορκουμένη τῶν νόσων ἀπαλλαγὴν δίδωσι. . .

**Εκδ.* ANBP. ΠΑΜΠ. σ. 50—51

Θαῦμα λβ'. — Γαβριήλ τις ἀνὴρ, τῶν ἐν τῷ βασιλικῷ δὲ κοιτῶν διαπονουμένων, εἷς καὶ οὗτος ἀεγνωγωρίζετο, ὑπὲρ ἀδελφίδου τινος τασπλάγχνα διακαιόμενος, λύπη τε βαθεῖα τὴν ψυχὴν βαρυνόμενος, ὅτι πρὸς βουλγάρων χειρωθεὶς ἰσχυραῖς κατησφάλιστο πῆδαις, ὑπὲρ δὲ τούτου, εὐαγγέλιον εὐφυῶς ἠσκημένον, τῇ Θεομήτορι ἀνατίθησιν.

**Εκδ.* AMBP. ΠΑΜΠ. σ. 51

Θαῦμα λγ' καὶ λδ'. — Ἀπολαύει τῶν θαυμάτων, καὶ Ἰωάννης ἐκεῖνος ὁ μοναχὸς, ᾧ Πέπερις τὸ ἐπώνυμον· οὗτος γὰρ ἐνδοτέρω τῆς χαλδαίων γῆς ποιούμενος τὰς διατριβάς, δεινὴν τινα καὶ ἐξαισίαν νόσον νοσήσας, ἐπεὶ καὶ ἰατρῶν τέχνη, καὶ φαρμάκων ἰσχύς ἀπειρήκει, ἐν νῷ τὴν πηγὴν λαμβάνει τῆς Θεομήτορος. Ἦν δὲ τῷ ἐκ Χαλδίας τουτωῦ μοναχῷ φοιτητῆς, ᾧ νόσος μετὰ χρόνους ἐπισκῆπτε δεινὴ, ταῖς ἀπειροῖς τῶν ὀδυνῶν, ἐγγυωμένη ὅσον οὐλωτὸν θάνατον ἐπιστήσεσθαι. . .

**Εκδ.* AMBP. ΠΑΜΠ. σ. 51—53

Φυλλ. 2016, 202 § 31.—'Ιωάννης γάρ τις πρωτοσπαθάριος τὸν τῆς Θεοτόκου ναὸν κατέλαβεν ἡμιθνής τῶν νόσων ταῖς ἐπιθέσει . . .

A. SS. N. III σ 886

Φυλλ. 202, 2026 § 32.—'Αλλά καὶ Θεόφιλος τις πρωτοσπαθάριος μακροῦ καὶ δυσπαλλάκτω νόσῳ καμῶν τοῖς διανοουμένοις ἐπέτρεψεν ἀπαγαγεῖν αὐτὸν εἰς τὸν τῆς δεσποίνης ναόν.

A. SS. N. III σ 886—887

Φυλλ. 2026, 203 § 33.—Καιρὸς δὲ λοιπὸν καὶ τὸ γεγονός εἰς τινα μοναχὸν τῆς αὐτῆς μονῆς . . . Ὁ μοναχὸς ἐκεῖνος Μελέτιος, εἰς τυγχάνων τῶν τῆς μονῆς καὶ ἐν τοῖς ταύτης διατρίβων ἀγροῖς . . .

A. SS. N. III σ 887

Φυλλ. 203, 2036 § 34.—Εἴπωμεν δὲ καὶ τὰς ἐπὶ τῶν καθ' ἡμᾶς χρόνων γεγονυίας ἰάσεις . . . Καὶ γὰρ ὁ κατὰ τὸν Κουρκούαν μάγιστρος Ἰωάννης ὁ κατοιχόμενος.

A. SS. N. III σ 887

Φυλλ. 2036 § 35.—Παραπλησίως τούτοις καὶ Ρωμανὸς ὁ τούτων υἱὸς λοιμικοῦ πάθους καὶ διακαεστάτου φλέγοντος πυρετοῦ . . .

A. SS. N. III σ 887

Φυλλ. 2036, 204 § 36.—'Αλλά καὶ Θεοφύλακτος μάγιστρος τὰς ἐπελθούσας αὐτῷ διαφόρους νόσους φρυγάδας τῇ αὐτῇ μάλιστα τοῦ ἁγιάσματος ἔδειξε, τὰς ἐξ ἰατρῶν βοήθειας ἀπεγνωκώς.

A. SS. N. III σ 877

Φυλλ. 204 § 37.—Ταῦτὸν καὶ τῷ πατρικίῳ θεοφυλάκτῳ — Ἀβάστακτος

Θαῦμα λε'.—'Ανδρὶ τινὶ πρωτοσπαθάριος οὗτος δ' ἦν τὴν ἀξίαν νόσων ἐπαλληλία τὴν ὀλομέλειαν ἐτακέν τι, κᾶντεῦθεν ἡμιθνήτι γεγενημένῳ . . .

*Εκδ. AMBP. ΠΑΜΠ. σ. 53—54

Θαῦμα λσ'.—'Ετερός τις, πρωτοσπαθάριος δὲ καὶ οὗτος ἦν τὴν ἀξίαν, μακροῦ καὶ δυσελίκτω νόσῳ σχεθεῖς . . . παρὰ τὰς διεξόδους τῆς πηγῆς ἀγαγόντας διαρρίψαι αὐτόν.

*Εκδ. AMBP. ΠΑΜΠ. σ. 54—55

Θαῦμα λζ'.—'Ἦδη δὲ τῷ λόγῳ δώσω καὶ τὰ κατὰ τὸν μοναχὸν ἐκείνον Μελέτιον, ὃς τῶν τῆς Θεοτόκου μὲν εἰς ἐγνωρίζετο, ἐν ἀγροῖς δὲ αἰεὶ διητάτο . . .

*Εκδ. AMBP. ΠΑΜΠ. σ. 55—56

Θαῦμα λη'.—Καὶ τὸ κατὰ τὸν Κουρκούαν ἐκεῖνον μάγιστρον διηγήσομαι, ὃς τῶν κατὰ τὴν ἕω στρατιωτικῶν ἐξηγεῖτο ταγματῶν.

*Εκδ. AMBP. ΠΑΜΠ. σ. 56

Θαῦμα λθ'.—'Αλλά καὶ Ρωμανῷ τῷ τούτων παιδί ὑπὸ λοιμώδους πάθους σφοδρῶς ἐπιβρίσαντος ἐνοχλουμένῳ . . .

*Εκδ. AMBP. ΠΑΜΠ. σ. 56

Θαῦμα μ'.—Οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ Θεοφύλακτος ὁ μάγιστρος παντοδαπῶν νόσων πολιορκία στενοχωρούμενος, ταῖς ἀπὸ τοῦ θείου ἁγιάσματος ἐπιρροαῖς.

*Εκδ. AMBP. ΠΑΜΠ. σ. 56—57

Θαῦμα μα'.—Τὸ δι' αὐτὸ φασὶ καὶ τῷ Ἀβαστάκτῳ πατρικίῳ μικρὸν

τούτῳ ἐπόνυμον — τῆς γαστροῦς συνήνησε νόσημα . . .

A. SS. N. III σ 887

Φυλλ. 204, 2046 § 38.—Περὶ τὴν ζωὴν ὑπὸ τινος κινδυνεύων πάθους καὶ τὸν περὶ ψυχῆς τρέχων ἔπειε τὰ τελευταῖα . . . ὡς καὶ τὴν σύμβιον παροῦσαν τελευταίαις αὐτὸν οἰμωγαῖς καὶ θρηνημασιν ἀποδύρεσθαι . . .

A. SS. N. III σ 887

Φυλλ. 2046 § 39.—Περιττὸν δὲ λοιπὸν διελθεῖν καὶ περὶ τοῦ διαρραγέντος καὶ ἰαθέντος ἀποστήματος πατρικίῳ τινὶ ἐκ τῆς ἰσχύος τοῦ ἁγιάσματος καὶ τοῦ ἐπὶ τοῖς πρώτοις τῶν σωματοφυλάκων ἠριθμημένου Ἰωάννου· ὃς χαλεπῶς τὴν ἔξοδον.

A. SS. N. III σ 887—888

Φυλλ. 2046, 205, 2056 § 40.—Τὸν πρωτοσπαθάριον Νικόλαον τὸν ἐπὶ τοῦ βασιλικοῦ τῆς σακέλλης ταμείου ποτὲ . . . τούτῳ γὰρ υἱὸς Εὐθύμιος ἦν τὴν ἡλικίαν νέος, ἐλπίς γονεῦσιν ἠδεῖα ὀρώμενος . . .

A. SS. N. III σ 888

Φυλλ. 2056, 206 § 41.—'Ερ' ἅπασιν τούτοις καὶ Στέφανος ὁ Κατζάτωρ, μὴ δυνατῶς ἔχων ἐπηρεία τῆς τοῦ ἰσχύου νόσου καὶ τῇ τῆς κοτύλης παρέσει τὰ εἰωθότα.

A. SS. N. III σ 888

ἕστερον γεγενῆσθαι ὀδύνας γὰρ κοιλίας καὶ τούτῳ ληφθέντι . . .

*Εκδ. AMBP. ΠΑΜΠ. σ. 57

Θαῦμα μβ' καὶ μγ'.—'Ανδρὶ τινὶ πάλιν ἑτέρῳ πονήρως λίαν τοῦ σώματος ἔχοντι, καὶ ἤδη τὸ ἄσθμα πυκνόν τι . . . Ἐπίσης δὲ τῷ ἀνδρὶ καὶ ἡ σύζυγος πέπονθεν, οἴκοθεν ἔχουσα τὸ παράδειγμα, νόσου τε ὁμοιότητι . . .

*Εκδ. AMBP. ΠΑΜΠ. σ. 57—58

Θαῦμα μδ' καὶ με'.—'Ἄλλ' ἐν καὶ τὸν τὸ ἀπόστημα ἔνδον ἔχοντα τῷ λόγῳ προσθεῖμεν, ὃ διερωγὸς τοῖς κέντροις τοῦ ἁγιάσματος . . . Οὐδὲ ὅπερ τῷ σωματοφύλακι Ἰωάννῃ διεπράχθη τῇ Θεομήτορι προσθετέον . . .

*Εκδ. AMBP. ΠΑΜΠ. σ. 58

Θαῦμα μστ'.—Τὸ δὲ κατὰ τὸν πρωτοσπαθάριον Νικόλαον, τὸν ἐπὶ τῆς βασιλικῆς σακέλλης . . . τούτῳ παῖς Εὐθύμιος ἦν, ἰωραῖος τὴν ὄψιν, τὴν ἡλικίαν νεώτερος.

*Εκδ. AMBP. ΠΑΜΠ. σ. 58—59

Θαῦμα μζ'.—Ὁ τῶν Ἱεροσολύμων πατριάρχης, Ἰωάννης δὲ οὗτος ὁ μακαρίτης ἦν, ἔκτινος ρεύματος . . .

*Εκδ. AMBP. ΠΑΜΠ. σ. 59—60

Θαῦμα μη'.—Στέφανος ὁ ἐπὶ τοῦ θυμιάματος. Κατζάτωρα τοῦτον οἶδε καλεῖν ἢ συνήθεια, οὗτος τὸ ἰσχύον πληγεῖς . . .

*Εκδ. AMBP. ΠΑΜΠ. σ. 60—61

Φυλλ. 206, 2066, 207, 2076 § 42.—
Τοσαῦτα καὶ τοιαῦτα τῆς ἐμῆς δεσποί-
νης τυγχάνουσι τὰ θαύματα πᾶσαι ἰ-
σχὺν ἀνθρωπίνην καὶ διάνοιαν . . . νῦν
καὶ αἰεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώ-
νων, ἀμήν.

A. SS. N. III σ. 888—889

Ἐν τῷ τοῦ Νικηφόρου Καλλίστου τοῦ Ξανθοπούλου συγγράμματι πα-
ρενεῖρεται εὐθύς ἀμέσως μετὰ τὸν πρόλογόν του (σελ. 1) θέμα τι ὅλως ἄσχε-
τον πρὸς τὸν ναὸν τῆς Πηγῆς. Τὸ θέμα τοῦτο φέρει τὸν τίτλον: «Ἐπαινος
τῆς πόλεως».¹

Ἐν τῷ κεφαλαίῳ τούτῳ ὁ Κάλλιτος ἐξυμνεῖ κυρίως τὴν προνομιούχον
θέσιν τῆς βασιλίδος τῶν πόλεων.

Εἶτα παρενεῖρεται ἕτερον κεφάλαιον τιτλοφορούμενον «Ἐπαινος τῆς
Ἁγίας Σοφίας».²

Ὁ Κάλλιτος ἐνταῦθα ἐκθειάζει τὸν Μέγαν τῆς τοῦ Θεοῦ Σοφίας ναόν.
Ἐπιπλέον δὲ περιγράφει τὴν θέσιν τοῦ ἁγιάσματος τῆς Πηγῆς.³

Ἐν τῷ κεφαλαίῳ τούτῳ ὁ Κάλλιτος πιστῶς παραφράζων τὸν Προκό-
πιον λέγει: «ταύτης δὴ τῆς βασιλευούσης τῶν πόλεων, οὐ πολλῶ τῶν χει-
« σαίων τειχῶν ἄποθεν πρὸς θάλασσαν ἐπινεύοντα, ἔνθα τὸ ἀνέκαθεν αἰ
« χροῦσαι πύλαι πρὸς δόξαν ἦσαν τῇ βασιλίδι, τόπος τις ἔστιν ὡσεὶ στά-
« διον ἐν διέχων τῆς πόλεως, ὅση πέφυκεν ἀρετὴν εἶναι γῆς κεκτημένος, ἐξ
« ἀρχαίων δ' ἀνεῖμένος θεομήτορι, καὶ ὁ τόπος τοῦ ἀέρος ἐν καλῶ κείμε
« νος δένδροις μὲν παντοίοις κατάφυτος, πλατάνων δὲ τὸ πλεῖστον εὐφρῖτα

1.—ΝΙΚΗΦΟΡΟΥ ΚΑΛΛΙΣΤΟΥ ΞΑΝΘΟΠΟΥΛΟΥ. *Περὶ συστάσεως κτλ.* σ. 3-5.

Ἀρχή. Τίς οὐκ οἶδε τὸν τῆς οἰκουμένης ὀφθαλμόν, τὴν Κωνσταντίνου φημί, τὸν ὀμ-
φρῶν τῆς γῆς, ἢ μᾶλλον εἰπεῖν τὴν καρδίαν ταύτης.

Τέλος. καὶ τ' ἄλλα τῶν οἰκοδομημάτων εἰς κάλλος, καὶ μέγεθος ἀβρῶς ἐξηκομημένα,
καὶ περιτῶς, φαιδρῶ φαιδρῶς ἀπανταχοῦ ταῖς διρεσιν ἀπαντῶντα καὶ συνανίσχοντα

2.— ἔνθ' ἄνω. σ. 5-6.

Ἀρχή. Οἱ δὲ καὶ τὸν μέγαν τοῦτον ἀνέστησε δόμον τὸν τῆς οἰκείας ὅτι σοφίας ἐπώ-
νυμον, τὸν μᾶλα οἰκεῖον τῇ πόλει κόσμον.

Τέλος. ὁ μὲν δὴ λόγος οὕτω τοῖς τῆς πόλεως καταγοιεύσας καλοῖς, παρήνεγκε τοῦ
σκοποῦ ἀθροῦν ἐπισημασιῶν.

3.— ἔνθ' ἄνω. σ. 7-8.

Ἀρχή. Ἄλλ' ἐπὶ τὴν ὑπόσχεσιν ἄλιν ἀναστρεπτόν τῆς δηγήσεως. ταύτης δὴ τῆς βα-
σιλευούσης τῶν πόλεων, οὐ πολλῶ τῶν χεισαίων τειχῶν ἄποθεν πρὸς θάλασσαν ἐπινεύ-
οντα

Τέλος. καὶ ἦν ὁ τόπος ἰλύς δὴ καὶ μόνη συνεστηκεῖα, ἐπὶ νοτίδι βραχυτάτῃ γνωρίζο-
μένη.

« καὶ ἀναδρομῇ κυπαρίττων ὠραϊζόμενος· πόα οὖν αὐτὸν εὐθαλῆς, καὶ μα-
« λακὴ περιέτρεχεν, ἄνθη μὲν παντοῖα προβαλλομένη, ἀποχρῶσα μὲν εὐστι-
« βάδι, ἀρίστη δὲ καὶ βοσκήμασιν ἐφειμένη· πηγὴ δ' ἀφθόνου καὶ διειδοῦς
« νάματος ἐξεπίτηδες ἀνατρέχουσα, παρῆχε μὲν τῷ τόπῳ μετὰ ραστώνης ὄ-
« σης τὸ χάριεν, εὐπρόσωπον δὲ καὶ τὸν χῶρον ἅμα καθίστα.»¹

Μετὰ τὸ α' θαῦμα ὁ Κάλλιτος περιγράφει ἐκτενῶς τὴν οἰκοδομὴν τοῦ
ὑπὸ Λέοντος τοῦ Θρακὸς ἀνεγερθέντος ναοῦ ὑπὸ τὸν τίτλον «Περὶ τοῦ νεῶ
« τῆς πηγῆς καὶ ἔκφρασις αὐτοῦ»² ὡς καὶ ἀλλαγῶς ἐκτενῶς ἀναπτύσσω.

Ὁ Κάλλιτος μετὰ τὸ β' θαῦμα ὁμιλεῖ «περὶ τοῦ μεγάλου τῆς πηγῆς
« νεῶ»³ τοῦ ὑπὸ Ἰουστινιανοῦ τοῦ Μεγάλου ἀνεγερθέντος «παρὰ τὰ κρά-
« σπεδα τοῦ πρώην νεῶ».

Μετὰ τὴν σύντομον περιγραφὴν τοῦ ναοῦ τοῦ Ἰουστινιανοῦ ὁ Κάλλι-
στος ἐπαναλαμβάνει τὰ ῥήματα Προκοπίου τοῦ Καισαρέως μνημονεύοντος τὰ
τοῦ εὐσεβοῦς Αὐτοκράτορος τούτου Κτίσματα καὶ μάλιστα τῶν ἐν Βλαχέρναις
καὶ ἐν τῇ Πηγῇ ναῶν τῆς Θεοτόκου «ἄμφω ἀκαταγώνιστα φυλακτῆρια τῷ
« περιβόλῳ τῆς πόλεως εἶεν»⁴ καὶ τὸ δίσος, τοὺς λειμῶνας, τὴν πηγὴν ἣτις
«ἀφορητὴ ἔβλυζε γαληνὸν τὸ ὕδωρ καὶ πότιμον.»⁵

Νικηφόρος Κάλλιτος ὁ Ξανθόπουλος ἀπαριθμεῖ, ὡς προείπομεν, 63
θαύματα ἐξ ὧν τὰ 48 ἐγένοντο πρὸ τῆς ἐποχῆς του.

Ὁ πρὸ αὐτοῦ γράψας λόγιος τοῦ XII αἰῶνος ἀπαριθμεῖ 47 θαύματα
μόνον.

Ὁ Νικηφόρος ὡς 47ον θαῦμα ἀναφέρει τὸ ἐπὶ Ἰσαακίου τοῦ Ἀγγέλου
θαῦμα τὸ γενόμενον τῷ Πατριάρχῳ Ἱεροσολύμων Ἰωάννῃ, ὅστις πάσχων ἐξ
ἀσθενείας τῶν ὠτων ἰάθη ἐκ τοῦ ὀδυνηροῦ νοσήματος διὰ θαύματος τοῦ
ζωηρητοῦ ἁγιάσματος.

1.—ΠΡΟΚΟΠΙΟΣ ΚΑΙΣΑΡΕΥΣ. *Περὶ Κτισμάτων.* Λόγος I. Κεφ. III σ. 185.

2.—ΝΙΚ. ΚΑΛΛ. ΞΑΝΘ. *Περὶ συστάσεως κτλ.* σ. 11-14.

Ἀρχή. Λέων γεμὴν ὁ μέγας ἐς ὕστερον κατὰ τὴν τῆς θεομήτορος πρόρρησιν τῷ βασι-
λείῳ θρόνῳ ἐνιδρυθεῖς. . .

Τέλος. ἐς ὕστερον δὲ καὶ τινες προσθήκαις οἰκοδομημάτων τὸν χῶρον ἐοῖμυναν, κάλ-
λος περιεργότερον περιθέμενοι, καὶ ὠραιότεραν τῷ τόπῳ ἐπαγαγόντες εὐπρέπειαν.

3.—ΝΙΚ. ΚΑΛΛ. ΞΑΝΘ. *Περὶ συστάσεως κτλ.* σ. 15-17.

Ἀρχή. τοῖνον καὶ τὴν εὐεργέτην προσαμειβόμενος, ἅτε καὶ αὐτῷ τὴν βασιλείον περι-
ποιησαμένην ἀρχήν, τὸν νῦν ὀρώμενον ὑπερμεγέθη δόμον, ἐξ αὐτῶν κρηπίδων ἀνέστησι.

Τέλος. οὐ δέ μοι τὸ σκάφος ἰθύνας τοῦ λόγου, τῷ ροθίῳ τῶν ὁσῶν θανμάτων διολι-
σθαῖνον παρασκευάζουσα.

4.—ΠΡΟΚΟΠΙΟΣ ΚΑΙΣΑΡΕΥΣ. *Περὶ Κτισμάτων.* Λόγος I. Κεφ. II. σ. 182-3.

5.— ἔνθ' ἄνω. I. » III. σ. 184-5.

Τὸ βον μέρος τῆς πραγματείας τοῦ Νικηφόρου ¹ πραγματεύεται περὶ τῶν ἐπὶ τῆς ἐποχῆς του γενομένων 15 θαυμάτων.

Ἐπὶ τὸν τίτλον «ἀρχὴ τῶν νέων θαυμάτων» ἐν πρώτοις ὁ Νικηφόρος διὰ μελανῶν χρωμάτων ἀφηγεῖται τὰ δεινὰ ἃ ὑπέστη ἡ βασιλις τῶν πόλεων ἀπὸ τοὺς Λατίνους Σταυροφόρους καὶ τὴν μετατροπὴν τοῦ ναοῦ τῆς Πηγῆς εἰς ναόν τοῦ λατινικοῦ δόγματος. ² Εἶτα ὁ Νικηφόρος ἐν κεφαλαίῳ ὑπὸ τὸν τίτλον «Πάλιν τότε τὰ τῆς πηγῆς ἤρξαντο θαύματα» ἀναφέρει τὴν ὑπὸ τῆς Θεομήτορος ἐπανάληψιν τῶν θαυμάτων ³ καὶ συνεχίζων ἀπαριθμεῖ τὰ ἐπὶ τῶν χρόνων του συντελεσθέντα θαύματα ⁴

Ὡς ἐπίλογον ὁ Νικηφόρος ποιεῖται σύγκρισιν τοῦ ὕδατος τῆς πηγῆς μετὰ ἄλλας πηγὰς. ⁵

Ἐκ τῶν ἄνω παρατεθέντων κειμένων παραβολῆς ἐξάγεται σαφέστατα ὅτι Νικηφόρος Κάλλιστος ὁ Ξανθόπουλος διεσκεύασεν ἄλλο πόνημα συγγραφῆν πολὺ προγενεστέρως τῆς ἐποχῆς του καὶ διῆκον μέχρι τῶν παραμονῶν τῆς ἀλώσεως τῆς βασιλευούσης ὑπὸ τῶν Λατίνων τῆς Τετάρτης Σταυροφορίας.

Ὡς ἔμμεσον ὑπόδειγμα περὶ τῆς ἀνεγέρσεως τοῦ ἀρχικοῦ ναοῦ τῆς Πηγῆς καὶ τῶν θαυμάτων εἶχεν ὁ Νικηφόρος τὴν πραγματείαν τοῦ ἀγνώστου συγγραφέως τοῦ XII αἰῶνος.

Ἐν ταῖς διηγήσεσι περὶ τῶν θαυμάτων ὁ μιμητὴς ἀκολουθεῖ πιστῶς τὸν πρὸ αὐτοῦ λαλήσαντα, τὰ θαύματα δὲ ταῦτα παρὰ τῷ Ξανθοπούλῳ εἶναι πλατυτέρα ἐκθεσις τῶν εἰδήσεων τοῦ προγενεστεροῦ αὐτῷ συγγραφέως.

Ὁ Ι. Καντακουζηνὸς ἀφηγούμενος τὰ κατὰ τὴν ἀσθένειαν τοῦ Ἄνδρονίκου λαβόντα χώραν λέγει :

«Βασιλεὺς δ' ἀμυδρᾷ τῇ φωνῇ καὶ οἶον ἤδη ἐκλειπούση, εἰ τῶν ἱερῶν ὕδατων τῶν ἐκ τῆς ἀεννάου καὶ σωτηρίου πηγῆς τῆς θεομήτορος ἐκβλυζόντων εὐρεθῆναι ἠρώτα δυνατόν. Φακρασίνα δὲ τῶν τῇ βασιλίδι συνουσῶν μία γυναικῶν εὐγενῶν τῆς ἐσπέρας ἔφασκεν ἦκοντα ἐκ Βυζαντίου τῶν αὐτῆς τινα οἰκετῶν, τῶν ἱερῶν ὕδατων κεκομικέναι· ἅμα δὲ καὶ φέρουσα παρέρχεται σὺν σπουδῇ· προσενεχθέντων τε τῷ στόματι βασιλέως ἐδόκει μὲν κοταβροχθίσαι, καὶ ἐθανμάζετο παρὰ πάντων, ὅτι καίτοι τὰ τελευταῖα πνέων, οὐκ ἀπέσχετο τῆς περὶ τὰ σεβάσματα καὶ πίστεως καὶ τιμῆς· ὁμῶς δὲ οὐδὲν ἤττον ἐγγίζειν ἐδόκει ταῖς ἄιδου πύλαις· χρισθείσης δὲ αὐτῷ καὶ τῆς σαρκὸς ἐξ ἐκείνων τῶν ὑδάτων, ἡσύχασέ τε παντελῶς καὶ ἀπ'

1.—ΝΙΚ. ΚΑΛΛ. ΞΑΝΘΟΠ. *Περὶ συστάσεως κτλ.* σ. 61-99.
2.— *ἐνθ' ἀνοστ.* σ. 61-65.
3.— *»* σ. 65-66.
4.— *»* σ. 66-94 *Θαῦμα μβ'—εγ'.*
5.— *»* σ. 94-99.

« ἐκείνης τῆς ὥρας ἄφωνός τε καὶ ἀκίνητος ἔμεινεν ὄρθρου ἄχρι παντελῶς ζῆν, μόνῳ πιστευόμενος τῷ ἀναπνεῖν, περὶ ὄρθρον δὲ ὡσπερ ἐκ τεθνεώτων ἀναβιούς, «δόξα σοι ὁ θεός,» εἶπεν. Ἐρομένου δὲ ὅπως ἔχει τοῦ μεγάλου δομεστίκου, αὐτὸς μὲν εἶπεν οὐκ εἰδέναι, εἰδείη δ' ἃ ὁ πάντα γινώσκων Θεός. Προσελθὼν δ' ὁ τῶν ἱατρῶν προσέχων καὶ τῆς χειρὸς ἀψάμενος τῆς βασιλέως, ἐδόκει μὲν σφύζειν ἀμυδρῶς. Τῷ παραλόγῳ δὲ τοῦ πράγματος οἰόμενος ἠπατεῖσθαι (οὐδεμία γὰρ ὑπελείπετο ἐλπίς τοῦ ζῆσεσθαι αὐτὸν) ἀνηρεύνα τε αὐτὴς ἐπιμελῶς καὶ περιεοργάζετο τοὺς σφυγμοὺς καὶ τὰς χεῖρας περιέψα. Ὡς δὲ ἐπέιθετο οὐκ ἠπατημένος ὢν ἐξεπέπληκτό τε τοῦ πράγματος τῷ παραδόξῳ καὶ «μέγας ὁ Θεός» ἀνεβόησεν, «ὁ μόνος δυνάμενος εἰς ἄιδου κατάγειν πύλας καὶ ἀνάγειν αὐτὴς ἐκεῖθεν.» ¹

Ὁ Ἄνωνυμος λόγιος τοῦ XII αἰῶνος διὰ τῶν ἐξῆς ἐκθειάζει τὴν ζωήρυττον Πηγὴν τὴν ἀεννάως ρέουσαν τὴν τῆς Θεομήτορος χάριν.

«Τοσαῦτα καὶ τοιαῦτα τῆς ἐμῆς δεσποίνης τυγχάνουσι τὰ θαύματα, πᾶσαν ἰσχὺν ἀνθρωπίνην καὶ διάνοιαν ὑπερβαίνοντα, ἃ κατὰ καιροὺς μὲν ἐνήργηται, τῇ δὲ περιφανείᾳ τῶν ἱαθέντων περιεδομένα ἔχει τὸ γνώριμον.

«Τὰ δὲ γε εἰς τοὺς ἀγνώτας καὶ ἀφανείας τοῦ βίου σεισηγμένους καὶ ἀπὸ τόπων διεστηκότων ἀφικνουμένους καθ' ἐκάστην τελοῦμενα ποῖος μὲν ἀνθρώπινος καταλήψεται νοῦς, ποῖα δὲ γλῶσσα τρανώσει καὶ διὰ στόματος ἀγάγη καὶ παραστήσει τὰ μήτε λόγῳ ρητὰ διὰ μέγεθος μήτε πάλιν ἀριθμητὰ διὰ πλήθους ὑπερβολὴν; δικτύῳ γὰρ κατασχεῖν πειράσεται ἄνεμον· καὶ ψάμμον θαλάσσης καὶ οὐρανοῦ ἀστέρας καὶ γένη καὶ πλήθη ἀριθμῆσαι φυτῶν πρότερον δυνηθῆ ἢ τὰ τῆς Θεομήτορος διελεθῆν.

«Οὐ μόνον γὰρ παμπληθὲς ὢν ἂν εἴποι τις ὑπερέχουσιν, ἀλλὰ καὶ εἰς παρὰδοξοποιεῖται ἀπὸ τῶν ἐναντίων θαυμάζονται· καὶ «ὡς ἐμεγαλύνθη, Κύριε, τὰ ἔργα σου» ἐνταῦθα μακρῷ εἰπεῖν οἰκειότερον καὶ τὸ «Πάντα δυνατὰ τοῖς πιστεύουσι.» Πῶς γὰρ οὐ φρικτὸν καὶ πληρὲς ἐκπλήξεως τὸ ἀνθρώπου δυσοριῶντας ψυχρῷ ὑγιάζεσθαι ὕδατι καὶ διαλύεσθαι πόρους δυσώδεις καὶ ὀδύνας οὐ φορητὰς καταπαύεσθαι; καὶ τόσῳ μάλιστα θαυμαστόν, ὅσῳ περ καὶ τοῖς θερμοτέροις καὶ βοηθήμασι καὶ ἀντλήμασι πᾶς τις γινώσκει τοὺς τῶν ἱατρῶν παῖδας πρὸς τοιαῦτα πάθη ἀνταγωνίζεσθαι, οὐχὶ τοῖς ψυχροτέροις καὶ πλήττουσι· τὸ δὲ καὶ νεκροὺς ἀναστήσαι καὶ πάθη ἐνδομυχοῦντα καὶ αὐτοὺς τοὺς νοσοῦντας λανθάνοντα, οἷα δὴ καὶ τινα τυγχάνουσιν, εὐχερῶς ὑγιάσαι καὶ δαίμονας ἀπελάσαι καὶ ἀβλαβεῖς συντηρησαι ἀπ' ὕψους κατενεχθέντας πολλούς, ὥστε τοὺς ἐν τῷ ναῷ καταληφθέντας ὑπὸ τοῦ σεισμοῦ τῇ τῶν κλιμάκων περιωπῇ, ταῦτα καὶ θαυμάτων

1.—Ι. ΚΑΝΤΑΚΟΥΖΗΝΟΣ, τ. III. *Κεφ. 17ον*, σ. 409-410.

« θαυμασιώτερα και δυνατά μόνη τῆ τὸν ἰσχυρὸν τεκούση δεσπότην και
« Κύριον.

« Ὅντως λειμὸν και παράδεισος ὁ ταύτης ναός, ἔγκαρπα και πολυειδῆ
« παρὰ τὰς διεξόδους τῶν ὑδάτων αὐτῆς κεκτημένος φυτά, οὐχὶ καρπὸν αὐ-
« ξοντά τε και τρέφοντα τὸν τρέφοντα σώματα, ἀλλ' ἕτερογενῆ και εὐκαρπα,
« ψυχὰς ἀθανάτου ἐμπιπλῶντα χρηστότητος· ἐμπίπλονται γάρ πως ἡδονῆς
« και διαχεῖται παντῶς ἕτερου ψυχῆ και πρὸς ἀρετὴν ἐπιδίδωσιν, ὅταν ἴδῃ
« τινὰ τῆ δυνάμει τῆς θεομήτορος ἐλευθερούμενον δαίμονος και τινος ἄλλου
« νοσήματος· ἐπεὶ και οἰκέται τοὺς συνδούλους μετὰ δουλείας βαρύτητα πρὸς
« ἐλευθερίαν ἀναγομένους βλέποντες παρὰ τῶν κυρίων ἢ κατὰ τινὰ τρόπον
« εὐεργετουμένους, οὐ μόνον τῆς ἀπαλλαγῆς ἕνεκα τῶν δεινῶν χαίρουσιν,
« ἀλλὰ και τῆ τῶν δεσποτῶν εὐνοίᾳ μᾶλλον ἐμφύονται, ἐλπίδων χρηστοτέρων
« γινόμενοι και τῆς ἐκείνων ἑαυτοὺς προμηθείας ἀνάπτοντες· και οὐχ οὔτοι
« μόνοι διὰ τὸ κηδεμονικὸν και φιλόανθρωπον προσκαρτεροῦσιν αὐτοῖς και
« ἐμμένουσιν, ἀλλὰ και ἑτέροις τῆς καρτερίας και προσελεύσεως παρέχουσιν
« ὑποδείγματα, ὡς ἔνεστιν ἐνταυθεῖ κατιδεῖν· θεραπευομένων γὰρ εὐχερῶς
« τῶν προσερχομένων τῷ ταύτης ναῷ ἀπὸ τῆς βασιλίδος τῶν πόλεων, οὐκ ἀ-
« νέχεται τις καταληφθῆναι ἕξ ἀπάσης χώρας και πόλεως μὴ πρὸς τοῦτον
« φοιτῆσαι και τυχεῖν ἐκείνων ὧν και διὰ σπουδῆς τίθεται.

« Ἐπεὶ οὖν και βασιλεῖς και ἄρχοντες και ἰδιῶται και πένητες και πα-
« λαιὰ και νέα και στρατεύσιμος ἡλικία και ἄχρηστος τῶν τῆς Θεοτόκου θαν-
« μάτων ἠξίωονται και οἱ μὲν τραυμάτων και νοσημάτων οἱ δὲ δαιμονίων και
« πειρασμῶν και ἀνθρώπων ἐπιτιθεμένων ἐρρυσθήσαν, οἱ δὲ διεσώθησαν
« παρ' ἐλίδα ἀφύκτων (νόσων) και πρὸ ὀφθαλμῶν ἔχουσῶν τὸν θάνατον,
« προσδράμωμεν οὖν και ἡμεῖς τῷ ταύτης τεμένει και τοῦ σωστικοῦ μετάσχω-
« μεν ἀγιάσματος, ἵνα τῆ ἐπισκιάζουση τούτῳ δυνάμει τῆς θεομήτορος και
« σωματικῶν ἀλγηδόνων ρυσθῶμεν και νοσημάτων και τῶν ἐπιτιθεμένων
« ἡμῖν πειρατηρίων και περιστάσεων λυτρωθείημεν, διαφύγωμεν δὲ και τὰ
« ἐκεῖθεν δικαιοτήρια και πρὸς τὸ ἄνω θυσιαστήριον ἀπαντήσωμεν και κα-
« θαρὸι ὀφθῶμεν τῷ καθαρῷ και τῷ ἀκραιφνεστάτῳ ἔλλαμφθῶμεν φωτί.

« Οἶδαμεν γάρ, ὃ φωτὸς δοχεῖον, Θεοῦ χωρίον, ἱεμάτων πηγῆ, νοσοῦν-
« των καταφυγῆ, ἱατρῆον κοινόν, χειμαζομένων λιμῆν, καταπιπτόντων ἀνα-
« στάσεως χεῖρ, καταπονουμένων μεγάλη ροπή, ἐπιλελησμένων ἀνάκλησις,
« ἀθιμούντων παράκλησις, πολεμουμένων σκέπη, βέλεσι διαβολῆς βαλλομέ-
« νων τείχος, πενωμένων ἀκένωτε θησαυρῆ, ὡς ταῖς σαῖς πρεσβείαις φυλατ-
« τόμενοί τε και βοηθούμενοι τῶν μὲν ἀγαθῶν τύχωμεν, τὰ δὲ λυποῦντα
« διαφρευζόμεθα και τὸ ἄχθος τῶν καθελκόντων ἡμᾶς ἀποσκενασάμενοί τε και
« ἀπορρίψαντες καθ' ὅσον ἐστὶν ἐφικτὸν θεασόμεθα τῶν παραπετασμάτων και
« προκαλυμμάτων χωρὶς τὸν σὸν υἱὸν και Θεόν, τὸ ἄχρονον φῶς, σὺν τῷ ἁ-
« νάρχῳ πατρὶ και τῷ ζωοποιῷ πνεύματι, τὴν θείαν Τριάδα και ὑπερούσιον,

« ἢ πρέπει τιμὴ και προσκύνησις νῦν και ἀεὶ και εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώ-
« νων, ἀμήν. ¹

64. ΕΠΙΓΡΑΜΜΑΤΙΚΑ ΠΟΙΗΜΑΤΑ

Μανουήλ ὁ Φιλῆς, ζήσας ἐν Κωνσταντινουπόλει, ἀκμάσας δὲ ἐπὶ τοῦ
Αὐτοκράτορος Μιχαὴλ Παλαιολόγου και τῶν δύο Ἀνδρονίκων, ἴσως δὲ καὶ
ἐπὶ τοῦ Ἰωάννου Καντακουζηνοῦ (περὶ τὰ 1275—1345), μεταξὺ τῶν πολλῶν
συγγραμμάτων αὐτοῦ συνέγραψε και ποιήματα εἰς καλλιτεχνήματα ἤτοι
ἐπιγράμματα ἄλλα μὲν βραχύτατα, ἄλλα δὲ ἐκτενέστερα εἰς ἱερὰς εἰκόνας,
ναοὺς κ. τ. λ.

Ἄξια ἰδιαιτέρας μνήμης εἶναι τὰ ἐπιγραμματικά αὐτοῦ ποιήματα εἰς
θρησκευτικὰς ἑορτὰς και ἁγίους ὡς και εἰς εἰκόνας τῆς Πηγῆς, αἵτινες ἐκί-
νησαν τὸν ποιητικὸν οἴστρον τοῦ Φιλῆ ². Παρατίθημι ἐνταῦθα ὀλίγα ἐκ τῶν
ποιημάτων τοῦ Φιλῆ.

Εἰς τὴν Ὑπέραγνον Θεοτόκον.

Ὅδωρ μὲν εἰ πίνοιμι, λαμβάνω κόρην
Τῆς φύσεως γὰρ συγγενὲς πάθος τόδε·
Τῶν σῶν δὲ καλῶν ἐμφορούμενος χύδην,
Ὅς ἀπὸ πηγῆς ἐκρεούσης ἀφθόνως,
Οὐ λαμβάνω, πάναγνε Μαριάμ, κόρον.
Οὐκοῦν δέχου τὸ σῶστρον ἐκ χρυσαργύρου,

- 1.—ΚΩΔΙΞ ΒΑΤΙΚ. ἀρ. 822. (φυλ. 180β-208). φυλ. 206, 206β, 207, 207β.
—ACT. SANCT. NOV. σ. 888, 1η και 2α στ. σ. 889 1η και 2α στ. §. 42.
2.—MANUELIS PHILAE. Carmina, ex codicibus Escorialensibus, Florentinis,
Parisinis et Vaticanis nunc primum edidit E. Miller.
I. tome: Codex Escorialensis. —§. 25, 25A, 26, 27, 28, 61, 62, 83, 85,
130, 154, 155, 160, 161, 164, 165, 167, 168, 178, 222, 254, 255.
Codex Florentinus.—§. 32, 32A, 33, 41, 42, 68, 94, 102, 103, 104, 114,
115, 125, 128, 178, 182, 231. II. tome: Codex Parisinus.—§. 25, 34, 68,
77, 95, 99, 100, 172, 220, 228, 234. Codex Vaticanus.—§. 22. Appen-
dix §. 1.

¹Ο MILLER ἐχρησιμοποίησεν εἰς τὴν ἔκδοσίν του τέσσαρας μεγάλους μικτοὺς κώδικας, τὸν
²Ἐσκουριάλ, τὸν φλωρεντινον, τὸν παρισιανον, και τὸν υἰατικανόν, εἰ δὲ και τὸν τοῦ
Μονάχου 281.

Καὶ τὴν χύσιν πῆγαξε τῶν τεραστίων.
Φησὶ Μανουὴλ Βαρδαλῆς τῇ Παρθένῳ. ¹

Στίχοι ἱκετήριοι πρὸς τὴν δέσποιναν Παρθένον καὶ Θεομήτορα τὴν Πηγὴν, ὡς ἐκ προσώπου τοῦ πανσεβάστου κυροῦ Μανουήλ.

- Ἐὖς μὲν υἱὸς θαυματουργῶν, παρθένε,
καὶ τῇ λογικῇ πρακτικῇ συνεισφέρων,
Ἄνικμον ἐψύχωσε χειρὸς ὀστέον,
Ρήματος αὐτῷ ζωτικὴν δούς ἱκμάδα·
- 5 Καὶ γὰρ ἱατρὸς κοσμοσώστης εὐρέθη,
Προπατορικῆς ἐκτεμῶν χειρὸς πάθος.
Σὺ δ', ὦ Μαριάμ, τῆς ἐμῆς ψυχῆς δρόσε,
Τῆς σῆς με πηγῆς ταῖς ροαῖς ἀναψύχεις,
Καὶ τὸν πρὶν ἡμίξηρον ἐξ ἁμαρτίας
- 10 Χλωροῖς πάλιν, σώτειρα, κοσμεῖς ὀργάνοις,
Καὶ τῶν ἱατρῶν τὴν σοφὴν ψῆφον λύεις
Τῇ πρὸς τὸ λυποῦν μυστικῇ χειρουργίᾳ.
Ράβδος γὰρ ἐν σοὶ γλυκερὸν θάλας φύει,
Καὶ πῦρ ὑπελθὸν οὐ καταφλέγει βάτον,
- 15 Καὶ ροῦς διαστάς, ὡς φυγὰς ὑποστρέφει.
Χειρὶ σε λοιπὸν ζωγραφῶ σκιαγράφου,
Σμικρᾶς ἀμοιβῆς οὐ καταλλήλου χάριν.
Τείνω δέ σοι τὴν χεῖρα τὴν σεσωσμένην,
Ἐὖς θανάτων ἄρτι φανείς ἄρτίπους·
- 20 Ἐμοὶ γὰρ αὐτὴ καὶ ψυχῆς λύσεις πόνους
Παρειμένης πόρωθεν ἐκ τῶν πρακτέων,
Εὐσπλαγγίας ἄβυσσε καὶ τεραστίων.
Ἐὖς Μανουὴλ ταῦτά φησιν Ἀτζύμης,
Ἐὖς καὶ σεβαστὸν τὴν τιμὴν σὺ δεικνύεις. ²

Ἡ τοῦ Συρσιέφνου γυνὴ ἀφιερῶσα εἰς τὴν Θεοτόκον τῆς Πηγῆς δῶ-
ρα συνώδευσε τὴν εὐλαβῆ αὐτῆς προσφορὰν διὰ τῶν ἐξῆς ἱκετηρίων πρὸς
τὴν Θεοτόκον στίχων :

Μονὴ γυναικῶν τὸν Θεὸν φέρεις βρέφος,
Μονὴ γυναικῶν παρθενεύεις ἐν τόκῳ·

1.—E. MILLER τ. I. σ. 73 §. 162 «Εἰς τὴν Ὑπεραγίαν Θεοτόκον» (Codex Escu-
rialensis).

2.— ἐνθ' ἄνωτ. σ. 66-67 §. 156 (Codex Escurialensis) «Πρὸς τὴν θεομή-
τορα χαριστήριος» (Ἐκ προσώπου τοῦ Ἀτζύμη τοῦ πανσεβάστου κυροῦ Μανουήλ, πρὸς
τὴν θεομήτορα τὴν Πηγὴν) Cod. Par. 362. ro.

- Μονὴ γυναικῶν τὸ βροτῶν σώξεις γένος·
Τῆς φύσεως γὰρ ἐξαμείβεις τοὺς νόμους,
5 Καὶ τήνδε τὴν γυναῖκα θανοῦσαν τέως
Τῷ πᾶσαν αὐτῆς ἐκκενωθῆναι φλέβα.
Μονὴ γυναικῶν ἐξανιστάνεις πάλιν,
Καὶ τῶν ἱατρῶν ἐξελέγχεις τὴν κρίσιν.
Ἐὖς γὰρ ὑπεξίκασεν ἡ νόσος φύσιν,
- 10 Τῇ σῇ δρόσῳ θάλλουσαν αὐτῇ δεικνύεις.
Θεὸς μὲν σὺν ἐπληξε τοὺς Αἰγυπτίους,
Μεταβαλὼν εἰς αἷμα πᾶν ὕδωρ πάλαι·
Τῆς σῆς δὲ πηγῆς, Μαριάμ, τὸ ζῶν ὕδωρ
Αἵματος ἰσχὺν προσβαλὸν τῷ λειψάνῳ.
- 15 Σωτηρίαν ἤνεγκεν ἐξ ἀντιστρόφου.
Καὶ γὰρ καθαιρεῖ τὰς νομὰς τῶν τραυμάτων,
Καὶ τῶν ὀδυνῶν τὴν πυρὰν καταψύχει,
Κἂν ὑστεριᾷ δυσπαθῶς τὸ σαρκίον,
Τὸ τοῦ πάθους οἶδημα συστέλλει ζέον.
- 20 Κἂν ἰσχὺν εὖρη σῶμα καὶ μόλις πνέον,
Εἰς θρύψιν αὐτὸ καὶ χλιδὴν εὖχρον τρέπει.
Τοιαῦτά σοι τὰ δῶρα, σεμνὴ παρθένε,
Πρὸς τὴν γυναῖκα τήνδε τὴν σὴν ἰκέτην,
Ἐὖς καὶ ψυχικῆς ἐξαναστήσας νόσου,
- 25 Τὸ ζῶν ὕδωρ χέασα τῆς ἀφθαρείας. ¹

Εἰς τὴν Θεοτόκον ὡς ἀπὸ τοῦ Μουζάλωνος.

- Ἐκ σπαργάνων μὲν ἔσχον, ἀγνή, σὲ σκέπειν
Τῆς μητρὸς αὐτόθεν με παραπεμψήσης·
Ἐὖς οὐ δὲ καιροῦ καὶ λογισμῶν ἠψάμην,
Ἐμαυτὸν αὐτὸς δῶρον εἰσήνεγκά σοι,
- 5 Κ' ἀντεῦθεν ἡ σὴ παντοδαπὴ χρηστότης
Ἐὖς δεῦρο πολλῶν ἀξιοῖ με θαυμάτων,
Τὰ γὰρ ἀτερπῆ τῆς ἐμῆς ψυχῆς πάθη
Πηγῆς νοηταῖς ἐμβολαῖς ἀποπλύνεις.
Νόσων δὲ πανσώτετρα συμπνίγεις δέος.
- 10 Φρουροῦσα τῆς σῆς δεξιᾶς με τῷ κράτει.

1.—E. MILLER τ. I. σ. 73-74 § 163 (Codex Escurialensis) «Χαριστήριος τῇ Θεο-
τόκῳ ὑπὲρ τῆς τοῦ Συρσιέφνου γυναικός» (... τῆς... πρὸς τὴν θεοτόκον τὴν Πηγὴν τοῦ
τῆς αἰμορροίας πάθους ἀπαλλαγίσης) Cod. Par. fol. 108 vo.

Τίς οὖν ἀμοιβὴ καὶ παρ' ἡμῶν ἀρκέσει
 Οὐκ ἔστιν εἰπεῖν, ἀλλὰ σὺ παλιν σέπε,
 Καὶ προῖκα ταῖς σαῖς δωρεαῖς πλούτιζε με.
 15 Θεόδωρός σοι ταῦτά φησι Μουζάλων. ¹

Εἰς ναὸν τῆς Θεομήτορος.

Θεοῦ λόγου σκήνωμα τὸν ναὸν δέχου
 Πύλη γὰρ εἶ σὺ καὶ τροφή καὶ χωρίον
 Καὶ ζῶν ὕδωρ καὶ κῆπος ἀρρεύστου χλόης.
 Σοῦ μὲν γὰρ ἀκρόγωνος ἐτμήθη λίθος,
 5 Ὅς τὰς φύσεις συνῆψε τὰς ἀσυμβάτους
 Ἐγὼ δ' ἐπ' αὐτῷ καὶ τὰ βάθρα πηγνύω,
 Καὶ τὰς ψυχικὰς ἐλπίδας καθιδρύω
 Ἄλλως δὲ πῶς ἔδει με, σεμνὴ παρθένε,
 Βωμὸν πονηρὸν εὐρεθέντα πρακτέων,
 10 Εἰς κάλλος ἐλθεῖν μυστικῆς νεουργίας;
 Γένοιτο γοῦν ἐμοὶ τε καὶ τοῖς φιλιτάτοις
 Ὅ τῆς προσευχῆς οἶκος οὐτοσὶ σκέπη
 Τὴν ἐμπαθῆ λύουσα τοῦ βίου ζάλην
 Οἶκος δὲ κοινὸς τῆς τροφῆς τὸ χωρίον,
 Ὅταν ἐπιστῇ τῶν ἀμοιβῶν ὁ χρόνος.
 Κομνηνοφνῆς ταῦτα Διβαδάριος
 Θεόδωρός σοι ταῦτα τολμήσας ἔφην. ²

Εἰς εἰκόνα τῆς Πηγῆς.

Ἄνω ποταμῶν, κατὰ τὴν παροιμίαν
 χωροῦσι πηγαί· [τοῦτο κἀνταῦθα, ξένε.
 καὶ γὰρ ἔφ' ὕγρων καὶ πολυκρούων τόπων.
 ὁ ζωγράφος δείκνυσι πηγὴν θανμάτων.] ³

1.—E. MILLER τ. I. σ. 76-77 § 166 «Εἰς τὴν θεοτόκον ὡς ἀπὸ τοῦ Μουζάλωνος». (Codex Escorialensis.)
 2.— ἐνθ' ἄνωτ. τ. II. σ. 203-204. §. 191. «Εἰς ναὸν τῆς θεομήτορος». (Codex Parisinus).
 3.—MANUELIS PHILAE Carmina Inedita. Ex Cod. C. VII 7 Bibliothecae Nationalis Taurinensis et Cod. 160 Bibliotheca Puclicae Cremonensis. Edidit Ae. Martini. Neapoli 1900 No 118 σ. 147—«Εἰς εἰκόνα τῆς Πηγῆς.»
 —Ο Ε. MARTINI /Catalogo di manoscritti greci esistenti nelle biblioteche italiane. I 2 (1896) 302 ε, 426 ε.] περιγράφει τοὺς κώδικας τῆς Κοσμῶννης Biblioth. Gov. 160 καὶ τοῦ Τουρίνου C. VII. 7 (214 c II. 16 παρὰ Pasini) καὶ ἐπὶ τοῦ κώδικος τοῦ Τουρίνου στήριζεται ἡ ἔκδοσις ὑπὸ Martini.

Εἰς εἰκόνα τῆς Πηγῆς.

Τῶν παρθενικῶν ἀκροόμενος λόγων
 Ὅ δεσπότης ἔστηκε σιγῶν ἐνθάδε·
 Σὺ δέ, ψυχῆ, βλέπουσα τὴν εὐστοργίαν,
 Τὰς ἐγγύας λάμβανε τῆς σωτηρίας. ¹

Εἰς εἰκόνα τῆς Θεομήτορος
 ὡς ἀπὸ στόματος Νικηφόρου τοῦ Ἀποκαύκου.

Ἡ τῶν Χερουβείμ ὑπερανφοκισμένη
 Καὶ τῶν Σεραφεῖμ τοῦ Θεοῦ τῶν πυρφόρων
 Ἡ τῆς ἀρᾶς λύσασα τὴν ἀκοσμίαν,
 Καὶ τῷ γένει βλύσασα τὴν ἀφθαρείαν,
 5 Ὁ παρθενικὸς τοῦ βασιλέως θρόνος,
 Ὁ μυστικὸς θάλαμος, ἡ θεία κλίνη,
 Ἦν ἀγγέλων φρίττοντα κυκλοῦσι στίφη.
 Τῆς φύσεως ὁ κόσμος, ἡ κοινὴ χάρις,
 Ἡ παντοδαπὴ τῶν τεραστίων λύσις,
 10 Ἡ σωστικὴ δύναμις, ἡ καινὴ κτίσις,
 Ἡ τοῦ γένους πόρρωθεν ἐξειλεγμένη,
 Ὁ τῆς καθαρότητος ὡραῖος τόπος,
 Τὸ τοῦ καθ' ἡμᾶς ἀντιφάρμακον πάθους,
 Τὸ λαμπρὸν ἀπάνθισμα, τὸ βρούον τέρας,
 15 Ἡ τῆς λογικῆς φλεγμονῆς ὑπερέτερα,
 Ἡ ζῶσα πηγὴ τῶν φιλανθρωπευμάτων,
 Δι' ἧς μεθ' ἡμῶν τῆς πνοῆς ὁ δεσπότης,
 Ἐδει μὲν ἦν σέσωκας ἀνθρώπων φύσιν
 Τῇ σῆ φύσει πρέποντας ἀθροΐζειν φόρους·
 20 Ἐπεὶ δὲ νικᾷς πανταχοῦ κατὰ κράτος,
 Τὰ γοῦν κατὰ δύναμιν εὐσπλαγγνως δέχου,
 Καὶ τοῦτον οἰκεῖν ἀξιοῦσα τὸν δόμον
 Ἐφ' ἑστίᾳς ὅ φασιν ἡμᾶς εὐλόγει,
 Νικηφόρος σὸς Ἀποκαυκος ἰκέτης
 25 Μετὰ φόβου προσεῖπε, σεμνὴ, σοι τάδε. ²

1.—E. MILLER, τομ. I. σ. 376. §. 208. «Εἰς εἰκόνα τῆς Πηγῆς» (Codex Florentinus.)
 2.— ἐνθ' ἄνωτ. σ. 240-1. §. 66. «Εἰς εἰκόνα τῆς Θεομήτορος, ὡς ἀπὸ στόματος Νικηφόρου τοῦ Ἀποκαύκου.» (Codex Florentinus).

Πιθανὸν καὶ τὸ κάτωθι ποίημα ν' ἀναφέρεται εἰς τὴν Θεοτόκον τῆς Πηγῆς. Στίχοι χαριστήριοι ὡς ἀπὸ στόματος Ἀνδρονίκου διὰ τὴν Ἰασιν τῆς θυγατρὸς τοῦ Ἑλένης.)

- Ἐπιπέπληται μὲν ἡ σύμπασα τῶν ὄντων φύσις
κοινὴν ἔχει σκέπην σε, κοινὴ προστάτις·
ἐγὼ δὲ πεπλούτηκα τῶν ἄλλων πλεόν
εὐεργέτιν, σώτειραν, ἐλπίδων βάσιν
- 5 κἂν ταῖς μάχαις πρόμαχον ὡς νικηφόρον.
ἄπερ μὲν οὖν, πάνταγε, καὶ πρὶν εἰργάσω
φροροῦσα τὸν σὸν ἀπὸ γραμμῆς ἰκέτην
καὶ παντοδαπῆς ἀξιοῦσα φροντίδος,
τίς ἂν ἀριθμεῖν κατὰ λεπτὸν ἰσχύοι ;
- 10 οὐ γὰρ ἀπ' αὐτῶν τῶν βρεφικῶν σπαργάνων
εὐσπλαχνίας ἔχουσα πηγαίαν φύσιν
καὶ παιδαγωγὸς καὶ τροφὸς μοι τυγχάνεις,
δίδως δὲ καὶ σύνοικον ἀνδρείαν κόρην,
καὶ κατακοσμεῖς πάντα λαμπρῶς τὸν βίον,
- 15 καὶ πλουτοποιεῖς καὶ χαρίζῃ τοὺς τόκους
προκαταλαμβάνουσα τὰς περιστάσεις
καὶ τὰς νόσους λύουσα κρυπτοῖς φαρμάκοις,
καθὼς τὸ παρὸν μαρτυρεῖ θαῦμα πλεόν·
ἢ γὰρ τελευτήσασα μικροῦ φιλάτη,
- 20 τὸ τῶν ἐμῶν φῶς αὐτολαμπὲς ὀμματίον,
καὶ τῶν ἀγαθῶν βάθρον ἐξῆς ἐλπίδων,
ἦν Ἑλένην κέκληκα τοῖς κρίμασί σου,
ζῆ πάλιν ἡμῖν ἀπὸ τῆς σῆς ἰσχύος,
καὶ τέρπεται δὴ καὶ τὸ φῶς τοῦτο βλέπει,
- 25 καὶ τοῖς ἀπηγήμασι τῶν ψελλισμάτων
θρανῶς βοᾷ τὸ θαῦμα τῆς ἐγέρσεως·
ἀμείβομαι γοῦν ὑπὲρ αὐτῆς τὴν χάριν,
καὶ κατακοσμῶ τῷδε τῷ χρυσαργύρῳ
τοῦ σοῦ τύπου τὸ σχῆμα τὸ σχεδὸν πνέον·
- 30 σὺ δ' αὖθις ἡμᾶς ἀντιδεξιουμένη.
καὶ τὴν ἔσω βλέπουσα τῶν σπλάγχων ζέσιν
τήρησον ἀκλόνητον ἡμῖν τὸν βίον,
φρούρει δὲ τὴν Λάζαρον Ἑλένην πάλιν
εὐσπλαχνία τείνασα τὴν πτέρυγά σου,
- 35 καὶ πρὸς τὸν ἐξῆς ἴθυνον ταύτην βίον
τεύξασα καὶ δείξασα καλλιπαιδά μοι
καὶ παντὸς ἐξάρασα λυποῦντος πάθους

- καὶ κατακοσμήσασα χαρίτων χύσει
λάφυρον ὑπάρξασαν αὐτὴν σοι ξένον·
- 40 ὄρεῖ γὰρ ἡμῶν τὴν ἐπὶ ταύτῃ σχέσει
τεκοῦσα Χριστὸν τῶν βρεφῶν τὸν ἐργάτην
τὸν εἰς βάθος βλέποντα καρδίας μόνον.
ναὶ ταῦτα δὴ τὰ λύτρα παρ' ἡμῶν δέχου
τὴν Ἑλένην σώζουσα παντὸς κινδύνου,
- 45 κἂν εὐτελὲς τὸ δῶρον, οὐδὲν τι ξένον·
ὁ γὰρ Ἰησοῦς καὶ Θεὸς καὶ δεσπότης
καὶ πρὸς τὰ λεπτὰ τῆς καλῆς χήρας βλέπει,
καὶ λαμβάνει τὰ μύρα τῆς πόρνης πρῶως,
καὶ τῇ σχέσει δίδωσι τὸ πλεῖστον μέρος,
- 50 τὸ δ' εἰσενεγκεῖν πρὸς τὸ πᾶν τῆς ἀξίας
οὐκ ἔστιν εὐρεῖν οὐδὲ πρὸς τῶν ἀγγέλων.
ἀδελφιδούς ἄνακτος Αὐσόνων γένους
Κομηνῶς Ἀνδρόνικος Ἀσᾶν πατρώθεν
ἦρωσ ἀτεχνῶς, ἀλλὰ καὶ γίγας τάδε
- 55 τῇ μητρὶ τοῦ κτίσαντος ἡμῶν τὴν φύσιν :¹

Ὁ Πτωχοπρόδρομος διὰ τῶν ἐξῆς στίχων ἐξυμνεῖ τὸ ὑπὸ τῆς σεβαστοκρατορίας Εἰρήνης γυναικαδέλφης Μανουῆλ τοῦ Κομνηνοῦ, τῇ Θεοτόκῳ τῆς Πηγῆς ἀφιερωθὲν ἅγιον ἐγγεῖριον.

- Ἄκουε καὶ νῦν τοῦ Δαβὶδ ἡ θυγάτηρ
Ὅσοις μὲ κακοῖς ἐξέθλιψε πολλάκις
ὁ τῶν ἄνωθεν ἐκπεσῶν ἀποστόλων
ἢ δεξιὰ μου διέγων παραστάτις,
- 5 ὅπως δὲ πάλιν ἐκδιήνοιξε στόμα
ζητῶν μὲ πᾶσαν συλλαβεῖν τοῖς ἐγκάτοις·
καὶ τοῦτ' ἐπέγνωσ καὶ κεκώλυκας κόρη,
ἐν οἷς ὁ βότρυς τῆς ἐμῆς εὐκληρίας,
κακῶ συναντήματι δεινοῦ τελχίνος.
- 10 Οἷμοι κακῶς πέπονθεν τρωθεῖς τὴν κόρην,
δι' ὃν τὰ χρηστὰ σπλάγχνα τοῦ βασιλέως
ἄνθραξι λύτης ἐμφλόγου κεκαυμένα
τῶν δακρύων ἔπηξε τοὺς μαργαρίτας,
οὓς ὁ κρατῶν ἔσταξεν ἐσφαιρωμένους.

1.—MANUELIS PHILAE Carmina Inedita. Ex Cod. C. VII 7 Bibliothecae Nationalis Taurinensis et Cod. 160 Bibliothecae Publicae Cremonensis. Edidit Ae. Martini. Neapoli 1900 No 67 σ. 88—90—«Τῇ Θεοτόκῳ.»

15 Πηγὴν σὲ τοίνυν ἠϋτύχησα χαρίτων,
 πηγὴ χαριτόβρυτε τοῦ ζῶντος λόγου·
 ἔν μοι τὸ λείπον ὑπὲρ οὗ κλίνω γόνυ
 ἔτι πλατύναις τῷ βασιλεῖ τὰ κράτη,
 ἔτι βραβεύσαις μακροκύκλους ἡλίους
 20 εἰς ἀντίληψιν τῶν ἐμῶν ριζωμάτων.
 Ταῦτ' ἰκέτευε παρακλήτωρ Εἰρήνη
 καὶ τόνδε δῶρον τὸν πέπλον σοι προσφέρει
 ἠχοῦσα κλῆρον εὐτυχῆ συζυγίαν
 σεβαστοκρατοῦς Ἀνδρονίκου δεσπότη. ¹

Ὕμνος εἰς τὴν Ζωοδόχον Πηγὴν ὑπὸ
 Καισαρίου Δαπόντε.

Χριστὸς Ἀνέστη ἐκ νεκρῶν, τὸν θάνατον πατήσας,
 Καὶ εἰς τοὺς ἐν τοῖς μνήμασι ζῶν ἄει χαρίσας.
 Χριστὸς Ἀνέστη ἐκ νεκρῶν, ἀγαλλιᾶσθε ζῶντες,
 Εὐφραίνεσθε οἱ ἐν τῇ γῆ, Ἀνάστασιν ἰδόντες,
 Χριστὸς Ἀνέστη, ψάλλετε, Χριστὸς ὁ ζωοδότης,
 Καὶ πάντας συνανέστησεν, ὡς κραταῖος Δεσπότης.
 Πάσχα Κυρίου· χαίρετε· Πάσχα τὸ λαμπροφόρον,
 Χαίρετε, καὶ εὐφραίνεσθε, λαοὶ ἀγαλλιᾶσθε,
 Ἐν τῇ ἐγέρσει τοῦ Χριστοῦ ψάλλετε καὶ καυχᾶσθε.
 Ὕμνήσατε τὸ ὄνομα Χριστοῦ μετ' εὐφροσύνης,
 Χορεύσατε μετὰ χαρᾶς μεγάλης καὶ εἰρήνης.
 Δοξάσατε, Χριστιανοί, καὶ πάντες ἐπαινεῖσθε
 Εἰς τὴν Ἀνάστασιν Χριστοῦ, καὶ ἔξομολογεῖσθε.
 Χριστὸς ἀνέστη ἐκ νεκρῶν, αἰνέσατε, βοᾶτε·
 Χριστὸς ἀνέστη, λέγετε σήμερον, καὶ σκιρτᾶτε.
 Χριστὸς ἀνέστη σήμερον, κροτήσατε τὰς χεῖρας.
 Χριστὸς ἀνέστη ἐκ νεκρῶν, Χριστὸς μας ὁ Σωτῆρας.
 Χριστὸς ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ, ὁ τῶν Ἀγγέλων Κτίστης,
 Ὁ τῶν ἀνθρώπων πλαστοουργός, Χριστιανῶν ἡ πίστις.
 Χριστὸς, τῆς Εὔας καὶ Ἀδάμ ἡ μόνη Σωτηρία.

1.—ANNUAIRE DE L'ASSOCIATION POUR L'ENCOURAGEMENT DES ETUDES
 GRECQUES EN FRANCE. 17e année 1883 σ. 36-37

Ἀνεκδοτα ποιήματα Θεοδώρου Προδρόμου δημοσιευθέντα ὑπὸ Ἐμ. Μίλλερ. «Ἐτεροι
 εἰς ἄριον ἐγγείριον γεγονὸς παρὰ τῆς αὐτῆς σεβαστοκρατορίας ἐν τῇ Ὑπεραγίᾳ Θεο-
 τόκῳ τῆς Πηγῆς.»

Τῶν Προπατόρων ἡ χαρὰ, καὶ ἡ παρηγορία.
 Χριστὸς, τὸ στόμα Προφητῶν πάντων τῶν Θεηγόρων,
 Τῶν Ἀποστόλων κήρυγμα, ἰσχύς τῶν Ἀθλοφόρων.
 Χριστὸς, τὸ φῶς Ἱεραρχῶν, τὸ καύχημα Ὁσίων,
 Ἡ δόξα Ὁμολογητῶν, καὶ πάντων τῶν Ἁγίων.
 Χριστὸς, ὁ μόνος ἐπ' ἀρχῆς μέχρι τῆς συντελείας
 Κτίστης καὶ Πίστις, καὶ ἀρχὴ πάντων τῆς Σωτηρίας.
 Δόξα Πατρὶ τε καὶ Υἱῷ καὶ Πνεύματι Ἁγίῳ,
 Τῷ Παντοκράτορι Θεῷ τῶν ὄλων καὶ Κυρίῳ.
 Δόξα Χριστῷ τῷ ἐκ νεκρῶν ἐνδόξως ἐγεγερθέντι,
 καὶ σώσαντι τὰ σύμπαντα καὶ δοξολογηθέντι. ¹

Ἔτερον.

Δόξα σοι, Μῆτερ τοῦ Χριστοῦ, δόξα σοι, Παναγία·
 μικροὶ μεγάλοι λέγομεν, γυναῖκες καὶ παιδιά.
 Δόξα σοι Μῆτερ τοῦ Θεοῦ, ὅλοι δοξάζομεν σε·
 χαίρομεν εἰς τὴν δόξαν σου, καὶ ἑορτάζομεν σε.
 Διὰ τὴν κοσμοπόθητον ἔνδοξον τοῦ Υἱοῦ σου,
 Τριήμερον Ἀνάστασιν τὴν τοῦ μονογενοῦς σου.
 Διὰ τὴν ἐξαήμερον σήμερον Ἑορτήν σου,
 Τῆς Ζωοδόχου τῆς Πηγῆς λαμπρὰν πανήγυριν σου.
 Σήμερον ὅλοι χαίρομεν, καὶ μακαρίζομεν σε,
 τὴν Ζωοδόχον τὴν Πηγὴν καὶ μεγαλύνομέν σε,
 Καὶ συμπανηγυρίζομεν εἰς δόξαν καὶ τιμὴν σου,
 Καὶ ἔχομεν διπλὴν χαρὰν εἰς τὴν πανήγυριν σου.
 Δόξα σοι, Μῆτερ τοῦ Χριστοῦ, τοῦ συνδοξαζομένου,
 Πατρὶ τε καὶ τῷ Πνεύματι, καὶ συνουσιωμένου.
 Δόξα σοι, Μῆτερ τοῦ Χριστοῦ, Χριστοῦ τοῦ Ζωοδότου,
 Τοῦ ἀναστάντος ἐκ νεκρῶν, Αὐθέντου καὶ Δεσπότη.
 Δόξα σοι, Μῆτερ τοῦ Θεοῦ, Πηγὴ ἢ Ζωοδόχος,
 τῶν ἰαμάτων ἢ Πηγὴ, Χρυσοπηγὴ ἐξόχως.
 Χρυσοπηγὴ χρυσοῦ τε παντὸς τιμιωτέρα.
 Πηγὴ ζωῆς, Πηγὴ φωτός, φωτὸς ποθεινοτέρα.
 Φωτὸς, ζωῆς, Ἁγιασμοῦ πηγὴ, καὶ Σωτηρίας,
 ἢ Θεοδόχος ἢ Πηγὴ, πηγὴ τῆς εὐδοκίας.
 Ἡ Ζωοδόχος ἢ Πηγὴ, Πηγὴ ἢ Παναγία,
 Ἐξ ἧς πηγάζει ἡ πηγὴ αὐτῆ ἢ θαυμασία.

1.—ΚΑΙΣΑΡΙΟΥ ΔΑΠΟΝΤΕ. «Ὕμνος εἰς τὴν Ζωοδόχον Πηγὴν».

Ἡ Ζωοδόχος ἡ Πηγὴ, ἡ πᾶσι πινομένη,
 προσκυνουμένη πάντοτε, καὶ πολυποθουμένη.
 Ὅπου Πηγὴν ὡσὰν αὐτὴν νὰ τὴν παρομοιάσω,
 μ' ἐκείνην τὴν προβατικὴν ἀντίς, νὰ τὴν δοξάσω,
 βέβαια τὴν καταφρονῶ, ὀλότελα σμικρύνω.
 Ὅθεν οὐδὲ ἀποτολμῶ μ' αὐτὴν νὰ τὴν συγκρίνω.
 Γιατὶ ποῦ ἕνας Ἄγγελος; Καὶ ποῦ ἡ Παναγία;
 Ἐκεῖ, δούλου ἐνέργεια, ἐδῶ, Δεσποίνης θεία.
 Καὶ ποῦ τὴν ὥραν ἑκατόν; Καὶ ποῦ τὸν χρόνον ἕνα;
 Ρανίδα μὲ τὴν θάλασσαν εἶνε βεβαιωμένα.
 Μὰ μὲ αὐτὸν τὸν Ἥλιον νὰ τὴν παρομοιάσω;
 (Ἥλιος γάρ, πηγὴ φωτός) Τάχα νὰ τὴν δοξάσω;
 Ἡ μήπως καὶ ὁ Ἥλιος αὐτὸς μ' ἐξαπεράσῃ,
 ὡς φωτοχύτης, ζωτικός, καὶ μὲ ἐντροπιάσῃ;
 Καὶ ἂν ἐτοῦτος ζωτικός, δὲν εἶνε κ' ἡ Πηγὴ μου;
 Ἡ Παναγία Πίστις μου, καὶ ἡ Πηγὴ δική μου.
 Ἡ Ζωοδόχος ἡ Πηγὴ δὲν εἶναι παρομοία;
 Τὸ Ζωοδόχος μαρτυρεῖ μάρτυς τῆ ἀληθεία.
 Καὶ ἀληθέστερον εἰπεῖν, διπλῆς ζωῆς αἰτία,
 ὅπου ὁ Ἥλιος ζωὴ δὲν εἶνε παρὰ μία.
 Καὶ ἂν αὐτὸς φωτιστικός, κανεὶς δὲν τὸ ἀρνεῖται,
 τὸ μαρτυροῦν, καὶ οἱ τυφλοὶ, ἀλλ' ὅμως μαρτυρεῖται
 κ' ἡ Ζωοδόχος ἡ Πηγὴ. Καὶ τίς δὲν τὸ πιστεύει;
 Εὐθύς γὰρ ὅπου βρέθηκε, πρῶτα τυφλὸν γιαιτρεύει.
 Καὶ μετὰ τοῦτον ἄπειρος. Ὁ Ἥλιος ἀτός του
 τῶν ἰαθέντων μάρτυρας καὶ μετ' ἐκπλήξεώς του.
 Ἄν εἶνε δὲ ὁ Ἥλιος, ὁ Βασιλεὺς τῶν φώτων
 τῶν ὑπὸ τὴν ὑφήλιον, καθὸ τῶν πάντων πρῶτον,
 ἡ Ζωοδόχος ἡ Πηγὴ καὶ βασιλικωτάτη,
 καθὸ Βασίλισσας πηγὴ, καὶ ἀγαπητοτάτη.
 Καθὸ καὶ ἀπὸ Βασιλεῖς καὶ τώρα πινομένη,
 καὶ ἀπὸ Βασιλέα δὲ μάλιστα εὐρημένη.
 Τὰ ὑπεράνω Οὐρανῶν νερὰ τί νὰ τὰ φέρω
 τώρα ἐδῶ στὴν σύγκρισιν, ἐγὼ αὐτὰ τὰ ξέρω.
 Ὅπου ἄφ' οὐ ἐκτίσθησαν τόσαις χιλιάδες χρόνοι,
 ἕνα καὶ μόνο τοὺς καλὸ θυμοῦμαι, καὶ μὲ σώνει.
 Πῶς ἔκαμαν κατακλυσμὸν, καὶ ἔπλυναν τὸν τόπον
 τῆς μαυρισμένης ταύτης γῆς ἐκ τῶν κακῶν ἀνθρώπων.
 Ὁ Ἰορδάνης ποταμός, ὁ Ἰορδάνης μόνος
 εἶνε παρόμοιος, καὶ νῦν καὶ ἕως τοῦ αἰῶνος.

Ἡ Ζωοδόχος ἡ Πηγὴ, ὁ θεῖος Ἰορδάνης,
 καὶ θαυμαστὰ καὶ ἱερά. Γιὰ ἕνα νὰ τὰ βάνης.
 Καὶ πρέπει βεβαιότατα, πρέπει ἐπ' ἀληθείας,
 Ὅτι ἐκεῖνο τοῦ Χριστοῦ, τοῦτο τῆς Παναγίας.

Ἔτεροι στίχοι τοῦ ἀειμνήστου
 τῆς Μεγάλῃς τοῦ Γένους Σχολῆς Διδασκάλου
 Νικολάου τοῦ Λογάδου.

Λουτήριον πέφικε ρεῖθρον δακρύων
 τῶν δυσκαθάρτων τοῦ νοῦς μiasμάτων.
 Λυτήριον δὲ τυγχάνει ὕδωρ τότε
 Πηγῆς, ἀθλίων σώματος παθημάτων.
 Τὸ Μητροπρεπὲς τοῦ Θεοῦ Λόγου ὕδωρ,
 Ὑδωρ τὸ φυσίζωον, εὐειδές, ξένον.
 Ἄγνόν τε, πανάκεια παντοίων νόσων,
 ᾧ ἠυδόκησε χρῆσθαι ἡ Θεοτόκος.
 Τούτῳ προσελθὼν νίψαι ὄψιν καὶ κάραν,
 χολὸν τὸ σῶμα, πίστει ἀτρεκεστάτη.
 Καὶ νῆ γε ὄψει σαυτὸν εὐπετὴ πάνυ,
 κοῦφον τε ὄχλου παντὸς δυσοίστου πάθους
 πρὸς αἶνον ἀγνῆς Μητροπαρθένου Κόρης·
 Βυζαντίς ἠγάσθην Σὲ τῆς εὐποτίας.

Στίχοι εἰς τὴν Ζωοδόχον Πηγὴν.

Μάνα Σιλωάμ καὶ Στοὰν Σολομῶντος
 Πηγὴν Κόρη Σὴν, ἐμφανῶς πᾶς τις βλέπει.

Ἔτεροι.

Ζωήρρυτον, Δέσποινα, χάριν Σὴν δίδου
 πιστοῖς ἐμοί τε καὶ ψυχῆς σωτηρίαν.

65. ΣΥΓΚΡΙΣΙΣ

Ἐπιστεγάζων ὁ Κάλλιστος τὴν λεπτομερῆ αὐτοῦ πραγματείαν περὶ τοῦ
 Ναοῦ καὶ τοῦ Ἀγιάσματος τῆς Πηγῆς ποιεῖται σύγκρισιν αὐτοῦ πρὸς τὰς
 περιωνύμους καὶ θαυματουργοὺς πηγὰς τὰς ἀναφερομένας ἔν τε τῇ Παλαιᾷ
 καὶ τῇ Νέᾳ Γραφῇ.

Ἐκ τῆς συγκρίσεως δὲ ταύτης ἐξάγει ὡς συμπέρασμα τὴν ἀνωτερότητα τῆς Ζωοδόχου Πηγῆς ὅσον ἀφορᾷ τὴν χάριν καὶ τὴν ἰαματικότητα.

Ἐκ τῆς ἐν λόγῳ συγκρίσεως τοῦ Καλλίστου παραθέτομεν τὰ ἐπόμενα. Ἵνα κατανοήσωμεν ἔτι μᾶλλον τὴν μεγάλην δύναμιν καὶ χάριν τοῦ νάματος τῆς πηγῆς, ἃς συγκρίνωμεν αὐτὸ μὲ τὰ γνωστά ἄλλα ὕδατα παλαιά τε καὶ νέα περιώνυμα καταστάιντα διὰ τε τὴν ψυχρότητα, τὴν καθαρότητα καὶ τὴν ὑγιεινὴν αὐτῶν χρῆσιν.

Α—Ὁ θεόπτης Μωϋσῆς ἐξυμῶν τὴν κοσμογένειαν καὶ διηγούμενος τὸ χάριεν τοῦ παραδείσου λέγει, «Πηγὴ ἀνέβαινε, ἐκ τῆς γῆς καὶ ἐκάλυπτε πᾶν τὸ πρόσωπον αὐτῆς, ἀλλ' ἐκείνη μόνον ἔρρεεν ὕδωρ ἢ δὲ Ζωοδόχος πηγὴ ἢ ἐξυμνουμένη διὰ τὸ ἀναβρῦον ἐξαιρετον ὕδωρ διαφημίζεται ἔτι εἰς ὅλον τὸ πρόσωπον τῆς γῆς διὰ τὴν θεραπείαν ἣν μεταδίδει μὲ τὴν χάριν τῆς Θεοτόκου εἰς τοὺς μετὰ πίστεως καὶ εὐλαβείας μεταλαμβάνοντας αὐτοῦ καὶ οὕτω δροσίζει πᾶν τὸ περίγειον. ¹

Β—Ἀνέβλυζε οὖν πάλαι πότε εἰς τοὺς διψῶντας Ἑβραίους ὕδωρ ἀπὸ πέτραν, πληξάντιος δὲ ταύτην τοῦ Μωϋσέως διὰ τῆς ράβδου του ἐν μεμετρημένῳ ὅμως χρόνῳ καὶ πάλιν ἡ πέτρα ἀποκαθίστατο εἰς τὴν ἀνικμον αὐτῆς φύσιν, ἢ δὲ Ζωοδόχος Πηγὴ ρεεῖ ἀκαταπαύστως καὶ εἰς ὅλους τοὺς χρόνους ἀφθονα ρεῖθρα οὐδένα ἀφήνουσα ἔσπερημένον ἐξ ἐκείνων οἴτινες θέλουν νὰ πῖουν. Προσέτι ἂν ἀναλογισθῆ τις καὶ τὴν ὑγίαν ἣν χαρίζει εἰς τοὺς ἀσθενεῖς, θέλει παραδεχθῆ ὅτι ἐκείνη ἢ Πέτρα ἔχει τὰ δευτερεῖα μὴ ἐπιδεχομένη σύγκρισιν πρὸς τὴν Ζωοδόχον πηγὴν. ²

Γ—Εἶχε καὶ τὴν χάριν τοῦ θεραπεύειν ἢ κολυμβήθρα τοῦ Σιλῳὰ καὶ ἔρρεεν ἀφθόνως, πλην ὅμως εἰς τοὺς ἀπὸ τὴν πόλιν Ἱερουσαλὴμ ἐξαποστελλομένους καὶ οὐχὶ εἰς τοὺς οἴκοθεν πορευομένους, ἢ εἰς τοὺς ἄλλοθενεῖς, διότι εἰς τούτους ἠμποδίζετο τὸ νάμα. Εἰς τὴν Ζωοδόχον πηγὴν δὲν μεταδίδεται τὸ ὕδωρ μόνον εἰς ἀποστελλομένους τινὰς, ἀλλ' ἀφθόνως προχεῖται εἰς πάντας τοὺς πανταχόθεν ἐρχομένους καὶ πίνοντας μετὰ πίστεως καὶ εὐλαβείας, οἴτινες καὶ ὠφελοῦνται διττῶς ἦτοι, καὶ δίψαν των δροσίζουσι καί, ὅπερ μέγιστον ἀπολαμβάνουσι χάριν ἱερὰν οὐκ ὀλίγην. ³

Δ—Οὐδεμία σύγκρισις δύναται νὰ γίνῃ τοῦ φρέατος τῆς Σαμαρείτιδος ἐξ οὗ ἔπιε καὶ αὐτὸς ὁ Χριστὸς, μὲ τὸ ὕδωρ τῆς Ζωοδόχου Πηγῆς. Τολμῶ μᾶλλον νὰ εἶπω ὅτι τὸ ὕδωρ δὲ ὁ Χριστὸς ἔταξε νὰ δώσῃ εἰς τὴν Σαμαρείτιδα «ζῶν καὶ ἀλλόμενον» δέον νὰ εἶναι αὐτὸ τῆς Ζωοδόχου πηγῆς, ὅπερ ὡσὰν νὰ ἐξέρχεται καὶ ὀρμᾷ μὲ τὴν χάριν τοῦ ἰδίου Χριστοῦ διὰ τοῦτο καὶ

1.—ΝΙΚΗΦΟΡΟΥ ΚΑΛΛΙΣΤΟΥ ΞΑΝΘΟΠΟΥΛΟΥ. *Περὶ συστάσεως κτλ.* σ. 94.

2.— *ἐνθ' ἀνωτ.* σ. 94-95.

3.— *σ. 95.*

ὑγιεινότερον ὄλων τῶν ἄλλων, καὶ εἰς πᾶσαν νόσον ἀντιφάρμακον καὶ ἰαματικὸν ἀποβαίνει. ¹

Ε—Μέγα πάντως βεβαίως καὶ τὸ ἐν τῇ προβατικῇ κολυμβήθρᾳ συντελούμενον θαῦμα. Ἀλλὰ τοῦτο εἰς μίαν μόνον ὥραν τοῦ ἔτους ἐγένετο καὶ εἰς ἓνα μόνον ἀπέδιδε τὴν ἐνέργειάν της ἢ κολυμβήθρα αὐτὴ ἐκ τῶν πασχόντων, ὡς ἀπεδείχθη μὲ τὸν παράλυτον τὸν κατακείμενον εἰς αὐτὴν τὴν κολυμβήθραν ἐπὶ τριάκοντα ἔτη καὶ μὴ ἀξιούμενον τῆς θεραπείας του. ²

Τὸ θαῦμα τῆς ἐνεργείας τοῦ ἱεροῦ ὕδατος τῆς Ζωοδόχου Πηγῆς οὐχὶ εἰς μίαν μόνον ὥραν τοῦ ἔνιαυτοῦ γίνεται καὶ εἰς ἓνα μόνον πάσχοντα, ἀλλ' οὐδέποτε παύει καὶ ἐν οὐδεμίᾳ ἡμέρᾳ ἀπὸ τοῦ νὰ σώσῃ καὶ θεραπείῃ τοὺς ἀσθενοῦντας, οὐχὶ μόνον τοὺς παρακαθημένους, ἀλλὰ καὶ τοὺς πόρρω κατὰ τὴν πίστιν αὐτῶν.

66. ΤΡΟΠΑΡΙΑ ΚΑΤΑΝΥΚΤΙΚΑ Ν. ΚΑΛΛΙΣΤΟΥ

Νικηφόρος Κάλλιστος ὁ Ξανθόπουλος, ὅστις εἰργάσθη ὑπερόχως εἰς τὴν ἀνάπτυξιν ἅμα δὲ καὶ διάδοσιν τῆς λατρείας τῆς Ζωοδόχου Πηγῆς καὶ ὅστις διεκρίθη ὡς ἱστορικὸς τῆς Ἐκκλησίας, ὡς ἐρμηνευτὴς τῶν Ἱερῶν Γραφῶν, τῶν πατέρων τῆς Ἐκκλησίας καὶ τῶν μελωδῶν, ὡς ρήτωρ, ὡς ἀγιογράφος, ὡς εἰδήμων τοῦ λειτουργικοῦ, ὡς ἱερός καὶ ἔθνικος ποιητής, συνέγραψε διάφορα τροπάρια κατανυκτικὰ εἰς τὴν Ὑπεραγίαν Θεοτόκον.

Τοῦ μελωδοῦ τούτου τῆς Ἐκκλησίας παρατίθημι ἐνταῦθα ὕμνους τινὰς εἰς τὴν ὑπεραγίαν Θεοτόκον ἐρανισμένους ἀπὸ τὸν Κώδικα *Miscellaneous* 79 τῆς Βιβλιοθήκης *Bodleienne* ³ καὶ τὸν Κώδικα τῆς Βιβλιοθήκης τῆς Βιέννης. ⁴

1.—ΝΙΚΗΦΟΡΟΥ ΚΑΛΛΙΣΤΟΥ ΞΑΝΘΟΠΟΥΛΟΥ. *Περὶ συστάσεως κτλ.* σ. 95.

2.— *ἐνθ' ἀνωτ.* σ. 95.

3.—COD. MISCELLANEUS 79, de la *Bodléienne* *probr.* H. O. Coxe, *Catal. codd. mss. bibliothecae Bodléianae, pars I.* Oxford 1893, σ. 662-665.

4.—COD. THEOLOG. GRAECUS VINDOBONENSIS 78, (*παλαιὸν* 299), *φυλ.* 360-361. Τοῦ χειρογράφου τούτου τῆς Βιενναίας Βιβλιοθήκης τὸ μέρος τοῦλάχιστον ὅπερ μᾶς ἐνδιαφέρει χρονολογεῖται ἀπὸ τὰς ἀρχὰς τοῦ 14ου αἰῶνος, ἐμπεριέχει ὡσαύτως καὶ τὰ ὑπ' ἀριθμὸν 1 καὶ 7 τροπάρια. Ἡ παραβολὴ τοῦ κειμένου τοῦ χειρογράφου τούτου μετὰ τὸ τοῦ *Miscellaneous* 79, διὰ τὸ ὑπ' ἀριθμὸν 1 τροπάριον δίδει τρία διάφορα κείμενα ἄνευ οὐποδαϊότητος.

Ὁ Κώδιξ 252 τῆς Μονῆς τοῦ Ξηροποτάμου (δὲ ὑπ' ἀριθμὸν 2285 τοῦ κα-
H ΖΩΟΔΟΧΟΣ ΠΗΓΗ 15

Α' Νικηφόρου Καλλίστου τοῦ Ξανθοπούλου
τροπάρια κατανακτικά εἰς τὴν ὑπεραγίαν Θεοτόκον.

Πρὸς «Τὴν τιμιωτέραν».

- 1 Ἄφρανε παρθένε, μήτηρ Θεοῦ,
πάσης ἀνθρωπίνης βοηθείας ἀπολυθεῖς,
πρὸς σὲ καταφεύγω τὴν ἄρρηκτον ἐλπίδα
τῶν πίστει προστρεχόντων· δέξαι τὸν θρηνον μου.
- 1β Ἄπειρα τὰ πλήθη μου τῶν κακῶν.
ἔτοιμος ἢ ἄβυσσος τοῦ ἐλέους σου καὶ οἰκτιρῶν·
διό σοι προστρέχω, παρθένε Θεοτόκε.
Μὴ τοίνυν μου παρίδης, κόρη, τὴν δέησιν.
- 1γ Ἀπὸ τῶν πολλῶν μου ἀνομιῶν
ἀσθενεῖ τὸ σῶμα καὶ ὁ νοῦς μου καὶ ἡ ψυχὴ·
Πρὸς σὲ καταφεύγω τὴν κεχαριτωμένην.
Ὡ δέσποινα τοῦ κόσμου, σύ μοι βοήθησον.
- 2 Βέλεσι τοξεύει με ὁ ἐχθρός·
εὐστοχεῖ αἰεὶ μου ὡς γυμνάσας τῶν ἀρετῶν·
ἀλλὰ σου, παρθένε, τῇ θείᾳ πανοπλίᾳ
προστρέχω νῦν δακρύων· ὄθεν με σκέπασον.
- 3 Γέλως ἐγενόμην τοῖς πονηροῖς,
ὡς αὐτοῖς ἐμπίπτων μετὰ γνώσεως τοῖς αἰσχροῖς·
ἀλλὰ σὲ προστάτιν, παρθένε, κεκτημένος,
καὶ δάκρυον ἐκείνοις, οἶδα, γενήσομαι.
- 4 Δάκρυα παράσχου μοι καὶ κλαυθμόν,
ὅπως ἀποπλύνω τῆς ψυχῆς μου τοὺς μολυσμούς,
εἰς βάθος χρωσθέντας κακίσταις συνηθείαις,
πανάσπιλε παρθένε, ὅπως δοξάζω σε.
- 5 Ἐπραξα παράνομα καὶ δεινά,
ὡς οὐδεὶς ἀνθρώπων, ἐν τῷ βίῳ κακοπραγῶν·
οὐ δύναμαι βλέπειν πρὸς οὐρανοῦ τὸ ὕψος.
Μεσίτρια τοῦ κόσμου, σύ με ἀνόρθωσαι.
- 6 Ζέει τὸ κλυδώνιον κατ' ἔμοῦ·
λαῖλαψ γὰρ ἐκπνέει συνταράσσων με ὁ ἐχθρός·
γαλήνη τοῦ βίου, λιμὴν τῶν προστρεχόντων,
καὶ κύβερνον τεκοῦσα, τούτου με λύτρωσαι.

ταλάνου τοῦ Σ. Λάμπρου τόμος I. σ. 219-221) ὁ ὁποῖος εἶναι τοῦ 18ου αἰῶνος
ἐμπεριέχει τὰ ὑπ' ἀριθμὸν 1, 3, 4, 5 καὶ 6 ποιήματα.

—Βλ. BYZANTION, τ. V (1929) σ. 357-386.

- 7 Ἦγγικεν ἡ ὥρα μου τῶν κακῶν·
ἔφθασε τὸ τέλος, ἀπειλεῖ μοι τὸν θερισμόν·
ἄκαρπος ὑπάρχων, τὴν γέενναν πτοοῦμαι·
τὸν Στάχυν ἢ τεκοῦσα ταύτης μ' ἐξάρπασον.
- 8 Θέλω ἀποστῆναί μου τῶν αἰσχυρῶν,
ἀλλ' ἢ μιαρὰ μου ἕξις θέλγουσα οὐκ ἔῃ·
ἔλκει γὰρ ὡς δοῦλον αἰεὶ με καὶ δεσπόζει.
Ὡ δέσποινα, κυρίως σύ μου προσφύγιον.
- 9 Ἴδέ μου τὰ τραύματα τῆς ψυχῆς·
θεάσαι, παρθένε, καὶ τοὺς μάλωπας καὶ πληγὰς,
καὶ δὸς καταδέσμούς ἀξίους θεραπείας,
ὡς ἂν κεκαθαρμένος ὄντως δοξάζω σε.
- 10 Κλίνη κατακείμενος καὶ νοσῶν
ἀπὸ προαιρέσεως, ὃ πάναγνε μοχθηρᾶς,
οὐκ ἔχω τὸν χεῖρα παρέξοντα ἐν τάχει·
Συμπάθεια τοῦ κόσμου, χεῖρά μοι ἔκτεινον.
- 11 Λίθος ὡς ἀναίσθητος γεγονώς,
λόγος οὐ μαλάσσομαι καθαγνίζουσι, τὴν ψυχὴν
πεπώρωμαι· ὄθεν μὴ στένων, μὴ δακρύων,
τίς γένωμαι ὁ τάλας; Κόρη, βοήθει μοι·
- 12 Μήτηρ παναμώμητε τοῦ Θεοῦ,
τῶν βροτῶν ἢ σκέπη καὶ ἐλπίς μου ἢ καθαρὰ,
πρὸς σὲ καταφεύγω τὴν μόνην προστασίαν·
μὴ τοίνυν ἀποτύχω τῶν συμφερόντων μοι.
- 13 Νόσοις κατατήκομαι ψυχικοῖς
τὴν πανωλεθρίαν ἀπειλοῦσι διηνεκῶς,
καὶ πράξει τὸ δέον οὐ βούλομαι ἀθλίως,
Ἐλπίς μου, Θεοτόκε, σὺ μὲ ἀνάστησον.
- 14 Ξένος ἐγενόμην τῶν ἀγαθῶν
τῶν ἐπηγγελμένων τῷ Υἱῷ σου, κόρη ἀγνή·
οὐ θέλω γὰρ πράσσειν προστάγματα τὰ θεῖα·
τὸ πῦρ με οἰκτιοῦται· ὄθεν διάσωσον.
- 15 Ὅλος ἐμολύνθη ἐν τοῖς αἰσχροῖς
λογισμοῖς, ἐν ἔργοις, διανοίᾳ τε καὶ νοῖ,
καὶ βδέλυγμα ξένον γεγένημαι ὁ τάλας·
πανάσπιλε παρθένε, πλύνον με, δέομαι.
- 16 Πάντας ὑπερέβην τοῖς κακοῖς·
τὸν τελώνην, πόρνην σὺν ἀσώτῳ καὶ τὸν ληστήν
ἐν λόγοις, ἐν ἔργοις, ἐν πᾶσι μου πρακτέοις·
μετάνοιαν οὐκ ἔχω. Κόρη, τίς γένωμαι;

- 17 Ρεῖθρά μοι δακρύων καὶ ποταμοὺς ἀναβλύσαις, κόρη, καὶ ἐκ βάθους μοι στεναγμοὺς καρδίας παράσχου, καὶ πένθος ἐν αἰσθήσει, τοὺς ῥύπους τῆς ψυχῆς μου ὅπως καθάρω σοι.
- 18 Σῶμα πατεσπίλωσα καὶ ψυχὴν, καὶ μετανοῆσαι ὡς χρεῶν μοι οὐ συνορῶ· τὸ τέλος ἐγγίζει καὶ πάλιν ἐπιμένω. Προστάτις μου, παρθένε, δός μοι μετάνοιαν.
- 19 Τύραννος ἐχθρὸς με δουλαγωγεῖ καὶ δεσμοῖς ἀφύκτοις ἐμπεδοῖ με ταῖς ἡδοναῖς· ὦ δέσποινα κόρη, τῆς τούτου τυραννίδος θερμαῖς σου προστασίαις, δέομαι, ῥῦσαι με.
- 20 Ὑψος ἀτενίσαι ἀδυνατῶ οὐρανοῦ παρθένε· τὸ γὰρ βάθος μου τῶν αἰσχυρῶν καὶ κάτω τετάρτου βυθίζει τὴν ψυχὴν μου. Ὡ πέλαγος θαυμάτων, σύ με ἀνέλκυσον.
- 21 Φρίκη μὲ συνέχει ὡς φοβερά· ἐννοῶ γὰρ, κόρη, τὸ ἀδέκαστον τοῦ κριτοῦ, καὶ πλήθη πταισμάτων, ἃ ἔπραξα ἐν βίῳ· παρθένε θεοτόκε, σύ μου μεσίτρια.
- 22 Χεῖρά μοι, παρθένε, τὴν σθεναρὰν ἐν τῇ κρίσει δίδου, λυτρουμένη με τῶν δεινῶν, τοῦ σκότους ταρτάρου καὶ σκόληκος ἀπλήστου, πυρὸς τε τῆς γενένης, ἵνα δοξάζω σε.
- 23 Ψαύω ὁ ἀκάθαρτος τολμηρῶς ἐν ἀνάγκῃ γλώσσει, σοῦ, τῆς ῥύπου δίχα πάντος· μή μου βδελύξῃ τὴν δέησιν, παρθένε, ἦν πόθῳ σοι προσφέρω· σὺ γὰρ προστάτις μου.
- 24 Ὡ πανυπερέτερα μητέρα Θεοῦ, δέχου τὴν ἐκ λόγων θρηνωδίαν μου τῆς ψυχῆς καὶ χάριν παράσχου χαρᾶς ἀνεκλαλήτου ἐν κρίσει τῇ μελλούσῃ, πάντων παρήγορε.
- 25 Ὡ τῶν ἀρχαγγέλων καὶ χειρουβείμ, ἐξουσιῶν τε καὶ δυνάμεων, σεραφίμ καὶ πάσης ἀνωτέρας τῶν νοῶν στρατηγίας ἐξόχως λαμπρότερα, σὲ μεγαλύνομεν.
- 26 Ὡ πολυομμάτων θρόνων Θεοῦ, τῶν ἐξαπτερύγων τετραμόρφων τε καὶ ἀρχῶν

καὶ κυριοτήτων κυρίως ὑπερέτερα
ἐν μέτροις ἀσυγκρίτως, χαίροις πολυύμνητε. ¹

Β' Τοῦ αὐτοῦ Νικηφόρου Καλλίστου τοῦ Ξανθοπούλου
ἕτερος ὕμνος ἐπαινετήρης καταναυκτικὸς
[Πρὸς] «Ζωηφόρε, πανύμνητε».
Κατὰ ἀλφάβητον.

1 Ἄνερμήνευτον ἄκουσμα· ἐγνωμέν σου, κόρη, τὸν τόκετον τὸν ξένον· τὸν νοῦν γὰρ ὑπερβαίνει βροτῶν καὶ τῶν ἀγγέλων.	7 Ἡ πληθὺς τῶν πταισμάτων μου κλίνει με πρὸς ἄδην, πρὸς τάρταρον, καὶ σκότος, καὶ πῆρ τὸ τῆς γενένης· σύ με κουφίσαι, κόρη.
2 Βασιλέα γεννήσασα, δέσποινα παρθένε, τῆς τυραννίδος ῥῦσαι παθῶν τῶν ψυχοφθόρων τοὺς σὲ τιμῶντας πόθῳ.	8 Θεοτόκον γινώσκω σε τέξασαν ἀσπόρος τὸν ἕνα τῆς Τριάδος, ὑπόστασιν τὴν μίαν, δυσὶν ἐν ταῖς οὐσίαις.
3 Γαβριὴλ ὁ ἀρχάγγελος ἦκει σοι κομίζων τὸ χαῖρε Θεοτόκε· δι' οὗ καὶ γεγηθότες ὑμνοῦμεν σε προσφόρως.	9 Ἰακώβ ὁ προπάτωρ σου κλίμακά σε βλέπει μετάγουσαν πρὸς πόλον βροτοὺς τοὺς πεπτωκότας ἐκεῖθεν, Θεοτόκε.
4 Διὰ σοῦ κατηλλάγημεν τῷ κτίσῃ καὶ δεσπότη τὸ γένος τῶν ἀνθρώπων, ἀγνή παρθενομητορ· τίς γοῦν ἀξία χάρις;	10 Κυβερνήτην κηύσασα, ἄγκυρα, γαλήνη, κατεύρασόν μου, κόρη, σαρκὸς τὰς καταγιγίδας· σὺ γὰρ λιμὴν μου μέγας.
5 Ἐπὶ σοὶ τὰς ἐλπίδάς μου ἔθηκα, παρθένε· ψυχῆς ἐκ μεσαιτάτης, ἀγνή, μὴ ἀποτύχω. Τίς γὰρ ὡς σὺ προστάτις;	11 Λιτανεύουσιν, ἄχραντε, νόων στραταρχία βροτῶν τε πανοπερμία τὸν τόκον σου, παρθένε, βλέποντες ξένον τέρας.
6 Ζιζανίων τὴν ἄκανθαν ἔκσπασον ριζόθεν σειράς μου τῶν πταισμάτων, τὸν Ἄσταχυν τεκοῦσαν τὸν ὄντως ζωοδότην.	12 Μονωθέντα τῆς χάριτος Πνεύματος τοῦ θείου αἰσχυραῖς ἐπιμιξίαις νοῦν συγκαταθέσει σύναψον τούτῳ πάλιν.

- 13 Νοερῶς προετύπου σε,
πλάκα γεγραμμένην
Μωσῆς ὁ Θεηγόρος,
ὁ μέγας ἐν προφήταις,
Θεοῦ δακτύλῳ, κόρη.
- 14 Ξενωθέντα με, δέσποινα,
τοῦ τόκου σου τοῦ ξένου
παθῶν ταῖς αἰσχροουργίαις,
οἰκειώσόν με πάλιν τούτῳ·
σὺ γὰρ ἐλπὶς μου.
- 15 Ὁδηγήτρια πάναγνε,
ρῦσαι πάσης βλάβης
τὸ λάχος τοῦ Υἱοῦ σου
σοὶ γὰρ ἐλπίζει μόνη.
- 16 Πατριάρχαι καὶ δίκαιοι,
χαίρετε σὺν κρότῳ,
προφήται δὲ σκιρτᾶτε·
ἡ κόρη γὰρ παρθένος
τίκτει Θεὸν ἀσπόρως.
- 17 Ραθυμία συνέχομαι·
ὑπνος ἁμαρτίας
κατέχει τὴν ψυχὴν μου·
ἐξέγειρόν με, κόρη,
πρὸς τρίβους μετανοίας.
- 18 Στεναγμὸν μοι καὶ δάκρυα
πάρεχε, παρθένε,
κατάνυξιν καὶ πένθος·
τὰ πλήθη τῶν δεινῶν μου
ὅπως μικρὸν κουφίσω.
- 19 Τῶν παθῶν καταγιγίσει με
κλύδων ἀνομίας·
γαλήνη τῶν ἐν ζάλῃ,
λιμῆν τῶν προστρεχόντων,
τούτων, ἀγνή με, ρῦσαι.
- 20 Ὑπὲρ φύσιν ὁ τόκος σου·
γεννᾷς καὶ γὰρ ἀσπόρως
τὸν κτίστην τῶν ἀπάντων
καὶ μένεις αἰεὶ παρθένος,
ὡς θεοτόκος ὄντως.
- 21 Φωτοδόχον λαμπάδα σε
εὔροισι, παρθένε,
ἐν ὧρα τῇ τῆς δίκης·
τοῦ σκότους γὰρ ἐργάτης
αἰσχρός, ἀγνή, τυγχάνω.
- 22 Χελιδόνα λιγύφθογον
ἐγνωμέν σε, κόρη·
τὸ ἔαρ γὰρ προφαίνεις,
Χριστὸν τὸν ζωοδότην
στολιζόντα τὴν κτίσιν.
23. Ψυχικῶν ἐγκλημάτων με
λύτρωσαι, παρθένε,
καὶ δίδου σαῖς πρεσβείαις
τυχεῖν με παραδείσου
τροφῆς τῆς ἀκηράτου.
- 24α Ὡ παρθένε, δυσώπησον
τὸν κτίστην καὶ υἱόν σου·
λύτρωσαί με τοῦ σκότους
πυρός τε τοῦ ἀσβέστου
ἐν ὧρα καταδίκης.
- 24β Ὡ κυρία καὶ δέσποινα,
φύλαττε καὶ φρούρει
τοὺς ἄνακτας Ρωμαίων,
τοὺς σὲ προβαλλομένους
τεῖχος στερρόν ἐν βίῳ.
- 24γ Ὡ Τριάς ὑπερούσιε
Πάτερ, Λόγε, Πνεῦμα,
μονὰς ἐν τριάδι
τριάς τε ἐν μονάδι
σκέπε τοὺς σὲ τιμώντας.

24δ Ὡ τοῦ κόσμου μεσίτρια,
πρέσβυν σε καὶ τεῖχος
τὸ γένος χριστωνύμων

προβάλλεται καὶ κράτος·
τέλος, τὴν χάριν δίδου. ¹

Γ' Τοῦ αὐτοῦ ἕτερος ἀλφάβητος κατανυκτικὸς
μετ' ἐγκωμίων εἰς τὴν ὑπέραγνον Θεοτόκον.
Πρὸς «Τὴν τιμιωτέραν».

- 1 Ἄχραντε παρθένε, κόρη σεμνή,
ἄνωθεν ἀγγέλων ἐννεαριθμὸς στρατιὰ
ἀσθενεῖ σοι πλέκειν· τὸν ὕμνον προσηκόντως·
ἀνθρώπων δὲ τὸ γένος τί σοι προσοίσωμεν ;
- 2 Βία μὲ χειμάζει ἁμαρτιῶν,
βάθος ἀχανές μοι διορτύτουσα τῶν κακῶν·
βυθὲ τῶν χαρισμάτων, παρθένε Θεοτόκε,
βοήθησον ἐν τάχει, ἵνα δοξάξω σε.
- 3 Γένος τῶν ἀνθρώπων ἐκ τῆς ἀρᾶς
γῆθεν τῆς ἰλύος ὑπεξάρασα καὶ φθορᾶς,
γένει τῷ ἀφθάρτῳ προσφωκείωσας, κόρη,
γεννάρχαις παρασχοῦσα λῦσιν τοῦ πτώματος.
- 4 Δᾶνος σὺ τῆς φύσεως τῶν βροτῶν
δέδωκας, παρθένε, τετοκυῖα δίχα σπορᾶς
δοτῆρα τῶν πάντων· οὐκοῦν ὡς θεοτόκος
δεόμεθα ἐκ πόθου· ρῦσαι τοὺς δούλους σου.
- 5 Εὐσας τῆς προμήτορος τὴν ἀρὰν
ἔλυσας, παρθένε, ὡς γεννήσασα τὴν χαρὰν.
Ἐχάρη οὖν ὁ κόσμος πλουτήσας σε προστάτιν
ἐντεῦθεν, Θεοτόκε, ὡς ἀπροσμάχητον.
- 6 Ζώωσον ἐν τάχει, μόνη ἀγνή,
ζώωσον, παρθένε, νεκρωθέντα με τοῖς κακοῖς,
ζωὴν ἢ τετοκυῖα Θεὸν Λόγον ἀσπόρως,
ζωῆς τῆς αἰωνίου δεικνύουσα μέτοχον.
- 7 Ἦλθεν ἐκ τῶν ἄνω ὁ λυτρωτῆς,
ἥλιος καθάπερ ἀναλάμπας φωτοειδής,
ἠκόντισεν ἀκτίνας τῇ γαστρὶ τῇ καθαρᾷ σου,
ἡλίου λαμπροτέραν φαίνων σε, δέσποινα.
- 8 Θρόνος τοῦ δεσπότου ὡς καθαρὸς
θεῖος ἐχημάτισας, κόρη, ὄντως καὶ ὑψηλός,
Θεὸς ἐν ᾧ Λόγος καθίσας ὑπὲρ φύσιν
θεῶσαι τοὺς ἀνθρώπους οἶκτῳ ἠὲ δόκησεν.

- 9 Ἰασμα, παρθένε, σὺ τῶν πιστῶν,
ἴαμα καὶ χάρις καὶ ἀντίληψις κραταιά·
ἰάσαις οὖν ψυχῆς μου τὰ ἀνίατα πάθη,
ἵνα κατὰ τὸ χρέος ὕμνους προσφέρω σοι.
- 10 Κλίην σε κατεῖδεν ὁ Σολομῶν
κυκλουμένην, κόρη, ἐν ἐξήκοντα δυνατοῖς·
κλίμακα δὲ πάλιν ὁ Ἰακώβ ἐώρα,
καὶ γέφυράν σε ἄλλος ξένην διέγραφεν.
- 11 Λόγους σοι προσφέρειν ἀδυνατῶ·
λύμη γὰρ κακίας κατεσθίει μου τὴν ψυχὴν.
Διπάναις οὖν ἐλαίῳ τῇ σῆ με προστασία
λαλεῖν σοι κατὰ λόγον, κόρη, τὴν δέησιν.
- 12 Μόνην εὐρηκῶς σε ὡς ἀληθῶς
μόνος ὁ ὠραῖος τὴν ὠραίαν, ἐκ τῆς γαστροῦ,
μένων ἐν τοῖς κόλποις Θεοῦ Πατρός, ἀρρήτως
μορφὴν τὴν βροτησίαν, κόρη, ἀνέλαβεν.
- 13 Νάεις ἀεννάως, Λόγου Πηγῆ,
νάμα τὸ προχέον τὸν ἀθάνατον γλυκασμόν,
νέκταρ τε καὶ μάννα, τὴν ξένην ἀμβροσίαν,
νυμφίον τὸν ὠραῖον, κόρη ἀνύμφευτε.
- 14 Ζύλον σὺ, παρθένε, τὸ τῆς ζωῆς·
ξένον ὑπὲρ φύσιν γὰρ ἐβλάστησας τὸν καρπὸν,
ξένη τῇ φυτεῖᾳ χρησάμενον, ἐνθέως
ξενάκαστον τὸ τέρας, κόρη, γενήσασα.
- 15 Ὅλος μὲ τὸν ἄνθρωπον ὁ Θεὸς
ὄλον ἐκ γαστροῦ σου ἀνελάβετο συμπαθῶς.
Οὐ δύναται λόγος ἐκφράσαι σου τὸν τόκον,
Ὅλόφωτε λυχνία, κόρη θεόνυμφε.
- 16 Πόρρω τὰς ἐνέδρας τοῦ πονηροῦ
ποιεῖ, ἀποκλείουσα, ὃ πάναγνε, κραταιῶς·
πόλου δὲ τὰς πύλας ἀνοίξαις μοι, καὶ σπλάχνα,
παρθένε, τοῦ Υἱοῦ σου· σὺ γὰρ προστατίς μου.
- 17 Ρῆξον μου χειρόγραφον τῶν αἰσχυρῶν,
ρώμη δυναστείας ἀνεικάστου σου δεξιᾶς,
ραπίζουσα, κόρη, παθῶν μου τὰς πλημμύρας
ρωννῆσα τε πρὸς τρίβους τῆς ἐπιγνώσεως.
- 18 Στάμνον σε τοῦ μάννα ὁ Μωϋσῆς,
στέφανε τῆς δόξης, προδιέγραφεν ἀληθῶς·
σταγόνα οὖν ἐλεους πηγάσαις μοι, παρθένε·
σοὶ γὰρ μου τὰς ἐλπίδας μόνη ἀνέθηκα.

- 19 Τεῖχος καὶ ὀχύρωμα κραταιὸν
τῶν ἀπεγνωσμένων σὺ ὑπάρχεις ἀληθῶς.
Τὰ πλήθη τῶν δεινῶν μου ὡς ἄμετρα γινώσκεις
τὴν πᾶσαν μου ἐλπίδα σοί, κόρη, δίδωμι.
- 20 Ὑμνους ἐξυφαίνειν σοι ἐφετόν.
ὕψος δὲ τῆς δόξης μυστηρίων σου τῶν φρικτῶν
ὑμνεῖν οὐκ ἐπιτρέπει τῆς γλώσσης μου τὸν ῥυτὸν·
ὑψώσαις τῶν παθῶν με, ἵνα δοξάζω σε.
- 21 Φάος τὸ τρισήλιον ἐμφανῶς
φαίνουσα, παρθένε, διαγραφεῖς θεοπρεπῶς·
φωναῖς οὖν ὀλοψύχως ὑμνοῦμεν ἀσιγήτως,
φωνήν σοι τοῦ ἀγγέλου χαῖρε κραυγάζοντες,
- 22 Χαίροις, ἱλαστήριον τῶν ψυχῶν·
χαίροις, τῶν ἀγγέλων ἀνεκλάλητος χαρμονή·
χαίροις, ἡ προστατίς ἡ κοινὴ τῶν ἀνθρώπων·
χαίροις ἡ τεκοῦσα Λόγον, τὸν ὄντως ἀναρχον.
- 23 Ψάλλων ὁ προπάτωρ, κόρη, Δαυὶδ,
ψυχῇ καὶ καρδίᾳ προεσκήρτα, σὲ θεωρῶν,
ψαλμοῖς καὶ κινύρα, θεοτόκε Μαρία,
ψυχὴν ὡς προκαθάρας θείοις νοήμασιν.
- 24 Ὡ κοινὴ προστατίς χριστιανῶν,
ὃ χάρις χαρίτων ὑπερφέρουσα ἀπασῶν,
ὃ φιλοτιμία τοῦ γένους τῶν ἀνθρώπων,
ὃ καύχημα ψυχῆς μου, χαίροις, πανάσπιλε.¹

Δ' Τοῦ αὐτοῦ ἀλφάβητος ἕτερος ἐγκωμιαστικὸς καὶ
κατανυκτικὸς πρὸς τὴν ὑπέραγνον Θεοτόκον.

Πρὸς «τὴν τιμιωτέραν».

- 1 Ἄνωθεν οἱ θεοὶ θεοειδεῖς,
Ἄχραντε, προφητῆται ἐν συμβόλοις πολυειδεῖς
ἀνήγγειλαν τόκον τὸν σόν, παρθενομήτορ.
Ἄξίως ὄθεν πάντες σὲ μακαρίζομεν.
- 2 Βάθος μυστηρίου σοῦ τοκετοῦ
βάτος ἡ πυρφόρος προδιέγραψε τῷ Μωσῆ,
βαίνειν δὲ μὴ σθένων τῇ νοητῇ ἐκβάσει,
βαδίσαι τὰ ὀπίσω εἴλετο, δέσποινα.

1.—ΚΩΔΙΞ MISCEL. Οκ. 79. φυλλ. 203β·205.

- 3 Γαβριήλ ἀγγέλων ὁ ἀρχηγὸς
γηθοσύνης, κόρη, ἐπιστάς σοι ἐν Ναζαρέτ,
γόνον τοῦ ἀνάρχου Πατρὸς ἀρρήτως, ἔφη,
γεννήσεις ἐξ ἁγίου Πνεύματος, πάναγνε.
- 4 Δανιήλ σὲ εἶδεν ὄρος, ἀγνή,
δῆλον ἐξ οὗ λίθος ἐτμήθη ἄνευ χειρῶν,
δι' οὗ ἐλεπτύνη ἡ τυραννὶς δαιμόνων,
διό σε, Θεοτόκον πάντες γεραίρομεν.
- 5 Ἐχουσα ἐν μήτρᾳ τῇ σῆ Χριστόν,
εἰς οἶκον εἰσῆλθες Ἑλισάβετ, κόρη ἀγνή·
ἐκείνης δὲ τὸ βρέφος σκιρτῶν σε προσεκύνει,
ἐν μήτρᾳ τὸν σωτήρα κόσμον θεώμενον.
- 6 Ζήτησον πλανώμενον εἰς κρημνοὺς,
ζόφω καὶ ὀμίχλῃ καλυπτόμενον τῶν δεινῶν·
ζάλῃς ἐξελοῦ με καὶ πάσης καταγιγδοῦς,
ζωῆς καὶ σωτηρίας τρίβους δεικνύουσα.
- 7 Ἡλιον ἢ λάμψασα τοῖς βροτοῖς
ἢ φωτεινοτάτη, Λόγον, κόρη, τὸν τοῦ Πατρὸς,
ἢ μόνη ὀφθεῖσα παρθένος μετὰ τόκον,
ἢ μήτηρ τοῦ σωτήρος, σῶσον τὸν δοῦλον σου.
- 8 Θέλων σῶσαι κόσμον ὁ λυτρωτής,
Θεοτόκε, οἴκτω κατωκίσθη ἐν σῆ γαστρί·
Θεὸς δὲ προῆλθε σαρκοφόρος, ὡς οἶδε.
Θεοῦ σε ὡς δοχεῖον διὸ γεραίρομεν.
- 9 Ἰσχυρὰν βοήθειάν σε βροτοῖς
Ἰησοῦ παρέσχεν εὐσπλαγγνία τῇ ἑαυτοῦ.
Ἰκάνωσόν με τῇ σῇ δυνάμει, κόρη,
ἵνα προθύμως πάντοτε μεγαλύνω σε.
- 10 Κλίμακα ἐώρα ὁ Ἰακώβ,
κόρη, Ἰσταμένην ἀπὸ γῆς σε εἰς οὐρανόν,
καὶ Κύριον ἄνω τῇ κεφαλῇ τῆς δόξης·
καθήμενον ἀνθρώπους σφύζοντα, πάναγνε.
- 11 Λύτρωσιν ἀπέστειλεν ὁ Θεὸς
Λαῶ τῷ οἰκείῳ σε, πανάχραντε Μαριάμ·
λύσον οὖν πταισμάτων σειρᾶς με δεδεμένον,
λυτρώσασα δουλείας τυράννου, δέσποινα.
- 12 Μόνην καθαρὰν σε ἑωρακώς,
μόνος ὁ ὠραῖος καθαρῶτατός τε Θεός,
μήτρα τῇ σῇ ἔδν, θέλων σῶσαι τὸν κόσμον.
Μήτηρ Θεοῦ κυρίως σὺ μόνη πέφυκας.

- 13 Νεῦσον σοῦ εἰς δοῦλον, κόρη, λιτάς,
νεῦσον, Παναγία, μὴ ἀπόση τούτου φωνάς·
νεῦσον ὡς εὐσπλαγγνου Θεοῦ εὐσπλαγγνος μήτηρ,
Ναὲ Κυρίου, νεῦσον καὶ σῶσον ἅπαντας.
- 14 Ξένον τὸ μυστήριον τὸ ἐν σοί,
ξένα τὰ πραχθέντα καὶ ἀπόρητα πάντα νοῦν.
Ξένη καταβάσει Θεὸς ἐν σοὶ οἰκήσας·
ξένως βροτῶν τὴν φύσιν, κόρη, ἐθέωσεν.
- 15 Ὅρος τὸ πιώτατον τοῦ Θεοῦ,
ὄρος τὸ πιώτατον, ὃ ἠῦδόκησεν ὁ Θεὸς
ὄλωσ κατοικῆσαι, ὅπως ἡμῶν τὴν φύσιν
οἰκτείρας ὡς οἰκτίρων σῶση, καὶ εὐσπλαγγνος.
- 16 Πύλη τοῦ ἡλίου τοῦ νοητοῦ,
πύλη φασφόρε, δι' ἧς ὄφθη, κόρη, Θεός·
πύλας βασιλείας ἡμῖν πάλαι κλεισθείσας,
παρθένε, μεσιτεία, τῇ σῇ ὑπάνοιξον.
- 17 Ρῶσιν παρασχούσα, μήτηρ Θεοῦ,
ρῆξον μοι χειρόγραφον ἀμετρήτων ἁμαρτιῶν.
Ράβδω σῆς ἰσχύος θραυσθήτωσαν ἐχθροὶ μου·
ρᾶον δὲ συντρίψας τούτων φρυάγματα.
- 18 Σῶσον με, ἢ μήτηρ τοῦ Ἰησοῦ,
σῶσον με, ἢ κόσμον καταλλάξασα τῷ Θεῷ,
σῶσον με ἀγρίων λογοθεσιῶν, κόρη·
σὺ γάρ μου εἶ προστάτις καὶ καταφύγιον.
- 19 Τεῖχος καὶ ὀχύρωμα καὶ λιμὴν,
τράπεζα τὸν ἄρτον ὄφθης φέρουσα τὸν Χριστόν,
ταχινὴ προστάτις τῶν πόθῳ σε καλούντων,
ταχέως με ἐκ πάσης λύτρωσαι θλίψεως.
- 20 Ὑμνοὺς ἀναφέρω σοὶ καὶ ᾠδὰς,
ὑμνοὺς ὡς καὶ πᾶσαι τῶν ἀγγέλων αἱ στρατιαί,
Ὑψωσον τὸν νοῦν μου, ὀδηγοῦσα πρὸς γινῶσιν·
ὑπάρχεις γὰρ σοφίας Θεοῦ λοχεύτρια.
- 21 Φῶς ἢ τετοκυῖα τὸ παντουργόν,
φώτισον τὸν νοῦν μου καὶ χαρίτωσόν σε ὑμνεῖν·
φωτὸς ἔργα πράττειν, φεύγειν δὲ σκότος δίδου·
φωτὸς τοῦ τρισηλίου δεῖξον με μέτοχον.
- 22 Χαῖρε, τῶν ἀγγέλων ἢ χαρμονή,
χαῖρε, εὐφροσύνη καὶ χαρὰ τῶν χριστιανῶν,
χαῖρε, ἢ μεσίτις καὶ προσφύγιον κόσμου,
χαῖρε, ἢ ἐλπίς μου ἢ ἀκαταίσχυντος.

- 23 Ψύξον μου τὰ ρεύματα τῶν παθῶν,
ψεκάδας δὲ δίδου ἐκπλυνούσας με μολυσμῶν,
ψώμισόν με ἄρτον, τὸ τοῦ Υἱοῦ σου σῶμα,
ψυχὴν μου προκαθαίρον, κόρη ἀνύμφευτε.
- 24 Ὡ Θεοῦ μητέρα ἡ ἀγαθὴ.
ὦ κόσμου προστάτις καὶ μεσίτρια τῶν πιστῶν·
ὦ τῶν σὲ τιμώντων βοήθεια καὶ σκέπη·
ὦ δέσποινα τοῦ κόσμου, δεξαίτην δέσιν·¹

Ε' Τοῦ αὐτοῦ ἕτερος ἀλφάβητος εἰς τὴν ὑπεραγίαν
Θεοτόκον, ἐγκωμιαστικὸς καὶ δεητικὸς.
Ἰδιόμελος ὕμνος.

1 Ἀκατάληπτος ὁ τόκος, ἀνερμήνευτος ὁ τρόπος τῆς ἀγνῆς κυοφορίας, θεονύμφευτε παρθένε· τὸν γὰρ κτίστην τῶν ἀπάντων ὑπεδέξω τῇ γαστρὶ σου. 2 Βασιλίδων ὑπερφέρεις ἀσυγκρίτοις ἐν τοῖς μέτροις· βασιλέα γὰρ τῶν ὄλων ὑπὲρ φύσιν συλλαμβάνεις ἀπειράνδρος, Θεοτόκε· ὑπὲρ ἔννοιαν τὸ πρᾶγμα. 3 Γηγενεῖς σε μετὰ δέους ἰκετεύομεν, παρθένε· τὸν υἱόν σου καὶ δεσπότην ἐξιλέωσαι τοῖς πᾶσι. Σὲ γὰρ πρέσβυν καὶ προστάτιν ἀκαταίσχυντον πλουτοῦμεν. 4 Διαβόλου δυναστείαν ἐξενύβρισας εἰς τέλος· δυνατὸν γὰρ ὑπερφυῶς σὺ γεγέννηκας, παρθένε, τὸν ἰσχύν σε δεδωκότα τοῖς πιστοῖς καὶ σωτηρίαν.	5 Ἐπιστάς σοι οὐρανόθεν Γαβριὴλ ὁ πρωτοστάτης, τὴν χαρὰν μηνύει, κόρη· διὰ τοῦτο καὶ ἡμεῖς σε ὡς χαρὰν γεγεννηκυῖαν προσβοῶμεν σοὶ τὸ χαῖρε. 6 Ζοφερῶν ἐκ φαντασμάτων ἀμαυρούντων τὴν ψυχὴν μου ὑπεξάγαγε, παρθένε, καὶ φωτὸς σου τὰς ἀκτίνας ἀποπάλλουσα συντόνως, καταλάμπρυνον τὸν νοῦν μου. 7 Ἡ ἐλπίς μου ἡ βεβαία, ἡ φρουρὸς ἐν πειρασμοῖς μου, ἡ ἀκοίμητος προστάτις, ἀντιλήπτωρ μετὰ μόρον ἐν ἡμέρᾳ τῇ τῆς δίκης σὺ ὑπάρχεις, ὦ παρθένε. 8 Θεοτόκον σε κυρίως ἐκ ψυχῆς τε καὶ καρδίας ὁμολογῶ καὶ κυρίαν καὶ θεόνυμφον παρθένον, ὑπὲρ φῶς, ὑπὲρ φωσφόρον, λαμπροτέραν ἀσυγκρίτως.

1.—ΚΩΔΙΣ MISCEL. Οκ, 79. φυλλ. 205B .207.

- 9 Ἰατῆρα σὺ τῶν νόσων,
τετοκυῖα, Θεοτόκε,
τὸν σωτήρα τῶν ἀπάντων,
ἱατροῖον ὑπὲρ φύσιν
ἀνεδείχθης νοσημάτων
ἀπελαύνον πᾶν τὸ θλίβον.
- 10 Καταλάμπρυνον τὸν νοῦν μου
ὡς ὑπέρολαμπρος λυχνία
ὀδηγοῦσα με πρὸς τρίβους
τοῦ υἱοῦ σου, Θεοτόκε,
ἵνα πίστει σε δοξάζω
τὴν ὀλόφωτον λαμπάδα.
- 11 Λαλουμένων μυστηρίων
ἀνερμήνευτον ταμεῖον,
θεονύμφευτε, ὑπάρχεις·
σιωπῶσα γὰρ κηρύττεις
τὸ φρικτὸν ἐν μυστηρίοις
ὑπὲρ ἔννοιαν καὶ λόγον.
- 12 Μανναδόχον σε ὡς στάμνον
καὶ ὡς ράβδον ἀνθηφόρον
καὶ ὡς πύλην κεκλεισμένην
καὶ ὡς βᾶτον καιομένην,
μηδαμῶς δὲ φλεγόμενην
ἀνυμῶ, παρθενομητορ.
- 13 Νοεραὶ ταγματαρχαίαι
ἐκκληττόμεναι, παρθένε
τὴν φρικτὴν κυοφορίαν,
ἀτονοῦσιν ἔννοεῖν σου,
πῶς καὶ τίκεις ὑπερφυῶς
καὶ παρθένος διαμένεις.
- 14 Ξενοουργεῖται παραδόξως
ἐπὶ σοί, παρθενομητορ,
τὰ τὸν νοῦν καὶ τὴν φύσιν
ὑπερβαίνοντα καὶ λόγον·
Πῶς γὰρ φέρεις γαλουχοῦσα
τὸν τροφέα σου καὶ κτίστην;
- 15 Οὐρανοῦ σε πλατυτέρα
καὶ ἡλίου λαμπροτέρα,
Χερουβὶμ τιμιωτέρα,
Σεραφεὶμ ἐνδοξοτέρα
- τετραμόρφων σεμνοτέραν
καταγγέλλω, Θεοτόκε.
- 16 Παρθενεύεις μετὰ τόκον
καὶ γεννᾷς παρθένος, κόρη,
ἔσαι δὲ παρθενεύεις·
πρὸ τοῦ τόκου γὰρ παρθένος,
καὶ ἐν τόκῳ σὺ παρθένος,
καὶ παρθένος μετὰ τόκον.
- 17 Ρητορεία καὶ κομψότης
φιλοσόφων καὶ ρητόρων
σιωπὴν βαθεῖαν, κόρη
ὦ πανύμνητε, ἀσκοῦσι
ἐν τῷ ζῶφ τοκετῷ σου·
ὑπερβαίνεις γὰρ τὴν φύσιν.
- 18 Σταλαγμόν μοι τοῦ ἑλέους,
ὦ πανάχραντε, σταλαζαίς,
ἐν ἡμέρᾳ τῇ τῆς δίκης·
τῶν κακῶν μου γὰρ πλημμύρα
ὑπερῆρε κεφαλὴν μου
καὶ συμπνίγει τὴν ψυχὴν μου.
- 19 Τῶν πιστῶν ἡ προστασία
καὶ ἀντίληψις ὀξεῖα,
πρὸς Θεὸν δὲ παρησία
σὺ ὑπάρχεις, ὦ παρθένε.
Μὴ παρίδης τὰς δεήσεις
τῶν εἰς σὲ καταφευγόντων.
- 20 Ὑπερφέρεις ἀσυγκρίτως
τῶν ἀγγέλων, τῶν ἀνθρώπων
τῶν ἀπάντων τε κτισμάτων
ὡς Θεὸν γεγεννηκυῖα
τὸν δεσπότην τῶν ἀπάντων
ἀπειράνδρος, ὦ παρθένε.
- 21 Φωτοδότην ἡ τεκοῦσα
τὸν σωτήρα καὶ δεσπότην,
Ἄειπάρθενε Μαρία,
ἐκ τοῦ ζόφου τῶν πταισμάτων
ὑπεξάγοις καὶ παθῶν με,
ἵνα πίστει σε δοξάζω.
- 22 Χαρμοσύνη τῶν ἐν λύπαις,
Θεοτόκε, σὺ ὑπάρχεις,

- ἀνεκλάληλος ἠδύτης·
ὡς χαρᾶς σε οὖν δοχεῖον
δυσωπῶ, παρθένε, κόρη,
παρηγόρημα γενοῦ μοι.
- 23 Ψεκασμὸς ἀναψυχή τε
ψαλμωδοῦντί σου τὸν τόκον,
θεονύμφευτε, ὑπάρχεις.
Δροσισμὸν παρηγορίας
καταπέμψαις οὐρανόθεν
δεομένῳ μετὰ πόθου.
- 24α Ὡς ὑπέρμαχον προστάτιν,
ὡς ἀκοίμητον φρουρόν σε,
ὡς ἀνίκητον ἐν μάχαις,
ἢ βασίλισσα καὶ δούλη,
- σὲ σεμνεῖ, παρθένε, πόλις·
ἵκετεύω, φρουρήσόν με.
- 24β Ὡ Τριᾶς παναγία, δὸς
Πάτερ, Λόγε, θεῖον Πνεῦμα,
συμφυῆς ἀδιαιρέτως,
τὰς δεήσεις τῆς παρθένου
δεχομένη προσηκόντως,
λύτρωσαι ἡμᾶς κινδύνων.
- 24γ Ὡ παντάνασσα παρθένε,
τῶν ἐχθρῶν τὰ στίφη, κόρη,
τὰ κυκλοῦντα σου τὴν πόλιν
ὡς τὸ πρὶν ἐξαφανίσαις·
Ὁ κρατῶν καθικετεύει
καὶ τὸ πλήθος χριστωνύμων. ¹

ΣΤ' Ἔτερα τροπάρια κατὰ ἀλφάβητον.

Πρὸς «Τὴν τιμωτέραν».

- 1 Ἄχραντε παρθένε μήτερ Θεοῦ,
ἢ δεδοξασμένη ὑπὲρ πᾶσαν φύσιν βροτῶν
ἀκήρατε κόρη, ἅγια Θεοτόκε
μὴ παύσῃ δυσωποῦσα ὑπὲρ ἡμῶν πρὸς Θεόν.
- 2 Βάτον καιομένην σε Μωσῆς
καὶ μὴ φλεγόμενην ἐθεάσατο τηλαυγῶς,
λαβίδα πυρφόρον ὁ Ἡσαΐας, κόρη·
ἡμεῖς δὲ θεοτόκον σε καταγγέλλομεν.
- 3 Γένος γηγενῶν σε ἀνευφημεῖ·
τῶν ἀγγέλων δῆμοι, ἀρχαγγέλων, ἐξουσιῶν,
ὑμνοῦσιν ἀπαύστως τὸν ἄφραστόν σου τόκον·
ἡμεῖς δὲ θεοτόκον, ἄγνή, κηρύττομεν.
- 4 Δός μοι τῷ ἀθλίῳ ἐπιστροφὴν,
Δέσποινα, πρὸ τέλους καὶ μετάνοιαν ἀληθῆ,
ὅτι τὴν ζωὴν μου ἀνάλωσα ἀθλίως,
ἐν πάσῃ ἀμελείᾳ βιώσας πάντοτε.
- 5 Ἐκτεινον παλάμαις σου, ἀγαθὴ·
πρόσπεσον τῷ κτίστῃ καὶ δυσώπησον ἐκτενῶς,
ἵνα ρύσῃται με κολάσεως μελλούσης·
εἰς σὲ γὰρ τὰς ἐλπίδας πάσας ἀνέθηκα.

1.—ΚΩΔΙΞ MISCEL. Οκ. 79, φυλλ 207-208β .

- 6 Ζάλη ἀμετρήτων ἁμαρτιῶν
κατεπόντισέ με ἀπογνώσεως εἰς βυθόν·
ἀλλ' ὡς τετοκυῖα τὸν μόνον κυβερνήτην,
παρθένε Θεοτόκε, σύ με κυβέρνησον.
- 7 Ἡ ἐπικατάρατός μου ζωὴ
ὡς καπνὸς παρῆλθεν· ὁ δὲ βίος μου πλήρης ὦν
πάσης ἁμαρτίας, φρίττω κατανοῶν μου
τὴν ὥραν τοῦ θανάτου· Δέσποινα, σῶσον με
- 8 Θέλων ἐσταυρώθης ὑπὲρ ἡμῶν
καὶ ἐτραυματίσθης, συμπαθέστατε Ἰησοῦ·
ὄθεν σου δοξάζω τὴν ἀνεξικακίαν.
Τῆς σῆς μητρὸς πρεσβείαις, Δέσποτα, σῶσον με.
- 9 Ἦλεως γενοῦ μοι τῷ ταπεινῷ,
ὅτι πλήν σου ἄλλην οὐ γινώσκω καταφυγὴν,
ὁ ἐν ἁμαρτίαις συσχεθεὶς ἀμετρήτοις·
ἐλήσόν με, μόνη χριστιανῶν ἡ ἐλπίς.
- 10 Κῆπε καὶ παράδεισε καὶ πηγῇ,
τράπεζα καὶ στάμνε καὶ λυχνία καὶ κιβωτέ,
ὄρος, βάτε, ράβδε καὶ πύλη, κλίνη, κλίμαξ,
ναέ, σκηνὴ καὶ πόκε, σὲ μεγαλύνομεν
- 11 Λῦσόν μου, πανάχραντε, τὰς σειρὰς
τῶν ἁμαρτημάτων, ἢ τεκοῦσα τὸν πλαστοουργόν,
τὸν μόνον ἐκ μόνου Πατρὸς ἀνάρχου Λόγου
Χριστόν, τὸν ζωοδότην, ὃν μεγαλύνομεν.
- 12 Μὴ νῦξ καταλάβῃ με τῶν παθῶν·
μὴ καταπιέτω ὥσπερ λέων ὁ ἀναιδής·
ἄχραντε παρθένε, ἐξάρπασόν με τούτου
καὶ ρῦσαί με γεέννης καὶ αἰωνίου πυρός.
- 13 Νεῦσον παρακλήσεσιν, ἀγαθὴ
ταῖς τοῦ σοῦ οἰκέτου τοῦ ἀθλίου καὶ ταπεινοῦ
καὶ τῶν πάντων κτίστη, παρθένε, καὶ υἱῷ σου
προσάγαγε πρεσβείαν ὑπὲρ τοῦ δούλου σου.
- 14 Ξένον με γενόμενον ἐκ Θεοῦ,
μήτερ τοῦ Ὑψίστου, διὰ πλήθος ἁμαρτιῶν·
ξένωσόν με τούτων εὐχαῖς σου εὐπροσδέκτοις,
καὶ τῷ ἐκ σοῦ τεχθέντι Θεῷ οἰκείωσον.
- 15 Ὅταν μὲ ἐκ τούτου τοῦ ταπεινοῦ
σώματος χωρὶς τῆ προστάξει ὁ σὸς υἱός,
φάνηθί μοι τότε, προστάτις Θεοτόκε
πρὸς θείας καταπαύσεις καθοδηγοῦσα με.

- 16 Πᾶσαι τῶν ἀγγέλων αἱ στρατιαί,
Πρόδρομε Κυρίου, ἀποστόλων ἢ δωδεκάς,
οἱ ἅγιοι πάντες μετὰ τῆς Θεοτόκου
ποιήσατε πρεσβειάν ὑπὲρ ἡμῶν πρὸς Θεόν.
- 17 Στάμνον καὶ λυχίαν φωτοειδῆ,
τράπεζαν τὸν ἄρτον τὸν οὐράνιον μυστικῶς
κατέχεις ὡς βρέφος τὸν ἀχώρητον Λόγον,
Χριστόν, τὸν ζωοδότην, ὃν μεγαλύνομεν.
- 18 Τὸν τεθολωμένον μου λογισμὸν
καὶ ἐσκοτισμένον τῆς καρδίας μου τὸν πυρσὸν
ἄναψον, παρθένε, τὸ φῶς ἀποτεκοῦσα,
καὶ φώτισον τὸν νοῦν μου, ἵνα δοξάζω σε.
- 19 Ὑψιστον, συνάναρχον, συμφυῆ
ἔτεκες ἀρρήτως τὸν ἀμήτορα ἐκ Πατρὸς·
ἐκ σοῦ, Θεοτόκε, προσελάβετο σάρκα,
ἐδόξασε καὶ ταύτην ἐκαινοποίησεν.
- 20 Φεῖσαι, φεῖσαι, φεῖσαι μου ὁ Θεός·
φεῖσαι μου, σωτήρ μου, ἐν ἡμέρᾳ τῇ φοβερᾷ·
καὶ μὴ συγχωρήσης παντελῶς ἀπολέσθαι
τὸ πλάσμα τῶν χειρῶν σου, μόνε μακρόθυμε.
- 21 Χαῖρε, τῶν ἀγγέλων ἢ χαρμονή,
καὶ τῶν ἀρχαγγέλων, ἀποστόλων καὶ προφητῶν,
μαρτύρων, ὁσίων, καὶ πάντων τῶν δικαίων,
ἀνύμφευτε παρθένε θεοχαριτίωτε.
- 22 Ψάλλοντες τὸν τόκον σου εὐμενῶς,
σὲ μακαριοῦμεν ὀρθοδόξως, οἱ διὰ σοῦ
ρουθέντες τῆς πρώην κατάρας, Θεοτόκε,
ἀνύμφευτε παρθένε, διὰ τοῦ τόκου σου.
- 23 Ὡ τῶν ὑπὲρ ἔννοιαν δωρεῶν
ὦ ἀφράστου τόκου, ὦ ἀρρήτου διαγωγῆς,
ἧς κατηξιώθη τὸ γένος τῶν ἀνθρώπων,
ἀνύμφευτε παρθένε, διὰ τοῦ τόκου σου.
- 24 Τὴν τρισσοφεγγόφωτον καὶ ἀπλήν
μίαν φύσιν σέβω, τὸν Πατέρα καὶ τὸν Υἱὸν
καὶ τὸ ἅγιον Πνεῦμα ἐν μιᾷ τῇ οὐσίᾳ,
Θεὸν τὸν ζωοδότην, καὶ μεγαλύνω αἰεί. ¹

1.—ΚΩΔΙΞ VIND. 78, φυλλ. 360 1.

Τὸν βίον Νικηφόρου Καλλίστου τοῦ Ξανθοπούλου παντὸς ἄλλου λεπτομερέστερον
συνέγραψεν ὁ ἀρχιμανδριτῆς Κύριλλος ὁ Ἀθανασιάδης ἐν τοῖς ἐκτενέειν αὐτοῦ προλε-

Ζ' Τοῦ αὐτοῦ κυρίου Νικηφόρου τοῦ Ξανθοπούλου
ὕμνος ἐγκωμιαστικὸς εἰς τὴν ὑπεραγίαν Θεοτόκον,
ὁ λεγόμενος χαιρετισμὸς.
Κατὰ ἀλφάβητον
Πρὸς «Τὴν τιμιωτέραν».

- 1 Χαῖρε, ἀνωτέρα τῶν νοερῶν,
χαῖρε, ἀγνοτέρα καὶ ἡλίου τῶν φωτισμῶν,
χαῖρε, ἀπειράνδρως γεννήσασα τὸν κτίστην,
χαῖρε, ἄσπιλε, χαῖρε νύμφη ἀνύμφευτε.
- 2 Χαῖρε, βασιλέων ἢ καλλονή,
χαῖρε, βασιλίδων, ἢ εὐπρέπεια ἀληθῶς,
χαῖρε, βροτησίου σεμνολόγημα γένους·
χαῖρε, βᾶθρον μου, χαῖρε νύμφη ἀνύμφευτε.

γομένοις τοῖς προταχθεῖσιν ἐν τῇ ἐκδόσει τῆς Ξανθοπουλείου ἐρμηνείας εἰς τοὺς ἀναβαθ-
μοὺς τοῦ Ὀκταήχου (ἐν Ἱεροσολύμοις 1862 σελ. κα'—ξε').

Τὰ τοῦ Τριωδίου καὶ τοῦ Πεντηκοσταρίου συναξάρια τοῦ ἀνω Ἐκκλησιαστικοῦ
Συγγραφείου εἶναι ἐκδομένα ἐν ταῖς ἐνεκαῖς ἐκδόσει τοῦ Τριωδίου καὶ τοῦ Πεντη-
κοσταρίου.

Τὰ αὐτὰ συναξάρια περιέχονται καὶ ἐν ἄλλαις ἐκδόσει, ὅσον ἐν τῷ Τριωδίῳ τῷ
τυπωθέντι ἐν Βωγωνίᾳ πολυτελῶς εἰς μέγα σχῆμα ἔτει 1724φ.

Ἐκ τῶν παλαιῶν ἐκδόσεων καὶ τῶν παλαιότερων ἀντιγράφων πρέπει νὰ μνημονευ-
θῶσι καὶ αἱ παραφράσεις τοῦ Μ. Τζιγάλλα καὶ Μαξίμου Μαργουνίου, τυπωθεῖσαι
πολλάκις ἐν Βενετίᾳ (1607, 1637, 1639, 1648).

Ὁ Κύριλλος Ἀθανασιάδης κατεχώρησεν ἐν τοῖς προλεγομένοις αὐτοῦ (σ. μζ')
ἔμμετρον τοῦ Τριωδίου τοῦ Καλλίστου σύνομιν ἐκ στίχων 27 ὁ δὲ Α. Παπαδόπουλος
—Κεραμεὺς κατεχώρησεν ἐν τοῖς Ἀναλέκτοις Ἱεροσολυμιτικῆς Σταχυολογίας
(τόμ. IV. σ. 357-396) τὸ ἐξῆς πόνημα τοῦ Νικηφόρου. «Διήγησίς τις ἐν στίχοις
ἰαμβεῖοις τινῶν θαυμάτων τοῦ θεοῦ Νικολάου, ὧν οὐδαμῶς μέμνηται ὁ Με-
ταφράστης».

Μεγάλη «εὐχὴ ἐξομολογήσεως εἰς τὸν κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστόν. Νικη-
φόρου Καλλίστου τοῦ Ξανθοπούλου» κατεχωρήθη ἐξ ἀσημειώτου τινὸς ἀθωνικοῦ
κώδικος ὑπὸ Νικοδήμου τοῦ Ἀγιορείτου ἐν τῷ βιβλίῳ τιλοφορομένῳ «Ἐπιτομὴ
ἐκ τῶν προφητῶν ἀκτοδαβιτικῶν ψαλμῶν. Ἀπάνθισμα διαφόρων κατα-
κτικῶν εὐχῶν». Ἐν Κωνσταντινουπόλει 1799, σ. 89-96.

Ἀντίγραφον τῆς εὐχῆς ταύτης ὑπάρχει ἐν τῷ Κώδικι τῆς ἐν Κωνσταντινουπό-
λει Βιβλιοθήκης τοῦ Ἀγιοταφικοῦ Μετοχίου, 303, φυλ. τγζ (Ἱεροσολ. Βι-
βλιοθήκη, τ. IV σ. 282).

Τοῦ Νικηφόρου Καλλίστου ἀνεκδοτοὶ συγγραφαὶ μένουσι πολλοί, ὅσον αἱ περιεχόμεναι
ἐν τῷ Cod. Miscel 76 τῆς Ὁξφόρδης οὕτινας ἐγένετο ἰστία ἐν τῇ Geschichte der
Byz. Litter. Τοιαῦται ὑπάρχουσι καὶ ἐν τῷ Cod. Sabbait. 150 (Ἱεροσολ. Βιβλ.

- 3 Χαῖρε, γῆ ἁγία θεοσιβῆς,
χαῖρε, γεωργία ἢ βλαστήσασα γεωργόν,
χαῖρε, γεγονυῖα Πατρός ἀπάντων μήτηρ,
χαῖρε, γέφυρα, χαῖρε νύμφη ἀνύμφευτε.
- 4 Χαῖρε, δωρεὰ τῶν χριστιανῶν,
χαῖρε, διαβόλου καταργήσασα τὴν ἰσχύν,
χαῖρε, διὰ λόγου γεννήσασα τὸν Λόγον,
χαῖρε, δέσποινα, χαῖρε, νύμφη ἀνύμφευτε.

τ. II. σ. 231-4) ὅστις περιέχει συγγραφὸς μόνον τοῦ ἡμετέρου Καλλίστου.

*Υπάρχουσιν ἐπίσης ἀνέκδοτοι καὶ πολλοὶ ἄλλαι συγγραφαὶ τοῦ Νικηφόρου, διεσκορησμένοι ἐν διαφόροις διαφόρων τόπων καὶ χρόνων ἀντιγράφοις.

Σημειούμεθα ἐνταῦθα, ἐξ αὐτῶν τὰς μᾶλλον εἰς ἡμᾶς προχείρους.

α—Βίος καὶ πολιτεία καὶ μερικὴ θαυμάτων διηγήσις τῆς ὁσίας μητρὸς ἡμῶν Εὐφροσύνης τῆς Νέας, τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει ἀσκησάσης, συγγραφεῖς παρὰ Νικηφόρου Καλλίστου τοῦ Ξανθοπούλου. [Cod. Florent, bibl. national, Conventi soppressi, B. 1=Camaldoli 1214, φυλ. 12-35. "Ora Anal. Bollandiana τ. 15. σ. 406. Πρὸς. A. Ehrhard ἐν τῇ Gesch. d. Byz. Literatur σ. 136.]

β—Τοῦ σοφωτάτου κυροῦ Νικηφόρου τοῦ Ξανθοπούλου στιχηρὰ ψαλλόμενα εἰς τὴν ὑπεραγίαν Θεοτόκον· χαιρετισμοὶ ἐγκωμιαστικοὶ κατὰ ἀλφάβητον, πρὸς τὸ «Τὴν Τιμιωτέραν.»

Ἄρχ. «Χαῖρε ἀνωτέρα τῶν νοερῶν» κτλ. [Cod. Sabbait 434. (Ἱεροσολ. Βιβλιοθήκη τ. 2. σ. 548).]

γ—Τροπάρια δύο εἰς τὴν Θεοτόκον, ὧν αἱ ἀρχαὶ ἔχουσιν οὕτως.

«Ἀχραντε μήτηρ Θεοῦ, πάσης ἀνθρωπίνης βοθηθείας ἀπολυθείς.»

Ἄχραντε παρθένε, μήτηρ Θεοῦ, ἡ δεδοξασμένη ὑπὲρ πᾶσαν φύσιν βροτῶν.»

δ—Περὶ τῆς ἐνσάρκου οἰκονομίας, τοῦ σωτήρος ἡμῶν Χριστοῦ τοῦ Θεοῦ· παρὰδειγμα διὰ στίχων πολιτικῶν τοῦ Νικηφόρου Καλλίστου τοῦ Ξανθοπούλου.» Ἄρχ. «Υπόθου εἶναι τύραννον ἀποστάτην κακοῦργον». [Κῶδιξ Ἀγιοταφικοῦ Μετοχίου 376, φυλ. 85-87. Ἱεροσολ. Βιβλιοθήκη, τ. 1 σ. 396.]

ε—Ἀλόγος περὶ τῶν θαυμάτων τοῦ ἐν ἁγίοις πατρὸς ἡμῶν Βασιλείου ἀρχιεπισκόπου Καισαρείας Καππαδοκίας, τοῦ μεγάλου, καὶ μερικὴ διήγησις.»

Ἄρχ. «Ὁ μέγας οὗτος καὶ ὑψηλόνοτος.» [Κῶδιξ XVIου αἰῶνος ἐν τῇ βιβλιοθήκῃ τῆς μονῆς Κοσινίτζης ἀριθ. 344, φυλ. 100-126 (κατὰ τὸν ἀνέκδοτον κατάλογον τοῦ Α. Παπαδοπούλου—Κεραμέως).]

Νικηφόρος Καλλίστος ὁ Ξανθοπούλος εἶναι συντάκτης καὶ ἐνὸς δοξαστικοῦ (ἤχιου πλ. α') εἰς τοὺς τρεῖς μεγάλους Ἱεράρχας (31 Ἰανουαρίου) ὅπερ ἐν Τυπικῶν (τὸ περιεχόμενον ἐν τῷ Cod. Sabbait, 635. Φύλλ. 118β—119α) ὀνομάζει «μεταφραστικόν» ποίημα Νικηφόρου τοῦ Ξανθοπούλου· ἀρχεται δὲ τοῦτο ἀπὸ τῶν λέξεων «Σαλπίζομεν ἐν σάλπιγγι» περιέχεται δὲ ἀνώνυμον ἐν τῷ τετυπωμένῳ Μηναίῳ τοῦ Ἰανουαρίου, λόγῳ χάριν τῆς ἐνεκτικῆς ἐκδόσεως τοῦ ἔτους 1890 σ. 224. Ἐκ τοῦ ἰδίου τυπικοῦ τοῦ περιεχομένου ἐν τῷ Cod. Sabbait 635 ῥητῶς μανθάνομεν ἐπίσης ὅτι συντάκτης τοῦ Συναξαρίου ὅπερ εἶναι ἐπιγεγραμμένον ἐν τοῖς κώδιξιν ὑπὸ τὸν

- 5 Χαῖρε, εὐφροσύνη τῶν γηγενῶν,
χαῖρε, εὐδοκία τῆς θελήσεως τοῦ Πατρὸς,
χαῖρε εὐθηνίας ἀγαθὸν ταμειῶν.
χαῖρε, ἔνδοξε, χαῖρε, νύμφη ἀνύμφευτε.
- 6 Χαῖρε, ζωδόχε ὄντως πηγῇ,
χαῖρε, ζιζανίων ἀνασπῶσα τὸν πληθυσμόν,
χαῖρε, ζωοβρύτην ἢ βλαστήσασα σάχυν,
χαῖρε, ζώπυρον, χαῖρε νύμφη ἀνύμφευτε.
- 7 Χαῖρε, ἡ μεσίτις μου πρὸς Θεόν,
χαῖρε, ἡ παρήγορος ἐν πᾶσι μου τοῖς δεινοῖς,
χαῖρε, ἡ ἐλπίς μου ἢ ἀκράδαντος ὄντως,

τίτλον. «Βιβλίον συναξάριον τῆς συνόψεως τῶν ἁγίων τοῦ ὅλου χρόνου, ὃθεν «τε ἔκαστος καὶ ἐκ τίνων ἔφυ καὶ ἐν οἷς χρόνοις, καὶ εἶτε τὸν διὰ μαρτυρίας «εἶτε τὸν δι' ἀσκήσεως ἐδέξατο στέφανον» εἶναι αὐτὸς ὁ Νικηφόρος Καλλίστος.

Τοῦτο φαίνεται πως βεβαιούμενον ἐκ τοῦ Cod. Sabbait. 150, ὅστις περιέχει ἐν ἑαυτῷ ἀποκλειστικῶς συγγραφὰς μόνον τοῦ Νικηφόρου. Τὸ ἄνω συναξάριον εὐρέθη καὶ ἐν μεμβρανίνοις κώδιξι τῶν μοναστηρίων τοῦ Ἄθω, γεγραμμένοις κατ' ἀπομίμησιν παλαιότερας τοῦ 14ου αἰῶνος γραφῆς.

Τοῦ τυπικοῦ ἢ ἐπιβεβαίωσης περιέχεται ἐν τῇ τάξει τῆς 30ης Ἰανουαρίου οὕτω (φυλ. 119α). «Εἰς τὸν ὄρθρον ἢ συνήθης στιχολογία—Εἰς τὸ Θεὸς Κύριος τροπάρια τὸ προγραφέν—Δόξα τὸ αὐτῷ—Καὶ ἔνθ' Θεοτοκίον τὸ α' τοῦ ἤχου, καὶ στιχολογοῦμεν τὸ ψαλλήριον—καθίσματα β' κοί τὸν πολυέλαιον' ἐν οἷς λέγομεν καθίσμα τῶν ἁγίων. Ἀναγινώσκουμεν δὲ τὸ ἐγκώμιον τοῦ Εὐχαΐτων («Ἰωάννου) εἰς δόσεις β', τὰς δὲ λοιπὰς ἀναγνώσεις ποιούμεν εἰς τὴν Συναψιν τῶν βίων τῶν ἁγίων, οὓς συνεγράψατο ὁ κυρὸς Νικηφόρος ὁ Ξανθοπούλος, ποιῶντες καὶ αὐτὸ δόσεις β'· ἀντὶ δὲ πολυελαίου ψάλλομεν τὸν Ἄμωμον μετὰ τῶν Μακαρισμῶν τοῦ αὐτοῦ Ξανθοπούλου· μεθ' ὧν καθίσμα εἰς τὴν αὐτὴν ἀνάγνωσιν.

Ἐν τῷ ἰδίῳ κώδιξι περιέχονται καὶ μικρὰ τινα ποιήματα τοῦ Καλλίστου τίως ἀνέκδοτα, ἅπαντα ἔμμετρα, πλὴν μᾶς εἰς πεζὸν λόγον εὐχῆς. Τὰ ἔμμετρα εἶναι 16, τὸ πρῶτον δὲ τούτων ἀκέφαλον. Τὸ 2ον περιέχεται καὶ ἐν τῷ Cod. Miscel 79. τῆς Ὁξφόρδης ὡς ἐπίσης καὶ τὸ 4ον, τὸ 6ον, τὸ 7ον, τὸ 14ον καὶ τὸ 15ον (Cod. Miscel. Φυλλ. 281, 280β, 283, 282β). Μένουσι λοιπὸν ἄχρι τοῦδε παντελῶς ἀγνωστα ἐξ ἄλλου τινος κώδικος μὲν δέκα ὅμως δὲ τούτων δύο (5 καὶ 10) εἶναι γνωστὰ ἤδη ἐπ' ὀνόματι τοῦ Φιλῆ, ἐν ἔτερον δὲ (13) ἔχει πολλὴν ὁμοιότητα πρὸς ἔτερον τοῦ αὐτοῦ Φιλῆ ἐπίγραμμα.

Ὁ ἀλφάβητος (2) κεῖται ἀνώνυμος ἐν τῷ Cod. Berol. Philip. 1566. Φυλλ. 57—59 (Krumbacher Gesch. σ. 719) καὶ ἐν ἐν τῷ Cod. Paris. 1630, ὁπόθεν καὶ ἐξεδόθη οὕτως ἀνώνυμος ὑπὸ τοῦ Boissonade (Anecdota graeca 1 σ. 163).

Ὁ μόνον ἐκ τοῦ Cod. Sabbait ἀλλὰ καὶ ἐκ τοῦ Cod. Miscel 79 τῆς Ὁξφόρδης βεβαιούμεθα ὅτι οὗτος ὁ ἀλφάβητος εἶναι ποίημα τοῦ Νικηφόρου. [Byz. Zeitschrift XI (1902) σ. 38—49. Α. Παπαδοπούλου—Κεραμέως. Νικηφόρος Καλλίστος Ξανθοπούλος].

- χαῖρε, ἥλιε, χαῖρε νύμφη ἀνύμφευτε.
 8 Χαῖρε, Θεοτόκε παναληθῶς,
 χαῖρε, θειοτέρα τῶν ἀπάντων μετὰ Θεόν,
 χαῖρε, θεολόγων ὑπερβαίνουσα γνῶσιν,
 χαῖρε, θέμεθλον, χαῖρε, νύμφη ἀνύμφευτε.
 9 Χαῖρε, ἱλαστήριον τῶν πιστῶν,
 χαῖρε, ἱατήριον παντοίων, κόρη, παθῶν,
 χαῖρε, ἱατήρα γεννήσασα τὸν Λόγον,
 χαῖρε, ἱλασμα, χαῖρε, νύμφη ἀνύμφευτε.
 10 Χαῖρε, καταφύγιον τῶν πιστῶν,
 χαῖρε, κοσμοσώστην τετοκυῖα τὸν κοσμουργόν,
 χαῖρε, κακουργίας ἐξάρασα τοῦ πλάνου,
 χαῖρε, καύχημα, χαῖρε, νύμφη ἀνύμφευτε.
 11 Χαῖρε, λυπομένων ἢ χαρμονή,
 χαῖρε, λαλουμένων ἀπορρήτων ἢ σιωπῆ,
 χαῖρε, λελυμένα συνδέουσα τὰ πρῶην,
 χαῖρε, λύσις μου, χαῖρε, νύμφη ἀνύμφευτε.
 12 Χαῖρε, μαχομένων καταλλαγή,
 χαῖρε, μυστηρίων ἀνεκλάλητος ἀκοή,
 χαῖρε, μυθολόγων καταπαύσασα γλώσσας,
 χαῖρε, Μαρία, νύμφη ἀνύμφευτε.
 13 Χαῖρε, νεκρωθέντων μόνη ζωή,
 χαῖρε, νεκταρώδης ἀθανάτου Λόγου πηγῆ,
 χαῖρε, νεανίδων ὑπερφέρουσα ξένως,
 χαῖρε, νικός μου, χαῖρε, νύμφη ἀνύμφευτε.
 14 Χαῖρε, ξύλου ρίζα τοῦ ἐν Ἐδέμ,
 χαῖρε, ξύλου βρῶσιν καταργήσασα τοῦ Ἀδάμ,
 χαῖρε, ξενωθέντων οικείωσις ἐν πόλῳ,
 χαῖρε, ξένια, χαῖρε, νύμφη ἀνύμφευτε.
 15 Χαῖρε, ὄρος πῖον τὸ τοῦ Θεοῦ,
 χαῖρε, ὄρθρον ξένον ἀνατείλασα τοῖς βροτοῖς,
 χαῖρε, ὄρωμένων ὑπερφέρουσα πάντων,
 χαῖρε, ὁ κόσμος, χαῖρε, νύμφη ἀνύμφευτε.
 16 Χαῖρε, πλανωμένων ἢ ὀδηγός,
 χαῖρε, πενομένων τῆς ἐνδείας ἢ χορηγός,
 χαῖρε, πύλη μόνη ἢ ὄντως κεκλεισμένη,
 χαῖρε, πάναγνε, χαῖρε, νύμφη ἀνύμφευτε.
 17 Χαῖρε, ρῶσις, κόρη, τῶν ἀσθενῶν,
 χαῖρε, ράβδος θεία, ἢ βλαστήσασα Ἄαρῶν,
 χαῖρε, ρυομένη τῶν ἀνθρώπων τὸ γένος,

- χαῖρε, ρεῖθρον μου, χαῖρε, νύμφη ἀνύμφευτε.
 18 Χαῖρε, στάμνε μάννα τοῦ τῆς ζωῆς,
 χαῖρε, σέλας κόσμου ἠλιόμορφον καθαρόν,
 χαῖρε, σωτηρία τῶν ἄνω καὶ τῶν κάτω,
 χαῖρε, στέφος μου, χαῖρε, νύμφη ἀνύμφευτε.
 19 Χαῖρε, τόμε ἔμψυχε τοῦ Θεοῦ,
 χαῖρε, τύπων πάντων ἢ φανέρωσις παλαιῶν,
 χαῖρε, τῶν τῆς Νέας μυστηρίων ἢ χάρις,
 χαῖρε, τεῖχος μου, χαῖρε, νύμφη ἀνύμφευτε.
 20 Χαῖρε, ὕδωρ βρύουσα τῶν ψυχῶν,
 χαῖρε, ὕψους ὕψος ἀδιέξοδον νοεροῖς,
 χαῖρε, ὕμνοπλῶν ὑπερβαίνουσα μέτρον,
 χαῖρε, ὕψος μου, χαῖρε, νύμφη ἀνύμφευτε.
 21 Χαῖρε, φαεσφόρε, μητερ Θεοῦ,
 χαῖρε, φωτοδύτην σελαγίζουσα τὸν Χριστόν,
 χαῖρε, φυτοκόμη τοῦ ἀμήτορος γόνου,
 χαῖρε, φάος μου, χαῖρε, νύμφη ἀνύμφευτε.
 22α Χαῖρε, χαῖρε, χώρα ἢ τοῦ Χριστοῦ,
 χαῖρε, χαῖρε, χύσις ὑπερχέουσα τὴν χαράν,
 χαῖρε, χαῖρε, ἢ χάρις ἢ κεχαριτωμένη,
 χαῖρε, χάρισμα, χαῖρε, νύμφη ἀνύμφευτε.
 22β Χαῖρε, χρυσαυγίζουσα χελιδῶν,
 χαῖρε, χάρις χαρίτων, στάμνε ὄντως χρυσιῇ,
 χαῖρε, χορηγοῦσα τοῖς χορῆζουσι τὴν χεῖρα,
 χαῖρε, χόρευε, χαῖρε, νύμφη ἀνύμφευτε.
 22γ Χαῖρε, χαρμοσύνη τῶν Χερουβίμ,
 χαῖρε χαρμονὴ κεχαριτωμένη τοῖς χοῦκοῖς,
 χαῖρε, χαρισμάτων ἀχανέστατον χάος,
 χαῖρε, χάρις μου, χαῖρε, νύμφη ἀνύμφευτε.
 23 Χαῖρε, ψωμισθεῖσα ἐξ οὐρανοῦ,
 χαῖρε, ψεκασμάτων οὐρανίων ἢ χορηγός,
 χαῖρε, ψαλμοφδούντων ἀγαλλίαμα ξένον,
 χαῖρε, ψεκάς μου, χαῖρε, νύμφη ἀνύμφευτε.
 24 Χαῖρε, ὠραιότης τῶν γυναικῶν,
 χαῖρε, ὠραῖσασα φύσιν τὴν τῶν βροτῶν,
 χαῖρε, ὠχρῶσαν περιθάψασα τόκῳ,
 χαῖρε, ὠραία, χαῖρε, νύμφη ἀνύμφευτε.¹

67. ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Τερματίζω την παροῦσαν μελέτην μου λίαν συγκεκριημένος καὶ μὲ τὴν ἄφραστον ψυχικὴν ἀγαλλίασιν ὅτι ηὐτύχησα νὰ ἀνασύρω τὰ παραπετάσματα τῶν σκοτεινῶν αἰώνων καὶ νὰ ἀποκαλύψω, ἐν τῷ μέτρῳ τῶν δυνάμεών μου, μίαν ἔξοχον εἰκόνα τῆς περιλάμπρου θρησκευτικῆς ἱστορίας τοῦ χριστιανικοῦ ἡμῶν βίου.

* *

Καὶ ἂν ἀκόμη, συνεπεία ἔλλειψεν ἄλλων πηγῶν σκοτεινῶν μέχρι τοῦδε, θεωρηθῆ ὅτι ὑπολείπεται ἡ ὀλοκληρωτικὴ διαφώτισις τῆς ἱστορικῆς ἀληθείας τοῦ ἡμετέρου θέματος, εὐχομαι ὀλοψύχως ὅπως, ἡ σπουδαία ὑπόθεσις τῆς ἀτελοῦς ταύτης πραγματείας, τύχη τῆς φροντίδος καὶ μελέτης τῶν κριτικῶν, παρηγορούμενος μὲ τὴν εὐρείαν σκέψιν ὅτι δίδω ἀφορμὴν καὶ εἰς ἄλλους ἐρευνητὰς τῶν καθ' ἡμᾶς, ὅπως εἰσδύοντες εἰς ἄλλα βᾶθη, μήπω ἐξερευνηθέντα καὶ ἄγνωστα μέχρι τοῦδε, ἐμοὶ τοῦλάχιστον, συνεχίσωσι τὸ ἔργον, καὶ ὀλοκληρώσωσι τὴν πλήρη διαφώτισιν τοῦ ζητήματος, οὐτινος ἡ θέσις καὶ εἰς τὴν χριστιανικὴν μας ψυχὴν καὶ εἰς τὴν Ἱστορίαν εἶναι καὶ θὰ εἶναι πάντοτε ἐξαιρετικοῦ ἐνδιαφέροντος.

* *

Ταπεινὸς προσκνητῆς τοῦ θείου Σου μεγαλείου, πιστὸς συνέκδημος τῆς ἐνδόξου Σου Ἱστορίας, προσέροχομαι προσκομίζων τὰ ἱερὰ ἀναθήματα τῆς λατρείας, τοῦ θαυμασμοῦ καὶ τῆς ἀφοσιώσεως, ὧ ἱερὰ καὶ πανύμνητος Ζωοδόχος Πηγῆ.

Σύ, ὦ σεβασμία παρθένος, ἐπὶ δέκα καὶ πέντε μακρὰς ἑκατονταετηρίδας, ἐσκόρπισας εἰς τὴν προσφιλεῖ Σου Ἐκκλησίαν, τὴν ὁποῖαν ἐδόξασας, τὸν ἀτέρμονα Γαλαξίαν τῶν θαυμάτων Σου, ὑπῆρξας δι' αὐτὴν ὁ πιστὸς σύντροφος τῶν περιλάμπρων τῆς ἡμερῶν καὶ τῶν περιπετειῶν κατὰ τοὺς ζοφῶδεις εἰκονομαχικοὺς χρόνους ἢ συμπαθῆς παρήγορος, ἦσο τὸ ἔμβλημα τῆς ζωῆς τῆς, ὅπως ἦσο καὶ τὸ περιδοξόν τῆς καύχημα.

Τέκνον θαύματος, ἐξέχεες θαύματα παρὰ τὰ Χερσαῖα Τείχη τῆς Βασιλίδος, ὑπῆρξες ὁ ἱερὸς Ἀκρίτας τῆς Πίστεως, ἐλάμπρυνας τὴν Ἐκκλησίαν Σου καὶ σὲ ἐκάλλυναν οἱ αἰῶνες, ὧ ἀείζωος τῆς Παρθένου Πηγῆ!

Εἰς τὸν ἀένναον κρουνὸν τῶν ναμάτων Σου ἀπαντᾷ ἡ ἀένναος τῆς καρδίας καὶ τοῦ πνεύματος Ὑμνολογία.

Τίς ἱστορικός, τίς περιηγητῆς, ποῖος προσκνητῆς ἢ ὑμνογράφος δὲν ἐτάνυσε τὴν λύραν του εἰς πανηγυρισμὸν Σου, δὲν ἐξῆρε τῶν ἀγαθῶν Σου τὴν ἀφθιτον πηγὴν, δὲν ἐξύφανε τερπνὰς ὑμνολογίας, δὲν ἐχάραξε ἐπὶ ἀφθάρτων δέλτων τὸ μεγαλεῖον τῆς θείας Σου ἱερότητος;

Καὶ ἐνῶ τὰ γόνата, ὧ ἅγια καὶ ἀφθορος Παρθένος, Σὺ πηγὴ ἐσφραγισμένη καὶ μόνῳ τῷ σφραγίσαντι τηρουμένη, κλίνουν πρὸ Σοῦ εἰς εὐλαβῆ προσκύνησιν καὶ αἱ καρδίαι τῶν πιστῶν ὡς ἀκοίμητοι λυχνίαὶ καταυγάζουν τὸ φέγγος καὶ τὴν φλόγα των, τὸ Πνεῦμα ἀπολείβον φόρον εὐλαβῆ θεοματίας λατρείας, πρὸς ἐκδήλωσιν τῶν ἱερῶν παλμῶν τῶν γλυκυτέρων συνηχισμῶν ἐτόνισε καὶ τὰς τρυφερωτέρας μολπὰς, συνέθεσε τὰ ὑψηπετέστερα ἄσματα, ἐκαλλιτέχνησε τὰς ζωηροτέρας συμβολικὰς εἰκόνας.

Διὰ τὸ πνεῦμα τῶν Αἰώνων ἦσο Σὺ, ὧ Παρθένε καὶ Μῆτερ,

Πηγῆ, σύμπαν ἀγαθὸν ἀναβλύζουσα,

Πηγῆ, πλημμυροῦσα ἐξ ἀκενώτων θαυμάτων,

Πηγῆ, ἥς τὸ ὕδωρ γίνεται ἴαμα,

Πηγῆ θεία, τὸ σεβάσμιον ὕδωρ προορέουσα.

Πηγῆ, μάννα σωτηριώδους,

Πηγῆ, πηγάζουσα νοσημάτων πᾶν φάρμακον,

Πηγῆ, ἥς αἱ σταγόνες καὶ νεκρὸν ἀνεζώωσαν,

Πηγῆ, τυφλῶν ἢ ἀνάβλεψις,

Πηγῆ, προχέουσα τὸ ὕδωρ ἀποϊκίλον φάρμακον.

Πηγῆ, δροσίζουσα νάμασι τοὺς ἐκ καμίνου τῶν θλίψεων.

Πηγῆ, προχέουσα νέκταρ τὸ θεῖον.

Πηγῆ, ἡ αἰδιδος, ἡ ἀεννάως βρούουσα ποταμὸν ἀνέκφραστον ἀγαθότητος.

Πηγῆ πλουσίως ἐκχέουσα τὰ νάματα τῆς τοῦ Χριστοῦ φιλανθρωπίας.

Πηγῆ ἡ ἀείζωος ἡ παρέχουσα τοῖς διψῶσι ὕδωρ ζῶν καὶ ἀλλόμενον, εἰς ὠφέλειαν πνευματικὴν, ὕδωρ ἀθανασίας.

Πηγῆ ἐξ ἧς ἀρνούμεθα ὕδωρ εἰς ἄφεισιν ἁμαρτιῶν.

Πηγῆ ἀεννάως σοφίαν τοῖς διψῶσι προορέουσα.

Πηγῆ δεομένων πίστις, Πηγῆ ζωτικὴ.

Πηγῆ Ζωοδόχος, ἡ ἀεννάως ἀναβλύζουσα χάριτας.

Πηγῆ τῆς χάριτος, Πηγῆ ἐσφραγισμένη, Πηγῆ Χαρμονῆς, Πηγῆ Λόγου, Ζωοδόχος ὄντως Πηγῆ.

Ἐνῶ δὲ ἡ ἐκκλησιαστικὴ Μοῦσα καὶ Ὑμνολογία ἐξαντλεῖται εἰς τὴν

ἔξαρσιν τῆς ἀνεξαντλήτου Σου ταύτης θείας Χάριτος, ἡ τῶν πιστῶν εὐγνωμοσύνη διὰ μέσου τῶν αἰῶνων πλέκει περὶ Σε, ὦ ἀρραγὲς καὶ ἀκλόνητον τῆς πίστεως θεμέλιον, τὸν λαμπρότερον φωτοστέφανον, ἡ δὲ Ἐκκλησία σὲ περικοσμεῖ μὲ τὴν μεγαλειωδέστεραν τῆς ἀλουργίδα, διότι ἱεροὶ δεσμοὶ ἔχουν ὑφανθῆ περὶ Σε καὶ αὐτὴν τῆς ὁποίας ἀποτελεῖς τὸ ἄφθιτον κλέος.

Σήμερον ὑπεράνω τοῦ ταπεινοῦ σου Ναοῦ πλανᾶται ἡ αἰωνία καὶ ἄφθορος δόξα, ἡ θρησκευτικὴ παράδοσις ἔχει θέσει λαμπρὰν καὶ ἀνεξίτηλον τὴν σφραγίδα τῆς, εἶναι δὲ ἄφθιτος, ἀείζωος, θερμὸς ὁ τῶν πιστῶν ζῆλος, καὶ βλέπεις ἐρχομένους πρὸς Σε τοὺς προσκυνητὰς τῆς θείας Σου χάριτος ἀναβαπτιζομένους εἰς τὸ ζώηρον νόμα Σου καὶ ἀντλοῦντας ἀπὸ Σε ὄχι μόνον τὴν σωματικὴν τῶν ρώμην, ἀλλ' ἐν ταυτῷ καὶ ἐνίσχυσιν ψυχικὴν διὰ τὸν ἐπίμοχθον βιωτικὸν ἀγῶνα.

Τοὺς πιστοὺς δούλους καὶ εὐσεβεῖς ἀρετῇ τε καὶ θεοσεβείᾳ κραταίωσον, ἔσω δὲ ἐξ αἰῶν ἡμῶν Ἰλαστήριον καὶ προσφύγιον, Μήτηρ τοῦ Λόγου, ἡ μόνη ἡμῶν ἐλπίς καὶ καταφυγή.

ΠΙΝΑΞ ΤΩΝ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

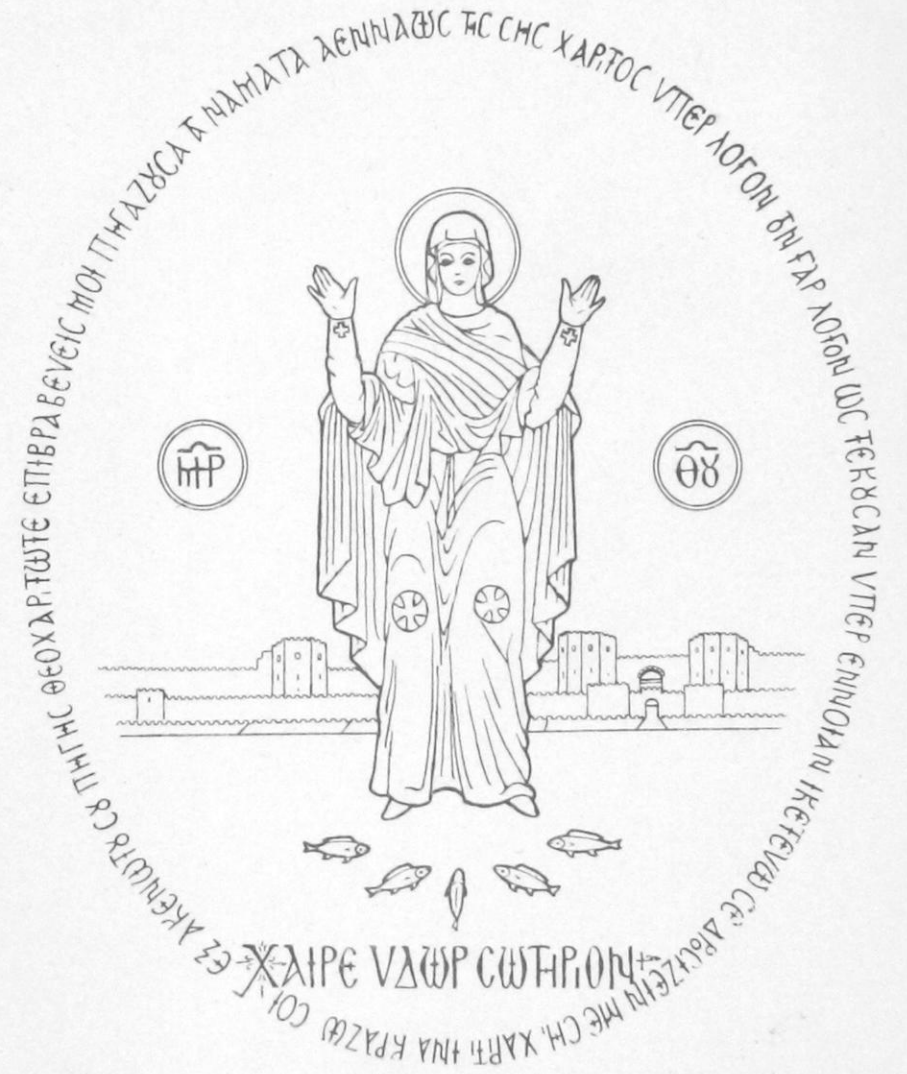
Κεφάλαιον	Σελίς
1 Πρόλογος	9
2 Βιβλιογραφία	12
3 Ἐπωνυμία	20
4 Ἐκλογή θέσεων δι' ἀνέγερσιν ναῶν ὑπὸ τῶν Βυζαντινῶν	51
5 Περιγραφή τῆς περὶ τὸν Ναὸν τοποθεσίας	52
6 Φιλοπάτιον	53
7 Προσδιορισμὸς τῆς θέσεως τοῦ ναοῦ ὑπὸ Προκοπίου τοῦ Καισαρέως καὶ Νικηφόρου Καλλίστου τοῦ Ξανθοπούλου	56
8 Ἐξύμνησις τοῦ ναοῦ τῆς Πηγῆς	57
9 Πύλη τῆς Πηγῆς, α) θέσις τῆς πύλης, β) Ἑρμηνεία τῆς ἐπ' αὐτῆς ἐπιγραφῆς, γ) Διάφοροι ὀνομασίαι τῆς πύλης, δ) Θέσις τοῦ Ἀγιάσματος	59
10 Τὸ Σῖγμα	68
11 Ὁ Ναὸς τῆς πηγῆς—Διάφοροι ὀνομασίαι	72
12 Ὁ ναὸς ἠγέρθη ἐπὶ τῆς θέσεως εἰδωλολατρικοῦ ναοῦ	73
13 Τὸ θαῦμα τῆς ἀνευρέσεως τῆς Πηγῆς	73
14 Ἀναγόμεναι καὶ στέψις Λέοντος τοῦ Μεγάλου	75
15 Ἀνέγερσις τοῦ Ἰου Ναοῦ ὑπὸ Λέοντος τοῦ Μεγάλου (457—474)	78
16 Ὁ ναὸς ἀνέκαθεν ἐτιμᾶτο ἐπ' ὀνόματι τῆς Θεοτόκου	79
17 Ἐπωνυμία τοῦ Ναοῦ	81
18 Περιγραφή τοῦ Ναοῦ Λέοντος τοῦ Μεγάλου ὑπὸ Καλλίστου	81
19 Τίνα Ναὸν περιγράφει ὁ Καλλίστος	83
20 Ναὸς Ἰουστινιανοῦ τοῦ Μεγάλου—Κτίσματα τοῦ Αυτοκράτορος	84
21 Ἀνέγερσις τοῦ Ναοῦ τῆς Πηγῆς	89
22 Περιγραφή τοῦ ναοῦ Ἰουστινιανοῦ τοῦ Μεγάλου ὑπὸ Προκοπίου	96
23 Κρίσεις ἐπὶ τῆς περιγραφῆς Νικηφόρου τοῦ Καλλίστου περὶ τοῦ Ἰου ναοῦ τῆς Πηγῆς	97
24 Ὁ Ναὸς τῆς Εἰρήνης (769—797 καὶ 797—802)	99
25 Ἐπιδρομὴ Κρούμου βασιλέως τῶν Βουλγάρων (802—815)	103

Κεφάλαιον	Σελίς
26 Ὁ Ναός τῆς Θεοδώρας	104
27 » Βασιλείου τοῦ Μακεδόνοσ (867—886)	104
28 Ἐπιδρομὴ Συμεῶν βασιλέωσ τῶν Βουλγάρων (893—927)	111
29 Γάμοσ Πέτρου υἱοῦ τοῦ βασιλέωσ τῶν Βουλγάρων	112
30 Ὁ Ναός τῆς Πηγῆσ ἐπὶ Λατινοκρατίας (1204—1260)	114
31 Ἡγούμενοι τῆσ Μονῆσ	121
32 Αἱ παρὰ τῇ Πηγῇ Μοναὶ	123
33 Τὸ Μετόχιον τῆσ Ζωοδόχου Πηγῆσ κατὰ τὰ ἔτη 1329 καὶ 1367	128
34 Ἡ Μονὴ τῶν Πηγῶν ὡσ τόποσ περιορισμοῦ κληρικῶν	130
35 Εἰκόνεσ καὶ ἐπιγράμματᾶ	130
36 Ἔτεραι Μοναὶ τῆσ Ζωοδόχου Πηγῆσ	136
37 Παρεκκλησίᾶ	137
38 Πανηγύρεισ τοῦ Ναοῦ τῆσ Ζωοδόχου Πηγῆσ	139
39 Ἡ Αὐτοκρατορικὴ προέλευσισ τὴν Πέμπτην τῆσ Ἀναλήψεωσ	144
40 Ἐπεισόδιον Νικηφόρου Φωκᾶ κατὰ τινᾶ Αὐτοκρατορικὴν προ- έλευσιν	148
41 Τὰ Παλάτια τῶν Πηγῶν	148
42 Ἡ τῶν Πηγῶν Ἀποβάθρα	158
43 Ἀναπολήσεισ ἐτῶν 1389—1420—1422	167
44 Πολιορκίαι τοῦ Βυζαντίου καὶ αἱ κατ' αὐτάσ καταστροφαὶ τοῦ Ναοῦ καὶ τῶν Παλατίων τῶν Πηγῶν	168
45 Ἐπὶ Γυλλίου ἐν ἔτει 1546	175
46 » S. Gerlach » 1576	176
47 » Leunclavius » 1587	177
48 » Σουλτάνου Μουράτ IV ἐν ἔτει 1638	178
49 » Ἐβλιᾶ Τσελεμπῆ ἐν ἔτει 1634	178
50 » Μακαρίου Πατριάρχου Ἀντιοχείασ ἐν ἔτει 1652	179
51 » Σουλτάνου Ἀχμέτ III ἐν ἔτει 1720	179
52 » Πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεωσ Παΐσιου ἐν ἔτει 1727	180
53 Ἐν ἔτει σωτηρίῳ 1732	180
54 Κατὰ τὰ τέλη τοῦ VXIII αἰῶνοσ	182
55 Ἐπὶ Sestini ἐν ἔτει 1778	183
56 » Lechevalier ἐν ἔτει 1786	183

Κεφάλαιον	Σελίς
57 Ἐπὶ Πατριάρχου Γερασίμου ἐν ἔτει 1794	183
58 Καταστροφὴ τοῦ Ναοῦ ὑπὸ τῶν Γενιτσάρων ἐν ἔτει 1821 καὶ ἀνέγερσισ τοῦ σημερινοῦ Ναοῦ 1833	184
59 Ἐπὶ Σκαρλάτου Βυζαντίου ἐν ἔτει 1845	187
60 Ὄνομασίᾶ τοῦ Ἀγιάσματοσ	188
61 Αἱ ἐν τῷ Ναῶ ἐπιγραφαὶ	189
62 Τὰ Θαύματα	190
63 Ἐρευνα ἐπὶ τῶν πηγῶν ἐξ ὧν ἠρύσθη ὁ Κάλλιστοσ	197
64 Ἐπιγραμματικὰ ποιήματα	213
65 Σύγκρισισ τοῦ Ἀγιάσματοσ τῆσ Πηγῆσ μετ' ἄλλασ Πηγᾶσ τῆσ πα- λαιᾶσ καὶ Νέασ Γραφῆσ ὑπὸ Νικηφόρου Καλλίστου τοῦ Ξαν- θοπούλου	223
66 Τροπάρια καταनुκτικὰ Νικηφόρου Καλλίστου τοῦ Ξανθοπούλου	225
67 Ἐπίλογοσ	246

ΤΕΛΟΣ

SISMANOGLIO
MEGARO

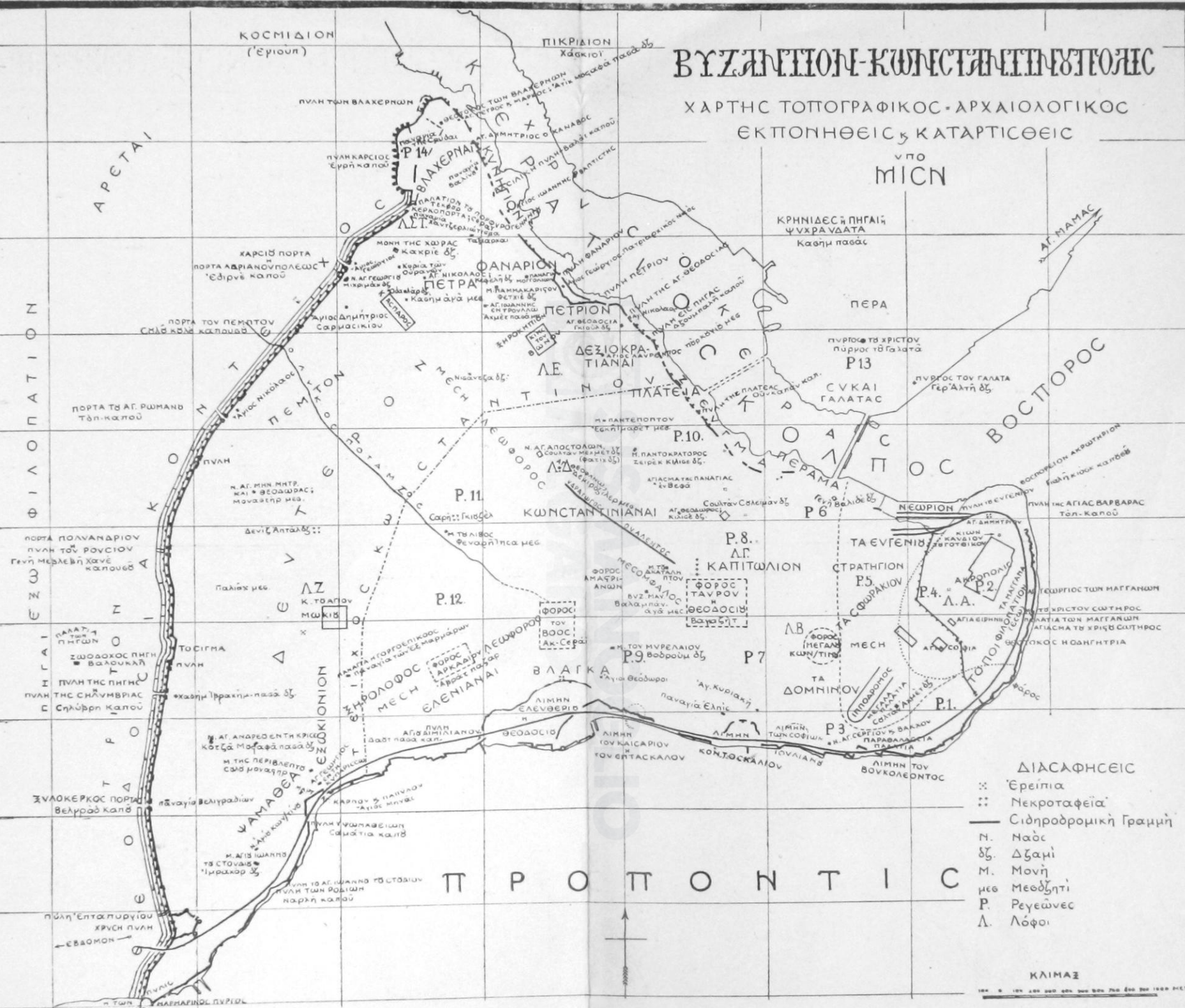

ΒΥΖΑΝΤΙΟΝ-ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΙΣ

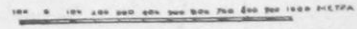
ΧΑΡΤΗΣ ΤΟΠΟΓΡΑΦΙΚΟΣ-ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΟΣ
ΕΚΠΟΝΗΘΕΙΣ & ΚΑΤΑΡΤΙΣΘΕΙΣ

ΥΠΟ
ΜΙΣΗΝ

- ΔΙΑΣΑΦΗΣΕΙΣ
- ⊗ Ἐρείπια
  - ⊕ Νεκροταφεία
  - Σιδηροδρομική Γραμμή
  - Μ. Ναός
  - δζ. Δζαμί
  - Μ. Μονή
  - μεσ. Μεσοδότη
  - Ρ. Ρεγεώνες
  - Λ. Λόφοι

ΚΛΙΜΑΞ

Σημ: Πληρέστερος & λεπτομερέστερος χάρτης ἐξεδόθη εἰς ἰδιαίτερον τεύχος.

SISMANOGLIO
MILANO